

**SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR**

Stohl Róbert

Fragmenta Takatsiana

*források és kiegészítések
péteri és téti Takáts József (1767 – 1821)
életrajzához*

Szeged

2009

**SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR**

**IRODALOMTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA
KLASSZIKUS MAGYAR IRODALOM ALPROGRAM**

Stohl Róbert

Fragmenta Takatsiana

*források és kiegészítések
péteri és téti Takáts József (1767 – 1821)
életrajzához*

– doktori (Ph. D.) értekezés –

Témavezető: Dr. Ötvös Péter

készítette: Stohl Róbert

Szeged

2009

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ.....	5
1. BEVEZETÉS.....	7
<i>Péteri és téti Takáts József.....</i>	7
<i>A Takáts-hagyaték.....</i>	9
Takáts József és Festetics György levél- és iratváltása	10
Levelek Légrády Imréhez	12
Utazások	13
A hazai utazásról.....	13
Regestrum a Magyar Minervával kapcsolatos levelezésről	14
<i>Ami kimaradt</i>	14
<i>A szövegközlés módszere</i>	15
2. TAKÁTS JÓZSEF NEVELŐI MUNKÁSSÁGA.....	17
2.1 A FŐÚRI MAGÁNNEVELÉS A 18-19. SZÁZAD FORDULÓJÁN	17
A nevelőkről	17
Nevelői szerződések.....	18
Nevelési tervezetek.....	18
2.2 A FESTETICS-CSALÁD SZOLGÁLATÁBAN	20
2.2.1 <i>Az új nevelő.....</i>	20
Takáts szerződése.....	21
Pedagógiai projectumok.....	21
2.2.2 <i>A bécsi évek.....</i>	25
1794. január – 1794. szeptember	25
1794. október – 1795. szeptember	30
1795. október – 1796. szeptember.....	33
1796. október – 1797. szeptember.....	37
1797. október – 1798. szeptember.....	46
Az új nevelő keresése	50
1798. október – 1799. szeptember.....	53
2.2.3 <i>Összegzés</i>	55
2.3 FESTETICS LÁSZLÓ ÉS TAKÁTS JÓZSEF UTAZÁSAI MAGYARORSZÁGON, ERDÉLYBEN ÉS ITÁLIÁBAN (1794 – 1798).....	57
2.3.1 <i>Utak és utazók a 18. századi Magyarországon.....</i>	57
2.3.2 <i>Festetics László és Takáts József utazásai</i>	62
2.3.2.1 Dunántúl, 1794	63
2.3.2.2 Alföld, 1795.....	64
2.3.2.3 Felvidék, 1796	69
2.3.2.4 Délvidék és Erdély, 1797.....	76
2.3.2.5 Itália, 1798.....	85

2.3.3 A hazai utazásról.....	92
2.3.4 Összegzés	93
3. A MAGYAR MINERVA TÖRTÉNETE	96
3.1 A KIADÓVÁLLALAT SZÜLETÉSE, SZERVEZETE, KIADÓI POLITIKÁJA	97
3.1.1 A társaság szervezete.....	98
3.1.2 Az irodalmi termés számbavétele.....	99
3.2 A MAGYAR MINERVA KÖTETEINEK KIADÁSTÖRTÉNETE.....	102
3.2.1 Ányos Pál' munkáji, 1798	102
3.2.2 Erköltsi oktatások, 1799.....	105
3.2.3 Virág Benedek' poétai munkáji, 1799.....	110
3.2.4 Takáts kísérletei a Magyar Minerva folytatására.....	111
3.3 A KIADÓVÁLLALAT TERJESZTÉSI POLITIKÁJA	114
3.4 ÖSSZEGZÉS.....	115
4. TAKÁTS JÓZSEF PÁLYÁJÁNAK (ÚJRA)ÉRTÉKELÉSE.....	118
<i>A kutatás új irányjai</i>	<i>121</i>
5. BIBLIOGRÁFIA	123
6. NÉVMUTATÓ	133
7. IRATMUTATÓ.....	145
8. FORRÁSOK.....	152
TAKÁTS JÓZSEF ÉS FESTETICS GYÖRGY LEVÉL- ÉS IRATVÁLTÁSA.....	153
Levelek	153
Vegyes iratok	332
TAKÁTS JÓZSEF LEVELEI LÉGRÁDY IMRÉHEZ	367
UTAZÁSI IRODALOM	381
Az 1796 ^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása.....	381
Az 1797 ^{béii} Utazás'	403
A' hazai utazásról.....	416
REGISTRUM A MAGYAR MINERVÁVAL KAPCSOLATOS LEVELEZÉSRŐL	420
JEGYZETEK	434

Előszó

Péteri és tėti Takáts József (1767-1821) sem anyagi lehetőségei, sem tehetsége révén nem emelkedhetett ki kortársai közül, ugyanakkor fontos összekötő szerepet játszott a 18-19. század fordulójának magyar irodalmi életében. Személye több ponton kötődik az irodalomtörténet prominens szereplőihöz, mégis a rá vonatkozó eredeti iratok meglehetősen hiánya miatt mindeddig tisztázatlan volt velük való kapcsolata, szerepe az egyes eseményekben, folyamatokban. Jelentősen közrejátszhatott ebben az is, hogy hagyatéka halálával szétszóródott, jelentős része megsemmisült.

Amikor, évekkel ezelőtt, egy beszélgetés során először merült fel az ötlet, hogy a Takáts-hagyaték fragmentumait alaposabban meg kellene vizsgálni, még korántsem voltunk biztosak benne, hogy használható anyagot találunk. Egyáltalán: találunk-e még valamit? Az sem volt biztos, hogy ismerjük-e az összes fragmentumot? Az utóbbi évek alatt összegyűjtött iratok (melyek ugyanakkor csak „morzsái” az eredeti hagyatéknak) terjedelme azonban már most túlmutat egy disszertáció keretein, ezért az itt közreadandó szövegek Takáts hagyatékának csupán azt a (legnagyobb és leginkább összefüggő) részét képezik, melyeket legjelentősebb hazai közgyűjteményeink őriztek meg számunkra. Festetics (I.) György fiának, Lászlónak nevelőjeként és a Magyar Minerva kiadójaként mindezek a „morzsák” ugyanakkor nem csak az irodalom-, hanem a nevelés-, hely- és sajtótörténészek számára is tartalmaznak értékes információkat, ezért tartom legfontosabb feladatommak ezek közlését.

Itt szeretném megragadni az alkalmat, hogy köszönetemet fejezem ki mindenkinek, aki munkám során segítségemre volt.

Hálás vagyok mindazoknak, akiknek tanácsaira, figyelmére, segítségére mindig számíthattam e szövegekkel kapcsolatban – külön köszönöm mindezt azoknak, akiknek legtöbbet voltam terhére e munkával: Ötvös Péternek, Hász-Fehér Katalinnak és Labádi Gergelynek. Nem maradhat ki a felsorolásból *Dominkovits Péter, Majdán János, Máté Ágnes, Monok István, Pál József, Sárközy Péter, Varga András, Verók Attila, Viskolcz Noémi, Zvara Edina* és az a személy sem, akinek, sajnos, már szemtől szemben nem köszönhetem meg kutatásom kezdeti szakaszában játszott szerepét: *Tóth István György*.

Köszönöm munkatársaimnak (leginkább *Csapó Editnek* és *Fischerné Dárdai Ágnesnek*) a belém vetett bizalmukat, és kitartó támogatásukat. Köszönet illeti a *Magyar*

Országos Levéltár munkatársait (különösen *Dékány Szilvesztert* és *Kalmár Jánost*, áldozatkész munkájáért), valamint az *Országos Széchényi Könyvtár* és a *Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára* kéziratárósaít (különösen *Weeber Tibort*), illetve mindazon levél- és könyvtárosokat, akik kérdéseimre és kéréseimre fáradhatatlanul és segítőkészen reagáltak.

Végül, de nem utolsósorban, hálám örökké üldözni fogja az én örökös „házi kritikusomat”, *Pálmai Juditot*, aki ennek a munkának „laikus lektora” volt.

Baja, 2009. február

1. Bevezetés

Péteri és téti Takáts József

Keszthelyen született, 1767. március 18-án, Takáts Márton és Varga Katalin fiaként. Szinnyei polgári származásúnak mondja,¹ ugyanakkor Kempelen Béla és Nagy Iván szerint is² a péteri előnevet viselő Takáts család nemessége 1554-re vezethető vissza. Iskoláit Keszthelyen, majd Győrben (1776-1782) járta; azok végeztével pedig teológiai tanulmányokat folytatott a pozsonyi szemináriumban³. Itt megismerkedett a felvilágosodás eszméivel, s aktív tagja volt a kispapok diáktársaságának.⁴ Ezután – Horváth János szerint 1789-ben⁵ – hazatért Keszthelyre, ahol 1790-ben a Festetics-család szolgálatába állt. Kilenc éven keresztül ő Festetics György fiának, Lászlónak nevelője (hivatalát Kulcsár István vette át 1799-ben). 1793-ban, amikor tanítványának nevelése Bécsben folytatódott, jogi tanulmányokba kezdett. Ekkor ismerkedett meg a magyar irodalom több szereplőjével, mint például Batsányi Jánossal, Görög Demeterrel, Kerekes Sámuellel, Révai Miklóssal. Hatásukra kapcsolódott be az irodalmi életbe. Takáts 1797-ben nyújtotta be tervezetét Festetics Györgyhez egy kiadóvállalat megindítása végett. Amikor a Magyar Minerva a következő évben megindult, a szerkesztői teendőket ő végezte, és miután Festetics megvonta támogatását, Takáts egyedül tartotta életben a sorozatot. Mindemellett, bécsi tartózkodása alatt, részt vett a Magyar Hírmondó szerkesztésében is. 1800-ban elhagyta Bécsset, előbb Keszthelyen, majd Pesten próbált megélhetést találni, végül Veszprémben telepedett le a káptalan ügyészeként. Feltehetően 1802-ben vette el bábai Bay Esztert. 1808-ban a Győr vármegyei Téten vett birtokot, és ugyanazon évben megkapta a „téti” előnevet is. 1810-ben átköltözött új birtokára, és Győr vármegye táblabírája, 1816-tól főjegyzője lett. A Magyar Minerva fennmaradása érdekében kiterjedt levelezést folytatott, Festeticstől kapott nyugdíját is az újabb kötetek kiadására fordította, valamint ő szervezte és támogatta Kisfaludy Himfyjének kiadását. Bekapcsolódott a nyelvújítási harcba is

¹ SZINNYEI József: Magyar írók élete és munkái, XIII, 1237.

² KEMPELEN Béla: Magyar Nemes Családok, Bp., 1931, X, 265.; NAGY Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal, Pest, Ráth Mór, 1865, XI, 18-19.

³ GÁLOS Rezső: Adatok Péteri Takáts József életéhez és munkáihoz. In: *Irodalomtörténeti Közlemények (ItK)* 1921. 256.

⁴ TAKÁTS Sándor: Péteri Takáts József, Budapest, Hunyadi Mátyás Intézet, 1890, 10-11. BODOLAY Géza: Irodalmi diáktársaságok 1785-1848, Bp., Akadémiai, 1963, 118.

⁵ HORVÁTH János: Péteri (Téti) Takáts József. In: HORVÁTH János: Berzsenyi és íróbarátai, Bp., 1960, 264.

Kazinczy Ferenc ellenében, az ortológusok (és a dunántúli írói kör) egyik vezéregyéniségeként. 1821. május 3-án hunyt el.⁶

Jelen dolgozat fő feladatának a javarészt kiadatlan (sőt, ismeretlen) források közlését és ismertetését tartja, amelyek segítségével ha nem is vállalkozik Takáts Sándor monográfiájának⁷ részletes és teljes revíziójára – amely mindmáig az egyetlen összefoglaló mű Takáts József életéről –, de mindenképpen célja Takáts József életének két meghatározó elemét, *nevelői* és *kiadói* munkásságát illető adatait új összefüggésekbe helyezni, ezzel az eddigi kutatásokat összegezni – egyfajta mikrotörténelmet írni. Segíti ezen elképzelést, hogy a kutatás során feltárt iratok ugyanis leginkább a nevelés, utazás és a magyar szerzők munkáinak kiadásának témái köré szerveződnek.

Szükséges ezért röviden megrajzolni a 18-19. század fordulójának főúri magánnevelésének vázlatos képét, majd a szerződés és a tervezetek ismertetése után, évenkénti bontásban kerül sor Takáts nevelői tevékenységének részletes elemzésére, a történések bemutatására. Mindenképpen érdekes megfigyelni, ahogyan a fiatal Festetics és lelkes nevelője igyekszik megfelelni a gróf által támasztott elvárásoknak, emellett saját (leginkább irodalmi) ambícióit is próbálja megvalósítani. Mindazonáltal nemcsak prefektusi, hanem ügynöki feladatokat is ellát Bécsben: a gróf könyvvásárlásait intézi annak pénzügyei mellett, de intézi a gróf ösztöndíjasainak (pl. az erdész Lakosil Antalnak) tanulmányait is. Nevelői és ágensi munkájának részeként, szerződése terminusához közeledvén, egyre fontosabbá vált a gróffal való levelezésében a prefektusi poszt utódlásának kérdése. A folyamatos válogatásnak több oka is volt: a felmerült személyek képzettsége és rátermettsége, illetve külső, politikai okok. Ezek ismertetésével zárul Takáts kilencéves prefektusi tevékenységének bemutatása.

Takáts nevelőként minden nyár végén, a „vakatziók’ alatt” utazásokat is tett tanítványával. Ezen utazások, amelyek részletes bemutatása külön fejezetként illeszkedik a nevelői munkásságának leírásához, elsősorban az akkori Magyarországon, illetve a Habsburg Birodalom területén belül történtek, és mind céljukból, mind bizonyos sajátosságokból (pl. Festetics László életkora, a rendelkezésre álló idő, stb.) kifolyólag nem sorolhatók be a Kavalierstour kategóriájába, tipológiailag sokkal inkább előre tervezett tanulmányutak, mondhatni honismereti „tanulmányi kirándulások”, mégis a

⁶ TAKÁTS 1890, 6-15.; SZILÁGYI Márton: Adalék Péteri Takáts József irodalmi kapcsolataihoz. In: *ItK*, 1993/3, 398; SZINNYEI, XIII, 1237

⁷ TAKÁTS: *i. m.*

Kavalierstour bizonyos mintái ismerhetők fel az ezekről készült feljegyzésekben, amelyek értékes hely- és gazdaságtörténeti információkkal szolgálnak.

Dolgozatom harmadik pillére a Magyar Minerva kiadóvállalat történetéhez kapcsolódó adatok ismertetése. Munkaadója és neveltje révén Takáts Bécsben tett szert azokra a kapcsolatokra, melyek segítségével ígéretes kezdeménynek tűnő irodalmi vállalkozását útnak indíthatta. A rendelkezésre álló források alapján kísérletet teszek a társaság működésének leírására, az egyes kötetek kiadástörténetének rekonstruálására, valamint a kiadó terjesztési politikájának bemutatására.

A bevezető tanulmány után található a disszertáció gerincét alkotó források, amelyeket három közgyűjtemény, a Magyar Országos Levéltár, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattára, és az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára őriznek.

A Takáts-hagyaték

A péteri Takáts-család levéltára, melyet jelenleg a Győr-Moson-Sopron Megyei Levéltár Győri Levéltára őriz, nem tartalmazza Takáts József iratait. Hagyatéka, életrajzírója szerint, az 1870-es évek elején vált töredékessé, amikor egyetlen fia, Sándor halálával a család levéltára szétszóródott. Egyes darabokat a szatócsnak adtak el, más darabjai a rokon Ghyczy és Ányos családok tulajdonába kerültek.⁸ Mindkét feltételezésnek van valóságalapja: egyrészt egyes iratok magukon viselik az avatatlan kezek nyomait; másrészt azt ugyan nem tudni, hogy pontosan milyen méltatások hangzottak el Takáts József sírja felett, de az Országos Széchényi Könyvtár őriz két kéziratos verset is, egyiket Szép János tollából „T. Téthi Takács József Urnak halálára” címmel⁹, a másik pedig egy anonim szerzőtől „Téthi Takács József emlékezete” címmel¹⁰. Utóbbi kéziraton két korábbi tulajdonbélyegző is szerepel, az egyik a Képviselőházi Könyvtaré (dátum nélkül), a másik – sorrendben a valószínűleg korábbi possessoré – Ghyczy Ignácé, 1872-es dátummal. Takáts felesége, bábai Bay Eszter pedig a fajszi Ányos-családdal volt rokon.¹¹

⁸ TAKÁTS 1890, 5., 57.

⁹ OSZK Kézirattár Quart. Hung. 858.

¹⁰ OSZK Kézirattár Oct. Hung. 1711.

¹¹ HUDI József: Ányos Pál és családja. In: Ányos Pál : 1756 – 1784, szerk. GÉCZI János, Veszprém, Művészetek Háza, 1994, 206.

A teljes hagyaték feltárásának tehát elképzelhető a jövőben egy olyan iránya, mely a rokon családok kéziratári és levéltári anyagának kutatását célozza.

A hagyaték megmentett darabjait az MTA Kézirattára őrzi, a Kisfaludy-Társaság Levéltárának részeként, csakúgy, mint a kolozsvári katolikus líceum könyvtárában őrzött iratokról a 19. század közepén készített másolatokat.

Ennek egy része nem ismeretlen a kutatók előtt: Takáts Sándor említett monográfiájában többeket részben-egészben közölt is a rendelkezésére álló forrásokból, egyes Takáts-levelek és -iratok pedig szintén megjelentek a történeti kutatások eredményeképpen.¹² Egy részük sajnos már csak innen ismerhető meg: a korábban Kolozsvárott őrzött anyag a 2. világháborút követően legjobb esetben is lappang, az iratok eredeti helyükön ma már nem találhatóak meg. A Festetics-család levéltárában őrzött iratok viszont éppen ekkor kerülhettek a kutatók látókörébe: a családi levéltár az államosítás során azon kevés gyűjtemények egyike lett, mely túlélte nemcsak a háborút, hanem az azt követő tisztogatást is. A MOL-ba bekerült a családtagok levelezése és személyes iratai mellett a birtokigazgatási anyag is, a család könyvtárban őrzött kéziratok pedig az OSZK Kézirattárába kerültek. Az igazgatási (direktoriatusi) anyag jelentőségére és annak nevelés- és sajtótörténeti vonatkozásaira Kostyál István már 1967-ben felhívta a figyelmet¹³, szisztematikus feltárása azonban mindeztidáig váratott magára.

Takáts József és Festetics György levél- és iratváltása

Takáts József nevelői tevékenysége részletesen csak Bécsbe kerülésétől fogva dokumentált, az erre vonatkozó források közül kiemelkedik Festetics Györggyel folytatott levél- és iratváltása. Mivel egy levelezés ritkán egyoldalú kommunikáció, vagyis nagy valószínűséggel maradnak fenn iratok mind a feladó, mind a címzett részéről, feltételezhető volt, hogy Takáts és Festetics levélváltásának rekonstrukciója meghozza a

¹² ABAFI Lajos: Péteri Takáts József levele Somogyi Gedeonhoz. In: *Figyelő*, 1876/1 248-249.; *Téthy Takáts József könyvtárából*. In: *Zalai Közlöny*. 1882. 13. sz. 1-3., 1882. 15. sz. 1-2., 1882. 15. sz. 1-3.; CSÜRY Bálint: Péteri Takáts József levele Aranka Györgyhöz. In: *ItK* 1935. 52-54.; JANCsó Elemér: Péteri Takáts József: A hazai utazásról. In: *Páztortűz* 1944/2 81-86.; HARMATH István – KATSÁNYI Sándor: Veszprém megye irodalmi hagyományai, Veszprém, 1984, 52-53.; ENYEDI Sándor: Péteri Takáts József levelei Aranka Györgynek. In: *Magyar Könyvszemle (MKsz)* 1990/1-2. 69-74.; SZILÁGYI Márton: Adalék Péteri Takáts József irodalmi kapcsolataihoz. In: *ItK*, 1993/3, 398-405.; STOHL Róbert: Adatok Péteri Takáts József nevelői tevékenységéhez. In: *Könyv és nevelés*. 2005/4. 88-90., STOHL Róbert: Festetics György plánuma fia neveltetéséről. In: *Kutatások az Eötvös József Főiskolán* 2007. 309-312., STOHL Róbert: Festetics László neveltetéséről. In: *Lymbus: magyarságtudományi forrásközlemények 2008*, Budapest, Magyar Országos Levéltár, Balassi Bálint Intézet, Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, 2008, 211-233.

¹³ KOSTYÁL István: Juhász István levele Weszprémi Istvánhoz. In: *ItK* 1967. 327.

kívánt eredményt. Kostyál István utalása szerint, ez cca. 200 levelet jelent Takáts részéről.¹⁴ Az iratanyag tüzetes átvizsgálása során a directoriatusi anyagból 144 Takáts-levél eredetije került elő, valamint 11 levél másolata Festetics Györgytől¹⁵. A hiányzó vagy elveszett levelek egy részének tartalma rekonstruálható a birtokigazgatási anyag regestruma alapján, amelyet 1792 óta vezetnek. Az így kapott 224 levél magyar nyelvű, csupán egyetlen (84. tétel) tartalmaz hosszabb latin nyelvű részt: azon tárgyak felosztását, amelyeket Festetics Lászlónak a „humanitatis classisokban” tanulmányoznia kell.

Az azonosított 224 misszilis évek szerinti megoszlása is érdekes képet mutat – a Magyar Minerva projekt elindulásával ugrásszerűen megnőtt a levelek száma, majd miután Takáts elhagyta a grófi házat, bár ez természetesnek mondható, drasztikusan lecsökkentek a grófhoz írt levelei, de annak ismeretében, hogy fenn akarta tartani a Minervát, kissé furcsa is. Az alábbi táblázatban a levelek számának éves megoszlása látható.

Év	Darabszám
1794	31
1795	25
1796	36
1797	40
1798	57
1799	33
1800	2
<i>Összesen</i>	224

Mindezt kiegészítik azok a vegyes iratok, amelyek e levélváltáshoz szorosan köthetők: Takáts szerződése (226. tétel), nevelési tervezetek (225., 227., 228. tételek), az utazásokra és a Magyar Minervára költött pénzüsszegekről szóló elszámolások (229-231., 233-235. tételek), illetve a Minerva sorozatban megjelentetendő latin nyelvű Teleki-mű tartalomjegyzéke (232. tétel).

Novumként szerepelnek azok a nevelési tervezetek, amelyek eddig a kutatás számára ismeretlenek voltak. A három tervezet közül kettő az Országos Széchényi Könyvtárban, egy pedig a Magyar Országos Levéltárban található. Keletkezési sorrendjük szerint besorolva, a 225. és 227. számú forrást az OSZK Kézirattárában őrzik, a kötetes,

¹⁴ *Uo.*

¹⁵ Ld. 49., 50., 74., 84., 89., 123., 128., 189., 195., 197., 222. tételek.

német nyelvű, vegyes kéziratok között.¹⁶ Az első irat (225.) tartalmilag két részre bontható: egy nevelési tervezetre, és egy levélre, amelyek szerzője mind a tartalom, mind az íráskép alapján egyértelműen Takáts József. A második forrás (227.) szintén Takáts kézírása – aki mellesleg titkári teendőket is ellátott –, a MOL-ban őrzött dokumentum (226.)¹⁷ kapcsán tárgyaltak értelmében szerzője nem lehet más, mint Festetics György. A kézírás Festetics Györgyé; a széljegyzetek és javítások azt mutatják, hogy a 227. sz. irat fogalmazványa.

A tervezetek keletkezésére vonatkozóan pontos adatot csak a 225. sz. dokumentumhoz köthetünk: amint azt Festetics fogalmazványából tudjuk, Takáts ezt Bécsben írta, 1790. október 7-én. A 226. sz. dokumentum feltehetően nem készült el az 1791. június 24-i szerződéskötésre, mert abban még azt hangsúlyozzák, hogy a gróf egy „plánomot” fog készíteni, amelyhez Takátsnak alkalmazkodnia kell.¹⁸ A fogalmazvány keletkezésére egyetlen támpontul a MOL gyakorlata szolgál: a beérkezett iratállományt időrendbe sorolták annak újrendezésekor, ekkor került e dokumentum az 1793-as év elejére. Mivel Festetics László nevelése 1793-ig Keszthelyen folyt, valószínű, hogy a gróf nem érezte szükségesnek nevelési terve végleges megfogalmazását egészen családja Bécsbe költözéséig.

Levelek Légrády Imréhez

A levelek ezen darabjait az MTA Kézirattára őrzi¹⁹. A másolatok feltehetően a 19. század közepe után készültek. A levelezés bizalmas, baráti hangvételű. Az iratok közül 26 közlésére vállalkozom: ezeket írta Takáts Légrádyhoz, 1800 és 1808 között, keltezési helyeik Pest (5), Veszprém (20) és Mindszent (1), vagyis közvetlenül azután születtek, hogy Takáts nevelői állása megszűnt – így csak életrajzi adalékai miatt is érdemes közölni őket, de sokkal több adatot tartalmaznak a Himfy-kötetek kiadásáról²⁰, illetve a Magyar Minerva működéséről.

¹⁶ *Értekezés a nevelésről. Festetics György számára készült feljegyzés.* In: *Miscellanea.* OSZK Kézrattár, Fol. Germ. 1476. ff. 107–114. és *László Fiam' Neveléséről.* In: *Miscellanea.* OSZK Kézrattár, Fol. Germ. 1476. ff. 212–214.

¹⁷ *Festetics György nevelési ut. fia részére.* MOL P279 2. cs. 1793:1

¹⁸ MOL P246. 5. cs. 9.

¹⁹ MTAK Kt. M. Irod. Lev. 4° 138.

²⁰ A Himfy-kötetek kiadására vonatkozó adatokat részletesen elemzését ld. FENYŐ István: *Kisfaludy Sándor,* Budapest, Akadémiai K., 1961

Utazások

Az ifjú gróf vakációbéli magyarországi utazásai különösen azért bírnak nagy jelentőséggel, mert Festetics György ragaszkodott az utakról szóló beszámolók írásához, eszközül az elsajátított ismeretek ellenőrzésének. Ezek a beszámolók Takáts hathatós segítségével születtek: a szövegek nemcsak tananyagként szolgáltak, hanem arra is, hogy tanítványának „a’ dictando írásban is légyen gyakorlása”²¹. Mind a szövegek stílusa, mind a változatok közötti eltérések miatt Takáts változatait veszem alapszövegnek, az ifjabb Festetics által hallás után lejegyzetteket pedig szövegváltozatnak²².

A hagyatékából csupán az 1796. és 1797. évi utazásról készült beszámoló maradt fenn Takáts kézírásával. Mindkettő eredetileg is piszkozat volt, és mindkettő megsínylette a hagyaték eladását is: az íveket „gondosan” felvágták, ezért egyes sorok nem minden esetben olvashatók. További nehézséget jelent, hogy az 1797. évi, erdélyi útról készült beszámoló töredékben maradt csak ránk – mindössze a Keszthelytől Kiskőszegig, valamint az Újpaszovától Mezőhegyesig tartó szakasz leírása van meg – a munka többi része elveszett, teljes szövege Festetics László munkájának segítségével rekonstruálható.

A hazai utazásról

Jancsó Elemér 1944-ben, egy rövid ismertetés kíséretében, még újraközölte Takáts Józsefnek „A hazai utazásról” című írásának részletét²³ – egy bekezdéssel rövidebb terjedelemben, mint Takáts Sándor²⁴ – az irat azonban, a korábban kolozsvári katolikus líceum könyvtárában őrzött darabokkal egyetemben, azóta lappang. Éppen ezért tartom fontosnak, hogy a kevéssel hosszabb szövegváltozatot közöljem, annak ellenére, hogy az MTAK Kézirattárában őrzött szöveg²⁵ több helyen tartalmaz javításokat, egyértelműen piszkozat, és a benne szereplő utalások alapján is bizonyosan hiányosnak mondható a mindössze 4 folio terjedelmű irat.

²¹ Id. 92. tétel

²² *Gróf Festetics László’ utazása 1796. esztendőben*, OSZK Kézirtár, Quart. Hung. 3694; *G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása*, OSZK Kézirtár, Quart. Hung. 3695

²³ JANCÓSÓ: i. m. 84-86.

²⁴ TAKÁTS 1890, 50-55.

²⁵ MTAK Kt. K380/32

Regestrum a Magyar Minervával kapcsolatos levelezésről

A 9 folio terjedelmű autográf forrás²⁶ egy része nem ismeretlen a kutatók előtt: első (ismertebb) része a Magyar Minerva kiadó működésének tervezete.²⁷ Második részében Takáts az 1797-1802 közötti években mintegy naplószerűen vezeti a Minervával kapcsolatos történéseket, levelezését, de találhatunk benne utólagosan beszúrt bejegyzést is az 1805. évből. Az első három év (1797-1799) bejegyzései terjedelmükben is elkülönülnek a következő évekéitől. Minőségét tekintve ezen évek bejegyzései bővebbek, magyarázó elemekkel, idézetekkel tarkítottak. Az 1800-as évtől azonban lecsökken a bejegyzések terjedelme akár egy-egy sorra is. Ezek a terjedelem változásával együtt egy fontos, tartalmi változáson is átesnek. Az első két évben írottak leginkább az újonnan szerveződő társaság működésére, a korabeli irodalmi termés felmérésére vonatkoznak, az 1799. év utániak azonban egyre erősebben munkanapló, végül pénzügyi elszámolás jelleget öltenek. Takáts 1799-ig a Festetics-család alkalmazásában állt mint nevelő, majd a veszprémi káptalan ügyésze lett. Nyilván ráfordítható idejének csökkenésével is magyarázható a bejegyzések későbbi leegyszerűsödése, lerövidülése.

A lapok alján található égésnyomok ellenére a szöveg érintetlen. Az iratról elmondható, hogy bár nem minden eseményt rögzít, és nem minden esetben pontosan, mégis, kiadástörténeti szempontból tartalmaz érdeklődésre számot tartó adatokat.

Ami kimaradt

A közölt források a fellelhető iratanyagnak csupán egy részét teszik ki: leginkább terjedelmi okok miatt nem közlöm azokat az iratokat, amelyek Takáts 1796-os verseskötetének autográf kéziratait tartalmazzák.²⁸ Ezek töredékes állapotukban is mintegy 73 foliot tesznek ki. Ide tartozik a „Mohács vidékéről írt levél” c. verses levél 1852-ben készített másolata is, amely eredetijének szövegét Takáts Sándor már közölte.²⁹

²⁶ MTAK Kt. MS 5086/47

²⁷ Kiadásai: *Téthy Takáts József könyvtárából*. In: *Zalai Közöny*, 1882, 13. sz. 1-3.; TAKÁTS 1890, 100-102.; HARMATH István – KATSÁNYI Sándor: *Veszprém megye irodalmi hagyományai*, Veszprém, 1984, 52-53.

²⁸ MTAK Kt. K380/33

²⁹ TAKÁTS 1890, 63-65.

Nem szerepel jelen szövegközlésben az a cca. 25 folio terjedelmű iratanyag sem, mely Takáts (leginkább francia és latin nyelvű) jegyzeteit tartalmazza többek között francia szerzők munkáiból és újságokból.³⁰

A Takáts – Festetics levélváltás tartalmazott olyan leveleket is, amelyeket tartalmuk megismertetése végett egymásnak továbbítottak. Ezek közlésére azonban, kevés kivétellel, terjedelmi okok miatt nem vállalkozom. Ugyanezen okokból maradtak ki a forrásközlésből azon elszámolások is, amelyeket a mindennapi szükségleteikre költött pénzről havi rendszerességgel nyújtott be Takáts a grófhhoz.

A szövegközlés módszere

A fent bemutatott forrásokat betűhív átiratban közlöm – a Légrády Imrével folytatott levelezés kivételével, mivel ez későbbi másolatban maradt ránk –, sorrendjüket az időrend adja, a köztük való eligazodást irat-, valamint egységesített hely- és névmutató segíti. Előbbi az iratok időrendi felsorolása, tartalmazva annak szerzőjét, címzettjét, keletkezési helyét és idejét. A bizonytalan adatok és szövegolvasat jelölésére szögletes zárójelet [] alkalmaztam. Az egységes hely- és névmutatóban az egyes tételek mellett szereplő számok azt az oldalt jelölik, amelyen az adat megtalálható.

A szövegkritikai jegyzetek a végjegyzetben találhatóak. Azért hogy az egyes szövegváltozatok jól elkülöníthetőekké váljanak, csupán *A hazai utazásról* szóló részben kellett többféle jelölést alkalmazni, a többi munkának (útleírásnak) csupán egy-egy változata létezik. Az esszé esetében – mivel két szövegkiadás is rendelkezésre áll, az általuk használt forrás nélkül – az egyes szövegközlők monogramjával (TS = Takáts Sándor, JE = Jancsó Elemér) különböztetem meg a csak náluk tapasztalható eltéréseket.

³⁰ MTA Kt. K380/34

„Nevelni tehát annyit térszen, mint a' gyermeknek testét, értelmét, szívet, és a' természetnek különös ajándékát úgy mívelni, vagy is formálni, hogy az magának és másoknak boldogságára élhessen, és teremtetésének nyomos tzeljät e'képpen el érhesse. Gyermeket nevelni annyit térszen, mint Ötet arra vezérelni, hogy az Istent, Önnön Magát, a' Világot, az Embereket ismérje; a' böltseséget, jámbor erköltset; maga kötelességeit jókor meg tanulja, eszében tarthassa, kövesse.”

(Takáts József)

2. Takáts József nevelői munkássága

2.1 A főúri magánnevelés a 18-19. század fordulóján

A 18-19. századi főúri magánnevelésről több tanulmány és szintézis látott már napvilágot.³¹ Mindegyik egyetért abban, hogy a számos (3 hercegi, 80 grófi és 95 bárói) magyarországi főnemesi család³² gyermekei neveltetését jellemzően lockei szellemben oldotta meg: a klasszikus századforduló éveiben az ifjú arisztokraták leginkább familiáris (házi) nevelésben részesültek. Ugyanakkor az 1791-es országgyűlés után, minden gyermeknek nyilvános iskolába kellett járnia, vagy legalábbis ezekben az intézményekben magánvizsgát tennie.³³

A nevelőkről

A vizsgák sikeres letétele nagyban függött a magántanítók (prefektusok) személyétől, a szülők éppen ezért körültekintően jártak el a nevelő kiválasztásakor. A katolikusok körében népszerűek voltak pedagógiai képzettséggel rendelkező piarista paptanárok³⁴, de ők 1792-től csak királyi engedéllyel voltak szerződthetők³⁵. A protestánsok körében inkább tehetséges kollégiumi diákokat alkalmaztak, vagy más családoknál már bevált nevelőkre bízta szívesen gyermekeiket.³⁶ Mivel azonban a nevelői állást csak átmeneti foglalkozásnak tekintették, egy-egy nevelő nem élethosszig, hanem meghatározott időtartamra (egy-egy kurzus vagy examen letételéig) szegődött a családhoz, ezért kevesen voltak, akik több családnál is megfordultak.³⁷

³¹ Csak a legfontosabbakat említve: KOSÁRY Domokos: *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon*. Budapest, Akadémiai, 1980; CSANAK Dóra, F.: *Két korszak határán. Teleki József, a hagyományörző és a felvilágosult gondolkodó*. Budapest, Akadémiai, 1983; FEHÉR Katalin: *A felvilágosodás pedagógiai eszméi és a főúri magánnevelés*. In: *Iskolakultúra* 6. (1996) 2. sz. 85–93.; *Uő.*: Ráday Pál ismeretlen kézirat utasítása fia nevelőjének 1723-ból. In: *MKSz* 1997/2, 220–225.; HORNYÁK Mária: „Ő nőlly, épülj remek csemetel!”. Teleki Imre gróf neveltetése a 18. század végén. In: *Neveléstörténet* 2006/3–4. 5–19.; VIRÁG Irén: *Az arisztokrácia neveltetése Magyarországon 1790-1848*, doktori értekezés, Debrecen, 2007

³² VÖRÖS Károly: *A magyarországi társadalom 1790-1848*. In: PACH Zsigmond Pál (szerk.): *Magyarország története tíz kötetben*. 5/1. köt. (szerk.) VÖRÖS Károly: *Magyarország története 1790-1848*, Budapest, Akadémiai, 1983, 491.

³³ VIRÁG Irén: *A magyar arisztokrácia műveltsége a 19. század első felében*. In: *Zempléni Múzsza* 2006/4, 14.

³⁴ CSANAK 1983, 322.

³⁵ KORNIS Gyula: *A magyar művelődés eszményei*, Bp., Kir. M. Egy. Ny., 1927, 493.

³⁶ CSANAK 1983, 322.

³⁷ CSANAK 1983, 323.

A nevelők kiválasztásában kiemelt szerepet kapott azok nyelvtudása. Legszívesebben az ország németek lakta területeiről származó nevelőt próbáltak megszerezni kétnyelvűségük okán, a külföldiek közül pedig elsősorban németeket, esetleg franciákat – a század utolsó évtizedében viszont a háborús körülmények rendkívül megnehezítették a francia nevelők alkalmazását. További nehézségként merült fel a távolság: teljesen ismeretlen nevelőt megbízni meglehetősen kockázatos volt akkoriban,³⁸ éppen ezért sokan kikérték ismerőseik, esetenként kollégiumi professzorok segítségét és véleményét.³⁹

Nevelői szerződések

A nevelőkkel kötött szerződésekben meghatározták a prefektus fizetését a tanítás időtartamára, illetve az utána következő időre folyósított nyugdíjat. Mindez a jelölt képzettségétől és korától függött, de a külföldiek kiemelt honoráriumot kaptak.⁴⁰ A nevelők, saját tanulmányaik előrehaladásával, magasabb fizetésre is szert tehettek. Mivel ezek magánjogi iratok, több esetben részletesen nyilatkoztak arról is, mennyi és milyen juttatás várható a szerződés felbontásakor, a növendék esetleges halálakor stb.⁴¹ Tartalmazzák ezek a nevelők kötelezettségeit is, melyek közül legfontosabbak a nevelési utasítások megtartása, a tanítvány előrehaladásának biztosítása és az erről való tájékoztatás, valamint a növendék egészségének megőrzése voltak.⁴²

Nevelési tervezetek

Az arisztokrata családok fejei nem csak a magánnevelők alkalmazásában követték Locke elveit. Több szülő adta írásba pedagógiai elképzeléseit gyermekei nevelőinek szóló utasításaiban és tervezeteiben.

A neveléstörténeti kutatás ebből az időszakból kevés tervezetet ismer: egyik ilyen, meglehetősen korai példa Ráday Pál rövid, 20 pontos instrukciója fia nevelője számára,

³⁸ *Uo.*

³⁹ CSANAK 1983, 323-325.

⁴⁰ CSANAK 1983, 329.

⁴¹ VIRÁG Irén: A magyar főrangúak nevelői a 19. század kezdetén. In: *Zempléni Múza* 2008/1, 20.

⁴² VIRÁG Irén: Über die Privaterzieher des Hochadels in Ungarn zu Beginn des 19. Jahrhunderts. In: *Germanistische Studien* 2007, 233-235.

1723-ból.⁴³ Időben következőnek Teleki László kéziratát ismerhettük eddig, aki 1796-ban írta meg útmutatását fia nevelőjének, Szabó Andrásnak.⁴⁴ Ebbe a sorba illenek Takáts József (1790) és Festetics György nemrég felfedezett tervezetei (1793) is – részletes ismertetésükre a 2.2.1 alfejezetben kerül sor – illetve a már ismert, Kultsár Istvánnak 1799-ben írt Planum.⁴⁵ A 19. század elején született Teleki József írása⁴⁶ zárja a vizsgált időszak pedagógiai tervezeteinek sorát.

Mindegyikük közös jellemzője, hogy egyaránt a felvilágosodás eszmerendszere hatja át: Locke nyomán az erkölcsi, szellemi és testi nevelés, minden esetben más-más hangsúllyal ugyan, de kiemelt szerepet kap. A szülők által fontosnak tartott tudományok alapján képet alkothatunk a társadalmi és hivatali elit tudásanyag-szükségletről és – igényéről, valamint az adott család jövőképéről is.

⁴³ FEHÉR Katalin: Ráday Pál ismeretlen kéziratot utasítása fia nevelőjének 1723-ból. In: *MKSz* 1997/2, 220–225.

⁴⁴ TELEKI László: A nevelésről. MTAK Kézirattár, Régi és új írók 4° 133. ismerteti: FEHÉR Katalin : A felvilágosodás pedagógiai eszméi Magyarországon, Bp., Eötvös József Kk., 1999, 54-57.

⁴⁵ LAKATOS Vince: Festetics György plánuma fia neveléséről. In: *Magyar Középkor* 1910. 225-230. ismerteti: FEHÉR 1996, 85-93. és FEHÉR 1999. 57-59.

⁴⁶ TELEKI József: Gyermekneveléséről való gondolataim. In: *Erdélyi Múzeum* 1817. X. 181-190. ismerteti: FEHÉR 1999, 59-61.

2.2 A Festetics-család szolgálatában

2.2.1 Az új nevelő

Takáts József feltételezhetően 1790 tavaszán lett Festetics György elsőszülött fiának, Lászlónak nevelője. A gróf azon utasítása, amelyre Takáts Sándor hivatkozik, ugyan már nincs meg, forrása szerint a gróf olyan nevelőt keresett, aki engedelmességgel a szülői akaratnak, európai szintű műveltséget, ranghoz illő modort és hazaszeretetet egyaránt képes fiába plántálni.⁴⁷ Az új nevelő kiválasztásának körülményeiről szintén nincs sok információnk, hacsak nem fogadjuk el Takáts Sándor idealizált történetét az állásért folyamodó ifjúról, „kinek művelt és szerény megjelenése, finom modora és nagy nyelvismerete annyira feltűnt a grófnak, hogy ő rá esett választása”.⁴⁸ Ennek ellentmond Festetics egy meglehetősen indulatos hangvételű levele, mely szerint „a’ német nyelvgyarló, a’ deákság igen közönséges volt, idegen nyelveket nem tudtunk”⁴⁹. Ugyanakkor Takáts maga csak annyit említ egyik Festeticshez írt levelében, hogy „22 esztendőskoromban [...] levél által Nagyságod’ Udvarába meghivattattam”.⁵⁰ Tény, hogy 1790. októberében elkészített nevelési tervezetéhez kapcsolt levelében már „fél esztendeig folytatott” szolgálatára hivatkozik.⁵¹ Takáts ekkor még (maga is írja ugyanott) mint a győri egyházmegyéhez tartozó kispap, csak püspöki engedéllyel vállalhatta a nevelői hivatalt.⁵² Előljáróinak véleménye időközben megváltozhatott, mert már októberben, ugyanebben a levélben, megírja a püspöktől a grófnénak adott választ, miszerint hivatalát nem tarthatja meg, „ha tsak vagy a’ Veszprémi Megyébe által nem kéredzem, vagy a’ Papi köntöstől tellyesen bútsút nem veszek”.⁵³ Takáts nyitottan mutatja magát mindkét megoldásra. Kijelenti, szívesebben megválna a papi hivatástól, hogy tanítványa mellett maradhasson – ha a gróf biztosítja megélhetését, főleg, mivel a veszprémi egyházmegye nem szívesen

⁴⁷ TAKÁTS 1890, 6.

⁴⁸ *Uo.*

⁴⁹ Festetics György Takáts Józsefnek, Keszthely, 1799. február 2., MOL Festetics Levéltár P279 15. cs. 1799:122 (197. tétel)

⁵⁰ Takáts József Festetics Györgyhöz, Keszthely, 1799. szeptember 23., MOL Festetics Levéltár P279 17. cs. 1799:1066 (221. tétel)

⁵¹ TAKÁTS József: Gondolatok Festetics László neveléséről, Bécs, 1790. október 7., OSZK Fol. Germ. 1476. ff. 107-114. (225. tétel)

⁵² *Uo.*

⁵³ *Uo.*

fogadná be pártfogói közbenjárás nélkül, még kevésbé szívesen engedné el tanítani, mondván, „nálok szokatlan példa a' Praefectusság”⁵⁴.

Takáts szerződése

Takáts szerződésének megkötésére 1791. június 24-én került sor.⁵⁵ Festetics a kor többi nevelői kontraktusához hasonló tartalommal, nyolc pontban határozta meg feltételeit, melyek legfontosabbika a szülői akarat teljesítése. A munka időtartamául a „Humanitatis Classisok” lettek kijelölve, megengedve a szerződés meghosszabbítását, de kinyilvánítva azt is, hogy kitűzött idő leteltével más nevelőt kíván megbízni fia nevelésével.

Alapjárandóságul Takátsnak évi 300 forintot utalt ki a gróf, amely jó fizetségnek számított, és – Takáts korábbi kérésének megfelelően – rendelkezett arról is, hogy hivatalának lejártával 400 forint nyugdíjat, könyvtárosi állást és ellátást kap. Az ifjú grófnak időközben bekövetkezendő halála esetén 200 forint nyugdíj illetné Takátsot, 100 forint pedig akkor, ha „displicentiába esnék”, vagyis ő állna el a szerződéstől. Ha Takáts magától távozna a háztól, előbb állítson valakit maga helyett. A francia nyelv és más tárgyak sikeres oktatásáért külön jutalmat is ígért a gróf. Kötelezte a szerződés Takátsot arra is, hogy házasságot nevelősködése alatt egyáltalán nem, utána pedig csak a gróf tudtával és engedélyével köthet.

Pedagógiai projectumok

Festetics László neveltetésének első tervezetét Takáts alkotta meg, 1790. október 7-én, Bécsben, amint a grófnak írja: „Nagyságodnak parantsolatjára, inkább az olvasásból 's tsekély ítéletemből, mint sem tapasztalásból szerzett gondolatim szerint”.⁵⁶ A fiatal nevelő tapasztalatlanságát tehát kortárs pedagógiai munkák olvasásával próbálta ellensúlyozni. Ezek között kiemelt szerepet kap Rousseau Émile-je, melynek 1762-es amszterdami kiadását jegyzetelte ki⁵⁷, de eszméinek közvetítői leginkább a német filantropisták. Meg is nevezi azokat a „Nevezetes új Nevelők”-et, akiknek munkáit az oktatásban is használni

⁵⁴ *Uo.*

⁵⁵ Takáts József nevelői szerződése, MOL Festetics Levéltár P246 5. cs. 9. (226. tétel); ill. TAKÁTS 1890, 16.; VIRÁG 2008, 20.

⁵⁶ TAKÁTS 1790 (225. tétel)

⁵⁷ MTA Kt. K380/34

kívánja: Joachim Heinrich Campe (1746-1818)⁵⁸, Christian Fürchtegott Gellert (1715-1769)⁵⁹, Christian Gotthilf Salzmann (1744-1811) és Rudolph Zacharias Becker (1752-1822)⁶⁰. Tájékozottságát mutatja, hogy jól ismeri a legfrissebb magyar kiadványokat is: Verseghy Ferenc⁶¹, Szekér Joakim Alajos, Fejér György és Horváth Ádám fordításait.

Takáts munkája bevallottan nem komplex egész, a gróf kérése ellenére nem bontotta le évekre a nevelés folyamatát, egyrészt azért, mivel „az idő, a’ kedv, az előmenetel, ’s több efféle környül állások határozhatják egyedül meg, mikor kellessék valamelly Tudományba kezdeni, meddig folytatni, mikor végezni, és egyről más tárgyra által lépni”⁶². Másik indokául azt hozza fel, hogy nem tisztázott, milyen formában – magánnevelés vagy közoktatás – akarja a gróf taníttatni a fiát. Takáts, a maga részéről, megfogalmazza mind a magánnevelés, mind a közoktatás kritikáját. A „Házi Nevelés” legnagyobb előnyének a kontrollált környezetet tartja, amely mentes mindazon veszélyektől, „mellyekben a’ maga szárnyára botsátkozott heves Ifjú a’ pajkos társolkodás által keveredhetne”. A „Közönséges Nevelés” előnyére írja viszont, hogy a „jövendőbéli Polgári életre” ez készít fel leginkább.

Takáts írása leginkább egy rövidtávú tervként fogható fel. A nevelés tárgyának elsőként a test, majd a szív (vagyis az erkölcs), végül az értelem formálását tartja, követve ebben a locke-i felosztást. A nevelés rendjét is eszerint határozza meg, mint a természet által megszabott rendet. Véleménye szerint a természetet nem szabad siettetni: „hadd érjen meg a’ gyermekség előbb a’ gyermekben”, különben a koraérett gyermek beteges lesz, alkalmatlan a mindennapi életben való helytállásra, „igy az Emberi Társaságnak inkább terhére szolgál, hogy sem tartozó hasznára”.

Kiemelten kezeli a testi nevelés kérdését. Az egészséges életmód részeként a különféle sportok (úszás, korcsolyázás, futás, távolugrás) és játékok (labdajátékok, dobások, hajítások, teke, biliárd) mellett a megfelelő táplálkozás szintén fontos szerephez jut. A testi erő növelése céljából (és hasznosságuk miatt) elsajátíttatna tanítványával néhány foglalkozást is: az asztalosságot, a könyvkötést, a kosárfonást és a kertészkedést.

⁵⁸ CAMPE, Joachim Heinrich: *Erköltsi könyvetske*. Íródott a pallérozottabb rendbéli gyermekeknek hasznokra. Fordítódott németből FÖLDI Ferenc által, Komárom és Pozsony, Wéber, 1789.

⁵⁹ GELLERT, Christian Fürchtegott: *Fabeln und Erzählungen*. Leipzig, [s. n.], 1746–1748. Gellert R. F. professornak erkölcsös meséi és elő-beszéllései. Ford. KÖNYI János. Pécs, Engel, 1776.

⁶⁰ *Dessauische Zeitung für die Jugend und ihre Freunde*, szerk. Rudolph Zacharias BECKER, Dessau, 1782–1785.

⁶¹ MILLOT, Claude Francois: *A világnak közönséges története*. 1–2. köt. Ford. VERSEGHY Ferenc. Pest és Buda, Weingand, 1790–1791.

⁶² TAKÁTS 1790 (225. tétel)

Az erkölcsi, vallási nevelés és az egyes tudományterületek oktatása – amelyeket a természet vizsgálatából vezet le – csupán másodlagosnak tűnnek Takáts tervezetében. A vallás alapjait tekintve megelégszik a katekizmus megtanításával, nagyobb hangsúlyt az erkölcsi nevelésre helyez. Célja a szív „jóra való formálása”, az általa leginkább fontosnak tartott erények (engedelmesség, alázatosság, felebaráti szeretet, igazságosság stb.) elsajátíttatása.

Kiindulópontként a *természetrájt* jelöli meg Takáts, aki a tanítványát körülvevő világ megismerésében látja azokat az alapokat, melyek az ifjú gróft a további ismeretek elsajátításában segíthetik. A *történelmet* Salzmann meséin, történeteiben⁶³ keresztül próbálná megszerettetni, és tervei közt már ekkor is nagy szerepet kap a hazai történelem, melyet Szekér Joakim⁶⁴ és Karl Franz Palma⁶⁵ munkáin keresztül ismertetne meg tanítványával. Szorosan ehhez kapcsolva jelenik meg a tárgyak között a *földrajz*, amelyben szintén kiemelt szerep jut a Habsburg Birodalom (elsősorban Magyarország) ismeretének. Ebben elsősorban Vályi András munkájára⁶⁶ szeretne hagyatkozni. Nem maradhat el a vallási nevelés, melynek alapjait Seiler⁶⁷ és Fleury⁶⁸ munkáinak segítségével oktatná. Rendhagyó elemként a „*psychologia*” is bekerül Takáts nevelési programjába, mint a vallási nevelés kiegészítője. Ebben Campe⁶⁹, Villaume⁷⁰ és Horváth Ádám⁷¹ munkáira támaszkodna. Végezetül a nyelvtanításról ejt néhány szót Takáts a *latin* nyelv tanulása okán.

Festetics, aki a többi felvilágosult főúrhoz hasonlóan figyelemmel kísérte a modern nevelés kérdéseit⁷², a tananyag kifejtésében sokkal aprólékosabb⁷³ (különösen az első

⁶³ SALZMANN, Christian Gotthilf: Nachrichten für Kinder aus Schnepfenthal. Leipzig, Crusius, 1787.; Uő.: Der Bote aus Thüringen. 1788–1812.

⁶⁴ SZEKÉR Joakim Alajos: Magyarok eredete, a régi és mostani magyaroknak nevezetesebb tselekedeteivel együtt. Pozsony és Komárom, 1791.

⁶⁵ PALMA, Karl Franz: Notitia rerum Hungaricarum ab origine ad nostram usque aetatem. Nagyszombat, Jezsuita Akadémia, 1770.

⁶⁶ VÁLYI András: Magyar Országnak leírása. Mellyben minden hazánkbéli Vármegyék, Városok, Faluk, Puszták; uradalmak, fábrikák, huták, hámorok, savanyú, és orvosló vizek, fürdőházak, nevezetesebb hegyek, barlangok, folyó vizek, tavak, szigetek, erdők, azoknak hollételek, Földes Urok, fekvések, történettyek, külömbféle termésbéli tulaidonságaik, a’ betüknék rendgyek szerént feltaláltatnak. 1–3. köt. Buda, 1796–1799.

⁶⁷ SEILER, Georg Friedrich: A’ Kisdedek’ vallásbéli oktatása. Ford. FEJÉR György. Pozsony, Landerer Mihály, 1790

⁶⁸ FLEURY, Claude: Catécisme historique, contenant en abrégé l’histoire sainte et la doctrine chrétienne. Paris, Vve G. Clouzier, 1683 (nem ismert, melyik kiadást használta)

⁶⁹ CAMPE, Joachim Heinrich: Kleine Seelenlehre für Kinder. Wien, 1788.

⁷⁰ Valószínűleg a következő műről van szó: VILLAUME, Pierre: Abhandlung über die Kräfte der Seele, ihre Geistigkeit und Unsterblichkeit, Wolfenbüttel, 1786.

⁷¹ HORVÁTH Ádám, pálóci: Psychologia, az az a lélekről való tudomány. Kézirat, 1789. (Nyomtatásban: Pest, Trattner, 1792)

⁷² FEHÉR 1999, 49.

⁷³ FESTETICS György: László Fiam’ Neveléséről, [Keszthely, 1793], OSZK Fol. Germ. 1476. ff. 212–214. (228. tétel)

szövegváltozatban⁷⁴, a jogtudományok terén), de forrásokat, tankönyveket nem nevez meg, ezek kiválasztása valószínűleg a nevelő feladata volt. Az ő terve már egy hosszabb távú (stratégiai) tervként is felfogható *projectum*, mivel a fia által elsajátítandó összes ismeretet számba veszi.

A gróf fia nevelését szintén három pillérre helyezte. Nála elsőként az erkölcsi nevelés kerül sorra, célja, hogy gyermeke a „jó erköltset, és természetes igazságot mindenkor önnön magáért szeresse ’s kövesse”. A katolikus vallás alapjai és a metafizika mellett az erkölcsfilozófiát tartja tanulásra érdemesnek.

Másodsorban, Takátshoz hasonlóan, előtérbe helyezve a társadalmi hasznosságot, már tételesen felsorolja azokat a területeket, amelyeket egy művelt, hazája számára hasznos munkát végző főúrnak ismernie kell. Fontos szerepet kapnak a társadalomban való érvényesüléshez szükséges (*jogi, pénzügyi, államigazgatási*) ismeretek; és mivel a család jelentős birtokokkal (és hasonló mértékű adóssággal) rendelkezett, a birtokigazgatáshoz, gazdálkodáshoz szükséges ismeretek (*agrár-, matematikai és mérnöki tudományok*) úgyszintén hangsúlyosak. Ezek után tárgyalja a fentiek elsajátításához szükséges segédtudományokat. Ide tartoznak a magyar mellett a különféle idegen nyelvek (*német, latin, francia, olasz, tót (horvát)*, esetleg az *angol*), a *logika*, a *retorika*, a *történelem* és a *földrajz*. Egyes ismereteket pedig azért ajánl Festetics, mert a társasági életben fia hasznára válhatnak. Ezek az *esztétika*, egyes történelmi segédtudományok (*heraldika, diplomatika*), a *titkosírások* és a *fiziognómia* ismerete. Nem javasolja a „mindenféle régi ’s újabb Napkeleti nyelvek” tanulását, viszont szeretné, ha a fiatal gróf egyes hadtudományok (*ballisztika, hajózás, katonai építészet*) alapjait elsajátítaná.

Festetics tervezete harmadik tematikus egységként a testi nevelést tárgyalja – sokkal rövidebben, és Takáts proposícióját csupán apró kiegészítéssel megtoldva: az ifjú grófnak meg kell ismerkednie a lőfegyverek és a kard használatával is. Mindemellett, rendhagyó módon, elfogadja Takáts azon javaslatát, hogy fia megismerje a kertművelést és az asztalosságot.

Mindezekből jól látható, hogy Festetics György egyáltalán nem a katonai pályát szánja fiának, hanem a család felemelkedésében komoly szerepet játszó hivatali-udvari életet, előtérbe helyezve a társadalmi hasznosságot, és az ahhoz szükséges sokrétű műveltséget. A 18. századi társadalmi és hivatali elit tudásanyag-szükségletéről és -igényéről eddig alkotott képbe jól illeszkednek ezek a tervezetek, amelyekre a német

⁷⁴ Festetics György nevelési utasítása fia részére, [Keszthely, 1793], MOL Festetics Levéltár P279 2. cs. 1793:1 (227. tétel)

filantropizmus és John Locke hatottak leginkább – a sok hasonlóság pedig arra utal, hogy Festetics György utóbbi tervezetén alapult a későbbi, Kultsárnak szóló plánum is.

2.2.2 A bécsi évek

Az ifjú Festetics László nevelése Keszthelyen kezdődött, majd pedig Bécsben folytatódott, amikor a grófné 1793-ban ide tette át állandó tartózkodási helyét⁷⁵. Ekkor vele költözött fia, valamint annak nevelője is. Ez azzal járt, hogy – megvalósítva Takáts elképzelését a „házi” és a „közönséges” nevelés összekapcsolásáról – György gróf az „Universitásra” adta fiát, hogy a nagygimnázium osztályait kijárja⁷⁶, a prefektusnak pedig a legfontosabb feladata, mint László gróf „nevelőatyjának”, az erkölcsi nevelés lett. A távolság miatt az ifjú gróf nevelésére vonatkozó utasításokat többnyire írásban kapta meg Takáts: a szünidő leteltével, Keszthelyről való indulásuk előtt, röviden összefoglalva, a menet közben felmerült esetleges kérdésekre a választ pedig levélben. Takátsnak ellenben kéthetente kellett jelentéseket küldenie tanítványa tanulmányi előmeneteléről, egészségi állapotáról, valamint havonta – levelei mellékleteként – csatolnia kellett a felmerült költségek lajstromát is.⁷⁷ Ezeket a leveleket nem ritkán keszthelyi illetőségűekre vagy oda tartókra bízák: a keszthelyi karmelita, Camillus testvér, Podolányi exactor, vagy a zsidó kereskedő, Náthán is hozza-viszi a postát, de előfordul, hogy a Georgikon leendő professzorait, vagy éppen egy csáktonyai katonát kérnek meg a levél továbbítására. A levélírás az amúgy litterátus Takátsnak eleinte nehezen mehetett, mert a gróf már május végén arra inti a nevelőt, hogy fia előmeneteléről gyakrabban írjon.⁷⁸ Az ifjú gróf és édesapja ritkán kommunikálnak egymással, a fennmaradt évi két-három levél inkább köszöntés vagy zsebpénzről szóló elszámolás; a fiú leginkább Takátson keresztül „üzen” apjának a szokásossá váló formulával: „tsókollya Nagyságod’ kezeit”.

1794. január – 1794. szeptember

⁷⁵ SZABÓ Dezső: A herceg Festetics-család története, Budapest, Franklin Társulat, 1928, 318.

⁷⁶ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1798. április 6., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 259. köt. 1798:306 (144. tétel)

⁷⁷ Takáts József levele Festetics Györgyhez, Bécs, 1794. június 11., MOL Festetics Levéltár P279 5. cs. 1794:511 (15. tétel)

⁷⁸ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1794. május 27. MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 255. köt. 1794:416 (12. tétel)

1794-ben kezdte meg Festetics László a grammatikai osztályt Bécsben. Ránk maradt első bécsi levelében⁷⁹ Takáts felsorolja mindazon tudományokat, amelyeket az ifjú grófnak a szemeszter folyamán megismerkedik. Annak ellenére, hogy a tananyag kiválasztásában egyaránt meghatározó szerepet kellett játszania Festetics Györgynek és a nevelőnek, a nevelési tervek megvalósítása már az első évben eltéréseket mutat: a francia nyelv mellett szerepel „A’ deák nyelv; ehez járúl az ugy nevezett orbis pictus. A’ világ’ közönséges történeti Schrök’ Compendiuma⁸⁰ szerint. A’ Geographiából az Austriai Birodalom. A’ katekizmus. A’ Görög nyelvből az olvasás ’s írás”.⁸¹ Vagyis az eredeti elképzelésekhez képest máris változást észlelhetünk a tanmenetben: a görög nyelv oktatása nem szerepel egyik nevelési tervezetben sem.

A grammatikai osztályhoz tartozó tárgyakat az ifjú Festetics több főrangú társával közösen hallgatta, a nevelőnek „idehaza amazoknak bővebb magyarázatján, ’s a’ frantzia nyelven kívül”⁸² más dolga nem akadt.⁸³ Takáts leírja tanítási elveit is, melyek eredetinek és korszerűnek voltak mondhatók, ezek alapjául az a rousseau-i elmélet⁸⁴ szolgált, miszerint a gyermeket ki kell ismerni, „meg kell lesni a természetét”⁸⁵, hogy „az erőszak se el ne ejtse kedvét, se meg ne gyengítse erejét ’s egészséget: de el se is butuljon”⁸⁶.

A tárgyak közül a francia nyelv tanítása (amint az a szerződéséből is kiderül) egyelőre Takáts feladata volt. Az „orbis pictus” pedig valószínűleg a latin nyelv tanításának módszerét és eszközét takarja: László gróf feltehetőleg Comenius akkoriban is népszerű munkája alapján tanult latinul. A földrajz kezdetben a legszűkebb földrajzi környezet ismerete, vagyis az osztrák birodalomé. A kiemelten kezelt vallási nevelés alapjaként legelőször is a katekizmussal ismerkedett meg az ifjú gróf.

1794. március 20-án Takáts már arról tudósítja a grófot, hogy tanítványa „Egynéhány tudományokból tegnap előtt tartotta az examenjét, ’s a’ mint a’ Professor

⁷⁹ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1794. január 12., MOL Festetics Levéltár P279 4. cs. 1794:170 (1. tétel)

⁸⁰ SCHRÖCKH, Johann Matthias: Lehrbuch der allgemeinen Weltgeschichte zum Gebrauche der studirenden Jugend im Königreich Ungarn, und den damit verbundenen Staaten, Buda és Nagyszombat, 1787

⁸¹ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1794. január 12., MOL Festetics Levéltár P279 4. cs. 1794:170 (1. tétel)

⁸² Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1794. január 12., MOL Festetics Levéltár P279 4. cs. 1794:170 (1. tétel)

⁸³ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1794. január 12., MOL Festetics Levéltár P279 4. cs. 1794:170 (1. tétel); Takáts erre több utalást is tesz későbbi leveleiben, ld. 2., 4., 19. tételek

⁸⁴ SZÁVAI Nándor: Jean-Jacques Rousseau, Budapest., 1964; PUKÁNSZKY Béla – NÉMETH András: Neveléstörténet, Bp., 1995, 196-212.

⁸⁵ ROUSSEAU, Jean-Jacques: Emil vagy a nevelésről. (ford. György János), Bp., 1957. 82.

⁸⁶ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1794. január 12., MOL Festetics Levéltár P279 4. cs. 1794:170 (1. tétel)

Urtól hallottam, jól felelt belőlek”.⁸⁷ Ezt követően, április 1-jén, pedig már a félévi vizsgák lezárásáról számol be – minden bővebb tudósítás nélkül. Megemlíti ugyanakkor a fiatal gróf gyengélkedését és gyógyulását⁸⁸.

Az ifjú gróf jellembeli fejlődéséről, melyhez mind a szülők, mind nevelője nagy reményeket fűztek, így számol be Takáts 1794. június 11-én írt levelében⁸⁹:

„Mindenek előtt, a’ mi az ifju Gróf Characteristicáját illeti, irhatom, hogy tsak egy szembe tűnő hiba se gyökerezik szivében. Meg botlik ugyan néha a’ szóban; ollykor meg lehet a’ tselekedetben is, de ennek nem a’ rögzeni kezdő hajlandóság, hanem a’ gyermeki kornak természete: az elevenség, a’ kíváncsi szemfülesség, a’ még néki nem törődött gyenge test az oka. A’ melly hibák idővel a’ gyakor intés, ’s a’ vele járó oktatás által mind el nem mulnak. Ellenben ditséretére lehet mondani: hogy természete szelid, erköltse ártatlan, engedelmes, a’ ditsőséget szerető, sokat tudni vágyakodó, a’ munkában tüdő ’s szorgalmatos. Mennyire ment légyen az ifju Gróf a’ diszes maga-viselésben, ’s a’ tudománybéli ismeretekben, akkor tetszik ki leg inkább, ha több véle egykorbéli nevendékekkel együtt szemléltetik, ’s azokkal öszve hasonlittatik.”

A sikeres tanulmányi előmenetel érdekében korrepetitort is alkalmaztak, egy Tessényi nevű diákot⁹⁰, aki, valószínűleg szerényebb anyagi körülmények között élt, mivel a gróf elbocsátó szándékát érteve, próbál lefelé alkudni fizetéséből, mint akinek égetően szüksége van a pénzre, ugyanakkor valami komolyabb hibát róhattak fel neki, mert Takáts ítélete szerint „némellyekben eszesebb, ’s előbbre látó lehetne: de talán a’ fenyegető kár jövődre böltsebbé fogja tenni”⁹¹.

Az új korrepetitor megtalálására azt az informális hálózatot próbálják meg kihasználni, melyet az iskolák tanárai nyújtanak – az ő javaslatukat kéri ki Takáts alkalmas személy keresésében. A magánnevelői rendszer hátulütőire itt is figyelmeztetik Takátsot (és a grófot): a tanulmányaikat még folytató, felsőbbéves diákok kevés idővel

⁸⁷ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1794. március 20., MOL Festetics Levéltár P279 4. cs. 1794:228 (3. tétel)

⁸⁸ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1794. április 1., MOL Festetics Levéltár P279 4. cs. 1794:289 (4. tétel)

⁸⁹ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1794. június 11., MOL Festetics Levéltár P279 4. cs. 1794:511 (15. tétel)

⁹⁰ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1794. július 7., MOL Festetics Levéltár P279 5. cs. 1794:590 (17. tétel); ld. még SZILÁGYI 1998, 398.

⁹¹ *Uo.*

rendelkeznek ahhoz, hogy a fiatal grófra hatékonyan felügyeljenek; míg a kitanult, tapasztalt nevelőjelöltek közül az, aki még nem szegődött el sehová, nagy valószínűséggel nem feddhetetlen.⁹² Július elején kezdték keresni az utódot, de egészen januárig nem találnak megfelelő személyt, Tessényi tehát – egyelőre – hivatalában maradhatott.

A fiatal Festetics taníttatása sikeresnek látszott: a félév végeztével tanárai értékelték teljesítményét, és jutalomkönyvet kapott, vagyis „a’ régi szokás szerint” övé lett „az Eminensek’ könyve”.⁹³

László grófnak – helyzetéből adódóan – bizonyos protokolláris feladatoknak is eleget kellett tennie (atyja akaratának megfelelően) – „nem barátság’ szerzéséért, hanem az illendőségért, ’s a’ kellő udvariság’ szükséges gyakorlásáért”.⁹⁴ Így került sor az újévi tisztelgő látogatásokra a Bécsben levő baltavári Festeticseknél, a Zala megyei főispán Althán grófnál, tanulóársainál (az ifjabb Majláth és Kollonich grófoknál), és a Theresianum egyik magyar professzoránál.

A családi kapcsolatok ápolására külön hangsúlyt fektettek: a nagyszülő, az „Öreg Grófné” látogatásai jelentenek ünnepet László gróf életében. Miután az apa beleegyezését adta, kijártak hozzá a badeni fürdőkhöz, de arra ügyelniük kellett, hogy időre (vasárnap délutánra) hazaérjenek, hogy a gróf László a hétfői oktatást el ne mulasztassa. Kérdés, hogy egészségét vagy erkölcsét óvja György gróf, óvatosságra intvén Takátsot, amikor azt írja, „vigyázzon hogy ezentúl se a’ Kis Gróf valakit ne öleljen vagy tsókoljon, se Őtet senki, és még férjfi se tsókollya.”⁹⁵

Takáts ezeket a kirándulásokat is tanítványa ismereteinek bővítésére használja fel. Augusztus 6-án kelt levelében már arról számol be a grófnak, hogy két alkalommal is voltak Badenben, megtekintvén a helyi látnivalókat is, valamint a közelben lévő papírmalmot és gyárat.⁹⁶

Festetics és Takáts 1794. évi levélváltásának egyik fő témája a nevelés költsége. A gróf sokallja a Bécsben (főként szállásra) elköltött összeget, és elégedetlenségének hangot

⁹² *Uo.*

⁹³ Takáts József levele Festetics Györgyhez, Bécs, 1794. július 22., MOL Festetics Levéltár P279 5. cs. 1794:629 (19. tétel)

⁹⁴ Takáts József levele Festetics Györgyhez, Bécs, 1794. január 12., MOL Festetics Levéltár P279 4. cs. 1794:170 (1. tétel)

⁹⁵ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1794. június 13., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatu regestruma 255. köt. 1794:475 (16. tétel)

⁹⁶ Takáts József levele Festetics Györgyhez, Bécs, 1794. augusztus 6., MOL Festetics Levéltár P279 5. cs. 1794:706 (20. tétel)

is ad.⁹⁷ Bécsben a grófné és fia előbb a Neuberger-udvarban, majd a „Hertzeg Paar” házában” laktak, évi 800 forintért⁹⁸. A gróf részletes beszámolót kért Takátsától az anyagi javakra vonatkozóan is (pl. bútorok, „házi szerek”), igyekezvén felügyelni a legkisebb kiadásokat is. Takáts egyik magyarázkodó leveléből kiderül, hogy a szállást eredetileg a gróf választotta ki, de a grófné nem találta alkalmasnak a kvartélyt, ezért kellett eltérniük az eredeti elképzeléstől.⁹⁹

Takáts, hivatala mellett, a gróf egyéb ügyeiben is eljárta. Elsősorban a nehéz pénzügyi helyzetben lévő mágnás kinnlevőségeit próbálta behajtani: 1794-ben Nemes ágens,¹⁰⁰ valamint Somsich Lázár tanácsos adósságait.¹⁰¹ Emellett beszerezte a grófnak a számára szükséges eszközöket („geometrica instrumentumokat”)¹⁰², a könyvtár számára pedig több munkát is¹⁰³, pl. Beckmann gazdasági kézikönyvének kötetét¹⁰⁴, vagy Wäser sörfőzésről írt munkáját¹⁰⁵.

Takáts volt a gróf közvetítője annak mecénási tevékenységében is. 1794 márciusában Görög Demeter¹⁰⁶ két térképet küldött a grófnak¹⁰⁷, aki májusban száz arany

⁹⁷ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1794. április 6., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 255. köt. 1794:170, MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 255. köt. 1794:228 (5. tétel)

⁹⁸ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1794. március 20., MOL Festetics Levéltár P279 4. cs. 1794:228 (3. tétel); Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1794. április 6., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 255. köt. 1794:170, MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 255. köt. 1794:228 (5. tétel); Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1794. április 11., MOL Festetics Levéltár P279 4. cs. 1794:329 (6. tétel)

⁹⁹ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1794. március 10., MOL Festetics Levéltár P279 4. cs. 1794:244 (2. tétel)

¹⁰⁰ 1794. márciusától 1796. decemberéig majdnem minden levelükben szót ejtenek róla, mivel az agens halogatta a részletek kifizetését.

¹⁰¹ Id. Takáts és Festetics április 27. és május 15. között írt leveleit (7., 8., 9., és 11. tétel); valamint KURUCZ György: Adósság, hitel, törlesztés. Festetics György pénzügyi helyzete 1782 és 1818 között, In: *Századok* 2006/3, 558

¹⁰² Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1794. május 5., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 255. köt. 1794:372 (9. tétel); Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1794. május 27. MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 255. köt. 1794:416 (12. tétel)

¹⁰³ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1794. május 15., MOL Festetics Levéltár P279 5. cs. 1794:416 (11. tétel), Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1794. július 7., MOL Festetics Levéltár P279 5. cs. 1794:590 (17. tétel)

¹⁰⁴ BECKMANN, Johann: *Physikalisch-ökonomische Bibliothek, worinn von den neuesten Büchern, welche die Naturgeschichte, Naturlehre und die Land- und Staatswirtschaft betreffen, zuverlässige und vollständige Nachrichten ertheilet werden*, Bd. 1-23., Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht, 1770-1806

¹⁰⁵ WÄSER, Johann Wilhelm: *Gründliche Anleitung zum Bierbrauen*, Berlin, 1793

¹⁰⁶ GÖRÖG Demeter (Hajdúdorog, 1760 – Bécs, 1833) író, szerkesztő, kartográfus, előbb a Kollonich és az Esterházy családnál, majd Ferenc Károly főherceg mellett nevelősködik

¹⁰⁷ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1794. április 6., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 255. köt. 1794:170, 228 (5. tétel)

támogatást küld neki tizenhárom vármegye térképének kiadására¹⁰⁸. A Nemestől visszakapott pénz egy része szintén Görög munkájának támogatására ment.¹⁰⁹

Festetics minden bizonnyal támogatta az *Uránia*¹¹⁰ megjelentetését is, bár a pontos összegekről nincs adatunk. Takátsnak mindenestre utasítást adott az első lapszám beszerzésére, melyet azonban csak az egész évre előfizetők kaphatnának meg, de a gróf mint a lap „elő-segítő Jótévéje” biztosan számíthat tiszteletpéldányra.¹¹¹

Takáts tudósította a grófot a bécsi napi (politikai) eseményekről is, így a bécsi jakobinusok (a linzi püspök, a pentzingi plébános, a „Schottner barátok”, Martinovics, gróf Zichy) 1794 augusztusában történt letartóztatásáról is.¹¹²

Mindemellett (feltételezhetően a gróf támogatásával) Takáts is tanult, a gróf kérésére leírta állapotát és terveit: egyelőre önképzéssel egészítvén ki ismereteit, a következő évben pedig jogi tanulmányokba fogna.¹¹³

1794. október – 1795. szeptember

Miután a szünidőt részint utazással¹¹⁴, részint Keszthelyen töltötték, 1794 októberében utazott vissza Takáts és neveltje Bécsbe, hogy megkezdhessék a második tanévet. A megérkezésüket tudató levélben tesz említést rohonci látogatásukról a szombathelyi püspöknél¹¹⁵ és az öreg grófnénál.¹¹⁶

Az 1795. évi tantárgyakról szintén nem sokat tudhatunk, de ebben az évben megjelenik az ifjú gróf tanrendjében az udvari életben való érvényesüléshez szükséges „tudomány”: a *tánctanulás* – Takáts, nem sokkal megérkezésük után, már alkalmas

¹⁰⁸ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1794. május 5., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 255. köt. 1794:372 (9. tétel); Takáts József levele Festetics Györgyhez, Bécs, 1794. május 15., MOL Festetics Levéltár P279 5. cs. 1794:416 (11. tétel)

¹⁰⁹ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1794. november 16., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 255. köt. 1794:980 (27. tétel)

¹¹⁰ *Uránia*, (szerk.) KÁRMÁN József, PAJOR Gáspár, Vác, 1794-1795

¹¹¹ Takáts József levele Festetics Györgyhez, Bécs, 1794. június 7., MOL Festetics Levéltár P279 5. cs. 1794:526 (14. tétel)

¹¹² Takáts József levele Festetics Györgyhez, Bécs, 1794. augusztus 6., MOL Festetics Levéltár P279 5. cs. 1794:706 (20. tétel)

¹¹³ Takáts József levele Festetics Györgyhez, Bécs, 1794. június 7., MOL Festetics Levéltár P279 5. cs. 1794:526 (14. tétel)

¹¹⁴ SZABÓ 1928, 319

¹¹⁵ SZILY János (1735-1799) Szombathely első püspöke (1777-1799)

¹¹⁶ Takáts József levele Festetics Györgyhez, Bécs, 1794. október 18., MOL Festetics Levéltár P279 6. cs. 1795:151 (22. tétel)

„Clavier Mester” kereséséről számol be¹¹⁷, novembertől pedig felfogadott tánctanár oktatja – Takáts szerint sikerrel – a mindössze kilencesztendős László grófot, havonta három aranyért.¹¹⁸ Az ifjú Festetics jól szerepel ez utóbbiban, mivel Takáts január végén már azt jelentette a grófnak, hogy fia a menüettet hibátlanul járja, egy hónapi gyakorlással pedig a „német és angulus lépésekben” is kellő előmenetelt fog tanúsítani.¹¹⁹

Ebben a tanévben – grammatista lévén – a nyelvtanulás (különösen a latin) kapott nagy hangsúlyt az ifjú Festetics nevelésében. Atyja és nevelője öröme, november közepén újabb jutalomban részesül: „hiba nélkül készítvén a’ deák beszédet, bé irattatott Neve a’ Dictatorok’ könyvébe”.¹²⁰ Miután a gróf 1795 januárjában újfent megrója Takátsot szűkszavúságáért¹²¹, Takáts bővebb levelekben tudósítja fia tanulmányairól és egészségi állapotáról. Ami azt illeti, ez utóbbiról Takáts vajmi keveset tud írni: az ifjú gróf ugyanis, némi hasfájást leszámítva, makkegészséges¹²².

Takáts szerint mind tanulásával, mind magaviseletével elégedettek tanárai, a latin fogalmazással azonban néhány nyelvtani hibát ejtve boldogul csak, beszédében viszont kifogástalan. A francia nyelvet pedig már külön tanár oktatja, Takáts csak korrepetál vele. A prefektus legfőbb feladatának az ifjú gróf jellembeli hibájaként felrótt, néha előtörő „kényességnek, kérkedékenységnek, gántsoskodásnak” elfojtását tartja.¹²³

Mindenesetre a gróf – minden feddése ellenére – elégedett Takátsccsal,¹²⁴ miután a nevelő (újfent meglehetősen röviden) tudósítja az ifjú gróf sikeres szemesztrális vizsgáiról előbb áprilisban¹²⁵, majd augusztusban¹²⁶.

¹¹⁷ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1794. október 28., MOL Festetics Levéltár P279 5. cs. 1794:940 (23. tétel)

¹¹⁸ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1794. december 1., MOL Festetics Levéltár P279 6. cs. 1794:1058 (28. tétel)

¹¹⁹ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1795. január 25., MOL Festetics Levéltár P279 6. cs. 1795:74 (34. tétel)

¹²⁰ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1794. november 11., MOL Festetics Levéltár P279 6. cs. 1794:984 (23. tétel)

¹²¹ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1795. január 19., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 256. köt. 1795:10 (33. tétel)

¹²² Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1794. december 1., MOL Festetics Levéltár P279 6. cs. 1794:1058 (28. tétel); Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1795. június 23., MOL Festetics Levéltár P279 7. cs. 1795:638 (45. tétel)

¹²³ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1795. január 25., MOL Festetics Levéltár P279 6. cs. 1795:74 (34. tétel)

¹²⁴ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1795. május 13., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 256. köt. 1795:374, 428 (40. tétel)

¹²⁵ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1795. április 13., MOL Festetics Levéltár P279 6. cs. 1795:374 (37. tétel)

¹²⁶ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1795. augusztus 18., MOL Festetics Levéltár P279 7. cs. 1795:819 (48. tétel)

Takáts munkáját 1795 márciusától új korrepetitor segítette Holtzmann (Holtzmány) Ignác személyében, aki Festeticsnél jelentkezik 1794 decemberében,¹²⁷ miután a Majláth-családtól megvált¹²⁸. Holtzmann „szelid maga viseletű, ’s több nyelveket beszéllő ember”, aki, Takátshoz hasonlóan, szintén a pozsonyi szeminárium növendéke volt, majd Paviában tanult. Mivel az erdélyi kancellária praktikánsaként fizetéshez nem jutott, s hazáról sem várhatott anyagi segítséget, kancelláriai munkája mellett elvállalta a korrepetitori posztot.¹²⁹ Kéthónapi munka után mind a gróf, mind Takáts meglegedését fejezte ki.¹³⁰

A fiatal gróf és nevelője társasági élete – csendes volta ellenére – a gróf rosszallását váltotta ki. Erre ad magyarázatot Takáts március végi levelében, mentegetőzve a személye és munkája ellen felhozott vádakra. Festetics felrója a nevelőnek a „Magyar Vers Szerzők’ özönét” és a „fényes Udvarok’ fel keresését”.¹³¹ Előbbin Révai és – jogos ijedtséggel¹³² – a „szerentsétlen” Batsányi látogatását érti, utóbbin az Eszterházy hercegeknél tett látogatásokat.¹³³ A gróf által egyedül támogatott társasági esemény felesége meglátogatása Badenben, ahol a grófné 1795 júniusában egy hónapot töltött. Ide minden szombaton kivihette Takáts a kis grófot, azzal a kikötéssel, hogy vasárnap délutánra hazatérnek.¹³⁴

A gróf feddése szólt Takáts irodalmi ambícióinak is, a „szerelmes dalok’ irogatását” nem nézte jó szemmel, noha ezt Takáts csak szabadidejében végezte, munkájától nem vonva el időt.¹³⁵

Ami a költségeket illeti, a gróf folyamatosan elégedetlennek mutatkozott Takáts költekezésével; elszámolásbeli hibáinak kijavítására pedig elküldi hozzá Bécsbe Podolányi

¹²⁷ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1795. január 6., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 255. köt. 1794:1135 (32. tétel)

¹²⁸ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1795. március 15., MOL Festetics Levéltár P279 6. cs. 1795:265 (35. tétel)

¹²⁹ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1795. január 25., MOL Festetics Levéltár P279 6. cs. 1795:74 (34. tétel)

¹³⁰ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1795. május 18., MOL Festetics Levéltár P279 7. cs. 1795:527 (41. tétel)

¹³¹ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1795. március 31., MOL Festetics Levéltár P279 6. cs. 1795:345 (36. tétel)

¹³² SZILÁGYI 1998, 400-401.

¹³³ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1795. március 31., MOL Festetics Levéltár P279 6. cs. 1795:345 (36. tétel)

¹³⁴ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1795. június 19., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 256. köt. 1795:601 (44. tétel)

¹³⁵ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1795. március 31., MOL Festetics Levéltár P279 6. cs. 1795:345 (36. tétel)

exactort, aki „mind a’ tavalyi költségek specificatióját rendbe fogja hozni, mind pedig a’ jövő esztendő költségek rendes feljegyzésére utmutatást adni.”¹³⁶

Festetics mecénási tevékenységének segítségével Takáts továbbra is a Göröggel való kapcsolattartást végezte, akinek a Nemestől visszafolyt összeget (172 forintot és 40 krajcárt) adta a gróf a dunántúli vármegyék térképének kinyomtatására.¹³⁷

1795. október – 1796. szeptember

A következő, 1795/1796. tanév előkészületeiről kevéssel több információnk maradt. Sokat elárul Festetics György 1795. október 11-én kelt, tizenegy pontba szedett utasítása¹³⁸, amelyben a harmadik grammatikai osztályba, a syntaxisba lépett László gróf dolgairól intézkedik. Ennek első három pontja a prefektust érintő anyagi ügyekre vonatkozik (a szállás kifizetéséről, költőpénzről és a Takátsnak ajándékozott 130 forintnyi összegről szólnak), következő hat pontja (4-9.) tartalmazza a tízesztendő ifjú gróf neveltetéséhez kapcsolódó elemeket, végezetül az utolsó két pont (10-11.) a Takáts által elintézendő egyéb ügyeket (kinnlevőségek behajtása Nemes ágenstől és Delling professzortól).

Festetics a Bécsbe utazás időpontját fia egészségi állapotától tette függővé (László a szemét fájlalja), de azt kérte, hogy tanévkezdetre odaérjenek. A gróf a fiát „distractusnak”, szétszórtnak ítélte, ezért azt az utasítást adta a nevelőnek, hogy a gyermekre fokozottan figyeljen oda. Erre hivatkozva javasolja azt a prefektusnak, hogy a tánctanárt csak decembertől alkalmazzák, egészen március végéig; áprilistól pedig az ifjú gróf a puskával való bánást tanulja, de „a’ tűzzel való gyakorlás a’ jövő 1796^{dik} esztendőben általjában nem léssen szabad”¹³⁹, a fegyverrel való bánást pedig lehetőleg egy jól képzett altisztól sajátítsa el, külön erre a célra készített fegyverrel.

Az ifjú Festetics nyelvtudását bírálva György gróf utasítja Takátsot, hogy fia kiejtésén, főleg a német nyelvben, javítson. A latin nyelv gyorsabb és hatékonyabb elsajátítása végett azt vallja, hogy „szoktatni kell Őtet az olvasásra”, mégpedig leghasznosabb, ha senkitől nem zavartatva, magányos elfoglaltságként teszi ezt. Olvasási

¹³⁶ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1794. december 10., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 255. köt. 1794:1058 (29. tétel)

¹³⁷ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1795. január 19., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 256. köt. 1795:10 (33. tétel)

¹³⁸ Festetics György utasítás Takáts Józsefnek, Keszthely, 1795. október 11., MOL Festetics Levéltár P279 7. cs. 1795:1006 (50. tétel)

¹³⁹ *Uo.*

kedvének felébresztésére „szép editióban, ’s compacturában” lévő Liviust kell majd venniük Lászlónak, hogy a külsőségek is erre csábítsák.

György gróf a gyakorlati erkölcsfilozófia tanulását újfent javasolja fia számára, hogy „bele szokjon, ’s mint egy természetévé válljon”.

Takáts végül is október 20-án tudósította a grófot Bécsbe érkezésükről.¹⁴⁰ Beszámol az utazás körülményeiről is: Zalaszentgróton, Zalabéren át – rábamolnári kitérővel – Szombathelyig uradalmi kocsin, a hátralevő részt pedig, Kőszegen keresztül, postakocsin tették meg. Takáts beszámol tanítványa egészségének javulásáról, de teljesítményének romlásáról is.

A fent említett utasításban foglaltak szerint, novemberben megvásárolták ugyan Livius munkáit, de olvasásához még nem juthattak, mivel a tananyagban egyelőre Curtius¹⁴¹ szerepel. Beszámol Takáts arról is, hogy a francia nyelv oktatására, ugyanannyi pénzért (havi 10 forintért), új tanárt fogadtak, aki némi fejlődést is elért az ifjú grófnál.¹⁴² Takáts értesítette a grófot arról is, hogy az ifjú gróf inasa nem kívánt karácsonynál tovább a családnál maradni.¹⁴³

Ugyanebben a hónapban készíti el a fiatal Festetics nyári szünidei utazásának leírását, amelyet Takáts – a költségekkel együtt – le is küldött György grófnak.¹⁴⁴

A tél folyamán Takáts az ifjú gróf betegeskedéséről számolt be, valamint annak előrehaladásáról a (pontosan meg nem nevezett) latin klasszikusok olvasásában.¹⁴⁵ György gróf jutalmul megnövelte fia költőpénzét.¹⁴⁶ Január végére a fiatal Festetics már végzett Livius munkájának első kötetével, egészsége is rendbejött, Takáts tehát engedelmet kért számára, hogy az ifjú Esterházyak farsangi multságára elmehessen.¹⁴⁷

¹⁴⁰ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1795. október 20., MOL Festetics Levéltár P279 7. cs. 1795:1087 (51. tétel)

¹⁴¹ CURTIUS RUFUS, Quintus (Kr. u. 1. sz.) római történetíró

¹⁴² Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1795. november 24., MOL Festetics Levéltár P279 8. cs. 1795:1259 (54. tétel)

¹⁴³ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1795. október 30., MOL Festetics Levéltár P279 8. cs. 1795:1147 (52. tétel)

¹⁴⁴ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1795. november 28., MOL Festetics Levéltár P279 8. cs. 1795:1271 (55. tétel)

¹⁴⁵ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1795. december 11., MOL Festetics Levéltár P279 8. cs. 1795:1340 (56. tétel)

¹⁴⁶ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1796. január 16., MOL Festetics Levéltár P279 8. cs. 1796:190 (57. tétel)

¹⁴⁷ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1796. január 26., MOL Festetics Levéltár P279 8. cs. 1796:146 (58. tétel)

A féléves vizsgákat március 7-én tette le a fiatal gróf¹⁴⁸, bizonyítványát pedig a hó végén küldte le Takáts Keszthelyre¹⁴⁹. Áprilistól fogva táncóra helyett megkezdődtek a fegyverrel való gyakorlatok, amelyeket egy gróf Kinszky ezredébe való altiszt tanít. Ettől kezdve tanulja az ifjú gróf a prozódiaát is. Az iskolai foglalkozásokon kívül is lelkesen tanul, latin nyelvtudásának csiszolására Faludi munkáját¹⁵⁰ fordítja latinra, latinul pedig Livius mellett Magyarország történelmét olvasgatja, valamint Schröckh¹⁵¹ világtörténetét.¹⁵²

Májusban már egyáltalán nincs betegsége a kis Festeticsnek, erkölcsét nevelője mindenkor dícsérettel emlegeti, hiszen a „gántsoskodást, és a' kényességet” már kezdi elhagyni. Nevelője szerint László gróf, tanulmányai mellett még mindig Liviust olvas, illetve Ovidiusszal¹⁵³ és Horatius ódáival ismerkedik (ebből a legújabb nagyszombati kiadást meg is rendelte Takáts), a fegyverforgatásban pedig különösen örömét leli.¹⁵⁴

Júliusban szintén kirándultak Badenba, a grófné meglátogatására, s visszafelé szerettek volna megtekinteni Neudorfban egy keltetőüzemet, de sikertelenül, mert alapítója meghalt, munkáját pedig nem folytatta senki.¹⁵⁵

László gróf szemesztrális vizsgáiról Takáts nem nyilatkozott, csak a bizonyítványt küldte 1796 augusztusában Keszthelyre.¹⁵⁶

Takáts a gróf számára ebben az évben is több könyvet szerzett be pl. Hörling könyvárustól a *Schauplatz der Künste und Handwerke* című munkának¹⁵⁷ 16-19. kötetét, amelyeket 28 forintra és 30 krajcárra taksált eladójuk, ígérve, hogy a 14. és 15. kötetet is

¹⁴⁸ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1796. március 7., MOL Festetics Levéltár P279 8. cs. 1796:496 (61. tétel)

¹⁴⁹ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1796. március 29., MOL Festetics Levéltár P279 8. cs. 1796:584 (62. tétel)

¹⁵⁰ DORRELL, J.: *Istenes jóságra és szerentsés boldog életre oktatott nemes ember* (ford. FALUDI Ferenc), Kassa, Pozsony, Landerer, 1787

¹⁵¹ SCHRÖCKH, *i.m.*

¹⁵² Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1796. március 29., MOL Festetics Levéltár P279 8. cs. 1796:584 (62. tétel)

¹⁵³ OVIDIUS NASO, Publius: *Tristia* (a kiadás pontos adatai nem azonosíthatók)

¹⁵⁴ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1796. május 3., MOL Festetics Levéltár P279 8. cs. 1796:740 (66. tétel)

¹⁵⁵ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1796. július 25., MOL Festetics Levéltár P279 9. cs. 1796:740 (75. tétel)

¹⁵⁶ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1796. augusztus 23., MOL Festetics Levéltár P279 9. cs. 1796:186 (78. tétel)

¹⁵⁷ *Schauplatz der Künste und Handwerke, oder vollständige Beschreibung derselben. Übersetzt und mit Anmerkungen versehen von J. H. G. von JUSTI (ab Band 5 von D. G. Schreber). Bde. 1-21. Berlin., Königsberg u. a. : Rüdiger u. Kanter 1762-1775*

házhoz szállítja.¹⁵⁸ Megvásárolta a grófnak a Pomona Austriacanak¹⁵⁹ 19. és 20. kötetét, valamint Kerner könyvének¹⁶⁰ utolsó darabját.¹⁶¹

A keszthelyi kastély folyamatban lévő felújításához a nevelőnek kellett beszereznie a szükséges bútorokat, eszközöket – így az új kályhákat is, melyeket az júliusban le is küldött a grófnak.¹⁶² Festetics György mecénási tevékenységét Takáts továbbra is a Görög Demeterrel való kapcsolattartásban segítette, akinek a gróf 1796 augusztusáig már 822 forintot adott egyes vármegyék térképeinek kinyomtatására, amelyek közül eddigre Vas, Zala és Pest vármegyéké már elkészült; Somogy, Veszprém, Moson és Győr vármegyéknek megjelentetését pedig Görög októberre ígérte.¹⁶³ Vályi András pedig a gróf támogatásának megszerzése végett vette fel a kapcsolatot Takátscsal, megküldvén a grófnak szánt tiszteletpéldányt, munkájának¹⁶⁴ első darabját.¹⁶⁵ (Kísérlete, mivel a gróf erőltetésnek érezte, nem járt sikerrel.)¹⁶⁶

Érdekes viszont, hogy a levelezésben nem esik szó Takáts verseinek¹⁶⁷ kiadásáról, amely szintén ebben az évben jelent meg a gróf támogatásával.

A gróf a szünidei utazás előtt még rábizta Takátsra, hogy új pártfogoltjának, a „Valusi Jager fiának”, Lakosil Antalnak olcsó – havi tíz forintért, de ruházkodással együtt esztendőnként 200 forintnál nem drágább – ellátást szerezzen Bécsben, mivel „ezen Gyermekek destinációja az hogy a Forstwesenben [erdészletben] tudományt szerezzen”, írassa majd reáliskolába, hogy a szükséges előképzettséget megkaphassa.¹⁶⁸

¹⁵⁸ Takáts József levele Festetics Györgyhez, Bécs, 1796. március 7., MOL Festetics Levéltár P279 8. cs. 1796:496 (61. tétel)

¹⁵⁹ KRAFT, Johann: Abhandlung von den Obstbäumen, worinn ihre Gestalt, Eriehung und Pflege angezeigt und beschrieben wird, Wien, Gräffer, 1792-1796

¹⁶⁰ KERNER, Johann Simon: Handlung-Produkte aus dem Pflanzenreich, Stuttgart, Mezler, 1781-1786

¹⁶¹ Takáts József levele Festetics Györgyhez, Bécs, 1796. július 25., MOL Festetics Levéltár P279 9. cs. 1796:740 (75. tétel)

¹⁶² Uo.

¹⁶³ Uo.

¹⁶⁴ VÁLYI András: Magyar Országának leírása. Mellyben minden hazánkbéli Vármegyék, Városok, Faluk, Puszták; uradalmak, fábrikák, huták, hámorok, savanyú, és orvosló vizek, fürdöházak, nevezetesebb hegyek, barlangok, folyó vizek, tavak, szigetek, erdők, azoknak hollételek, Földes Urok, fekvések, történettyek, külömbféle termésbéli tulajdonságaik, a' betüknek rendgyek szerint feltaláltatnak. 1–3. köt. Buda, 1796–1799.

¹⁶⁵ Takáts József levele Festetics Györgyhez, Bécs, 1796. augusztus 23., MOL Festetics Levéltár P279 9. cs. 1796:1186 (78. tétel)

¹⁶⁶ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely, 1796. augusztus-szeptember], MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatu regestruma 257. köt. 1796:1186 (79. tétel)

¹⁶⁷ Péteri Takáts József költeményes munkája, Bécs, Alberti, 1796

¹⁶⁸ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1796. augusztus 18., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatu regestruma 257. köt. 1796:1069 (77. tétel)

Takáts továbbra is beszámolt a grófnak a politikai eseményekről. 1796 májusában adott hírt Milánó elestéről (1796. május 15.), és Siegfried von Tauferer¹⁶⁹ felakasztásáról.¹⁷⁰

1796. október – 1797. szeptember

Mozgalmas és jól dokumentált az 1796/1797. tanév. A korrepetitor, Holtzmann, nem maradt tovább a család szolgálatában, így kénytelenek voltak keresni valakit helyére.¹⁷¹ György gróf 1796. október elején bekérte Takáts-tól a neki lediktált éves tantárgyi programok másolatát¹⁷², a pedagógiai iratok egységének megőrzése végett („per integritate Actorum Paedagogicorum”), így ezek, utasításai mellé csatolva, megmaradtak az utókornak.¹⁷³ Ezek a tanmenetek a Festetics László számára kidolgozott, retorikai és a poétikai osztályok mindkét félévre terjedő, részletes, órára lebontott tervét írják le.

A gróf utasításait ebben az évben is tizenegy pontban fogalmazta meg. Az első hat pont gazdasági, szervezési jellegű. Meghatározta a felutazás útvonala és a konyhai költségvetés készítése mellett, az új korrepetitor fizetését, aki évi 300 forintot kapott, valamint teljes ellátásban részesült. Megjutalmazta Takátsot is: a 103 forint és 51 krjacáros ajándék mellett, mivel László gróf felsőbb osztályba lépett, megemelte fizetését száz forinttal, immár évi 400 forintnyira.

A következő két pont (7-8.) rendelkezik az ifjú gróf tanulmányairól: a német nyelv szebb, alaposabb elsajátítása végett (Denis tanácsos javaslatával élve) megvéteti a prefektussal néhány klasszikus német szerző (Gellert¹⁷⁴, Rabener¹⁷⁵) munkáját; illetve előírja, hogy télen táncot, tavasztól pedig „delineatziót” (rajzolás) tanuljon az ifjú gróf, amíg az a geometriára és „landschaftokra” (tájképekre) korlátozódik. Az utasítás ezt követő két pontja (9-10.) pedig a fiatal Festetics társasági életét igyekszik behatárolni. Eszerint csütörtökönként, de különösen vasár- és ünnepnapokon a grófnét illet

¹⁶⁹ TAUFERER, Siegfried von (?-1796) osztrák térképész

¹⁷⁰ Takáts József levele Festetics Györgyhez, Bécs, 1796. május 17., MOL Festetics Levéltár P279 8. cs. 1796:821 (67. tétel)

¹⁷¹ Festetics György levele Takáts Józsefnek, Keszthely, 1796. október 17., MOL Festetics Levéltár P279 10. cs. 1796:1581 (84. tétel)

¹⁷² Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely, 1796. október] MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 257. köt. 1796:1385 (83. tétel)

¹⁷³ Festetics György levele Takáts Józsefnek, Keszthely, 1796. október 17., MOL Festetics Levéltár P279 10. cs. 1796:1581 (84. tétel)

¹⁷⁴ GELLERT, Christian Fürchtegott: Sämtliche Schriften, (neue verb. Aufl.) Wien, Trattner, 1789-1790

¹⁷⁵ RABENER, Gottlieb Wilhelm: Satiren (5. verb. Aufl.), Wien, Trattner, 1787

„megtisztelni”, „egy két tudós vendégeket” szintén csütörtökön vagy ünnepnapokon lehetett fogadni ebédre, valamint hasznosnak találja a „meg élemedett okos Férfiaknál” tett látogatást – javaslatot is tesz Teleki Sámuel¹⁷⁶ és Somogyi János személyére.

Az utolsó pontban pedig arra utasítja Takátsot, hogy keresse meg a kiadón, Alois Dollon keresztül Christian Bergert, egy mezőgazdasági munka, a Hand- und Hausbuch¹⁷⁷ szerzőjét. (Christian Bergert októberben már nem érte el Takáts, mivel hazaköltözött Szászországba.¹⁷⁸)

Az utasításokhoz csatolt tanmenet a retorikai és poétikai osztály anyagát két szemeszterre, azon belül délelőtti és délutáni tanítási órákra felosztva tartalmazza. A retorikai osztályban az első félév során mindkét napszakban öt-öt órát, a másodikban délelőtt négy, délután öt órát kellett tanulmányaival foglalkoznia a fiatal Festeticsnek. Az első félévben délelőttöként előbb retorikai gyakorlatokkal („Rhetorica explicatio”), majd római történelemmel („Antiquitatum Romanarum pars”) foglalkoznak. Ezt követik a mindennapi latin nyelvi gyakorlatok („Exercitationes latinae quotidianae”), végül a földrajz („Geographia”) és a szónoki beszéd („Pronunciatio oratoria”). A délutánt ennek gyakorlásával vagy olvasási gyakorlatokkal kezdték („Exercitationes lectionis et pronunciationis alternae”), majd Chompré könyvének¹⁷⁹ harmadik kötetének és a tankönyvek tanulmányozásával folytatták („Chompré T. III. et liber scholasticus”). Ezt követte az világtörténet („Historia universalis”), a számtan („Arithmetica”), végül pedig a katekizmus tanulása („Cathecismus”). Tavasszal Chompré könyve negyedik kötetének olvasásával kezdék a napot („Chompré T. IV.”), majd következtek a szónoki gyakorlatok („Elaborationes oratoria”), a földrajz („Geographia”), végül latin előadás és mindig közös német nyelvi gyakorlással zárult a délelőtt („Orationes latinae, et tandem germanicae elaboratio publica”). A délutánt ugyanúgy, Chompré olvasásával kezdték („Chompré T. IV.”), ami világtörténettel („Historia universalis”), számттannal („Arithmetica”), szónoki gyakorlatokkal („Elaborationes oratoria”) folytatódott, és a katekizmussal zárult („Cathecismus”).

¹⁷⁶ TELEKI Sámuel (Gernyeszeg, 1739 – Bécs, 1822) erdélyi kancellár, a marosvásárhelyi Teleki-Téka alapítója

¹⁷⁷ BERGER, Christian Friedrich: Neubearbeitetes Hand- und Hausbuch für den österreichischen Bürger- und Landmann, Wien, Doll, 1796

¹⁷⁸ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1796. október 21., MOL Festetics Levéltár P279 10. cs. 1796:1434 (85. tétel)

¹⁷⁹ Valószínűleg a következő műről van szó: CHOMPRÉ, Pierre: Selecta latini sermonis exemplaria, 1-6. köt., Augsburg, Rieger, 1777-1786

Takáts októberi leveleiben már az iskolakezdekről, és az ifjú gróf jó egészségéről számol be, valamint arról, hogy tanítványa nekifogott a szünidei utazás beszámolójának¹⁸⁰ megírásához.¹⁸¹ A hideg idő beálltával azonban neveltje egészsége változott, ezért decemberben azt a javaslatot kapta Takáts a gróftól, hogy kössön ismeretséget egy jó hírben álló orvossal, akitől hasznos tanácsokat kaphat, hogy a „Gyermek vagy forro betegségben, vagy tüdő gyulladásban, vagy rothasztó hideg-lelésbe ne essen” – ha pedig nem áll rendelkezésre orvos, „némelly jó dieteticus könyv” is hasznos lehet. Az ifjával mindenképpen „természetesen” kell bánni, doktort csak akkor ajánlja kihívni, ha szükség van rá – egyébként megelégszik a rendszeres, negyedévi vizsgálatokkal. Az orvost Festetics arra is fel akarja használni, hogy – előre informálva őt – „ő tanátsképpen a’ Gyermeknek a’ közönséges dietetica regulákat, a’ puhaságnak és kényességnek el mellőzését, a’ nagy imaginatiókat és félelmeket nevettségessé tévén elől adja”, és az ifjú „megbátorodjon”.¹⁸² Bár az ifjú gróf mindig gyorsan felépült betegségeiből, az orvosválasztás gyakori témája az ekkori levelezésnek. A gróf kikéreti befolyásos emberek (pl. Sonnenfels¹⁸³) tanácsát, aki saját háziórvosa mellett egy másik, igen jeles orvost is ajánlott, Stiff¹⁸⁴ doktort. Bár a grófné ragaszkodott volna Steideléhez¹⁸⁵, aki bejáratos volt a házba s ismerte az ifjú gróf kórtörténetét, a gróf azonban nem sokra becsülte annak tudományát, „mert Ő Bába mester, ez pedig jövődöbe a’ gyermeknek külömbféle gondolatokra adhatna alkalmatosságot”, a doktor személyét illető döntését pedig húsvét utánra halasztotta.¹⁸⁶ Magát a döntést pontosan nem ismerjük, de Takáts 1798. novemberében újfent Steidelét említi, mint aki a fiatal gróffal foglalkozik.¹⁸⁷ A fiatal Festetics egyébként, egy kisebb nyár eleji megbetegedést kivéve, kiváló egészségnek örvendett, amint azt Takáts folyamatosan jelentette is a grófnak.¹⁸⁸

Az új tanévben új korreptitor segítette Takáts munkáját. Mivel Holtzmann elszerződött máshova, így a jól bejáratos csatornákon keresztül próbálták meg megfelelő

¹⁸⁰ *Gróf Festetics László’ utazása 1796. esztendőben*, OSZK Kézirattár, Quart. Hung. 3694

¹⁸¹ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1796. október 21., MOL Festetics Levéltár P279 10. cs. 1796:1434 (85. tétel)

¹⁸² Festetics György levele Takáts Józsefnek, Keszthely, 1796. december 9., MOL Festetics Levéltár P279 10. cs. 1796:1596 (89. tétel)

¹⁸³ SONNENFELS, Joseph von (Nikolsburg, 1732 – Wien, 1817) udvari tanácsos, a bécsi egyetem professzora

¹⁸⁴ STIFFT, Andreas Joseph (Röschitz, 1760 – Wien, 1836) bécsi orvosprofesszor, udvari tanácsos

¹⁸⁵ STEIDELE, Raphael Johann (1737 – 1823) bécsi orvos

¹⁸⁶ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely, 1797. február] MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatu regestruma 258. köt. 1797:219 (97. tétel)

¹⁸⁷ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. november 27., MOL Festetics Levéltár P279 14. cs. 1798:1239 (184. tétel)

¹⁸⁸ Ld. 92., 93., 98., 110., 111., 113., 114., 118. tételek

embert találni az ifjú gróf mellé. Több befolyásos ember megkérdezése után, végül Sonnenfels ajánlására az addig a Solignac-háznál szolgáló Paulin nevelőt vette fel Takáts.¹⁸⁹ Azt, hogy Holtzmann elválása a grófi háztól nem volt feszültségektől mentes, sőt, valószínűleg fegyelmi problémák akadtak, a gróf 1796. december 9-i válaszából, és egy évvel későbbi leveléből¹⁹⁰ is gyaníthatjuk. Egyrészt ugyanis kérte Takátsot, jelentse neki, milyen körülmények között vált el Holtzmann a háztól; másrészt javasolta a nevelőnek, hogy Paulinnal „éppen nem kelletik tzeremoniázni, hanem főképpen eleinten Authoritásba vegye az Ur magát véle: hogy szokja meg az engedelmességet”. Ha mégis elmulasztaná a korrepetitor azon kötelességét, hogy László grófot az iskolába oda és visszakísérje, mivel a maga dolgai után jár, vagy egyebekben ellentmondana, úgy „tsak rövid procedurát kell vele elől venni”, és Sonnenfels útján másikat keresni. A gróf aggodalmaira válaszul Takáts sietve megnyugtatta, hogy „Paulin Uram jó ember, és kötelességében el jár”, csak kicsit bőbeszédű.¹⁹¹

Már decemberben sürgette Festetics az erkölcsstan oktatásának megkezdését is.¹⁹² Ennek céljául tűzte ki, hogy fia „emberséges ember” legyen. A gróf megígérte egyben, hogy kidolgozza a tárgy oktatásának fő vonalait, melyeket húsvét alkalmával kívánt átnyújtani (és amely tervezet, valószínűleg, nem készült el). A pedagógiai terv megvalósítása egészen László gróf jogi tanulmányainak befejezéséig tartott volna. Javasolta tehát Takátsnak, hogy Sonnenfelstől és Denistől¹⁹³ – aki neki is tanára volt theresianumi diáksága idején – is kérjen tanácsot, illetve „némely moralista könyveket” (leginkább „Mosser¹⁹⁴ Abt Garve¹⁹⁵, Villaume¹⁹⁶, Engel¹⁹⁷,” valamint Eschenburg¹⁹⁸ munkáit) forgasson.

¹⁸⁹ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1796. december 5., MOL Festetics Levéltár P279 10. cs. 1796:1596 (88. tétel)

¹⁹⁰ Festetics György levele Takáts Józsefnek, Keszthely, 1796. december 9., MOL Festetics Levéltár P279 10. cs. 1796:1596 (89. tétel); Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1799. február 2., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatu regestruma 260. köt. 1799:122 (197. tétel)

¹⁹¹ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1796. december 26., MOL Festetics Levéltár P279 10. cs. 1797:3 (92. tétel)

¹⁹² Festetics György levele Takáts Józsefnek, Keszthely, 1796. december 9., MOL Festetics Levéltár P279 10. cs. 1796:1596 (89. tétel)

¹⁹³ DENIS, Johann Nepomuk Cosmas Michael (Schärding, 1729 – Wien, 1800) a Theresianum tanára, majd az udvari könyvtár őre

¹⁹⁴ MOSSER, Ignaz (? – ?) filozófia és erkölcsstan professzora Grazban

¹⁹⁵ GARVE, Christian (1742 – 1798) a filozófia professzora Lipszében

¹⁹⁶ VILLAUME, Peter (Berlin, 1756 – Furiendal, 1825) a berlini Joachimsthalsches Gymnasium filozófiatanára

¹⁹⁷ valószínűleg ENGEL, Johann Jakob (Parchim, 1741 – Parchim, 1802) német író, filozófus, a filozófia professzora Berlinben

¹⁹⁸ ESCHENBURG, Johann Joachim (Hamburg, 1743 – Braunschweig, 1820) irodalomtörténész, az irodalom és a filozófia professzora a Collegium Carolinumban

1796 telén megélénkült társasági életük is. György gróf, már ismertetett utasításában¹⁹⁹, egyrészt szabályozta (és ezzel egyúttal engedélyezte is) vendégek fogadását (Takáts 1797 januárjában már Birckenstock²⁰⁰ második látogatásáról számolt be²⁰¹), másrészt a báli szezonban több látogatást engedélyezett fia számára „dellesti multságokra” – így például a fiatal gróf tanulótársainál, az Esterházy hercegeknél. Harmadsorban pedig ettől az időtől fogva gyűjti az ifjú gróf album amicorumába²⁰² a bejegyzéseket, egyelőre apja útmutatásai nyomán, aki előírta számára „Görög Uram, Ifju Hertzeg Eszterházy²⁰³, Sonnenfels, Gróf Teleky Sámuel Fija²⁰⁴, Birkenstock, és ama hires Staath-Rath Müller Urnak²⁰⁵” meglátogatását, hogy a „Barátság-Koszoru nevezetű Könyvében” beírásaikat megszerezze.²⁰⁶

Mivel az irat jelenleg nem kutatható, talán érdemes kitérnünk az ekkor bekerült bejegyzésekre. Feltételezhetően Sonnenfels kezdte meg a sort²⁰⁷, 1796 decemberében, az alábbi, a nevelő iránti engedelmisséget hangsúlyozó bejegyzéssel:

*„Cum jam profeceris tantum, ut sit tibi etiam tui reverentia, licebit dimittas paedagogum. Interim te aliquorum auctoritate custodi; aut Cato ille sit, aut Scipio, aut cujus interventu perditum quoque homines vitia supprimerent, dum te efficiis eum, coram quo peccare non audeas.”*²⁰⁸

1797 januárjában²⁰⁹ már arról írt Takáts, hogy Müller tanácsos a következő Corneille-citátummal gazdagította a gyűjteményt: *„Faites votre devoir, et laissez faire aux*

¹⁹⁹ Festetics György levele Takáts Józsefnek, Keszthely, 1796. október 17., MOL Festetics Levéltár P279 10. cs. 1796:1581 (84. tétel)

²⁰⁰ BIRCKENSTOCK, Johann Melchior (1738 – 1809) udvari tanácsos, tanügyi referens

²⁰¹ Takáts József levele Festetics Györgyhez, Bécs, 1797. január 25., MOL Festetics Levéltár P279 10. cs. 1797:144 (94. tétel)

²⁰² „Emlékek híres férfiakról, akiket Tolnai Festetics László gróf 1796-ban és az azt követő években tisztelettel meglátogatott, midőn hazáját és a külföldet járta.” http://www.axioart.com/index.php?op=live_item&id=146067 (2009. január 21.) Az iratot, a katalógus szerint, 2003 decemberében a Studio Antikvárium bocsátotta árverésre. A vásárló személyéről megkeresésekre nem nyilatkoztak, az album feltehetően magánkézben van.

²⁰³ ESTERHÁZY Pál Antal (Wien, 1786 – Regensburg, 1866) Görög Demeter tanítványa, diplomata

²⁰⁴ TELEKI Domokos (Sáromberke, 1773 – Marosvásárhely, 1798)

²⁰⁵ MÜLLER, Johannes von (1752 – 1809) történész, könyvtáros és államtanácsos

²⁰⁶ Festetics György levele Takáts Józsefnek, Keszthely, 1796. december 9., MOL Festetics Levéltár P279 10. cs. 1796:1596 (89. tétel)

²⁰⁷ Takáts József levele Festetics Györgyhez, Bécs, 1796. december 19., MOL Festetics Levéltár P279 10. cs. 1796:1650 (90. tétel)

²⁰⁸ SENECA, Lucius Annaeus: Epistulae morales ad Lucilium, XXV., 6.

²⁰⁹ Takáts József levele Festetics Györgyhez, Bécs, 1797. január 15., MOL Festetics Levéltár P279 10. cs. 1797:107 (93. tétel)

Dieux.”²¹⁰ Birckenstock Francis Bacont idézve a tudomány és a természet örök kölcsönhatására hívta fel az ifjú gróf figyelmét: „*Naturam literae perficiunt, ab experimentia autem ipsae perficiuntur.*”²¹¹ A következő hónapban kerül a könyv Esterházy Pál Antalhoz, akinek nevelője, Görög Demeter – nem titkolt pedagógiai célzattal – előírta, hogy „magának kell alkalmas textust ki keresni valamelyik olvasó könyvéből”.²¹² A fiatal herceg végül a következő, az igaz barátságról szóló (a levél²¹³ állítása szerint magyarra is lefordított) idézettel ajándékozta meg tanulóársát:

„*Wenn man keine wahren Freund hat, so ist der Genuss der grössten Ehren und Reichthümer allein unschmackhaft und eckel. Ein Freundschaft, die schon in der Jugend keimt, und Würzel schlägt, wird immer stärker und stärker bis ins hohe Alter und kaum der Tod ist vermögend hinzu traumen.*”²¹⁴

A herceg nevelője, Görög Demeter Cicerótól választott szöveget az önismeret jelentőségéről:

„*Est illud maximum, ut se quisque noscat. Qui se ipsum norit, primum aliquid sentiet se habere divinum, ingeniumque in se suum, sicut simulaerum aliquod, dedicatum putabit, tantoque munere Deorum semper aliquid dignum et faciet et sentiet et intelliget etiam, quanta instrumenta habeat ad obtinendam adipiscendamque sapientiam, qua duce, bonum Virum, et ob eam ipsam Causum cernat se beatum fore.*”²¹⁵

A fiatal gróf tanulmányi eredményeit illetően, mint mindig, szükszavúan nyilatkozik a prefektus, bár folyamatos dicséretekről számol be. Tanárai szerint az ifjú gróf mind magaviselete, mind teljesítménye okán elismerést érdemel, különösen azért, mert a „Rhetoricán kívül más tudományban is deákül felel”.²¹⁶ Januárban pedig arról számol be

²¹⁰ „*Te csak tedd a magadét, a többit bízd az istenekre.*” CORNEILLE, Pierre: Horace, 2. felvonás, 3. szín

²¹¹ BACON, Francis: Sermones fideles sive interiora rerum, XLVIII, De studiis et lectione librorum

²¹² Takáts József levele Festetics Györgyhöz, [Bécs, 1797. február 16.], MOL Festetics Levéltár P279 10. cs. 1797:219 (95. tétel)

²¹³ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, [Bécs, 1797. február 20.], MOL Festetics Levéltár P279 10. cs. 1797:224 (98. tétel)

²¹⁴ WEISSE, Christian Felix: Der Kinderfreund: ein Wochenblatt, Leipzig, Crusius, 1775-1782

²¹⁵ CICERO, Marcus Tullius: De legibus, liber I., caput XXIV, 59

²¹⁶ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1796. december 26., MOL Festetics Levéltár P279 10. cs. 1797:3 (92. tétel)

nevelője, hogy a francia nyelv mellett az olasz tanulását is megkezdi.²¹⁷ A téli szemeszter vizsgáit 1797. március 28-án végezte el, tanárai dicséretével. Takáts fontosnak tartja megemlíteni, hogy neveltje a klasszikus auktorok olvasásában és a kalligráfiában szerez jártasságot a tavasz folyamán, áprilistól kezdve pedig a táncórákat felváltják a „Rajzoló mester” „magános letzkéi”.²¹⁸

A tavaszi szemesztert azonban háborús közjáték zavarta meg. Az Ausztriába betörő francia csapatok miatt Bécsből, ostromtól tartva, kitiltották az idegeneket, így Takátsnak és tanítványának is el kellett hagyniuk a várost.²¹⁹ Takáts kért ugyan utasítást erre vonatkozóan a gróftól²²⁰, de az idő rövidsége miatt választ nem kaphatott, s bár maga Keszthelynek indult volna, a grófné parancsára Pozsonynak vették útjukat²²¹, ahova április 12-én szerencsésen meg is érkeztek. Pozsonyban kelt levelében már nyugodt hangulatról számolt be Takáts, az ide menekült bécsiek, a béke biztos előérzetével, elkezdtek visszazárlingózni a császári fővárosba.²²² Ő maga is visszatér, de csak az otthagyt tankönyvekért, majd a korrepetitorral együtt leutaztak Keszthelyre, ahol folytatták tovább a fiatal Festetics tanítását.²²³ Május 7-én, még Keszthelyről, arról tudósítja Takáts a gróft, hogy a hírek szerint Bécsben helyreállt a rend, az iskolai oktatás is tovább folyik, de a békét még nem hirdették ki.²²⁴ Csak a hónap végén költöztek vissza Bécsbe²²⁵, ahol a fiatal gróf gyorsan visszazokott a tanulásba, a rajzoláshoz (jelen esetben a geometriához) pedig – tanára szerint – különösen jó érzéket mutatott²²⁶. György gróf mindenesetre lelkére kötötte Takátsnak, hogy fia elkövetkezendő vizsgáin személyesen is jelen legyen.²²⁷

²¹⁷ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1797. január 25., MOL Festetics Levéltár P279 10. cs. 1797:144 (94. tétel)

²¹⁸ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1797. március 28., MOL Festetics Levéltár P279 11. cs. 1797:364 (105. tétel)

²¹⁹ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1797. április 10., MOL Festetics Levéltár P279 11. cs. 1797:399 (107. tétel)

²²⁰ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1797. április 5., MOL Festetics Levéltár P279 11. cs. 1797:377 (106. tétel)

²²¹ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1797. április 10., MOL Festetics Levéltár P279 11. cs. 1797:399 (107. tétel)

²²² Takáts József levele Festetics Györgyhöz, [Pozsony, 1797. április 21.], MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 258. köt. 1797:377 (108. tétel)

²²³ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Keszthely, 1797. április 30., MOL Festetics Levéltár P279 11. cs. 1797:488 (109. tétel)

²²⁴ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Keszthely, 1797. május 7., MOL Festetics Levéltár P279 11. cs. 1797:489 (110. tétel). Az 1797. április 18-án, Leobenben kötött előzetes békét csak október 17-én, Campo Formióban szentesítették.

²²⁵ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1797. május 30., MOL Festetics Levéltár P279 11. cs. 1797:547 (111. tétel)

²²⁶ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1797. június 20., MOL Festetics Levéltár P279 11. cs. 1797:605 (113. tétel)

²²⁷ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1797. június 20., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 258. köt. 1797:364; 377 (112. tétel)

Gyaníthatjuk, hogy a fiatal gróf sikeresen zárta a tanévet, mindenesetre úgy tűnik, Takáts nem számolt be róla külön levélben. Ebből a tanévből való utolsó tudósítása szerint Müller kérdezte ki az ifjú Festeticset, aki vizsgáit több részben tartotta, de – amint az az elmúlt esztendőben is megtörtént – Takáts megpróbálta elérni, hogy tanítványa összevont vizsgát tehessen a négy részre felosztott tárgyakból.²²⁸

Takátsnak mindezen teendői mellett felügyelnie kellett Festetics két alumnusa, Herenkovits és Lakosil előmenetelére is. Mivel a reáliskolában, hiányos nyelvismeretük miatt, nem sikerült elhelyezni őket (ugyan három napig járhattak a negyedik osztályba, de eltanácsolták őket),²²⁹ így „normalis” iskolába íratta őket Takáts, itt viszont, tanáruk hanyagsága miatt, aki „már meg unván az ülést, fel óráig is kint szokott a’ folyosón sétálgatni” nem haladhattak megfelelőképpen, ezért a tanárnak szánt pénzen (havi négy forint) Takáts „Instructort” fogadott melléjük.²³⁰ Az ösztöndíjasok (ennek is köszönhetően) a tanév végére szép előmenetelt tanúsítottak, bár Herenkovitsnak, aki „örömet Magyar Országra vissza vágyodván”, a gróf még februárban felajánlotta a lehetőséget, hogy „Keszthelyre le-hozattatik, és Bulla Uram mellé praxisba adatik” – így lett Herenkovitsból a Georgikon első tanulója.²³¹ Lakosilt viszont továbbra is kinn taníttatta, s hogy leendő szakmájában minél nagyobb jártasságot szerezzen, a nyári szünidő alatt egy ottani vadászhoz adatta gyakorlatra.²³²

Miután Festetics György továbbra is támogatta Görög Demeter térképeinek kiadását, az ezzel kapcsolatos ügyeket továbbra is Takáts intézte. Erről több levelében is beszámol a grófnak.²³³ Görög Demeter, Takáts útján, újabb négy térképet küld az

²²⁸ Takáts József levele Festetics Györgyhez, Bécs, 1797. augusztus 4., MOL Festetics Levéltár P279 12. cs. 1797:732 (121. tétel)

²²⁹ Takáts József levele Festetics Györgyhez, Bécs, 1796. október 28., MOL Festetics Levéltár P279 10. cs. 1796:1457 (86. tétel)

²³⁰ Takáts József levele Festetics Györgyhez, Bécs, 1797. január 15., MOL Festetics Levéltár P279 10. cs. 1797:107 (93. tétel)

²³¹ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely, 1797. február] MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 258. köt. 1797:219 (97. tétel)

²³² Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1797. augusztus 4., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 258. köt. 1797:691 (120. tétel)

²³³ Ld. 94., 110., 111. és 115. tételek

elkészültek közül a grófnak²³⁴, a gróf pedig arról tudósítja Takátsot, hogy a már kifizetett ezer forintos támogatáson felül háromszáz forintot Görögnek kiutalt.²³⁵

Festetics a nevelőt kérte meg 1797 februárjában arra is, hogy a keszthelyi sóhajóra készült verseket „valakit maga mellé vévén, ha valamit kellene rajtok igazítani, vizsgálja meg”.²³⁶ Takáts Kultsár Istvánnal és Batsányival bíraltatta el a verseket, sőt, amint Takáts, úgy Batsányi is készített 1797 márciusában verseket.²³⁷

Mint állandóan Bécsben tartózkodó emberét, Takátsot kérte meg a gróf arra is, hogy a majdani Georgikon számára kiszemelt tanárokkal (Bulla Károllyal²³⁸ és Pethe Ferencsel²³⁹) felvegye a kapcsolatot és segítse őket a leutazásban. Megbízást kapott arra is, hogy a gróf számára a kis gróféhoz hasonló kocsit készíttessen.²⁴⁰ Legtöbb dolga azonban a könyvbeszerzésekkel akadt. Denis és Birkenstock professzorok „diaetális versezéseinek”²⁴¹ beszerzésére már novemberben megkérte a gróf²⁴², de a levelezésben előfordulnak még a következő munkák: „Lernnes Pflanzen – 8 Bd. Leibitzer Gartenkalender”²⁴³; Hiltenbrand Weinbaukatechismus²⁴⁴; a „Niederländische Picke névű könyvetske”²⁴⁵. György gróf bibliofil hajlamát jól mutatja, hogy „Krünitzernek Oekonomische Enzyklopädie etc. nevű könyvéből”²⁴⁶ csak annak „Berlini Originalis Editioját” hajlandó megvásárolni, akár 250 forintos áron is.²⁴⁷ Fia számára pedig megvéteti a gyermek által annyira kért német

²³⁴ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1797. július 11., MOL Festetics Levéltár P279 11. cs. 1797:653 (115. tétel)

²³⁵ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1797. július 20. MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 258. köt. 1797:489 (116. tétel)

²³⁶ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1797. február 17. MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 258. köt. 1797:198 (96. tétel)

²³⁷ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1797. március 13., MOL Festetics Levéltár P279 11. cs. 1797:313 (102. tétel); *Batsányi János összes művei* (s. a. r. KERESZTURY Dezső és TARNAI Andor), I., *Versek*, Budapest, 1953, 396.

²³⁸ BULLA Károly (Prága, ? – ?) mezőgazdász, a Georgikon első tanára

²³⁹ PETHE Ferenc (Büdszentmihály, 1763 – Szilágysomlyó, 1832) mezőgazdász, szakíró

²⁴⁰ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1797. március 17. MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 258. köt. 1797:257 (104. tétel)

²⁴¹ valószínűleg a következő műveket: DENIS, Michael: *Protrepticon inclytæ nationi Hungaricæ*, Viennæ, 1796; BIRKENSTOCK, Johann Melchior: *Ad Hungaros*, Viennæ, 1796

²⁴² Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely, 1796. november] MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 257. köt. 1796:1585 (87. tétel)

²⁴³ LEIBITZER, Johann: *Vollständiger Garten-Kalender nach dem vaterländischen Klima, und der Natur der Gewächse, für Gärtner und Gartenfreunde entworfen*, Wien, Doll, 1794

²⁴⁴ HILTENBRAND, Anton: *Österreichischer Weinbaukatechismus oder kurzer Unterricht vom Weinbaue in Österreich*, Wien, Doll, 1796

²⁴⁵ ENGELMANN, Franz: *Die niederländische Picke, als thätiges hülfsmittel zum Schnitte der Feldfrüchten, Waizen, Roggen, Gersse, Haber etc. mit leichter Mühe und wenigeren Rösten statt der bisher gewöhnlichen Sichel, allen Oekonomen, Wirtschaftsbeamten, und besonders dem Landmanne empfohlen*, Wien, 1797

²⁴⁶ KRÜNITZ, Johann Georg: *Ökonomische Encyclopädie oder allgemeines System der Staats-, Stast-, Haus- und Landwirtschaft*, Berlin, Pauli, 1773-1858

²⁴⁷ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1797. június 20., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 258. köt. 1797:364; 377 (112. tétel)

klasszikusok sorozat darabjait, de „tsak az eszesebb és nagy szerelem nélkül valókat kell nékie adni”.²⁴⁸ Mindezen igények teljesítéséhez Takátsnak szoros kapcsolatokat kellett kiépítenie a több bécsi könyvkereskedővel, akik közül néhány nevet (pl. Johann David Hörling, Karl Schaumburg²⁴⁹, Johann Georg Binz²⁵⁰) maga is említi.

1797. október – 1798. szeptember

Az 1797/1798. tanévre vonatkozó utasításait a gróf 1797. október 24-én írja meg, mindössze tíz pontban.²⁵¹ Ezek első fele (1-5. pont) és az utolsó (10. pont) az anyagiak felől rendelkezett, a szállás kifizetése és az éves költségek mellett az ifjúnak adandó 60, és a prefektusnak adandó 150 forint ajándékról, valamint az ifjú zsebpénzének („recreatio” pénzének) megnöveléséről. Fia nevelésével kapcsolatosan előrelátóan igyekezett az új nevelő személyéről gondoskodni, kiválasztásában jelentős szerepet róva a jelenlegi prefektusra. A gróf olyan embert képzelt el fia mellé, aki „mind moralis characterjére mind tudományára nézve köz-meg elégedést érdemel. Ennek vagy a’ Statisticában, szóval a’ juridicumokban, vagy a’ Phylosophiában és Historia Naturalisban, és a’ Pedagogiában jártasnak kell lenni; és kivált a’ Német nyelvben tökéletes legyen”. A leendő nevelő felkutatásában csakúgy, mint a korrepetitorok keresésében, a jól bejártott informális csatornákat ajánlotta Takáts figyelmébe. A téli időszakban továbbra is táncórákat vettetett fiával, aki csak tavasszal folytathatta rajzismereteinek bővítését, ahol „kivált az Architecturát és a’ Geographica mappák’ készítését” tanulta. A nyelvtanulásra újra nagy hangsúlyt fektetett a gróf: fiának folytatnia kellett a francia és az olasz nyelvleckéket, előbbit külső tanár, utóbbit Paulin tanította. A tanév pedagógiai céljait Festetics a következőképpen határozta meg: fia a korrepetíciók idejének csökkentésével a „magától való gondolkodásra, és tulajdon eszű compositióra vezéreltessék”, valamint a „litteraturához való szeretetet, minden erőltetés nélkül” fejlessze ki benne Takáts. Fontosnak tartotta a gróf azt is, hogy gyermekét állhatatosságra szoktassa a nevelő, mégpedig úgy, hogy „a’ melly könyv’ olvasásához hozzá fog az Ifjú, félbe ne hagyja”. A

²⁴⁸ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1797. augusztus 4., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 258. köt. 1797:691 (120. tétel)

²⁴⁹ SCHAUMBURG, Karl (Ritterhude, 1770 – Wien, 1833) bécsi könyvkereskedő és kiadó

²⁵⁰ BINZ, Johann Georg (Gündlingen, 1748 – Wien, 1824) bécsi könyvkereskedő és kiadó

²⁵¹ Festetics György levele Takáts Józsefnek, Keszthely, 1797. október 24., MOL Festetics Levéltár P279 12. cs. 1797:1114 (128. tétel)

társasági életben is egyre nagyobb teret engedett immár tizenkét esztendőös fiának, mivel a frasangi időben háromszori színházlátogatást engedélyezett számára.

A poétikai osztályba lépő Festetics László a már említett tanmenet²⁵² alapján a következő rend szerint foglalkozott a különböző tudományokkal. Az őszi tanítási időben délelőtt egy-egy órát előbb mitológiával foglalkoztak, ezt követte az iskolai könyvek magyarázata („Libri scholastici explanatio”), felváltva a német vagy latin szónoki gyakorlatok („Elaborationes oratoriae germanicae et latinae alternatum”), a gyakorlati geometria alapjai („Geometriae practicae rudimenta”), végül a földrajz („Geographia”). Délután prozódai gyakorlatok („Repetitio prosodiae”), német költők olvasása („Animadversiones de poesi germanica”), majd Chompré munkája hatodik kötetének és tankönyvek olvasása („Chompré T. VI. et liber scholasticus”), hazai történelem („Historia Patriae”), és a katekizmus tanulása („Cathecismus”) kötötték le az ifjú gróft.

Tavasszal a tankönyvek magyarázatával („Libri scholast. Explicatio”) kezdődött a nap, majd Chompré munkája ötödik kötetének olvasásával folytatódott („Chompré T. V.”). Ezután következtek a német és latin nyelvi gyakorlatok („Elaborationes latinae et germanicae”), az algebra alapjai („Algebra rudimenta”), végül a földrajzi ismeretek („Geographia”). A délutánt a Chompré-mű ötödik és hatodik kötetének, valamint a tankönyvek tanulmányozásával kezdték („Chompré T. V. vel VI. et liber scholasticus”), majd a császári ház történetével („Historia Augusta Domus Austriacae”) folytatták. Ezt követte a kizárólagosan német nyelvi gyakorlás („Elaborationes tantum germanicae”), a történeti segédtudományok közül – amelyeket az udvari életben hasznosnak ítélték már a tervezetekben is – a kronológia és a heraldika alapjai („Primo principio Chronologiae et Heraldicae”), majd az enciklopédiáról („De Encyclopaedia”, melyet közelebbről nem neveztek meg, csak találgathatunk, vajon Diderot Enciklopédiája-e) tanultak, végül a katekizmus („Cathecismus”) tanulásával zárult a nap.

Takáts levélváltása a gróffal ebben az időszakban egyre sűrűbbé vált, de a levelek már jórészt csak érintőlegesen szólnak a fiatal Festeticsről, sokkal többet olvashatunk az 1797 októberében elindított Magyar Minerva-projekt ügyeiről (ezek bővebb elemzésére egy későbbi fejezetben kerül sor), és – a gróf utasításának megfelelően – a soron következő nevelő kereséséről, amely ebben a tanévben egyelőre sikertelen kísérlet maradt. Emiatt a

²⁵² Festetics György levele Takáts Józsefnek, Keszthely, 1796. október 17., MOL Festetics Levéltár P279 10. cs. 1796:1581 (84. tétel)

gróf már novemberben türelmetlen levelet írt Takátsnak,²⁵³ amit 1798 január elején, mivel a nevelő levelei elmaradtak, határozottan megismételt, mondván „ki kéri Eő Nagysága, hogy ezentul magát az ilyenekben ne hagyja meg inteni, hanem minden két hétben írjon, főképpen pedig sokat az Ifju Gróff Lászlóruul mert máskép azt gondolja Eő Nagysága, hogy némelly hívságos tudakosságokért vagy más okokbul el-mulasztja”.²⁵⁴ A dorgálásnak fogamatjaként Takáts hosszabb beszámolót írt tanítványáról:

„Az ifjú Gróf folyvást egészséges. Az idővel is olly gazdaságosan él, hogy igen kevés vész el haszon nélkül. Vajha több időnk volna a' könyvek' olvasására. A' Professor olly hoszszu occupatiokat ad, hogy alig érkezik másra; kivált recreatió napokon, mellyeken három órát adnak külső mesterek is. Azonban olvas még is, és örömebb, mint ezek előtt.”²⁵⁵

Taktás a tanulmányi terhelés tekintetében szót emel a fokozatosság elve mellett is:

„Az idő érléli tudni illik az észt is; és tsak ugy érezheti, kívánhattya, szeretheti azt, a' miben egy érett ember talállya gyönyörűségét. Ha ezen lépcső meg nem tartatik, vagy kora és azért idétlen lesz a' tudomány; vagy szinte meg gyüölteti magát a' haszontalan erőszak miatt; vagy hozzá szokik az ifjú tsak ajakkal tudni azt, a' mit észszel is meg kellene érteni.”²⁵⁶

A következő hosszabb értesítést februárban küldte meg Takáts, ekkor számolt be a színházi látogatásokról, a tanítványa által olvasott könyvekről (Vergilius, Livius és Boileau²⁵⁷), valamint az olasz nyevben tett előrehaladásáról.²⁵⁸ Márciusban pedig már arról ír a prefektus, hogy a „Naturalien und Kunstgabinet”-ben tettek látogatást, és megemlíti György grófnak azt is, hogy „nagy kedve volna a' Grófnak a' lovaglás' tanulására”, bár

²⁵³ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1797. november 3., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatu regestruma 258. köt. 1797:963 (129. tétel)

²⁵⁴ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1798. január 6., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatu regestruma 258. köt. 1797:1165 (133. tétel)

²⁵⁵ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. január 30., MOL Festetics Levéltár P279 12. cs. 1798:265 (136. tétel)

²⁵⁶ *Uo.*

²⁵⁷ BOILEAU-DESPRÉAUX, Nicolas (1636 – 1711) történetíró, irodalmár

²⁵⁸ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. február 20., MOL Festetics Levéltár P279 12. cs. 1798:229 (138. tétel)

erre még szerinte még egy évet várni kellene.²⁵⁹ Takáts immár gyakori, de még mindig kellően szűkszavú jelentései az ifjú Festeticsről szorgalmas diák képét mutatják, aki „félesztendei examenekre való készület mellett is olvassa Ciceronem de Officiis; tanul frantziául és olaszul”.²⁶⁰

A gyakoribb leveleket ugyan jó néven vette a gróf, de az erkölcsfilozófia oktatásának – amelyet Takáts fő feladatául kapott – elmaradását továbbra is nehezményezte, és előírta a nevelőnek, hogy „Husvétul fogva moralis praelectiot minden nap fél órát, avagy minden héten 3 órát az Ifju Gróffal tartson”, mivel úgy vette észre, hogy az ifjú mind „judiciaesusabb” (ítélkezőbb) kezd lenni, ráadásul Takátsnak nem csak általa előírt, hanem hivatásából adódó kötelessége is a „polgárbeli kötelességeknek a’ Szivbe valo oltása”.²⁶¹

1798 májusában már arról adott hírt Takáts, hogy neveltje letette féléves vizsgáit, melyen – a gróf utasításához híven – jelen volt ő is, és a professzor a kis gróffal meg volt elégedve.²⁶² Az ezt követő leveleiben megint háttérbe szorúlnak a László grófról szóló hírek, lakonikus stílusban nyilatkozik annak mind kitűnő egészségi állapotáról, mind töretlen szorgalmáról, mind a folyamatosan tartott „erköltsi oktatásról”; csupán annyit tart említésre érdemesnek, hogy „Frantzia mesternek egy Masson nevezetű betsületes embert” fogadott,²⁶³ mert az előző mester „számtalan más Frantziákkal kéntelen volt ide hagyni Bétset”.²⁶⁴ Tanítványa sikeres, tavaszi szemeszteri vizsgáiról szintén csak röviden tájékoztatta Takáts a gróft.²⁶⁵

Bár Festetics 1797 októberétől nagyszabású irodalmi mecénatúra-projektbe kezdett (ez lett a későbbi Magyar Minerva sorozat), nem szüntette be Görögnek és Kerekes Sámuelnek nyújtott eddigi támogatását sem, sőt, 1798 januárjában kétszáz forint jutalmat

²⁵⁹ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. március 2., MOL Festetics Levéltár P279 12. cs. 1798:269 (139. tétel)

²⁶⁰ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. március 12., MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:306 (141. tétel)

²⁶¹ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1798. április 6., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 259. köt. 1798:306 (144. tétel)

²⁶² Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. május 5., MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:529 (150. tétel)

²⁶³ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. június 29., MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:700 (160. tétel)

²⁶⁴ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. május 8., MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:627 (151. tétel)

²⁶⁵ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. augusztus 23., MOL Festetics Levéltár P279 14. cs. 1798:878 (169. tétel)

ad nekik.²⁶⁶ Sokat értekeztek a könyvbeszerzésekről, így pl. Takáts 1798 márciusában arról tudósítja a grófot, hogy leküldte Keszthelyre a Schleswig-Holsteinische Provinzialberichte²⁶⁷ nyolc kötetét, Sickler Teutsche Obstgärtnerének²⁶⁸ két kötetét, „Guthmuths Gymnastick”²⁶⁹, „néhány Orosz Orszagi mappákat” és az Virág Benedek „Ode ad Hungaros”²⁷⁰ munkáját, amelynek kiadását az ifjú Festetics támogatta.²⁷¹ Jakob Leupold „Schauplatz der Rechen- und Messkunst”²⁷² című matematikai munkáját Binztől szerezte meg Takáts. A jezsuita matematikus Metzburg²⁷³ halálakor a gróf felismeri, hogy „el-fognak ritkulni” munkái, ezért utasítja Takátsot, hogy haladéktalanul szerezze meg „4 Exemplárban a’ Georgikon számára az Institutiones Mathematicae 7 Tomusbul álló könyvét”.²⁷⁴

Mindezek mellett Takátsnak továbbra is ügyelnie kellett Lakosilra, aki szorgalmasan készült majdani hivatására, ezért a nyarat újra egy vadásznál töltötte gyakorlaton.²⁷⁵ Az újonnan megindult Georgikon számára pedig a gróf szintén Takátszal küldette le a szükséges eszközöket, de a nevelő tartotta a kapcsolatot az építész Andreas Fischerrel is, aki a „Keszthelyi épületek rajzolatait” készítette el a grófnak.²⁷⁶

Az új nevelő keresése

Az új tanévben, a gróf utasításának²⁷⁷ megfelelően, Takáts nekifogott utódja megkeresésének. A kiválasztás szempontjai hagyományosan a jelölt nyelvtudása, az illető (el)ismertsége, személyes kvalitásai voltak, és Festetics ugyanezek fontosságát hangsúlyozta Takátshoz írt leveleiben, viszont a keresési feltételek az adott munkaerőpiaci

²⁶⁶ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1798. január 6., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 258. köt. 1797:1165 (133. tétel)

²⁶⁷ *Schleswig-Holsteinische Provinzialberichte*, Altona, Eckhardt, 1787-1798

²⁶⁸, SICKLER, Johann Volkmar (hrsg.): *Teutsche Obstgärtner*, Weimar, Industrie-Comptoir, 1794-1804

²⁶⁹ GUTHMUTHS, Johann Christoph Friedrich: *Gymnastik für die Jugend*, Schnepfenthal, 1793

²⁷⁰ VIRÁG Benedek: *Ode ad Hungaros e castris reduces*, Viennae, 1798

²⁷¹ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. március 24., MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:348 (143. tétel)

²⁷² LEUPOLD, Jakob: *Theatrum arithmetico-geometricum das ist: Schauplatz der Rechen- und Messkunst*, Leipzig, 1727

²⁷³ METZBURG, Georg Ignaz von (1735 – 1798) jezsuita matematikus, kartográfus

²⁷⁴ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1798. július 10., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 259. köt. 1798:700 (162. tétel)

²⁷⁵ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. augusztus 23., MOL Festetics Levéltár P279 14. cs. 1798:878 (169. tétel)

²⁷⁶ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1798. március 8., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 259. köt. 1798:250 (140. tétel)

²⁷⁷ Festetics György levele Takáts Józsefnek, Keszthely, 1797. október 24., MOL Festetics Levéltár P279 12. cs. 1797:1114 (128. tétel)

kínálat és történelmi helyzet alapján folyamatosan szűkültek, míg végül határidőre (a tanév végére) sikertelennek mutatkoztak próbálkozásaik.

Mivel a gróf nem tartózkodott Bécsben, nagy felelősség hárult az utódkeresésben Takátsra, aki kitüntetett szerepet szánt a személyes tapasztalatoknak és benyomásoknak, valamint a referenciáknak. Mint eddig is, a meglévő informális csatornákat használta: ismerősöktől és befolyásos emberektől (pedagógusoktól, professzoroktól) kért tanácsot, akikről feltételezhető volt, hogy ismernek igényeiknek megfelelő személyt. Segítségére voltak mindazok, akik az ifjú gróf nevelésében mindeddig közvetve vagy közvetlenül már közreműködtek, így Birkenstock, Karpe és Sonnenfels professzorok, Müller udvari tanácsos, de bekapcsolódott a keresésbe a baltavári Festetics nevelője, Anton Hannibal, valamint a „paedagogus Író”, Wenzel²⁷⁸ is. Előbbiek különösen nagy szolgálatot tehetek volna a maguk ismeretségi körével, melybe beletartoztak a peregrinációjukból hazatérő diákok is.

A kritériumoknak megfelelő, erkölcsös és tudományosan elismert jelölt nem sok akadt, de idővel mégis összesen tíz jelölttel tárgyaltak a prefektusi, és kettővel a korrepetitori állásról. Mivel a francia és német nyelv ismeretét a gróf fontosnak tartotta már Takáts esetében is, ezért nem meglepő, hogy a legtöbb jelentkező külföldi származású volt – közülük legalább három svájci, egy pedig elzászi német – vagyis vegyes etnikumú vidékről valók – de akadt egy olasz is. Mindegyikük tudott németül, franciául és latinul, sőt a svájci Franz Scheppelin emellett angolul és olaszul, a joghallgató Unger János Károly²⁷⁹ pedig angolul, szlovákul és olaszul,²⁸⁰ így a válogatás szempontja áthelyeződtek a vallás területére, kizárván ezzel a protestánsokat.²⁸¹ A gróf a kritériumoknak megfelelő Scheppelint és Ungert látná szívesen fia mellett, előbbit nevelőként, utóbbit korrepetitornak²⁸², ha vállalnák feltételeit: a teljes ellátás mellett évi négyszáz forint fizetés, és ha teljesíti a fiatal gróf a jogi kurzust, kétszáz forintnyi nyugdíj jár – ellenkező esetben szabad távozás. Amennyiben a „jó Applicatiók, és Meritumok” ezt megalapozzák,

²⁷⁸ WENZEL, Gottfried Immanuel (1754 – 1809) író, pedagógus

²⁷⁹ UNGER, János Károly (Ruszkín, 1771 – Bécs, 1836) nevelő, költő, utazó

²⁸⁰ Takáts József levele Festetics Györgyhez, Bécs, 1798. április 6., MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:420 (145. tétel)

²⁸¹ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1798. január 16., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatu regestruma 259. köt. 1798:44 (134. tétel)

²⁸² Főleg azért, mert mindenképpen magyarországi származású korrepetitort akart felvenni, és eredeti kiszemeltje, a soproni származású Vagner Ferenc mégsem tudta elvállalni a munkát. Ld. Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1798. június 5., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatu regestruma 259. köt. 1798:578 (154. tétel)

és a gróf elégedett lesz a munkájával, jutalomra is számíthat az új nevelő. Mindenesetre azt még meghagyta a gróf Takátsnak, hogy az alkut háromszáz forinton kezdje.²⁸³

A gróf ugyan felhívta Takáts figyelmét arra, hogy a távolban élő aspiránsokkal való levelezés csak felemésztí az időt, mégis, Takáts késleltette a döntést, és válaszában felhívta a gróf figyelmét az ismeretlenül alkalmazott nevelők csapdáira: megfelelnek-e vajon majd az elvárásoknak? Ezért inkább egy olyan nevelőt ajánl, aki a családban már bizonyított: Hannibalt, Festetics Károly nevelőjét.²⁸⁴ Festetics ebbe beleegyezett, mivel már korábban kifejtette, hogy „gyanúságos dolog is lehet némelly rossz akarók előtt, hogy éppen a’ mostanyi körülállások között Helvetiából jöjjen a’ Tanító”,²⁸⁵ de azzal a feltétellel, ha Hannibal feddhetetlenségéről Takáts is meggyőződik, „vallyon nem adósság tevő-e”? és in materia lubrica nintsen e’ rossz hirben? Ó Crisisben volt a’ nevelésbeli Principiumi eránt; vallyon Reputatiója helyre állott-e”?²⁸⁶

A gróf már tanév közben sejtette az új nevelő keresésének sikertelenségét, és azzal próbálta Takátsot nagyobb erőfeszítésekre bírni, ha nem talál megfelelő utódot maga helyett, „kémentelen lenne [...] jövő Esztendőre az Ifju Grófot a’ Theresianumba adni”.²⁸⁷ Mivel az időből kifutottak, Scheppelin elszegődött máshova, Unger pedig mégsem adta fel a Forgách-családnál prefektusi posztját²⁸⁸, Takáts megmaradt a grófi háznál, bár új kontraktust nem írtak. A megoldást az új tanév hozta el. Bécs felé utazva, Rábamolnáriban találkozott Takáts Kultsár Istvánnal, aki hajlandónak mutatkozott a gróf feltételei mellett nevelőnek állni. Kultsár személye azért is inkább tűnhetett ideális választásnak, mivel – a gróf elvárásainak megfelelően – filozófiát tanított, amit az ifjú gróf is tanult éppen, ráadásul jogvégezett, tehát a fiatal Festeticset további tanulmányaiban is segíteni képes; Magyarországon elismert ember, ezért a grófi ház fényét emeli az ő alkalmazása; „a’ Tudósokkal való nexus, melly eddig köttetett, utóbb is fenn fog maradni [...] az ifjú Grófnak szerentséje legbizonyosabban gyarapíttatni”; Takáts pedig a Magyar Minerva

²⁸³ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1798. június 5., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 259. köt. 1798:578 (154. tétel)

²⁸⁴ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. június 12., MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:662 (156. tétel)

²⁸⁵ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1798. június 5., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 259. köt. 1798:578 (154. tétel)

²⁸⁶ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1798. június 24., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 259. köt. 1798:662 (159. tétel)

²⁸⁷ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1798. március 8., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 259. köt. 1798:250 (140. tétel)

²⁸⁸ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. június 19., MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:663 (157. tétel)

folytatását remélhette Kultsártól.²⁸⁹ Takáts sietett a jó hírt közölni a gróffal, ezért még Bécsbe érkezésük előtt, Sopronból adta fel a levelet. Kultsár végülis nem az újesztendő kezdetekor, mint Takáts útján megígérte, hanem csak a következő tanév elején tudta szabaddá tenni magát.

1798. október – 1799. szeptember

Az új tanévre vonatkozóan a levelek nagy számának ellenére kevés információval rendelkezünk, mivel a levelezésben az ifjú gróf nevelése mellékes témává válik, és a súlypont áthelyeződik a Magyar Minerva, illetve az új nevelő alkalmazásának problémaköreire, valamint a gróf pontos utasításokat nem, csak esetieket adott Takátsnak. Mindazonáltal a fiatal Festetics taníttatása a filozófiai osztályokban továbbra is Bécsben folyt.

A gróf elsődleges célja fia hiányosságainak, így latin nyelvtudásának fejlesztése volt, és elutasította Takáts felvetéseit a közös metafizikai korrepetíciók látogatásáról, helyettük gazdasági órák („Oeconomia”) és a természetrajz („Historia Naturalis”) látogatását ajánlotta, megkérve a nevelőt, hogy „kedvcsinálónak” üljön be maga is tanítványa mellé ezekre az órákra, „mert ezen Tudomány után többet fogunk gazdagodni, mint a’ Metaphysica után”.²⁹⁰ Mivel azonban Takáts elhamarkodottan mégis elküldte neveltjét Karpe professzorhoz²⁹¹, kellően megdorgálta a gróf, hogy Takáts „az Ifju Grófnak eszét Versekkel Metaphysikával és Görög Nyelvel sokat ne vesztegesse”, hanem „arra a’ jövő tárgyra vezesse, a’ mire szükséges egy Magyar Magnásnak készülni” – vagyis László gróf sajátítsa el a már nevelési tervében is kijelölt tudományokat, és egyúttal utasította a nevelőt a különórák befejezésére.²⁹² Korholja a gróf utóbb amiatt is Takátsot, hogy tanítványa mellől igen gyakran eltávolodik, vagy hibáit túlzott szeretete miatt észre sem veszi, és fiáról a következőket írja:

„igen szer felett gyermekes, soha leg-kissebb okos tudományos beszéd, vagy curiositás, ha tsak nem igen erőltetve, nem jön ki szájából; a’ vádolkodás,

²⁸⁹ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. október 21., MOL Festetics Levéltár P279 14. cs. 1798:1108 (175. tétel)

²⁹⁰ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1798. november 6., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 259. köt. 1798:1109 (179. tétel)

²⁹¹ KARPE, Franz Samuel (Laibach, 1741 – Wien, 1806) a bécsi egyetem filozófiaprofesszora

²⁹² Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1798. december 25., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 259. köt. 1798:1176 (187. tétel)

hazudozás, a' gyermekségekben főképpen a' vadászatban igen mohón való elmerülés, a' vissza szollás, merészség, tsufofódás, veszekedés, képmutatás, ellenben minden leg kisebb képzelt veszedelemben ijedtség és kényeskedés igen nagy mértékben meg vagy on benne".²⁹³

Festetics azt sem vette jó néven, hogy fia hozzá szóló levelének írásképe nem elég tetszetős (ezt Takáts az órai gyors jegyzeteléssel magyarázta²⁹⁴), és utóiratában „igen jovialis confidentiát mutat” (bizalmaskodik) az ifjú gróf. Ezt pedig jellembeli hibájául rója fel, mert, elvárásai szerint, „egy Philosophusnak Szülőihez több morest kellene tudni”, és mivel így másokkal szemben is tiszteletlen lehet.²⁹⁵ Újévi első levelében már meglegedését fejezte ki fiának és Takátsnak egyaránt.²⁹⁶ Mindenesetre Takátsból hosszú panaszáradatot váltott ki a gróf levele, aki egyúttal új szerződést kívánt íratni a gróffal, és nyugdíja mellett „a' Kastélyon kívül betsületes kvártélyt, a' koszt helyett illendő deputatumot” kért, valamint azt, hogy „a' fő Házoknál bé vett szokás szerint” legyenek kijelölve azok az órák, amelyeket a könyvtárban kell töltenie, többi idejével pedig szabadon rendelkezék.²⁹⁷ Festetics válasza több mint lehangoló: előhossa Takáts hibáit, gyengekezűségét, mulasztásait. Végül is annyit elért Takáts, hogy a gróf – bár a szerződésmódosítás ötletét nem fogadja el – nagyvonalúan felajánlja, hogy élete végéig évi kétszáz forintot kínált fel nyugdíjként, vagy egyszeri végkielégítésként kétezer forintot, valamint a tanév végéig fizetését nyolcszáz forintra emeli, emellett a Minerva első két kötetéből befolyt pénzt is rendelkezésére bocsátja, „tartván attul, hogy mivel apprehensivus az Ur, talán utóbb-is valami gyűlölség támodhatna”.²⁹⁸ Takáts, természetesen, örömmel elfogadta a generózus ajánlatot.²⁹⁹

Az ifjú gróf tanulmányaiba új szint a lovaglőleckék hoztak, amelyeket rossz egészségi állapota miatt azonban csak nagyon későn, áprilisban kezdhették meg

²⁹³ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1798. december 27., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 259. köt. 1798:1176 (188. tétel)

²⁹⁴ Takáts József levele Festetics Györgyhez, Bécs, 1799. január 11., MOL Festetics Levéltár P279 15. cs. 1799:122 (192. tétel)

²⁹⁵ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1798. december 27., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 259. köt. 1798:1176 (188. tétel)

²⁹⁶ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1799. január 4., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 260. köt. 1799:1 (191. tétel)

²⁹⁷ Takáts József levele Festetics Györgyhez, Bécs, 1799. január 11., MOL Festetics Levéltár P279 15. cs. 1799:122 (192. tétel)

²⁹⁸ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1799. február 2., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 260. köt. 1799:122 (197. tétel)

²⁹⁹ Takáts József levele Festetics Györgyhez, Bécs, 1799. február 9., MOL Festetics Levéltár P279 15. cs. 1799:201 (198. tétel)

Liechtenstein herceg lovasiskolájában, amit heti három alkalommal, reggel hat órától hétig látogatott.³⁰⁰

Takáts és Festetics levélváltása az utolsó hónapokban inkább az ifjú gróf Pestre költöztetéséről, mint tanulmányairól folytak, bár annyi még éppen tudható, hogy László gróf utolsó bécsi vizsgáit augusztus végén tette le³⁰¹, szeptemberben Takáts már arról számolt be a grófnak, hogy utóda, Kultsár István megérkezett, és elfoglalta hivatalát.³⁰²

2.2.3 Összegzés

Takáts kilencéves nevelői tevékenységét értékelve több szempontot kell figyelembe venni. A fentiek alapján jól látható, hogy feladatköre 1793 után jelentősen átalakult: eltávolodott a hagyományosan magánnevelőinek nevezhető munkától, mivel annak legnagyobb része, vagyis a tanítás alól mentesült, rá csak a tananyag ismétlése, illetve egyes, az iskolában nem oktatott tárgyak (a francia és az olasz nyelv) ismeretanyagának átadása hárult, valamint – legfőbb feladatként – László gróf erkölcsi nevelése. A locke-i három nevelési terület (értelmi, erkölcsi, testi nevelés) közül ez kapott egyértelmű prioritást, György gróf képes volt komoly anyagiakat áldozni arra, hogy fia a legtöbb odafigyelést kapja e téren Takátsól, ezért további könnyítésként, idővel, korrepetitort is felvett nevelője mellé, aki a repetíciókat helyette elvégezte, sőt, az iskolában nem oktatott tárgyak tanítására magántanárokat („mestereket”) fizetett. Vagyis, ha a klasszikus prefektusi poszttal szemben támasztott elvárásokat nézzük, akár a Takáts szerződésében foglaltakkal együtt is, nem tudjuk értékelni Takáts munkáját, mivel oktatási tevékenységet nem a kellő mértékben folytatott.

Más részről, nevelői munkájának eleget tett, László gróf – a kitűzött céloknak megfelelően – hasznos tagja lett a társadalomnak, ezt jól mutatják a magyar kultúra ápolására, megőrzésére tett későbbi kísérletei.³⁰³

³⁰⁰ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1799. április 12., MOL Festetics Levéltár P279 16. cs. 1799:451 (207. tétel)

³⁰¹ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1799. augusztus 16., MOL Festetics Levéltár P279 16. cs. 1799:939 (220. tétel)

³⁰² Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1799. szeptember 23., MOL Festetics Levéltár P279 16. cs. 1799:1066 (221. tétel)

³⁰³ KOSTYÁL István: Festetics László kísérletei közkönyvtárak alapítására. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1961/1962, 280-290.

„Ismérjük mindenek előtt azt, a’ mi körülöttünk van. Valamíg Hazánkat bé nem jártuk; ne vágyakodgyunk kifelé.”

(Takáts József)

2.3 Festetics László és Takáts József utazásai Magyarországon, Erdélyben és Itáliában (1794 – 1798)

2.3.1 Utak és utazók a 18. századi Magyarországon

Az utazásnak és az utazási irodalomnak megvannak a maga közös és mélyre nyúló gyökerei. Számos régi (időben visszafelé haladva egyre több) útleírás, levél, napló gazdagítja ismereteinket a letűnt korok emberének látásmódjáról, körülményeiről, életéről. A 18. század második felében az utazások száma jelentős növekedésnek indult, növelve ezzel a potenciális forrásanyag mennyiségét. A bennük tárgyalt témák változatossága egyre jobban vonzza a különféle kutatókat, legyenek azok irodalmárok, történészek, antropológusok, szociológusok, vagy földrajztudósok.

Az európai utazástörténet eredményeit Peter Burke 2006-ban magyarul is megjelent tanulmánya³⁰⁴ mutatja be, meghatározva annak leendő feladatait, mellette egyfajta utazástörténeti tipológiát és módszertant is nyújtva. Az *utazók személyének* legfontosabb kategóriáit a következőkben jelöli ki: „kereskedők, zarándokok, misszionáriusok, diplomaták, diákok, tudósok, természettudósok, kézművesek és művészek”³⁰⁵, de ide sorolja a 18. századtól megjelenő haditudósítókat is, vagy a 19. századtól már a maguk örömeire utazgató turistákat.³⁰⁶

Az utazás *motivációit* illetően Burke beszél tudattalan és tudatos indokokról. Előbbihez sorolja az utazások mögött pszichológiai okokat kereső elméleteket, amelyek szerint az utazás lehet elfojtott vágyak megélése, a „háború pótszere” és az önmegismerés eszköze is.³⁰⁷ Tudatosan indultak útnak a fent meghatározott személyi kategóriák képviselői: a kereskedelmi utazók, a zarándokok, a kéziratok (vagy éppen új területek, ásványkincsek, növények, ipari alkalmazások) után kutató tudósok, és a diákok. Utóbbiak motivációihoz tartozott az egyetemjárás (peregrinatio academica), a nemesi tanulmányút (Kavalierstour), a kézművesek szakmai vándorútjai, valamint a művészek (festők,

³⁰⁴ BURKE, Peter: Directions of the history of travel, In: Andersson, L. M. et al. (ed.): Rätten: en Festskrift till Bengt Ankarloo, Lund, 2000, 176-198., magyarul: Útmutatás az utazástörténet számára, In: *Korall*, 7. évf. 26. sz. (2006) 5-26.

³⁰⁵ BURKE 2006, 7.

³⁰⁶ *Uo.*

³⁰⁷ *Uo.*

szobrászok, építészek) tanulmányútjai.³⁰⁸ Ide sorolandók azok is, akik egy másik ország történelmét, szokásait megismerni indultak útnak.³⁰⁹ Burke felsorolása kiterjed az *utazási eszközökre* (amelyek, természetesen, a technikai fejlődéssel párhuzamosan bővültek, változtak), és az *úticélokra* (mely tulajdonképpen a világ egésze, bár a legkedveltebb célpont Itália).³¹⁰ Burke felhívja a figyelmet az eddig figyelembe nem vett forrásokra (fényképek, festmények, vázlatkönyvek), valamint a vizsgálat eddig elhanyagolt területeire (pl. kereskedelmi utazások, úticélok elmozdulásai egy országon belül, üdülőhelyek kialakulása, az útleírások tényleges olvasóközönsége) is.³¹¹

A 18. század *politikai-társadalmi elitjének utazásainak* tipológiáját, németországi kutatások³¹² nyomán, Kulcsár Krisztina mutatta be egyik tanulmányában,³¹³ fenntartva, hogy minden eredménye mellett a német kutatás leginkább a nyomtatott forrásokra hagyatkozik, és csak az 1981-es szimposium után fordult kéziratok felé³¹⁴, a 18. század végi utazók iránti érdeklődés pedig csupán a kilencvenes évek közepétől élénkült meg – ezért több helyen kiegészülhetnek a jelenlegi információk.³¹⁵ Az általuk használt *forrástipológia* műfaji alapon különíti el a *narratív* (naplók, beszámolók, feljegyzések, jelentések, jegyzetek, levelek), *dokumentációs* (számlák, vásárlási listák, utazás során beszerzett nyomtatványok) és *kiegészítő* forrásokat (utazás előtt, közben és után íródott hivatalos iratok, instrukciók, ajánlólevelek, a technikai előkészítést szolgáló iratok).³¹⁶ Fontos kiegészítő információkat tartalmaznak viszont a német projektben nem vizsgált *albumok*, melyek nem csak az útvonal pontos visszakövetését teszik lehetővé, hanem az utazó kapcsolatrendszerének feltárását is. Kulcsár felhívja arra is a figyelmet, hogy a magyar (fő)nemesi családok levéltárai, illetve közgyűjteményeink kéziratтары még mindig sok feltáratlan forrást tartalmaznak.³¹⁷ A század főrangú utazói közt elterjedt szokás volt, hogy nem maguk vezették naplójukat, hanem diktálták, vagy megbíztak valakit az

³⁰⁸ BURKE 2006, 8.

³⁰⁹ BURKE 2006, 9.

³¹⁰ *Uo.*

³¹¹ BURKE 2006

³¹² *Az Europareisen der politischen Funktionsträger des alten Reichs (1750-1800)* projekt

³¹³ KULCSÁR Krisztina: A politikai és társadalmi elit utazásai, In: *Korall*, 7. évf. 26. sz. (2006) 99-127.

³¹⁴ KISBÁN Eszter: Utazás és útleírás a történelmi kutatásban. Egy szimpozionról. In: *Századok* 1982/6 1091-1094.

³¹⁵ KULCSÁR 2006, 101.

³¹⁶ KULCSÁR 2006, 103.

³¹⁷ KULCSÁR 2006, 112.

események leírásával.³¹⁸ Ezen útinaplók nyelve pedig már nem a latin hegemoniáját tükrözi, hanem gyakoriak a francia és a nemzeti nyelvű megnyilatkozások is.³¹⁹

Kulcsár a társadalmi elit utazásainak alábbi típusait sorolja fel: *uralkodói utazás* (információszerző, tapasztalatgyűjtő utak), *nemesi tanulmányút* (az ún. „Kavalierstour”, amely gyakran egyetemlátogatással kapcsolódott össze), *diplomáciai utazás* (politikai feladatok elvégzése céljából tett út), *hivatali út* (állami megbízásból tett utazás), *tanulmányút* (saját ismeretek elmélyítésének céljával önállóan tett út).³²⁰

A hazai kutatások legteljesebb összefoglalását Kovács Sándor Iván végezte el, még 1988-ban³²¹, elsősorban a magyar utazáselméleti irodalom európai kötődéseire koncentrálna. A *Magyarországon tett utazásokat* leginkább egymástól elkülönülve vizsgálták a kutatók, akik elsősorban a nálunk járt külföldiek iránt mutattak érdeklődést. A Magyarországot meglátogató nyugati utazók benyomásait G. Győrffy Katalin gyűjtötte össze és elemezte művészettörténeti szempontból.³²² Az angolszász utazókról részletesen Gömöri György³²³ és Olter László³²⁴, a franciákról Birkás Géza³²⁵, majd Fejérdy Gergely³²⁶ és Szász Géza³²⁷, a németekről Kulcsár Krisztina³²⁸, illetve Doba Dóra³²⁹ számolt be. Olasz utazók a 18. században ritkán keresték fel Magyarországot, róluk Carla Corradi Musi tesz rövid említést.³³⁰

Az előbb említett tanulmányok alapján a külföldi utazók a végletek és átmenet országaként írják le Magyarországot. Kritikával leginkább az úthálózatot, a kisebb települések állapotát és – különösen a Délvidéken – a közbiztonságot illették, egyéni élményeik, természetesen, utazásonként eltérőek voltak. A 18. század végi Magyarországon utazni ugyanis nem volt egyszerű, gondos előkészületeket igényelt. A

³¹⁸ KULCSÁR 2006, 103.

³¹⁹ KULCSÁR 2006, 107.

³²⁰ KULCSÁR 2006, 104.

³²¹ KOVÁCS Sándor Iván: A régi magyar utazási irodalom az európai utazáselméleti művek tükrében. In: *Uő.: Szakácsmesterségnek és utazásnak könyvecskéi: két tanulmány*, Budapest, Szépirodalmi, 1988, 93-241.

³²² GYÖRFFY Katalin, G.: *Kultúra és életforma a XVIII. századi Magyarországon (idegen utazók megfigyelései)*, Budapest, Akadémiai K., 1991

³²³ GÖMÖRI György: *Angol és skót utazók a régi Magyarországon, 1542-1737*, Budapest, Argumentum, 1994

³²⁴ OLTER László: *Brit utazók Magyarországon 1792-1815*, In: *Történelmi Szemle* 2000/3-4, 267-291.

³²⁵ BIRKÁS Géza: *Francia utazók Magyarországon*, Szeged, 1948

³²⁶ FEJÉRDY Gergely: *18. századi francia nyelvű utazók Magyarországon*, In: *Világtörténet*, 1999/ősz-tél, 42-56.

³²⁷ SZÁSZ Géza: *Le récit de voyage en France et les voyages en Hongrie: XVIIIe-XIXe siècles*, Szeged, JATEPress, 2005

³²⁸ KULCSÁR Krisztina: *18. századi német utazók Magyarországon (1740-1785)*, In: *Sic itur ad astra*, 1996/1-3, 83-113.

³²⁹ DOBA Dóra: *Német utazók Magyarországon a 18. században*, In: *Világtörténet*, 1999/ősz-tél, 28-41.

³³⁰ CORRADI MUSI, Carla: *Sestini és Forni Magyarországon*. In: *Régi és új peregrináció. Magyarok külföldön, külföldiek Magyarországon*, (szerk.) BÉKÉSI Imre et al., Budapest, Szeged, Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság, Scriptum, 1993, 998-1005.

legbiztonságosabb – de egyben leglassabb – haladási mód a hajózás volt. Lefelé úsztatták, felfelé pedig emberi vagy állati erővel vontatták a hajókat. Erre leginkább a Dunán volt lehetőség, de egyes szakaszokon hajózható volt a Tisza, a Maros, a Dráva és a Száva is.³³¹ Szintén jó lehetőséget biztosítottak a Temesi Bánság hajózható csatornái, valamint az 1793–1802 között megépült, a Dunát és a Tiszát Bezdán és Bácsföldvár között összekötő, 108 kilométer hosszúságú Ferenc-csatorna is.³³² A legfontosabb dunai kikötők ekkor Pozsony, Győr, Komárom, Esztergom és Pest voltak, valamint ebben az időben – az európai háborús konjunktúra, valamint a megnyitott Ferenc-csatorna hatására – növekedett meg jelentősen az addig is átrakodó állomásként ismert bajai kikötő forgalma is.³³³

Az országgyűlés hiába dolgozta ki az ország főútvonal-hálózatának tervét 1791. augusztusában, jó minőségű közút-hálózat kiépítése még váratott magára.³³⁴ Az országban mintegy 700 kilométernyi úthálózat állt rendelkezésre.³³⁵ A legfontosabb utakat azonban Horvátországban építették, a szárazföldi és tengeri kereskedelem összekapcsolására. A József utat, amely Károlyvárost Zenggel kötötte össze, 1774-ben adták át. A 126 kilométer hosszú Karolina úton Károlyvárosból Portorébe, a Lujza úton pedig Fiuméba lehetett menni.³³⁶ A nagyobb utak a legfontosabb központokat kötötték össze, ezeken az 1750-es évektől menetrendszerű járatok (ún. delizsánszok) indultak, Bécs és Pozsony között napi, Bécs és Buda között heti, Buda és Nagyszében között pedig havi rendszerességgel.³³⁷ Utazni nem csak gyorskocsival, hanem fogadott szekerekkel is lehetett, a hivatali utak esetében pedig előfogatokat vettek igénybe az utazók.³³⁸ Az alapos szervezés ellenére az mégis minden esetben egymásra, vagy idegenek segítségére voltak utalva, ezért a beszámolók visszatérő elemét jelentik az út során megismert emberek és az általuk nyújtott segítség.³³⁹ Az utazás e nehézségeinek enyhítésében tett kifejezetten jó szolgálatot az ajánlólevél.

A politikai-társadalmi elithez tartozók leginkább saját közlekedési eszközeiket használták utazásra, ráadásul a kocsi státuszszimbólumnak is számított, tulajdonosa rangját

³³¹ POLGÁR Marianna: Francia utazók Nyugat-Magyarországon a 18. században. In: Francia emlékek. Napóleon és Vasvármegye: francia hatások Vasvármegye művelődéstörténetében, (szerk.) KÖBÖLKUTI Katalin, NAGY Éva, Szombathely, 2005, 118.

³³² FRISNYÁK Zsuzsa: A magyarországi közlekedés krónikája 1750-2000, Budapest, MTA TTI, 2001, V.

³³³ MAJDÁN János: Egy város válasza a kihívásokra a XIX. században. In: Kutatások az Eötvös József Főiskolán, 2004, (szerk.) STEINERNÉ MOLNÁR Judit, Baja, EJF, [2005], 14.

³³⁴ FRISNYÁK 2001, 7.

³³⁵ CZÉRE Béla: Magyarország közlekedése a 19. században, 1780-1914, Budapest, MÁV Rt., 1997, 11.

³³⁶ FRISNYÁK 2001, IV.

³³⁷ FRISNYÁK 2001, 3.

³³⁸ FRISNYÁK 2001, V.

³³⁹ FRISNYÁK 2001, V.

nem csak az oldalára festett címer, hanem az eléfogott lovak száma, a kocsis libériája, és a lószerszám cifrasága is kifejezte.³⁴⁰ Szállást ugyanakkor – hacsak nem várták őket valahol – ugyanazokban a vendégfogadóknak, kocsmákban, vagy csárdákban kaphattak, mint bárki más. Ezek változatos képet mutattak, mind szolgáltatásaik színvonalában, mind áraik tekintetében.³⁴¹

Az utazók felkészülését segítették az *utazási módszertanok* (ars apodemica) és *útikönyvek*, melyek megadták azokat a szempontokat, amelyekre az utazónak figyelnie kell, és feljegyzésre érdemesek. Az utazáselméleti irodalom magyarországi ismeretével és produktumaival foglalkozó irodalom egyrészt hatalmas, másrészt megegyezik abban, hogy a reneszánsztól kezdve szoros kapcsolat van az európai és hazai munkák között.³⁴²

Kevésbé foglalkoztatta azonban a kutatókat az a kevés számú magyar, aki saját hazáját tekintette elsődleges úticéljának. Elsősorban azért, mert a fürdőkbe, az országgyűlésre, egy másik birtoktestre, vagy rokonaihoz vendégségbe utazó (fő)nemes nem feltétlenül látta szükségesnek az út megörökítését, legtöbbjéről éppen ezért csak kiegészítő forrásból tudunk. Széchényi Zsigmond 1700-1701-es körútjáról ugyan már van feljegyzés³⁴³, ahogyan Görög Demeternek egykori tanítványával, az ifjú Kollonich gróffal tett útjáról is.³⁴⁴ Mindezek elsősorban *tanulmányutak* voltak, a hazai állapotok jobb megismerése érdekében, ugyanakkor nem készült róluk narratív forrás. Az országban tett egyéb (uralkodói és hivatali) utakkal Kulcsár Krisztina foglalkozott kimerítően, de kutatásai korántsem tekinthetők lezártak.³⁴⁵

A tanulmányutat tevők közül, az első olyan utazó, aki nyilvánosság elé bocsátotta élményeit, Teleki Domokos volt. Ő négy, az ország különböző területein tett utazásának leírását adta közre 1796-ban.³⁴⁶ Első útját 1793-ban tette a Felvidéken, második útja még azon év őszén Erdélybe vezetett, majd 1794. tavaszán Dél-Magyarországot, Szlavóniát és a Bánságot látogatta meg, végül 1795-ben a Dél-Dunántúlon át, Horvátországon keresztül

³⁴⁰ FRISNYÁK 2001, VI.

³⁴¹ FRISNYÁK 2001, V.

³⁴² KOVÁCS 1988; *Uő.*: Útleíró utazók – utazási irodalom a XVI-XVII. Században, Szeged, 1972

³⁴³ *Magyar utazási irodalom*: 15-18. század. (vál. és utószó KOVÁCS Sándor Iván; szöveggond., jegyz. MONOK István) Szépirodalmi Kvk., Budapest, 1990, 838.

³⁴⁴ POPOVA-NOWAK, Irina V.: A nemzet felfedezésének Odüsszeiája. Magyarok Magyarországon és külföldön, 1750-1850, In: *Korall*, 7. évf.26. sz. (2006) 128-152.

³⁴⁵ KULCSÁR 2006; *Uő.*: Bécs és Varsó. Két herceg az udvari élet forgatagában, In: *Századok*, 2005/5 1169-1205.; *Uő.*: II. József utazásai Magyarországon, Erdélyben, Szlavóniában és a Temesi Bánságban, 1768-1773, Budapest, Gondolat, MOL, 2004

³⁴⁶ TELEKI Domokos: Egnéhány hazai utazások' le-írása Tót és Horváth országoknak rövid esmértetésével egygyütt, Bécs, 1796

Fiuméba és Triesztbe utazott. Munkájának elsődleges célja az volt, hogy hazája természeti és gazdasági értékeit megismerje és bemutassa. Leírja az ország tájait és településeit, bemutatva lakosságának nemzetiségi, vallási, nyelvi összetételét. Valós képet nyújt a korabeli állapotokról, különös gondot fordít az új létesítményekre és technikai vívmányokra; mindemellett utal a jelenségek történeti hátterére, a művelődéstörténeti és művészettörténeti emlékek bemutatásakor.³⁴⁷

2.3.2 Festetics László és Takáts József utazásai

Festetics Lászlónak nevelője, Takáts József kíséretében 1794 és 1798 között tett útjai a *tanulmányutak* közé sorolandók, mivel tisztán ismeretszerző utazások voltak. Ugyanakkor ezek a nemesi tanulmányutak mintáit másolják annyiban, hogy meglehetősen nagy hangsúlyt kap a társadalmi kapcsolatok építése, ápolása, vagyis a hírességek, rokonok és ismerősök meglátogatása. A társasági életbe való bevezetés mellett azonban a tanulmányi jelleg kiemelt szerepet játszik. Az épített emlékek, nevezetességek felkeresése pedig – bár ebben is hasonlóságot mutat – nem az európai, hanem a magyar kulturális örökség megismerésére irányítja a figyelmet és teszi egyértelműen honismereti jellegűvé az utat.

Az utazásokról készített beszámolók és Takátsnak a hazai utazás fontosságáról írt esszéje a kutatás számára azért érdekesek, mert általuk árnyalni és bővíteni lehet a 18. századi művelődéstörténetben a magyarok hazai utazásairól szóló fejezetét. A hozzájuk kapcsolódó források sokfélesége pedig egyben a rendelkezésre álló információ pontosságát és sokrétűségét is jelzi.

A *narratív* források közül első helyen kell megemlíteni azokat a naplószerű *beszámolókat*, melyeket Festetics László, illetve Takáts írtak. Ebből a forrástípusból, az 1794. évit kivéve, minden egyes útról maradt fenn irat. Mint azt a bevezetőben, a források ismertetésekor már kifejtettem, a Takáts-hagyatékban fennmaradt két kézirat és a nevelőnek György grófhhoz írt levelei alapján megkérdőjelezhető Festetics László szerzősége az 1796. és 1797. évben tett utak beszámolóit illetően, hiszen ezek Takáts jelentős közreműködésével születtek. Azok töredékessége miatt felhasználok az ifjú Festetics írásait is a minél teljesebb kép megrajzolása végett. Fontos megjegyezni, hogy

³⁴⁷ ÉDER Zoltán: Honismereti törekvések a XVIII. század végén az első magyar nyelvű útikönyvben. In: A magyar nyelv és kultúra a Duna völgyében. Kapcsolatok és kölcsönhatások a 18-19. század fordulóján, (szerk.) JANKOVICS József et al., Budapest, Wien, Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság, 1989, 171.

Festetics László szövegeinek együttes kiadása szintén szükségesnek mutatkozik, jelen disszertáció keretein belül azonban ez már nem lett volna megoldható, erre talán a későbbiekben sor kerül. Hangsúlyozni kell azonban, hogy sem Takáts, sem a fiatal Festetics beszámolóí nem irodalmi igényű, kiadásra írt szövegek, szerkezetük naplószerű, egyes (főleg ipari-gazdasági) létesítmények bemutatásában tetten érhető a leíró jelleg mellett az élményszerűség. Takáts az utak során rendszeresen küldött az út folyamán a grófnak az egyes nagyobb városokból *leveleket*, amelyben addigi útjuk eseményeit foglalta össze röviden. Az út során szerzett élmények és ismeretek sokfélék – néprajzi, vallási, történelmi, földrajzi, technikai jellegűek.

A levéltári kutatás során a *dokumentációs* források csoportjába tartozó iratok is előkerültek. A nevelő által benyújtott *elszámolások* alapján pontosíthatók az útvonal adatai, a meglátogatott helyek, nevezetességek, az egyes szolgáltatások (szállás, postaút, belépődíjak) költségei stb., ezáltal pontosabban megrajzolhatók az utazások körülményei.

A kutatás *kiegészítő* forrásaiként a Takáts–Festetics levelezés egyes iratai használhatók fel. Az út *előkészületeiről* szóló *egyres misszilisek* mellett megtalálhatók az utazás céljait és tervezett irányát tartalmazó *instrukciók* is. Tudunk ugyan *ajánlólevelek* létezéséről, de eddig még nem kerültek elő. Külön forrástípusba tartozik Festetics László *album amicorum*, amelyet Takáts grazi levelében említ „Utazó Könyv” néven.³⁴⁸ Bejegyzéseinek legnagyobb (és sajnos legkevésbé ismert) részét gazdája az utazások során szerezte. Szerepel benne majdnem minden személy, akit útjuk során meglátogattak.³⁴⁹

Mindezen források alapján kísérlem meg az egyes utazások rekonstrukcióját.

2.3.2.1 Dunántúl, 1794

Minden útjuk közül ez a legkevésbé dokumentált. Egyrészt Takáts egy 1794. augusztusi levele áll rendelkezésünkre, amelyben aziránt érdeklődik a grófnál, hogy a grófné betegsége miatt elhalasszák-e az indulást.³⁵⁰ Másrészt pedig Szabó Dezső monográfiájából tájékozódhatunk, aki szerint 1794. augusztus 21-én indult el Takáts

³⁴⁸ „Emlékek híres férfiakról, akiket Tolnai Festetics László gróf 1796-ban és az azt követő években tisztelettel meglátogatott, midőn hazáját és a külföldet járta.” http://www.axioart.com/index.php?op=live_item&id=146067 (2009. január 21.)

³⁴⁹ *Uo.*

³⁵⁰ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1794. augusztus 6., MOL Festetics Levéltár P279 5. cs. 1794:706 (20. tétel)

Festetics Lászlóval a Dunántúl megismerésére.³⁵¹ Ugyanő említi, hogy az ifjú gróf már erről az utazásáról naplót vezetett,³⁵² ez azonban sajnos nem került elő. Arra pedig, hogy az útnak érintenie kellett Pozsonyt is, egy későbbi levelében tett utalást György gróf.³⁵³

2.3.2.2 Alföld, 1795

Erről az útról már sokkal több adattal rendelkezünk. A narratív források közül Festetics László naplója³⁵⁴ áll rendelkezésünkre, kiegészítő forrásként az előkészületekkel foglalkozó levelek, valamint Festetics György instrukciója, dokumentációs forrásként pedig Takáts költség-elszámolása³⁵⁵ ad bővebb információkat.

Erre az útra új kocsit készíttetett a gróf. A megrendelést július 28-án tették meg egy bécsi nyeregyártónál, aki száz aranyért vállalta, hogy a zöld bőrkárpittal díszített hintó két héten belül elkészül.³⁵⁶ Takáts azonban még három hét múlva is csak arról tudott beszámolni, hogy a „lakérozó” dolgozik a kocsin, hétvégéig várhattak tehát.³⁵⁷ Mindenesetre a megadott időben, augusztus 24-ikén elindulhattak Bécsből, és – amint azt az ifjú Festetics leírja – Sopronon és Kőszegen át – ahol Takáts testvérét látogatták meg – Szombathelyre, majd Baltavárra (Vas vármegye) mentek. Szombathelyen Kultsár Istvánt³⁵⁸ és Szép Jánost³⁵⁹ látogatták meg, Baltaváron pedig az ifjú gróf nagynénjét. A Keszthelyre vezető út egyik legfontosabb élménye Festetics László számára a Zala áradása lehetett, ehhez kapcsolódva két történetet is leír, az egyiket egy ártól elsodort gyermek szerencsés megmeneküléséről, a másikat pedig a víz elől fára mászó fiú haláláról.³⁶⁰

Az instrukciók szerint szeptember 9-én kellett elindulniuk Keszthelyről, és Veszprém, Székesfehérvár, valamint Vál érintésével három nap alatt Budára érni. Kétnapi

³⁵¹ SZABÓ 1928, 319.

³⁵² *Uo.*

³⁵³ [Festetics György levele Takáts Józsefnek, Keszthely, 1796. július], MOL Festetics Levéltár P279 9. cs. 1796:1044 (74. tétel)

³⁵⁴ *Gróf Festetics László' utazása az 1795. esztendőbéli Oskola-szünetkor*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3693

³⁵⁵ *Takáts elszámolása az 1795-ös utazás költségeiről*, [Bécs, 1795], MOL Festetics Levéltár P279 9. cs. 1796:1005 (229. tétel)

³⁵⁶ Takáts József levele Festetics Györgyhez, Bécs, 1795. július 28., MOL Festetics Levéltár P279 7. cs. 1795:740 (46. tétel)

³⁵⁷ Takáts József levele Festetics Györgyhez, Bécs, 1795. augusztus 18., MOL Festetics Levéltár P279 7. cs. 1795:819 (48. tétel)

³⁵⁸ Kultsár 1789 és 1796 között Szombathelyen a retorika professzora volt.

³⁵⁹ SzÉP János (Keszthely, 1767 – Jászberény, 1834) 1794 és 1810 között szombathelyi tanár, író, költő, műfordító

³⁶⁰ *Gróf Festetics László' utazása az 1795. esztendőbéli Oskola-szünetkor*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3693, fol. 2v

budai és pesti tartózkodás után Vác, Gödöllő, majd Hatvanon át Gyöngyösre kellett tartaniuk, ezután Kápolnán keresztül Egerbe, innen Jászberénybe, majd Szolnokra hajtatni. Rövid pihenő után Szarvasra érvén újabb pihenőt vehetett az ifjú gróf. Visszafelé Csongrád, Kecskemét, Szabadszállás, majd Szalkszentmárton következett. Egynapi ottlét után Perkátán keresztül Székesfehérvárra, innen pedig ugyanazon az úton, amelyen jöttek, október 3-ra, Keszthelyre kellett érniük.³⁶¹

A gróf instrukciójában azonban nemcsak az egyes helyeken eltöltendő időt szabta meg, hanem megnevezte az utazás alkalmával felkeresendő személyeket is. A meglátogatandók között szerepelnek az út során érintett fontosabb városok *egyházi méltóságai*, a *rokonok*, és egyéb jelentősebb személyiségek, *hírességek*, *vármegyei tisztségviselők*, *György gróf barátai*, ismerősei. Így Székesfehérvárott Grubanovics Zsigmond³⁶² prépostot, Válban Ürményi Józsefet³⁶³, Budán pedig főleg rokonokat, a Bossányi-ág révén rokonsághoz tartozó Szerdahelyi Gábor³⁶⁴ váci segédpüspököt, György gróf testvérét, Festetics Jánost³⁶⁵, valamint Révay Pál³⁶⁶ turóci főispánt, Festetics Anna, László gróf unoka-nagynénjének férjét illet felkeresniük. Vácott szintén a püspöknél³⁶⁷ és Erdélyi József kanonoknál³⁶⁸ kellett látogatást tenniük, Gyöngyösön pedig – többek között – Almási Pál koronaőr³⁶⁹ és Orczy József zempléni főispánnál.³⁷⁰ A következő nagyobb állomáson, Egerben pedig Eszterházy püspök³⁷¹ mellett Zábráczy József³⁷² és Miklósi Ferenc kanonokoknál³⁷³, illetve Fáy Barnabás udvari tanácsosnál³⁷⁴ kellett tiszteletüket tenniük. Különösebb látogatást ezután már csak Szarvason, Tessediknél³⁷⁵ és a hazaút során Bajzáth veszprémi püspöknél³⁷⁶ kellett tenniük. A gróf emellett az utazókra bízta a

³⁶¹ Festetics György levele Takáts Józsefnek, Keszthely, [1795. szeptember], MOL Festetics Levéltár P279 7. cs. 1795:880 (49. tétel)

³⁶² GRUBANOVICS Zsigmond (? - ?) sárimonostori apát, székesfehérvári prépost, apostoli főjegyző.

³⁶³ ÜRMÉNYI József (Ürmény, 1741 – Vál, 1825) országbíró, udvari tanácsos

³⁶⁴ SZERDAHELYI Gábor (Nyitraszerdahely, 1742 – Besztercebánya, 1813) 1780-tól váci nagyprépost és segédpüspök, 1801-től besztercebányai püspök

³⁶⁵ FESTETICS János (1763 – 1844)

³⁶⁶ RÉVAY Pál (? - ?) turóci főispán

³⁶⁷ SPLÉNYI Ferenc (Ternye, 1731 – Vác, 1795) sztergomi kanonok, sümegi apát, 1787-től váci püspök

³⁶⁸ ERDÉLYI József (? – 1800) váci kanonok

³⁶⁹ ALMÁSI Pál (1749 – 1821) udvari tanácsos, koronaőr

³⁷⁰ ORCZY József (1746 – 1804) királyi kamarás, Zemplén vármegye főispánja

³⁷¹ ESZTERHÁZY Károly (Pozsony, 1725 – Eger, 1799) 1752-től váci, majd 1761-től haláláig egri püspök

³⁷² ZÁBRÁ CZKY József (? – 1809) egri kanonok, c. vegliai püspök

³⁷³ MIKLÓSI Ferenc (1767 – 1811) 1779-1803 között egri kanonok, majd nagyváradai püspök

³⁷⁴ FÁY Barnabás (? - ?) udvari tanácsos

³⁷⁵ TESSEDIK Sámuel (Alberti, 1742 – Szarvas, 1820) evangélikus lelkész, pedagógus, gazdasági szakíró

³⁷⁶ BAJZÁTH József (Kisalló, 1720 – Veszprém, 1802) 1777-től veszprémi püspök

Milassin Bertalan Miklós székesfehérvári,³⁷⁷ valamint a váci és az egri püspöknek, illetve Tessediknek írt leveleit is.

Az utazás pontos útvonala Festetics László beszámolója és Takáts elszámolása³⁷⁸ alapján végül a következőképpen alakult: *Keszthely* – Balatonederics – Tapolca – Monostorapáti – Kapolcs – Vigándpettend – Nagyvázsony – *Veszprém* – Hajmáskér – Óskü – Várpalota – Inota – Csór – *Székesfehérvár* – Pákozd – Sukoró – Velence – Kajászó [Szentpéter] – *Vál* – Kulda – Tárnok – Tétény – *Pest* – Dunakeszi – *Vác* – Rátót – Órszentmiklós – Veresegyház – Szada – *Gödöllő* – *Máriabesnyő* – Bag – *Hatvan* – Gyöngyös – *Kápolna* – Kerecsend – *Eger* – Felnémet – Felsőtárkány – *Eger* – Pusztaszikszó[?] – Füzesabony – Hígvég[?] – Tiszanána – Jászapáti – *Jászberény* – Tápiógyörgye – Abony – *Szolnok* – Tiszaföldvár – *Szarvas* – Szentés – *Csongrád* – Tiszaalpár – *Kecskemét* – Kerekegyház – Fülöpszállás – *Szabadszállás* – [Homokszentlőrinc] – *Szalkszentmárton* – Tass – Kunszentmiklós – [Homokszentlőrinc] – *Szalkszentmárton* – Dunapentele – *Perkáta* – Seregélyes – *Székesfehérvár* – Várpalota – *Veszprém* – Nagyvázsony – *Keszthely*.

Takáts és a fiatal Festetics legalább egy szolga kíséretében, a kiszabott időben indultak útnak. László gróf beszámolójában bemutatja az utak minőségét, leírja a legfontosabb földrajzi tudnivalókat, a meglátogatott hely fekvését, épületeit, birtokosát, a nevezetességeket. Veszprémig saját kocsival utaztak, innen pedig postakocsival indultak tovább Székesfehérvárra. Veszprémben az odavezető úton nem időztek hosszan, a visszaúton viszont nyílt rá alkalmuk. Az ifjú Festetics a két királyi város közt félúton elterülő Várpalotáról csak annyit tart említésre méltónak, hogy „Palota mezőváros, szép helyen fekszik, alkalmas épületei vannak, és a’ gróf Zitsihez tartozik. Itt vagyon néki egy szép kastélya”.³⁷⁹ Székesfehérvárott elkerülték ugyan a püspököt, de Grubanovics prépost a rendelkezésükre állt, a kalauzuk pedig a helyi plébános, Vajland Ferenc³⁸⁰ volt. Meglátogatták itt Virág Benedeket is. László gróf beszámolójában bemutatja a város nevezetes épületeit és templomait, különös figyelmet fordítva a rajtuk található feliratokra. Nem járt sikerrel váli látogatásuk Ürményinél, mivel a házigazda nem tartózkodott otthon. Válból fogadott kocsival mentek fel Pestre, ahol a Fehér hajóhoz címzett fogadóban

³⁷⁷ MILASSIN Bertalan Miklós (Csávoly, 1736 – Székesfehérvár, 1811) 1790-től székesfehérvári püspök

³⁷⁸ *Takáts elszámolása az 1795-ös utazás költségeiről*, [Bécs, 1795], MOL Festetics Levéltár P279 9. cs. 1796:1005 (229. tétel)

³⁷⁹ *Gróf Festetics László’ utazása az 1795. esztendőbeli Oskola-szünetkor*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3693, fol. 3r

³⁸⁰ VAJLAND Ferenc (Székesfehérvár, 1719 – Székesfehérvár, 1801) jezsuita, korábban a Theresianum tanára, 1762-től házfőnök és plébános Székesfehérvárott

szálltak meg.³⁸¹ Ittlétük két napja alatt Rausch Ferenc³⁸² vezetésével megnézték az egyetemi könyvtárat és a „physicum cabinetet”, valamint a budai csillagvizsgálót, az udvari kápolnában őrzött Szent Jobbot és a várkertet.³⁸³ Az instrukcióknak megfelelően meglátogatták az ifjú gróf nagybátyját és Szerdahelyi püspököt is. Vácra postakocsival mentek át,³⁸⁴ ahol a káptalan vendégfogadójában vettek ki szállást.³⁸⁵ Itt Hegyi József³⁸⁶ kalauzolta őket végig a városon, megmutatva nekik a kórházat, az „Apatikát”, az iskolákat, a piarista rendházat, valamint a nagytemplomot, amelynek leírását és építésének történetét röviden közli az ifjú gróf. Ezután Erdélyi Józsefnél tettek tisztelgő látogatást, Splényi püspököt, betegsége miatt, sajnos nem láthatták.³⁸⁷ A váci nyomda és a diadalív megtekintése után fogadott kocsin indultak tovább Gödöllőre, ahol megnézték a Grassalkovich-kastélyt és a templomot, valamint Máriabesnyőn a Grassalkovich-család kriptáját.³⁸⁸ Hatvanon átutazva érték el Gyöngyöst, ahol – az előírtaknak megfelelően – meglátogatták többek között Almási Pál kamarást és a fiatal Festetics iskolatársát, az ifjú Majláth grófot is. Innen Egerig Kápolnán keresztül postakocsival jutottak el, ahol is az Oroszlánhoz címzett fogadóban szálltak meg.³⁸⁹ Zábráczy és Miklósi kanonokot ugyan nem találták otthon, de a püspök annál nagyobb szívességgel fogadta őket, szállásukról is gondoskodván.³⁹⁰ Az ifjú gróf leírja a felsőtárkányi márvány-fejtőben tett kirándulásukat is.³⁹¹ Egerbe visszatértük után meglátogatták a város templomait, a várat, a líceumot – benne a könyvtárat, a „mathematica tornyot” és a színházat. A városról leginkább

³⁸¹ *Gróf Festetics László' utazása az 1795. esztendőbeli Oskola-szünetkor*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3693, fol. 4v

³⁸² RAUSCH Ferenc (1743-1816) jezsuita, a mennyiségtan professzora, ekkor a budai egyetem rektora

³⁸³ *Gróf Festetics László' utazása az 1795. esztendőbeli Oskola-szünetkor*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3693, fol. 4v-5r

³⁸⁴ *Takáts elszámolása az 1795-ös utazás költségeiről*, [Bécs, 1795], MOL Festetics Levéltár P279 9. cs. 1796:1005 (229. tétel)

³⁸⁵ *Gróf Festetics László' utazása az 1795. esztendőbeli Oskola-szünetkor*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3693, fol. 5r

³⁸⁶ HEGYI József (Hegyfalu, 1756 – Veszprém, 1827) piarista tanár

³⁸⁷ *Gróf Festetics László' utazása az 1795. esztendőbeli Oskola-szünetkor*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3693, fol. 5v

³⁸⁸ *Gróf Festetics László' utazása az 1795. esztendőbeli Oskola-szünetkor*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3693, fol. 6r-7r

³⁸⁹ *Gróf Festetics László' utazása az 1795. esztendőbeli Oskola-szünetkor*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3693, fol. 7v

³⁹⁰ *Gróf Festetics László' utazása az 1795. esztendőbeli Oskola-szünetkor*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3693, fol. 8r

³⁹¹ *Gróf Festetics László' utazása az 1795. esztendőbeli Oskola-szünetkor*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3693, fol. 8v

megjegyzésre érdemesnek azt tartotta a kis gróf, hogy a rácokon kívül nem lehet más vallású polgára mint katolikus.³⁹²

Egerből a püspök kocsiján annak pusztaszikszói birtokára mentek, majd pedig Tiszanánára. Innen forsponttal utaztak tovább Jászapátiba, ahol az ifjú gróf először látott szárazmalmot,³⁹³ majd Jászberénybe, onnan pedig Szolnokra. Itt megnézték a régi földvart és a mecsetből átalakított katolikus templomot.³⁹⁴ A városból Tiszaföldváron át Szarvasra mentek, ahol Tessedik Sámuel vendégszeretetét élvezték. Meglátogatták az iskolát, ahol a fiatal Festetics részt vett Tessedik egy iskolai előadásán is.³⁹⁵ Utazásuk következő állomása Szentés volt, amelyről megjegyzésre érdemesnek a Kurca-patak gazdag rákállományát és kiváló logisztikai lehetőségeit tartotta László gróf. Itt találkoztak a Temesvárról hazafelé tartó francia foglyok csapatával is.³⁹⁶ Továbbutazva, Csongrádon „semmi nevezetese” nem láttak, csak a plébániát és a két templomot nézhették meg. Innen tovább Tiszaalpárra mentek, ahol a lakosok szegénységét tartotta említésre méltónak az ifjú gróf, valamint a kukoricalopásért kalodába zárt betyárt.³⁹⁷ Tiszaalpárról Kecskemétre hajtottak tovább, ahol megnézték ugyan a város templomait, de László gróf leghosszabban mégis a várost 1793-ban pusztító tüzről értekezik.³⁹⁸ Következő állomásuk Szabadszállás volt, ahol a református templom feliratát jegyezte le a kis gróf, innen a család birtokára, Szalkszentmártonra mentek. A környék bejárása után sajkákkal átkelven a Dunán, az ország „áldottabb részszébe”, Perkátán keresztül Székesfehérvárra utaztak. Mivel az út elején már hosszabban időztek itt, most csak rövid tisztelgő látogatást tettek Grubanovics prépostnál, majd továbbindultak Veszprém felé. Itt meglátogatták a püspököt és Zsolnai kanonokot³⁹⁹, akinél „szilvát ettünk és billiártot játszottunk”.⁴⁰⁰ Veszprémből ugyanazon az úton, amelyen jöttek, a kijelölt időben érkeztek Keszthelyre.

³⁹² *Gróf Festetics László' utazása az 1795. esztendőbeli Oskola-szünetkor*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3693, fol. 9v

³⁹³ *Gróf Festetics László' utazása az 1795. esztendőbeli Oskola-szünetkor*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3693, fol. 10r

³⁹⁴ *Gróf Festetics László' utazása az 1795. esztendőbeli Oskola-szünetkor*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3693, fol. 11.

³⁹⁵ *Gróf Festetics László' utazása az 1795. esztendőbeli Oskola-szünetkor*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3693, fol. 12.

³⁹⁶ *Gróf Festetics László' utazása az 1795. esztendőbeli Oskola-szünetkor*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3693, fol. 12v

³⁹⁷ *Gróf Festetics László' utazása az 1795. esztendőbeli Oskola-szünetkor*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3693, fol. 13.

³⁹⁸ *Gróf Festetics László' utazása az 1795. esztendőbeli Oskola-szünetkor*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3693, fol. 13v

³⁹⁹ ZSOLNAY Dávid (Jánosháza, 1742 – Veszprém, 1810) veszprémi kanonok, 1806-tól püspök

⁴⁰⁰ *Gróf Festetics László' utazása az 1795. esztendőbeli Oskola-szünetkor*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3693, fol. 16r

A költségvetést és tanítványa beszámolóját korán, már 1795. november végén megküldte Takáts a grófnak.⁴⁰¹ Az út költségei között a legnagyobb tétel a postafogatok és a szállás díja volt, vagyis kizárólag az útra 214 forintot és 24 krajcárt, de a cselédek bérével együtt is csak 270 forintot és 24 krajcárt költöttek.⁴⁰²

2.3.2.3 Felvidék, 1796

Az 1796. évi szünetben tett utazás forrásai szintén nagy számban állnak rendelkezésünkre: a *narratív* források közül mind Takáts⁴⁰³, mind Festetics László beszámolója,⁴⁰⁴ valamint a nevelő útközben írott két levele, a *dokumentációs* források közül a prefektus elszámolása⁴⁰⁵, a *kiegészítő* források csoportjából pedig a gróf instrukciói⁴⁰⁶, illetve levelezésük az úti előkészületeket illetően.

Az út előkészületeit tulajdonképpen már 1795. novemberében megkezdték, amikor előző útjukról Bécsbe visszatérvén, Takáts a nyereggyártóhoz küldi a kocsit, hogy a rudat meghosszabbítsa, mert az kissé rövidnek mutatkozott, ezért a hegyről való leereszkedés nehézkesnek bizonyult.⁴⁰⁷ A kész kocsit, amely tavasszal Keszthelyre került, augusztusban küldte fel a gróf, az útra pedig négyszáz forint költőpénzt utalt ki Takátsnak.⁴⁰⁸

A gróf instrukciói szerint augusztus 24-én kellett elindulniuk Bécsből Pozsonyba, ahol a „köteles tisztelet-látogatások” és a látnivalók megtekintése után Nagyszombatnak, majd Nyitrának esett útjuk. Ezután a környéken lakó, anyai ágon rokon Motesiczky és az apai ágról szintén rokon Szerdahelyi családok felkeresése volt kötelességük – minderre három napot engedélyezett a gróf. Ezután Selmecebányán tölthettek el szintén három napot, majd Körmöc- és Besztercebánya, Herrngrund és Mosócz [Turóc vármegye] következett a tervben, ahol Révay Pál turóci főispánt kellett meglátogatniuk. Utána Rosenberga, Hradek érintésével Szomolnok, majd Rozsnyó következett. Innen Eperjesen és Sóváron át Kassára,

⁴⁰¹ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1795. november 28., MOL Festetics Levéltár P279 8. cs. 1795:1271 (55. tétel)

⁴⁰² *Takáts elszámolása az 1795-ös utazás költségeiről*, [Bécs, 1795], MOL Festetics Levéltár P279 9. cs. 1796:1005 (229. tétel)

⁴⁰³ TAKÁTS József: Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása, MTAK Kt. K 380/30

⁴⁰⁴ *Gróf Festetics László' utazása 1796. esztendőben*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3694

⁴⁰⁵ *Takáts elszámolása az 1796-os utazás költségeiről*, [Bécs, 1796], MOL Festetics Levéltár P279 9. cs. 1796:1385 (230. tétel)

⁴⁰⁶ [Festetics György levele Takáts Józsefnek, Keszthely, 1796. július], MOL Festetics Levéltár P279 9. cs. 1796:1044 (74. tétel)

⁴⁰⁷ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1795. november 28., MOL Festetics Levéltár P279 8. cs. 1795:1271 (55. tétel)

⁴⁰⁸ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1796. augusztus 18., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatu regestruma 257. köt. 1796:1069 (77. tétel)

majd Jászó, Metzenseif és Torna után Aggtelekre kellett érniük. Innen Rimaszombaton, Losoncon, Gácson, Balassagyarmaton és Kemencén át Esztergomba kellett tartaniuk, ahonnan rövid pihenő után, Komárom és Tata érintésével, tértek haza Keszthelyre.⁴⁰⁹ Takáts szepesmindszenti leveléből azonban arra következtethetünk, hogy a terv megváltozhatott az instrukcióhoz képest, mert ebben már Rábamolnárit jelöli meg úticélként.⁴¹⁰

A gróf az instrukcióiban nem csak a meglátogatandó személyeket nevezte meg (akik száma jelentősen csökkent az elmúlt esztendei utazáshoz képest), hanem megadta azokat a pedagógiai célokat is, amelyeket az utazásnak el kellett érnie, így tehát a tanulmányút fő célja egyrészt a „tudományok’ ’s a’ ki adott könyvek által ismértes *Férfiak’*, *Püspökök’*, *Káptalanok’*, *tanító szerzetek’*, *Földes Urak’*, *Vármegye’ tekintetesebb Tisztjei’*, és az *Atyafiak’*” meglátogatása, másrészt a „jelesebb Templomok, hiresebb Ispotályok’, szebb épületek’, Fabrikák’, és egyéb látást érdemlő helek; ’s ritkaságok” tanulmányozása.⁴¹¹

Az utazás pontos útvonala a beszámolók és az elszámolás alapján a következőképpen alakult: *Bécs* – *Fischament* – *Wolfsthal* – *Pozsony* – *Pozsonyivánka* – *Cseklész* – *Erzsébetkáporna* – *Cziffer* – *Nagyszombat* – *Galgóc* – *Nyitra* – *Zobordarázs* – *Nyitra* – *Felsőbodok* – *Szeptencújfalu* – *Tavarnok* – *Nyitrakoros* – *Bán* – *Dezsér* – *Felsőmotesitz* – *Teplitz* – *Trencsén* – *Kraszna* – *Felsőmotesitz* – *Kisugróc* – *Ófelfalu* – *Pálosnagymező* – *Dóczyfürésze* – *Hodrusbánya* – *Selmecebánya* – *Szklénófürdő* – *Garamszentkereszt* – *Körmöcbánya* – *Búcs* – *Besztercebánya* – *Tajó* – *Besztercebánya* – *Zólyom* – *Mitkó* – *Nagyszalatna* – *Végles* – *Ipolyszele* – *Rimaszombat* – *Beje* – *Gömör* – *Lekenye* – *Pelsőc* – *Berzété* – *Rozsnyó* – *Szomolnok* – *Svedlér* – *Márkusfalva* – *Lőcse* – *Szepesváralja* – *Szepesmindszent* – *Zsigra* – *Bertót* – *Sárosszentimre* – *Eperjes* – *Sóvár* – *Pillerpeklén* – *Lemes* – *Kassa* – *Szepesi* – *Torna* – *Tornanádaska* – *Bódvaszilas* – *Szin* – *Jósvafő* – *Aggtelek* – *Tornallya* – *Rimaszombat* – *Ipolyszele* – *Gács* – *Nógrádszakál* – *Balassagyarmat* – *Érsekvadkert* – *Drégelypalánk* – *Hont* – *Ipolyság* – *Kemence* – *Ipolyszalka* – *Párkány* – *Esztergom* – *Nyergesújfalu* – *Neszmély* – *Komárom* – *Tata* – *Kisbér* – *Bánk* – *Bakonytamási* – *Pápa* – *Celldömölk* – *Rum* – *Zsennye* – *Geregye* –

⁴⁰⁹ [Festetics György levele Takáts Józsefnek, Keszthely, 1796. július], MOL Festetics Levéltár P279 9. cs. 1796:1044 (74. tétel)

⁴¹⁰ Takáts József levele Festetics Györgyhez, Szepesmindszent, 1796. szeptember 12., MOL Festetics Levéltár P279 9. cs. 1796:1296 (81. tétel)

⁴¹¹ [Festetics György levele Takáts Józsefnek, Keszthely, 1796. július], MOL Festetics Levéltár P279 9. cs. 1796:1044 (74. tétel)

Rábamolnári. Az útvonal módosítása azt is jelentette, hogy a Selmecebánya–Kassa szakaszon, ugyan ellentétes irányban, Teleki Domokos korábbi útját járták végig.

Takáts és tanítványa augusztus 24-én, Arnold abbé társaságában indultak Pozsony irányába, ahol első útjuk László gróf kolostorban nevelt hűgához, Szidóniához vezetett. A város nevezetességei közül egyedül a káptalan templomát nézték meg annak reményében, hogy említésre méltó feliratokat találnak rajta, amint azt Korabinsky munkájának⁴¹² alapján feltételezték, de eredménytelenül. Innen Nagyszombatnak indultak tovább, az út során bemutatják a sorra előbukkanó, általában magukra hagyott kastélyokat, a városban pedig leírják a városképet, részletesen pedig a káptalan templomát, amelynek faliszőnyegeit állítólag még Mátyás király adományozta az egyháznak.⁴¹³ Felkeresték a püspököt, Szabó András⁴¹⁴ is, de ő maga vidéken lévén csak a könyvtárát tekinthették meg. Fontosnak tartották még megjegyezni, hogy a város friss gyümölcsben hiányt szenved, és csak néhány magyar kereskedő foglalkozik árusításával.⁴¹⁵

Innen Nyitra felé indultak tovább. Az útközben előforduló nevezetességekről szintén megemlékeztek, így leírást adnak Lipótvárról, Galgócról, de a Vág vizének kereskedelmi szerepéről is. Nyitrára érkezve az Arany Korona fogadóban szálltak meg.⁴¹⁶ Itt feltűnt nekik a szlovák nyelv dominanciája. A város nevezetes épületei közül a várat és annak még Gizella királyné által építtetett templomát keresték fel, amelyben az „oltárok majd kisebb majd nagyobb magasságú helyen állanak. Kivált a keresztelő kút régi időkre mutat. Gotthusi munka, s a 12 Apostolok képei vagynak körös körül ki tsinalva rajta.”⁴¹⁷ Megtekintették itt a püspöki rezidenciát is, valamint kirándulást tettek a közeli Zobor-hegyre, ahol a kamalduli szerzetesek kolostorát keresték fel, amelynek legfőbb látványossága a Rákóczi Ferenc által építtetett díszkút.⁴¹⁸ Innen Nyitrán keresztül

⁴¹² KORABINSKY, Johann Matthias: Geographisch-historisches und Produkten Lexikon von Ungarn, Pozsony, Weber és Korabinsky, 1786

⁴¹³ TAKÁTS József: Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása, MTAK Kt. K 380/30 4.; *Gróf Festetits László' utazása 1796. esztendőben*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3694, 9.

⁴¹⁴ SZABÓ András (Nemesnyék, 1738 – Kassa, 1819) 1776-tól a nagyszombati teológia igazgatója, 1804-től kassai püspök

⁴¹⁵ TAKÁTS József: Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása, MTAK Kt. K 380/30 4.; *Gróf Festetits László' utazása 1796. esztendőben*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3694, 9.

⁴¹⁶ TAKÁTS József: Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása, MTAK Kt. K 380/30 5.; *Gróf Festetits László' utazása 1796. esztendőben*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3694, 10.

⁴¹⁷ TAKÁTS József: Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása, MTAK Kt. K 380/30, 6.; *Gróf Festetits László' utazása 1796. esztendőben*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3694, 12.

⁴¹⁸ TAKÁTS József: Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása, MTAK Kt. K 380/30, 6-7.; *Gróf Festetits László' utazása 1796. esztendőben*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3694, 14.

Szeptencújfaluba mentek, ahol a Szerdahelyi-rokonság örömmel fogadta az ifjú grófot.⁴¹⁹ A látogatás után Motesitz felé indultak, az útba eső Bánon álltak csak meg pihenni. Itt lejegyezték a helyi tót asszonyok viseletét, akiknek „különös ümög helyett egy hón alig érő rantzba szedett fejer ruhájok van, és ez alatt pedig be füzni való lajbli formájú [mellyre] valójok, a’ fejekről fejer takaró függ, ’s derékban egy tzifra bőr övvel le köttetik”.⁴²⁰ A Nyitra megyei utakról eleve rossz véleménnyel voltak, de ezen a szakaszon kétszer is javíttatniuk kellett a kerekeket.⁴²¹

Motesitzben anyai nagyanyjának családja lelkesen fogadta az ifjú Festeticset és kísérőjét. A beszámolókból leírás adnak a családi kastélyról, annak kertjéről és a kápolnáról, kiemelve a haldokló Krisztust ábrázoló oltárképét, amelyet Hubert Maurer⁴²² festett.⁴²³ Innen kirándultak a teplitzi fürdőbe, ahol a nyolc különböző hőfokú forrás vizét más és más betegség gyógyítására használják. Ők ugyan csak lengyelekkel találkoztak, de az ottani orvos szerint látogatták a fürdőt Sziléziából, Morva- és Csehországból is.⁴²⁴ Felkeresték az Illésházy-család tulajdonába tartozó trencsényi várat is, amelynek „kerítő kő falai reszint fenn-állnak ugyan még most is, de a’ belső épületek már veszni indulnak. A’ mult télen uralkodó erős szél le szaggatta a’ vár’ fedelét is, ’s szinte a’ Vág’ partjára le vitte”.⁴²⁵ A város pedig olyan kicsi, hogy „ha egy hat lovas hintó egyik kapun be megy Trencsénbe, a’ főajtár már ki jár a másik kapun”, és a sűrűn épült házak bolthajtásai miatt a város esőben is szárazon bejárható.⁴²⁶ Visszafelé megnézték a krasznai savanyúvizet is, amely „olly erős, hogy alig lehet inni. Tenta izt hágy az ital után. A’ mint mondják, tökéletesen hasonlít a’ Spah vízhez. Sok benne a’ vas, és a’ fojtott levegő”.⁴²⁷

Motesitzről Bánon keresztül indultak tovább, ahol egy toborzót néztek végig, majd folytatták az utat Ófelfalun és Pálosnagymezőn át Selmechányának, de az utak olyan rosszak voltak, hogy sokszor gyalogolniuk kellett, és a kocsinak „föle meg akadván, egy fának ki nyuló erős ágába, egészen félre görbedt és bizonyosan többször fel is dült volna,

⁴¹⁹ TAKÁTS József: Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása, MTAK Kt. K 380/30, 7.; *Gróf Festetics László’ utazása 1796. esztendőben*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3694, 15.

⁴²⁰ TAKÁTS József: Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása, MTAK Kt. K 380/30 7.

⁴²¹ *Takáts elszámolása az 1796-os utazás költségeiről*, [Bécs, 1796], MOL Festetics Levéltár P279 9. cs. 1796:1385 (230. tétel)

⁴²² MAURER, Hubert (Lensdorf, 1738 – Wien, 1818) bécsi festő

⁴²³ TAKÁTS József: Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása, MTAK Kt. K 380/30, 7-8.; *Gróf Festetics László’ utazása 1796. esztendőben*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3694, 16-17.

⁴²⁴ TAKÁTS József: Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása, MTAK Kt. K 380/30, 8.; *Gróf Festetics László’ utazása 1796. esztendőben*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3694, 18.

⁴²⁵ TAKÁTS József: Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása, MTAK Kt. K 380/30, 9.

⁴²⁶ TAKÁTS József: Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása, MTAK Kt. K 380/30, 9.; *Gróf Festetics László’ utazása 1796. esztendőben*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3694, 20.

⁴²⁷ TAKÁTS József: Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása, MTAK Kt. K 380/30, 10.; *Gróf Festetics László’ utazása 1796. esztendőben*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3694, 22.

ha ketten nem jártak volna mellette a' lejtő felől".⁴²⁸ Selmecebányán a Szarvas fogadóban szálltak meg, ahol szintén verbunkosokba futottak. Első nap végigjárták a város templomait, lejegyezve azok feliratait, valamint a település déli részén található várromot, amelyről az a hír járta, hogy valaha a templomos lovagoké volt.⁴²⁹

Az ércbányászat megismertetésében Pálffy Ferdinánd⁴³⁰ és gyakornoka, Moger Károly⁴³¹ voltak segítségükre, akik elkalauzolták őket az Erzsébet- és az István-tárnába, ahol megmutatják az ércek felszínre hozatalának, olvasztásának, tisztításának fázisait, valamint a bányászati hivatalba, ahol az érc nemesfém-tartalmának becslését végzik. Minderről kimerítő részletességgel készült feljegyzés, rengeteg saját élménnyel gazdagítva.⁴³² Harmadnap, elutazásuk előtt, Takáts még írt egy rövid levelet a grófnak, melyben beszámolt eddigi útjukról,⁴³³ azután Körmöcbánya felé indultak tovább. Elsőként Szklenófürdőn haladtak át, amely régebben üveghutáiról, eddigre viszont már csak termálfürdőjéről volt ismert, ahova a környező bányavárosok lakói szívesen kijártak pihenni.⁴³⁴ Garamszentkereszt megnyerte az utazók tetszését „szép egyenes soru, egyforma és egyenlő nagyságú” házaival.⁴³⁵ A településen átfolyó patak hajtja a körmöci bányák gépeit. Körmöcbányán a Korona fogadóban szálltak meg. Itt, a templomok végiglátogatása után, tiszteletére voltak Simai Kristófnak,⁴³⁶ aki megmutatta nekik a helyi gimnáziumot, és elkísérte őket a pénzverdébe.⁴³⁷ A pénzverés fázisainak leírását egy erkölcsi célzatú felkiáltás zárja: „jó volna, ha a' bő-költő tékozlók láthatnák, mennyi fáradságba, sőt élet veszedelembé is kerül, mennyi kézen és melly számtalanszor megyen által mindenik darab pénz. A' ki józanabb gondolatokra nem térne, nem ártana tettében is meg próbálni a' pénz-szerzést”.⁴³⁸

⁴²⁸ TAKÁTS József: Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása, MTAK Kt. K 380/30, 11.; *Gróf Festetics László' utazása 1796. esztendőben*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3694, 24.

⁴²⁹ TAKÁTS József: Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása, MTAK Kt. K 380/30, 12-13.; *Gróf Festetics László' utazása 1796. esztendőben*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3694, 26-28.

⁴³⁰ PÁLFFY Ferdinánd (Bécs, 1774 – Bécs, 1840) bányamérnök

⁴³¹ MOGER Károly (? – Kolozsvár, 1808) Zala vármegyei születésű mérnök, később a kolozsvári liceumban a természettudományok, a technika és a kémia tanára

⁴³² TAKÁTS József: Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása, MTAK Kt. K 380/30, 15-21.; *Gróf Festetics László' utazása 1796. esztendőben*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3694, 29-40.

⁴³³ Takáts József levele Festetics Györgyhez, Selmecebánya, 1796. szeptember 2., MOL Festetics Levéltár P279 9. cs. 1796:1225 (80. tétel)

⁴³⁴ TAKÁTS József: Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása, MTAK Kt. K 380/30, 22.; *Gróf Festetics László' utazása 1796. esztendőben*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3694, 41-42.

⁴³⁵ TAKÁTS József: Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása, MTAK Kt. K 380/30, 22.; *Gróf Festetics László' utazása 1796. esztendőben*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3694, 42.

⁴³⁶ SIMAI Kristóf (Márton) (Komárom, 1742 – Selmecebánya, 1833) piarista tanár, író

⁴³⁷ TAKÁTS József: Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása, MTAK Kt. K 380/30, 23.; *Gróf Festetics László' utazása 1796. esztendőben*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3694, 44.

⁴³⁸ TAKÁTS József: Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása, MTAK Kt. K 380/30, 24.; *Gróf Festetics László' utazása 1796. esztendőben*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3694, 46.

Innen Besztercebányára indultak tovább, ahol megnézték a Garamból kivezetett ipari csatornákat és a szénégető halmokat. Az ércolvasztás műveletét – immár Teleki Domokos munkája alapján – szintén részletesen lejegyezték.⁴³⁹ Egy kisebb kirándulás alkalmával pedig Tajón megnézték a rézolvasztó hutákat is.⁴⁴⁰

Besztercebányáról az utak állapota miatt csak kerülővel tudtak Szomolnok felé indulni, ezért ugyanazon az úton, amelyet Teleki Domokos korábban megtett, visszafelé indultak el, így előbb Zólyom, majd Nagyszalatna és Ipolyszele érintésével Rimaszombatig utaztak. Itt a város plébánosa kalauzolta őket, elmesélve nekik a történetet, amely szerint a várost Zsigmond király alapította volna a huszita háborúból hazatérve.⁴⁴¹ Innen Tornallyán, Bején, Gömörön keresztül Pelsőcre mentek, amelyet nem győznek egyszerű szépségéért és rendezettségéért dícsérni.⁴⁴² Következő állomásuk Rozsnyó volt, ahol a város útjai száraz idő ellenére is sárosnak találták. Az iskolák és templomok megtekintése után meglátogatták Kenyeres Józsefet⁴⁴³, aki megajándékozta az ifjú grófot könyveivel.⁴⁴⁴ Rozsnyóról Szomolnokra mentek, ahol Drevenyák Ferenc⁴⁴⁵ tanácsos ásványgyűjteményét tekintették meg legelőbb, majd a „cement vízzel való bánást”.⁴⁴⁶ Innen, hogy egy „igazi” szépségi várost is lássanak, Lócse felé vették útjukat. A városban végigjárták a Teleki által is említett helyeket, szintén részletes leírást adva róluk, majd Molnár János apáttal⁴⁴⁷, nála pedig a Csáky grófokkal találkoztak, akik meghívták őket szepesmindszenti rezidenciájukra.⁴⁴⁸ Takáts második úti levelét innen küldte a grófnak Keszthelyre.⁴⁴⁹ Rövid pihenő és zsigrai kirándulás után Bertóton és Sárosszentimrén át Eperjesre mentek, ahol kétórás pihenőt tartva – mivel a templomokon és a piacon kívül más nevezetességet nem láthattak – továbbindultak Sóvárra. Itt megismerkedtek a sólepárlás műveletével, majd

⁴³⁹ TAKÁTS József: Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása, MTAK Kt. K 380/30, 25.; *Gróf Festetics László' utazása 1796. esztendőben*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3694, 47-49.

⁴⁴⁰ TAKÁTS József: Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása, MTAK Kt. K 380/30, 25-26.; *Gróf Festetics László' utazása 1796. esztendőben*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3694, 50.

⁴⁴¹ TAKÁTS József: Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása, MTAK Kt. K 380/30, 27.; *Gróf Festetics László' utazása 1796. esztendőben*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3694, 53.

⁴⁴² TAKÁTS József: Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása, MTAK Kt. K 380/30, 28.; *Gróf Festetics László' utazása 1796. esztendőben*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3694, 56.

⁴⁴³ KENYERES József (Szombathely, 1724 – Rozsnyó, 1805) jezsuita, 1780-tól rozsnyói kanonok

⁴⁴⁴ TAKÁTS József: Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása, MTAK Kt. K 380/30, 29.; *Gróf Festetics László' utazása 1796. esztendőben*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3694, 57.

⁴⁴⁵ DREVENYÁK Ferenc (Sasvár, 1751 – Selmecbánya, 1818) bányamérnök, jogász, tanácsos

⁴⁴⁶ TAKÁTS József: Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása, MTAK Kt. K 380/30, 30-31.; *Gróf Festetics László' utazása 1796. esztendőben*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3694, 60-61.

⁴⁴⁷ MOLNÁR János (Csécsény, 1728 – Szepesváralja, 1805) szepesi kanonok, bélakúti apát

⁴⁴⁸ TAKÁTS József: Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása, MTAK Kt. K 380/30, 32-33.; *Gróf Festetics László' utazása 1796. esztendőben*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3694, 63-66.

⁴⁴⁹ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Szepesmindszent, 1796. szeptember 12., MOL Festetics Levéltár P279 9. cs. 1796:1296 (81. tétel)

Lemesen át Kassára mentek. A városba vezető úton ugyan kerekük tört, és fel is borultak, mégis épségben megérkeztek, ahol Vécsey Miklós⁴⁵⁰ vette gondjaiba az utazókat.⁴⁵¹

A város nevezetességei közül megnézték a katedrális, megemlítve a színházat és a kávéházat is, majd meglátogatták gróf Andrassy Istvánt és Viczay József⁴⁵² orvost. Kassáról Szepsin át Tornára utaztak, a Barco-huszárok pihenőhelyére, majd Tornanádaskán, Bódvaszilason, Szinen és Jósvafőn át Aggtelekre értek, ahol vezetőket fogadva meglátogatták a cseppkőbarlangot.⁴⁵³ Innen Rimaszombatra mentek, majd Gácsra a Forgách grófok várának megtekintésére.⁴⁵⁴ Ugyanitt megnézték a posztómanufaktúrát is, majd Nógrádszakálon át, ahol újfent verbunkosokkal találkoztak, Balassagyarmatra utaztak. A város plébánosára hivatkozva adják meg az adatot, miszerint az ötezer lakosú településen ezernél több zsidó és ugyanannyi rác lakik, előbbieket zöldség- és gyümölcskereskedésből tartva el magukat.⁴⁵⁵ A vidék vegyes népességére jól jellemző az utazók megjegyzése: „különösnek tetszett ezen utunkban, hogy némely faluban tiszta Magyarok laktak, ’s már a’ szomszéd helységben egy szóval sem tudtak kérdéseinkre felelni a’ Tót lakók”.⁴⁵⁶ Innen Érsekvadkertre mentek, majd Drégelypalánkon, Honton, Ipolyságon és Kemencén át elérték Párkányt, ahonnan végig a Duna-parton utazva, Esztergomba értek. Az érseki városban Vezekényi professzor kalauzolása mellett megnézték a bazilikát és a sírkertet, majd egy könnyű fürdő után, Nyergesújfalun át Komáromba mentek.⁴⁵⁷ Itt a várat nézték meg, amelyet „még semmi ellenség kezébe nem keríthetett”. Az erőd a „Dunának két ágai között fekszik sík földön. Erős lehetett valóban, míg a’ bástyái épek voltak; de már kész akartva is le rontatnak talántán a’ sok téglák miatt, mellyeket belőlek nyernek”.⁴⁵⁸ Másnap Tatára indultak, ahol a várat, a piarista iskolát, a márványbányát és a majolikagyárat nézték meg.⁴⁵⁹ Tatáról Pápára utazván, Kisbéren

⁴⁵⁰ VÉCSEY Miklós (Keszthely, 1749 – Pest, 1829) királyi tanácsos, Szatmár megyei főispán

⁴⁵¹ TAKÁTS József: Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása, MTAK Kt. K 380/30, 34-36.; *Gróf Festetics László’ utazása 1796. esztendőben*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3694, 67-70.

⁴⁵² VICZAY József (1746 – 1810) Torna vármegye és Kassa város orvosa

⁴⁵³ TAKÁTS József: Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása, MTAK Kt. K 380/30, 37-38.; *Gróf Festetics László’ utazása 1796. esztendőben*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3694, 71-72.

⁴⁵⁴ TAKÁTS József: Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása, MTAK Kt. K 380/30, 39.; *Gróf Festetics László’ utazása 1796. esztendőben*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3694, 74-75.

⁴⁵⁵ TAKÁTS József: Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása, MTAK Kt. K 380/30, 40.; *Gróf Festetics László’ utazása 1796. esztendőben*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3694, 76-77.

⁴⁵⁶ TAKÁTS József: Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása, MTAK Kt. K 380/30, 39.; *Gróf Festetics László’ utazása 1796. esztendőben*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3694, 76.

⁴⁵⁷ TAKÁTS József: Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása, MTAK Kt. K 380/30, 40-42.; *Gróf Festetics László’ utazása 1796. esztendőben*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3694, 78-80.

⁴⁵⁸ TAKÁTS József: Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása, MTAK Kt. K 380/30, 42.; *Gróf Festetics László’ utazása 1796. esztendőben*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3694, 80-81.

⁴⁵⁹ TAKÁTS József: Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása, MTAK Kt. K 380/30, 43.; *Gróf Festetics László’ utazása 1796. esztendőben*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3694, 81-82.

akadtak össze a hadba induló szlavón katonákkal, akik miatt kis késéssel érkeztek a városba. Itt Zsoldos könyvkötő és Márton István professzor⁴⁶⁰ vendégszeretetét élvezték rövid óráig, majd a celldömölki Mária-kegyhelyet látogatták meg. Innen Zsennyén és Geregyén át a nap végére úticéljukhoz, Rábamolnáriba értek.⁴⁶¹

Az utazás költségei az előző évhez képest jelentős növekedést mutatnak, többek között az út hosszának, a többszöri kocsijavításnak és a vásárolt ajándéktárgyaknak köszönhetően. Bár Takáts a szövegben több utalást is tett könyvek vásárlására, sajnos az elszámolásban nem szerepelteti sem árukat, sem címüket, valószínűleg azért, mert ezeket saját költségvetésükből (Takáts saját fizetéséből, illetve az ifjú gróf „recreatio” pénzéből) vették. Az elszámolt összeg 476 forintot és 16 krajcárt tesz, amelyből a tisztán az utazásra fordított pénz 386 forint 56 krajcár.⁴⁶²

2.3.2.4 Délvidék és Erdély, 1797

Takáts és tanítványa következő útját 1797. szeptember 4. és október 18. között tette a Délvidéken és Erdélyben. A rendelkezésre álló *narratív* források közül kiemelendő mind a nevelő⁴⁶³, mind Festetics László beszámolója.⁴⁶⁴ Utóbbi azért is értékes, mert bár ez is Takáts írása után készült, teljes szövegével ránk maradt, míg előbbi töredékes, csupán az utazásnak a Keszthely – Kiskőszeg és az Újpasszova – Mezőhegyes szakasz leírását tartalmazza. Az út során Takáts szintén küldött leveleket a grófnak, szám szerint hármat. A változó hadi körülmények miatt az út előkészítése sokkal több időt vett igénybe, ennek megfelelően a levelezésben is nagyobb arányban fordulnak elő erre vonatkozó utalások. Megőrződött Festetics instrukciója is, amelyben (a korábbiaktól eltérően) csak az útvonaltervet közölte Takátsal.⁴⁶⁵ Szintén megvan a nevelő elszámolása az utazás költségeiről⁴⁶⁶, így segítségével pontosíthatók az előbbiekből kinyert információk.

⁴⁶⁰ MÁRTON István (Iszkaszentgyörgy, 1760 – Pápa, 1831) 1790-től a pápai gimnázium professzora, majd rektora

⁴⁶¹ TAKÁTS József: Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása, MTAK Kt. K 380/30, 44-45.; *Gróf Festetics László' utazása 1796. esztendőben*, OSZK Kt., Quart. Hung. 3694, 83-84.

⁴⁶² *Takáts elszámolása az 1796-os utazás költségeiről*, [Bécs, 1796], MOL Festetics Levéltár P279 9. cs. 1796:1385 (230. tétel)

⁴⁶³ TAKÁTS József: Az 1797^{béli} utazás, MTAK Kt. K 380/31

⁴⁶⁴ *G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása*, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695

⁴⁶⁵ Festetics György levele Takáts Józsefnek, Keszthely, [ante 1797. szeptember 4.], MOL Festetics Levéltár P279 12. cs. 1797:1065 (123. tétel)

⁴⁶⁶ *Takáts elszámolása az 1797-es utazás költségeiről*, [Bécs, 1797. október], MOL Festetics Levéltár P279 12. cs. 1797:992 (231. tétel)

A gróf eredeti elképzelései szerint már ebben az évben sor került volna egy horvátországi és szlavóniai útra, bécsi indulással és keszthelyi érkezéssel. Azonban a háború állása és a nemesi felkelés, valamint a nádor zalai látogatása miatt Festetics azt kéri Takátstól, hogy tegyen javaslatot az új útvonalra, azzal a kikötéssel, hogy Bécsből egyenesen Keszthelyre menjenek, onnan csak nyolc nap múlva induljanak tovább, ha pedig Erdélybe tervezné az utat, kérjen tanácsot Teleki Sámuelről és Pethe Ferencről.⁴⁶⁷ Takáts javaslata szerint „még nem látott vidékekre” volna tanácsos menniük, így Somogy és Tolna megyéken keresztül utazva előbb Pécs, majd Mohács, Eszék, Pétervárad, Újvidék, Zimony (és esetleg Belgrád), Gyulafehérvár megtekintése lehetne a cél, hazafelé pedig Nagyváradon, Debrecenen és Tokajon keresztül jöhetnének.⁴⁶⁸ A Bécsből Keszthelyig tartó hazaút útvonalára nézve tulajdonképpen szabad kezet kapott Takáts, a gróf rábízta, hogy Győrnek vagy Szombathelynek indul útnak.⁴⁶⁹ Időközben Takáts a városba visszaérkezett Pethével értekezett „az oda [Erdélybe] való ritkábbságokról”, Telekiről azt írja, „maga is még jó ideig Maros-Vásárhelyen fog mulatni, a’ hol a’ Bécsből le küldött Könyv-tárját szedeti rendbe, hogy ezen túl köz hasznú lehessen”. Tolmácsolja továbbá Teleki segítő szándékát és „több más tudós Uraknak neveket is, kik szívesen fognak szolgálni utasításaikkal”, amire az ismeretlen vidéken szükségük lehet.⁴⁷⁰

Az instrukcióban végül Festetics az alábbi, csak nagyvonalakban körülhatárolt útvonalat szabta meg: Keszthely – Curgó – Szigetvár – Pécs – Mohács – Zombor – Újvidék – Pétervárad – Karlóca – Zimony – Pancsova – Temesvár – Arad – Mezőhegyes (esetleg Szeged) – Máriaradna – Solymos – Soborsin – Déva – Szászváros – Nagyszeben – Szászsebes – Gyulafehérvár – Nagyenyed – Marosvásárhely – Torda – Kolozsvár – Szamosújvár – Szilágy [megye] – Nagykároly – Nagyvárad – Debrecen – Hajdúszoboszló – Törökszentmiklós – Szolnok – Cegléd – Örkény – Szalkszentmárton – Keszthely.⁴⁷¹ Utasításaiban a gróf ez alkalommal nem adta meg sem a meglátogatandó személyek nevét, sem a felkeresendő nevezetességeket.

⁴⁶⁷ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1797. július 20., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 258. köt. 1797:646 (117. tétel)

⁴⁶⁸ Takáts József levele Festetics Györgyhez, Bécs, 1797. július 29., MOL Festetics Levéltár P279 11. cs. 1797:697 (119. tétel)

⁴⁶⁹ [Secr. K.] levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1797. augusztus 11., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 258. köt. 1797:732 (122. tétel)

⁴⁷⁰ Takáts József levele Festetics Györgyhez, Bécs, 1797. augusztus 4., MOL Festetics Levéltár P279 12. cs. 1797:732 (121. tétel)

⁴⁷¹ Festetics György levele Takáts Józsefnek, Keszthely, [ante 1797. szeptember 4.], MOL Festetics Levéltár P279 12. cs. 1797:1065 (123. tétel)

A beszámolók alapján rekonstruált útvonal a következő: Bécs – Vimpác [Wienpassing an der Leitha] – Sopron – Kőszeg – Szombathely – Vasvár – Zalaszentgrót – Keszthely – Sármellék – Hídvég-puszta – Somogysimonyi – Fazekasdencs-puszta – Iharosberény – Csurgó – Alsók – Somogyudvarhely – Berzence – Babócsa – Szigetvár – Szentlőrinc – Pécs – Máriagyűd – Siklós – Pécs – Nyomja – Máriakéménd – Mohács – Sátorhely – Kiskőszeg – Bezdán – Monostorszeg – Zombor – Sztápár – Cservenka – Verbász – Ókér – Újvidék – Pétervárad – Karlóca – Indija – Újpaszova – Batajnica – Zimony – Pancsova – Révaújfalu – Alibunár – Végszentmihály – Nagymargita – Denta – Detta – Széphely – Temesvár – Kisbecskerek – Billéd – Nagyszentmiklós – Pusztakeresztúr – Óbéb – Szőreg – Szeged – Makó – Csanádpalota – Mezőhegyes – Battonya – Arad – Szabadhely – Radna – Solymos – Milova – Odvos – Soborsin – Iltyó – Dobra – Laposnyak – Déva – Arany – Nagyrápolc – Bábolna – Folt – Szászváros – Bencenc – Szászsebes – Szerdahely – Nagyszeben – Szászsebes – Gyulafehérvár – Nagyenyed – Marosújvár – Marosludas – Radnót – Marosvásárhely – Ugra – Kutyalva – Marosludas – Gerend – Gyéresszentkirály – Torda – Kolozsvár – Nádaskóród – Nadasberend – Magyarzsombor – Magyareregny – Zsibó – Alsószopor – Nagykaroly – Szalacs – Ottomány – Székelyhíd – Bihardiószeg – Bihar – Nagyvárad – Bihar – Pocsaj – Debrecen – Hajdúszoboszló – Nádudvar – Karcag – Kisújszállás – Törökszentmiklós – Szolnok – Abony – Cegléd – Örkény – Szalkszentmárton – Apostag – Dunaegyháza – Solt – Dunapataj – Kalocsa – Paks – Dunakömlőd – Dunaföldvár – Aba – Székesfehérvár – Veszprém – Nagyvázsony – Tapolca – Keszthely.

Takáts és az ifjú Festetics augusztus 22-én indult Bécsből, hogy Vimpácon, Sopronon és Kőszegen át Keszthelyre érjen,⁴⁷² ahol László gróf madarászással és halfogással töltötte a szünidejét. A kilencnap pihenő alatt szemtanúi lehettek a gróf sóhajójának, a Főnix első hazatérésének. Ezután, szeptember 4-én indultak tovább György gróf kíséretében, aki Babócsáig tartott az utazókkal. A körút első nagyobb állomása Szigetvár volt, ahol Festetics Lajost⁴⁷³ szerették volna meglátogatni, de nem lévén otthon, csak a várat és a dzsámiból kialakított plébániatemplomot tekintették meg, amelynek freskóit Dorffmeister István⁴⁷⁴ festette.⁴⁷⁵ Innen Pécsre utaztak tovább, ahol Szányi

⁴⁷² G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 1.

⁴⁷³ FESTETICS Lajos (1732 - 1797)

⁴⁷⁴ DORFFMEISTER István (Bécs, 1729 – Sopron, 1797) főként Magyarországon alkotó osztrák festő

⁴⁷⁵ TAKÁTS József: Az 1797^{béi} utazás, MTA Kt. K 380/31, fol. 1.; G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 3-4.

Ferenc⁴⁷⁶ és Novák János⁴⁷⁷ kalauzolása mellett előbb a katedrális, majd a püspöki könyvtárat és rezidenciát keresték fel. Meglátogatták Lethenyi Jánost⁴⁷⁸ is, aki az utazókat Brodarics-fordításával⁴⁷⁹ ajándékozta meg. Egy siklósi kirándulás után folytatták az útjukat Mohácsra, ahol a pécsi püspök, Esterházy László Pál⁴⁸⁰ vendégszeretetét élvezték. Innen a mohácsi mezőn keresztül Zombornak vették útjukat, megtekintve közben az épülő Ferenc-szatorna munkálatait Sátor Dániel⁴⁸¹ segítségével. Továbbhaladva a szatorna mellett, össze is futottak Kiss Józseffel⁴⁸², a szatorna építési igazgatójával, az ő segítségével az utazók betekintést nyertek az építkezés részleteibe is.⁴⁸³ Verbáson még megnézték a zsilipet, majd Újvidékre mentek tovább, onnan pedig Péterváradra. Takáts első úti levelét innen küldte el a grófnak.⁴⁸⁴ A vár megtekintése után Karlócára mentek, ahol a szerb metropolita könyvtárat látogatták meg.⁴⁸⁵ Útjuk következő nagyobb állomása Zimony volt, ahol a karantén működését tanulmányozták különös alapossággal.⁴⁸⁶ Mivel a helyőrség vezetői nem javasolták a belgrádi kirándulást, ezért hajón Pancsovára indultak, hogy legalább a vízről megnézhessék a várost.⁴⁸⁷ A még mindig a török háborút szenvedő városban a „selyem gombolitással való bánást” tekintették meg, majd az alibunári salétromfőző üzemet.⁴⁸⁸ A Bánátot elhagyva, az utazók következő állomása Temesvár volt. A város a „jó rendre, tiszta egyenes utszáira nézve, okvetetlenül első Magyarországban”.⁴⁸⁹ Itt megnézték a várat, a nagyobb templomokat, a városházát, és azt a kaput, amelyen keresztül „Eugenius Hertzeg⁴⁹⁰ ment be mint diadalmas vezér, Temesvárba. Ez most egy Asztalosnak háza közepén műhely helyett szolgál, és noha alig tűnik már most szembe,

⁴⁷⁶ SZÁNYI Ferenc (? – 1810) pécsi kanonok, 1801-től rozsnyói püspök

⁴⁷⁷ NOVÁK Krizosztom János (Zalabér, 1744 – Pannonhalma, 1828) bencés apát, 1793 és 1802 között a pécsi tanulmányi kerület főigazgatója

⁴⁷⁸ LETHENYEI János (1723 – 1804) előbb faddi, dombóvári, majd pécsi, végül szigetvári plébános

⁴⁷⁹ BRODARICS István: Második Lajosnak [...] a mohácsi hartzon történt veszedelme, (ford. LETHENYEI János), Buda, 1795

⁴⁸⁰ ESTERHÁZY László Pál (Alsópaty, 1730 – Mohács, 1799) pálos rendi generális, 1780-tól haláláig pécsi püspök

⁴⁸¹ SÁTOR Dániel (1765 k. – 1820 u.) vízépítő mérnök

⁴⁸² KISS József (Buda, 1748 – 1813, Zombor) vízépítő mérnök, a Ferenc-szatorna megépítője

⁴⁸³ G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 20-22.

⁴⁸⁴ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Pétervárad, 1797. szeptember 12., MOL Festetics Levéltár P279 12. cs. 1797:858 (124. tétel)

⁴⁸⁵ G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 26.

⁴⁸⁶ TAKÁTS József: Az 1797^{béli} utazás, MTAK Kt. K 380/31, fol. 5r-7r.; G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 29-33.

⁴⁸⁷ TAKÁTS József: Az 1797^{béli} utazás, MTAK Kt. K 380/31, fol. 7v-8r.; G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 34-36.

⁴⁸⁸ TAKÁTS József: Az 1797^{béli} utazás, MTAK Kt. K 380/31, fol. 8r-9v.; G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 36-40.

⁴⁸⁹ TAKÁTS József: Az 1797^{béli} utazás, MTAK Kt. K 380/31, fol. 11v.; G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 45.

⁴⁹⁰ SAVOIE-CARIGNAN, Eugène de (Paris, 1663 – Wien, 1736) francia származású birodalmi hadvezér

még se szabad le rontani, ama' ditsó vezér' örökös emlékezetének tiszteletére".⁴⁹¹ Ezután a helyőrséget és a gyárvárosnak nevezett külvárosi részt, benne a település vízellátását biztosító szivattyúüzemet látogatták meg.⁴⁹² Kikocsiztak a városkörnyéki erdőkbe is, ahol a rekreációs tevékenységek biztosítására az erdő „sétálás kedvéért utákra van ki vágva, tekéző helyekkel, 's épületekkel fel ékesítve".⁴⁹³

Temesvárról Kisbecskereken és Nagyszentmiklóson át Szegedre utaztak tovább. Itt a vámos segítségével találtak rá szállásukra. A város nevezetességei közül a Barátok Templománál időztek legtöbbet, majd a vár maradványainak megtekintése után Tápénál átkeltek a Tiszán, és útban Mezőhegyes felé, meglátogatták Makón Kristovich Imre⁴⁹⁴ csanádi püspököt.⁴⁹⁵ Mezőhegyesen megnézték az akkor éppen 5033 lovat tartó királyi ménésbirtokot,⁴⁹⁶ majd Aradra utaztak, ahol a nemesi felkelők táborát és az aradi várat keresték fel.⁴⁹⁷ Innen küldte Takáts második úti levelét, amelyben a Péterváradtól Aradig tartó útszakaszcól számolt be.⁴⁹⁸ Továbbindulva a Maros mentén, Szabadhelytől forspontot igénybe véve, előbb a radnai Mária-kegyhelyet, majd a lippai várat tekintették meg.⁴⁹⁹ A leírás szerint a hegyvidéken vezető út kőomlásos és szakadékos, a térség lakossága (házaiból ítélve) szegény volt, gyümölcsösei pedig gazdagok, lovai erősek voltak.⁵⁰⁰ Következő nagyobb állomásuk Déva volt, ahol a város nagyobb épületeit és a várat nézték meg, majd továbbra is forsponttal folytatták útjukat Bábólnán át Szászvárosba. Itt előbb Herepei László evangélikus prédikátort⁵⁰¹ látogatták meg, aki végigvezette őket a városon. Itt írja le Festetics László a környékbéli oláhok viseletét: „mind a férfiaknak, mind az Aszszonyoknak térdig érő fekete köpönyegjek vagyon, mind a Szervita Barátoknak, amazok jobbára mind szakályosak, ezek pedig többnyire botskort viselnek".⁵⁰² Lejegyezték

⁴⁹¹ TAKÁTS József: Az 1797^{béli} utazás, MTAK Kt. K 380/31, fol. 10v.; *G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása*, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 43-44.

⁴⁹² TAKÁTS József: Az 1797^{béli} utazás, MTAK Kt. K 380/31, fol. 10r-11v.; *G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása*, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 42-45.

⁴⁹³ TAKÁTS József: Az 1797^{béli} utazás, MTAK Kt. K 380/31, fol. 11v.; *G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása*, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 45.

⁴⁹⁴ KRISTOVICH Imre (Pest, 1711 – Makó, 1798) 1777-től csanádi megyéspüspök

⁴⁹⁵ TAKÁTS József: Az 1797^{béli} utazás, MTAK Kt. K 380/31, fol. 12r-13r.; *G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása*, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 48-52.

⁴⁹⁶ TAKÁTS József: Az 1797^{béli} utazás, MTAK Kt. K 380/31, fol. 13r-13v.; *G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása*, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 52-58.

⁴⁹⁷ *G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása*, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 59-60.

⁴⁹⁸ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Arad, 1797. szeptember 19., MOL Festetics Levéltár P279 12. cs. 1797:900 (126. tétel)

⁴⁹⁹ *G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása*, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 61-64.

⁵⁰⁰ *G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása*, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 64.

⁵⁰¹ HERPEI László (Losád, 1766 – Szatmár, 1801) református prédikátor, szászvárosi káplán

⁵⁰² *G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása*, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 71.

Herepeinek a Horia-Kloska-féle 1784-es felkelésről szóló beszámolóját is.⁵⁰³ Útban követező állomásuk, Nagyszeben felé megnézték a kenyérmezei csata helyszínét, Szerdahelyen pedig leírták a szász ünneplő viseletet:

„Az Aszszonyok [...] tiszta alsó ruhájikra, egy fekete selyemből vagy pamukból kötött ujjatlan köpönyegeket vettek fel, fejkötőjüket pedig fejr vagy kék fátyollal fedték bé. A Leányok egy alacsony tsákó formára készült bársony süveggel különböztetik meg magokat; a férfiaknak pedig kék posztó vagy ködmeny hosszú mentéjek, kék magyar nadrágjok, és magas még a' fele tzombot is bé takaró sarújok vagyon, mellyen olyan patkó vagyon, hogy a' nyomdokokat a' ló nyomdoktól nehezzén lehet meg különböztetni.”⁵⁰⁴

Nagyszebenben előbb a városi kaszárnyát tekintették meg, majd Daniel Neugeboren⁵⁰⁵ éremgyűjteményét és az evangélikus nagytemplomot, de felkeresték Bruckenthal Sámuel⁵⁰⁶, aki régiséggyűjteményét maga mutatta meg az utazóknak.⁵⁰⁷ Mielőtt visszafordultak volna Szászsebes felé, meglátogatták többek között Bruckenthal Mihály⁵⁰⁸, a szászok grófját is.

Szászsebesről Gyulafehérvár (akkor Károlyfehérvár) felé vették útjukat, megfigyeléseik szerint a térségben „sok Római régiségek, faragott képek, oszlopok, egész szobák pallozatjai, arany ezüst pénzek ádotnak-ki még most is igen gyakran”⁵⁰⁹. A város épületei közül a nemrégiben felépített csillagvizsgálót és a könyvtárat keresték fel elsőként. A könyvtár „egy nagy magasságu tágos palotában, a' Párisi Telleriána Bibliotheca rendje szerint el intézve.”⁵¹⁰ Hogy a' magassabban álló könyvekhez, mellyek több ezer darabokból állanak, könnyen lehessen férni, folyosók vagynak fából az egész palotán által tsinálva”.⁵¹¹

⁵⁰³ G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 72-76.

⁵⁰⁴ G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 77-78.

⁵⁰⁵ NEUGEBOREN, Daniel Georg (Nagyszeben, 1759 – Berethalom, 1822) evangélikus püspök, a nagyszebeni gimnázium rektora

⁵⁰⁶ BRUCKENTHAL Sámuel (Újegyház, 1721 – Nagyszeben, 1803) erdélyi szász politikus, 1777-1787 között Erdély kormányzója

⁵⁰⁷ G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 78-80.

⁵⁰⁸ BRUCKENTHAL Mihály (1746, Újegyház – Nagyszeben, 1813) udvari tanácsos, királybíró, a szászok grófja

⁵⁰⁹ G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 81.

⁵¹⁰ Charles-Maurice LETELLIER (Torino, 1642 – Reims, 1710) reimsi érsek 16000 kötetes könyvtára számára Nicolas CLÉMENT (1651 – 1716) dolgozott ki tudományfelosztáson alapuló szakrendszert, amely figyelembe vette az egyházi és világi hierarchiát.

⁵¹¹ G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 83.

A könyvtár ritkaságait és éremgyűjteményét is lelkesen nézte meg az ifjú gróf. Miután a püspöki palotát is bejárták, a pénzverdét tekintették meg.⁵¹²

Útjuk következő állomása Nagyenyed volt. Itt a kollégiumot (és annak könyv- és ásványtárát) nézték meg Herepei Ádám rektor⁵¹³ és Benkő Ferenc professzor⁵¹⁴ kalauzolása mellett. Utóbbi munkáival is megajándékozta az utazókat.⁵¹⁵ Innen Marosvásárhelyre indultak tovább, megtekintvén útközben a marosújvári sóaknát.⁵¹⁶ Marosvásárhelyen először a Teleki-családot keresték fel, ahol az erdélyi kancellár nem lévén otthon, annak fia, Teleki Domokos állt rendelkezésükre. Ezután meglátogatták Mátyus Istvánt⁵¹⁷, megnézték a református kollégiumot és annak könyvtárát, és véletlenül találkoztak Pataki Sámuellel⁵¹⁸ is. Tisztelgő látogatást tettek Aranka Györgynél⁵¹⁹, az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság titkáránál is.⁵²⁰ Tudjuk azt is, hogy október 1-jén, amikor Arankával találkoztak, Takáts a gróf nevében előfizetett a Társaság munkáira, öt forint értékben.⁵²¹

A városból Kolozsvár felé tartva, Kuttyfalván megállni kényszerültek az esős idő miatt, de továbbhaladni nehezen tudtak, mivel lovakat nem kaptak, így ökörforsponttal („csiga póstán”) indultak tovább. A pihenőt arra használták, hogy meglátogassák Szentpály Elek ítélőmestert⁵²², aki egy „Calcedon kőre metzett arany gyűrűben foglalt petséttel” ajándékozta meg az ifjú gróft.⁵²³ Az Aranyos folyó átkelve az egyik parton cigányokkal találkoztak, akik „nyáron által, ha nagyobbatska a’ víz, az arany mosásból, egyébbkor a’ kováts munkából, vagy a’ fa kalán, teknyő, ’s több effélék’ készítettésből élődnek. Tsupa ronda emberek. A’ Gyermekek többnyire mezitelenek, és ’’olly barnák, hogy alig lehet őket a’ körülettek lévő sertvésektől, a’ mellyek erre nagyon barnák, meg különböztetni”.⁵²⁴

Kolozsvár felé az első nagyobb város Torda volt, amit útba ejtettek. Lakosságának számát és vallási sokféleségét jelzi, hogy öt felekezet tizenegy templomát találták benne.

⁵¹² G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 83-86.

⁵¹³ HEREPEI Ádám (Losád, 1756 – Kolozsvár, 1814) tanár, református lelkész

⁵¹⁴ BENKŐ Ferenc (Magyarláros, 1745 – Nagyenyed, 1816) református lelkész, természettudós

⁵¹⁵ G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 86-89.

⁵¹⁶ G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 89.

⁵¹⁷ MÁTYUS István (Kibéd, 1725 – Marosvásárhely, 1802) orvos

⁵¹⁸ PATAKI Sámuel (Dés, 1731 – Kolozsvár, 1804) orvos

⁵¹⁹ ARANKA György (Marossszék, 1737 – Marosvásárhely, 1817) az erdélyi királyi tábla ülnöke, irodalmár, az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság titkára

⁵²⁰ G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 90-94.

⁵²¹ Takáts elszámolása az 1797-es utazás költségeiről, [Bécs, 1797. október], MOL Festetics Levéltár P279 12. cs. 1797:992 (231. tétel)

⁵²² SZENTPÁLY Elek (? - ?) erdélyi ítélőmester, királyi táblai ülnök

⁵²³ G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 95.

⁵²⁴ G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 97.

Meglátogatták Gyöngyössi János prédikátort⁵²⁵ és gróf Bethlen Lászlónét, aki a római kori kőgyűjteményét mutatta meg az utazóknak.⁵²⁶ Innen végre Kolozsvárra menvén, előbb a nagytemplomot, majd Batthyány Ignác erdélyi püspök⁵²⁷ vendégszeretetét élvezve, kolozsvári könyvtárának ritkaságait tekintették meg,⁵²⁸ aki meg is megajándékozta két könyvével az ifjú Festeticset.⁵²⁹ Ezután Teleki Pál társaságában Szathmári Pap Mihállyal⁵³⁰ találkoztak, akinek könyvtára szintén értékes raritásokat tartalmazott.⁵³¹ Megnézték még a református kollégiumot, és tisztelgő látogatást tettek Mártonfi Józsefnél⁵³², valamint a Dániel-családnál, ahol Molnár Borbála⁵³³ vendégeskedett. Itt a „szép tollu Magyar Sappho” az ifjú Festeticsnek ajándékozta egyik megjelenés előtt álló verseskötetének kéziratát.⁵³⁴ Indulás előtt felkeresték Bánffy György kormányzót⁵³⁵ (egyben az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság védnökét), valamint Takáts rövid levélben értesítette Festetics Györgyöt az utazás eddigi eseményeiről.⁵³⁶ Az esőzés és a rendelkezésre álló idő szűkössége miatt eltérve az eredeti útiránytól, Kolozsvárról nem Szamosújvár felé vették útjukat, hanem egyenesen Szilágy megyének. Nádasberendnél összetalálkoztak Wesselényi Miklóssal⁵³⁷, aki meghívta az utazókat zsidói hajlékába, ezért egy napot ott töltöttek a ménes megtekintésével és vadászattal, utóbbi emlékére egy pár pisztolyt is ajándékozott a házigazda a fiatal grófnak.⁵³⁸ Utolsó erdélyi állomásukat elhagyva a következő összegző (és korántsem elfogulatlan) leírás maradt meg az ifjú Festetics beszámolójában:

„Erdély magában szép ország volna, a' Természetnek sok változása miatt; de lehet mondani, hogy nagyobb részént igen is hegyes. Az idén szolgált a' szerentse néki, mert termett elég gabonája szénája bora, és a' mi leg több, nem érzette annyira a' had terheit. Lakói többnyire Oláhok. Eggyetlen egy tiszta Magyar helységre sem

⁵²⁵ GYÖNGYÖSSI János (Kraszna, 1741 – Torda, 1818) református lelkész, költő

⁵²⁶ G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 98-100.

⁵²⁷ BATTHYÁNY Ignác (Németújvár, 1741 – Kolozsvár, 1798) 1780-tól haláláig erdélyi püspök

⁵²⁸ G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 101.

⁵²⁹ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Kolozsvár, 1797. október 3., MOL Festetics Levéltár P279 12. cs. 1797:963 (127. tétel)

⁵³⁰ SZATHMÁRI PAP Mihály (Kolozsvár, 1737 – Kolozsvár, 1812) református teológus, tanár

⁵³¹ G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 101-102.

⁵³² MÁRTONFI József (Csíkszentkirály, 1746 – Gyulafehérvár, 1815) 1793-tól szerbiai c. püspök, 1799-től erdélyi püspök

⁵³³ MOLNÁR Borbála (Sátoraljaújhely, 1760 – Hajdúbagos, 1825) költő

⁵³⁴ G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 102.

⁵³⁵ BÁNFFY György (Piski, 1746 – Kolozsvár, 1822) császári és királyi kamarás, 1787-től Erdély kormányzója

⁵³⁶ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Kolozsvár, 1797. október 3., MOL Festetics Levéltár P279 12. cs. 1797:963 (127. tétel)

⁵³⁷ WESSELÉNYI Miklós (Zsidó, 1750 – Zsidó, 1809)

⁵³⁸ G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 105-106.

találtunk benne. Enyedet, Marosvásárhelyt, Tordát, Kolosvárt sem vévén ki. Ellemben az Uraságok közönségesen, a' merre jártunk, Magyarúl beszélnek, és ugy tetszik, több szívet, és a' nyelvhez és nemzeti ruhához nagyobb hajlandóságot mutatnak, mint Magyar Országban. A' Vendég fogadás is eggyik szép tulajdonságok az Erdélyieknek. A' Szászok 's az Oláhok, ha a' 40 esztendő't fellyül halladják, töbnyire szakált viselnek. Az utolsók tudatlan nép, házaik rosszak, és a' rablásra, tolvajságra hajlandó. A' Papjaik sem jobbak a' leg alacsonyabb népnél, és sokszor a' gonoszságban tanátsadók, a' lopásokban orgazdák."⁵³⁹

Erdélyből kiérve első nagyobb állomásuk Nagykároly volt. Itt a Károlyi-kastélyt nézték meg, majd Hannulik Jánost⁵⁴⁰ látogatták meg, aki nemcsak könyvekkel, hanem rögtönzött verssel is megajándékozta az utazókat:

*„Lustrabas urbes Patriae, moresque, virosque,
Spes vere magni deliciaeque Patris.
Nunc redis in gremium soboles dulcissima matris,
Karolios retine (si peto) mente láres!
Tu Mentor! fulcrum Gentis, Patriaeque futurum,
Plus vita ac oculis perge fovere suis.*"⁵⁴¹

A nagytemplom megtekintése után továbbindultak Nagyváradra.⁵⁴² A városban előbb a katedrális, majd az óvárost, azután a város környéki fürdőket keresték fel.⁵⁴³ Visszatérve a városba megnézték a várat, majd Miller professzort⁵⁴⁴, akinél találtak Horányi Elekkel⁵⁴⁵ és Pállya Istvánnal⁵⁴⁶. Mindegyiküktől kapott kisebb ajándékokat (csigákat, köveket, könyveket) az ifjú gróf. Pállya kalauzolása mellett megtekintették a város melletti selyemgyárat is, majd elhagyván a várost, Biharon át Debrecenbe mentek.⁵⁴⁷

⁵³⁹ G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 106-107.

⁵⁴⁰ HANNULIK János Krizosztom (Predmervölgy, 1745 – Nagykároly, 1816) piarista, a 18. századi magyarországi latin költészet kiemelkedő alakja, 1777-től Nagykárolyban tanár

⁵⁴¹ G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 110.

⁵⁴² G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 109-111.

⁵⁴³ G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 113-114.

⁵⁴⁴ MILLER Jakab Ferdinánd (Buda, 1749 – Pest, 1823) nagyváradi tanár, a Nemzeti Múzeum későbbi könyvtárőre

⁵⁴⁵ HORÁNYI Elek (Buda, 1736 – Pest, 1809) piarista tanár, történész

⁵⁴⁶ PÁLLYA István (Léva, 1740 – Pest, 1802) piarista tanár, későbbi rendfőnök

⁵⁴⁷ G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 114-118.

A városban első házigazdájuk Keszthelyi László⁵⁴⁸ volt, akinek „leg ritkább kivált Frantzia könyvekből” álló könyvtárát tekintették meg, majd sorra meglátogatták a jelesebb debreceni személyeket: Weszprémi Istvánt⁵⁴⁹, Benedek Mihályt⁵⁵⁰, Sárvári Pált⁵⁵¹, utóbbi elvitte őket a református gimnázium könyvtárába is. Megnézték a vásárvárost is, majd továbbindultak hazafelé.⁵⁵² Útban Keszthelyre nem tervezett kitérőt tettek Kalocsára, ahol a székesegyházat, valamint az érseki könyvtárát keresték fel. Itt találkoztak Vajkovic Imrével⁵⁵³ és Katona Istvánnal⁵⁵⁴ - előbbi újabb könyveket adott László grófnak, utóbbi pedig maga vezette végig a könyvtáron az utazókat.⁵⁵⁵ A könyvtár „két nagy szobában vagyon, egyik az első Kondignatióban, a’ másik pedig föld szint; egy különös helyen vagynak a’ kéz irások és más ritkább könyvek”.⁵⁵⁶

Az innen hazavezető út sok élménnyel már nem ajándékozta meg az utazókat, a beszámoló tárgyilagosan, leginkább csak a technikai információk közlésére szorítkozik. Pakson, Dunaföldváron és Perkatán át Székesfehérvárra mentek, ahol még meglátogatták a püspököt, majd Veszprémen és Nagyvázasnyon át a kiszabott időben, október 18-án értek Keszthelyre.⁵⁵⁷

Az utazás összes költsége az elszámolás szerint 464 forint és 14 krajcárt tett, de ebbe a szolgálok kosztprénzét (harminc forint) is beleszámolta Takáts.⁵⁵⁸

2.3.2.5 Itália, 1798

Festetics László meglehetősen fiatalon, tizenhárom éves korában indult első külföldi tanulmányútjára. Az úti előkészületekről fennmaradt hat levél, külön instrukció viszont nem. A tervezett útvonal leírását is ezekben a levelekben találhatjuk. A *narratív* források közül értékesek Takátsnak az út folyamán hazaküldött levelei, valamint az ifjú

⁵⁴⁸ KESZTHELYI László (Keszthely, 1732 – Kőszeg, 1803) piarista tanár

⁵⁴⁹ WESZPRÉMI István (Veszprém, 1723 – Debrecen, 1799) orvos

⁵⁵⁰ BENEDEK Mihály (Nagydorog, 1748 – Debrecen, 1821) református püspök, debreceni prédikátor

⁵⁵¹ SÁRVÁRI Pál (Piskolt, 1765 – Debrecen, 1846) debreceni filozófiaprofesszor, később a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja

⁵⁵² G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 118-121.

⁵⁵³ VAJKOVICS Imre (Nagyvárad, 1715 – Kalocsa, 1798) jezsuita, kalocsai nagyprépost, c. amissai püspök

⁵⁵⁴ KATONA István (Bolyk, 1732 – Kalocsa, 1811) kanonok, az érseki könyvtár őre

⁵⁵⁵ G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 124-126.

⁵⁵⁶ G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 125.

⁵⁵⁷ G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695, 125-127.

⁵⁵⁸ Takáts elszámolása az 1797-es utazás költségeiről, [Bécs, 1797. október], MOL Festetics Levéltár P279 12. cs. 1797:992 (231. tétel)

Festetics beszámolója.⁵⁵⁹ *Dokumentációs* forrásként pedig megőrződött Takáts elszámolása.⁵⁶⁰

Festetics György már előző évben szeretete volna, hogy fia Horvátországot és Szlavóniát bejárja, de az akkori viszonyok miatt ez nem valósulhatott meg.⁵⁶¹ 1798. júliusában kezdték meg az útvonal megtervezését, első levele szerint az ifjú gróf unokatestvéreivel együtt Keszthelyre utazott volna, majd onnan Takáts és esetleg a korrepetitor, Paulin társaságában „Varasdra, Zágrábba, Carlstadtban, per viam Josephiam Seguiaban, onnand Porto Re Buccarii etc. Fiumében, onnand per viam Carolinam Mercopailba etc. vissza Zágrábba, onnand Laibach, Trieszt, Lippitza, Aquileja, Goriczia, meg vissza Laibachba, Graetzban, Maria Czellban”, végül pedig Bécsbe. Felvetette annak a lehetőségét is, hogy ezen utat fordított irányban teljesítsék Béctől Trieszten át Keszthelyig.⁵⁶² Miután erre válaszul Takáts megírta, hogy tanítványa jobban örülne, ha Keszthelyen érne véget az út,⁵⁶³ ezért a gróf úgy döntött, hogy az út „Bétsbül egyenesen Maria Czellbe, Graetzbe, Laibachba, Goritziába, és Mesztre által Velentzébe, onnét megint Mesztrén vissza Tergestumba, onnan Fiuméba, onnét per viam Carolinam Karlstadtba, mindazáltal előbb Porto Re Buccari, Buccaritzát meg-látván, onnan Carlstadtbul per viam Josephinam Czenkre, onnét a’ Militare Confiniumon, ugy mint Lika, Oguhu, Szluin, Rinya, Petrinya, Zágrábba, Varasdra, és Csáktornyai Uradalmon keresztül ide Keszthelyre mennyen”,⁵⁶⁴ amit következő levelében újfent megerősített.⁵⁶⁵ Elvárta volna Takáts véleményét és előzetes költségigényét,⁵⁶⁶ de nem várta meg a nevelő válaszát, hanem 800 forint kiutalásáról rendelkezett.⁵⁶⁷ Javasolta továbbá, hogy Takáts az útra négy pisztolyt is vigyen magával, valamint kísérőnek Paulint és egy inast.⁵⁶⁸

⁵⁵⁹ FESTETICS László: Az 1798^{dik} esztendőbeli Utazásnak le-irása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3696

⁵⁶⁰ *Takáts elszámolása az 1798-as utazás költségeiről*, [Bécs, 1798. október], MOL Festetics Levéltár P279 14. cs. 1798:1040 (234. tétel)

⁵⁶¹ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1797. július 20., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 258. köt. 1797:646 (117. tétel)

⁵⁶² Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1798. július 10., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 259. köt. 1798:633 (162. tétel)

⁵⁶³ Takáts József levele Festetics Györgyhez, Bécs, 1798. július 13., MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:738 (163. tétel)

⁵⁶⁴ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1798. július 20., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 259. köt. 1798:738 (164. tétel)

⁵⁶⁵ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1798. július 31., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 259. köt. 1798:768 (166. tétel)

⁵⁶⁶ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1798. július 20., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 259. köt. 1798:738 (164. tétel)

⁵⁶⁷ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1798. július 31., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 259. köt. 1798:768 (166. tétel)

⁵⁶⁸ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1798. július 20., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 259. köt. 1798:738 (164. tétel)

A prefektus addig előkészületként azon vidékek leírását tanulmányoztatta László gróffal, amelyeken átutazni szándékoztak.⁵⁶⁹ Augusztus 23-án pedig már arról tudósította a grófot, hogy másnap útnak indulnak, meglátogatván Badenben a grófnét is. Felszerelkeztek ajánlólevelekkel is.⁵⁷⁰

Az utat jelzett időben megkezdték, és postalovakkal Purkersdorfon át Sankt-Pöltenbe mentek, ahonnan Wilhelmsburgon és Traisenen át Lilienfeldre értek.⁵⁷¹ Az apátság megtekintése⁵⁷² után Türnitzten és Annabergen át Mariazellbe értek. Itt elszomorító volt látniuk az éppen Flórián-napon leégett házakat, és rögtön a Mária-kegykép elé siettek.

A templom leírásában Festetics László külön kitér a hely magyar vonatkozásaira. Megemlíti, hogy I. Lajos adományai közül a Mária-képnek csodatévő erőt tulajdonít a közhiedelem, ezen kívül itt található „zászlója, dárdája, kengyele, sarkantyuja, ’s a’ Királynénak kopott selyem ruhája”, ahogyan Szelepcsényi érsek⁵⁷³ márványkoporsója is.⁵⁷⁴ Innen, útnan Graz felé, betértek egy ágyúöntő-műhely meglátogatására,⁵⁷⁵ majd hegyes vidéken, szakadó esőben haladtak Seewiesenig, ahol az éjjeli pihenőt töltötték. Másnap ugyanolyan rossz időben, Aflenzen át Thörlre értek, ahol a „drótnyújtás mesterségét” tanulmányozták, majd innen Kapfenbergen át Bruckba értek. A város rövid leírását adva Festetics László megemlékezik a helység 1797. áprilisi francia megszállásáról.⁵⁷⁶ Itt a Bécsben fogadott kocsis helyett postát fogadtak, így indultak tovább a Mura partján Deutschfeistritzen át Graz felé, ahova augusztus 28-án reggel értek be. A helység „Béts ’s Prága utánn leg szebb ’s leg népesebb városnak tartatik. Kellemetes fekvésű. A’ külső városok naponként epülnek, ’s tovább terjednek. A’ bástyákat újra kezdik jobbitgatni. Kívül a glacin, valamint Bétsbe, ugy itt is, az utak mellett gesztenye fák vagynak” sorban ültetve”.⁵⁷⁷ A káptalan templomának megtekintése után a könyvtárba mentek, amely „az el töröltetett Klastromok’ könyvtárjaik által szaporodott a’ leg régibb kéz irásokkal, ’s könyvekkel, mellyekből a’ könyvnyomtatás’ mesterségnek kezdetét ’s javulását rendben láthatni”.⁵⁷⁸ A helyi hírességek közül Kindermann⁵⁷⁹, Biwald⁵⁸⁰ és Gmeiner⁵⁸¹

⁵⁶⁹ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. július 31., MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:825 (167. tétel)

⁵⁷⁰ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. augusztus 23., MOL Festetics Levéltár P279 14. cs. 1798:878 (169. tétel)

⁵⁷¹ FESTETICS László: Az 1798^{dik} esztendőbeli Utazásnak le-irása, OSZK Kézrattár, Quart. Hung. 3696, 1-3.

⁵⁷² FESTETICS László: Az 1798^{dik} esztendőbeli Utazásnak le-irása, OSZK Kézrattár, Quart. Hung. 3696, 3-4.

⁵⁷³ SZELEPCSÉNYI György (Szelepcsény, 1595 – Letovice, 1685) esztergomi érsek

⁵⁷⁴ FESTETICS László: Az 1798^{dik} esztendőbeli Utazásnak le-irása, OSZK Kézrattár, Quart. Hung. 3696, 5.

⁵⁷⁵ FESTETICS László: Az 1798^{dik} esztendőbeli Utazásnak le-irása, OSZK Kézrattár, Quart. Hung. 3696, 6.

⁵⁷⁶ FESTETICS László: Az 1798^{dik} esztendőbeli Utazásnak le-irása, OSZK Kézrattár, Quart. Hung. 3696, 8.

⁵⁷⁷ FESTETICS László: Az 1798^{dik} esztendőbeli Utazásnak le-irása, OSZK Kézrattár, Quart. Hung. 3696, 9.

⁵⁷⁸ Uo.

professzorokat keresték fel. Megnézték továbbá a környék szebb parkjait és a várat is, esti programként pedig színházban voltak.⁵⁸² Takáts levélben tudósította a grófot az út eddigi eseményeiről.⁵⁸³ A levélben megjegyzést tett arról is, hogy Kindermann az ifjú gróf „Utazó Könyvébe” (albumába) beírta magát. Innen Ehrenhausenen keresztül Marburgba (Maribor, Szlovénia) utaztak, a népes és gazdag kereskedővárosba.⁵⁸⁴ Innen Gonovitzen (Slovenske Konjice, Szlovénia) és Cillén (Celje, Szlovénia) át értek Laibachba (Ljubjana, Szlovénia).⁵⁸⁵ Itt megnézték a jelentősebb templomokat és iskolákat, az érsek lakását, valamint meglátogatták Brigido tábornokot⁵⁸⁶, aki megmutatta az utazóknak a Napoleontól elvett könyveket.⁵⁸⁷ Innen Oberlaibachon (Vrhnika, Szlovénia) át Idriába (Idrija, Szlovénia) utaztak. Útközben látták az itteni munkások szegényes ebédjét, amelynek az ifjú gróf leírását is adja:

„1. Egy nagy tál törött hajdinából állott, melly olly és sűrű és fekete volt, mint a’ Tchokolade Sulz.

2. Egy tál öszve kevert savanyó répából, ’s kolompérból.

3. Paszulból ’s aszalt gyümöltsből szinte ugy öszve keverve.

A kenyerek lapos ’s pohánkából ’s kukoritza lisztből készült.”⁵⁸⁸

Idriában a bányát és egy festékgyártó műhelyt nézték meg futtában, majd továbbstettek Loitschon (Logatec, Szlovénia) át előbb Planinára mentek egy környékbeli barlang megtekintésére, majd Adelsbergbe (Postojna, Szlovénia), ahol a vár alatti barlangokat és kőzeteiket vizsgálták meg.⁵⁸⁹ Innen Wippachon (Vipava, Szlovénia) át Görtzbe (Gorica / Gorizia) értek. Itt a piarista gimnázium fizikaprofesszora invitálta meg az utazókat a nyilvános vizsgákra, valamint „egy néhány experimentumokat tétetett

⁵⁷⁹ KINDERMANN, Joseph Karl (Buda, 1744 – Wien, 1801) térképész, geográfus, író

⁵⁸⁰ BIWALD, Leopold (Wien, 1731 – Graz, 1805) természettudós, a grazi egyetem professzora

⁵⁸¹ GMEINER, Franz (1752 – 1828) teológus, a grazi egyetem professzora

⁵⁸² FESTETICS László: Az 1798^{dik} esztendőbeli Utazásnak le-írása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3696, 10-11.

⁵⁸³ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Graz, 1798. augusztus 28., MOL Festetics Levéltár P279 14. cs. 1798:915 (170. tétel)

⁵⁸⁴ FESTETICS László: Az 1798^{dik} esztendőbeli Utazásnak le-írása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3696, 11.

⁵⁸⁵ FESTETICS László: Az 1798^{dik} esztendőbeli Utazásnak le-írása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3696, 11-14.

⁵⁸⁶ BRIGIDO, Wenzel Karl (Trieszt, 1737 – Ferrara, 1800) osztrák tábornok

⁵⁸⁷ FESTETICS László: Az 1798^{dik} esztendőbeli Utazásnak le-írása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3696, 14-18.

⁵⁸⁸ FESTETICS László: Az 1798^{dik} esztendőbeli Utazásnak le-írása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3696, 19-20.

⁵⁸⁹ FESTETICS László: Az 1798^{dik} esztendőbeli Utazásnak le-írása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3696, 20-23.

electrika machinával” tanítványaival, majd színházba mentek, ahol egy „szomorú játékot adtak a’ Német játszóknak”.⁵⁹⁰

Innen postalovakat váltván, Nogaredón (Nogaredo alla Torre, Olaszország) át Udinébe hajtottak. A nagyobb épületek megtekintése⁵⁹¹ után folytatták útjukat Codroipóig, ahol meglepetésükre az olasz kocsisok, mivel nem alkudtak meg előre a viteldíjban, tetszésük szerinti (magas) összeget kértek a fuvarért.⁵⁹² Miután itt töltötték az éjszakát, Pordenonén, Sacilén és Coneglianón át Trevisóig mentek. Útközben megtapasztalták a táj szépsége mellett az olasz fogadósok telhetetlenségét is.⁵⁹³ A városból a tenger felé indulva egészen Mestréig a velencei nemesek szebbnél szebb villái mellett haladtak. A városban a rossz utaktól megviselt kocsi helyreigazítása volt első dolguk, és bővebb ismereteket szerezhettek az olasz mesteremberek árképzési szabályairól.⁵⁹⁴ Velencébe beérve a Scudo di Francia fogadóban szálltak meg – mint sok másban, ebben is követve magyar ciceronéjukat.⁵⁹⁵

Itt kalauzt és gondolát fogadva bejárták a várost. Elsőként az Arsenalt keresték fel, majd Velence katonai parancsnokát, Montfraul tábornokot⁵⁹⁶, hazatérőben szállásukra pedig egy olasz útikönyvet⁵⁹⁷ vásároltak Velence nevezetességeiről (az elszámolás szerint két forint huszonnégy krajcárért).⁵⁹⁸ Még aznap elküldte Takáts a grófnak szerencsés megérkezésükről és útjuk eddigi szakaszáról szóló híradását is.⁵⁹⁹ Másnap végigjárták a nagyobb templomokat (Szent Márk, karmelita, jezsuita), a Palazzo Ducalét, a pénzverdét, és a könyvtárat, amelynek „tornáztában sok régi ’s uj faragott képek szemléltetnek. [...] Az irott és nyomtatott könyvek’ száma nagy ugyan most is, de panaszkodva emlegette a’ Bibliothecarius, hogy a’ leg nevezetesebb eredeti munkák el-hordattak az ellenség által

⁵⁹⁰ FESTETICS László: Az 1798^{dik} esztendőbeli Utazásnak le-irása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3696, 25-26.

⁵⁹¹ FESTETICS László: Az 1798^{dik} esztendőbeli Utazásnak le-irása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3696, 27-28.

⁵⁹² FESTETICS László: Az 1798^{dik} esztendőbeli Utazásnak le-irása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3696, 28-29.

⁵⁹³ FESTETICS László: Az 1798^{dik} esztendőbeli Utazásnak le-irása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3696, 29-32.

⁵⁹⁴ FESTETICS László: Az 1798^{dik} esztendőbeli Utazásnak le-irása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3696, 32-33..

⁵⁹⁵ FESTETICS László: Az 1798^{dik} esztendőbeli Utazásnak le-irása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3696, 33.

⁵⁹⁶ MONTFRAULT, Eugen (? – Graz, 1808) osztrák táborno

⁵⁹⁷ ALBRIZZI, Giovanni Battista: Forestiero illuminato intorno le cose piu rare, e curiose antiche e moderne della citta di Venezia e delle isole circonvicine [...], Venezia, Bertazzoni, 1795

⁵⁹⁸ FESTETICS László: Az 1798^{dik} esztendőbeli Utazásnak le-irása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3696, 34-37.; *Takáts elszámolása az 1798-as utazás költségeiről*, [Bécs, 1798. október], MOL Festetics Levéltár P279 14. cs. 1798:1040 (234. tétel)

⁵⁹⁹ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Venezia, 1798. szeptember 6., MOL Festetics Levéltár P279 14. cs. 1798:956 (171. tétel)

belőle.”⁶⁰⁰ A könyvtár után a piacot, a muranoi üvegyárat és a város környéki szigeteket nézték meg. A következő nap misét hallgattak a Szent Márkban, majd a Rialto hídjának megtekintése után a Brenta vizén Mirán és Dolón át felhajóztak Padováig. Maga az út a természet szépségei miatt nagyon tetszett az ifjú grófnak, de az olasz hajósok és munkások „telhetetlensége” már kevésbé.⁶⁰¹

Padovában nem tartózkodtak sokáig, csupán a Szent Antal székesegyházat és a Szent Jusztina templomot tekintették meg, majd kocsin visszaindultak Mestrébe.⁶⁰² Miután a kocsin a szükséges javításokat elvégezték, a már ismert útvonalon elindultak vissza, Udinén és Nogaredón át Trieszt felé. Megnehezítette dolgukat a kocsi rossz állapota, amin az olasz mesterek munkája sem sokat segített (Sacilében az új tengelyük is eltörött). Monfalconétól végig a part mentén haladtak, így eddigi nehézségeiket a természet szépsége enyhíthette, végül szeptember 13-án Triesztbe értek.⁶⁰³ A városban előbb a kikötőt járták meg, ahol megismerkedtek Pignatelli herceg⁶⁰⁴ nápolyi követtel, majd ismét meglátogatták az ugyanitt tartózkodó Brigido tábormokot.⁶⁰⁵

Triesztből, miután Takáts levelet küldött a grófnak az eddigi események és a követtől szerzett friss információk (például a Napóleon közel-keleti terveinek végét jelentő „nílusi csata” eredménye) rövid leírásával⁶⁰⁶, Basovizzán, Materián (Gradisce pri Materiji, Szlovénia) át Lipára, majd onnan Fiuméig mentek.⁶⁰⁷

Fiumében előbb a nagyobb templomokat látogatták meg, majd egy cukorfinomító üzemet kerestek fel. Megnézték még a város fölött épült várat és kolostort is, benne a Frangepán-család temetkező helyével.⁶⁰⁸

Fiuméből fogadott lovakon indultak Senj (Zengg, Horvátország) felé. Bukarinál (Bakar, Horvátország) megálltak a halászat műveltének megbámulására. A révkapitány

⁶⁰⁰ FESTETICS László: Az 1798^{dik} esztendőbeli Utazásnak le-irása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3696, 38.

⁶⁰¹ FESTETICS László: Az 1798^{dik} esztendőbeli Utazásnak le-irása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3696, 40-42.

⁶⁰² FESTETICS László: Az 1798^{dik} esztendőbeli Utazásnak le-irása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3696, 42-45.

⁶⁰³ FESTETICS László: Az 1798^{dik} esztendőbeli Utazásnak le-irása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3696, 43-50.

⁶⁰⁴ valószínűleg PIGNATELLI, Francesco (1734 – 1812) nápolyi politikus

⁶⁰⁵ FESTETICS László: Az 1798^{dik} esztendőbeli Utazásnak le-irása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3696, 50-55.

⁶⁰⁶ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Trieszt, 1798. szeptember 13., MOL Festetics Levéltár P279 14. cs. 1798:957 (172. tétel)

⁶⁰⁷ FESTETICS László: Az 1798^{dik} esztendőbeli Utazásnak le-irása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3696, 55-56.

⁶⁰⁸ FESTETICS László: Az 1798^{dik} esztendőbeli Utazásnak le-irása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3696, 56-63.

meg is ajándékozta az ifjú grófot egy kitömött „tengeri kutyával” (fókával).⁶⁰⁹ Bukariból a kocsit üresen előreküldték, majd innen hajón utaztak tovább Porto Rébe (Kraljevica, Horvátország). Itt a Zrínyiek régi kastélyait nézték meg – azt is, amelyikben az összeesküvést szőtték –, majd a helyi hajóépítő műhelyt. Zengig csak egyetlen helyen álltak meg, Noviban (Novi Vinodolski), ahol a püspök vendégszeretetét élvezték.⁶¹⁰

Zengget fejlődő kikötővárosnak írja le Festetics László, élénk tengeri és szárazföldi kereskedelemmel. Az itteni katonai parancsnok, báró Cervelli ezredes meglátogatása után Vukasovich János zágrábi kanonokot keresték fel.⁶¹¹

Zenngtől a József úton mentek végig Károlyvárosig (Karlovac), leginkább a katonaság lovait használva, mivel ezek jobban húzták a kocsit a hegyi utakon.⁶¹² A városba érve legelőbb a katonai parancsnokot keresték fel, majd megjárták a kereskedőnegyedet. Még aznap továbbindultak Jaskán (Jastrebarsko) át Zágrábba.⁶¹³ Itt előbb Erdődy János horvát bánt⁶¹⁴ látogatták meg, majd a város nevezetes épületeit nézték meg, a templomokat, az országházat, a városházat és az Akadémiát, a Káptalanvárosban található székesegyházban pedig megtekintették az ereklyéket: Szent István koponyájának valamint Szent László karcsontjának egy-egy darabját és egyet az aprószentek testei közül, amelyet még II. András hozott Jeruzsálemből.⁶¹⁵ Zágrábból végül postafogattal Varasdon át Csáktornyáig, onnan pedig fogadott lovakon Perlakon, Nagykanizsán és Kiskomáromon át, szeptember 25-ére Keszthelyre értek.⁶¹⁶

Az út összes költsége az elszámolás szerint 1127 forintot és 59,5 krajcárt tett, de ebbe a korrepetitor és a saját bére mellett az útra felfogadott inasét is beleszámolta Takáts.⁶¹⁷ Az utazásról készült beszámolót azonban – elsősorban betegsége miatt – csupán

⁶⁰⁹ FESTETICS László: Az 1798^{dik} esztendőbeli Utazásnak le-irása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3696, 64-67.

⁶¹⁰ FESTETICS László: Az 1798^{dik} esztendőbeli Utazásnak le-irása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3696, 67-70.

⁶¹¹ FESTETICS László: Az 1798^{dik} esztendőbeli Utazásnak le-irása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3696, 70-72.

⁶¹² FESTETICS László: Az 1798^{dik} esztendőbeli Utazásnak le-irása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3696, 73-80.

⁶¹³ FESTETICS László: Az 1798^{dik} esztendőbeli Utazásnak le-irása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3696, 81-84.

⁶¹⁴ ERDŐDY János (Velike, 1732 – Zágráb, 1806) horvát bán

⁶¹⁵ FESTETICS László: Az 1798^{dik} esztendőbeli Utazásnak le-irása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3696, 84-88.

⁶¹⁶ FESTETICS László: Az 1798^{dik} esztendőbeli Utazásnak le-irása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3696, 88-89.

⁶¹⁷ *Takáts elszámolása az 1798-as utazás költségeiről*, [Bécs, 1798. október], MOL Festetics Levéltár P279 14. cs. 1798:1040 (234. tétel)

későn, 1799. augusztusában készítette el a fiatal Festetics,⁶¹⁸ akinek talán betegsége, talán a folyamatban lévő költözés miatt is adott apja erre a nyárra pihenőt.⁶¹⁹

2.3.3 A hazai utazásról

A fent ismertetett utazások elméleti alapját Takáts 1798-ban fogalmazta meg, *A' hazai utazásról* című esszéjében.⁶²⁰ A töredékes irat az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság számára készült.⁶²¹ Munkája bevezető tanulmánya lett volna a Társaság több magyarországi és erdélyi útleírást tartalmazó kötetének, amellyel Aranka a honismeretet akarta népszerűsíteni.⁶²² Mivel a könyv mégsem született meg, Takáts írásának semmiki hatása nem lehetett saját korára. (Más kérdés, mi lett a meg nem jelent útleírások sorsa?)

Esszéjében Takáts egy meglévő gyakorlatnak ad elméleti igazolást, nagy súlyt fektetve a honismeret és a hazafias nevelés mellett a 10-14 éves korosztály szempontjából elengedhetetlen erkölcsi és testi nevelésre, illetve az iskolai ismeretek elmélyítésére is.

Takáts esszéje előbb az utazás korabeli gyakorlatát és annak külföld-centrikusságát mutatja be, rávilágítva arra, hogy az utazók által alkalmazott megfigyelési szempontok alapján hazájukkal kapcsolatos alapvető kérdésekre kevesen találnának választ. Mindezzel elfogadja azokat a korabeli előítéleteket, amelyek a magyar főnemesség elidegenedését vallják.

Ezt követően a szülőföld megismerésének előnyeit taglalja. Ha a gyermek a szünetidőben nem foglalkozik ismereteinek bővítésével, hajlamos mindent elfelejteni, ezért kell frissen tartani emlékezetét, nem beszélve az utazás jellemet és fizikumot fejlesztő hatásairól. Egyrészt az idősebbek társaságában megtanulja a viselkedési normákat, a társadalmi egyenlőtlenségeket látva pedig szociális érzékenysége fejlődik, másrészt az úttal járó nehézségek (gyaloglás, korai kelés, egyszerű étkezés) megedzik.

Utolsóként (legalábbis a ránk maradt szövegrészben) a szükséges előkészületekről ír, mert a megfelelő alapok nélkül nem hatékony az ismeretek elsajátítása és megőrzése. Fontos az írni-olvasni tudás; az országban használt nyelvek ismerete, de legalább a

⁶¹⁸ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1799. július 15., MOL Festetics Levéltár P279 17. cs. 1799:824 (216. tétel)

⁶¹⁹ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1799. április 2., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatu regestruma 260. köt. 1799:255 (204. tétel)

⁶²⁰ TAKÁTS József: *A' hazai utazásról*, [kézirát, 1798], MTAK Kt. K380/32

⁶²¹ JANCSÓ: *i. m.* 82.

⁶²² JANCSÓ: *i. m.* 83.

magyar, a német és a latin nyelv; fontos még a jó rajzkészség is, hogy megörökíthessen egy-egy tájat, építményt vagy jellegzetes eszközt.

A szövegbe beillesztett utalásból tudjuk, hogy ezután azon tárgyak felsorolása következett, amelyekre figyelmet kell fordítani utazás közben, végül pedig a várható veszélyek és alkalmatlanságok felsorolása, azok elkerülése végett.

Takáts írásában meg is nevezi forrásait. Elméletére leginkább Teleki Domokos könyve⁶²³ hatott, amelyet maga a szerző is honismereti népszerűsítő céllal írt.⁶²⁴ Az előkészületekhez is felhasználta Sándor István munkáját⁶²⁵, az egyes helységek adataihoz pedig Kászonyi⁶²⁶ és Korabinsky⁶²⁷ munkáit is.

2.3.4 Összegzés

Takáts József és Festetics László utazásairól elmondható, hogy sikeresen ötvözik az ismeretszerző tanulmányút és az elsődlegesen a társadalmi kapcsolatok építését szolgáló nemesi tanulmányút (Kavalierstour) tulajdonságait. Egyrészt ezek a földrajzi-társadalmi környezet – az ipari újítások, helyi sajátosságok, történelmi háttér – alaposabb megismerését célozzák. Másrészt kimondott céljuk volt az ifjú gróf kapcsolatrendszerének kiépítése, a meglévő családi kötelek ápolása és a leendő hivatali nexusok megalapozása. Szolgálták ezek az utak Festetics György irodalom pártoló és iskolaalapító tevékenységének reklámozását is. A gróf munkásságának erdélyi fogadtatását jól mutatja Takáts visszajelzése Kolozsvárról küldött levelében: „Nem irhatom le Nagyságodnak, mi igen ismeretesek Erdélyben Nagyságodnak hazafiúi igyekezeti, és mi nagy bethben tartatnak. A' gazdaságot tárgyazó Tanításokra sokan vágyódnak.”⁶²⁸ A Tessediknél tett látogatás nemcsak hatalmas megtiszteltetés a meglátogatottnak, hanem jelképes értékű is, azt az üzenetet hordozva, hogy Festetics a haza felvirágoztatása érdekében nem nézi a vallási és társadalmi különbségeket.

⁶²³ TELEKI Domokos: *Egynéhány hazai utazások' le-írása Tót és Horváth országoknak rövid esmértetésével egygyütt*, Bécs, 1796

⁶²⁴ ÉDER Zoltán: *Honismereti törekvések a XVIII. század végén az első magyar nyelvű útikönyvben*. In: *A magyar nyelv és kultúra a Duna völgyében. Kapcsolatok és kölcsönhatások a 18-19. század fordulóján*, (szerk.) JANKOVICS József et al., Budapest, Wien, Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság, 1989, 170-177.

⁶²⁵ SÁNDOR István: *Egy külföldön utazó magyarnak jó barátjához küldött levelei*, Győr, Streibig, 1793

⁶²⁶ KÁSZONYI András: *Magyarországból tett Velencei utazás*, Pozsony, Pest, Landerer, 1797

⁶²⁷ KORABINSKY, Johann Mathias: *Geographisch-historisches und Produkten Lexikon von Ungarn, Pozsony, Weber és Korabinsky*, 1786

⁶²⁸ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Kolozsvár, 1797. október 3., MOL Festetics Levéltár P279 12. cs. 1797:963 (127. tétel)

Az úti előkészületek során tanácsot kérnek a vidék ismerőitől, illetve tanulmányozzák a régióra vonatkozó irodalmat. Az útvonal kijelölésében is alapul vették a már említett munkákat. A felvidéki úton, 1796-ban jelentős szakaszon, Kassa és Selmecbánya között tették meg Takátsék (a kitérőket leszámítva) ugyanazt az útvonalat, mint Teleki, csak másik irányban. 1797-ben útjuk erdélyi szakaszán egyáltalán nem igazodtak útikönyvhöz, hanem – amint azt a nevelő és a gróf levelezéséből tudjuk – pontosan az Erdélyt jól ismerő bécsi ismerősök, így Teleki tanácsai alapján állították össze útvonalukat. A többi útban a postahálózat miatt egyes rövid szakaszokon érintették ugyan Teleki útvonalát, de általában más irányból közelítették meg a városokat. Itáliai útjuk során legfontosabb cicerónéjuk Sándor István könyve volt, akinek hasznos tanácsait igyekeztek megfogadni, illetve az általa javasolt postaútvonalat követték a Bruck – Postojna és a Vipava – Padova vonalon.

A szövegek megalkotásában mind Takáts, mind pedig Festetics László minden bizonnyal támaszkodtak⁶²⁹ a fent említett szerzők munkáira. A népesedési adatok (lakosság lélekszáma, nemzetiségek megoszlása, vallási összetétel) egy része első kézből származó információ, amelyek helyi kalauzaik közlésén alapulnak, másrészt Korabinsky leírásából valók. Az épületek és tájak leírásában viszont inkább a felkészüléshez használt útikönyvekből (Teleki Domokos, Sándor István) merítenek. Mivel nagyobb részben a Teleki által végigjárt útvonalon haladtak, ezért természetes, hogy az ő munkájához köthető a legtöbb egybeesés. Minden esetben a nagyobb városok és az ipari létesítmények leírásában fordul elő leginkább egyezés (például Lőcse város vagy az ércolvasztás bemutatásában), de az azóta történt változások és egyedi élmények leírása ugyanúgy helyet kap, ezért sem Takáts, sem Festetics László beszámolója nem tekinthető kompilációnak.

⁶²⁹ Feltételezve, hogy Festetics László 1798. évi utazásáról készült beszámolója már saját munkája.

„Nagyságod’ hazafiúi példás buzgóságának tisztelője voltam mindenkor, az is fogok maradni. A’ Litteratura’ dolgában szívesen szolgállok ezen túl-is. Olly állapotot választok magamnak, a’ mellyben a’ M. Minerva’ kiadását, sőt a’ Correspondentiak’ vezetését-is fogom folytathatni. Ha tehát nem kételkedik Nagyságod jólelkűségemről: bizza reám jövődőben-is ezen dolgot, ’s vígasztallyon-meg érdemeim szerint.”

(Takáts József)

3. A Magyar Minerva története

Az irodalomtörténeti kutatás Takátsot nemcsak méltán elfeledett tanköltőként⁶³⁰ és a nyelvújítási harc résztvevőjeként⁶³¹, hanem irodalomszervezőként is számon tartja a Magyar Minerva köteteinek kiadásában végzett erőfeszítése miatt. A sorozat történetének legalaposabb kutatója mindeztáig Takáts Sándor volt, aki Takátsról szóló monográfiájában⁶³² sok, mára már elveszett forrásra hagyatkozva írhatta meg neves rokonának életművét. Ennek csupán egy fejezete foglalkozik a kiadótársasággal⁶³³, az utókor pedig még ennyire sem volt bőbeszédű: Csányi László tanulmányán⁶³⁴ (amely Takáts Sándor munkáján alapul) kívül az irodalomtörténet-írás csupán utalásokat tartalmaz a kiadó történetére vonatkozóan.⁶³⁵

A teljes kép megalkotására a rendelkezésre álló forrásanyag töredékessége miatt nem vállalkozhatunk, de a mellékletben közölt forrásbázisra alapozva megpróbáljuk nyomon követni, miként működött a kiadótársaság, kik tartoztak annak köréhez, milyen szerepet vállaltak célkitűzéseinek megvalósításában és milyen körülmények között jelentek meg a sorozat egyes kötetei. A Magyar Minerva kiadástörténetének vizsgálatához szükséges adatok legnagyobb részét Takáts és Festetics levélváltása adja. Ebből hatvan levél szól részben vagy egészben a könyvek kiadásáról, amelyek 1797. decembere és 1800. augusztusa között keletkeztek. Takátsnak 1800. február és 1808. áprilisa között Légrádyhoz írt levelei közül hét tartalmaz idevágó adatokat, valamint „A' Magyar Országírók' munkájiknak Könnyebb ki-nyomatását tárgyazó Gondolatok” címen, a MTA Könyvtárának Kézirattárában, a Kisfaludy Társaság iratai között őrzött irat,⁶³⁶ amely a társaság szervezeti és működési leírását, valamint Takáts levelezésének kivonatát

⁶³⁰ BALLAGI Aladár: Elfelejtett írók: Péczeli és Péteri Takáts. In: *ItK* 1891. 382-400.; SZÉCHY Károly: Adalékok az újabb magyar irodalomhoz. In: *ItK*, 1893, 415-448.; GÁLOS Rezső: Adatok Péteri Takáts József életéhez és munkáihoz. In: *ItK* 1921, 256-259.

⁶³¹ SZABÓ László, Z.: A tétli literátorok: egy nyelvi vita, és ami ebből következett. In: Főúri és polgári művelődés Nyugat-Dunántúlon a XVII-XIX. században, Szombathely, BDTE, 1990, 45-59.; TAKÁTS 1890

⁶³² TAKÁTS 1890, 113-158.

⁶³³ TAKÁTS 1890, 97-112.

⁶³⁴ CSÁNYI László: Első könyvkiadói vállalkozásunk a Magyar Minerva, In: *Új Helikon* 1962, 51-56.

⁶³⁵ A legjelentősebbek: MEZEI Márta: A kiadó „mandátuma”: kiadói nézetek és eljárások Révától Kazinczyig, Debrecen, Kossuth Egyetemi K., 1998; PORKOLÁB Tibor: A Virág Benedek' poétai munkái kötetrendjéből és peritextusairól. In: *ItK* 2007/4-5, 388-417.; SZABÓ Sándor: Péteri és tétli Takáts József író és költő mint irodalomszervező. In: Közlemények Zala megye közgyűjteményeinek kutatásaiból, 1982-1983, Zalaegerszeg, 1983, 183-191.

⁶³⁶ *A' Magyar Országírók' munkájiknak könnyebb ki-nyomatását tárgyazó Gondolatok*, MTAK Kézirattár, MS 5086/47 (265. tétel); részlegesen közli: *Zalai Közlöny*, 1882, 13. sz.; TAKÁTS 1890, 100-102.; HARMATH István – KATSÁNYI Sándor: Veszprém megye irodalmi hagyományai, Veszprém, 1984, 52-53.

tartalmazza. A felmerült költségekről és a terjesztés egyes adatairól a meglévő források mellett a Takáts által készített pénzügyi elszámolások⁶³⁷ tájékoztatnak.

3.1 A kiadvállalat születése, szervezete, kiadói politikája

A 18. század utolsó évtizedében a könyvkiadás intézményrendszere átalakulóban volt. A könyvek megjelentetését elsősorban még a mecenatúra biztosította, de már voltak kísérletek az üzleti alapokon működő vállalkozásokra is. Ezek azonban megfelelő érdeklődésű, vásárlóerejű és létszámú olvasóközönség hiányában sorra elbuktak. Mindez annak volt köszönhető, hogy az uralkodó előbb az olvasókabineteket, majd a kölcsönkönyvtárakat is betiltotta. A nyomdaalapítás pedig, csakúgy, mint a folyóiratoké, engedélyhez volt kötve. Ugyanakkor Bécs kiváló lehetőséget nyújtott a kulturális elképzelések megvalósítására. Itt koncentrált a magyar hírlap- és folyóirat-irodalom, a legjelentősebb bécsi nyomdák magyar nyelvű munkákat is nyomtattak, a város egyeteme pedig közelsége miatt kedvelt célpontja volt a tanulni vágyó ifjaknak.

Ilyen kedvezőtlen társadalmi és még kevésbé kedvező politikai, de kiváló infrastrukturális körülmények között indult útnak a Magyar Minerva, 1797. őszén, Bécsben. Alaptervezete, a „Gondolatok” ekkor keletkezett, inspirálója (megalkotója) lehetett Batsányi János, Takáts József, de akár Festetics György is. Mivel Takáts kézírásával maradt fenn, legtöbbször neki tulajdonítják. Azonban éppen ugyanezen ok miatt képzeltető el, hogy Festetics *íratta le* Takátscsal a tiszttárat, ugyanis a tervezet 18. pontja után található megjegyzés⁶³⁸ alapján valószínűsíthető, hogy a beszélő nem azonos a szöveg lejegyzőjével, hanem annak feletteseként nyilatkozik. Elképzelhető, hogy nevelői szerződésének mintájára⁶³⁹, amelyet a Festetics-család levéltárában őriznek, két másolat készült: egy Festetics, egy pedig Takáts számára, s utóbbi hozzákapcsolta levelezésének kivonatát.

⁶³⁷ *Takáts elszámolása a Magyar Minerva 1798. évi költségeiről*, [1798. október], MOL Festetics Levéltár P279 14. cs. 1798:1039 (233. tétel); *Takáts elszámolása a Magyar Minerva 1799. évi költségeiről*, [1799. április], MOL Festetics Levéltár P279 16. cs. 1799:451 (235. tétel)

⁶³⁸ „[...] adgyák Takáts Józsefnek értésére, a’ ki mind a’ revisionnak, mind a’ közre-botsáttásnak előmozdításában egész hiveséggel el fog járni, és bizonyosá teszi őket a’ 9^{dik} szám alatt’ meg ígért jutalomnak meg-nyeréséről.”

⁶³⁹ Takáts József szerződése, Keszthely, 1791. június 24., MOL Festetics-család Levéltára, P 246 5. cs. 9. (226. tétel)

3.1.1 A társaság szervezete

A tervezet részletesen foglalkozik a társaság szervezetével is. A kiadatlan kéziratok számbavételét egy felhívás nyomán kívánták megvalósítani: elismert tudósok, tanárok segítségére számítanak egy olyan lista készítésében, „a’ mellyből ki lehessen venni, kik, és miben dolgoznak most a’ litteraturában, vagy millyen munkáik vagynak már készen kézírásokban”.⁶⁴⁰ Szintén őket kéri fel a megjelent munkák terjesztésére is, hogy a „könyvárosok’ mértékletlen nyerekedésének gát vettessék, és a’ bé-vett pénz annál bizonyosabb kézhez kerüljön”.⁶⁴¹ Ilyen felkért személy volt az elsőként megszólítottak közül Keszthelyi László (Nyitra), Szatmári Pap Mihály (Kolozsvár), Révai Miklós (Győr), Szabó Dávid (Kassa), Dugonics András (Szeged), Virág Benedek (Buda) és Kultsár István (Esztergom).

A kiadásra szánt műveket előbb „némelly tudós urak” gondjaira bízzák, értékelés végett (köztük volt Batsányi János és Báróczy Sándor), majd a cenzori engedély után nyomattatják, a társaság által meghatározott sorrendben. Emellett megbíznak egy levelezőt a társaság írásainak összegyűjtésével (ezt a szerepet Takáts vállalta), és egy személyt „a’ ki a’ helyben hagyott munkák’ tsínos, ’s a’ nyomtatásbéli hibáktól ment közre-botsátására figyelmezzon; a’ nélkül, hogy a’ Szerző’ meg-egyezése ellen valamit meg változtatni merészellen”.⁶⁴² Erre a szerepre (és a vele járó feladatra, egy egységes helyesírás kidolgozására) Szabó Dávid⁶⁴³ ajánlkozott.⁶⁴⁴ A helyesírás egységesítésének igényével egyfajta kanonizációra is vállalkozott a társaság.⁶⁴⁵

Természetesen, az írók munkáját illően honorálták volna, legalább 150, maximum 500 példányt kapott volna a szerző tiszteletdíj fejében a kinyomtatott ezerből, de ha kérte, természetesen készpénzben is felvehette jutalmát. A honorárium mértékét a tervezet leginkább annak eredetiségétől tette függővé, a hazai irodalom pártolását akarván ezzel elősegíteni a fordításirodalommal szemben.

⁶⁴⁰ A’ Magyar Országai Írók’ munkájiknak könnyebb ki-nyomtatását tárgyazó Gondolatok, MTAK Kézirattár, MS 5086/47 (265. tétel)

⁶⁴¹ Uo.

⁶⁴² Uo.

⁶⁴³ SZABÓ Dávid, baróti (Barót, 1739 – Vért, 1819), jezsuita, majd világi pap, tanár, Székesfehérváron, Kolozsvárott, Egerben, Nagyváradon, Besztercebányán tanított, 1777-1799 között Kassán élt, ezután Virtre költözött barátjához és mecénásához, Pyber Benedekhez; munkája sorozaton kívül jelent meg, Komáromban, 1802-ben

⁶⁴⁴ A’ Magyar Országai Írók’ munkájiknak könnyebb ki-nyomtatását tárgyazó Gondolatok, MTAK Kézirattár, MS 5086/47 (265. tétel)

⁶⁴⁵ PORKOLÁB 2007, 393.

Csupán az első kötet kiadásakor jelentkezett igény a sorozat közös elnevezésére. Felmerült ekkor az is, hogy több alsorozatból álljon-e a későbbi Magyar Minerva, vagy külön elnevezést (esetleg formátumot) kapjanak az idegen nyelvű (várhatóan főként latin és német) munkák.⁶⁴⁶ A felmerült névváltozatok között olyanok szerepeltek, mint Magyar Minerva, Magyar Odeon, Mirabilium és (a gróf ötleteként) „Magyar, és Erdély Országbeli Tudósoknak válogatott Szerzeményei”.⁶⁴⁷ A gróf a névválasztást teljes egészében Takátsra bízta, aki – többekkel konzultálva – végül a Magyar Minerva mellett döntött.⁶⁴⁸

3.1.2 Az irodalmi termés számbavétele

A közvetlen kapcsolatot kezdetben olyan személyekkel vették fel, akikről joggal feltételezhatték, hogy saját maguknak (vagy ismeretségi körükben valakinek) van kiadatlan munkája. Ha megnézzük az ő tartózkodási helyeiket, világosan látszik, hogy országos szintű vállalkozás indult. Ez az állapotfelmérés a következőket eredményezte:

Szerzők, akik a felhívásra maguk jelentkeztek munkájukkal:

1. *Szabó Dávid* ajánlja Költeményes munkáinak második kötetét;
2. *Bessenyei György*⁶⁴⁹ ajánlja nyomtatásra L' Esprit des Monarques Philosophes⁶⁵⁰ és Pope: Essay sur l'homme⁶⁵¹ című munkák fordítását, és vállalja a Társaság által később megnevezett német vagy francia munkákét is;
3. *Csizi István*⁶⁵² ajánlja a maga Fábián Juliannával⁶⁵³ váltott verses leveleit.
4. *Czinke Ferenc*⁶⁵⁴ Köszöntő versek

⁶⁴⁶ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. március 16., MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:320 (142. tétel)

⁶⁴⁷ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1798. április 6., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatu regestruma 259. köt. 1798:306 (144. tétel)

⁶⁴⁸ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, [Bécs, 1798. április 20.], MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:452 (147. tétel)

⁶⁴⁹ BESSENYEI György (1747-1811), a testőrírók egyike, ekkor már visszavonultan él Pusztakovácsiban

⁶⁵⁰ LA PORTE, Joseph de: L'Esprit des Monarques Philosophes, Amsterdam, 1764

⁶⁵¹ POPE, Alexander: Essai sur l'homme, poeme philosophique. Első francia fordítása: hely nélkül, 1736; majd Utrecht és London, 1737; Lausanne, 1738, 1752. Ötnyelvű kiadása Strassburg, 1762, 1772 – Bessenyei forrását, pontosabb adatok hiányában, nem tudom megadni, ezek közül bármelyik lehet

⁶⁵² CSIZI István (1728 – 1805), katonatiszt, nyugalmazása után, 1794-től haláláig Tokajban élt

⁶⁵³ FÁBIÁN Julianna (1765? – 1810); költőnő, Komáromban élt, Bédi János csizmadia mester feleségéeként. Levelezett Gvadányival (kiadása: Verses levelezés..., Pozsony, 1798), Széchényi Ferencel (kéziratban, OSZK, Qu. H. 534.), és Csizi Istvánnal is (ennek lelőhelye egyelőre ismeretlen)

⁶⁵⁴ CZINKE Ferenc (1761 – 1835) egyetemi tanár, 1793-1801 Sopronban, majd Budán élt. Kézirata feltehetően tartalmazta az OSZK Qu. H. 513. jelzetű versét, melyet Széchényi Ferenchez írt 1798-ban, a többi helye ismeretlen

5. *Földi János*⁶⁵⁵ Magyar természeti historia első kötete⁶⁵⁶; Scheller: Lexikonjának⁶⁵⁷ fordítása
6. *Görög Demeter* ismeretlen latin nyelvű munka
7. *Hegyi József*⁶⁵⁸ Gebhardi: Magyar Országai Historiájának fordítása⁶⁵⁹
8. *Káts István*⁶⁶⁰ A kézi mesterségekről; De calendo hexapedali; A palatinusról
9. *Kósa György*⁶⁶¹ Költemények
10. *Kultsár István* Quis gaudet Jure Curandi educationem?, Per quos hoc Jus exercendum sit?, Quomodo administrandum sit?; Zoroaster
11. *Mészáros József*⁶⁶² Rédén tarott prédikációja
12. *Molnár Borbála*⁶⁶³ Szerentsétlen szerelem; Épületes barátság
13. *Nagy János*⁶⁶⁴ Nyájas kötet (Richter szatíráinak fordítása), Józan érzések (antológia)
14. *Nagy Sámuel*⁶⁶⁵ Huffeland-fordítás
15. *Németh László*⁶⁶⁶ Magyar Tudós Ujság megindítását tervezi
16. *Rájnys József*⁶⁶⁷ Magyar Helikonra vezérlő Kalauz (új kiadás)
17. *Révai Miklós* Bécsben talált magyar nyelvű Biblia-fordításról
18. *Sárvári Pál*⁶⁶⁸ Theologia moralis (gimnáziumi tankönyv)
19. *Szaller György*⁶⁶⁹ fordítások (Filangieri, Montesquieu: De l'Esprit de Loix)

⁶⁵⁵ FÖLDI János (1755 – 1801) orvos, 1790-től Hajdúhadházán élt

⁶⁵⁶ Megjelent sorozaton kívül: Pozsony, 1801

⁶⁵⁷ SCHELLER, Immanuel Johann Gerhard (1735-1803): Ausführliches und möglichst vollständiges lateinisch-deutsches Lexicon oder Wörterbuch zum Behufe der Erklärung der Alten und Übung in der lateinischen Sprache, Lipcse, 1783 (2. kiad. 1788) vagy Ausführliches und möglichst vollständiges lateinisch-deutsches Lexicon oder Wörterbuch zur Übung in der lateinischen Sprache, Lipcse, 1784 (2. kiad. 1789) vagy Lateinisch-deutsches und deutsch-lateinisches Handlexikon vornehmlich für Schulen, Lipcse, 1792 (2. kiad. 1796) c. munkák közül bármelyik lehet

⁶⁵⁸ HEGYI József (1756 – 1827) piarista pap, előbb Vácott, Pesten, majd Kalocsán, végül Szegeden élt

⁶⁵⁹ GEBHARDI, L. A.: Magyar ország históriája, magyarázta Hegyi Jósef, 1803-ig folytatta Kultsár István, Pest, Trattner, 1803

⁶⁶⁰ KÁTS (Bukovecz) István (? – 1812) nagyváradai plébános

⁶⁶¹ KÓSA György, pettendi plébános

⁶⁶² MÉSZÁROS József (1764 – 1839) székesfehérvári kanonok, 1794-től váli plébános, majd esperes; munkája „Egyházi beszéd a papi rendről. Mondotta Rédén pünkösöd után X. vasárnap egy új misének szolgáltatásakor” (Veszprém, Szammer Mihály, 1801)

⁶⁶³ Beküldött munkái közül az „Épületes barátság” a „Barátsági vetélkedés, vagy Molnár Borbálának Máté Jánosné aszszonnyal két nem hibái és érdemei felől folytatott levelezései” (Kolozsvár, Ref. Koll., 1804) első kézírata lehet, a „Szerentsétlen szerelem” feltehetően a „Szerentsétlen indulat, vagy Sarolta és Sándor, melyet versekbe szedett Molnár Borbála” (Kolozsvár, Ref. Koll., 1804) – ehhez még ld. GÁLOS Rezső: Molnár Borbála elveszettnek hitt verses regénye. In: *ItK* 1938. 76-77.

⁶⁶⁴ NAGY János (? – 1808 k.) szolgabíró Győr vármegyében

⁶⁶⁵ NAGY Sámuel (? – 1810) orvos, 1799-től Komáromban lakott

⁶⁶⁶ NÉMETH László (1770 – 1806) 1796-tól győri rektor

⁶⁶⁷ RÁJNIS József (1741 – 1812) volt jezsuita, győri tanár

⁶⁶⁸ SÁRVÁRI Pál (1765-1846) debreceni tanár

⁶⁶⁹ SZALLER György (? – Pest, 1807) a magyar nyelv professzora Pozsonyban

20. *Teleki Domokos* A Spanyolok Mexicóban (fordítás), De administratione legali comitatum
21. *Vályi András*⁶⁷⁰ Az árva magyar nyelv
22. *Virág Benedek* Énekeskönyv, Horatius-fordítás⁶⁷¹, Cato: De senectute⁶⁷²

Akik más munkáit ajánlották:

1. *Aranka György* – Az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társasághoz beküldött nagyobb terjedelmű munkákat ajánlja (*Salzmann*: Emberi nyomorúságokról; *Archenholtz*: Anglia)
2. *Batsányi János* – *Báróczy Sándor* verseit
3. *Bölöni Sámuel*⁶⁷³ – *Viski Pálnak*⁶⁷⁴ Ovidius: Metamorphosis-fordítását ajánlja
4. *Csizi István* – *Bessenyei György*: Marcus Aurelius, Julianus Apostata, Stanislaus király, II. Frigyes mondásai
5. *Festetics György* – *Teleki Domokos*: De administratione legali comitatum c. munkáját kéri a Minerva második köteteként kiadni
6. *Gvadányi József* – *Molnár Borbála* munkáit ajánlja
7. *Jordánszky Elek*⁶⁷⁵ – *Szentiványi*⁶⁷⁶ püspök Vergilius fordítását nem találta ugyan a bíboros könyvtárban, de helyette tudósít két másikról, egyikük egy Gyárfás nevezetű munkája, másik szerzője anonim
8. *Kultsár István* – *Varga Márton*⁶⁷⁷től Arithmetica; A természete közönséges historiája; *Pyber Benedek*⁶⁷⁸től Seneca filozófiai munkái; *Barkótzai Rosti Antaltól* éneke és elmélkedések; *Virág Benedek* versei; *Dugonics Andrástól* A Szeretsenek, Köz-mondások; *Schedius* Pesti Német Ujság
9. *Szatmári Pap Mihály*⁶⁷⁹ – *Viski Pál* Ovidius-fordítását ajánlja
10. *Takáts József* – *Báróczy Sándor* munkáját ajánlja

⁶⁷⁰ VÁLYI András (1764 – 1801) 1792-től a pesti egyetem tanára

⁶⁷¹ Q. Horatius F. Poeticája Virág Benedek által (Pest, Trattner Mátyás, 1801)

⁶⁷² Az idősb Kátó vagy M. T. Cicerónak beszélgetése az öregségről, magyarázta Virág Benedek, Pest, Trattner J. Tamás, 1803

⁶⁷³ BÖLÖNI Sámuel, az erdélyi udvari kancellária ágense, később a Theresianum tanára

⁶⁷⁴ VISKI Pál, marosvásárhelyi ref. prédikátor

⁶⁷⁵ JORDÁNSZKY Elek (1765 – 1840) 1792–1798 között szentszéki jegyző, a primási levéltár őre, majd Batthyány bíbornok titkára, 1798-tól 1805-ig Szölgyénben plébános, majd nagyszombati, pozsonyi tanára, esperes, 1830-tól tinnini püspök

⁶⁷⁶ SZENTIVÁNYI Rafael (1722 – 1783) a nagyszombati papnevelde rektora, arbei püspök

⁶⁷⁷ VARGA Márton (? – 1818) 1796-tól az Erdélyi Nyelvmívelő Társaság tagja, komáromi, nagyvárad, majd győri tanár, végül a zirci apátság nagyvenyimi jószágkormányozója

⁶⁷⁸ PYBER Benedek Döme Károly és baróti Szabó Dávid barátja és mecénása

⁶⁷⁹ SZATHMÁRI PAP Mihály (1737 – 1812) 1767-től a kolozsvári kollégium teológia tanára

11. *Weszprémi István – Földi János* Természethistóriáját ajánlja; egy *Sziksza*i nevezetű fordítását Bonnet: *Contemplation de la nature* c. munkájáról; *Sárvári Pál* *Theologia moralis* c. munkáját

Huszonketten ajánlkoztak szerzőként kész(ülő) munkáikkal, Takátson kívül pedig tízen „közvetítőként”. Többen vállaltak kétféle szerepet is a vállalkozásban: Csizi mint ajánló, Sárvári, Németh és Káts mint a megjelent kötetek terjesztője is. Varga Márton ugyan csak terjesztőként kapcsolódik be a munkába, de szerzőként is ajánlják. Mindannyiuk közül a legtöbb munkát azonban Kultsár végezte, jelentkezett saját munkáival, de tudósított mások tevékenységéről, és nem utolsósorban szerepet vállalt a kiadványok értékesítésében is. Aranka György és Varga Márton neve nem véletlenül szerepel a közreműködők között: mindketten annak az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaságnak tagjai, amely Takátsot szintén tagjának tudhatta.⁶⁸⁰

3.2 A Magyar Minerva köteteinek kiadástörténete

A Minerva egyes köteteinek tervezett sorrendje az idő és a körülmények hatására folyamatosan változó képet mutat. A munkák kiadásának sorrendjében nagy szerepet játszott a szerző gyorsasága (milyen korán jelentkezett), valamint a gróf személyes preferenciái – a döntés azonban mindenképpen a gróftól illette. Magát a kiadás sorrendjét egyfajta rangsorként is tekintették a szerzők, a sorozatba bekerülni pedig presztízskérdés volt, ezért igyekeztek sürgetni saját munkájuk kiadását.

3.2.1 Ányos Pál' munkái, 1798⁶⁸¹

Elsőként ugyan Gvadányi jelentkezett Molnár Borbála munkájával, de Batsányi is ezidőtájt készült sajtó alá bocsátani Ányos verseit – Takáts tudósítása szerint Széchényi Ferenc 800 forintot már megajánlott annak kiadására.⁶⁸² Mivel a költőnő írásában „némelly

⁶⁸⁰ JANCSÓ 1944, 82.

⁶⁸¹ *Ányos Pál' munkái*, Bécs, özv. Alberti Ignácné, 1798

⁶⁸² Takáts József levele Festetics Györgyhez, Bécs, 1797. december 15., MOL Festetics Levéltár P279 12. cs. 1797:1165 (131. tétel)

veszedelmes rendek vagynak az erköltsre nézve”, ezért Takáts a szöveget Báróczynak adta, hogy (a szerző tudtával és engedélyével) dolgozza át a kényes helyeket.⁶⁸³

A gróf örült Batsányi ajánlkozásának, kijelölve az *Ányos*-kötetet a sorozat első darabjául. Jutalmul száz forintot szánt a szöveggondozónak, azzal a megjegyzéssel, hogy ha az eladott példányokból több haszon származna, abból is részesüljön; ha pedig a bevétel kevesebb, akkor „tartozzon nagy Talentumát Srófra tenni, és valami Munkabeli szép Manuscriptummal bennünk meg-ajándékozni”.⁶⁸⁴

Batsányi szintén kapott a gróf ajánlatán, ígéretet téve a saját kézirat elkészítésére is. Takáts a bizonság kedvéért elkérte tőle az *Ányos*-szövegek kéziratát, hogy még a cenzúrára adás előtt átnézhesse azokat, mivel „elég ok vagyok még az árnyéket is kerülni”. Előzetes becslése szerint áprilisban már meg is kaphatja az imprimaturt.⁶⁸⁵ Egy héttel később Takáts már arról tájékoztatta a grófot, hogy *Ányos* verseit átnézve semmi kifogásolhatót nem talált bennük, ezért azokat februárban már be lehet adni a cenzornak.⁶⁸⁶ Mindezt két héttel később újból megerősítette, kiegészítve azzal, hogy Batsányi türelmetlenül várja a neki megígért száz forintos jutalmat.⁶⁸⁷

Március közepéig Takáts nem adott hírt az *Ányos*-kötetről, de a hó közepén írt leveléből kiderül, hogy a cenzortól még nem kapta vissza a kéziratot, erre számításai szerint csak a hónap végével kerülhet sor. Addig is, a kötet kinyomtatása végett, tárgyalásba kezdett a bécsi nyomdászokkal, egyelőre az ezer forintból kihozható maximális példányszámról.⁶⁸⁸ Közülük Alberti műhelye éppen nem látszott esélyesnek magas árai miatt, mégis (talán éppen Batsányi ragaszkodásának köszönhetően⁶⁸⁹) velük bocsátkozott alkuba Takáts. A megállapodás szerint ezer példány közönséges „nyomtató papirosra”, 12-12 pedig velinre, illetve írópapírra lenne nyomtatva, ívenként tizennégy forintért. A nagy példányszámot Takáts a várható nagy érdeklődéssel magyarázta, ugyanakkor a kevésbé kelendőnek mutató Teleki-munkából összesen csak ötszáz darabot készítettett volna,

⁶⁸³ *Uo.*

⁶⁸⁴ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1798. január 16., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 259. köt. 1798:53 (134. tétel)

⁶⁸⁵ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. január 23., MOL Festetics Levéltár P279 12. cs. 1798:121 (135. tétel)

⁶⁸⁶ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. január 30., MOL Festetics Levéltár P279 12. cs. 1798:265 (136. tétel)

⁶⁸⁷ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. február 13., MOL Festetics Levéltár P279 12. cs. 1798:266 (137. tétel)

⁶⁸⁸ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. március 16., MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:320 (142. tétel)

⁶⁸⁹ *Uo.*

ívenkénti nyolc forintos áron.⁶⁹⁰ Számoltak az első kötet újrakiadásával is. Amennyiben idő előtt elfogynának a kiadott példányok, egy díszesebb edíció megjelentetését is elképzelhetőnek tartotta Takáts.⁶⁹¹

Végül a kézirat, miután megkapta a cenzortól az engedélyt, csak április végén került nyomdába.⁶⁹² Májusban Takáts már a nyomtatás megkezdéséről és várható július eleji megjelenéséről számolt be a grófnak,⁶⁹³ egy héttel később pedig már a tizenkettedik ív kinyomtatását adja hírül.⁶⁹⁴ A kötet árát egy forintban javasolta meghatározni,⁶⁹⁵ amit a gróf válaszlevelében megerősített.⁶⁹⁶ Batsányi javaslata helyett pedig, miszerint a címlapon rézmetszet legyen látható, a „Journalok’ módgya szerint” a sorozat címét helyeztetné el a kék papírkötésen.⁶⁹⁷ Ezt a metszetet Czetter Sámuellel⁶⁹⁸ készítette el, így az ívenkénti költség tizenöt forintra emelkedett. Június végén még azt írta Takáts, hogy néhány napon belül megjelenik a kötet,⁶⁹⁹ július 5-én kelt levelében pedig már arról tudósítja a grófot, hogy Ányos munkája kikerült a nyomdából, és a tizennyolc árkust tevő kötetért 270 forintot hagyott a nyomdásznál.⁷⁰⁰

Amint a kötet kikerült a nyomdából, Batsányi is jelentkezett Takátsnál, hogy tiszteletpéldányokat kapjon, Takáts pedig kikérte eziránt a gróf véleményét.⁷⁰¹ Festetics ugyanakkor nem akarván sem megsérteni a költőt, sem nagyon nagyvonalúnak mutatkozni – hiszen egyszer már adott 100 forint jutalmat –, ezért Takátsra bízta, hogy találjon ki egy köztes megoldást.⁷⁰² Takáts végül is Batsányi újabb goromba hangvétellő sürgető levelére,

⁶⁹⁰ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, [Bécs, 1798. április 20.], MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:452 (147. tétel)

⁶⁹¹ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. március 16., MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:320 (142. tétel)

⁶⁹² Takáts József levele Festetics Györgyhöz, [Bécs, 1798. április 20.], MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:452 (147. tétel)

⁶⁹³ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. május 1., MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:518 (149. tétel)

⁶⁹⁴ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. május 8., MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:627 (151. tétel)

⁶⁹⁵ *Uo.*

⁶⁹⁶ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1798. június 8., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 259. köt. 1798:529 (155. tétel)

⁶⁹⁷ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. május 25., MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:578 (153. tétel)

⁶⁹⁸ CZETTER Sámuel (Felpéc, 1756 – ?, 1820 u.) rézmetsző

⁶⁹⁹ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. június 29., MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:700 (160. tétel)

⁷⁰⁰ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. július 5., MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:712 (161. tétel)

⁷⁰¹ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. június 29., MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:700 (160. tétel)

⁷⁰² Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1798. július 10., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 259. köt. 1798:700 (162. tétel)

hogy megszabaduljon „ezen zordon természetű ember’ durvaságító!”, hat bekötött példányt adott át neki.⁷⁰³

Az *Ányos*-kötet megjelenésén felbuzdulva Batsányi kenyértörésig vitte a dolgot Takátsnal, ugyanis 1798. augusztus elején felkereste azzal, hogy Báróczy fordítását⁷⁰⁴ is kiadná saját gondozásában. Ekkorra azonban már eldőlt az 1798-ban kiadandó kötetek sorrendje, így előbb Teleki Domokosnak a vármegyei közigazgatásról szóló munkája, azt követően pedig Molnár Borbála versei kerültek volna sorra⁷⁰⁵ (előbbi kézírata ugyan még nem ért fel Bécsbe, utóbbi pedig a cenzúrán járt még), ezért érdekes kérdést tett fel Takáts a grófnak: „Nagyságod’ bölts meghatározásától függ, ha a’ M. Minerva kiadásába legyen-e jövőben-is befolyása Batsányi Úrnak?”.⁷⁰⁶ A választ ugyan nem ismerjük, csak feltételezhetjük, hogy nemleges lehetett, mert ezután Batsányi már nem vett részt a Minerva munkálataiban.

3.2.2 *Erköltsi oktatások, 1799*⁷⁰⁷

1798. július végén a Magyar Minerva kezdeti lendülete elfogyni látszott: a sorozat tervezett második és harmadik kötete még nem állt rendelkezésre, sem más, arra érdemes mű, valamint Szabó Dávid és Virág Benedek részéről is egyelőre csak ígéret érkezett, kész munka nem.⁷⁰⁸ Még november elején is csak annyit írt Virág Takátsnak, hogy nemsokára felküldi írását Bécsbe.⁷⁰⁹ Ugyanígy nyilatkozott Takáts Arankának is november 2-án írt levelében, mondván, bizonytalan, melyik munka kerül előbb a sorozatba.⁷¹⁰ A hó végén

⁷⁰³ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. július 13., MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:738 (163. tétel)

⁷⁰⁴ „*L’ Adepte moderne ou le Vrai secret des Francs-maçons*” (ld. 169. tétel), megjelent: *A’ mostani Adeptus vagy is a’ szabad kömivesek valóságos titka*, ford. BÁRÓCZY Sándor Bécs, 1810

⁷⁰⁵ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1798. március 8., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 259. köt. 1798:250 (140. tétel); *A’ Magyar Országi Írók’ munkájiknak könnyebb ki-nyomatását tárgyazó Gondolatok*, MTAK Kézirattár, MS 5086/47 (265. tétel)

⁷⁰⁶ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. augusztus 7., MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:826 (168. tétel)

⁷⁰⁷ TAKÁTS József: *Erköltsi oktatások*, Bécs, özv. Alberti Ignác, 1799

⁷⁰⁸ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. július 23., MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:768 (165. tétel)

⁷⁰⁹ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. november 6., MOL Festetics Levéltár P279 14. cs. 1798:1139 (180. tétel)

⁷¹⁰ CSÜRY 1935, 54.

azonban a nevelő már azt írta a grófnak, hogy Virág verseire való várakozás mellett, maga is beadta kéziratát a cenzúrára.⁷¹¹

Az „Erköltsi oktatások” megszületése is ekkorra tehető, amint azt Takáts a mű előszavában megadja: „Ezen Oktatások a’ Poezis tanulás’ esztendejének vége felé, a’ Bétsi taníttás’ módgya szerint, éppen a’ Philosophia előtt, tartattak”,⁷¹² vagyis 1798. nyarán. Ugyan a gróf még 1798. tavaszán felkérte Takátsot arra, hogy az erkölcsfilozófia tárgyában fiának elmondott „bölts igasságokat, intéseket, és bátorításokat” írja össze, mert ő szívesen kiadtná, Takáts pedig ezzel „magának örökös ditsőséget, a’ Grófi Háznak nagy hasznot fog szerezni”. Annál is inkább, mert úgy tartja, hogy Takáts elpazarolja idejét és tehetségét a „Magyar Litteratúra Könyvek írásira, ugy mint Agnes Története⁷¹³, Ovidi Libri Amorum magyarra való fordítása, etc. correspondentziára, nyelvek tanulására, és több egyebekre”, a grófnak pedig bevallott célja, hogy a nevelő „szép tanuságu elméjét használni akarja”.⁷¹⁴

Egy ilyen „visszautasíthatatlan kérésre” Takáts nem mondhatott nemet, amint írja, régen feltett szándéka volt „az ifjú Grófnak nyoltz esztendő’ elfolyása alatt külömbbféle időkben ’s alkalmatosságokban adott, józan okokkal támogatott, nem hiú meséken épült szíves intéseimet papirosra tegyem, és bútsú vételemkor emlékezet’ okáért kezébe adgyam.”⁷¹⁵, valószínűleg ettől a levéltől datálhatjuk erkölcsstani munkájának kezdetét.

Feltételezhetjük, hogy a munka elsődleges forrásai ugyanazon írások voltak, mint amelyekből az erkölcsfilozófiai órákra felkészült. Ezeket 1798. május 22-i levelében fel is sorolja: „A’ ki-dolgozásban élek a’ következő könyvekkel: 1° Sophrons Lehrer der Weisheit und Jugend. 2° Theophron, oder der erfahrene Rathgeber für die unerfahrne Jugend.⁷¹⁶ 3° Lettres du Comte Chesterfield á son fils.⁷¹⁷ 4° Die allgemeine Religion.⁷¹⁸ 5° Principes de morale par l’Abbé de Mably.⁷¹⁹ 6° Kieseewetter über den ersten Grundsatz der Moralphilosophie.^{720,721}

⁷¹¹ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. november 27., MOL Festetics Levéltár P279 14. cs. 1798:1239 (184. tétel)

⁷¹² TAKÁTS József: *Erköltsi oktatások*, Bécs, özv. Alberti Ignácné, 1799, 26.

⁷¹³ *Péteri Takáts József’ költeményes munkáji*, Bécs, Alberti, 1796

⁷¹⁴ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1798. április 6., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 259. köt. 1798:306 (144. tétel)

⁷¹⁵ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, [Bécs, 1798. április 20.], MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:452 (147. tétel)

⁷¹⁶ CAMPE, Joachim Heinrich: *Theophron, oder der erfahrene Rathgeber für die unerfahrne Jugend*, Wien, 1790

⁷¹⁷ STANHOPE, Philip Dormer, Earl of Chesterfield: *Lettres du Comte Chesterfield á son fils* (nincs adat, melyik kiadást használta)

⁷¹⁸ JAKOB, Ludwig Heinrich: *Die allgemeine Religion*, Halle, 1797

⁷¹⁹ MABLY, Gabriel Bonnot de: *Principes de morale*, Paris, 1784

⁷²⁰ KIESEWETTER, Johann Gottfried Karl Christian: *Über den ersten Grundsatz der Moralphilosophie*, Berlin, 1790

Ebből a gróf hiányolta Senecát, Plutarchost, La Rochefoucauld-t, és Montaigne-t. Különösen ajánlotta még „ Abbt's Werke über das Verdienst⁷²², über den Tod fürs Vaterland,⁷²³ item Hirschfeld Versuch über den grossen Mann.⁷²⁴ La Bruyere Caracteres de Theophraste. Duclos des Moeurs de ce Siécle.⁷²⁵ [...] Zimmermann über den Nationalstolz iss ajánlya Eő Nagysága”^{726 727}.

A már cenzúrára bocsátott kézirat legnagyobb kritikusa is a gróf volt, aki nyolc pontban írta le kifogásait a munkával kapcsolatban. Hiányolja több erény alaposabb tárgyalását, többek között az uralkodóhoz való hűségét, a hazaszeretetét, amelyek „ez a mostani idő pontban az én Házamnak helyheztesésében, és az Urnak magának reputatiójára igen hasznos volna”; és más egyebekben (vallásbéli és nevelési kérdésekben) is elmarasztalja Takátsot.⁷²⁸

Nem volt szerencséje Takátsnak a cenzorral, aki – állítása szerint – Batsányi felbujtására meglehetősen ellenségesen viseltetett iránta. Emiatt egy másik cenzorral kellett elbíráltatnia munkáját, aki magyarul egyáltalán nem tudott⁷²⁹ – így viszont egyetlen szó kihúzása nélkül megkapta az engedélyt.⁷³⁰ A cenzorral történt esetre Porkoláb Tibor is utal tanulmányában, az általa idézett Batsányi-levél szövegében némi kárörvendő szándékosságot is felfedezhetünk, vagyis lehet, hogy Takátsnak alapos oka lehetett Engel viselkedésének hirtelen megváltozása mögött Batsányit sejteni.⁷³¹

Ugyanakkor 1799 elején már eldöntött tény volt, hogy Takáts nem marad a grófi háznál, de azt ígérte, magának olyan helyet keres, ahol a Minerva ügyeit intézni tudja.⁷³² A gróf úgy ítélte, hogy (mintegy búcsúajándékként) a könyv kiadásából származó bevétel „illendő, hogy az Urnak jutalmául szolgáljon; mert ha egy más rendbéli Könyvét az Urnak

⁷²¹ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. május 11., MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:547 (152. tétel)

⁷²² ABBT, Thomas: Vom Verdienste, Berlin, Nicolai, 1768

⁷²³ ABBT, Thomas: Vom Tod für das Vaterland, Berlin, Nicolai, 1761

⁷²⁴ HIRSCHFELD, Christian Caius Lorenz: Versuch über den grossen Mann, Leipzig, Crusius, 1768

⁷²⁵ LA BRUYERE, Jean de: Les caracteres de Theophraste, ou les Moeurs de ce siécle, Lyon, 1688

⁷²⁶ ZIMMERMANN, Johann Georg von: Vom Nationalstolz, Zürich, 1758

⁷²⁷ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1798. június 8., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 259. köt. 1798:529 (155. tétel)

⁷²⁸ Festetics György levele Takáts Józsefnek, Keszthely, 1798. december 27., MOL Festetics Levéltár P279 14. cs. 1798:1291 (189. tétel)

⁷²⁹ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. december 7., MOL Festetics Levéltár P279 14. cs. 1798:1291 (185. tétel)

⁷³⁰ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1799. január 11., MOL Festetics Levéltár P279 15. cs. 1799:122 (192. tétel)

⁷³¹ PORKOLÁB 2007, 391.

⁷³² Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1799. január 11., MOL Festetics Levéltár P279 15. cs. 1799:122 (192. tétel)

én immár egyszer ki-adattam, bizonyára eztet én sokkal nagyobb örömmel ki-fogom nyomtattni; mert ez morális, és nem olyan szerelmes bukfentzettel tele, mint amaz”.⁷³³

A mű nyomtatásának részleteiről nem áll rendelkezésünkre adat. Takáts március 1-jén még arról tudósította a grófot, hogy munkája napokon belül elhagyja a nyomdát,⁷³⁴ március 7-én már annak megjelenéséről számolt be.⁷³⁵

1799. március 20-án Takáts azzal a kéréssel küldi le a grófnak az Erkölti oktatások tiszteletpéldányait, hogy „ne engedgye ki halni Nagyságod ezen jámbor igyekezetet”.⁷³⁶ Időközben ugyanis a mecénás komolyan fontolóra vette támogatásának beszüntetését, amivel veszélybe került az egész vállalkozás. Egyrészt a gróf tudatosan kerülni szeretne volna a tudósok között támadó vetélkedések miatti konfliktusokat, aggodalmának és elégedetlenségének hangot is adott:

„Altallyában ezen tsötsömös kis Minervánk alig jött a’ világra, már is, a’ mint észre veszi Ő Nagysága, el-halni készül, és ugyan szerentsés Orvos-kéz lehet az, melly életben meg-tarthatja, mert ha már most olyan rövid idő alatt annyira el-változtak a’ Principiumok; olyan akadályok adják elő magokat, hogyan lehetne jövendőre valamit jót reményleni? Batsányi, egy hires Tudós, látszatik immár kedvetlenségben lenni, Engel Censor Urat fel-boszontani, Dugonits, és más Piaristák éppen nem akarnak ehez járulni, Révay Miklós Kultsár Urral öszve-veszvéen, nyilván nehezen fog ebben concurrálni, magában is a’ könyveknek válogatása sok izetlenséggel megyen, mert meg-bántodnak mindnyájan a’ kik bé-nem vetetődnek [...]”⁷³⁷

Az általa tisztelt és nagyra becsült Batsányi megbántottsága, Révai és Kultsár vitája, a tudós piaristák távolmaradása mellett tetézte bosszúságát, hogy sok író kereste fel (Takáts helyett) őt magát is ügyes-bajos dolgaival, sok kellemtlenséget okozva ezzel neki, amint maga írja:

⁷³³ Festetics György levele Takáts Józsefnek, Keszthely, 1799. január 24., MOL Festetics Levéltár P279 15. cs. 1799:122 (195. tétel)

⁷³⁴ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1799. március 1., MOL Festetics Levéltár P279 16. cs. 1799:300 (200. tétel)

⁷³⁵ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1799. március 7., MOL Festetics Levéltár P279 16. cs. 1799:313 (201. tétel)

⁷³⁶ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1799. március 20., MOL Festetics Levéltár P279 16. cs. 1799:444 (202. tétel)

⁷³⁷ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1799. január 21., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatu regestruma 260. köt. 1799:81 (194. tétel)

„Hol azt hozzák elő, hogy könyvnyomtatást állítsak fel, hol meg, hogy nem tsak magam, de Feleségem nevére-is nyomtassak könyveket; hol meg, hogy mivel Milton el nem kelt, én fizessem meg az árrát; mások azzal jönnek elő, hogy mivel én a' Literaturát protegálok, én a' Tudosoknak pénzt adjak költsön, adósságaikat fizessem-ki, mellettek caveállyak; vannak ollyanok-is a' kik poetica Manuscriptumokat sok ezerekért kívánnának nyakamba tsapni, sőt vannak ollyanok-is a' kik praetendálják a' velem való Correspondentiat, és hogy a' Munkájokat magam revideáljam, sőt reám parantsolnak, számtalan sok kérdéseket küldvén reám, hogy azokra-feleljek. A' Bibliothecámot, Archivumomat, Numismatica Collectiomat, Kertemet, Jóságim Rajzolásit, betsűjét, jövedelmét, értékét, produktumait, erszényemet hogy elő-adjam magno supercilio intonálják.”⁷³⁸

Harmadrészt a gróf úgy látta, a Minerva kötetei nem az általa elképzelt irányvonalat képviselik, „moralitásuk” nem felel meg elvárásainak, ezért „öreg napjaira a' fiatal gyerkötze emberkéket, mulato paráznságokat, és fajtalankodásokat, a' képzelődést hevesítő munkákban nem segélli: mert már ezeken tul vagyom; és noha maga is ditseri, ha sok eszes más tárgyakkal öszve vagyom kaptsolva, de tsak ugy tekinti, mint egy nagy vendégségben a' ritka édességű némelly Ürmösöket, abbul egyget kettőt hörpinteni kellemetes, de ha közönséges ital gyanánt tsupán tsak azzal kellene élni, émelgő undorodás szármozna belőle”, ehelyett a komoly, gyakorlati hasznot is hozó munkákat részesítené előnyben.⁷³⁹ Végül pedig Festetics, leginkább politikai okokból, a háttérben szeretett volna maradni, ugyanis az uralkodó kegyeit még mindig nem sikerült visszaszereznie.⁷⁴⁰ Ugyanakkor nem zárkózott el teljesen a folytatástól sem. Biztosra nem ígérte támogatását, mert kétévi összeget előre odaigért Lipszky térképeinek kiadására,⁷⁴¹ de ha „valamelly

⁷³⁸ Festetics György levele Takáts Józsefnek, Keszthely, 1799. január 24., MOL Festetics Levéltár P279 15. cs. 1799:122 (195. tétel)

⁷³⁹ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1799. január 21., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatu regestruma 260. köt. 1799:81 (194. tétel)

⁷⁴⁰ SZABÓ 1928, 256.; Festetics György levele Takáts Józsefnek, Keszthely, 1798. december 27., MOL Festetics Levéltár P279 14. cs. 1798:1291 (189. tétel)

⁷⁴¹ Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1799. április 12., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatu regestruma 260. köt. 1799:300 (206. tétel)

takarékos potoló Fundust talál, 's valami hasznos köz itéletü Munkát tapasztal", szívesen kiadja a Minerván belül, csak a „környülállásoktul és időtül fog függeni”.⁷⁴²

3.2.3 Virág Benedek' poétai munkáji, 1799⁷⁴³

A sorozat tehát éppen megszűnés előtt állt, amikor Virág Benedek kézírata január 16-án végre felérkezett Takátshoz.⁷⁴⁴ Kettejük levelezése e tárgyban azonban korábbi keletű, mivel Takáts már 1797 őszén, az elsők között kérte fel Virágot az induló kiadóvállalat számára kéziratok készítésére és felkutatására.⁷⁴⁵ Virág jelentkezett is, bár először egy kitérő válasszal, mondván, hogy munkájának még sok híja van.⁷⁴⁶ De amikor 1798. nyár elején Bécsbe látogatott, Takátsnak „ígérte, hogy őszve szedi munkájit, mellyek általán fogva igazi finom érzéssel vagynak készítve”.⁷⁴⁷ 1798. júliusában Takáts meg is sürgeti a dolgot,⁷⁴⁸ novemberben pedig kétszer is megemlékezik arról, hogy bármelyik percben kézhez veheti Virág verseit,⁷⁴⁹ amelyek „mellyek Ódákából, Hexameterekből, külömbféle versezetekből, 's Horatiusnak némelly fordított Ódájiból állanak”,⁷⁵⁰ de ez csak (mint már említettük) 1799. januárjában következik be.

Takáts, 1799. március 1-jei levele tanúsága szerint, a maga munkájának megjelenésekor is azon aggódott, hogy a megígért kiadásokat teljesíteni tudja-e?⁷⁵¹ Áprilisban ezért újabb levelet intézett a grófhhoz, amelyben kérése mellé azt az ajánlatot tette, miszerint lemondana minden, könyvéből származó bevételéről, hogy a Minerva következő kötete megjelenhessen. Amint írja, „Gyül apródonként annyi költség az első

⁷⁴² Festetics György levele Takáts Józsefnek, [Keszthely], 1799. április 23., MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 260. köt. 1799:451 (208. tétel)

⁷⁴³ *Virág Benedek' poétai munkáji*, Pest, Trattner, 1799

⁷⁴⁴ *A' Magyar Országi Írók' munkájiknak könnyebb ki-nyomatását tárgyazó Gondolatok*, MTAK Kézirattár, MS 5086/47 (265. tétel); Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1799. január 26., MOL Festetics Levéltár P279 15. cs. 1799:149 (196. tétel)

⁷⁴⁵ *A' Magyar Országi Írók' munkájiknak könnyebb ki-nyomatását tárgyazó Gondolatok*, MTAK Kézirattár, MS 5086/47 (265. tétel)

⁷⁴⁶ *Uo.*

⁷⁴⁷ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. június 19., MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:663 (157. tétel)

⁷⁴⁸ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. július 5., MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:712 (161. tétel)

⁷⁴⁹ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. november 6., MOL Festetics Levéltár P279 14. cs. 1798:1139 (180. tétel); Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. november 27., MOL Festetics Levéltár P279 14. cs. 1798:1239 (184. tétel)

⁷⁵⁰ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1798. november 27., MOL Festetics Levéltár P279 14. cs. 1798:1239 (184. tétel); *A' Magyar Országi Írók' munkájiknak könnyebb ki-nyomatását tárgyazó Gondolatok*, MTAK Kézirattár, MS 5086/47 (265. tétel)

⁷⁵¹ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1799. március 1., MOL Festetics Levéltár P279 16. cs. 1799:300 (200. tétel)

ezer forint' maradékjához öszve, hogy Virág Benedek', vagy Szabó Dávid' feddhetetlen munkáját ki lehessen hová hamarabb adni".⁷⁵²

Arról ugyan nincs tudomásunk, mit válaszolt erre a gróf, de Takáts egy későbbi utalásából kiderül, hogy Virág kötetének megjelentetését mégis támogatta.⁷⁵³ Beszámol ugyanebben a levélben arról is, hogy a pesti nyomdász munkájával eleinte nem volt megelégedve, mert „midőn Pestre érhettem, már a' hatodik árkus vala munkában, de olly tetemes nyomtatásbéli hibákkal megmotskolva, hogy majd egész szavak kimaradtak, majd az értelem megváltozott, és így az egész könyv bizonyosan sokat elvesztett volna érdemlett betségéből". A kötet megjelenését Porkoláb Tibor 1800. január 14. és 25. közé teszi, arra alapozva, hogy Arankának január 14-én még azt írta, hogy Virág kötete két-három nap múlva jön ki a sajtó alól, január 25-én pedig már elküldte az első huszonöt példányt Kolozsvárra.⁷⁵⁴ Takáts előbb említett leveléből azonban kideríthető a pontos dátum is: január 20., ugyanis egy nappal korábban a következőket írta a grófnak: „már most sokkal tisztábban, 's azon kívül Nagyságod' Neve alatt, elhagygya holnap a' prést a' munka, melly 11 árkust ad, 's mindegygyike, a' gondosabb nyomtatás' kedvéért, 15 f. kerül. Kötelességemnek tartám erről tudósítani a' Méltóságos Urat, mint Meczenássát".⁷⁵⁵

Egy érdekes adalékkal szolgál még a kötet kiadástörténetéhez Porkoláb Tibor tanulmánya, ugyanis a kötet borítólapját mint peritextust vizsgálva értelmezi Virág kísérletét a társaságtól való elhatárolódásra, ekként értékelve a költő igyekezetét a borító leszaggatására.⁷⁵⁶

3.2.4 Takáts kísérletei a Magyar Minerva folytatására

Hogy Takáts a Magyar Minerva folytatására elszánta magát, azt jól bizonyítja Földi Jánoshoz írt levelének megmaradt fogalmazványa, amelyben leírja, hogy, ha másképp nem, akkor Görög Demeterrel közösen adná ki az újabb könyveket, „a' folyó beszédű munkát a' kötöttel" felváltva.⁷⁵⁷ Bővebb adatokat ezután Takáts és Légrády levelezéséből

⁷⁵² Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Bécs, 1799. április 26., MOL Festetics Levéltár P279 16. cs. 1799:525 (209. tétel); ld. még Takáts József levele Aranka Györgyhöz, Bécs, 1799. április 29., közli: TAKÁTS 1890, 108-109. és ENYEDI 1990, 71-72.

⁷⁵³ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Pest, 1800. január 19., MOL Festetics Levéltár P279 19. cs. 1800:71 (223. tétel)

⁷⁵⁴ PORKOLÁB 2007, 392.

⁷⁵⁵ Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Pest, 1800. január 19., MOL Festetics Levéltár P279 19. cs. 1800:71 (223. tétel)

⁷⁵⁶ PORKOLÁB 2007, 393-394.

⁷⁵⁷ Takáts József levélfogalmazványa Földi Jánoshoz, [Bécs, 1798], MTAK Kt. K378/3

nyerhetünk. A bizalmas, baráti hangvételű levelek azon időszakból valók, amikor Takáts – megválva a grófi háztól – előbb Pesten próbálkozott az ügyvédi pályával, majd a veszprémi káptalan ügyészeként dolgozott. Ugyan leginkább irodalmi híreket váltottak, néhány információt a Minerva sorsáról is kaphatunk.

1800. februárjában azzal a kéréssel fordult Takáts Légrádyhoz, hogy a Virág verseiből küldött újabb darabokat Kerekeshez továbbítsa, aki feltehetően a levélben felsorolt személyekhez (feltehetően *előfzetők*hez) fogja eljuttatni a munkát, mivel azok az első kettőt már megszerezték. Megadja azt is, milyen minőségben kérték a nyomtatványt: „velin papirosra H. Eszterházy Pál, Görög úr, Somsits Consiliarius úr, s Kováts úr; Szentgyörgyi közönséges papirosra Keresztury, Báróczy, Dóczy, Sándor István, Rosti apátúr”. Kéri továbbá, hogy egy példánnyal Batsányinak is „kedveskedjen”.⁷⁵⁸ Ez azt jelzi, hogy Batsányival a munkakapcsolat ugyan megszakadt, de viszonyuk a társasági érintkezés szintjén folytatódott.

Májusban arról adott hírt Légrádynak, hogy Rájnistól ígéretet kapott a Magyar Helikonra vezérlő Kalauz javított és bővített szövegének megküldésére, amit a Minerva keretein belül tervezne másodszor kiadni. Ugyanekkor számol be Kultsár Magyar Statisztikájáról is, aki „ha elvégezte is kevés idő múlva munkáját, a Minervának még is nehezen lehet 4-ik kötete; mivel kétség kívül bejártatták előbb vele Budát, Bécsset”, amint azt Schwartner hasonló témájú könyvének⁷⁵⁹ sorsa megmutatta.⁷⁶⁰

Augusztusban már azt panaszolja Légrádynak, hogy a kiadói munka szünetel, mert Rájnis még nem küldte el neki a júniusra ígért kéziratot, Kultsár munkájának „jó kidolgozása s megrostálása több időt kíván”. Bevallja, még mindig tervezi Molnár Borbála verseinek kiadását is, mert több bátorító levele érkezett, amelyekben a magyar munkák kiadására kérik. Ugyanakkor kijelenti, hogy a magasabb eladott példányszámmal járó anyagi hasznot szívesen feláldozná a „jó íz” terjesztése érdekében.⁷⁶¹

Egy hét múlva utolsó ismert, Festeticsnek szóló levelében is optimistán nyilatkozott Takáts: „Idővel, ha Kultsár Úr a Magyar Statistikáját elvégezheti, ’s magam-is, több ürességet nyervén, az annyira szükséges Pedagogiát jól kidolgozhatom: a’ M. Minerva nem szükölködik kötetek nélkül”. Felkéri egyben a grófot az esetleg tudomására jutott

⁷⁵⁸ Takáts József levele Légrády Imréhez, Pest, 1800. február 28., MTAK Kézirattár, M. Irod. Lev. 4° 138. 2. (236. tétel)

⁷⁵⁹ SCHWARTNER Márton: Statistik der Königreichs Ungern, Pest, Trattner, 1798

⁷⁶⁰ Takáts József levele Légrády Imréhez, Pest, 1800. május 22., MTAK Kézirattár, M. Irod. Lev. 4° 138. 5. (239. tétel)

⁷⁶¹ Takáts József levele Légrády Imréhez, Pest, 1800. augusztus 8., MTAK Kézirattár, M. Irod. Lev. 4° 138. 6. (240. tétel), illetve PORKOLÁB 2007, 393.

újabb munkák továbbítására.⁷⁶² Reménykedett tehát mind Kultsár munkájában, mind saját (lassan évtizedes) tervében.

Következő levelét már új munkahelyéről, Veszprémből írta. Maga a levél csak Kultsár munkájáról ad rövid hírt, amely már beadatott a cenzorhoz, „aki, úgymond, ministerialis lassúsággal jár, de bizonyos nyomon.”. Sokkal értékesebb viszont az a levlérszlet, amelyet Festetics neki írt leveléből idéz, mivel ezzel biztos támpontot ad arra nézve, hogy Takáts kapcsolatban maradt a grófi házzal. Ebben György gróf némi éllel konstatálja a Minerva folytatását: „Az én udvari lantos költőm (ugy mond többi között, még igen mértékletes folyású beszédben) még tsak Parnasszus kölke; de ugyan tsak mégis a Jupiter Homlok fattyának (Minervanak) emlődéin nagy édesdeden szopogat”.⁷⁶³

Ezután már csak szórványos adatokra bukkanhatunk. 1801-ben Takáts regestrumában lejegyzí, hogy Mészáros József elküldte neki prédikációját, hogy kinyomtatassa. Ez valószínűleg sikerült is neki, mivel Takáts működési helyén, Veszprémben jelent meg,⁷⁶⁴ de a kiadvány nem viseli a sorozat címét.⁷⁶⁵ Tervezte viszont a Minerván belüli kiadását Rájnís József „Magyar parnaszszus” című munkájának, amelyet a sorozat negyedik darabjának szánt. Ajánlata elfogadásáról 1803. december 30-án kapott visszajelzést a szerzötől.⁷⁶⁶ A 40 ív terjedelemre tervezett munka azonban kéziratban maradt és Takáts hagyatékából később az OSZK Kézirattárába került.⁷⁶⁷ A negyedik kötetet azonban Pápay Sámuel irodalomtörténete adta, amelyről évekkel később, 1808. áprilisában tudósította barátját, még a kötet megjelenése előtt, két részt ígérve.⁷⁶⁸ Ebből is csak egy valósult meg, az ötödik (és utolsó) kötetet végül Ruszek József filozófiai munkája adta.⁷⁶⁹

⁷⁶² Takáts József levele Festetics Györgyhöz, Pest, 1800. augusztus 14., MOL Festetics Levéltár P279 21. cs. 1800:890 (224. tétel)

⁷⁶³ Takáts József levele Légrády Imréhez, Veszprém, 1801. február 7., MTAK Kézirattár, M. Irod. Lev. 4° 138. 7. (241. tétel)

⁷⁶⁴ MÉSZÁROS József: Egyházi beszéd a papi rendről, Veszprém, Számmer, 1801

⁷⁶⁵ A' Magyar Országi Írók' munkájiknak könnyebb ki-nyomtatását tárgyazó Gondolatok, MTAK Kézirattár, MS 5086/47 (265. tétel)

⁷⁶⁶ Takáts József levele Légrády Imréhez, Veszprém, 1804. január 21., MTAK Kézirattár, M. Irod. Lev. 4° 138. 19. (253. tétel); A' Magyar Országi Írók' munkájiknak könnyebb ki-nyomtatását tárgyazó Gondolatok, MTAK Kézirattár, MS 5086/47 (265. tétel)

⁷⁶⁷ RÁJNIS József: A Magyar Parnaszszus, [kézirat] Győr, 1803, OSZK Kt. Quart. Hung. 221.

⁷⁶⁸ Takáts József levele Légrády Imréhez, Veszprém, 1808. április 2., MTAK Kézirattár, M. Irod. Lev. 4° 138. 27. (261. tétel)

⁷⁶⁹ RUSZEK József: A filozófiának előljárá értékezései, Veszprém, 1812

3.3 A kiadóvállalat terjesztési politikája

A tervezettel ellentétben a megjelent írásokat kétféle módon árusították. Egyrészt kihasználták a meglévő könyvkereskedői hálózatot, és jelentékeny számban halmoztak fel raktáraikban (főleg Kis Istvánéban) példányokat. Ez a könyvterjesztési mód leginkább az ország középső és nyugati (dunántúli) részén jellemző. Másodsorban, ugyanilyen fontos a keleti országrészen (a Tisztántúlon és Erdélyben) azok tevékenysége, akik (a célkitűzésnek megfelelően) önszorgalomból, minimális költségtérítés fejében, ismerőseik körében terjesztették ezeket a nyomtatványokat. Utoljára maradt az egyik legfontosabb központ: Bécs. A sorozat első két kötete itt látott napvilágot, és a többi is biztosan eljutott ide a Magyar Hirmondó szerkesztőinek, illetve Légrády Imrének jóvoltából.

A terjesztők a következők (működési terület, terjesztett mű/vek/):

Magánszemélyek:

1. *Antal János*⁷⁷⁰ (Marosvásárhely, Minerva, 1-2.)
2. *Bajkor József*⁷⁷¹ (Minerva 1.)
3. *Benke Mihály*⁷⁷² (Nagyenyed, Minerva 2.)
4. *Döme Károly*⁷⁷³ (Pozsony, Minerva, 1., 3.)
5. *Juranits László*⁷⁷⁴ (Értény, Minerva 2.)
6. *Káts István* (Nagyvárad, Minerva 1.)
7. *Keszthelyi László*⁷⁷⁵ (Nyitra, Minerva 1-3.)
8. *Kis Ferenc* (Minerva 1-2.)
9. *Kondé [NN]* (Himfy)
10. *Kultsár István* (Keszthely, Minerva 1-2., Gebhardi-ford.)
11. *Nemes György*⁷⁷⁶ (Bécs, Minerva 1.)
12. *Németh László* (Győr, Minerva 1-3.)

⁷⁷⁰ ANTAL János (1767 – 1854) erdélyi ref. püspök, 1798-tól marosvásárhelyi prédikátor, 1801-től a kollégium tanára, 1836-tól püspök

⁷⁷¹ ügyvéd

⁷⁷² BENKE Mihály (1757 – 1817) Teleki Lajos nevelője, 1791-től nagyenyedi tanár

⁷⁷³ DÖME Károly (1768 – 1845) pap, költő; 1794-től tanfelügyelő Pozsonyban, 1800-1816 között izsai plébános, 1817-től rövid erdélyi tartózkodás után szintén Pozsonyban kanonok, iskolaigazgató

⁷⁷⁴ JURANITS László (1765 – 1850) értényi plébános

⁷⁷⁵ KESZTHELYI László (1732 – 1803) piarista pap, 1776-tól a nyitrai iskola igazgatója

⁷⁷⁶ NEMES György, erdélyi udvari ágens Bécsben

13. *Rosenbacher Ferenc*⁷⁷⁷ (Kolozsvár, Minerva 1-3.)
14. *Sárvári Pál* (Debrecen, Minerva 1-2.)
15. *Szoboszlai József*⁷⁷⁸ (Bécs, Minerva – sz. n.)
16. *Teleki Domokos*⁷⁷⁹ (Marosvásárhely, Minerva 1.)
17. *Varga Márton* (Győr, Minerva 1-2.)

A „hivatásos” könyvterjesztők között természetesen megtaláljuk olyanok nevét, akik saját nyomdával is rendelkeztek: Eggenberger József pesti, Schwaiger András pozsonyi, Weber Sinom Péter pozsonyi árusok. Mellettük Kis István, Müller [Ferenc?]⁷⁸⁰, Földesi István⁷⁸¹, Zsoldos István⁷⁸² és Weingandt⁷⁸³ neve szerepel.

Takáts azért is javasolta a kereskedők általi terjesztést választani, mert a nagy forgalmú országos vásárok lehetőséget biztosítottak a nagyobb nyilvánosság és eladási példányszám elérésére.⁷⁸⁴ A Himfy-kötetek népszerűsítésében szintén a hely látogatottságára alapozott, amikor a „Füredi Ferdőben” összegyűlt „úri vendégeknek” megmutatni vitt ki „kép nélkül is egy két nyomtatványt hogy híre támadjon”.⁷⁸⁵

3.4 Összegzés

A Magyar Minerva történetének hiánytalan megírására a rendelkezésre álló iratok töredékessége miatt eleve nem vállalkozhattunk, de az összegyűjtött forrásanyag alapján tisztább képet alkothattunk a társaság felépítéséről, működéséről, az egyes kötetek megszületéséről. A kiadóvállalat, a kedvezőtlen kultúrpolitikai körülmények ellenére is, nagy reményekkel indult. Egyrészt Bécs a magyar kulturális élet színtereként is működött, másrészt a mecénás, Festetics György neve egyben minőségi és hosszútávú garancia volt. A gróf által biztosított évi ezer forint ugyan elegendőnek bizonyult volna a társaság stabil

⁷⁷⁷ ROSENBAKER Ferenc (1758 – 1822) piarista pap és tanár, 1799-1803 között Kolozsvárott tanít

⁷⁷⁸ SZOBOSZLAI József, erdélyi származású bécsi orvos

⁷⁷⁹ Teleki Domokosnál 100 példány lett elhelyezve a Minerva 1. kötetéből, halála után a kötetek Antal Jánoshoz és feltehetően Nemes Györgyhez kerültek.

⁷⁸⁰ MÜLLER Ferencsel lehet azonos, aki 1789 után Győrben nyitott kereskedést

⁷⁸¹ FÖLDESI István, keszthelyi könyvkötő

⁷⁸² ZSOLDOS István, szombathelyi könyvkötő

⁷⁸³ WEINGAND János Mihály – 1774-ben Pesten nyit KÖPF János Györggyel közösen könyvkereskedést, majd 1778-ban Budán, 1784-ben Kassán nyit üzletet

⁷⁸⁴ Takáts József levele Festetics Györgyhez, Bécs, 1798. június 19., MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:663 (157. tétel); erre vonatkozóan ld. KERÉNYI Ferenc: Pest vármegye irodalmi élete 1790-1867, Budapest, Pest Megye Monográfia Közalapítvány, 2002, 11-13.

⁷⁸⁵ Takáts József levele Légrády Imréhez, Veszprém, 1801. július 8., MTAK Kézirattár, M. Irod. Lev. 4° 138. 9. (243. tétel)

működéséhez, de a kiadó laza szervezete, az egymástól eltérő elképzelések ellentmondásokhoz vezettek, ami végül a társaság működésének megszűnését eredményezte. Már a névválasztás is jelképes értékű: amíg a mecénás inkább a hasznosságot és tudományosságot (autenticitást) hangsúlyozta volna a felvilágosodás ismeretterjesztő elképzelésének megfelelően, addig a „levelezői” (mai terminológiával kiadványmenedzseri) feladatokkal megbízott Takáts és a Bécsben élő magyar írói kör (a gróf által végül elfogadott) javaslatukban a sorozat irodalmi jellegét emelték ki. A kétféle igény az első kötet esetében még találkozott, mert Festetics Batsányi iránti tiszteletéből fakadóan hajlott Ányos verseinek kiadására. Talán a kezdeti lelkesedésnek köszönhetően, de mind közül e munkáé a legrészletesebben dokumentált kiadástörténet.

Az első kötet sikere után viszont konfliktusok sora nehezítette meg a vállalkozás működését, kedvetlenséget okozva ezzel a fő támogatónak és nehézségeket támasztva a további munkák megjelenése előtt. Előbb az egyik bíráló, Batsányi és Takáts között került sor hatalmi összecsapásra, majd a legfontosabb terjesztők és egyben felkért szerzők, Révai és Kultsár vitája okozott fennakadást a munkában.

Az országos felhívásra sok szerző és ajánló jelentkezett. Az ő igényeiknek sem tudtak megfelelni, mert annak ellenére sem győzték kiadni a beérkezett és a bírálók (valamint a gróf által is támogatott) kéziratokat, hogy a kiadott kötetek bevételét elvileg az újabb munkák kiadására fordították volna. Ez az üzleti szemlélet vásárlóerő híján ekkor még nem volt életképes. A várólistára kerülés viszont újabb konfliktusokat gerjesztett a türelmetlen szerzők esetében. Talán éppen ennek köszönhetően akarta a sorozathoz tartozásnak még a látszatát is kerülni Virág Benedek végül 1800. januárjában mégis megjelent könyve borítójának leszaggatásával.

A meglévő szervezeti keretek azonban 1799-ben végleg felbomlottak. A gróf megvonta támogatását, mivel sok alkalmatlanságot kellett elszenvednie, és eredeti elképzeléseitől eltért a kiadó. Az egyik bíráló, Batsányi már korábban eltávolodott a társaságtól, a másik, Báróczy is marginalizálódott. Az addig levelezői munkát ellátó Takáts megvált a grófi háztól, de a sorozat folytatására vonatkozó terveit nem adta fel. A Légrády Imrével folytatott levelezése jól mutatja, hogy fontosnak tartotta és ápolta a Bécsben maradt értelmiségiekkel a kapcsolatot. Ez a levelezés eddig egyedüli forrásunk a kései kötetek megjelenésére, amelyek, bár sokat nem árulnak el, mégis világossá teszik azt, hogy sem Festeticcsel, sem Batsányival való kapcsolatát nem szakította meg, bár ezután a sorozat hatóköre leszűkült, csak a dunántúli írók műveit tartalmazza.

Csak részben valósult meg a tervezett terjesztési modell is: az ország keleti részein és Erdélyben a magánzók (tudósok, tanárok) segítségével folyt a kötetek árusítása, addig a Dunántúlon inkább az intézményes kereteket vették igénybe. A mecénás távoztával azonban Takáts a korban elterjedt előfizetéses és könyvkereskedői árusítás mellett dönt.

A kiadó rövid élete során azonban célt ért: neves irodalmárok, tudósok segítségével a klasszikus századforduló legjelentősebb irodalmi terméseit sikerült megjelentetnie.

4. Takáts József pályájának (újra)értékelése

Takáts József életútjában és későbbi megítélésében legnagyobb szerepet az 1790-1799 közötti időszak játszotta. Jelen dolgozat egyik fő célkitűzése volt a Takáts-hagyaték darabjainak összegyűjtése és közzétevése, amely részben megvalósult. Az itt közölt és elemzett iratanyag tetemes része eddig a történelmi kutatás előtt ismeretlen volt, így többek között a Takáts személyéről majd százhusz éve keletkezett monográfia írója, Takáts Sándor előtt is. A szerző, mivel „rehabilitálni” akarta, piedesztálra emelte rokonát, kritikusi viszont inkább feledésre méltónak ítélték. Az összegyűjtött források segítségével sikerült olyan új információkra lelni, amelyek lehetővé tették Takáts József élete legjelentősebb szakaszának alaposabb megismerését, ezáltal mind *nevelői*, mind *kiadói* tevékenységének pontosabb értékelését.

Takáts nevelői munkássága összetett, értékelésekor több szempontot kell figyelembe venni. Egyrészt, a kor főúri nevelési gyakorlatának megfelelően, magántanítónak alkalmazták. Szerződése alapján feladatköréhez tartozott az ifjú Festetics oktatása minden tárgyból. A nevelési elveket mind a nevelő, mind az apa írásban, előre lefektették. Mind az ő tervezete, mind a grófé összhangban vannak a század korszerű nevelési elveivel és tervezeteivel, bemutatásuk alapján elmondható, hogy kiemelt szerepet kapott bennük, Locke nyomán, az erkölcsi, a szellemi és a testi nevelés. Ugyanakkor a német filantropizmus hatása, a hazai arisztokrácia nevelésében egyedülálló módon, a fizikai munka felvétele a képzési tervbe, még akkor is, ha ez nem valósult meg, csak terv maradt. A fontosnak tartott tudományok alapján képet alkothatunk a társadalmi és hivatali elit tudásanyag-szükségletéről és –igényéről, amely leginkább az államigazgatási és gazdasági területekre koncentrál, meghatározva ezzel a Festetics-család jövőképét is, miszerint továbbra is az állam és az uralkodó szolgálata által kívánták a család jólétét biztosítani.

Másrészt azonban a nevelő feladatköre a grófné és fia Bécsbe költözése (1793) után jelentősen átalakult. Eltávolodott a hagyományosan magántanítóinak nevezett munkától, csak a tananyag ismétlése, illetve egyes, az iskolában nem oktatott tárgyak (a francia és az olasz nyelv) ismeretanyagának átadása hárult rá, valamint – legfőbb feladatként – az ifjú gróf erkölcsi nevelése. A locke-i három nevelési terület közül ez kapott egyértelmű

prioritást, György gróf képes volt komoly anyagiakat áldozni arra, hogy fia a legtöbb odafigyelést kapja e téren Takátstól. Ezért további könnyítésként, idővel, korrepetitort is felvett nevelője mellé, aki a repetíciókat helyette elvégezte, sőt, az iskolában nem oktatott tárgyak tanítására külön tanárokat („mestereket”) fizetett. A felszabadult hasznos időben Takáts ügynöki feladatokat is ellátott Bécsben: a gróf könyvvásárlásait intézte, néha pénzügyeit is, de ő felügyelte a gróf ösztöndíjasainak tanulmányait is. Utódának kiválasztásában is nagy szerepe volt. A hosszas, néha vitára is okot adó válogatásnak több oka is volt, mivel a jelentkezők képzettsége és rátermettsége mellett ügyelnie kellett a gróf politikai megítélésére is.

Ha a klasszikus prefektusi poszttal szemben támasztott elvárásokat nézzük, nem tudjuk értékelni Takáts munkáját, mivel oktatási tevékenységet nem folytatott kellő mértékben. Másrészt viszont, nevelői munkájának eleget tett. László gróf – a kitűzött céloknak megfelelően – hasznos tagja lett a társadalomnak, amit jól mutatnak a magyar kultúra ápolására, megőrzésére tett későbbi kísérletei.

Nevelői munkásságához tartoznak, de a dolgozatban külön kiemelt helyet kaptak azok az utazások, amelyek Takátsnak a szünidőben tanítványa kíséretében tett. Ezek szorosan illeszkedtek a nevelési programhoz, és elsősorban az akkori Magyarországon (Dunántúl, 1794; Alföld, 1795; Felvidék, 1796; Délvidék és Erdély, 1797), illetve a Habsburg Birodalom területén belül (Horvátország és Itália, 1798) történtek. Ezek mind céljukból, mind bizonyos sajátosságokból (pl. Festetics László életkora, a rendelkezésre álló idő, stb.) kifolyólag nem sorolhatók be a Kavalierstour kategóriájába, tipológiailag sokkal inkább előre tervezett ismeretszerző tanulmányutak, mondhatni honismereti „tanulmányi kirándulások”, mégis a Kavalierstour bizonyos mintái ismerhetők fel az ezekről készült feljegyzésekben. Egyrészt ezek a földrajzi-társadalmi környezet – az ipari újítások, helyi sajátosságok, történelmi háttér – alaposabb megismerését célozták, megmutatva az ország sokszínűségét. Kimondott céljuk volt ugyanakkor az ifjú gróf kapcsolatrendszerének kiépítése is, a meglévő családi kötelek ápolása és a leendő hivatali nexusok megalapozása. Némelyik látogatás jelképes értékű volt, így a hazai gazdasági oktatás másik úttörőjénél, Tessedik Sámuelnél tett vizitáció közelebb hozta az egyazon cél érdekében munkálkodó katolikus főmenest és evangélikus lelkészt.

A források alapján rekonstruálni lehetett az utazás minden mozzanatát a felkészüléstől a megérkezésig. Az úti előkészületek során tanácsot kértek a vidék ismerőitől, illetve tanulmányozták a területre vonatkozó irodalmat. Az útvonal

kijelölésében is alapul vették ezeket a munkákat, de a legfrissebb szakirodalom (Kászonyi András, Sándor István, Teleki Domokos) mellett a régi utazási irodalmat (Szepsi Csombor Márton) nem ismerték. Az útikönyvhöz azonban nem mindig ragaszkodtak, hanem egyéni útiterv alapján, a körülményekhez igazodva utaztak, kihasználva az ország fejlődő postahálózatát, megismertetve az ifjú grófot a különféle fogatokkal és lehetőségekkel (vontatásos hajózás, saját kocsi – saját vagy postalovakkal, ökörfogat, forspont stb.).

Az írásos beszámolóiban sokféle adatot fellelhetünk. A népesedési adatok (lakosság lélekszáma, nemzetiségek megoszlása, vallási összetétel) egy része első kézből származó információ, amelyek helyi kalauzaik közlésén alapulnak, másrészt Korabinsky leírásából valók. Az épületek és tájak leírásában inkább a felkészüléshez használt útikönyvekből (leginkább Telekiéből) merítenek, de az azóta történt változások és egyedi élmények leírása sokkal hangsúlyosabb, ezért sem Takáts, sem Festetics László beszámolója nem tekinthető kompilációnak.

Dolgozatom harmadik pillére a Magyar Minerva kiadóvállalat történetének kidolgozása volt. A téma hiánytalan megírására a rendelkezésre álló forrásanyag töredékessége miatt eleve nem vállalkozhattunk, de az összegyűjtött forrásanyag alapján tisztább képet alkothattunk a társaság felépítéséről, működéséről, az egyes kötetek megszületéséről.

Munkaadója és neveltje révén Takáts Bécsben tett szert azokra a kapcsolatokra, melyek segítségével az ígéretes kezdeménynek tűnő irodalmi vállalkozást útnak indíthatta. A gróf által biztosított évi ezer forint ugyan elegendőnek bizonyult volna a társaság stabil működéséhez, de a kiadó laza szervezete, az egymástól eltérő elképzelések ellentmondások kialakulását eredményezte, ami végül a társaság működésének megszűnéséhez vezetett. A mecénás inkább a hasznosságot és tudományosságot (autenticitást) hangsúlyozta volna, addig Takáts és a Bécsben élő magyar írói kör javaslatukban a sorozat irodalmi jellegét emelték ki. A kétféle igény csak az első kötet esetében találkozott, mert Festetics Batsányi iránti tiszteletéből fakadóan hajlott Ányos verseinek kiadására. Ugyanakkor az Erkölti oktatások keletkezési körülményeinek feltárása mellett, sikerült pontosan beazonosítani a Virág-kötet pontos megjelenési dátumát is.

Az első kötet sikere után viszont konfliktusok sora nehezítette meg a vállalkozás működését, kedvetlenséget okozva ezzel a fő támogatónak és nehézségeket támasztva a további munkák megjelenése előtt. Előbb az egyik bíráló, Batsányi és Takáts között került sor hatalmi összecsapásra, majd a legfontosabb terjesztők és egyben felkért szerzők, Révai

és Kultsár vitája okozott fennakadást a munkában. Konfliktushelyzetet teremtett az is, hogy az országos felhívásra beérkezett kéziratokat nem tudták ugyanabban az ütemben kiadni, a meglévő szervezeti keretek pedig 1799-ben végleg felbomlottak. A gróf megvonta támogatását, mivel sok alkalmatlanságot kellett elviselnie, és eredeti elképzeléseitől eltért a kiadó. Emellett mindkét bíráló elhatárolódott a társaságtól. Az addig levelezői munkát ellátó Takáts megvált a grófi háztól, de a sorozat folytatására vonatkozó terveit nem adta fel. A Légrády Imrével folytatott levelezése jól mutatja, hogy fontosnak tartotta és ápolta a Bécsben maradt értelmiségiekkel a kapcsolatot. Ez a levelezés eddig egyedüli forrásunk a kései kötetek megjelenésére, amelyek, bár sokat nem árulnak el, mégis világossá teszik azt, hogy sem Festeticcsel, sem Batsányival való kapcsolatát nem szakította meg, bár ezután a sorozat hatóköre leszűkült, csak a dunántúli írók műveit tartalmazza.

Csak részben valósult meg a tervezett terjesztési modell is; az ország keleti részein és Erdélyben a magánzók (tudósok, tanárok) segítségével folyt a kötetek árusítása, addig a Dunántúlon inkább az intézményes kereteket vették igénybe. A mecénás távoztával azonban Takáts a korbán elterjedt előfizetési és könyvkereskedői árusítás mellett dönt.

A kiadó rövid élete során azonban célt ért, neves irodalmárok, tudósok segítségével a klasszikus századforduló legjelentősebb irodalmi terméseit sikerült megjelentetnie.

Takáts pályája jól illik kortársai karrierje mellé, az irodalomból önállóan megélni nem tudó kismemes előtt nem sok választás állt – támogatást kellett keresen vagy hivatalt kellett vállalnia. Takáts az érvényesüléshez pályájának kezdetén az előbbi utat választotta, amelyben több-kevesebb sikerrel helytállt, viszont amint tehetette, a Festetics-háznál eltöltött idő alatt szerzett tapasztalatait a magyar irodalom felvirágoztatására használta.

A kutatás új irányai

Kutatásaim során a felvetődött legfontosabb kérdésekre megadták a források a választ, azonban ezek újabb forrásokhoz és újabb kérdésekhez vezetnek el, legtöbbjük közlése vagy vizsgálata azonban szétfeszítette volna a disszertáció kereteit.

A levéltári fond anyagának további szisztematikus átvizsgálása után folytatható lenne Festetics László immár komplex neveltetésének megírása, amelyet Takáts után Kultsár István neve fémjelez. Ehhez kapcsolódóan felmerült a fiatal gróf és második

nevelőjének cseh- és németországi utazásáról készült francia és német nyelvű beszámolóinak, valamint (amennyiben a kutatás számára hozzáférhetővé válik) album amicorumának kiadása.

Ugyanígy „elvarratlan szál” Takáts kapcsolatrendszerének feltárása, amelyhez a korrespondencia-vizsálgatot ki kell terjeszteni a vele kapcsolatban állt személyek irathagyatékaira, ahol utalásokat, önálló iratokat is találhatunk. Szintén felvetődött már a rokon családok levéltári anyagának ugyanezen szempontú vizsgálata.

A disszertációból terjedelmi okok miatt kimaradt iratok vizsgálata is nagyban hozzájárulna egy hiteles Takáts-kép megrajzolásához. Ezért érdemes lenne foglalkozni az 1796-os verseskötet autográf kézírataival, valamint Takáts francia és latin nyelvű jegyzeteivel.

Szintén kimaradtak a forrásközlésből Takáts költségelszámolásai, amelyek életmód-történeti megközelítésben is vizsgálhatóak, képet adva így a 18. század végi Bécs hétköznapijairól. A források más szempontú vizsgálata azonban még hozhat új eredményeket más területek kutatói számára is.

5. Bibliográfia

ABAFI Lajos: Péteri Takáts József levele Somogyi Gedeonhoz. In: *Figyelő*, 1876/1 248-249.

ABBT, Thomas: Vom Tod für das Vaterland, Berlin, Nicolai, 1761

ABBT, Thomas: Vom Verdienste, Berlin, Nicolai, 1768

ALBRIZZI, Giovanni Battista: Forestiero illuminato intorno le cose piu rare, e curiose antiche e moderne della citta di Venezia e delle isole circonvicine [...], Venezia, Bertazzoni, 1795

Ányos Pál' munkáji, Bécs, özv. Alberti Ignácné, 1798

BACON, Francis: Sermones fideles sive interiora rerum, XLVIII, De studiis et lectione librorum

BALLAGI Aladár: Elfelejtett írók: Péczeli és Péteri Takáts. In: *ItK* 1891. 382-400.

Batsányi János összes művei (s. a. r. KERESZTURY Dezső és TARNAI Andor), I., *Versek*, Budapest, 1953

BECKMANN, Johann: Physikalisch-ökonomische Bibliothek, worinn von den neuesten Büchern, welche die Naturgeschichte, Naturlehre und die Land- und Staatswirtschaft betreffen, zuverlässige und vollständige Nachrichten ertheilet werden, Bd. 1-23., Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht, 1770-1806

BERGER, Christian Friedrich: Neubearbeitetes Hand- und Hausbuch für den österreichischen Bürger- und Landmann, Wien, Doll, 1796

BIRKÁS Géza: Francia utazók Magyarországon, Szeged, 1948

BIRCKENSTOCK, Johann Melchior: Ad Hungaros, Viennae, 1796

BODOLAY Géza: Irodalmi diáktársaságok 1785-1848, Bp., Akadémiai, 1963

BRODARICS István: Második Lajosnak [...] a mohátsi hartzon történtt veszedelme, (ford. LETHENYEI János), Buda, 1795

BUCSÁNSZKY György: Epicedion Illustr. Dno Nicolao e com. Palffy ab Erdőd, i comitatus Posoniensis perpetuo comiti [...] qui die VII. kal. Junii 1800. in Italia, ad Romano, gloriosa heroicae virtutis contra gallos victima occubuit, Pozsony, 1801

BURKE, Peter: Útmutatás az utazástörténet számára, In: *Korall*, 7. évf. 26. sz. (2006) 5-26.

CAMPE, Joachim Heinrich: Erköltsi könyvetske. Íródott a pallérozottabb rendbéli gyermekeknek hasznokra. Fordítódott németből FÖLDI Ferenc által, Komárom és Pozsony, Wéber, 1789.

CAMPE, Joachim Heinrich: Kleine Seelenlehre für Kinder. Wien, 1788.

CAMPE, Joachim Heinrich: Theophron, oder der erfahrene Rathgeber für die unerfahrene Jugend, Wien, 1790

CHOMPRÉ, Pierre: Selecta latini sermonis exemplaria, 1-6. köt., Augsburg, Rieger, 1777-1786

CICERO, Marcus Tullius: De legibus

CORNEILLE, Pierre: Horace

CORRADI MUSI, Carla: Sestini és Forni Magyarországon. In: Régi és új peregrináció. Magyarok külföldön, külföldiek Magyarországon, (szerk.) BÉKÉSI Imre et al., Budapest, Szeged, Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság, Scriptum, 1993, 998-1005.

CSANAK Dóra, F.: Két korszak határán. Teleki József, a hagyományörző és a felvilágosult gondolkodó. Budapest, Akadémiai, 1983

CSÁNYI László: Első könyvkiadói vállalkozásunk a Magyar Minerva, In: *Új Helikon* 1962, 51-56.

CSÜRY Bálint: Péteri Takáts József levele Aranka Györgyhöz. In: *ItK* 1935. 52-54.

CZÉRE Béla: Magyarország közlekedése a 19. században, 1780-1914, Budapest, MÁV Rt., 1997

DENIS, Michael: Protrepticon inclytæ nationi Hungaricæ, Viennæ, 1796

Dessauische Zeitung für die Jugend und ihre Freunde, szerk. Rudolph Zacharias BECKER, Dessau, 1782–1785.

DOBA Dóra: Német utazók Magyarországon a 18. században, In: *Világtörténet*, 1999/ősz-tél, 28-41.

DORRELL, J.: Istenes jóságra és szerentsés boldog életre oktatótt nemes ember (ford. FALUDI Ferenc), Kassa, Pozsony, Landerer, 1787

ÉDER Zoltán: Honismereti törekvések a XVIII. század végén az első magyar nyelvű útikönyvben. In: A magyar nyelv és kultúra a Duna völgyében. Kapcsolatok és kölcsönhatások a 18-19. század fordulóján, (szerk.) JANKOVICS József et al., Budapest, Wien, Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság, 1989, 170-177.

„Emlékek híres férfiakról, akiket Tolnai Festetics László gróf 1796-ban és az azt követő években tisztelettel meglátogatott, midőn hazáját és a külföldet járta.”
http://www.axioart.com/index.php?op=live_item&id=146067 (2009. január 21.)

ENGELMANN, Franz: Die niederländische Picke, als thätiges hülfsmittel zum Schnitte der Feldfrüchten, Waizen, Roggen, Gersse, Haber etc. mit leichterer Mühe und wenigeren Rosten statt der bisher gewöhnlichen Sicheln, allen Oekonomen, Wirtschaftsbeamten, und besonders dem Landmanne empfohlen, Wien, 1797

ENYEDI Sándor: Péteri Takáts József levelei Aranka Györgynek. In: *Magyar Könyvszemle* 1990/1-2. 69-74.

FEHÉR Katalin: A felvilágosodás pedagógiai eszméi és a főúri magánnevelés. In: *Iskolakultúra* 6. (1996) 2. sz. 85–93.

FEHÉR Katalin: A felvilágosodás pedagógiai eszméi Magyarországon, Bp., Eötvös József Kk., 1999

FEHÉR Katalin: Ráday Pál ismeretlen kéziratot utasítása fia nevelőjének 1723-ból. In: *MKSz* 1997/2, 220–225.

FEJÉRDY Gergely: 18. századi francia nyelvű utazók Magyarországon, In: *Világtörténet*, 1999/ősz-tél, 42-56.

FENYŐ István: Kisfaludy Sándor, Budapest, Akadémiai K., 1961

FESSLER, Ignaz Aurelius: Marc-Aurel, 1-3., Breslau, Korn, 1790-1792

FESTETICS László: Az 1798^{dik} esztendőbeli Utazásnak le-irása, OSZK Kézrattár, Quart. Hung. 3696

FLEURY, Claude: Catécisme historique, contenant en abrégé l'histoire sainte et la doctrine chrétienne. Paris, Vve G. Clouzier, 1683

FRISNYÁK Zsuzsa: A magyarországi közlekedés krónikája 1750-2000, Budapest, MTA TTI, 2001

GÁLOS Rezső: Molnár Borbála elveszettnek hitt verses regénye. In: *ItK* 1938. 76-77.

GÁLOS Rezső: Adatok Péteri Takáts József életéhez és munkáihoz. In: *ItK* 1921. 256-259.

GELLERT, Christian Fürchtegott: Fabeln und Erzählungen. Leipzig, [s. n.], 1746–1748.

GELLERT, Christian Fürchtegott: Sämmtliche Schriften, (neue verb. Aufl.) Wien, Trattner, 1789-1790

Gellert R. F. professornak erkölsös meséi és elő-beszéllései, ford. KÓNYI János. Pécs, Engel, 1776.

GÖMÖRI György: Angol és skót utazók a régi Magyarországon, 1542-1737, Budapest, Argumentum, 1994

Gróf Festetics László' utazása 1796. esztendőben, OSZK Kézrattár, Quart. Hung. 3694

Gróf Festetics László' utazása az 1795. esztendőbeli Oskola-szünetkor, OSZK Kt., Quart. Hung. 3693

G. Festetics Lászlónak 1797. esztendőbeli utazása, OSZK Kézrtattár, Quart. Hung. 3695

GUTHMUTHS, Johann Christoph Friedrich: Gymnastik für die Jugend, Schnepfenthal, 1793

GYÖRFFY Katalin, G.: Kultúra és életforma a XVIII. századi Magyarországon (idegen utazók megfigyelései), Budapest, Akadémiai K., 1991

HARMATH István – KATSÁNYI Sándor: Veszprém megye irodalmi hagyományai, Veszprém, 1984, 52-53.

HILTENBRAND, Anton: Österreichischer Weinbaukatechismus oder kurzer Unterricht vom Weinbaue in Österreich, Wien, Doll, 1796

HIRSCHFELD, Christian Caius Lorenz: Versuch über den grossen Mann, Leipzig, Crusius, 1768

HORNYÁK Mária: „Ó nőlly, épülj remek csemete!“. Teleki Imre gróf neveltetése a 18. század végén. In: *Neveléstörténet* 2006/3–4. 5–19.

HORVÁTH Ádám, pálóczi: Psychologia, az az a lélekről való tudomány. Kézirat, 1789. (Nyomtatásban: Pest, Trattner, 1792)

HORVÁTH János: Péteri (Téti) Takáts József. In: HORVÁTH János: Berzsényi és íróbarátai, Bp., 1960, 263-274.

HUDI József: Ányos Pál és családja. In: Ányos Pál : 1756 – 1784, szerk. GÉCZI János, Veszprém, Művészetek Háza, 1994, 203-206.

HUFELAND, Christoph Wilhelm: Guter Rath an Mütter über die wichtigste Punkte der physischen Erziehung der Kinder in den ersten Jahren, Berlin, 1799

HUFELAND, Christoph Wilhelm: Die Kunst, das menschliche Leben zu verlängern, Jena, 1796

JAKOB, Ludwig Heinrich: Die allgemeine Religion, Halle, 1797

JANCSÓ Elemér: Péteri Takáts József: A hazai utazásról. In: *Páosztortűz* 1944/2 81-86.

KÁSZONYI András: Magyar országból tett Velentzei útazás, Pozsony, Pest, Landerer, 1797

KEMPELEN Béla: Magyar Nemes Családok, Bp., 1931

KERÉNYI Ferenc: Pest vármegye irodalmi élete 1790-1867, Budapest, Pest Megye Monográfia Közalapítvány, 2002

KERNER, Johann Simon: Handlungs-Produkte aus dem Pflanzenreich, Stuttgart, Mezler, 1781-1786

KIESEWETTER, Johann Gottfried Karl Christian: Über den ersten Grundsatz der Moralphilosophie, Berlin, 1790

KISBÁN Eszter: Utazás és útleírás a történeti kutatásban. Egy szimpozionról. In: *Századok* 1982/6 1091-1094.

KORABINSKY, Johann Matthias: Geographisch-historisches und Produkten Lexikon von Ungarn, Pozsony, Weber és Korabinsky, 1786

KORNIS Gyula: A magyar művelődés eszményei, Bp., Kir. M. Egy. Ny., 1927

KOSÁRY Domokos: Művelődés a XVIII. századi Magyarországon. Budapest, Akadémiai, 1980

KOSTYÁL István: Festetics László kísérletei közkönyvtárak alapítására. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1961/1962, 280-290.

KOSTYÁL István: Juhász István levele Weszprémi Istvánhoz. In: *ItK* 1967. 327-329.

KOVÁCS Sándor Iván: Útleíró utazók – utazási irodalom a XVI-XVII. Században, Szeged, 1972

KOVÁCS Sándor Iván: A régi magyar utazási irodalom az európai utazáselméleti művek tükrében. In: *Uő.*: Szakácmesterségnek és utazásnak könyvecskéi: két tanulmány, Budapest, Szépirodalmi, 1988, 93-241.

KRAFT, Johann: Abhandlung von den Obstbäumen, worinn ihre Gestalt, Eriehung und Pflege angezeigt und beschrieben wird, Wien, Gräffer, 1792-1796

KRÜNITZ, Johann Georg: Ökonomische Encyclopädie oder allgemeines System der Staats-, Stast-, Haus- und Landwirtschaft, Berlin, Pauli, 1773-1858

KULCSÁR Krisztina: 18. századi német utazók Magyarországon (1740-1785), In: *Sic itur ad astra*, 1996/1-3, 83-113.

KULCSÁR Krisztina: Bécs és Varsó. Két herceg az udvari élet forgatagában, In: *Századok*, 2005/5 1169-1205.

KULCSÁR Krisztina: II. József utazásai Magyarországon, Erdélyben, Szlavóniában és a Temesi Bánságban, 1768-1773, Budapest, Gondolat, MOL, 2004

KULCSÁR Krisztina: A politikai és társadalmi elit utazásai: 18. századi utazások vizsgálatáról németországi kutatások kapcsán, In: *Korall*, 7. évf. 26. sz. (2006) 99-127.

KURUCZ György: Adósság, hitel, törlesztés. Festetics György pénzügyi helyzete 1782 és 1818 között, In: *Századok* 2006/3, 539-565.

LA BRUYERE, Jean de: Les caracteres de Theophraste, ou les Moeurs de ce siècle, Lyon, 1688

LA PORTE, Joseph de: L'Esprit des Monarques Philosophes, Amsterdam, 1764

LAKATOS Vince: Festetics György plánuma fia neveléséről. In: *Magyar Közéiskola* 1910. 225-230.

LEIBITZER, Johann: Vollständiger Garten-Kalender nach dem vaterländischen Klima, und der Natur der Gewächse, für Gärtner und Gartenfreunde entworfen, Wien, Doll, 1794

LEUPOLD, Jakob: Theatrum arithmetico-geometricum das ist: Schauplatz der Rechen- und Messkunst, Leipzig, 1727

LEUPOLD, Jakob: Theatrum machinarum generale, Leipzig, 1724

LEUPOLD, Jakob: Theatrum machinarum hydraulicarum, oder Schau-Platz der Wasser-Künsten, Leipzig, 1724

MABLY, Gabriel Bonnot de: Principes de morale, Paris, 1784

MAJDÁN János: Egy város válasza a kihívásokra a XIX. században. In: *Kutatások az Eötvös József Főiskolán*, 2004, (szerk.) STEINERNÉ MOLNÁR Judit, Baja, EJF, [2005], 12-26.

Magyar utazási irodalom: 15-18. század. (vál. és utószó KOVÁCS Sándor Iván; szöveggond., jegyz. MONOK István) Szépirodalmi Kvk., Budapest, 1990

MÉSZÁROS József: Egyházi beszéd a papi rendről, Veszprém, Szammer Mihály, 1801

METZBURG, Georg Ignaz von: Institutiones mathematicae in usum tironum conscriptae, 1-7., Wien, Trattner, 1780-1791

MEZEI Márta: A kiadó „mandátuma”: kiadói nézetek és eljárások Révától Kazinczyig, Debrecen, Kossuth Egyetemi K., 1998

MILLER, Johann P.: *Handbuch zu gemeinnützigter Bildung und Unterweisung der Jugend in öffentlichen Schulen*, Ulm, Stettin, 1773

MILLOT, Claude Francois: A világnak közönséges története. 1–2. köt., ford. VERSEGHY Ferenc. Pest és Buda, Weingand, 1790–1791.

A' mostani Adeptus vagy is a' szabad kömivesek valóságos titka, ford. Báróczy Sándor, Bécs, 1810

NAGY Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal, Pest, Ráth Mór, 1865, XI, 18-19.

NOVOTNY, Honorius: Sciagraphia, seu compendiaria Hungariae [...], 1-2., Bécs, 1798

OLTER László: Brit utazók Magyarországon 1792-1815, In: *Történelmi Szemle* 2000/3-4, 267-291.

PALMA, Karl Franz: Notitia rerum Hungaricarum ab origine ad nostram usque aetatem. Nagyszombat, Jezsuita Akadémia, 1770.

Péteri Takáts József' költeményes munkái, Bécs, Alberti, 1796

POLGÁR Marianna: Francia utazók Nyugat-Magyarországon a 18. században. In: Francia emlékek. Napóleon és Vasvármegye: francia hatások Vasvármegye művelődéstörténetében, (szerk.) KÖBÖLKUTI Katalin, NAGY Éva, Szombathely, 2005, 113-124.

POPE, Alexander: Essai sur l'homme, poeme philosophique

POPOVA-NOWAK, Irina V.: A nemzet felfedezésének Odüsszeiája. Magyarok Magyarországon és külföldön, 1750-1850, In: *Korall*, 7. évf.26. sz. (2006) 128-152.

PORKOLÁB Tibor: A Virág Benedek' poétai munkái kötetrendjéből és peritextusairól. In: *ItK* 2007/4-5, 388-417.

PUKÁNSZKY Béla – NÉMETH András: Neveléstörténet, Bp., 1995

Q. Horatius F. Poeticája Virág Benedek által, Pest, Trattner Mátyás, 1801

RABENER, Gottlieb Wilhelm: Satiren (5. verb. Aufl.), Wien, Trattner, 1787

RÁJNIS József: A Magyar Parnaszszus, [kézirat] Győr, 1803, OSZK Kt. Quart. Hung. 221.

ROUSSEAU, Jean-Jacques: Emil vagy a nevelésről. (ford. Győry János), Bp., 1957

RUSZEK József: A filozófiának előljáró értekezései, Veszprém, 1812

SALZMANN, Christian Gotthilf: Nachrichten für Kinder aus Schnepfenthal. Leipzig, Crusius, 1787.;

SALZMANN, Christian Gotthilf: Der Bote aus Thüringen. 1788–1812.

SÁNDOR István: Egy külföldön utazó magyarnak jó barátjához küldött levelei, Győr, Streibig, 1793

Schauplatz der Künste und Handwerke, oder vollständige Beschreibung derselben. Übersetzt und mit Anmerkungen versehen von J. H. G. von JUSTI (ab Band 5 von D. G. Schreber). Bde. 1-21. Berlin., Königsberg u. a. : Rüdiger u. Kanter 1762-1775

Schleswig-Holsteinische Provinzialberichte, Altona, Eckhardt, 1787-1798

SCHRÖCKH, Johann Matthias: Lehrbuch der allgemeinen Weltgeschichte zum Gebrauche der studirenden Jugend im Königreich Hungarn, und den damit verbundenen Staaten, Buda és Nagyszombat, 1787

- SCHWARTNER Márton: Statistik der Königreichs Ungern, Pest, Trattner, 1798
- SEILER, Georg Friedrich: A' Kisdedek' vallásbéli oktatása. Ford. FEJÉR György. Pozsony, Landerer Mihály, 1790
- SENECA, Lucius Annaeus: Epistulae morales ad Lucilium, XXV., 6.
- SICKLER, Johann Volkmar (hrsg.): Teutsche Obstgärtner, Weimar, Industrie-Comptoir, 1794-1804
- STANHOPE, Philip Dormer, Earl of Chesterfield: Lettres du Comte Chesterfield á son fils, [ante 1798]
- STOHL Róbert: Adatok Péteri Takáts József nevelői tevékenységéhez. In: *Könyv és nevelés*. 2005/4. 88-90.
- STOHL Róbert: Festetics György plánuma fia neveltetéséről. In: *Kutatások az Eötvös József Főiskolán 2007*. 309-312.
- STOHL Róbert: Festetics László neveltetéséről. In: *Lymbus: magyarságtudományi forrásközlemények 2008*, Budapest, Magyar Országos Levéltár, Balassi Bálint Intézet, Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, 2008, 211-233.
- SZABÓ Dezső: A herceg Festetics-család története, Budapest, Franklin Társulat, 1928
- SZABÓ László, Z.: A téti literátorok: egy nyelvi vita, és ami ebből következett. In: Főúri és polgári művelődés Nyugat-Dunántúlon a XVII-XIX. században, Szombathely, BDTF, 1990, 45-59.
- SZABÓ Sándor: Péteri és téti Takáts József író és költő mint irodalomszervező. In: *Közlemények Zala megye közgyűjteményeinek kutatásaiból*, 1982-1983, Zalaegerszeg, 1983, 183-191.
- SZÁSZ Géza: Le récit de voyage en France et les voyages en Hongrie: XVIIIe-XIXe siècles, Szeged, JATEPress, 2005
- SZÁVAI Nándor: Jean-Jacques Rousseau, Budapest., 1964
- SZÉCHY Károly: Adalékok az újabb magyar irodalomhoz. In: *ItK*, 1893, 415-448.
- SZEKÉR Joakim Alajos: Magyarok eredete, a régi és mostani magyaroknak nevezetesebb tselekedeteivel együtt. Pozsony és Komárom, 1791.
- SZÉP János: T. Téthi Takács József Urnak halálára, OSZK Kézirattár Quart. Hung. 858.
- SZILÁGYI Márton: Adalék Péteri Takáts József irodalmi kapcsolataihoz. In: *ItK*, 1993/3 398-405.
- SZINNYEI József: Magyar írók élete és munkái,

TAKÁTS József: Erköltsi oktatások, Bécs, özv. Alberti Ignácné, 1799

Takáts József jegyzetei, MTAK Kt. K380/34

Takáts József levélfogalmazványa Földi Jánoshoz, [Bécs, 1798], MTAK Kt. K378/3

TAKÁTS Sándor: Péteri Takáts József, Budapest, Hunyadi Mátyás Intézet, 1890

TELEKI Domokos: Egynéhány hazai utazások' le-írása Tót és Horváth országoknak rövid esmértetésével egygyütt, Bécs, 1796

TELEKI József: Gyermekeim neveléséről való gondolataim. In: *Erdélyi Múzeum* 1817. X. 181-190.

TELEKI László: A nevelésről. MTAK Kézirattár, Régi és új írók 4° 133.

Téthi Takács József emlékezete, OSZK Kézirattár Oct. Hung. 1711.

Téthi Takáts József könyvtárából. In: *Zalai Közlöny*. 1882. 13. sz. 1-3., 1882. 15. sz. 1-2., 1882. 15. sz. 1-3.

Uránia, (szerk.) KÁRMÁN József, PAJOR Gáspár, Vác, 1794-1795

VÁLYI András: Magyar Országnek leírása. Mellyben minden hazánkbeli Vármegyék, Városok, Faluk, Puszták; uradalmak, fábrikák, huták, hámorok, savanyú, és orvosló vizek, földházak, nevezetesebb hegyek, barlangok, folyó vizek, tavak, szigetek, erdők, azoknak hollételek, Földes Urok, fekvések, történettyek, külömbféle termésbéli tulajdonságaik, a' betüknek rendgyek szerént feltaláltatnak. 1–3. köt. Buda, 1796–1799.

VILLAUME, Pierre: Abhandlung über die Kräfte der Seele, ihre Geistigkeit und Unsterblichkeit, Wolfenbüttel, 1786.

VIRÁG Benedek: Ode ad Hungaros e castris reduces, Viennae, 1798

Virág Benedek' poétai munkáji, Pest, Trattner, 1799

VIRÁG Irén: A magyar arisztokrácia műveltsége a 19. század első felében. In: *Zempléni Múza* 2006/4, 13-25.

VIRÁG Irén: Über die Privaterzieher des Hochadels in Ungarn zu Beginn des 19. Jahrhunderts. In: *Germanistische Studien* 2007, 233-235.

VIRÁG Irén: Az arisztokrácia neveltetése Magyarországon 1790-1848, doktori értekezés, Debrecen, 2007

VIRÁG Irén: A magyar főrangúak nevelői a 19. század kezdetén. In: *Zempléni Múza* 2008/1, 20.

VÖRÖS Károly: A magyarországi társadalom 1790-1848. In: PACH Zsigmond Pál (szerk.): Magyarország története tíz kötetben. 5/1. köt. (szerk.) VÖRÖS Károly: Magyarország története 1790-1848, Budapest, Akadémiai, 1983, 491.

WÄSER, Johann Wilhelm: Gründliche Anleitung zum Bierbrauen, Berlin, 1793

WEISSE, Christian Felix: Der Kinderfreund: ein Wochenblatt, Leipzig, Crusius, 1775-1782

ZIMMERMANN, Johann Georg von: Vom Nationalstolz, Zürich, 1758

6. Névmutató

A, Á

Aba, 78
Abafi Lajos, 10, 123
Abbt, Thomas, 107, 123, 264
Abony, 66, 78, 350, 357
Adelsberg. Lásd Postojna
Aflenz, 87
Afrika, 416
Aggtelek, 70, 75, 200, 352, 399
Alberti, Ignaz, 103, 251, 256, 261, 424
Albrizzi, Giovanni Battista, 89, 123
Alföld, 64, 119
Alibunár, 78, 79, 355, 410
Almási Pál, 65, 67, 185
Alpa. Lásd Tiszaalpár
Alsok, 78, 403
Alsószopor, 78
Alter professzor, 228
Althan Mihály János, 28, 153
Altsohl. Lásd Zólyom
Altsór. Lásd Alsok
Amerika, 334
András, II., 91
Andrássy István, 75, 398
Andrássy püspök, 395
Annaberg, 87
Anna-hegy. Lásd Annaberg
Antal János, 114, 429, 430
Antal kocsis, 349
Ányos Pál, 9, 102, 103, 104, 105, 116, 120, 123, 126, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 249, 250, 251, 252, 255, 256, 258, 259, 260, 261, 262, 264, 266, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 283, 291, 301, 304, 309, 312, 360, 424, 425, 426, 427, 428, 429
Ányos-család, 9
Apáczai Csere János, 433
Apostag, 78
Aquileia, 86, 272
Arad, 77, 78, 80, 147, 235, 237, 355
Aranka György, 10, 82, 92, 101, 102, 111, 124, 125, 267, 291, 423, 424, 426, 427, 430
Arany, 78, 355
Aranyos folyó, 82
Archenholz, Johann Wilhelm von, 101, 291, 295, 427
Arnold (pater), 191
Arnold abbé, 71, 204, 205, 206, 208, 209, 328, 381, 401
Arnolf, 201
Aubenbrückker orvos, 215

B

Babócsa, 78, 403
Bábolna, 78, 80, 238, 355
Bacon, Francis, 42, 123, 215
Bácsföldvár, 60
Bácska, 405
Bacsikády József, 383

Baden bei Wien, 28, 32, 35, 87, 161, 162, 164, 167, 182, 183, 201, 202, 233, 271, 278, 368, 382
Bag, 66
Bajkor József, 114, 306, 309, 315, 318, 366, 427
Bajzáth József, 65, 186, 254
Bakar, 86, 90, 91, 272, 274, 276, 281, 364
Bakáts. Lásd Bakócz Tamás
Bakócz Tamás, 400
Bakony Péter, 369
Bakonytamási, 70, 353, 401
Balassa számtartó, 198, 199, 206, 223, 224, 229, 248, 251, 276, 278, 284
Balassagyarmat, 70, 75, 200, 353, 400
Balaton, 223, 251, 368, 374
Balatonederics, 66
Balatonfüred, 115, 371
Ballagi Aladár, 96, 123
Baltavár. Lásd Béraltavár
Bán, 70, 72, 351, 384, 386
Bánát, 79, 237, 412
Bánffy György, 83, 238
Bánk, 70, 401
Báróczy Sándor, 98, 101, 105, 112, 116, 128, 240, 256, 257, 271, 278, 279, 367, 422
Bartsch, Konrad Dominik, 243
Basovizza, 90
Batajnica, 78, 407
Batina. Lásd Kisköszeg
Batsányi János, 7, 32, 45, 97, 98, 101, 102, 103, 104, 105, 107, 108, 112, 116, 120, 121, 123, 177, 221, 241, 242, 243, 245, 246, 247, 249, 251, 256, 262, 269, 272, 273, 277, 278, 290, 304, 305, 309, 360, 367, 368, 371, 374, 379, 424
Bátsi Tsatorna. Lásd Ferenc-csatorna
Batthyány Antalné, 382
Batthyány Ferenc, 307
Batthyány Ignác, 83, 238
Batthyány Theodor, 404
Batthyány-család, 401
Battonya, 78
Bay Eszter, bábai, 7, 9
Becker, Rudolph Zacharias, 22, 124, 339
Beckmann, Johann, 29, 123, 160
Bécs, 7, 8, 9, 10, 12, 21, 25, 26, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 36, 43, 45, 49, 51, 53, 60, 64, 69, 70, 77, 78, 86, 87, 97, 100, 105, 110, 112, 114, 115, 116, 120, 121, 122, 153, 161, 167, 168, 172, 177, 184, 186, 187, 196, 201, 202, 203, 204, 206, 208, 209, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 230, 231, 233, 234, 238, 239, 242, 246, 248, 251, 254, 255, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 265, 267, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 281, 283, 284, 286, 290, 297, 306, 307, 310, 312, 315, 320, 326, 327, 344, 351, 361, 365, 367, 368, 370, 371, 372, 373, 375, 380, 381, 385, 401, 412, 425, 430, 431
Bédi János, 99
Beje, 70, 74, 394
Békési Imre, 59, 124
Béla, IV., 396
Belgrád, 77, 232, 237, 407, 408, 409, 410
Bencenc, 78
Benedek Mihály, 85
Benedek, remete Szent, 384, 385

Benke Mihály, 114, 275, 428, 430
 Benkő Ferenc, 82
 Bérbaltavár, 64
 Beregszászi Pál, 377, 378
 Berény. Lásd Iharosberény
 Berényi-család, 384
 Berger, Christian Friedrich, 38, 123, 207, 209
 Bernáth László, 431
 Bertót, 70, 74, 397
 Berzava-csatorna, 411
 Berzence, 78, 403
 Berzété, 70, 395
 Bessenyei György, 99, 101
 Bessenyei Sándor, 291, 295, 297, 301, 425, 426, 427
 Besztercebánya, 65, 69, 70, 74, 185, 200, 352, 392, 393
 Bethlen József, 238
 Bethlen Lászlóné, 83
 Bezdán, 60, 78, 354
 Bihar, 78, 84
 Bihardiószeg, 78
 Billéd, 78, 412
 Binz, Johann Georg, 46, 224, 229, 230, 231, 232, 233, 259, 262, 264
 Birckenstock, Johann Melchior, 41, 42, 45, 51, 123, 210, 212, 215, 216, 251, 254, 255, 257, 262, 264, 265, 270, 302, 305, 314, 315, 318, 320
 Birkás Géza, 59, 123
 Biwald, Leopold, 87, 88
 Bodok. Lásd Felsőbodok
 Bodolay Géza, 7, 123
 Bódvaszilás, 70, 75, 398
 Boileau-Despréaux, Nicolas, 48, 246
 Bonnet, Charles, 102, 246, 271, 423
 Boros kapitány, 186
 Boros tanácsos, 401
 Bossányi-család, 65
 Boukovi gróf, 277
 Bölöni Sámuel, 101, 425
 Brand, 288
 Brankovits György, 240
 Braun, 232
 Brenta folyó, 90, 280, 281, 363
 Breznóbánya, 393
 Brigido, Wenzel Karl, 88, 90, 281
 Brinje, 86, 274, 364
 Brodaries István, 79, 123, 404, 405, 406
 Bruck an der Mur, 87, 94
 Bruckenthal Mihály, 81
 Bruckenthal Sámuel, 81, 238
 Bründel. Lásd Brinje
 Buccarii. Lásd Bakar
 Buccaritz. Lásd Bakar
 Búcs, 70, 352, 392
 Bucsánszky György, 123, 369
 Buda, 22, 23, 26, 36, 60, 64, 65, 79, 84, 88, 98, 99, 112, 115, 123, 128, 129, 131, 185, 236, 237, 275, 280, 339, 340, 349, 368, 371, 380, 416, 423, 427
 Bukari. Lásd Bakar
 Bulla Károly, 44, 45, 217, 218, 219, 236
 Buquoy, Georg Franz August, 288
 Burke, Peter, 57, 58, 123

C

Camillus, 25, 160, 161
 Campe, Joachim Heinrich, 22, 23, 106, 124, 261, 338, 341

Campe, Joachim Hienrich, 338, 341
 Caraffa, Antonio, 397
 Carlstadt. Lásd Karlovac
 Cato, 101
 Cegléd, 77, 78, 235
 Celje, 88, 361
 Celldömölk, 70, 76, 353, 401
 Cervelli ezredes, 91
 Chompré, Pierre, 38, 47, 124
 Cicero, Marcus Tullius, 42, 101, 124, 218, 252, 295, 318
 Cille. Lásd Celje
 Cilli. Lásd Celje
 Cinkota, 417
 Clément, Nicolas, 81
 Closse, orvos, 156
 Cobentzel, Johann Ludwig Joseph, 259
 Codroipo, 89, 363
 Colloredo, 319
 Comenius. Lásd Komensky, Jan Amos
 Conegliano, 89, 363
 Corneille, Pierre, 42, 124, 215
 Corradi Musi, Carla, 59, 124
 Curtius Rufus, Quintus, 34, 189
 Czenk. Lásd Nagycenk, Lásd Senj
 Czére Béla, 60, 124
 Czetter Sámuel, 104, 266, 268
 Czettin István, 225, 239, 283, 288, 365
 Cziffer, 70, 382
 Czinke Ferenc, 99, 427

Cs

Csáktornya, 86, 91, 274, 276, 364
 Csáky Emánuel, 397
 Csáky-család, 74, 205, 397
 Csanádpalota, 78, 414
 Csanak Dóra, F., 17, 18, 124
 Csányi László, 96, 124
 Csapó Edit, 5
 Csapody Lajos, 357
 Császár József, 373
 Csehország, 72, 385
 Cseh-Szombati József, 377
 Cseklész, 70, 382
 Csekonics József, 237, 414
 Csele-patak, 406
 Cservenka, 78, 354
 Csizi István, 99, 101, 102, 277, 278, 291, 295, 425, 426
 Csongrád, 65, 66, 68, 186, 350
 Csór, 66
 Csurgó, 77, 78, 235, 403
 Csúry Bálint, 10, 105, 124

D

Dániel-család, 83
 Debrecen, 17, 77, 78, 84, 85, 96, 115, 128, 131, 235, 268, 275, 277, 278, 357, 423, 425, 426, 428, 429
 Decsy Sámuel, 371, 372
 Dékány Szilveszter, 6
 Delling professzor, 33, 187
 Délvidék, 59, 76, 119
 Denis, Johann Nepomuk Cosmas Michael, 37, 40, 45, 124, 206, 210, 212, 215
 Denta, 78, 411
 Dentsi puszta. Lásd Fazekasdencs-puszta

Desseritz. Lásd Dezsér
 Detta, 78, 355, 411
 Deutschfeistritz, 87, 361, 362
 Déva, 77, 78, 80, 235, 355
 Dezeritz. Lásd Dezsér
 Dezsér, 70, 351, 384
 Diószeg. Lásd Bihardiószeg
 Doba. Lásd Dobra
 Doba Dóra, 59, 124
 Dobra, 78
 Dóczy József, 112, 367
 Dóczyfűrésze, 70, 351, 386
 Doll, Alois, 38, 207, 209, 429
 Dolo, 90, 363
 Dominkovits Péter, 5
 Dorffmeister István, 78, 403, 406
 Dorrell, J., 35, 124
 Döme Károly, 101, 114, 277, 301, 366, 370, 371, 375,
 427, 429
 Döri plébános, 403
 Dráva, 60
 Drégelypalánk, 70, 75, 400
 Drevenyák Ferenc, 74, 395
 Dugonics András, 98, 101, 108, 296, 304, 342, 367,
 413, 421, 422
 Duna, 60
 Dunaegyháza, 78
 Dunaföldvár, 78, 85
 Dunakeszi, 66
 Dunakömlőd, 78
 Dunántúl, 63, 64, 119, 169
 Dunapataj, 78
 Dunapentele, 66
 Dürnitz, 368

E,É

Eberl apát, 247
 Éder Zoltán, 62, 93, 124
 Eger, 65, 66, 67, 68, 98, 185, 266, 349
 Eger államtanácsos, 266
 Egeres, 424
 Eggenberger József, 115, 377, 432, 433
 Ehrenhausen, 88
 Engel János, 107, 108, 290, 291, 296, 301, 304
 Engel, Johann Jakob, 40, 212
 Engelmann, Franz, 45, 125
 Enyed. Lásd Nagyenyed
 Enyedi Sándor, 10, 111, 125, 424
 Eperjes, 69, 70, 74, 200, 205, 352, 397
 Erdély, 57, 61, 76, 77, 81, 83, 93, 114, 117, 119, 121,
 127, 175, 231, 232, 237, 238, 251, 253, 275, 277,
 388, 427
 Erdélyi József, 65, 67, 185
 Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság, 82, 83, 92, 101,
 102, 249, 252, 253, 256, 267, 284, 288, 291, 294,
 295, 301, 304, 356, 417, 423, 424, 426, 427
 Erdődy György, 260, 277
 Erdődy János, 91
 Erdődy-család, 383
 Erős, 185
 Érsekvadkert, 70, 75, 400
 Értény, 431
 Erzsébetkáporna, 70, 382
 Eschenburg, Johann Joachim, 40, 212
 Esterházy gróf, erdélyi alkancellár, 288
 Esterházy Károly, 192, 307

Esterházy László Pál, 79
 Esterházy Pál, 112, 367
 Esterházy Pál Antal, 41, 42, 212, 217, 218
 Esterházy-család, 29, 34, 41, 177, 382, 401, 403
 Eszék, 77
 Esztergom, 60, 70, 75, 98, 200, 240, 277, 353, 400,
 422, 428
 Eszterházy Károly, 65

F

Fábián Julianna, 99, 278, 425
 Faludi Ferenc, 35, 124, 194, 212
 Fáy Barnabás, 65, 185, 398
 Fazekasdencs-puszta, 78, 403
 Fehér Katalin, 17, 19, 23, 125
 Feistritz. Lásd Deutschfeistritz
 Fejér György, 22
 Fejérdy Gergely, 59, 125
 Felnémet, 66
 Felsőbodok, 70, 384
 Felsőmotesitz, 70, 72, 204, 351, 383, 384, 385, 386
 Felsőtárkány, 66, 67, 350
 Felvidék, 69, 119
 Fenyő István, 12, 125
 Ferenc inas, 179, 180, 182, 188, 189, 191
 Ferenc, I., 381
 Ferenc-csatorna, 60, 79, 236
 Fessler, Ignaz Aurelius, 125, 296
 Festetics Albert, 294
 Festetics Anna, 65
 Festetics Györgyné Sallér Judit, 25, 29, 32, 35, 39, 43,
 63, 87, 118, 153, 154, 155, 156, 157, 159, 160, 161,
 167, 168, 169, 170, 176, 182, 184, 192, 193, 194,
 201, 202, 206, 211, 216, 226, 228, 229, 240, 250,
 260, 282, 283, 291, 295, 306, 310, 319, 321, 322,
 323, 342
 Festetics János, 65, 185, 310
 Festetics József, 287
 Festetics Julianna, 183, 228, 260
 Festetics Károly, 283, 286
 Festetics Lajos, 78, 236, 403
 Festetics László, 125, 126
 Festetics Péter, 287
 Festetics Péterné, 412
 Festetics Rosine, 283, 286
 Festetics Szidónia, 183, 382
 Festetics Vince, 323, 324, 326
 Festetics-család, 7, 10, 14, 20, 25, 28, 51, 97, 118, 130,
 185
 Feszt, 212
 Filangieri, Gaetano, 100, 243
 Fischament, 70, 381
 Fischer, Andreas, 50, 248, 250, 251, 254, 255, 256,
 257, 262, 264, 265, 275, 276, 302, 314, 315, 318
 Fischerné Dárdai Ágnes, 5
 Fiume, 60, 62, 86, 90, 272, 274, 276, 280, 281, 364
 Fleury, Claude, 23, 125, 340
 Folt, 78, 355
 Forgách Miklósné, 399
 Forgách-család, 52, 75, 394, 399
 Földesi István, 115, 429, 431
 Földi Ferenc, 22, 124
 Földi János, 100, 102, 111, 131, 246, 249, 271, 273,
 276, 278, 312, 320, 423, 426, 427, 428
 Frangepán-család, 90
 Frank, 217, 248, 250

Frigyes, II., 425
Frisnyák Zsuzsa, 60, 61, 125
Füglstaller, 263, 265, 267, 268
Führenberg, 272
Fülöpszállás, 66
Füzesabony, 66

G

Gács, 70, 75, 200, 353, 399
Galgóc, 70, 71, 383, 384
Gall orvos, 305, 310
Gálos Rezső, 7, 96, 100, 125
Garam folyó, 74, 387, 400
Garamszentkereszt, 70, 73, 391
Garve, Christian, 40, 212
Gebhardi, L. A., 100, 114, 273, 285, 372, 374, 375, 377, 425, 426
Géczi János, 9, 126
Gellert, Christian Fürchtegott, 22, 37, 125, 206, 338
Georch Illés, 377, 433
Georgikon, 25, 44, 45, 50, 245, 254, 264, 266, 272, 276, 297, 314
Geregye, 70, 76, 402
Gerend, 78
Ghyczy Ignác, 9
Ghyczy-család, 9
Gizella királyné, 71, 383
Glantz kisasszony, 307
Glashütten. Lásd Szklenófürdő
Gmeiner, Franz, 87, 88
Gombás szolga, 349
Gonovitz. Lásd Slovenske Konjice
Gorica. Lásd Gorizia
Gorizia, 86, 88, 272, 274, 280, 362
Gödöllő, 65, 66, 67, 185, 349
Gölnic, 396
Gömör, 70, 74, 394, 399
Gömöri György, 59, 125
Görög Demeter, 7, 29, 30, 33, 36, 41, 42, 44, 45, 49, 61, 100, 111, 112, 156, 159, 160, 161, 163, 167, 168, 169, 171, 172, 173, 174, 180, 190, 201, 212, 216, 217, 218, 227, 228, 230, 231, 233, 234, 243, 244, 247, 248, 250, 253, 295, 302, 317, 330, 367, 368, 370, 371, 373, 374, 375, 377
Görtz. Lásd Gorizia
Göttingen, 208
Gradisce pri Materiji, 90, 364
Grassalkovich-család, 67, 185, 382
Grassalkovichné, özv. herceg, 216, 218
Graz, 86, 87, 88, 89, 148, 265, 272, 274, 276, 279, 280, 361
Grossinger János, 401
Grubanovics Zsigmond, 65, 66, 68, 185, 350
Guthmuths, Johann Christoph Friedrich, 50, 126, 248, 252
Gvadányi József, 99, 101, 102, 240, 241, 278, 421, 422
Gvarinn doktor, 310

Gy

Gyárfás, 101, 425
Gyarmathy Sámuel, 288, 294, 426
Gyéresszentkirály, 78
Gyöngyös, 65, 66, 67, 185, 349
Gyöngyössi János, 83, 370
Győr, 77, 206, 208, 216, 234, 366, 429, 430

Győrffy Katalin, G., 59, 126
Győry, 26, 129, 373
Gyula, 423
Gyulafehérvár, 77, 78, 81, 83, 235, 238, 356
Gyúje. Lásd Máriagyúd

H

Hajdúszoboszló, 77, 78
Hajmáskér, 66
Haller, 233
Hammer professzor, 318, 320
Hannibal, 416
Hannibal, Anton, 51, 52, 254, 259, 260, 262, 263, 265, 268, 270, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 289, 290, 291, 292, 293, 298, 299, 303, 311, 314, 316, 318, 319, 320
Hannulik János, 84
Harmath István, 10, 14, 96, 126
Hász-Fehér Katalin, 5
Hatvan, 65, 66, 67, 185, 349
Hegyi József, 67, 100, 272, 273, 279, 284, 285, 301, 425, 426
Heidelberg, 265
Helvetzia. Lásd Svájc
Herenkovits, 44, 209, 210, 213, 215, 218, 221
Herepei Ádám, 82
Herepei László, 80, 81
Hernád, 396
Herrngrund, 69, 200
Herrnhäusen, 361
Hertelendy Gáspár, 377, 431, 432
Hertey, 203
Hídvég-pusztá, 78, 403
Hígvég, 66
Hiltensbrand, Anton, 45, 126, 221
Himfy, 12, 114, 115, 369, 370, 371, 372, 376, 378, 430, 431, 432, 433
Hirschfeld, Christian Caius Lorenz, 107, 126, 264
Hochstätter apát, 326
Hochvies. Lásd Pálosnagymező
Hodrits. Lásd Hodrusbánya
Hodrusbánya, 70, 387, 388
Holtzmann Ignác, 32, 37, 39, 40, 174, 175, 176, 181, 184, 206, 208, 211, 213, 307, 308
Homokszentlőrinc, 66, 350
Hont, 70, 75, 383, 391, 400
Horányi Elek, 84
Horatius Flaccus, Quintus, 35, 101, 110, 129, 199, 426
Horia, 81
Hornák Mária, 17, 126
Hornyk János, 377, 432
Horváth Ádám, pálóczi, 22, 23, 126, 341
Horváth István, 374, 376
Horváth János, 7, 126
Horváth Stancics Imre, 396
Horvátország, 77, 86
Hotkótz. Lásd Zsigra
Hólak. Lásd Teplitz
Hörling, Johann David, 35, 46, 170, 193, 194, 195, 213
Hradek, 69, 200
Hudi József, 9, 126
Hufeland, Christoph Wilhelm, 126, 304, 317, 323, 324, 428
Humburg, 275, 276, 277
Hunyadi János, 416
Hütteldorf, 361

I, Í

Idria. Lásd Idrija
Idrija, 88, 362
Iharos, 403
Iharosberény, 78, 403
Illésházy-család, 72, 384, 385
Iltsó. Lásd Iltyó
Iltyó, 78, 355
Indija, 78
Inkey-család, 403
Inota, 66
Ipoly folyó, 399
Ipolyság, 70, 75, 353, 400
Ipolyszalka, 70, 400
Ipolyszele, 70, 74, 352, 353, 394, 399
Istók inas. Lásd Czettin István
Istria, 280
István, I. (Szent), 91, 383
Itália, 58, 85, 119
Ivánka. Lásd Pozsonyivánka
Izing kapitány, 414

J

Jakob, Ludwig Heinrich, 106, 126, 261
Jancsó Elemér, 10, 13, 15, 92, 102, 126
Jankó, 215, 217
Jankovich Miklós, 367, 370
Jankovics József, 62, 93, 124
Jaska. Lásd Jastrebarsko
Jastrebarsko, 91, 364
Jászapáti, 66, 68, 350
Jászberény, 64, 65, 66, 68, 186, 350
Jászó, 70, 200
Jeruzsálem, 91
Jezerniczky György, 284
Jordán professzor, 264, 266, 268, 272, 275, 276, 277, 279, 287, 288, 295, 302, 305, 313
Jordánszky Elek, 101, 425
Jósika János, 429
Jósvafő, 70, 75, 352, 399
József, II., 384, 397, 406, 417
Juhász István. Lásd, Lásd
Julianus Apostata, 101, 425
Juránits László, 114, 428, 431
Justi, J. H. G. von, 35, 129, 194

K

Kajászó, 66
Kalmár János, 6
Kalocsa, 78, 85, 357
Kapfenberg, 87, 361
Kapolcs, 66
Kápolna, 65, 66, 185, 349, Lásd Erzsébetkápolna, Lásd Erzsébetkápolna
Kapóts. Lásd Babócsa
Karcag, 78
Karlóca, 77, 78, 79, 235, 236, 354, 411
Karlovac, 60, 86, 91, 272, 274, 276, 280, 364
Karlovitz. Lásd Karlóca
Karlsburg. Lásd Gyulaféhevár
Karlstadt. Lásd Karlovac, Lásd Karlovac, Lásd Karlovac, Lásd Karlovac
Kármán József, 30, 131
Károlyfehérvár. Lásd Gyulaféhevár

Károlyfehérvár. Lásd Gyulaféhevár
Károlyvár. Lásd Gyulaféhevár
Károlyváros. Lásd Karlovac
Kárpátok, 382
Karpe, Franz Samuel, 51, 53, 242, 243, 284, 285, 286, 288, 289, 293, 297, 298, 312, 314, 316, 317, 318
Kassa, 35, 69, 70, 71, 75, 94, 98, 115, 124, 200, 205, 268, 342, 352, 396, 398, 421
Kászonyi András, 93, 120, 126, 416
Katona István, 85
Káts István, 100, 102, 114, 246, 247, 249, 279, 422, 425, 428
Katsányi Sándor, 10, 14, 96, 126
Kazinczy Ferenc, 8, 375
Kecskemét, 65, 66, 68, 186, 350
Keglevich-család, 398
Kemence, 70, 75, 200, 400
Kempelen Béla, 7, 126
Kenyeres József, 74, 205, 395
Kenyérmező, 81
Kerecsend, 66
Kerekegyház, 66
Kerekes Sámuel, 7, 49, 190, 231, 242, 253, 284, 288, 304, 326, 367, 369
Kerényi Ferenc, 115, 126
Kereszturi István, 45, 112, 123, 158, 159, 161, 162, 164, 176, 179, 181, 183, 184, 186, 187, 190, 195, 197, 199, 201, 203, 206, 216, 218, 221, 224, 238, 242, 244, 245, 248, 263, 314, 327, 367
Keresztury Dezső, 45, 123
Kerner, Johann Simon, 36, 127, 203
Keszthely, 7, 12, 13, 25, 30, 35, 43, 44, 50, 64, 65, 66, 68, 69, 70, 74, 76, 77, 78, 85, 86, 91, 158, 160, 164, 171, 186, 201, 202, 218, 221, 225, 226, 234, 235, 236, 238, 240, 248, 250, 251, 252, 255, 264, 266, 269, 271, 272, 273, 274, 276, 277, 279, 285, 288, 299, 314, 327, 329, 344, 350, 357, 373, 429
Keszthelyi László, 85, 98, 114, 421, 429
Kiesewetter, Johann Gottfried Karl Christian, 106, 127, 261
Kindermann, Joseph Karl, 87, 88, 279, 280, 294
Kinszky generális, 35, 194, 196, 279
Kirchsdorf. Lásd Szepesváralja
Kis Ferenc, 114, 277, 366, 428
Kis István, 114, 115, 301, 366, 377, 378, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433
Kis József, 269, 277
Kisbán Eszter, 58, 127
Kisbecskerek, 78, 80, 412
Kisbér, 70, 75, 353, 401
Kisfaludy Boldizsár, 433
Kisfaludy Sándor, 7, 12, 125, 370, 374, 376, 378, 380
Kiskomárom, 91, 365
Kisköszeg, 13, 76, 78, 406
Kiss József, 79, 236
Kis-Tzell. Lásd Celldömölk
Kisugróc, 70, 386
Kisújszállás, 78
Klimo György, 404, 406
Klohammer Ferenc, 285
Kloska, 81
Koháry-család, 394
Kollonich-család, 28, 29, 61, 153, 330
Kolozsvár, 10, 73, 77, 78, 82, 83, 84, 93, 98, 100, 111, 115, 147, 235, 237, 268, 356, 388, 423, 424, 427, 429, 430
Kolozsváry Miklós, 430

Komárom, 23, 60, 70, 73, 75, 130, 200, 332, 339, 353, 373, 401, 406, 421, 425
 Komensky, Jan Amos, 26
 Kondé, 114, 431
 Kónyi János, 22, 125
 Kopátsy, 374, 377
 Korabinsky, Johann Matthias, 71, 93, 94, 120, 127, 201, 382
 Kornis Gyula, 17, 127
 Kóród. Lásd Nádaskóród
 Koros. Lásd Nyitrakoros
 Kósa György, 100, 423, 425
 Kosáry Domokos, 17, 127
 Kostyál István, 10, 11, 55, 127
 Kovács Sándor Iván, 59, 61, 127, 128
 Kováts Mihály, 112, 304, 317, 367, 373
 Kőbölkuti Katalin, 60, 129
 Kömlei János, 370
 Köpf János, 115
 Körmend, 401
 Körmöcbánya, 69, 70, 73, 200, 391, 392
 Kőszeg, 34, 64, 78, 85, 187
 Kraft, Johann, 36, 127, 201
 Kraljevica, 86, 91, 272, 274, 276, 281, 364
 Kraszna, 70, 83, 386, 395
 Krasznahorka, 395
 Kreutz. Lásd Garamszentkereszt
 Kreznerits Ferenc, 379
 Kristovich Imre, 80
 Krünitz, Johann Georg, 45, 127, 224, 228, 229, 230, 231, 233
 Kulcsár Krisztina, 58, 59, 61, 127
 Kulda, 66
 Kultsár István, 7, 19, 25, 45, 52, 53, 55, 64, 98, 100, 101, 102, 108, 112, 113, 114, 116, 121, 221, 222, 275, 277, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 289, 290, 292, 293, 299, 304, 305, 315, 327, 328, 329, 332, 368, 369, 370, 371, 375, 379, 380, 421, 422, 425, 428, 429, 431, 432, 433
 Kunszentmiklós, 66
 Kurca-patak, 68
 Kurucz György, 29, 127
 Kutyalva, 78, 82, 356

L

La Bruyere, Jean de, 107, 128, 264
 La Combe, 248, 250
 La Porte, Joseph de, 99, 128
 La Rochefoucauld, Francois de, 107, 264
 Labádi Gergely, 5
 Laibach. Lásd Ljubjana
 Lajos, I., 87
 Lajos, II., 406
 Lakatos Vince, 19, 128
 Lakics, 375
 Lakosil Antal, 8, 36, 44, 50, 202, 203, 209, 210, 213, 215, 218, 232, 233, 234, 239, 268, 270, 272, 275, 276, 277, 278, 279, 281, 285, 287, 288, 295, 301, 302, 305, 312, 314, 316, 318, 319, 320, 323, 324, 326
 Lamderer, 430
 Landerer, 431
 Landschitz. Lásd Cseklész
 Laposnyak, 78, 355
 László, I. (Szent), 91
 Laybach. Lásd Ljubjana

Légrády Imre, 12, 15, 96, 112, 114, 116, 121, 332, 431, 432
 Leibitzer, Johann, 45, 128, 221
 Lekenye, 70, 394
 Lemes, 70, 75, 352, 398
 LeTellier, Charles-Maurice, 81
 Lethenyi János, 79, 123
 Leupold, Jakob, 50, 128, 259, 267, 269
 Liechtenstein herceg, 55, 311, 315, 317
 Liederscron ezredes, 236, 407
 Lika, 86, 274
 Lilienfeld, 87, 361
 Lipa, 90
 Lipica, 86, 272
 Lipót, I., 381, 383, 397
 Lipótvár, 71, 383
 Lippa, 80
 Lipszky János, 109, 304, 316, 317
 Livius, Titus, 34, 35, 48, 186, 189, 192, 194, 196, 246
 Ljubjana, 86, 88, 272, 274, 276, 280, 362
 Locke, John, 18, 19, 22, 25, 55, 118
 Logatec, 88, 362
 Loitsch. Lásd Logatec
 Lojts. Lásd Logatec
 London, 281
 Losonc, 70, 200, 399
 Lócse, 70, 74, 94, 205, 352, 396
 Lubik őrnagy, 407
 Lúdas. Lásd Marosludas

M

Mably, Gabriel Bonnot de, 106, 128, 261
 Magyaregregy, 78
 Magyarzölgyén, 425
 Magyarzsombor, 78
 Majdán János, 5, 60, 128
 Majláth, 28, 261
 Majláth gróf, 161, 175
 Majláth-család, 67, 153
 Makó, 78, 80, 237, 355, 414
 Málík-család, 198, 199, 203
 Mangolt posztókereskedő, 383
 Marburg. Lásd Maribor
 Marcus Aurelius, 101, 296, 425
 Margitta. Lásd Nagymargita
 Mária Terézia, 394, 400, 411
 Máriabesnyő, 66, 67, 185
 Máriagyűd, 78, 404
 Máriakéménd, 78, 405
 Máriaradna, 77
 Mariazell, 86, 87, 272, 274, 276, 279, 361
 Maribor, 88, 361
 Márkusfalva, 70, 396
 Maros folyó, 60, 77, 80, 234, 412, 414
 Marosludas, 78, 356
 Marosújvár, 78, 82, 356
 Marosvásárhely, 41, 77, 78, 82, 84, 114, 115, 212, 234, 235, 238, 275, 356, 423, 424, 426, 430
 Martinovics Ignác, 30, 167
 Márton István, 76, 401
 Márton József, 367, 372, 373, 374
 Mártonfi József, 83
 Masson, 49, 270
 Máté Ágnes, 5
 Materia. Lásd Gradisce pri Materiji
 Mátyás, I., 7, 131, 382, 413

Mátyus István, 82
 Maurer, Hubert, 72, 385
 Mercopail. Lásd Mrkopalj
 Meretzitze. Lásd Sárosszentimre
 Merveldt, Maximilian, 228
 Mestre, 86, 89, 90, 274, 280, 281, 363
 Mészáros József, 100, 113, 128, 431
 Metzburg, Georg Ignaz von, 50, 128, 229, 241, 242, 272, 273, 275, 297
 Metzenseif, 70, 200
 Mezei Márta, 96, 128
 Mezőhegyes, 13, 76, 77, 78, 80, 235, 237, 355, 414
 Mihály inas, 191
 Miklósi Ferenc, 65, 67, 185
 Milano, 197
 Milassin Bertalan Miklós, 66, 185
 Miller Jakab Ferdinánd, 84
 Müller, Joahann P., 84, 128, 340
 Müller, Johann P., 340
 Millot, Claude Francois, 22, 128, 339
 Milova, 78
 Miltiades, 416
 Milton, 109, 305, 425
 Mindszent. Lásd Szepesmindszent
 Mindszent, Győr vm., 150
 Mindszenty Sámuel, 401
 Mira, 90
 Mitis, 232
 Mitko, 70, 352, 393
 Mitna. Lásd Mitko
 Modrus, 364
 Moger Károly, 73, 352, 388, 391
 Mohács, 14, 77, 78, 79, 235, 236, 354, 404, 405, 406
 Moldova. Lásd Szepsi
 Molnár Borbála, 83, 100, 101, 102, 105, 112, 125, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 249, 250, 252, 258, 259, 262, 264, 266, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 332, 360, 369, 421, 422, 423, 424, 430
 Molnár János, 74, 205, 342, 397
 Molnári. Lásd Rábamolnári
 Monfalcone, 90, 364
 Monok, István, 5, 61, 128
 Monostorapáti, 66
 Monostorszeg, 78, 354
 Montaigne, Michel de, 107, 264
 Montesquieu, Charles Louis de Secondat de, 100, 243
 Montfrault, Eugen, 89
 Morvaország, 72, 385
 Mosócz, 69, 200
 Mosser, Ignaz, 40, 212
 Motesiczky-család, 69, 200
 Motesitz. Lásd Felsőmotesitz
 Motesitzky Pál, 385
 Motesitzky-család, 386
 Mrkopalj, 86, 272
 Mumia. Lásd Nyomja
 Mura folyó, 87
 Mühlenbach. Lásd Szászsebes
 Müller Ferenc, 115, 244, 429
 Müller professzor, 228, 234
 Müller, Johannes von, 41, 44, 51, 212, 242, 244, 247, 256, 258, 260, 261, 262, 263, 265, 267

N

Nádasberend, 78, 83
 Nádaska. Lásd Tornanádaska

Nádaskóród, 78, 356
 Nádudvar, 78, 357
 Nagy Éva, 60, 129
 Nagy György, 248, 252
 Nagy Iván, 7, 128
 Nagy János, 100, 279, 283, 423, 425, 426
 Nagy József, 426, 428, 430, 431
 Nagy Sámuel, 100, 323, 324, 332, 428
 Nagy Sándor, 328, 330
 Nagy-Bodok. Lásd Felsőbodok
 Nagycenk, 323, 325, 326
 Nagycsanád, 412
 Nagyenyed, 77, 78, 82, 84, 114, 235, 238, 275, 356, 428, 430
 Nagykanizsa, 91
 Nagykároly, 77, 78, 84, 235, 356
 Nagymargita, 78, 411
 Nagyrápolc, 78
 Nagyszalatna, 70, 74, 394
 Nagyszeben, 60, 77, 78, 81, 235
 Nagyszentmiklós, 78, 80, 412
 Nagyszombat, 23, 26, 69, 70, 71, 129, 200, 339, 351, 382, 383
 Nagyvárad, 77, 78, 84, 85, 98, 114, 235, 356, 428, 430
 Nagyváthy János, 328, 330
 Nagyvázsöny, 66, 78, 85, 350
 Nákó, 412
 Naláczy István, 238
 Nápoly, 281
 Náthán, 25, 166, 167, 193, 197, 200, 201, 232, 233, 252, 262, 276, 278, 279, 288, 289
 Nedeczky Károly, 377, 432
 Nemes György, 29, 30, 33, 114, 115, 154, 155, 156, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 179, 180, 181, 187, 188, 189, 190, 191, 197, 198, 199, 201, 203, 204, 213, 429
 Nemesújfalú. Lásd Skalkaujfalu
 Német Balázs, 187
 Németh András, 26, 129
 Németh László, 100, 114, 368, 429, 430
 Neszmély, 70, 353, 400
 Neudorf, 35, 202
 Neugeboren, Daniel Georg, 81
 Neumann szekeres, 250
 Niczky-család, 403
 Nogaredo alla Torre, 89, 90, 362, 364
 Nógrádszakál, 70, 75, 353, 399
 Novák Krizosztom János, 79, 236, 403
 Novi Vinodolski, 91, 364
 Novotny, Honorius, 128, 250, 253, 359, 360
 Nunkovits György, 403

Ny

Nyergesújfalú, 70, 75, 400
 Nyitra, 69, 70, 71, 98, 114, 200, 351, 383, 384, 386
 Nyitra vármegye, 384
 Nyitrakoros, 70, 384
 Nyomja, 78, 405

O,Ó

Óbéb, 78, 412
 Oberlaibach. Lásd Vrhnika, Lásd Vrhnika, Lásd Vrhnika
 Ocsovszky Pál, 368, 371, 378, 379, 380, 429, 430

Odvos, 78
Ófelfalu, 70, 72, 386
Oguhu. Lásd Ogulin
Ogulin, 86, 274
Ókér, 78
Olter László, 59, 129
Orczy József, 65, 185
Ormány, 403
Ostwald, 361
Ottomány, 78, 356
Ottvos. Lásd Odvos
Ovidius Naso, Publius, 35, 101, 106, 196, 253, 308,
371, 416, 425, 427

Ö, Ő

Örkény, 77, 78, 235, 357
Őrszentmiklós, 66
Őskü, 66
Ötvös Péter, 5

P

Pach Zsigmond Pál, 17, 132
Padova, 90, 94, 280, 281, 363
Paintner Mihály, 375
Pajor Gáspár, 30, 131
Pákozd, 66
Paks, 78, 85, 357
Pál József, 5
Pálffy Ferdinánd, 73, 204, 352, 387
Pálffy János, 406
Pálffy Miklós, 123, 369
Pálffy-család, 300, 382
Palma, Kal Franz, 339
Palma, Karl Franz, 23, 339
Palma, Karl FRanz, 23, 129
Pálmai Judit, 6
Pálosnagymező, 70, 72, 386
Palota. Lásd Csanádpalota, Lásd Várpalota
Pállya István, 84
Pancsova, 77, 78, 79, 235, 237, 355, 408, 409
Pap Mihály, 98
Pápa, 70, 75, 76, 353, 393, 401, 404
Pápay Sámuel, 113, 380
Párkány, 70, 75, 200, 353, 400
Paszova. Lásd Újpaszova
Pataki Sámuel, 82
Patina. Lásd Kisköszeg
Paulin, 40, 46, 86, 210, 211, 213, 214, 234, 270, 272,
274, 275, 276, 282, 283, 287, 288, 289, 294, 325,
326, 329
Pavia, 32, 175
Peckau. Lásd Peggau
Pécs, 22, 77, 78, 125, 232, 235, 236, 338, 354, 403,
404, 405
Peggau, 361
Peklin. Lásd Pillerpeklén
Pelsőc, 70, 74, 394
Pereszlény, 383
Pereszlényi Pál, 422
Perkátá, 65, 66, 68, 85, 186
Perlak, 91, 364
Pest, 7, 12, 22, 23, 36, 55, 60, 66, 75, 80, 84, 93, 100,
101, 110, 111, 112, 113, 115, 126, 128, 129, 130,
131, 149, 150, 185, 201, 207, 242, 248, 252, 253,
254, 266, 268, 269, 273, 275, 277, 279, 284, 301,

310, 311, 315, 320, 324, 325, 326, 327, 331, 332,
339, 341, 342, 349, 366, 367, 368, 370, 371, 372,
373, 374, 377, 378, 379, 398, 399, 401, 416, 422,
425, 426, 427, 428, 430, 431, 432, 433
Petend, 423, 425
Péter, II., 403
Pétevárad, 77, 78, 79, 80, 147, 235, 236, 237, 354
Pethe Ferenc, 45, 77, 219, 220, 222, 223, 230, 232,
234, 238
Petrák, Ulrich, 276
Petrinja, 86, 274
Petrinya. Lásd Petrinja
Pettinkoffer, 275, 276, 282, 283, 284, 285, 286, 287,
289, 292
Pignatelli, Francesco, 90, 281
Pila. Lásd Dóczyfűrész
Piller, 266
Pillerpeklén, 70, 398
Pintér György, 325
Pinthér secretarius, 226
Planina, 88, 280, 362
Pletzker kapitányné, 157
Plutarchos, 107, 264
Pocsaj, 78, 356
Podmanitzky báró, 388
Podolányi Ferenc, 25, 32, 166, 172, 176, 186, 191, 194,
199, 226, 229, 231, 249, 253, 254, 271, 323, 324,
351, 354, 360
Polgár Marianna, 60, 129
Pope, Alexander, 99, 129, 427
Popova-Nowak, Irina V., 61, 129
Pordenone, 89, 362
Porkoláb Tibor, 96, 98, 107, 111, 112, 129
Porto Re. Lásd Kraljevica
Postojna, 88, 94, 362
Potpets, 361
Pozsony, 22, 23, 35, 43, 60, 64, 65, 69, 70, 71, 93, 99,
100, 114, 123, 124, 126, 127, 130, 147, 166, 175,
185, 200, 204, 225, 226, 268, 273, 275, 277, 278,
301, 338, 339, 340, 342, 351, 366, 367, 369, 374,
381, 382, 416, 427, 428, 429, 430, 431, 432
Pozsonyivánka, 70, 382
Praha, 45, 87
Prileszky Károly, 386
Pukánszky Béla, 26, 129
Punkatz, 200
Purkersdorf, 87, 361
Pusztakeresztúr, 78, 412
Pusztaszikszó, 66
Pyber Benedek, 98, 101, 279, 369, 421

R

Rába folyó, 402
Rábamolnári, 34, 70, 71, 76, 205, 282, 353, 402
Rabener, Gottlieb Wilhelm, 37, 129, 206
Radák-család, 238
Radanay Mátyás Ignác, 404
Ráday gróf, 388
Ráday Pál, 17, 18, 19, 125
Radna, 78, 80, 235
Radnót, 78
Rájnisi József, 100, 112, 113, 129, 332, 368, 369, 377,
430, 432, 433
Rákóczi Ferenc, 71, 384
Ranzoni, 266, 272
Rappersvyl, 263

Ráth Mátyás, 7, 128, 332
 Rátót, 66
 Rausch Ferenc, 67, 185
 Révai Miklós, 7, 32, 98, 100, 108, 116, 120, 177, 185,
 200, 242, 243, 244, 245, 247, 293, 304, 305, 374,
 375, 376, 377, 378, 379, 421, 422, 432, 433
 Révaújfalú, 78, 410
 Révay Pál, 65, 69, 185
 Richter, Joseph, 100, 423, 425
 Rima folyó, 394
 Rimaszombat, 70, 74, 75, 200, 352, 353, 394, 399
 Rinya. Lásd Brinje
 Rinya-patak, 403
 Rohonc, 168
 Romualdus remete, 384
 Rosenbacher Ferenc, 115, 429, 430, 432
 Rosenberga, 69, 200, 393
 Rosty Antal, 101, 112, 367, 369, 370, 371, 421
 Rousseau, Jean Jacques, 26, 129, 130
 Rousseau, Jean-Jacques, 21
 Rozsnyó, 69, 70, 74, 200, 205, 352, 395
 Rum, 70, 402
 Ruspoli-család, 259, 263
 Ruszek József, 113, 129, 372

S

Sacile, 89, 90, 281, 362, 363
 Sággy Ferenc, 380
 Sajó, 394, 395
 Salamon, 273
 Sallad, 361
 Salzmann, Christian Gotthilf, 22, 23, 101, 129, 291,
 338, 339, 427
 San Giovanni al Timavo, 364
 Sándor István, 93, 94, 112, 120, 129, 367, 368, 369,
 370, 371, 372, 374, 375, 379, 416, 431
 Sándor-család, 400
 Sándorffy József, 287, 370, 373, 377
 Sankt-Pölten, 87, 361
 Santa Croce, 364
 Sárközy Péter, 5
 Sármellék, 78
 Sárosszentimre, 70, 74, 397
 Sárvári Pál, 85, 100, 102, 115, 277, 425, 426, 428, 429
 Sátor Dániel, 79
 Sátorhely, 78, 406
 Sátoristye. Lásd Sátorhely
 Savoie-Carignan, Eugène de, 79, 412
 Scajde ágens, 199
 Schaffhausen, 261
 Schaufshausen báró, 398
 Schaumburg, Karl, 46, 224, 228, 229, 230, 248, 250,
 251, 254, 259, 289, 294, 313, 314, 318
 Schedius Lajos, 101, 294, 301, 304, 368, 369, 372, 377,
 378, 422, 426, 427, 430, 431
 Scheitlein, 293
 Scheller, Immanuel Johann Gerhard, 100, 428
 Schelmetz. Lásd Selmezbánya, Lásd Selmezbánya,
 Lásd Selmezbánya
 Selmezbánya, 387
 Scheppelin, Franz, 51, 52, 258, 260, 261, 263, 265,
 270, 273, 274, 277, 278, 287, 290, 293
 Schottner barátok, 30
 Schönfeld, 203, 219, 224, 230
 Schrämbl, 201, 232, 233
 Schreber, D. G., 35, 194

Schröckh, Johann Matthias, 26, 35, 129, 154
 Schwächeten. Lásd Schwechat
 Schwaiger András, 115, 428, 429, 430, 432, 433
 Schwartner Márton, 112, 130, 368
 Schwechat, 381
 Schwetzáj. Lásd Zvecaj
 Sebestyén mémök, 247, 255, 303, 314
 Seewiesen, 87, 361
 Seguia. Lásd Fiume
 Seiler, Georg Friedrich, 23, 130
 Seiler, Goerg Friedrich, 340
 Seitler orvos, 385
 Selmezbánya, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 94, 146, 204, 351,
 352, 353, 332, 387, 388, 389, 390, 332, 391, 392,
 393
 Semlin. Lásd Zimony
 Seneca, Lucius Annaeus, 41, 101, 107, 130, 212, 215,
 264, 279, 295, 421
 Senj, 86, 90, 91, 274, 281, 364
 Seregélyes, 66
 Sickler, Johann Volkmar, 50, 130, 252
 Siklós, 78, 79, 236, 354, 404, 405
 Simai Kristóf, 73
 Simon szolga, 202, 203, 204
 Sirek. Lásd Szőreg
 Skalka. Lásd Skalkaújfalú
 Skalkaújfalú, 385
 Slovenske Konjice, 88, 361
 Slunj, 86, 274
 Sobiesky, Jan, III., 381
 Soborsin, 77, 78, 235
 Solignac-család, 40, 208, 209, 211
 Solt, 78
 Solymos, 77, 78, 235
 Sommerein. Lásd Somorja
 Sommering. Lásd Somorja
 Somogy vármegye, 36, 77, 201, 232, 284, 403
 Somogyi Gedeon, 10, 123
 Somogyi János, 38, 307, 378
 Somogyi János, medgyesi, 207
 Somogysimonyi, 78, 403
 Somogyudvarhely, 78, 403
 Somorja, 381
 Somsich Ignác, 159, 285, 367
 Somsich Lázár, 29, 112, 158, 159, 160
 Somsich Lázárné, 284
 Somsich-család, 288
 Sonnenfels, Joseph von, 39, 40, 41, 51, 210, 211, 212,
 213, 215, 238, 241, 242, 251, 252, 254, 293, 298,
 306
 Sopron, 53, 64, 78, 99, 148, 175, 184, 206, 229, 248,
 252, 255, 258, 276, 282, 283, 284, 288, 325, 326
 Soro, Johann von, 237, 355, 411, 412
 Sóvár, 69, 70, 200, 352, 397
 Spatzierer, Josef Bernard, 288
 Splényi Ferenc, 65, 67, 185
 Splényi Mihály, 283
 Stahl, 224
 Stanhope, Philip Dormer, 106, 130, 261
 Steidele, Raphael Johann, 39, 192, 213, 217, 218, 289
 Stein ezredes, 197
 Steinerné Molnár Judit, 60, 128
 Stessel, 185
 Stifft, Andreas Joseph, 39, 215
 Stohl Róbert, 10, 130, 153, 332, 344, 347
 Strattmann abbé, 242, 243, 244, 245, 293
 Streibig József, 244

Sukoró, 66
Sümeghi kadét, 181
Svájc, 52, 243, 244, 254, 255, 258, 261, 263, 265, 268
Svedlér, 70, 396

Sz

Szabadhely, 78, 80, 355
Szabadszállás, 65, 66, 68, 186, 350
Szabó András, 19, 71, 383, 425
Szabó Dávid, baróti, 98, 99, 101, 105, 111, 261, 264, 266, 269, 275, 276, 277, 278, 279, 310, 312, 317, 319, 367, 368, 369, 371, 373, 375, 379, 398, 421, 425, 431
Szabó Dezső, 25, 30, 63, 64, 109, 130
Szabó László, Z., 96, 130
Szabó Sándor, 96, 130
Szabolcs vezér, 397
Szada, 66
Szakál. Lásd Nógrádszakál
Szalacs, 78
Szalai szabó, 165, 167, 195, 202
Szalkszentmárton, 65, 66, 68, 77, 78, 186, 235, 350, 357
Szaller György, 100, 242, 243, 244
Szamosújvár, 77, 83, 235
Szany, 423, 425, 426
Szányi Ferenc, 78, 79, 236, 354, 403, 404, 405
Szarvas, 65, 66, 68, 186, 350, 383, 412
Szász Géza, 59, 130
Szászország, 209
Szászsebes, 77, 78, 81, 235, 355
Szászváros, 77, 78, 80, 235, 355
Szathmári Pap Mihály, 83, 101, 421, 427
Száva, 60
Szávai Nándor, 26, 130
Szeben. Lásd Nagyszeben, Lásd Nagyszeben, Lásd Nagyszeben
Széchényi Ferenc, 99, 240, 307
Széchényi Zsigmond, 61
Széchényi-család, 323, 325, 326
Széchy Károly, 96, 130
Szederkény, 354
Szeged, 59, 61, 77, 78, 80, 98, 123, 124, 127, 130, 235, 237, 355, 412, 413
Székelyhid, 78
Szekér Joakim Alajos, 22, 23, 130, 339, 367, 369
Székesfehérvár, 64, 65, 66, 68, 78, 85, 185, 186, 349, 350, 357
Szeleny. Lásd Ipolyszele
Szelepcsényi György, 87
Szent Miklós. Lásd Tornyiszentmiklós
Szentés, 66, 68, 350
Szentgyörgyi, 112, 367
Szentgyörgyi Gellért, 431
Szentiványi Rafael, 101, 425
Szentlőrinc, 78, 403
Szentmárton. Lásd Szalkszentmárton
Szentmiklós. Lásd Nagyszentmiklós
Szentpály Elek, 82, 356
Szentpéter. Lásd Kajászó
Szép János, 9, 64, 130
Szepesmindszent, 70, 74, 146, 205, 397
Szepesváralja, 70, 74, 352, 396
Széphely, 78, 411
Szepsi, 70, 75, 120, 398
Szeptencújfalu, 70, 72, 351, 384

Szerdahely, 78, 81
Szerdahelyi Gábor, 65, 67, 185
Szerdahelyi György, 384
Szerdahelyi Ignác, 165
Szerdahelyi Pál, 384
Szerdahelyi-család, 69, 72, 200, 204, 384
Szigetvár, 77, 78, 235, 236, 354, 403, 405, 406
Szilágy vármegye, 77, 83, 235
Szilágyi Márton, 8, 10, 27, 32, 130, 176
Szilézia, 72, 385
Szily János, 30, 168
Szin, 70, 75, 398
Szinyei József, 7, 8, 130
Szklenófürdő, 70, 73, 391
Szlavónia, 61, 77, 86
Szluga gróf, 159
Szuin. Lásd Slunj
Szoboszlai, 430
Szoboszlai József, 115, 431
Szoboszló. Lásd Hajdúszoboszló
Szolnok, 65, 66, 68, 77, 78, 186, 235, 350
Szombathely, 30, 34, 60, 64, 74, 77, 78, 96, 129, 130, 168, 184, 187, 234, 366, 371, 395, 427, 429, 430
Szomolnok, 69, 70, 74, 200, 205, 352, 393, 395
Szőreg, 78, 413
Sztáppár, 78, 236

T

Tagliamento, 362
Tajó, 70, 74, 393
Tajova, 396, Lásd Tajó
Takáts József, 131
Takáts József, péteri és tétéi, 105, 106, 111, 131
Takáts Márton, 7
Takáts Sándor, 7, 8, 9, 10, 13, 14, 15, 20, 21, 96, 111, 118, 131
Tamási. Lásd Bakonytamási
Tápé, 80, 414
Tápiógyörgye, 66, 350
Tapolca, 66, 78, 349, 357
Tarcál folyó, 397
Tarnai Andor, 45, 123
Tárnok, 66
Tass, 66
Tata, 70, 75, 201, 353, 368, 401
Taufere, Siegfried von, 37, 197
Tavarnok, 70, 384
Tavernik. Lásd Tavarnok
Teleki Domokos, 41, 61, 71, 74, 82, 93, 94, 101, 105, 115, 120, 131, 150, 212, 238, 244, 245, 246, 247, 249, 251, 252, 256, 258, 259, 261, 262, 264, 266, 275, 277, 291, 357, 393, 396, 419, 424, 426, 427, 429
Teleki Imre, 17, 126
Teleki József, 17, 19, 124, 131
Teleki László, 19, 131
Teleki Pál, 83
Teleki Sámuel, 38, 41, 77, 207, 212, 216, 232, 234, 238
Teleki-család, 82
Temes folyó, 409, 410, 411
Temesi Bánság, 60
Temesvár, 68, 77, 78, 79, 80, 235, 355, 411
Teplitz, 70, 385
Tergestum. Lásd Triest
Tergovtsits ügyvéd, 326
Tessedik Sámuel, 65, 66, 68, 93, 119, 186, 371

Tessényi, 27, 28, 174, 175, 176, 177
Tét, 7
Tétény, 66
Tettye, 405
Thörl, 87
Thugut, Franz Maria baron, 259
Thurzó-család, 396, 397
Tirknitz, 280
Tisza, 60, 80, 408, 413, 414
Tiszaalpár, 66, 68, 350
Tiszaföldvár, 66, 350
Tiszanána, 66, 68, 350
Tisztántúl, 114
Tokaj, 77, 425, 426
Tolna vármegye, 77, 164, 232
Tomentsek János, 431
Tomori Pál, 406
Torda, 77, 78, 82, 83, 84, 235, 356
Tormási alispán, 237, 412
Torna, 70, 75, 200, 398
Torna vármegye, 398
Tornallya, 70, 74, 352, 353, 394, 399
Tornallyai-család, 394
Tornanádaska, 70, 75, 398
Tóth István György, 5
Tóthpápay Sámuel, 326
Törökszentmiklós, 77, 78, 235, 357
Traisen, 87, 361
Trattner, 370, 375
Traun, 381
Trautmannsdorf grófné, 159
Trencsén, 70, 72, 204, 351, 383, 384, 385, 386, 391
Trencsén-Tepla. Lásd Teplitz
Treviso, 89, 280
Trieszt, 62, 86, 90, 148, 272, 274, 276, 280, 281, 364
Tseklesz. Lásd Cseklesz
Tsemovits. Lásd Zsarnóca
Tuboly László, 328, 330
Türnitz, 87, 361

U,Ú

Udine, 90, 280, 281, 362, 363
Udvarhely. Lásd Somogyudvarhely
Ugra, 78
Ugrótz. Lásd Kisugróc
Újpaszova, 13, 76, 78, 407
Újvidék, 77, 78, 79, 232, 354
Unger János Károly, 51, 52, 258, 260, 261, 263, 267, 268, 275, 276, 277, 278
Uránia, 30, 131, 162

Ü,Ű

Ürményi József, 65, 66, 185

V

Vác, 30, 65, 66, 67, 100, 131, 185, 349, 400
Vág folyó, 71, 72, 385
Vagner Ferenc, 51
Vágújhely, 383
Vajkovics Imre, 85
Vajland Ferenc, 66
Vál, 64, 65, 66, 185, 349
Valvasone, 362
Vályi András, 23, 36, 101, 131, 204, 340, 371, 422

Várallya. Lásd Szepesváralja
Varasd, 86, 91, 272, 274, 276, 281, 364
Varga András, 5
Varga Katalin, 7
Varga Márton, 421, 428, 429, 430, 431
Varga Márton (? – 1818), 101
Varga Márton (?-1818), 101, 102, 115
Várpalota, 66
Váson. Lásd Nagyvázsony
Vasvár, 78
Vécsey Miklós, 75, 199, 398
Végles, 70, 393
Végszentmihály, 78, 410
Velence, 66, 349, Lásd Venezia
Venezia, 86, 89, 123, 148, 274, 276, 280, 281, 363
Verbász, 78, 79, 236
Veresegyház, 66
Vergilius, 425
Vergilius Maro, Publius, 246, 379, 425
Verók Attila, 5
Verseghy Ferenc, 22, 128, 339
Veszprém, 7, 9, 10, 12, 14, 36, 64, 65, 66, 67, 68, 78, 85, 96, 100, 113, 115, 126, 128, 129, 150, 185, 186, 349, 350, 357, 366, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 433
Vezekényi professzor, 75, 400
Vicay József, 75, 398
Vigándpettend, 66
Viglés. Lásd Végles
Villaume, Peter, 40, 212
Villaume, Pierre, 23, 131, 341
Vimpác. Lásd Wienpassing an der Leitha
Vipava, 88, 94, 362
Virág Benedek, 50, 66, 96, 98, 101, 105, 106, 110, 111, 112, 116, 120, 129, 131, 252, 258, 267, 269, 271, 275, 276, 278, 279, 286, 289, 290, 295, 301, 304, 305, 306, 312, 319, 331, 366, 369, 421, 422, 423, 426, 427, 431, 432
Virág Irén, 17, 18, 21, 131
Viski Pál, 101, 425, 427
Viskolcz Noémi, 5
Visztnicz, 409
Vitéz János, 400
Vizer Ádám János, 404
Vogtländer, 159, 160, 163, 164, Lásd
Vofsdorf. Lásd Wolfsthal
Vörös Károly, 17, 132
Vrhnika, 88
Vukasovich János, 91

W

Wagner Ferenc, 253
Wäser, Johann Wilhelm, 29, 132, 160
Wattrang, Ignaz von, 165, 166, 167, 194, 209, 228, 293
Weber Simon Péter, 278, 427, 428
Weber Sinom Péter, 115
Weeber Tibor, 6
Weingand János Mihály, 22, 115, 128
Weingandt János Mihály, 115, 339, 430, 431
Weiskirchen. Lásd Fehéregyháza
Weisse, Christian Felix, 42, 132, 218
Weisshaus[?], 212
Wenzel, Gottfried Immanuel, 51, 252
Werthmüller, 401
Wesselényi Miklós, 83

Weszprémi István, 10, 85, 102, 127, 246, 273, 278,
421, 423, 425, 426
Wienpassing an der Leitha, 78
Wilhelmsburg, 87, 361
Wimmer, 268
Winner, 266
Wippach. Lásd Vipava
Wolfsthal, 70, 382
Wödl professzor, 204

Z

Zábráczky József, 65, 67, 185
Zádor-tanya, 357
Zágráb, 86, 91, 272, 274, 276, 280, 281, 364
Zala folyó, 64
Zalabér, 34
Zalaszentgrót, 34, 78
Zápolya-család, 397
Zemlin. Lásd Zimony
Zengg, 60, Lásd Senj
Zichy Ferenc, 393
Zichy gróf, 167
Zichy Pál, 404
Zichy-család, 66

Ziffer. Lásd Cziffer
Zimmermann, Johann Georg von, 107, 132, 265
Zimony, 77, 78, 79, 232, 237, 354, 407, 408
Zobordarázs, 70, 384
Zobor-hegy, 71
Zólyom, 70, 74, 165, 393
Zombor, 77, 78, 79, 235, 236, 354, 406
Zoroardus. Lásd András, remete Szent
Zrínyi Miklós, 416
Zrínyi-család, 91
Zvara Edina, 5
Zvecaj, 364

Zs

Zsarnóca, 351, 387
Zsennye, 70, 76, 402
Zsenneyi István, 404
Zsibó, 78, 83, 356
Zsigmond, I., 74, 394, 404
Zsiga, 70, 74, 397
Zsoldos István, 76, 115, 366, 401, 427, 429, 430
Zsolnai Dávid, 68, 254, 377, 432
Zsombor. Lásd Magyarzsombor

7. Iratmutató

Takáts József és Festetics György levél- és iratváltása				
Levelek				
	Szerző	Címzett	Hely	Dátum
1.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1794. január 12.
2.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1794. március 10.
3.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1794. március 20.
4.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1794. április 1.
5.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1794. április 6.
6.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1794. április 11.
7.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1794. április 27.
8.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1794. április 28.
9.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1794. május 5.
10.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1794. május 8.
11.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1794. május 15.
12.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1794. május 27.
13.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1794. május 30.
14.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1794. június 7.
15.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1794. június 11.
16.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1794. június 13.
17.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1794. július 7.
18.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1794. július 11.
19.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1794. július 22.
20.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1794. augusztus 6.
21.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1794. augusztus 18.
22.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1794. október 18.
23.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1794. október 28.
24.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1794. november 4.
25.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1794. november 11.
26.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1794. november 14.
27.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1794. november 16.
28.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1794. december 1.
29.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1794. december 10.
30.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1794. december 15.
31.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1794. december 29.
32.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1795. január 6.
33.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1796. január 19.
34.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1795. január 25.
35.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1795. március 15.
36.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1795. március 31.
37.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1795. április 13.
38.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1795. április 21.
39.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1795. május 1.
40.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1795. május 13.
41.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1795. május 18.

42.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1795. május 26.
43.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1795. június 10.
44.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1795. június 19.
45.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1795. június 23.
46.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1795. július 28.
47.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1795. augusztus 6.
48.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1795. augusztus 18.
49.	Festetics György	Takáts József	Keszthely	1795. [ante szeptember 9.]
50.	Festetics György	Takáts József	Keszthely	1795. október 11.
51.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1795. október 20.
52.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1795. október 30.
53.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1795. november 7.
54.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1795. november 24.
55.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1795. november 28.
56.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1795. december 11.
57.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1796. január 16.
58.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1796. január 26.
59.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1796. február 11.
60.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1796. március 1.
61.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1796. március 7.
62.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1796. március 29.
63.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1796. március 31.
64.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1796. április 12.
65.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1796. április 29.
66.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1796. május 3.
67.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1796. május 17.
68.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1796. május 20.
69.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1796. május 31.
70.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1796. június 3.
71.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1796. június 14.
72.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1796. június 26.
73.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1796. július 1.
74.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	[1796. július]
75.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1796. július 25.
76.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1796. július 26.
77.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1796. augusztus 18.
78.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1796. augusztus 23.
79.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	[1796. augusztus- szeptember]
80.	Takáts József	Festetics György	Schelmetz [Selmezbánya]	1796. szeptember 2.
81.	Takáts József	Festetics György	Mindszent [Szepesmindszent]	1796. szeptember 12.
82.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1796. [szeptember]
83.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1796. [október]
84.	[Festetics György]	Takáts József	Keszthely	1796. október 17.
85.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1796. október 21.

86.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1796. október 28.
87.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	[1796. november]
88.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1796. december 5.
89.	Festetics György	Takáts József	Keszthely	1796. december 9.
90.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1796. december 19.
91.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	[1796. december]
92.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1796. december 26.
93.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1797. január 15.
94.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1797. január 25.
95.	Takáts József	Festetics György	Bécs	[1797 február 16.]
96.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1797. február 17.
97.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	[1797. február]
98.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1797. február 20.
99.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1797. február 28.
100.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1797. március 4.
101.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1797. március 7.
102.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1797. március 13.
103.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1797. március 14.
104.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1797. március 17.
105.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1797. március 28.
106.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1797. április 5.
107.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1797. április 10.
108.	Takáts József	Festetics György	[Pozsony]	[1797. április 21.]
109.	Takáts József	Festetics György	Keszthely	1797. április 30.
110.	Takáts József	Festetics György	Keszthely	1797. május 7.
111.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1797. május 30.
112.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1797. június 20.
113.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1797. június 20.
114.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1797. július 3.
115.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1797. július 11.
116.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1797. július 20.
117.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1797. július 20.
118.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1797. július 25.
119.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1797. július 29.
120.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1797. augusztus 4.
121.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1797. augusztus 4.
122.	[Secr. K.]	Takáts József	[Keszthely]	1797. augusztus 11.
123.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	[ante 1797.szeptember 4]
124.	Takáts József	Festetics György	Pétervárad	1797. szeptember 12.
125.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1797. szeptember 19.
126.	Takáts József	Festetics György	Arad	1797. szeptember 19.
127.	Takáts József	Festetics György	Kolozsvár	1797. október 3.
128.	Festetics György	Takáts József	Keszthely	1797. október 24.
129.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1797. november 3.
130.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1797. november 10.
131.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1797. december 15.
132.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1797. december 28.

133.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1798. január 6.
134.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1798. január 16.
135.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1798. január 23.
136.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1798. január 30.
137.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1798. február 13.
138.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1798. február 20.
139.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1798. március 2.
140.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1798. március 8.
141.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1798. március 12.
142.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1798. [március 16.]
143.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1798. március 24.
144.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1798. április 6.
145.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1798. április 6.
146.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1798. április 13.
147.	Takáts József	Festetics György	Bécs	[1798. április 20.]
148.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1798. április 30.
149.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1798. május 1.
150.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1798. május 5.
151.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1798. május 8.
152.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1798. május 11.
153.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1798. május 25.
154.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1798. június 5.
155.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1798. június 8.
156.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1798. június 12.
157.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1798. június 19.
158.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1798. június 20.
159.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1798. június 24.
160.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1798. június 29.
161.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1798. július 5.
162.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1798. július 10.
163.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1798. július 13.
164.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1798. július 20.
165.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1798. július 23.
166.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1798. július 31.
167.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1798. július 31.
168.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1798. augusztus 7.
169.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1798. augusztus 23.
170.	Takáts József	Festetics György	Grétz [Graz]	1798. augusztus 28.
171.	Takáts József	Festetics György	Velentze [Venezia]	1798. szeptember 6.
172.	Takáts József	Festetics György	Trieszt	1798. szeptember 13.
173.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1798. október 2.
174.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	[1798. október]
175.	Takáts József	Festetics György	Sopron	1798. október 21.
176.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1798. október 26.
177.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1798. október 30.
178.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1798. november 2.
179.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1798. november 6.

180.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1798. november 6.
181.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1798. november 13.
182.	Takáts József	Festetics György	Bécs	[1798. november 13.]
183.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1798. november 21.
184.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1798. november 27.
185.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1798. december 7.
186.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1798. december 18.
187.	Festetics György	Takáts József	Keszthely	1798. december 25.
188.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1798. december 27.
189.	Festetics György	Takáts József	Keszthely	1798. december 27.
190.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1799. január 3.
191.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1799. január 4.
192.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1799. január 11.
193.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1799. január 14.
194.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1799. január 21.
195.	Festetics György	Takáts József	Keszthely	1799. január 24.
196.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1799. január 26.
197.	Festetics György	Takáts József	Keszthely	1799. február 2.
198.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1799. február 9.
199.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1799. február 25.
200.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1799. március 1.
201.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1799. március 7.
202.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1799. március 20.
203.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1799. március 28.
204.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1799. április 2.
205.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1799. április 9.
206.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1799. április 12.
207.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1799. április 12.
208.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1799. április 23.
209.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1799. április 26.
210.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1799. május 3.
211.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1799. május 6.
212.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1799. május 28.
213.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1799. június 12.
214.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1799. július 2.
215.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1799. július 8.
216.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1799. július 15.
217.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1799. július 30.
218.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1799. augusztus 6.
219.	Festetics György	Takáts József	[Keszthely]	1799. augusztus 16.
220.	Takáts József	Festetics György	Bécs	1799. augusztus 16.
221.	Takáts József	Festetics György	Keszthely	1799. szeptember 23.
222.	Festetics György	Takáts József	Keszthely	1799. szeptember 26.
223.	Takáts József	Festetics György	Pest	1800. január 19.
224.	Takáts József	Festetics György	Pest	1800. augusztus 14.
Vegyes iratok				
225.	Takáts József: Gondolatok Festetics László neveléséről		Bécs	1790. október 7.

226.	Takáts József szerződése	Keszthely	1791. június 24.	
227.	Festetics György nevelési utasítása fia részére	[Keszthely]	[1793. eleje]	
228.	Festetics György: László Fiam' Neveléséről	[Keszthely]	[1793. eleje]	
229.	Takáts József elszámolása az 1795-ös utazás költségeiről	Bécs	[s. d.]	
230.	Takáts elszámolása az 1796-os utazás költségeiről	Bécs	[1796. szeptember-október]	
231.	Takáts elszámolása az 1797-es utazás költségeiről	Bécs	[1797. október]	
232.	Teleki Domokos munkájának tartalomjegyzéke	[Bécs]	[1798. február]	
233.	Takáts elszámolása a Magyar Minerva 1798. évi költségeiről	[Bécs]	[1798. október]	
234.	Takáts elszámolása az 1798-as utazás költségeiről	[Bécs]	[1798. október]	
235.	Takáts elszámolása a Magyar Minerva 1799. évi költségeiről	[Bécs]	[1799. április]	
Takáts József levelei Légrády Imréhez				
	Szerző	Címzett	Hely	Dátum
236.	Takáts József	Légrády Imre	Pest	1800. február 28.
237.	Takáts József	Légrády Imre	Pest	1800. április 6.
238.	Takáts József	Légrády Imre	Pest	1800. április 19.
239.	Takáts József	Légrády Imre	Pest	1800. május 22.
240.	Takáts József	Légrády Imre	Pest	1800. augusztus 8.
241.	Takáts József	Légrády Imre	Veszprém	1801. február 7.
242.	Takáts József	Légrády Imre	Veszprém	1801. május 27.
243.	Takáts József	Légrády Imre	Veszprém	1801. július 8.
244.	Takáts József	Légrády Imre	Veszprém	1802. szeptember 9.
245.	Takáts József	Légrády Imre	Veszprém	1802. december 26.
246.	Takáts József	Légrády Imre	Veszprém	1803. január 18.
247.	Takáts József	Légrády Imre	Veszprém	1803. március 7.
248.	Takáts József	Légrády Imre	Veszprém	1803. április 12.
249.	Takáts József	Légrády Imre	Veszprém	1803. május 10.
250.	Takáts József	Légrády Imre	Veszprém	1803. június 10.
251.	Takáts József	Légrády Imre	Veszprém	1803. július 28.
252.	Takáts József	Légrády Imre	Veszprém	1803. október 4.
253.	Takáts József	Légrády Imre	Veszprém	1804. január 21.
254.	Takáts József	Légrády Imre	Veszprém	1804. április 3.
255.	Takáts József	Légrády Imre	Veszprém	1804. május 12.
256.	Takáts József	Légrády Imre	Veszprém	1804. szeptember 8.
257.	Takáts József	Légrády Imre	Veszprém	1804. november 4.
258.	Takáts József	Légrády Imre	Veszprém	1806. március 17.
259.	Takáts József	Légrády Imre	Mindszent	1806. május 19.
260.	Takáts József	Légrády Imre	Veszprém	1807. január 9.
261.	Takáts József	Légrády Imre	Veszprém	1808. április 2.
Utazási irodalom				
	Szerző	Cím	Dátum	

262.	Takáts József	Az 1796 ^{dik} eszten[dobe]li utazásnak rövid leírása	[1796]
263.	Takáts József	Az 1797 ^{béli} Utazás'	[1797]
264.	Takáts József	A' hazai utazásról	[1798]
Regestrum a Magyar Minervával kapcsolatos levelezésről			
265.	A' Magyar Országai Írók'	munkájiknak könnyebb ki-nyomtatását tárgyazó Gondolatok	[1797 – 1805]

8. Források

Takáts József és Festetics György levél- és iratváltása

Levelek

1.

Takáts József Festetics Györgyhez Bécs, 1794. január 12.⁷⁸⁶

Takáts beszámol tanítványa fejlődéséről, a taníttatás és szállás felmerült költségeiről, valamint arról, hogy kinél tettek tisztelgő látogatást. Befejezésül a szemeszterben oktatott tárgyakat és tankönyveket sorolja.

Méltóságos Gróf!
Nagy Kegyességű Uram!

Valamiket Nagyságod atyai gondoskodása szerint méltóztatott drága levelében rendelni és parantsolni, mindenekben mindenkor szentül el járok: nem csak azért, mivel kötelességem engedelmeskedni; de azért is, 's annál nagyobb buzgósággal, mivel tudom, hogy mind azok a' kedves Grófom' valóságos hasznát eszközlik.

A' mi a' tanulás dolgát illeti, igazán mondhatom: hogy szemlátomást elő kap benne az ifju Gróf, a' nélkül, kéméletlenül kinszerítem. Tudom, melly okos figyelemmel kell bánni a' gyenge elmével, hogy az erőszak se el ne ejtse kedvét, se meg ne gyengítse erejét 's egészséget: de el se is butuljon.

Hogy a' költségek, kivált elejénten, nagyok, azt valóban magam is látom. A' drága szállás igen nagy rovás. Szent György' napjára lehetett volna a' szomszédságban hét szobából álló kvártélyt, a' második emeletben 350 forintokon fel fogadni: de mivel nehéz lett volna benne a' szobáknak nem egyenlő érdemek miatt a' két felé való osztást jó módjával el-intézni, nem bátorkodtam magamtól belé avatkozni. Irtam ugyan iránta a' Méltóságos Grófnénak, de ha jönne is jóváhagyó felelet, már késő volna; mert tegnap más el foglalta. Félek, hogy így ne járjunk ennekutánna is.

Az eddig tett költségek' lajstromát ide rekesztem Nagyságod' parantsolatja szerint. Ki tetszenek belőle mind a' konyhabéli mind az egyéb ki-adások. A' kotsira nem költünk annyit, mihelyest a' mostani nedves sáros napokat tisztábbak kezdik fel váltani. Szóval: ígérem, hogy akaratommal csak egy krajtzár, a' mi kevés, nem megy ki kezemből olyanra, a' mi szükségtelen, vagy haszontalan, annyival kevesebbet a' mi hiába való.

Társalkodásunkban, vagy is inkább látogatásinkban mindenkép' bé tellyesítettük Nagyságod' kívánságát. Mielta Bétsben vagyunk, nem voltunk másutt, mint több izben az ifju Gróf Professoránál, 's az Iskolák' Prefectussánál, 's néhányszor az ifju Gróf Kollonitsnál. Uj esztendő alkalmatosságával: a' Baltavári Grófnénál, Gróf Althán Fő Ispány Urnál⁷⁸⁷, Gróf Majláth' Urfiainál, 's végre az uj Tsászári Theresiánumban, minthogy az abban lévő Magyar Studiorum Prefectus Ur is meg látogatott bennünket. Ennekutánna is, csak a' mennyire az idő 's foglaltosságink fogják meg engedni, szemem válogatva teszük látogatásinkat, nem barátság' szerzéséért, hanem az illendőségért, 's a' kellő udvariság' szükséges gyakorlásáért. De

⁷⁸⁶ megjelent: STOHL Róbert: Adatok Péteri Takáts József nevelői tevékenységéhez. in: *Könyv és Nevelés*, 2005/4 88-90.

⁷⁸⁷ ALTHAN Mihály János, Zala vármegye főispánja

annyival többször 's annál örömebb fogjuk ki-keletkor az ártatlan Természet' szépségével, 's adományi' vizsgálásával mulatni szemünket 's szívünket.

A' Tudományok, mellyekben az idén foglalatoskodik az ifju Gróf, e' következendők. A' deák nyelv; ehez járúl az ugy nevezett orbis pictus. A' világ' közönséges történeti Schrök' Compendiuma szerint. A' Geographiából az Austriai Birodalom. A' katekizmus. A' Görög nyelvből az olvasás 's írás. Ezen tárgyak ugy el ragadják a mostani rövid napot, hogy ide haza amazoknak bővebb magyarázatján, 's a' frantzia nyelven kívül, semi más tudományba eddig sistematice nem kezdhettünk.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's tökéletes tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

Mély alázatosságú szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, 12^{dik} Jan. 1794.

MOL Festetics Levéltár P279 4. cs. 1794:170

2.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1794. március 10.**

Takáts leküldi a Nemes agenstől kapott nyugtákat, beszámol a szálláskeresés folytatásáról, tanítványa egészségéről és eredményeiről.

Nagy Méltóságú Gróf!
Nagy Kegyességű Uram!

Nemes Agens Ur az általa le fizetendő interestekről kezemhez adta a' kvietantziákat, a' mellyeket én kötelességem szerint ide zárva le küldöm Nagyságodnak. A' hátra lévő kész pénzből mindekkorig semmit sem tett le az Agens Ur, de a' mint többszöri ígérete tartja, hová hamarabb le fogja azt, leg alább darabonként fizetni.

Mínthogy a' Nagyságod' jelenlétében fel-fogadtatott kvártélyt szüknek, helyre-igazítását költségesnek 's a' Tanulók' részéről (ugyan is a' szobánkon keresztül járt volna a' fehér tseléd) alkalmatlannak találta a' Méltóságos Grófné: a' Hertzeg Paar' házában ujra ki ürrült, sokra nézve alkalmatosabb, de valamivel drágább kvártélyt fogadta fel Ó Nagysága, ugyan Önnön Maga adván reá foglaló pénzt is.

Az ifju Gróf tökéletes egészségben vagyon. A' jövő héten tartandó examenra mindenképen el van készítve; reményilem, meg is fog felelni kötelességének. Az iskolai deák fel-adásokat is néhány izben alkalmas jól tsinálta. Alázatosan tsókolja édes Ura Attya' kezeit.

Én is magamat alázatossággal ajánlván Nagyságod kegyelmébe, tartozó tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

Mély alázatosságú Szolgája
Takáts József

Bétsben, 10^{dik} Martz. 1794.
MOL Festetics Levéltár P279 4. cs. 1794:244

3.

Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1794. március 20.

Takáts tudósítja Festeticset Nemes ágens adósságáról, a bécsi szállásról. Beszámol tanítványa egészségéről, vizsgáiról.

Béts, 20^{dik} Martz: 1794.

Méltóságos Gróf!
Nagy Kegyességű Uram!

Tsak egy nappal előbb a' Méltóságos Grófné' el-indulása előtt adta kezemhez Nemes Agens Ur a' le fizetett interesekről szóló leveleket: e' volt az oka, hogy nem tudósíhattam előbb felőle Nagyságodat. A' még hátra maradt kész pénzből mind eddig semmit nem tett le az Agens Ur; de újra ígerte a' napokban is, midőn nála valék, hogy nem sokára maga fogja el hozni szállásunkra. Ha kevés idő vártatva el nem érkezik, el megyek ismét hozzá, 's a' dolognak miben-létéről Nagyságod' parantsolatja szerint tudósításomat meg küldeni el nem mulasztom.

A' Neuberger Udvarban fel fogadott szobák már ki-vagynak másoknak adva. A' ház' Inspectorának fáradságáért ajándékot ígért a' Méltóságos Grófné; 's a' mint vettem észre, nem igen fog már most annak el-fogadásától irtózni. Mihelyest Nagyságtoknak az iránt való meg határozását veendem, el megyek oda a' hat arany elő-pénzről adott irással.

Az ifju Gróf fris egészségben vagyon. Egnéhány tudományokból tegnap előtt tartotta az examenjét, 's a' mint a' Professor Urtól hallottam, jól felelt belőlek. A' hátra lévő materiákból a' jövő héten fog ki-kérdeztetni. Reményilem, azokban sem lészen hátra-maradás. Tsókolja a' Gróf Nagyságtok' kezeit. Én magamat Nagyságod' kegyelmébe ajánlván, tartozó mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

Mély alázatosságú szolgálja
Takáts József mpp.

MOL Festetics Levéltár P279 4. cs. 1794:228

4.

Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1794. április 1.

Takáts beszámol tanítványa előmeneteléről, Nemes ágens adósságáról, ismét tanítványa egészségéről.

Nagy Méltóságú Gróf!
Nagy Kegyességű Uram!

Vége lévén a' fél esztendei examennek, ki osztatott a' Tanítványok között az előmenetelről szóló bizonyság-levél. A' mit az ifju Grófnak adtak, ide zárva Nagyságodnak megküldöm. Örülni fogunk, ha meg elégedni méltóztatik Nagyságod iskolai iparkodásunknak első zsengejével.

Nemes Agens Ur épen tegnap fizetett leg először száz forintot a' hátra lévő pénzből. Mi tévő légyen a' többivel, úgy mond, Nagyságod' válaszát fogja el várni a' Méltóságos Grófné által küldött értekező levelére.

A' Gróf László alázatosan tsókolja Nagyságod' kezeit, vagy négy nap előtt a' torkát fájlalta. El hivattam Closse Doctor Urat, együgyű orvossággal azonnal helyre állította egészségét. Most fris, és vidám.

Ajánlván magamat Nagyságod' kegyelmébe, mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

Mély alázatosságú Szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, 1° April: 1794.

MOL Festetics Levéltár P279 4. cs. 1794:289

5.

Festetics György Takáts Józsefhez [Keszthely], 1794. április 6.

Festetics köszönetét fejezi ki Takáts által Görögnek a térképekért. Rendelkezik Nemes ágens adósságának mielőbbi behajtásáról. Az új szállással kapcsolatban további információkat kér.

Az Iffju Gróf Nevelőjének meg-iratott, hogy Görög Uramnak azon két Mappának meg-küldését köszönnye-meg.

Egyéb aránt méltóztatott rendelni a Méltóságos Gróf Ő Nagysága, hogy ezen két Mappáknak Rámák tsináltatván a Cancellariában függesztessenek fel.

Nemes Agens Urnál lévő Restantiát az Exactorral teendő Computus után fertály esztendőnként egy esztendő alatt egészen incassállya.

Az Iffjú Grófnak egészséges állapottyán, és a' Tanulásban való előmenetelén örvend Ő Nagysága.

Neuberger udvarban volt szállásnak ki-adattatását értette ugyan Ő Nagysága, de szükséges lett volna azt is meg-írni, mi némő áron adatott ki, és nem volt é ki adásában valami veszteség.

A' Hertzeg Paar házában ujra ki ürült Quartiernak fel fogadását approbállya Ő Nagysága de ittis szükséges lett volna meg-írni, mitsoda áron fogadtatott. A' mint a' Méltóságos Groffné Ő Nagysága mondgya, 800 forintban lett meg az alku, melly szerint bizvást 3 esztendőre Contractust lehetne tenni.

A' Neuberger Udvar beli Inspectornak fáradsági jutalmául 3 aranyakat lehet adni.

Egyszersmind írja meg-a Méltóságos Grófnak aztis, hogy az ujjonnan fogadott Quartélyra, minémő Házi eszközökre lészen szükség, hol, és miképpen alkudott-meg ezekre, 's mennyire fog az ezekre teendő költség menni.

A' Házi dolgoknak mivoltáról-is szükséges lett volna eddig valamit írni, mivel a' költséggel nem kell addig várakozni, miglen a' körmire ég.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 255. köt. 1794:170,

6.

Takáts József Fesztetics Györgyhöz
Bécs, 1794. április 11.

Takáts mentegetőzik a költségek miatt; megküldi az eddigi kiadások, illetve az elkészítendő bútorok listáját. Megemlíti a jelenlegi szállásbérlet meghosszabbítását, valamint az ifjú gróf jó egészségét.

Méltóságos Gróf!
Nagy Kegyességű Uram!

A' Neuberger-udvari szobák ki adattak igen is, 's szinte annyiba, a' mint nekünk kerültek, Alább nem is lehetett volna őket engedni a' Kvártély' betse le-szállítása, 's így az Uraság' jövendő meg kárasítása nélkül. A' házi Inspectornak fáradságáért oda akartam adni a' jutalmat; de el nem vette.

A' Hertzeg Paar' házában 800 forintokban kerül a' szállás. A' Contractus-tétel iránt meg-szállítottam a' házi Gondviselőt. Az volt a' válasz: hogy az Urasága nem kedvelli a' Lakók' gyakor váltazását; sőt örülni fog, ha Nagyságtoknak több esztendőig tetszeni fog a' Kvártély; végre, a' Contractus fél esztendő mulva is meg eshetik, 's annyival bátorosabban, hogy akkor már tapasztalásból is láthatni, ha alkalmas lesz-e Nagyságtoknak a' ház.

Ezen új Kvártélyba meg kívántató házi szerek iránt mihelyest vettem a' Méltóságos Grófné' rendelését, ki mentem Ő Nagysága' parantsolattya szerint Pletzker kapitányné Aszszonyomhoz, 's véle egy asztalozhoz mentünk. Közölvén a' készítendő holmik' lajstromát, írásba tettem azoknak árrokat, ezen ígérete mellett hogy e' holnap végéig mindeneket el készít, 's jóságokért hosszas időre kezes leszen: én ellenben, hogy órá munkája elfogattatása iránt bátorságban légyen, 27 forintokat adtam előre, irást vévén rólok. A' házi szereket el készülések után akár ki által meg lehet betsültetni, úgy mond, hogy bizonyosak lehessünk azoknak igazságos árrokról. Így tehát, gondolom, mindenekben el jártam, hogy rajtam semmi ne muljon. A' lajstromot, ide rekesztem, hogy láthassa Nagyságod, mennyibe fognak mindenek kerülni.

A' többi ki-adások' specificatióját is által adtam Exactor Uramnak a' kezemnél lévő némelly documentumokkal együtt. Ezután minden holnap' végén meg küldöm, ha így parantsolja Nagyságod.

Még azon környűl állásról tudósítani Nagyságodat, szükségesnek tartom, hogy a' mostani Kvártélyt még fél holnapra fel fogadni kintelenek leszünk, mivel az új a' jövő holnap 8^{dik} napjáig egészen ki nem fog ürülni, pedig a' ki tisztogatása is kíván egy két napot.

Az ifju Gróf friss egészségben vagyon. Tsókolja Nagyságod' kezeit, 's örül, hogy nem sokára szerentsénk leszen Nagyságod' személyes tiszteletére. Én is ajánlván magamat Nagyságod' kegyelmébe, vagyok

Nagyságodnak
Kegyess Uramnak

Mély alázatosságú Szolgája,
Takáts József mpp.

7.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1794. április 27.**

Takáts értesíti a grófot, hogy Somsich Lázár pénzt tett volna le nála, de elfogadni nem merte, ez ügyben utasítást vár.

Béts, 27^{dik} April. 1794.

Méltóságos Gróf,
Kegyes Uram!

Nemes Agens Ur ma hozzánk jöve azon hiráddal, hogy Somsich Lázár Consiliarius Ur 400 forintokat akart vala nála le tenni, melly summa meg halladja azon árendát, melly néki esztendőnként jár; minthogy Nagyságod 8000 forintokat adván interesre a' Consiliarius Urnak, azon 400 forintokat le kellett volna huzni. Én a' hivattatásra el mentem Somsich Cons. Urhoz, a' ki a' dolgot meg akarta ugyan előttem magyarázni, 's azért a' pénzhez is kínált: de mivel Nagyságodtól ebben semmi parantsolatot nem vettem, a' pénzhez nem nyultam; hanem a' Consiliarius Ur' kívánságára arról irást adtam, hogy meg kínált a' pénz. Többnyire el várom Nagyságodnak rendelését, 's ahoz fogom magamat tartani. Erről azonnal az itt levő Tsáktornyai Katona által tudósítani Nagyságodat kötelességemnek tartottam; a' többi házi dolgainkról a' Keszthelyre utasított levelem foglalja magában a' tudósítást. Az ifju Gróf tsókolja Nagyságod' kezeit. Fris egészségben vagyok. Én ajánlván magamat Nagyságod' kegyelmébe, köteles tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

MOL Festetics Levéltár P279 5. cs. 1794:372

8.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1794. április 28.**

Takáts magyarázkodik, miért nem vette át Somsichtól a pénzt. Beszámol aról, hogy Nemes ágens egyelőre nem hajlandó aláírni a nyugtát; Kereszturi pedig elvégezte a rá bízott feladatot. Végül jelenti, hogy az ifjú gróf egészséges, a költözködés pedig lassan megtörténik, amint a költség-elszámolás postázása is.

Béts, 28^{dik} April. 1794.

Méltóságos Gróf,
Kegyes Uram!

Tegnap a' Tsáktornyai Katona által küldött levelemben tudósítottam Nagyságodat, hogy Somsich Consiliarius Ur négy száz forintot akart vala nálom le tenni, minthogy a' néki járó árendát, vagy vitalitiumot ezen summa meg haladja, le kellestven ezt huzni a' 8000 forintokért járó interes' fejében: de mivel Nagyságodtól ez iránt semmi utasításom nem volt, el hallasztottam a' pénznek fel-vételét mind addig, míg nem veendem Nagyságodnak parantsolatját.

Nemes Agens Urat meg kínáltam a' Quietantia' alá-írásával: de azt felelé, hogy minden órán pénzt vár; és kész, ha egyszerre nem lehetne, felét is leg alább egy hét alatt ki fizetni. A' mi ha meg nem történhetne, néhány napok mulva alája fogja magát irni a' Quietantiának.

Kereszturi Agens Urat tudósítottam Nagyságod' parantsolatja szerint arról, hogy Gróf Szluhával 's Trautmannsdorf Grófnéval értekezzen az Amica miatt. Tudom, eddig hirivé adta Nagyságodnak a' nyert választ.

Az ifju Gróf fris egészségben vagyon; tsókolja Nagyságtok' kezeit. – Az által hordozóskodás' ideje már itt vagyon. A' teendő költségeket mihelyest számba vehetem, le fogom küldeni Nagyságodnak.

Ajánlván magamat Nagyságod' kegyelmébe, vagyok

Nagyságodnak,
Kegyes Uramnak

Mély alázatosságú
Szolgája
Takáts József mpp.

MOL Festetics Levéltár P279 5. cs. 1794:380

9.

**Festetics György Takáts Józsefhez
[Keszthely], 1794. május 5.**

Festetics elrendeli, hogy Takáts vegye fel a pénzt Somsichtól. 400 forintot küld a felmerülő költségek fedezésére, amelyből juttathat Görögnek is. Kéri, keresse fel Vogtländert, és tudja meg tőle, mikorra és mennyiért készítené el a megtervezett eszközt.

Meg iratik válaszképpen: hogy ezen 400 forintokat Somsits Urtól interimalis quietantiájára addig-is felvegye, miglen a' Directio által a' rendes quietantia fel-küldethetnék.

Ezenkívől Ő Nagysága uti Cassájából még 400 f. Banco Czédulákban a' Méltóságos Grófné által megküldetnek, a' Házi szükségeknek pótlására, mellyekből Görög Uramnak egy, két, leg fellyebb 300 forintot erga quietant. a' Mappák ki-adásának fejébe adhat.

Az Ingenieur által készitet Model szerint való Nivellaire Instrumentumnak készítése végett szálljon Fogtländerrel, tudgya meg, mi-áron, és melly időre készíthetné el, de további rendelésig ne fogjon hozzá.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 255. köt. 1794:372

10.

**Festetics György Takáts Józsefhez
[Keszthely], 1794. május 8.**

Festetics elrendeli, hogy Takáts a Nemes ágenstől visszkapott pénzt tartsa meg a költségekre, és azzal később elszámoljon.

Ismét iratik, hogy amidőn Nemes Ur a' pénzt lefogja tenni, Takáts Ur azt vegye fel, és tartsa meg – költségre, percipiallya jegyéseibe[!], és annak idejében relatiot tegyen, a' mivel pedig még restálni fog, a' kezénél lévő forma szerint reversalist vegyen tőle.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 255. köt. 1794:372

11.

Takáts József Festetics Györgyhöz Bécs, 1794. május 15.

Takáts tudósítja a grófot, hogy felvette Somsichtól a pénzt, Nemes pedig ígéreti csak, hogy fizet. Tolmácsolja Görög jelentését a mappák állásáról és Vogtländer véleményét. Jelenti, hogy leküldött Frater Camillus által több könyvet is; és ígéri, hogy nemsokára elküldi a kiadások listáját.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

A' Méltóságos Grófnétól, valamint Somsich Consiliarius Urtól is fel vettem a' négy száz forintokat, 's az utóbb küldött Quietantiát is az enyim' helyébe által adtam.

Nemes Agens Ur biztatott ugyan, hogy a' restantia' felét nem sokára le fogja tenni: de a' mint tegnap előtt ismét nála voltam, a' nálam maradt Reversalis' alá-írásán, 's az új ígéreteken kívül mást nem nyertem.

Görög Urnak kezéhez adtam a' levelet. Igen méltónak 's igazságosnak találta Nagyságod' kívánságát: de minthogy az a' már ki metzett mappákon semmiképen bé nem tellyesedhetik a' hely' fogyatkozása miatt, hogy mind nagyobb tökéletességgel készüljön a' munka, mind Nagyságod' tetzése leg kevesseben se szegődjön meg, egy nagyobb skálákra veendő mappák' ki adásáról fog tanátskozni öszve dolgozó Társaival, 's a' Metzővel; annyival is inkább, hogy némelly tágosabb Vármegyék, mint Vas, Szala, etc. nagyon tömötten esnek ki ezen formátumban. A' dolognak miben-létéről első lehetséggel tudósítani Nagyságodat fő kötelességenek isméri. Én addig-is Nagyságod' kegyes engedelméből mostanság 250 forintokat adtam Görög Uram kezébe, hogy az előbbenni 200 forintokkal az első kéréséhez képest meg kapja a' száz aranyokat.

A' fel küldött Nivellir Instrumentum' rajzolatjával kimentem Voigtländer Mechanicushoz. Kevés meg vizsgálás után ugy találta, hogy az némelly rész nélkül szükölködik a' rectificatoria nézve, és a' forgathatása sem lenne elég gyors. Az ő mondása szerint egy sokkal alkalmatossabb Nivellir Instrumentumról szolló Híradást engedett által az egyéb nála találtató szereknek árra' fel jegyzésével együtt. Nagyságod' parantsolatjához fogom magamat tartani a' meg szerzésben.

A' Frater Camillusra biztam Beckmann Oekonom: Bibliothekjából⁷⁸⁸ 17 köteteket, 's Wäser von Bierbrauen⁷⁸⁹ hogy le vigye Keszthelyre. A' többi könyvek mind ekkorig el nem érkeztek.

Az által hordozáskor tett költségeknek lajstromát mennél tökéletesebben lehet, el akarom készíteni: de még egy két mester emberek' Contóját p. o. a' Tapatziererét, a' ki most is munkálkodik, meg nem kaphattam. Leg nagyobb részént tsak ugyan elő van számlálva az eddig tett költségek' summája az ide zárt lajstrom szerint.

Az ifju Gróf fris egészségben vagyon. Alázatosan tsókolja Nagyságod' kezeit. Én ajánlván magamat Nagyságod' kegyelmébe, tartozó mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

Mély alázatosságú szolgálja

⁷⁸⁸ BECKMANN, Johann: Physikalisch-ökonomische Bibliothek, worinn von den neuesten Büchern, welche die Naturgeschichte, Naturlehre und die Land- und Staatswirtschaft betreffen, zuverlässige und vollständige Nachrichten ertheilet werden, Bd. 1-23., Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht, 1770-1806

⁷⁸⁹ WÄSER, Johann Wilhelm: Gründliche Anleitung zum Bierbrauen, Berlin, 1793

Bétsben, 15^{dik} Maj. 1794.
MOL Festetics Levéltár P279 5. cs. 1794:416

12.

**Festetics György Takáts Józsefhez
[Keszthely], 1794. május 27.**

Festetics elrendeli, hogy Takáts Nemes ágens kötelezvényét küldje le neki. Javasolja, hogy Görög a vármegyék térképét egyenként is adassa ki. Utasítja továbbá, hogy a felküldött listán szereplő mértani eszközöket szerezzze be, fiának előmeneteléről pedig gyakrabban számoljon be.

Ad 1um Tudományúl.

Ad 2um Meg-iratik: hogy Nemes Urnak reversalisát, Ő Nagyságának meg küldgye, és a' midőn Nemes Ur valamely summát fog-le-fizetni, interimalis quietantiájára vegye fel.

Ad 3um Görög Urat tudósítsa, hogy a' Mappáknak dedicatióját a' Mappák szélére, a' hol a' Sculptor neve vagyon, rövideden minden czikornyázás nélkül, ki lehet metszeni, hog pedig a' Mappáknak nagyobb Scalára való vételével több költséget tegyenek, azt Ő Nagysága éppen nem appropállya. Emellett javasollya, hog leg-alább azon 13 Vármegyéknek Mappáit különösen egyenként-is adgyák, mivel sokan, akik egész Atlást venni nem akarnak, vagy nemis vehetnek, megis azon partialis Mappákat, ahol jószágaik vagynak, meg-veszik.

Ad 4um Amelly Geometrica Instrumentumoknak specificatiója fel küldetik, szerezzze-meg, és az Iffjú Gróf előmeneteléről Ő Nagyságát gyakrabban tudósítsa.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 255. köt. 1794:416

13.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1794. május 30.**

Takáts jelenti, hogy leküldte már az első elszámolást. Beszámol Nemes ágens újabb ígéreteiről és az ifjú gróffal együtt tett látogatásról, a Festetics-gyermekek egészségéről, valamint engedélyt kér egy badeni kirándulásra.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Mennyire mentek légyen az új Kvartélyba való hordozóskodáskor tett költségek, a' Fr. Camillus által küldött levelemben alázatosan tudósítottam Nagyságotat.

A' mi az uttal be nem férhetett a' lajstromba, némelly Mester emberek' Contójok' fogyatkozása miatt, azt a' Méltóságos Grófné, mához egy hétre szándékozván Bétsből el indulni, le fogja vinni magával.

A' mult héten ismét magához szállítattott Nemes Agens Ur a' végett, hogy Gróf Majláth Ő Excellentiájától vegyek fel valamely interest, melly eddig nála szokott le tevődni. Én nem akarván a' reám nem bizott dologba avatkozni, Kereszturi Agens Urnak adtam azon quietantia' formáját, melly nékem adatott által.

Azon alkalmatossággal ismét ígérte Nemes Úr, hogy ha előbb nem lehetne, a' ki szabott fertály esztendei terminusra, melly 11^{dik} Juliusra esik, bizonyosan le fog egy részt fizetni a' nála maradt pénzből.

Egy néhány napok előtt vissza térvén Ő Excellentiája az Öreg Grófné Mária Tzellből, keze' tsókolására mentünk az ifju Gróffal. Akkoriban mondá Ő Excellentiája, hogy néhány hét mulva a' Badeni fürdőbe fog fel jönni, és akkor majd meg izeni, hogy ki rándulhassunk hozzája. Erről előre tudósítani Nagyságodat tanácsosnak tartottam, hogy iránta vehessük Nagyságod' rendelését.

Az ifju Gróff a' Comtessekkel együtt egészségben vagynak. Tsókolják Nagyságod' kezeit. Én ajánlván magamat Nagyságod' kegyelmébe, tökéletes tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

Mély alázatosságú szolgálja
Takáts József mpp.

Bétsben, 30^{dik} Majus 1794.

MOL Festetics Levéltár P279 5. cs. 1794:475

14.

Takáts József Festetics Györgyhöz Bécs, 1794. június 7.

Takáts magyarázkodik a költségek miatt, beszámol tanítványa egészségéről, és tájékoztatja a grófot az Urániáról.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

A' házi-béreknek fél esztendőre való ki-fizetése, külömbféle szoba-szerek' beszerzése, az ifju Gróf számára parantsolt némelly uj ruha darabok, a' Majus holnapi költségeket jóval meg szaporították; annyira, hogy a' kezem közt lévő pénz egynéhány forintog el-költ, a' mint az ide zárt lajstrom meg mutatja: azért kintelen voltam tegnap Kereszturi Agens Urtól a' jövőendő szükségekre 300 forintokat fel venni. Ezen summával, tudom, jó ideig be fogjuk érni, minthogy ezentúl a' kiadások szemlátomást meg kevesednek.

Az ifju Gróf mindenkor igen jó egészségben vagyon. Dolgaiban is készen el jár. Mind iskolában, mind ide haza fogynak a' hibák; innét reményljük Nagyságodnak kegyes megelégedését.

A' Magyar Uránia mind eddig ki nem jött, hanem a' mint az ujság levelek hirdetik, minden órán el készül. Nagyságod méltóztatott parantsolni, hogy az első darabot szerezzem itt meg, és küldjem le. Az másként meg nem eshetik, ha tsak egész esztendőre nem praenumeráltatik reá, mert tsak az Elő-fizetőknek fog járni. Ha parantsolja Nagyságod, ez iránt azonnal lehet rendelést tenni: de azonkívül is, mint elő-segítő Jó-tevőjének tartozik a' Társaság Nagyságodnak meg küldeni maga munkáját.

A' Gróf László tsókolja alázatosan édes Ura Attya' kezeit. Én kegyelmébe ajánlván magamat Nagyságodnak, alázatos mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

Alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, 7^{dik} Juniusban 1794.
MOL Festetics Levéltár P279 5. cs. 1794:526

15.

Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1794. június 11.

Takáts részletesen beszámol tanítványa fejlődéséről. Jelenti, hogy megkapta a gróf nevelési utasításait. Nyilatkozik saját jövőbeli terveit illetően. Jelenti, hogy beszélt Göröggel, Nemessel és Vogtländerrel.

Bétsben, 11^{dik} Junius 1794.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Valamint hogy eddig is tudtommal csak egyszer se mulasztottam el, hogy minden tizenegyedik nap meg ne küldöttem volna Nagyságodnak a' parantsolt tudósítást: ugy most is, mihelyest kezemhez érkezett Nagyságodnak kettős levele, siettem végekre járni a' reám bizott dolgoknak, hogy első lehetőséggel le érjen irántok tudósításom.

Mindenek előtt, a' mi az ifju Gróf Characteristicáját illeti, irhatom, hogy csak egy szembe tűnő hiba se gyökerezik szívében. Meg botlik ugyan néha a' szóban; olykor meg lehet a' tselekedetben is, de ennek nem a' rögzeni kezdő hajlandóság, hanem a' gyermeki kornak természete: az elevenség, a' kíváncsi szemfülesség, a' még néki nem törődött gyenge test az oka. A' melly hibák idővel a' gyakor intés, 's a' vele járó oktatás által mind el nem mulnak. Ellenben ditséretére lehet mondani: hogy természete szelíd, erköltse ártatlan, engedelmes, a' ditsőséget szerető, sokat tudni vágyakodó, a' munkában tüdő 's szorgalmatos. Mennyire ment légyen az ifju Gróf a' diszes maga-viselésben, 's a' tudománybéli ismeretekben, akkor tetszik ki leg inkább, ha több véle egykorbéli nevendékekkel együtt szemléltetik, 's azokkal öszve hasonlítottatik.

A' tanuló Cursusról örömmel veendem Nagyságodnak rendszabását. Én ugyan semmi el nem mulatok, hogy mind a' beszélgetés közben, mind a' deák, frantzia, magyar 's német olvasás alatt ne tágítsam tudományát: de hogy sistematicice vagy ez vagy más Tudományban különösen is gyakoroltassam (akár mi igen ohajtanám is ezt) a' számos iskolabéli foglalatosságok nem engedik; ha csak a' pihenésre szükséges időtől meg nem akarom fosztani, a' minek több rosz következései lehetnének. Arról, mint valóságos igazságról bizonyosá tehetem Nagyságodat, hogy a' Gróf mindekkorig minden némű iskolai tanulásában szorgalmatosan el járt, 's az ugy neveztetett Occupatióját is sokkal jobban tsinálja, mint ennekelőtte.

Azt méltóztatik kérdeni Nagyságod: mitsoda sistemát defigáltam én magam felől. Erre mást nem felelhetek; mint hogy mostani állapotomban nem igen gondolkodhatok előre önnön magamról; de nem is akarok, ne talán az aggodalom, 's az abból könnyen származó állhatatlanság' visketegsége meg ne foszson nyugodalmamtól. Azonban a' mennyire csak lehet, iparkodom az olvasás által többekben tökéletesíteni magamat. El tökélett szándékom azis, hogy esztendőre a' nyelvek mellett a' Törvényeket tanuljam, 's belőlek a' meg kívántató exameneket ki-álljam. Ezt vélem leg szükségesebbnek jövőbeli szerentsémre.

Görög Urral közlöttem Nagyságod' gondolatit a' mappák iránt. Azt felelé, hogy meg fogja jól visgálni a' már ki jött mappákon maradt üres helyeket, és a' mint csak lehétleges

lesz, leg jobb móddal reájok alkalmaztatja a' dedicatiot. Én ugy tartom, hogy az ilyen értelmű ki-fejezés: „Munificentia Comitum Georgii Festetics de Tolna” kevéssel mindent magában foglalna.

Nemes Agens Ur' Reversalisát, valamint Kereszturi Agens Urtól magamhoz vett Albát is ide zárva le küldöm Nagyságodnak.

Az Ingeueur Ur' Consignatiójával azonnal ki mentem Voigtländer Mechanicushoz. Tizennégy napot szabott, mellyek alatt tökéletesen meg készülnek, 's által adatnak az Instrumentumok. Mihelyest bizonyos alkalmatosságom akad, le fogom őket küldeni Keszthelyre.

Az ifju Gróf alázatosan tsókolják Nagyságod' kezeit. Én kegyelmébe ajánlván magamat, vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

Mély alázatosságú szolgálja
Takáts József mpp.

MOL Festetics Levéltár P279 5. cs. 1794:511

16.

**Festetics György Takáts Józsefhez
[Keszthely], 1794. június 13.**

Festetics rendelkezik fia badeni kirándulásáról, és tudósítja, hogy 500 forintot küld további költségeikre.

1° Jó néven vette Ő Nagysága, hogy a' Badeni Fürdőbe való kimenetelre engedelmet kér, melly kétszer meg-engedtetik, de úgy, hogy szombaton dél után kimenvén s Vasárnap estére haza térvén, az Oskolákat el-ne mulassa. Arra vigyázzon¹ hogy ezentúl se a' Kis Gróf valakit ne öleljen vagy tsókoljon, se Őtet senki, és még férjfi se tsókollja.

Tudósítatik arról, hogy a' szükséges költségekre 500 forintokat fog leg-közelebb Tevely számtartó fel-küldeni az Ő Quietantziájára.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 255. köt. 1794:475

17.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1794. július 7.**

Takáts jelenti, hogy megkapta a pénzt, az eddigi kiadásairól pedig küldi az elszámolást. Beszámol tervezett látogatásáról Nemeshez, a rá bízott apróbb ügyek elintézéséről. A nevelést tekintve leírja a correpetitorral szembeni elvárásokat, nyilatkozik az elbocsátott Tessényiről, és beszámol az ifjú gróf előmeneteléről.

Bétsben, 7^{dik} Július 1794.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Az Exactor Urtól kezemhez vettem az 500 forintokat. Ezekre nem fogunk olly hamar szorulni, minthogy mostanság jóval meg kevesültek a' költségek. A' Juniusi ki-adások'

specificatióját ide zárom, valamint a' folyó holnapban tett költségeket is a' holnap' végével le fogom küldeni.

Nemes Agens Urhoz el megyek 11^{dikben}, úgy mint a' pénz le-tételének ki-szabott napján; 's mit végezhettem, tudósítani fogom Nagyságodat.

Szalai szabó kerestem. Most lent vagyon Magyar Országban; talán épen a' Szerdahelyi Ignázt' dolgában. Az első legénye biztatott, hogy a' jövő holnapra meg készülnek Nagyságod' öltözeti.

A' Correpetitor miatt voltam Vatrang Director Urnál⁷⁹⁰. Tiszteli Nagyságodat 's igéri iparkodását valamely alkalmas ember keresésében; de igen sulyosnak tartja a' találást 's főképp a' választást. Mert ha az még Tanuló lenne valamelyik fellyebb Iskolában, az ifju Grófot rendessen el nem késérhetné, se az iskola' végezetével azonnal nem lehetne mellette. Az olyan ember pedig, a' ki már ki-tanulta iskoláit, nyelvekben is jártos, és még semmire nem kaphatott; szerentse, úgy mond, ha valamiben nem gántsos. Tessényivel is közlöttem Nagyságod' akaratját; hogy ha szükség leend, gondoskodhasson előre magáról. Nagy szomorúságot mutatott az izeneten. A' fizetéssel 's mindenekkel tellyesen meg elégszik, ha Nagyságod leg alább még esztendeig méltóztatik Őtet meg tartani. Igaz, hogy némelyekben eszesebb, 's előbbre látó lehetne: de talán a' fenyegető kár jövődöre böltsebbé fogja tenni. Egyébként tisztében alkalmasint el járt.

Ezen alkalmatosság le viszi az itt maradott mérő szerszámokat, három kalapokat; der IV Heftet der deutschen wilden Holzarten Blicke über den Erziehung der Obster. A' többi rendelt könyvek is nem sokára meg érkeznek.

Tegnap előtt vettem a' postáról ezen Nagyságodnak szólló két leveleket. Magam is voltam, két izben is, az ifju Gróffal a' postán, kerdezősködtem a' levelek iránt, de mindenkor nemmel igazítottak el: azért nem tudom az el késésnek okát fel érni.

Az ifju Gróf fris egészségben vagyon. Tsókolja Nagyságod' kezeit. A' mult szombati deák occupatióba is bé kellett egy hibának lopódni, egyébként szert tettünk volna ujra a' kultsra.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's tartozó mély tisztelet-tételem mellett vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

Mély alázatosságú szolgálja
Takáts József mpp.

MOL Festetics Levéltár P279 5. cs. 1794:590

18.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1794. július 11.**

Takáts beszámol a kapott pénzről, Nemes halogatásáról.

Bétsben, 11^{dik} Július 1794.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

⁷⁹⁰ WATTRANG, Ignaz von (Zólyom, 1739 – Bécs, 1800) a bécsi Akademisches Gymnasium retorikatanára és igazgatója

Exactor Ur le tett nálom 3984 f. és 22 ½ Xroat, hogy azokat Ő Excellentiájának az Öreg Grófnénak le küldjem diligence kotsin Pozsonyba, azon kérés mellett, hogy a' quietantiákat ismét hozzám méltóztassék Ő Excellentiája utasítani. El jártam a' dologban; és a' vissza érkezett quietantiákat ide zárva le küldöm Nagyságodnak.

Épen előbb voltam Nemes Agens Urnál a' renstantia miatt. Azt mondá, hogy holnap önnöm maga el jön hozzánk, 's le teendi a' pénzt; ma a' pósta nap akadályoztatja a' lefizetést.

Az ifjú Gróf egészséges. Tsókolja Nagyságod' kezeit. Én kegyelmébe ajánlván magamat, alázatos tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

Mély alázatosságú szolgálja
Takáts József mpp.

MOL Festetics Levéltár P279 5. cs. 1794:617

19.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1794. július 22.**

Takáts jelenti, hogy Nemes kifizette az aktuális részletet, beszámol az ifjú gróf előmeneteléről és új correpetitor kereséséről.

Bétsben, 22^{dik} Július 1794.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Nemes Agens Ur, valamint fogadta, más nap letette a' fertály esztendőre járó 226 forint és 40 Xr restantiát, a' mellyről azonnal kezéhez adtam a' quietantia levelet. Igérte újra, hogy ha előbb nem, a' jövő terminusra is le fizeti minden bizonnyal az esendő részt.

Az ifju Gróf folyvást fris egészséggel bir. Tsókolja Nagyságod' kezeit. Az iskolabéli gyakorlásokban mondhatni, egészen meg jobbította magát. A' mult szombaton irták az utolsó deák occupatiót pro locis. Ezt is minden hiba nélkül készítette. Azért a' régi szokás szerint ő reá száll az Eminensek' könyve.

Vatrang Praefectus Ur tiszteli Nagyságodat. Correpetitornak alkalmas embert még eddig nem talált. Hanem fel kereste ugyan tsak azon írást, mellyben az iskolabéli Tudományok' rendje foglaltatik. Ezt, valamint a' folyó holnapban tett költségek' lajstromát is meg fogom Nagyságodnak a' Náthán Zsidó által küldeni.

Ugy vélekedett Nagyságod is, hogy jó lesz ha a' vakatzio alatt a' Szakátsné és a' többiek a' házi Isnpectorénál tartanának kosztot. Értekeződtem a' dolog iránt, de ez meg nem eshetik, minthogy az Inspectorné is embereivel együtt Tséh Országba fog menni.

Ajánlván magamat Nagyságod' kegyelmébe, mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

Alázatos szolgálja
Takáts József

MOL Festetics Levéltár P279 5. cs. 1794:629

20.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1794. augusztus 6.**

Takáts leküldi a gróf által kért dolgokat. Tudósítja fia badeni kirándulásáról, és részletesen beszámol a Martinovics-összeesküvés miatt kialakult bécsi helyzetről.

Bécs, 6^{dik} Augusztus 1794.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

A' Náthán Zsidó jóval el késett Bétsben, mint sem elejénten mondogta; és ez az oka, hogy levelem a' mult holnapi költségek' lajstromával valamivel későbbben érkezik Nagyságod' kezeihez. Ez uttal meg küldöm a' Vatrang Praefectus Urtól el kért Tudományok' rendjét az alsóbb Iskolákban; és a' Clausens' Mühlbau könyvéből a' minapiban ki maradt Cuprumot. A' Szalai szabót meg kérdeztem Nagyságod' öltözeti iránt, azt felelé, hogy egynéhány napok mulva el fognak készülni.

Az ifju Gróf tsókolja Nagyságod' kezeit. Folyvást egészséges. Ő Excellentiájának keze' tsókolására kétszer voltunk ki Baadenben; és a' mit tsak méltó meg tekinteni, mindent meg néztünk mint ott helyben, mint a' szomszédságban lévő papiros malmot, 's némelly fabrikákat. Ezen holnap 16^{dikán} kezdődnek az examenek; 25^{dikre} bizonyosan végek szakad. Mi tévők legyünk a' vakatzióbéli utazásra nézve, hogy ha talán a' Méltóságos Grófné beteges állapotja miatt változás esnék a' ki szabott rendben, el várjuk Nagyságodnak parantsolatját.

Kétség kívül hirévé ment Nagyságodnak a' frantzia módra gondolkodó Bétsiek' gonosz szándéka. Ezek még most is szüntelen fogdoztatnak; és a' szomszéd Tartományokból is ide hozattatnak. Ugy a' beszéd, hogy a' Lintzi Püspök és a' Magyar Országból valami G. Zitchi is közöttök vagynak; Martinovics Apáturt 's a' Pentzingi Plébánust már Kufsteinba küldötték; a' Schottner barátok közzül pedig sokan a' más szerzetesek' klastromában fogva tartatnak. Bizonyosnak mondják, hogy az esküvés fejei nem sokára mások' rettentésére fel fognak aggattatni. A' Strazsák mindenütt kettőzötve állnak; a' fel vonó hidak helyre igazittatnak, 's számossabb katonaság várattatik Magyar Országból.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

Leg alázatosabb szolgálja
Takáts József

MOL Festetics Levéltár P279 5. cs. 1794:706

21.

**Festetics György Takáts Józsefhez
[Keszthely], 1794. augusztus 18.**

Festetics utasításai Takátsnak a Nemestől kapott pénzre és a nyári vakációra vonatkozóan.

Meg-iratik, hogy Nemes Agens Urtól felvett 226 f. 40 Xroatat Görög Uramnak a' Mappák ki-adásának fejében adja által, és sürgesse, hogy valamelyes Mappát az időtől fogva ki-adtak é.

Mivel a' Házi Inspector el-készül, tehát előre tanátskozzon véle, hogy kire lehetne addig a' Bétsi szállást bizni, míg Ő a' Kis Gróffal utazni fog.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 255. köt. 1794:629

22.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1794. október 18.**

Takáts tudósítja a grófot, hogy szerencsésen megérkeztek Bécsbe, és beszámol az odaúton tett látogatásáról Rohoncon.

Méltóságos Gróf!
Nagy Kegyességű Uram!

Tegnap, a' ki rendelt napon szerencsésen el értünk Bétsbe. Az uton leg kisebb bajunk sem esett. A' Szombathelyi Püspök Ő Excellentiája⁷⁹¹ huzamos sürgetésére el rándultunk Rohontzra Ő Excellentiájának az Őreg Grófnének keze' tsókolására, 's egyszersmind a' Primás Ő Eminentíája' meg tisztelésére. Nagy kegyességgel méltóztatott bennünket fogadni, és két izben is meg hagyta, hogy ha Bétsbe leend Ő Eminentíája' jövele, őtet meg látogatni el ne mulassuk. Ennél fogva is reményljük, hogy nem fogja Nagyságod rossz néven venni, hogy a' környülállásokhoz alkalmaztatván magunkat, a' szabott uton kívül ezt a' kis tsavargást tettük. Az iskolába való járás tsak a' jövő hétfőn kezdődik. Iparkodunk, hogy mind a' szép erköltsekben, mind a' tudományokban meg felelhessünk kezdettől fogva végezetig^{II} Nagyságod atyai várakozásának. Ajánlván magunkat Nagyságod' kegyelmébe, tellyes tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

Alázatos hiv szolgája
Takáts József

MOL Festetics Levéltár P279 6. cs. 1795:151

23.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1794. október 28.**

Takáts tudósítja a grófot Nemes halogatásáról, Görög munkájának előrehaladásáról, a grófné állapotának javulásáról. Beszámol az ifjú gróf tanulmányi eredményeiről; valamint jelenti, hogy zongoratanárt még nem találtak.

Béts, 28^{dik} Octobris 1794

Nagy Méltóságú Gróf!
Kegyes Uram!

El telvén a fertály esztendő, el mentem Nemes Agens Urhoz a' pénz fel vételére; de nyoltz nap hallasztás utánn maga kívánja azt meg hozni és le tenni. Ha kezemnél lészen ezen

⁷⁹¹ SZILY János (1735-1799) Szombathely első püspöke (1777-1799)

summa, Nagyságod' parantsolatja szerint idő vártatva által adom Görög Urnak. A' mappák készülnek, de a' Vármegyéken való tartóztatás miatt valamennyire el késnek. A' közönséges ki-adást már el kezdenék, a' mint hallom, ha a' Dunán tul való Vármegyék mellett a' többi kerületekből is küldhetnének egyelesen, minthogy már ezekből is némellyek el vagynak készítve. El hitettem Görög Urral, hogy ezt éppen nem fogja Nagyságod rossz néven venni.

A' Méltóságos Grófné már alkalmasint fel épült nyavalyájából, de még orvossággal él. Az ifju Gróf folyvást frisen vagyon. Az első deák occupatióba két kis hibák tsusztak bé; másként szorgalmatossan el jár tanulásában.

Ezen holnap' végével jönn meg a' házi Inspector, és így tsak akkor tehetem le néki a' kvartélyért járó 400 f. Az erről adandó quietantiát, valamint a' többi költségek' lajstromát is első alkalmatossággal meg küldöm Nagyságodnak.

Clavier Mester még eddig nem akadt, de tegnap is biztattak azok, akik ígérték gondjokat egy alkalmas ember' keresésében. Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak,
Kegyes Uramnak

Alázatos szolgálja,
Takáts József

MOL Festetics Levéltár P279 5. cs. 1794:940

24.

**Festetics György Takáts Józsefhez
[Keszthely], 1794. november 4.**

Festetics rendelkezik a Nemestől kapott pénzről és Görög mappáiról. Némely tavalyi költséget tekintve pontosabb magyarázatot vár.

Ad 1um 2um Tudományul.

Ad 3um A' midőn Nemes Agens Ur ezen fertályra esendő restantiáját 12 néki ajándékozott aranyok hijjával le fizeti azt bizvást által adhattya erga quietant. Görög Urnak a' Dunántúl való Vármegyék Mappainak ki adásokra. Nem ellenzi Ő Nagysága a' közönséges ki-adást, sem azt hogy a' többi kerületbéli mappákis elegyesleg küldethetnek, de azokért nem fizet Ő Nagysága, tsak a' Dunántúl valókért, a' mint ajánlotta.

Csáktornyán ajánlott 100 f. remaneratiót bizvást erogatióban inducálhattya.

A' Tavalyi Költségeknek Extractussa meg küldetvén kéretik, hogy azon differentiát, melly szerint az utolsó specificatióban 33 f. 42 xrokkal kevesebb marad a' jövendő költségekre; mint maradni kellene az Erogatiót a' Perceptióból le vonván, ezen különbözőzést propter exactitudinem meg-világosítani kívánja Ő Nagysága.

Mint hogy pedig innend ki tetzene, melly Nevezetes Summára mégyen az Esztendőbéli Költség, azért, a' mi szükséges hasznos, és díszes, attól ugyan jövendőbe sem kémellé Ő Nagysága a' költséget, de azt meg kívánnya, hogy hijjában való költségek ne-téssenek.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 255. köt. 1794:940

25.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1794. november 11.**

Takáts beszámol az ifjú gróf tanulmányi előmeneteléről, a rábízott könyvek beszerzéséről, Nemes agens adósságáról, és a grófi család tagjainak egészségéről.

Méltóságos Gróf!
Nagy Kegyességű Uram!

A' mire az első occupatióban szert nem tehetett a' Gróf László, azt másodsor szerentsésen el érte. Tudni illik hiba nélkül készítvén a' deák beszédet, bé irattatott Neve a' Dictatorok' könyvébe. Kért, hogy erről tudósítsam Nagyságodat; ezt én annál örömebb véghez viszem, mennél bizonyosabb vagyok, hogy ez is ösztön gyanánt fog szolgálni a' további iparkodásra. A' meg vevés végett fel jegyzett könyvekből némellyeket bé szereztem a' Hoerling Könyv-árosnál. Egynéhányokat közzülök se ennél se a' többi boltokban fel nem találtam, hanem meg lehet őket hozatni, ha parantsolja Nagyságod. Én nem sürgettem, tudván Nagyságod' meg hagyásából, hogy nem kell sietséggel meg esni a' meg vételnek. Ezen könyv helyett: Genaue und deutliche Beschreibung der vorzüglichsten Hörr ofner[?] etc. – ezen névvel valót küldte meg Hoerling: Beschreibung der auf Kosten der Aerarii allhier errichteten Korn-Hörrmaschinen und der damit vorgenommenen Hörrung [...] 1789. 48 xr. Ezt, mivel parantsolva nem volt, el nem vettem, hanem ha Nagyságod úgy méltóztatik rendelni, a' többiekhez meg fogom venni.

Nemes Agens Úr még eddig le nem tette az ezen fertályra járó pénzt. Nem akartam másodsor nyakára menni, mivel mult izben keserves panaszokra fakadott adóssai ellen, a' kiktől ő is mindennap vár pénzt. – Ha le fizeti a' 226 f, 40 xrt; az 54 forint renumeratiót által adom néki Nagyságod' parantsolatja szerint.

Az Méltóságos Grófné alkalmas egészségben látzatik lenni. Az ifju Gróf mindenképpen egészséges. Tsókolja Nagyságod kezeit. Én alázatosan ajánlván magamat Nagyságod' kegyelmébe, mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

Alázatos Szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben 11^{dik} 9^{ben} 1794

MOL Festetics Levéltár P279 6. cs. 1794:984

26.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1794. november 14.**

Takáts magyarázatot ad a költségvetésben vétett hibának okaira, hirt ad Nemes adósságáról, az ifjú gróf tanulmányairól és egészségéről.

Méltóságos Gróf!
Nagy Kegyességű Uram!

Olvasván Nagyságod' utóbbik levelében a' Bétsi Költségek' specificatiójában ki jegyzett gántsot, nagyon meg ütköztem, bizonyos lévén, hogy tudtommal tsak egy Krajtzár, a' mi kevés, el nem tévedhetett, nem hogy olly tetemes hiba kerülhetett volna közibe. Bátorító vigasztalást adott az, hogy szerentsémre mind a' perceptio mind az erogatio napról napra fel vagy on irva a' költségek' közönséges lajstrom-könyvében. Ezt azonnal fel is vettem, 's ugy találtam, hogy mind a' perceptio mind az erogatio különbözik attól, mellyet Nagyságod méltóztatott most fel küldeni. Honnét eredhetett a' hiba, bizonyosan nem tudom; hanem ugy vélekedem, hogy vagy épen nem ment kézhez, vagy el vetődött valamellyik a' le küldött specificatióból; vagy, hogy az Aprilisi 's Majusi lajstromból valami kimaradott; mert ugyan tsak ezen két holnapban tetszik ki a' külömbőség. Ez pedig ugy történhetett meg, hogy, mivel a' költségek' számba vétele nem a' holnap' végével, hanem az érkező alkalmatosság miatt, holnap-közben esett meg, valamit fel nem irtam az utóbb le küldött specificatióban, vélvén, hogy az előbbenniben meg küldetett. Ezen okokból lehet valamellyik ama' nagy külömbőségnek szülője. Sajnálom, hogy így esett; mert könnyen bal-vélekedésre adhatott volna a' dolog alkalmatosságot: de azért annyival jobban szeretem, hogy Nagyságod betsületemnek kedvezvén, a' szükséges meg-világosítást egyenesen kívánta. Az, ugy gondolom, elégséges meg fejtése lészen a' feltett nehézségnek, ha a' küldött példa szerint mind a' perceptiót, mind az erogatiót annak rendében le irom, a' mint tudni illik a' jegyző könyvben taláztatik. Ezt is adandó alkalmatossággal le küldhetem meg vizsgálás végett, hogy a' költségeket egyenként meg lehessen látni. De kérem viszont alázatosan Nagyságodat, ha nem lészen tovább helye a' ki fogásnak, engem' kegyes írása által minden további szám adások alól fel szabadítani méltóztatassék.

Nemes Agens Ur még most se tette le az ezen fertály esztendőre járandó pénzt.

Az ifju Gróf tsokolja Nagyságod' kezeit. Az egészsége fris. A' mái deák occupatióban ismét tsak egy hibát követett el. Ajánlván magamat Nagyságodnak kegyelmében, tartozó mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

Alázatos Szolgája
Takáts József

Béts, 14^{dik} 9^{br} 1794

MOL Festetics Levéltár P279 6. cs. 1794:1000

27.

Festetics György Takáts Józsefhez
[Keszthely], 1794. november 16.

Festetics utasítja Takátsot, hogy Nemes adósleveleit küldje le Keszthelyre, a tőle kapott pénzt pedig 12 arannyal kipótolva adja Görögnek.

Válaszképpen iratik: (ut 962.) hogy bizonyos Instantia, 's Felséges Resolúciónak originalissait Nemes Ur adósága rátája' le-fizetésekor kezéhez adandja, vegye által 's küldje-meg. A' pénzt pedig a' 12 arany imputatióval fel vévén, a többit erga quietantiam Görög Urnak adja által. Ami a Szakáts felesége deputatumát illeti azt meg-visgálni, és maga részéről fel vállalni méltóztatik Ő Nagysága a' Méltóságos Gróf.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 255. köt. 1794:980

28.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1794. december 1.**

Takáts beszámol Nemesnél tett látogatásáról, az ifjú gróf egészségéről és tanulmányairól, valamint említést tesz a tánctanár munkájáról.

Méltóságos Gróf!
Nagy Kegyességű Uram!

A' mint utólszor, Nemes Agens Urnál voltam a' restantia' sürgetése végett, közlöttem vele Nagyságod' rendelését a' 12 aranyok' iránt; azon alkalmatossággal kezembe adott némely irásokat, és egy, Nagyságodhoz szólló, levelet. Ebben fogja talán okait fel hordani, mellyek miatt le nem tette a' ki-szabott időre a' restantiának részét. Mostanság mind az említett irásokat, mind az el mult October és November holnapban tett költségek' lajstromát le küldöm Nagyságodnak. Ki fog ebből tetszeni, hogy, a' mennyire tsak lehetséges, kémélve bánunk a' pénzel; tudván, hogy a' szükséges dolgokra adandó költség is elég nagy summára nyöl esztendő't által.

Az ifju Gróf tökéletes egészségben vagyon. A' mult héten panaszolkodott a' has fájásról, de egy fél napi orvoslás után meg szünt minden baj. A' tanulásban is derekasan viseli magát, 's minden erőltetés nélkül. A' Tántz mester már egy holnaptól fogva jár a' házhoz; három arany a' bére: de a' haszon is elég szembe tűnő. Ajánlván magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's alázatos mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

Legalázatosabb Szolgája
Takáts József

Béts. 1° Decemberben 1794.

MOL Festetics Levéltár P279 6. cs. 1794:1058

29.

**Festetics György Takáts Józsefhez
[Keszthely], 1794. december 10.**

Festetics elküldi az exactort, hogy rendbe tegye Takáts elszámolásait. Utasítja Takátsot, hogy sürgesse Nemest.

Ad 1058 1um et 2um A' jövő ujj esztendő kezdetével Bécsbe menvén Exactor Ur mind a' tavalyi költségek specificatióját rendbe fogja hozni, mind pedig a' jövő esztendő költségek rendes feljegyzésére utmutatást adni. Továbba iratik Takáts Urnak azis hogy Nemes Urtól sürgesse a' pénzt, mert a' 3^{ik} Angariaris vége felé lévén két ángáriát nehezebben esik néki fizetni, ezen kivólis a' pénz már Görög Ur számára vagyon ajándékba.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 255. köt. 1794:1058

30.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1794. december 15.**

Takáts hírt ad az ifjú gróf kocsijának helyreigazításáról, Nemes adósságáról, valamint neveltje állapotáról.

Méltóságos Gróf!
Nagy Kegyességű Uram!

A' Nyeregjártónak meg jobbítás végett által-adatott kotsi már helyre igazított. A' Contót ki nem fizettem, bizonytalan lévén, ha Secretarius Ur nem tett e le valamit előre. Nemes Agens Ur mind ez ideig semmi pénzt által nem adott a' mult fertály esztendőre járandó summából. Nagyságod' kegyes rendelését akarja el várni a' minapiban küldött levelére. Az ifju Gróf László tsókolyja Nagyságod' kezeit. Egészsége jó, tanulásában is el jár. Többnyire ajánlván magamat Nagyságod' kegyelmébe, alázatos mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

Alázatos Szolgája
Takáts József

Bécs 15^{dik} Decemb. 1794.
MOL Festetics Levéltár P279 6. cs. 1794:1104

31.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1794. december 29.**

Takáts tudósítja a grófot, hogy Nemes kifizette az októberben esedékes adósságát, és hírt ad tanítványa állapotáról.

Bécs, 29^{dik} Decemb. 1794.

Méltóságos Gróf!
Nagy Kegyességű Uram!

Nemes Agens Ur mái napon le tette az Octoberi Ángáriát, az az, a' renumeratioúl néki ajándékozott 12 arany héjával 172 forintokat és 40 xrokat. Ezeket Nagyságod' rendelése szerint által adom Görög Urnak a' mappák' folytatására.

Az ifjú Gróf egészséges. Alázatosan tsókolja Nagyságod' kezeit. A' tanulásában minden szorgalmatossággal el jár.

Ajánlom magamat alázatosan Nagyságod' kegyelmébe, 's tartozó mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

Alázatos Szolgája
Takáts József mpp.

MOL Festetics Levéltár P279 6. cs. 1795:10

32.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1795. január 6.**

Festetics értesíti Takátsot, hogy Holtzmann Ignác magát az olasz és francia nyelvek tanárának ajánlja az ifjú gróf mellé, és véleményét kéri, hogy – ha nyelvtanárnak nem is, de – korrepetitornak megfelelne-e?

Holtzmány Ignácz magának sokféle tapasztalásokat szerezvén 's külöm külömbféle tartományok meg látásával a' Frantzia és Olasz nyelveket is igazán meg-tanulván, magát ezen nyelvek tudományának tanítására az Iffjú Gróf László mellé ajánlja, jelentvén, hogy a' Méltóságos Gróf Ő Nagyságának kegyes resolútióját Takáts Jóseff Urtól leg alkalmasabban veheti.

Közöltetvén e' levél in Copia Takáts Jos. Urral Holtzmány eránt opiniója ki kéretik, Olasz és Frantzia Nyelv-Tanítójának ugyan nem kívánja Ő Nagysága fel venni, de ha alkalmas volna, és foglalatossági meg engednék, Tessényi helyett Correpetitiornak.
MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 255. köt. 1794:1135

33.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1795. január 19.**

Festetics utasítja Takátsot, hogy a Nemestől kapott pénzt adja át Görögnek, valamint figyelmezteti, hogy többet kellene írjon tanítványának dolgairól.

Ad 1um Iratik Takáts Jósef Urtól, hogy azon pénzt által adhattya Görög Urtól; a' többit pedig sürgesse Nemes Urtól.

Ad 2um Hogy arról a' mi voltaképpen az ő tárgya, és egyenesen a' miért fizettetik, tudni illik az Iffjú Gróf Lászlónak tanulás béli előmeneteléről több lineamentumokat írjon mint ennek előtte szokott, az inkább fogja örvendeztetni Ő Nagyságát, mintsem ha más féle Agentiákat bőven le ír.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 256. köt. 1795:10

34.

**Takáts József Festetics Györgyhez
Bécs, 1795. január 25.**

Takáts jelenti, hogy Görögnek átadta a pénzt. Beszámol tanítványa előmeneteléről, valamint leírja véleményét Holtzmannról.

Méltóságos Gróf!
Nagy Kegységű Uram!

Nemes Agens Urtól a' második angariára fel vett 172 fkat, és 40 xrt erga quietantiam által adtam Görög Urtól. A' harmadik fizetés' idejének el multáról is meg emlékeztettem az Agens Urat, de érzékenyen meg indulni látzatott, 's mindegy üldözésre magyarázta a' dolgot.

A' László Gróf állapotja' 's elő menetele' dolgában semmi különös változás nem történt. Mind a' tanulásával, mind erköltsi magaviselésével nagyon meg elégszik a' Professor, a' mint ez iránt több ízben ki nyilatkozta magát kérdezőmre. A' deák compositio is az idén sokkal jobban megy, mint ez előkkel; de hogy egy két gánts közbe kerül, a' reguláknak táméntalan sokasága okozza; ugyan is már Syntaxisnak is csak nem minden részei meg vagynak az Ifjak előtt magyarázva, a' mint a' Secretarius Ur által le küldendő néhány iskolabéli gyakorlásokból ki fog tetszeni. Nehezen lehet egy eleven tüzes eszű nevendéktől az abstractiót, minden iparkodás mellett is, meg nyerni. De a' folyvást való deák beszélgetésben, az Auctorok' magyarázásában, ki fogás nélkül minden tanuló társait meg halladja. A' Frantzia nyelvben is szem-látomást elő megy. Külömbféle szokásban-lévő ki fejezéseknek bétéve való meg tanulása 's gyakori fel mondása alkalmasint könnyít nyelvén. Ebben a' holnapban az időnek keménysége miatt el maradt a' Mester, de mi annál többször gyakoroljuk magunkat. A' Tantz mester is ditséretekkel tetézi a' Gróf' előmenetelét. A' Minuetet hiba nélkül el járja. A' Német és Anglus lépésekben most gyakoroltatik. Ha még egy holnapig fogja a' tántzot tanulni, ugy vélem, ez időre elegendő lészen.

Holtzmány Ignácz irt hozzám Sopronból levelet, a' mellyben kér, hogy adjam tudtára, ha Nagyságodnak iránta való kegyes resolútióját veendem. Én ez emberről annyit mondhatok; hogy a' Pozsonyi Seminariumból Páviába küldetett, a' honnét két esztendő előtt jött vissza. Gróf Majláth' Praefectussánál láttam ötöt vagy két ízben, szelid maga viseletű, 's több nyelveket beszélő embernek találtam. Az Erdély Országai Cancellariánál practikánskodott; de mivel fizetése nem jár, 's onnét hazúl szüleitől sem várhat sok segedelmet, kinszerítettik más uton magán segíteni. Ugy tartom, fel válalná Tessényi' hivatalját, ha addig is, míg bé-állhatna tisztébe, a' szükséges élelem' megszerzésében Nagyságod' kegyelme könnyítene rajta.

Én részemről igérem Nagyságodnak, hogy valamint a' paedagogia kötelességemnek fő tárgya, ugy ki telhető szorgalmatossággal el is járok benne. Tellyes erővel igyekszem némelly magokat gyakrabban mutató hibáknak, ugy mint: a' kényességnek, kérkedékenységnek, gántoskodásnak meg fojtásában. Többnyire ajánlván magamat Nagyságodnak kegyelmébe tartozó mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

Alázatos Szolgája,
Takáts József mpp.

Béts, 25^{dik} Jan. 1795.

MOL Fesztetics Levéltár P279 6. cs. 1795:74

35.

**Takáts József Fesztetics Györgyhöz
Bécs, 1795. március 15.**

Takáts beszámol a felmerült költségekről, tanítványa előmeneteléről és Holtzmann munkájáról.

Méltóságos Gróf!
Nagy Kegyességű Uram!

Az alkalmatosság' fogyatkozása miatt a' Februariusi költségek' lajstromát le nem küldhettem Nagyságodnak, a' mellyből ki tetszik, hogy e' most folyó holnapra csak 279 forintok maradtak a' házi kassánkban. Ezek a' csoportos ki-adások miatt el kelvén, kintelen

voltam Keresztúri Agens Urtól 300 f. fel-kérni. A' jövő holnapban esik a' quartélyért való 400 forintok' le fizetése napja is, kihez képest a' költségek ismét szaporodni fognak.

Az ifju Gróf' állapotjáról azt irhatom, hogy folyvást egészséges. A' fél esztendei examenjét írva már el végezte az Elöljáróknak meg elégedésével; felelve is, reménylem, eleget fog tenni köteleltségének.

Holtzmann Ur első Martziustól fogva folytatja a' Gróf mellett hivatalját. Mindekkorig ennek el nem mulasztásával kaptsolta össze a' Cancellariabéli irogatásokat; a' mire nézve szembe tünőbb haszon fog áradni személyéről. Ajánlván magamat Nagyságod' kegyelmébe, tartozó mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

Alázatos szolgája
Takáts József

Bétsben, 15^{dik} Martziusban 1795.
MOL Festetics Levéltár P279 6. cs. 1795:265

36.

**Takáts József Festetics Györgyhöz⁷⁹²
Bécs, 1795. március 31.**

Takáts magyarázkodik a magasnak tartott költségek, ritka levelei és Tessényi korrepetitor miatt, és védekezik az őt ért támadások ellen.

Méltóságos Uram!

Valamint Nagyságod méltó jussal állíthatja, hogy a' magyarán való kimondást semmi embere által nem hagyja magának rossz néven tulajdonítani: ugy bizom én is Nagyságod' igazság' szeretésében, hogy nem fogja rosra magyarázni, ha a' több nemű vádolásokra betsületem' védelmére egy két alázatos szókat merek felelni. Erre kötelez azon természeti indulat, mellyet a' jó Név' betse önt egy olyan ember' érzékeny szívébe, a' kinek tőke pénze a' jó hírben áll; sőt Nagyságod' nyugodalmára nézve is tartozom ezzel annyiból, hogy ha már le nem teheti, leg alább engesztelje Nagyságod kemény ítéletét irántam, a' ki már ötödik esztendőben folytatom egyetlen Fiának nevelését, 's a' mennyire tudom, soha nem ellenkeztem intézeteivel.

Azt méltóztassék először is irattatni Nagyságod: hogy el szörnyült a' pénz vesztégtésünkre. Igaz, hogy idén sokkal több kél el, mint tavalyban; de nem szükség Nagyságod előtt az okát feszegetni, mert azt ugy is jól tudja. Ha magunk élnénk egyedül, örömet meg felelnék mindenekről, de így lehetetlen. Könnyű a szegény legényt avval bé torkolni: otthon parantsoljon.

Hogy az utolsó irásom előtt majd egy hónapig nem érkezett le tőlem levél, onnét származott, mivel a' mult hónap' végével, midőn az irásnak ki szabott ideje vala, Nagyságod' személyes tisztelhetéséhez volt szerentsénk. Hogy pedig a' Keszthelyi Kőmives Mester által le nem küldöttem a' költségek' lajstromát, a' mint várta Nagyságod, azon hibából eredt, hogy a' Méltóságos Grófné nem egyszer mondotta, hogy még ezen hónapban bizonyosan fel jön az Exactor Ur, a' kire leg tanátsossabbnak véltem az ollyas irásokat bizni, mellyeknek az

⁷⁹² SZILÁGYI Márton: Adalék Péteri Takáts József irodalmi kapcsolataihoz. In: *ItK*, 1993/3, 398-405.

idegen kéz által való el tévedhetése a tavalihoz hasonló izgágát szülhetne. Hogy tovább ne hallódjon a' dolog, a' máj póstával mind a' két hónapi költségek' specificatióját le küldöm; a' hozzá járandó documentumokat pedig Exactor Uram' kezébe fogom adni fel jövetelével.

Engedjen meg Nagyságod, ha a' Tessényi dolgában olly nagy vétkesnek nem tartom magamat. Való, hogy taval annyiban szóllottam mellette, hogy az ő esedezését Nagyságod' elejbe terjesztettem, és bizonyítottam, hogy kötelességének mind addig meg felelt. Ezzel mint igazsággal tartoztam: de azért Nagyságod' szabad akaratjában állott a' meg tartás vagy el botsátás. Én az ólta soha egy szóval nem fogtam pártját. Nem volt akkor még leg kisebb jelensége is az utóbbi zsémbelődéseknek, mellyeknek magva akkor termett talán, midőn az ifju Gróf magának Nagyságodnak néhány izbéli ki nyilatkoztatásából észre vette, hogy kedvetlenségbe került Tessényi. A' későbbben reá következett gántsokat soha nem hagytam helyben, sőt egész erővel dolgoztam ki irtásokra, és minthogy azok nem tüntetik többé magokat, talán nem épen sikertelenül.

Nem lehet tagadni: hogy a' külső szépséges maga viselés ékessége már a' fiatal kornak is. Azért az, józan értelemben véve nem az aszszonyi kényességekhez mérve, mindenkor méltó a' ditséretre. De még is kétség kívül marad az is: hogy az Erköls 's Tudomány két főfő tárgyai a' jó nevelésnek. Ezekre voltak, lesznek is mindenkor intézve buzgó igyekezetim. Nem is furdal leg kisebbnyire is lelkem' ismérte, hogy meg nem feleltem volna hivatalomnak; valamint jövendőre sem félek az artzra pirúlástól, ha tsudákok nem tudok is mivelni. Vajha a' Temperamentum' mindenható ereje, 's a' vak szerentsétől függő utóbbi környülállások épségben hagyják minden időre fáradtságom' leg édesebb gyümölsét! Többre betsülném én ezt akár mi ketsegetető adományoknál, mellyekben (köteles hálaadatosság' érzésével említem) részesített Nagyságod' nagy szivúsége: de a' mellyek igazán mondva azon tekintetből voltak jobban kellemetesek, mert belöllek ki vehettem, hogy meg elégszik Nagyságod' iparkodásommal. Egyébiránt meg tanultam gyermekségemtől fogva kevéssel meg elégedni; egy szóval sem sürgettem fizetésem' nagyobbítását, most sem vágyódom többnél többre: tsak anyyim legyen, hogy el oszlandó tetemimet mértékletesen táplálhassam, 's tisztességessen fedezhessem.

Ahoképest: valamiket parantsol Nagyságod az ifju Gróf' oktattatása' dolgában, azokat hiven be tellyesedve fogja látni. Nem külömben arról is bizonyossá teszem Nagyságodat, hogy szinte mint eddig, ugy ez utánn sem fog én tőlem – se látni se hallani ollyast Tanítványom, a' mi szédítő mirigyé válhatna szivében, 's fog eszközölhetné jövendő szerentséje' gátlását.

A' mérgeskedések, fullánkoskodások, az atyai rendelések gántsolási, amaz ugy nevezett bizonyos titkolások, merő gyanúk. Ezen valóban utálatos emberteleségek egyenesen ellenkeznek gondolkozásom' módjával; ugyan azért nem is érdekelnek, mert engem' nem illetnek. Szinte illyen vádok a' Magyar Vers Szerzők' özöne, és a' szerelmes dalok' irogatása is. Miólta Bétsben vagyunk, taval egyszer látogatott meg szerentsétlen Batsányi, és az idén Nagyságod' jelenlétében néhányszor Révai Ur. Ez minden. A' Versezés üres óráimnak volt néha napján ártatlan el töltése; de soha se kötelességemnek el mulasztásával, se szivem' vesztegetődésével, se senki meg sértésével.

A' fényes Udvarok' fel keresése épen nem dolgom. Egyedül Hertzeg Eszterházinál voltam tsupán kétszer az ifju Gróffal, és akkor se magam' fejből. Azt mondja ugyan Nagyságod, hogy könnyű mind ezeket el kerülni, de én érzem, hogy sulyos. Tüz és víz között vagyok. Tudni való, hogy közelebb az ing a' palátsnál. Nincs ollyan ellenség, ki ne árhasson. Mit van tehát mit tenni, mint szemes figyelmetességgel, de soha nem tsalárd mesterséggel ugy tartani a' kormányt, hogy senki' kárával épségben maradjak. Ezt a' józan okosság tanítja; és ez még nem kép-mutatás, nem kettős áll-artza. Ugyan is meg bizonyíthatom, hogy minden tettem azon igaz indulatból fakadt; mellyel Nagyságodhoz, 's az ifju Gróffhoz viseltetni köteles vagyok; tudván; hogy drága Nevedékem is a' polgári Társaságnak több rendü

tagjaival fog valaha nexusban élni. Ha ezen egyenes igaz lelkiségemet tovább is kétségben tartja Nagyságod, meg vallom, leg nagyobb gyönyörűségemtől fosztatom meg tisztem' folytatásában, és csak azon reménység táplálhat vigasztalással, hogy az idő fel fogja fedni az igazságot, 's meg szerzi gyanúba egyenes szívem' érdemét.

Már egy hónapja léssen nem sokára, hogy a' közönséges examenek tartatnak az iskolákban; ezen okokból még nem tetszetett ki, ha a' deák compositióban nem javult e az ifju Gróf. Ide haza ugyan csak egynéhányszor hiba nélkül dolgozott. A' fél esztendei Informatiót rövid nap mulván le küldhetem Nagyságodnak. Többnyire magamat Nagyságod' kegyelmébe ajánlván mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

Alázatos Szolgája
Takáts József

Bétsben, 31^{dik} Martiusban 1795
MOL Festetics Levéltár P279 6. cs. 1795:345

37.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1795. április 13.**

Takáts megküldi tanítványa bizonyítványát és annak elszámolását zsebpénzéről, és beszámol az ifjú gróf vizsgáiról.

Béts, 13^{dik} April. 1795.

Méltóságos Gróf,
Kegyes Uram!

A' melly Informatiora méltónak itélték Tanítói az ifjú Grófot a' fél esztendei examenek' végével, azt ide zárva le küldöm Nagyságodnak. Szerentsések volnánk, ha meg nyerhetnénk Nagyságod' meg elégedését. A' mi heával vagyunk még, arra törekedni minden erőnkől kötelességünknek ismérjük. A' második fél esztendőre irt első occupatióban^{III} három hibák estek. Meg kell vallani, hogy könnyű kitsínységekben történtek: de azért még is hibák, ha vigyázatlanságból eredtek is.

A' mult három holnapokra resolvát költő pénzről való szám-adását ez uttal le küldi az ifju Gróf. Az ujjonnan kezéhez vett 6 forintokért alázatosan tsókolja Nagyságod' kezeit. Iparkodik őket jóra fordítani. Én magamat alázatosan ajánlván Nagyságod' kegyelmébe, vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

Alázatos Szolgája
Takáts mpp.

MOL Festetics Levéltár P279 6. cs. 1795:374

38.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1795. április 21.**

Takáts névnapja alkalmából üdvözli a grófot, beszámol növendéke egészségéről, és Nemes adósságáról.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Engedje meg Nagyságod, hogy a' bé vett szokáshoz tartván magamat, a' közelítő Neve' Napjával boldogsággal telyes napokat kívánjak, és magamat kegyelmébe ajánljam Nagyságodnak.

Az ifju Gróf folyvást egészséges. A' második deák compositióban ismét két hibát talált ejteni. Egyébként mint az iskolabéli, mint az itthonn való különös tanulásiban jó kedvel el jár. – A' Ferentz inas le betegedvén, az Ispitályban gyógyíttatja magát; de az Orvos' biztatása szerint nem sokára fel épül. Ha Nagyságod meg fogja engedni, az ispitályban fizettetni szokott költségeket le teszem érte. Helyében a' Méltóságod Grófnénak volt szolgálja viszi véghez a' szolgálatot. Minthogy ennek ruhája az Uraságtól nintsen, 10 hónapi forint a' bére.

Mihelyest Kereszturi Agens Urtól által vettem a' rendelt pénzt, mind a' szállásért járó 400 f. le fogja tenni, mind az ezen hónap' végével a' költségek' lajstromát Nagyságodnak meg küldeni. Többnyire tartozó mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

Alázatos Szolgája
Takáts József mpp

Bétsben 21^{dik} April. 1795

MOL Festetics Levéltár P279 6. cs. 1795:428

39.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1795. május 1.**

Takáts leküldi az ifjú gróf gyakorlófeladatait és az áprilisi költségvetést. Hírt ad Festtics László meggyógyulásáról.

Béts, 1° Majusban 1795

Méltóságos Gróf,
Kegyes Uram!

A' melly két deák exercitiumot az examen előtt és utánna ismét más kettőt írt az ifju Gróf az iskolában, azokat ide zárva le küldöm Nagyságodnak, hogy láthassa Nagyságod, melly tsekélységekben botlik meg az Ifjú. Valóban nem tudatlanságból, hanem vigyázatlanságból történnek a' hibák. Vajha ezen erőt vehetnék tartozó iparkodással! Jól tudom, hogy nékem is betsületemre válna ez.

A' mult Aprilis hónapi költségek' lajstromát is ez uttal kezéhez méltatom Nagyságodnak. A' mennyi pénz még meg maradt, azzal, kevesedvén költségeink, egynéhány hónapokig bé fogjuk érni.

Midőn szerentsénk volt Nagyságod' személyes tiszteléséhez, méltóztatott emléteni, hogy Nemes Agens Ur, ugy tetszik, ezen hónappal kezdi el a' hátra maradt pénz' le tételét. Ha Nagyságod méltóztatik parantsolni, sürgetni fogom a' dolgot.

A' Gróf László folyvást fris egészségben vagyon. A' Ferentz inas is már meg jött a' beteg házból, azért ki adtunk a' helytartóján.

Ajánlom magamat alázatossan Nagyságod' kegyelmébe, és mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

Alázatos Szolgája
Takáts József mpp.

MOL Festetics Levéltár P279 7. cs. 1795:458

40.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1795. május 13.**

Festetics nyugtázza Takáts iparkodását, és rendelkezik az inas kórházi kezelésének költségeiről.

Takáts Jósefnek, a' Gróf László körül való szorgalmatosságában köszönnvén, és mostani levelezésivel-is meg-elégedvén, annak továbbis hasonló folytatását el-várja Ő Nagysága, fáradsági eránt pedig különös kíván lenni Ő Nagysága.

Ad 1um et ad 2um Tudományul.

Ad 3um A' Ferentz Inasnak Ispitálybéli költségeit méltóztatott Ő Nagysága applacidálni, azért bizvást ki-fizetheti Takáts Ur.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 256. köt. 1795:374

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 256. köt. 1795:428

41.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1795. május 18.**

Takáts tudósítja a grófot Görögnél tett látogatásáról. Továbbítja egy kadét pártfogót kereső levelét. Beszámol tanítványa előmeneteléről.

Béts, 18^{dik} Maj. 1795

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Vévén Nagyságod' levelét, azonnal el mentem Görög Urhoz, hogy a' Mappák' mibenlétéről tökéletesen tudósíthassam Nagyságodat. Ma Baranya és Báts Vármegyéket le

küldötte hozzám egy tzedulával együtt, melyet ide rekesztek; mert abból a' dolog' mi-volta le hitelesebben [sic] ki-tetszik.

A' napokban érkezett kezemhez Sümeghi nevű Cadetnak írása, mellyben kér, hogy az ide zárt levelét adjam által Nagyságodnak, alázatossan könyörögvén nevében, hogy ötet hathatós pártfogásába venni méltóztassék Nagyságod.

Az ifjú Gróf folyvást egészséges. Mind az iskolai mind a' házi tanulásiban egyébként szorgalmatosan el járna, de hogy leg alább egy két hibát ne ejtsen, a' compositióban, akár miként láttassék is iparkodni, véghez nem vihetjük. A' Professorjától is tudakozódtam már a' dolog iránt; az is azt mondja, hogy mindenképpen meg vagyon győzöttetve a' Gróf tudományáról, de kelleténél többet kétségeskedik, azért sokszor, a' mit már jól készített, le is írt, hibára változtatja. De mindazonáltal tsak három sints, ki ötet meg halladná az occupatiók' tsinálásában is.

A' Holtzmann Ur alázatossan tiszteli Nagyságodat. Örvendezve hallotta, hogy Nagyságod meg elégszik személyével. Valóban nagyobb haszonnal is szolgál, mint a' másik. Ajánlván magamat Nagyságod' kegyelmébe, mély tisztelettel vagyok,

Nagyságodnak

Alázatos Szolgája
Takáts József mpp.

MOL Festetics Levéltár P279 7. cs. 1795:527

42.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1795. május 26.**

Takáts hírül adja, hogy Nemes kifizette a törlesztő-részletet, és beszámol az ifjú gróf tanulmányairól.

Méltóságos Gróf,
Kegyes Uram!

Nemes Agens Ur tegnap el jött szállásunkra, és le fizetett száz forintokat. Kérdezett, ha vagyon-e Nagyságodtól instructiom, a' pénz' fel-vételének rendes ideje iránt? Igen is, mondám, hogy a' Majusig engedett respirium után holnaponként száz forintok fognak le fizettetni. Ő rosszul értette a' dolgot, vagy maga javáért úgy magyarázta: hogy Majustól kezdve minden fertály esztendőben tartozzék száz forintok' le tételére. Én Kereszturi Agens Ur előtt újonnan is ki jelentett akaratjához Nagyságodnak tartván magamat, a' jövő holnapban is sürgetni fogom a' dolgot, ha tsak Nagyságod másképpen nem méltóztatik rendelni.

Az ifjú Gróf állandó egészséggel bír. Bár tsak a' compositióban maradnának el a' hibák, ha kevesek is azok; 's vajha a' furtsaságnak olykor ne kellene nyomaira akadni! Egyébként maga viselete fedhetetlen, 's tanulásiban szorgalmatosan el jár. Tsókolja Nagyságtok' kezeit.

Ajánljuk magunkat Nagyságod' kegyelmébe; én különös mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

Alázatos Szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, 26^{dik} Maj. 1795.

43.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1795. június 10.**

Takáts tudósítja a grófot fia előmeneteléről; leküldi a költségvetést, és tudakolja, elkísérheti-e az ifjú gróf az édesanyját Badenba?

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Örvendezve olvastam 's közlöttem az ifjú Gróffal, hogy Nagyságod méltóztatik meg elégedni iparkodásunkkal, el nem mulasztván egyszer'smind a' szükséges serkentést a' még tellyessebb ditséretnek meg érdemlésére. Az iskolában készült deák occupatiókat, a' mint hetenként haza-hozódtak, öszve raktam, 's most Nagyságod' kezéhez küldöm; a' mellyekből ki tetszik, hogy tsak ritkán esnek hibák a' nehezebb dolgokban, 's annál fogva a' tudásban nem volna fogyatkozás.

A' mult hónapi költségek' lajstromát is ez uttal le küldöm.

A' Ferentz Inas ispitálybéli költségei 12 forintokat tesznek. Nagyságod' engedelmeből e' folyó hónap' lajstromába iktatom azokat, melly kegyelemért alázatossan tsókolja Nagyságod' kezeit a' Ferentz Inas.

Tudva vagyon Nagyságod előtt, hogy a' Méltóságos Grófné egy hónapot kíván Baadenben tölteni. Leg kevesebbet sem akarván Nagyságod' akaratjától el távozni, bátorkodom Nagyságodtól tudakolni, ha ezen idő alatt ki mehet e az ifjú Grof Baadenbe, mert kétség kívül fog érte könyörögni.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's tartozó mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

Alázatos Szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, 10^{dik} Junii 1795.

MOL Festetics Levéltár P279 7. cs. 1795:601

44.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1795. június 19.**

Festetics engedélyt ad Takátsnak, hogy kivigye fiát Badenbe, azzal a feltétellel, hogy az iskolai kötelességek rovására nem megy a kirándulás.

Iratik Takát Jósefnek hogy minden héten egyszer szombaton Badenbe ki-viheti a' Gróf Lászlót, de úgy hogy vasárnap vissza térvén az oskolai kötelességek semmi tsorbulást ne szenvedjenek.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 256. köt. 1795:601

45.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1795. június 23.**

Takáts megírja a grófnak, hogy örül, ha kötelessége teljesítését elismerik; beszámol fia egészségéről és tanulmányairól, valamint jelenti a grófkisasszonyok egészségét és hollétét.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Minden foglalatoságomnak leg édessebb jutalma Nagyságod' parantsolatjának tökéletes bé tellyesedese: azért ha mostani levelezésemmel meg elégedni méltóztatik Nagyságod, elegendőképen meg vagyok jutalmazva. Valóban soha el nem mulasztom Nagyságodat arról egész igazsággal tudósítani, a' mi az ifjú Gróf egészségbeli állapotját, erköltsi 's tudománybéli előmenetelét illeti; ugyan is ebben állapotodik meg kötelességem. – A' mult hetet ide haza töltötte az ifju Grof, minthogy a' torkát, 's utóbb a' hasát fájlalta. De már tellyesen fel épült. Az occupatiót mostanság igen jól tsinálja, minthogy kettőt egymás utánn hiba nélkül, a' harmadikat pedig egy kis hibával készítette. Erköltsi maga-viselésére is meg érdemli a' ditséretet.

A' Szidi 's Julis Comtessek is egészségesek. A' mult tsütörtökön mentek ki Baadenba. Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's tartozó mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

Alázatos Szolgája
Takáts József mpp.

Bécs 23^{dik} Junii 1795.

MOL Festetics Levéltár P279 7. cs. 1795:638

46.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1795. július 28.**

Takáts beszámol a nyeregyártónál tett látogatásáról és az ifjú gróf tanulmányairól. Hírt ad a grófné bécsi tartózkodásáról.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Az utazás végett parantsolt kotsi miatt Kereszturi Agens Urral kin-voltam a' Nyeregyártónál. Meg magyarázván néki a' meg kívántató tulajdonságokat, száz arany alól nem fogadta iparkodását; azért ezen summát meg ígérte néki Kereszturi Ur. Ennél fogva tartozik többi között egészen jó féle zöld bőrrel ki-bélelni; minthogy a' posztóban könnyen kárt tehetnének a' nyár által is heverő kotsiban a' molyok. Ígérte, hogy 15^{dik} Augustusban egészen még készül.

A' Nagyságod' el indulása utánn való szombaton adott occupatióban ismét egy hibát követett el az ifjú Gróf. Nagy volt a' szomorúság. De szerentsére, még a' következő szombaton is a' helyekért lett az irás, és ezt ugyantsak jól el készítette a' Gróf, a' mellyért is ő nyeri el a' Dictator Könyvet.

A' Méltóságos Grófné még Bétsben mulat. Egyik lova veszedelmessen sántét; talán ennek fel epülését várja. Ha a' jövő hétig meg nem gyógyúl, vissza szándékozik Ő Nagysága küldeni a' maga lovait, annyival is inkább, hogy szörnyű költséges az itt lételek.

A' Gróf László tsókolja az édes Ura Attya' kezeit. Én magamat alázatossan ajánlván Nagyságod' kegyelmébe, tőkélletes tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

Alázatos Szolgája
Takáts József mpp.

Béts 28^{dik} Julii 1795.

MOL Festetics Levéltár P279 7. cs. 1795:740

47.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1795. augusztus 6.**

Festetics utasítja Takátsot, hogy az ifjú gróf bizonyítványát az esztendő végén vigye le magával, valamint rendelkezik a hazaút idejéről és útvonaláról.

Ad 1um Takáts Jós. Urnak tudtára adatik, hogy Keresztury Urnál már meg-vayon téve a' 100 aranyok ki-fizetése eránt való rendelés.

Ad 2um A' Tanuló Iffjúságnak esztendő végével nyomtatásban ki-adódni szokott Classificatióját hozzale-magával.

Haza jöve telek pedig mindjárt az oskolák végezetével Sopron, és Szombathely-felé legyen.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 256. köt. 1795:740

48.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1795. augusztus 18.**

Takáts beszámol az ifjú gróf vizsgáiról, és tolmácsolja Holtzmann terveit.

Béts, 18^{dik} Aug. 1795.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

A' Gróf László tegnap végezte el az első examenjét, melly irva szokott meg esni. Minden kérdéseket derekassan meg fejtett. Jövő pénteken vagy szombaton végzi a' másikat is szóval; 's ennél fogva 24^{dikben} el indulhatunk, ha tsak a' Kotsi-Készítő akadályt nem vet; mert még ma is, a' mint kinn voltunk a' sürgetésre, a' lakérozó dolgozott rajta. Azonban igéri, hogy szombatra minden bizonyal meg készül, 's az el indulás előtt meg is lehet próbálni.

Holtzmann Ur, a' mint mondja, irt vala Nagságodnak, hogy értse meg Nagyságod' akaratját a' vakatziókra nézve. Én bizonyossá tettem, hogy szabad akaratjára hagyja Nagyságod az itt maradást, vagy le menetelt. Ennél fogva Bétsben szándékozik maradni, a' kinek, valamint a' két fejr tselédeknek is, ki adom 15^{dik} 8^{berig} a' koszt pénzeket; mert mindenek' ki fizetése utánn is elegendő pénzünk maradt az úti költségre.

Az ifju Gróf alázatossan tsókolja Nagyságtok' kezeit. Én magamat kegyelmekbe ajánlván, mély tisztelettel vagyok

MOL Fesztetics Levéltár P279 7. cs. 1795:819

49.

**Fesztetics György Takáts Józsefnek
Keszthely, 1795. [ante szeptember 9.]**

Fesztetics meghatározza fia szünidei körutazásának menetrendjét, feladatait.

A' Gróf László' utazását illető
Jegyzések
1795

9^{dik} Sept. esik az el indulás, 's az nap Veszprémig folytattatik az ut.

10^{dikén} Fejérvárra kell érni, és ott lehet 11^{dikét} is tölteni.

12^{dikén} Válnak vévén az utat Budáig kell hajtani.

NB. A Fejérvári Püspök Urnak⁷⁹³ vitettetik levél, 's Grubanovits Prépost Ur⁷⁹⁴ meg fog látogattni.

Válban Ürményi József⁷⁹⁵ Ő Excellenz. szükség meg udvarolni.

Budán tiszteletére kell menni Zerdahelyi Püspök⁷⁹⁶, 's Kanonok Uraknak, Pesten Gróf Fesztetics János⁷⁹⁷ Urnak, B. Révai Pál⁷⁹⁸, 's Rausch Uraknak⁷⁹⁹.

13^{dik} és 14^{dikén} Budán kell a' látást érdemlő dolgokat meg tekinteni.

15^{ben} Vátzon lesz a' maradás, a' hol Püspök Ő Excellentiája⁸⁰⁰ meg fog tiszteltetni; ugy nem külömben Erdélyi Kanonok Ur⁸⁰¹ is, a' kinek levél is fog vitettetni.

16^{dikban} Vátzról Gödöllőre kell az utat venni, a' hol többek között látást érdemel Besnyőn H. Grasalkovits temetkező helye.

17^{dikben} Hatvanyon által Gyöngyösre vetetik az ut. Ott Stessel, Almási Pál⁸⁰², Ortz⁸⁰³, Erős Uraknak kell meg tenni a' tiszteletet.

18^{dikban} Kápolnának Egerbe folytattatik az utazás. Itt általadatik Püspök Ő Excellentiájának⁸⁰⁴ a' levél; ugy nem külömben meg fognak látogattni Zabratzky⁸⁰⁵ 's Miklósi⁸⁰⁶ Kanonok Urak, 's Fáy Barnabás⁸⁰⁷ Ur is. Két napi mulatásra engedtetik idő.

⁷⁹³ MILASSIN Bertalan Miklós (Csávoly, 1736 – Székesfehérvár, 1811) 1790-től székesfehérvári püspök.

⁷⁹⁴ GRUBANOVICS Zsigmond (? - ?) sárimonostori apát, székesfehérvári prépost, apostoli főjegyző.

⁷⁹⁵ ÜRMÉNYI József (Ürmény, 1741 – Vál, 1825) országbíró, udvari tanácsos

⁷⁹⁶ SZERDAHELYI Gábor (Nyitraszerdahely, 1742 – Besztercebánya, 1813) 1780-tól váci nagyprépost és segédpüspök, 1801-től besztercebányai püspök, édesanyja családja révén (Bossányi) a Feszteticsek rokona.

⁷⁹⁷ Valószínűleg László nagybátyjáról, Fesztetics Jánosról (1763 – 1844) van szó

⁷⁹⁸ RÉVAY Pál (? - ?) turóci főispán, László unokanagynénjének, Fesztetics Annának férje

⁷⁹⁹ RAUSCH Ferenc (1743-1816) jezsuita, a mennyiségtan professzora, ekkor a budai egyetem rektora.

⁸⁰⁰ SPLÉNYI Ferenc (Ternye, 1731 – Vác, 1795) sztergomi kanonok, sümegi apát, 1787-től váci püspök

⁸⁰¹ ERDÉLYI József (? – 1800) váci kanonok

⁸⁰² ALMÁSI Pál (1749 – 1821) udvari tanácsos, koronaőr

⁸⁰³ ORCZY József (1746 – 1804) királyi kamarás, Zemplén vármegye főispánja

⁸⁰⁴ ESZTERHÁZY Károly (Pozsony, 1725 – Eger, 1799) 1752-től váci, majd 1761-től haláláig egri püspök

⁸⁰⁵ ZÁBRÁZKY József (? – 1809) egri kanonok, c. vegliai püspök

⁸⁰⁶ MIKLÓSI Ferenc (1767 – 1811) 1779-1803 között egri kanonok, majd nagyváradai püspök

⁸⁰⁷ FÁY Barnabás (? - ?) udvari tanácsos

21^{ben} Árokszálláson által Jászberénybe kell érni; a' hol Boros Kapitány Urnak meg tévén az udvarlást, meg kell nézni az oda való ritkaságokat.

22^{dikben} és 23^{dikban} Szolnokig folytattatik az ut.

24^{dikben} Szarvasra érvén, által adatik Tessedik⁸⁰⁸ Urnak a' levél, és pénz. 25^{dikét} itt lehet tölteni.

26^{dikban} és 27^{dikben} Tsongrádnak Ketskémétre lesz a' menetel.

28^{dik} s 29^{dikben} Szabadszálláson által Szalkszentmártonba.

30^{dikban} az egész környék meglátására idő engedtetik.

1^{só} 8^{berben} Perkátának Fejérvárra lesz a' vissza jövetel.

2^{dikban} Veszprémben Püspök Ő Excellentiáját⁸⁰⁹ meg udvarolván,

3^{dikban} Keszthelyre várattatnak vissza az Utazók.

MOL Festetics Levéltár P279 7. cs. 1795:880

50.

Festetics György Takáts Józsefnek Keszthely, 1795. október 11.

Festetics írásos utasításai Takátsnak a következő tanévre fia neveltetéséről és a költségekről.

Notationes

1° Az Exactor Ur a' Kvártély pénzt Szent Mihály naptól Sz. György napig 79 5/6 f ki fizette.

2° Takáts Uramnak által adatik 800 f.

3° A' meg maradott 230 ftokból, 's 10 ½ xrokból 100 f marad a' Bétsi uti költségre: a' 130 f 10 ½ xr pedig Takáts József Urnak oda ajándékoztatik.

4° Fiamnak szeme fájdalmi el mulván, Béts felé ugy essék meg az el indulás, hogy az első praelection jelen lehessen.

5° Mivel az Ifjú distractus, tehát főképpen az első hónapokban, még ismét bele szokik a' dolgokba, keményebben kell őtet szorítani. Ezen végre a' Tántz mestert csak Decemberben kell elő szöllítani, 's a' tanítás négy hónapokig tartson. Aprilisban pedig, és a' többi nyári hónapokban Tántz mester helyett a' puskával való exercitiumot tanulja meg. Azért Keresztúri Agens Urral egyetemben egy jó nevű qualificált All-Tisztet kell keresni; és az ahoz való alkalmas fegyvert készíttetni. De a' tűzzel való gyakorlás a' jövő 1796^{dik} esztendőben általában nem lészen szabad.

6° Tapasztaltatik, hogy az Enuntiatioja, kivált a' Német szóban nem jó, és a' Magyar szó közé néha Német szókat kever, azért ezen hiba meg jobbítására vigyázattal kell lenni.

7° Már Syntaxisba lépén szoktatni kell Őtet az olvasásra, hogy Copiam verborum nyerhessen, 's maga gondolkodhasson, dolgozhasson; azért őtet többször magánosan kell hagyni, bé zárni, hogy senki ne háborgassa.

8° Most a' deák olvasásra Liviust kell venni, szép editióban, 's compacturában, hogy azért is kedve legyen hozzá.

⁸⁰⁸ TESSEDIK Sámuel (Alberti, 1742 – Szarvas, 1820) evangélikus lelkész, pedagógus, gazdasági szakíró

⁸⁰⁹ BAJZÁTH József (Kisalló, 1720 – Veszprém, 1802) 1777-től veszprémi püspök

9° A' Philisophia moralis practica gyakorlása ismét javaltatik; hogy bele szokjon, 's mint egy természetévé válljon.

10° Nemes Ágens Urat szoritsa Takáts Ur a' hátra lévő adósság' le fizetésére. Ha nem hajt reá, Kereszturi Agens Ur stricte szoritsa, 's vegye meg rajta.

11° Delling Professor 100 arannyal lévén adós, ígérte, hogy Bétsben Kereszturi Urnak most 100 f. azután a' többit fogja assignáltatni. Erre is az Agens Ur reá emlékeztessék; hogy tudni lehessen, miben vagyon a' dolog; és a' pénzt Takáts Úr vegye kezéhezmind Delling, mind Nemes Urtól.

Keszthely, 11^{dik} 8^{bris} 1795.

Gróf Festetics György

MOL Festetics Levéltár P279 7. cs. 1795:1006

51.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1795. október 20.**

Takáts beszámol a bécsi útról, tanítványa egészségéről, és a rábízott feladatokról.

Béts, 20^{dik} 8^{br.} 1795.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Az nap, mikor szerentsénk volt Nagyságodat Szent-Gróthon tisztelni, szerentséssen el-értünk Szalabérbe; más nap pedig, minthogy az Molnárba által küldött posta Ó Nagyságának otthonn-lételéről bizonyossá tett, oda által rándultunk, 's azon napot ott töltöttük, harmadik nap ugyan a' Német Bali kotsis el vitt leg kisebb kár nélkül Szombathelyre. Itt póstára ülven, 18^{dikban} jókor bé értünk Bétsbe. Kőszegen az idő rövidsége miatt a' Mosónéval nem végezhattunk; hanem a' napokban vezsek róla tökéletes tudósítást, a' mellyet kötelességem szerint azonnal le fogom küldeni.

A' Gróf László szeme egészen ki tisztult, 's így semmi baja nem lévén, el kezdette az iskolába való járást, minekutánna mind a' Préfectus, mind a' Professor Urakat meg látogattuk. Mind a' ketten tisztelik Nagyságtokat.

Voltam Kereszturi Agens Urnál, és a' Delling 's Nemes Urak' dolga iránt tudakozódtam. Amazénak miben-létééről, úgy mond, már tudósítva vagyon Nagyságod. Emezéről semmi bizonyosat nem irhatok, mert a' mint ma kerestem, nem találtam oda haza.

Az ifju Gróf tsókolja Nagyságtok' kezeit. Én magamat kegyelmekbe tovább is ajánlván, mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

Alázatos Szolgája
Takáts József mpp.

MOL Festetics Levéltár P279 7. cs. 1795:1087

52.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1795. október 30.**

Takáts beszámol Nemes adósságáról, tanítványa egészségéről és első eredményeiről. Tájékoztatja a grófot az inas szerződésének közelgő lejártáról.

Bétsben, 30^{dik} 8^{bris} 1795.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Nemes Agens Urat reá emlékeztetvén a' hátra lévő pénznek szorgalmatosabb le-tételére, azt erősítette, hogy Augusztus' végével engem' keresett légyen, tudván, hogy Nagyságodnak utóbbik kegyes meg határozása szerint köteles minden fertály esztendőben száz forintokat le-tenni, míg vége nem szakad az adósságnak. Azért most valóban kezemhez adott száz forintokat, 's November' utólján ismét kész, ugy mond, száznak bizonyos le fizetésére. Én ugyan, a' mennyire tudhatom, bizonyossá tettem, hogy még az adósság 253 f. 20 xronon terjed, mindazonáltal nagyobb bizonyosság' okáért kéreti Nagyságodat, hogy az adott obligatorialis levelét hozzám in copia meg küldetni méltóztassék Nagyságod, hogy tudhassa, mennyivel légyen még adós.

Az Gróf László alázatosan tsókolja Nagyságtok' kezeit. Egészsége fris. A' tanulásban is elég szorgalmatosan kezd el járni. A' mult szombati első deák occupatióban két hibát ejtett. Mennyire fogja magát jobbítani, a' rendjében le küldendő írásai meg fogják mutatni.

Arról is szükséges tudósítanom Nagyságodat, hogy a' Ferentz inas tegnap-előtt ugy nyilatkozta ki magát, hogy Karátsonnál tovább nem akar nálunk szolgálni, ha tsak a' fizetése nem jobbítatik; mivel, ugy mond, a' dolga igen sok, 's ki telvén az esztendeje, az el kopott ruha darabjaiból sem vehet-bé semmi pénzt, a' mint, nem tudom, mi más szolgák.

Többnyire ajánlván magamat Nagyságod' kegyelmébe, mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

Alázatos szolgálja,
Takáts József

MOL Festetics Levéltár P279 8. cs. 1795:1147

53.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1795. november 7.**

Festetics elküldi Nemes adóslevelét, és sürgetteti a további részletek kifizetését.

Takáts Joseff Urnak meg küldetik a Nemes Agens Úr adós Levelének valóságos párja, oly intézettel, hogy itt is elő kerestetvén e dolgot illető Levelei, és Költségek Laistromai, úgy találtatik, hogy Nemes Agens Ur, még 253 f. 20 xal marad adós, Azért sürgesse hogy 9^{ber} végével a meg ígért 100 forintokat annak utána többit is le fizettesse.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 256. köt. 1795:1147

54.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1795. november 24.**

Takáts beszámol Nemessel folytatott beszélgetéséről, a költségek változásáról, valamint az ifjú gróf tanulmányairól.

Bétsben, 24^{dik} 9^{bris} 1795.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Tegnapelőtt vévén Nagyságodnak 7^{dik} Novemberben költ levelét, azonnal közlöttem Nemes Agens Urral az obligatorialis levelének párját, a' mellyre újra ígérte, hogy szentül meg tartja a' terminusokat, és még a' holnap' végével le fog tenni száz forintokat; a' mellyekkel együtt, gondolom, kitelik a' költségünk uj esztendő napig. A' fa árra naponként nevelkedik. A' jó, hogy a' lágy fához, mellytől a' kálhák szinte ugy jól fülnek, könnyebben lehet jutni. A' gyertya, 's szappan árra is hágott; azért a' mosóné is hónaponként egy forintal többet kíván.

Az ifju Gróf, ki is Nagyságtok' kezeit alázatosan tsókolja, folyvást egészséges. Kötelességének igyekszik meg felelni. Az eddig irt iskolabéli occupatióit a' költségek' lajstromával együtt első adandó alkalmatossággal le fogom küldeni. A' T. Livius' munkáit meg vettük ugyan már szép nyomtatású editióban 6 f. 40 xronon; de eddig nem sokat olvashattunk belőle, mert az iskolában a' Curtius magyaráztatik, a' mellynek értésében kell tehát kiváltképpen ötöt gyakorolni. A' Frantzia nyelvben is naponként előbb megy, annyival inkább, hogy az előbbeni mester a' vakatzio' alkalmatosságával tovább szegődvén, most egy sokkal jobbra tehattunk szert, szinte ugy 10 f. hónapi fizetéssel.

A' Ferentz inással már közlöttem Nagyságodnak válaszát, hogy kereshessen szolgálatot.

Ajánlom magamat Nagyságodnak kegyelmébe, 's tartozó mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

Alázatos szolgálója
Takáts József mpp.

MOL Festetics Levéltár P279 8. cs. 1795:1259

55.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1795. november 28.**

Takáts megküldi a költségvetését, és várja a gróf utasításait a kocsik ügyében.

Bétsben, 28^{dik} 9^{br} 1795.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Biztos alkalmatosságom akadván, le küldöm kötelességem szerint a' mult hónapi költségek' lajstromát, az ifjú Gróf' eddig irt occupatióit, és végre az utolsó utazás' le irását.

Az esett hibákért bocsánatot kér Nagyságod előtt. Egyébként mindenkor egészséges, és tsókolja Nagyságtok' kezeit.

Az utazó kotsink iránt még nem vettem Nagyságod' rendelését. Most a' Nyereg-jártónál vagyok, a' ki új rudat tartozott belé tsinálni, mert a' másik kevéssé rövid lévén, nehéz volt benne a' hegyről való le ereszkedés. Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

alázatos szolgája,
Takáts József mpp.

MOL Festetics Levéltár P279 8. cs. 1795:1271

56.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1795. december 11.**

Takáts beszámol az új inas kereséséről, Nemessel való beszélgetéséről, és tanítványa fejlődéséről.

Bétsben, 11^{dik} Decemb. 1795.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Hogy a' Méltóságos Grófnéhoz küldött levelemben semmi emlékezetet nem tettem a' Ferentz inast illető rendeléséről Nagyságodnak, az volt az oka, mert még akkor nem vettem Nagyságodnak Levelét. Hogy már tudtára vagyok adva az el-botsatás, utóbbik írásomban meg-jelentettem Nagyságodnak. A' fogadandó Magyar Legény miatt voltam mind Kereszturi Agens Urnál, mind Görög Uramnál. Ennél vala akkor Kerekes Ur is, a' ki két legényt igen ditsért előttem. Hogy ha szerentsénk léssen Nagyságod' tisztelhetéséhez, mind a' kettőt elő lehet szállítani. Addig Kereszturi Agens Ur is fogadta iparkodását.

Nemes Agens Urat sürgettem a' holnap' végével a' járandó száz forintok' le-tételére. De nem tudom, mi féle computusokkal mentegette ismét magát, mellyek annyira le nyelték a' pénzét, hogy tsak ezen hónap utánn reményli a' másokért előre ki adott költségeinek visszatérítését. Kért, hogy ezen oka felől tudósítsam Nagyságodat. Hirévé adtam ezen dolgot Kereszturi Agens Urnak is.

Az ifju Gróf a' napokban a' torok fájás miatt egy kevés ideig a' szobát őrzette. De már ismét tökéletesen egészséges. A' deák Classicusok' olvasására igen is szoktatom; és a' mennyire egy olly korbéli Ifjútól ki telhetik, már sokra ment; a' mint meg fogja, reménylem, mutatni Nagyságod előtt is.

November holnap' végével öszve vettem a' költségeket, 's 433 forintok maradván Decemberre, ki tetszi, hogy még jó ideig bé érjük ezen summával is. Többnyire ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, és tartozó mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

alázatos szolgája,
Takáts József mpp.

MOL Festetics Levéltár P279 8. cs. 1795:1340

57.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1796. január 16.**

Takáts számlákat küld és egy könyvárverés katalógusát; beszámol az ifjú gróf változó egészségéről, tanulmányairól.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Az Exactor Ur által kezemhez vettem újra ezer forintokat. Ezekből ki fogom fizetni a' Tselédek' ruházatit illető egynéhány Contókat is. Nagyságodnak téli mentéjét, és két pár sarrúját le viszi magával ez uttal Podolányi Uram. A' Szabó Contóját ki fizettetlenül ide rekesztem, mert szörnyű soknak tetszik, a' mit kíván. Nemes Agens Ur ezen holnap' elején le tett ismét száz forintokat; 's ígérte újra, hogy meg fogja tartani a' jövő terminust is. Pater Arnold egy könyves kótyavetye' Cathalogusát hozta hozzánk a' napokban, a' mellyet kívánsága szerint meg küldöm Nagyságodnak.

Az ifjú Gróf László alázatossan tsókolja Nagyságod' kezeit, 's illendő alázatossággal köszöni a' költő pénzének nagyobbítását. A' mult hétben egy két nap' betegeskedett, és a' fej fájásról panaszolkodott; de már semmi baja. Az egymás utánn irt occupatióiból ki fogja venni Nagyságod, hogy a' deák nyelvben szemlátomást tökéletesíti magát. A' katonai gyakorlásra szolgáló eszközei már darabonként el készülnek. Mint a' leg bővebb jutalmat, ugy nézi ezen engedelmet Nagyságodnak.

A' Ferentz 's Mihály Inasok' ruha' darabjait fel jegyeztem az ide zárt papirosra. Az uj tarsolyhoz kardot nem vettem, mert hallom, hogy a' Garderobe szobában vagyon egy heverő jó kard.

Alázatossan ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's köteles mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, 16^{dik} Jan. 1796.

MOL Festetics Levéltár P279 8. cs. 1796:190

58.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1796. január 26.**

Takáts beszámol neveltje egészségéről, előrehaladásáról a latin nyelvben, és engedélyt kér farsangi mulatságba vinni őt.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Utolsó levelemnek utnak eresztésétől fogva semmi ollyas nem adván elő magát, a' miről különösen tudósíthatnám Nagyságodat, azt az egyet örömmel adom tudtára Nagyságodnak, hogy az ifjú Gróf egészséges, jól viseli magát, és a' tanulásban most annyival

nagyobb buzgóságot mutat, hogy már maga is önként kezd olvasgatni, és gyönyörködve beszéli el, a' mit saját szorgalmatosságával tanulgatott. Livius' első részének már vége felé vagyunk, és hogy helyel közzel jegyez is belőle magának némely szebb ki ejtések, a' deák variációk végett fel adott gyakorlásunkban néha példákkal is meg mutatja.

A' farsangi utolsó napok közzül valamelyikben Gróf Eszterházy Károly Ur, a' mint a' Méltóságos Grófnénktől hallottam, mulatságot akar tartani az ifjú Grófjai' számára; hogy ha meg engedi Nagyságod, én is el viszem a' Gróft, hogy ártatlanul mulathassa ő is magát.

Többnyire ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, és mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben 26^{dik} Jan. 1796.

MOL Fesztetics Levéltár P279 8. cs. 1796:146

59.

**Takáts József Fesztetics Györgyhöz
Bécs, 1796. február 11.**

Takáts beszámol az ifjú gróf farsangi multságáról, egészségéről és tanulmányairól. Csatolva leküldi a költségvetését.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Utolsó levelemben jelentést tettem Nagyságodnak arról, hogy az ifjú Gróf egy dellesti multságára hivatalos volt Gróf Eszterházy Károly Urhoz. El hitetvén magammal, hogy Nagyságod nem fogja ellenezni, el mentem oda a' Gróffal, és délutáni négy órától egész nyoltz óráig minden illendőséggel folytatott multság után ismét haza tértünk, és a' szokott időkor nyugalomra botsátkoztunk.

A' Gróf egészsége folyvást ép, a' tanulásiban annál nagyobb buzgóságot mutat, hogy az iskolai foglalatosságán kívül mást is örömet tanul. A' második semestrisben többi között a' prosodiát is fogja tanulni. Nagy könnyebbségére lenne, ha a' Magyar Országai Poesist meg szerezhetnénk. Itt azt meg nem lehet kapni; azért alázatosan könyörgök Nagyságod előtt, hogy adandó alkalmatossággal egy exemplárt méltóztasson fel küldeni.

A' mult hónapi költségek' lajstromát ide rekesztem. A' hozzájok járuló documentumokat első bizonyos alkalmatossággal le fogom küldeni.

A' napokban meg szállított A' Méltóságos Grófné, ha adtunk e valamit Steidele Doctor Urnak⁸¹⁰ néhány látogatásiért. Ő ugyan többször is jön, hogy sem hivattatnék, vagy szükséges volna, azért látogatásihoz képest, a' mint Nagyságod méltóztatott parantsolni, én eddig semmit nem adhattam; hanem el várom Nagyságodnak az iránt való rendelését.

Alázatosan ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

alázatos szolgája

⁸¹⁰ STEIDELE, Raphael Johann (1737 – 1823) osztrák orvos

Takáts József mpp.

Bétsben, 11^{dik} Februar. 1796
MOL Festetics Levéltár P279 8. cs. 1796:338

60.

Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1796. március 1.

Takáts beszámol a költségekről, tanítványa egészségéről és előmeneteléről.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

A' Náthán Zsidó által küldött 500 f. kezemhez vévén éppen nem kételkedem, hogy a' quartélyért járandó 400 f. e' hónap végével ki fizethetem; de ma öszve számlálván a' Februariusi ki-adásokat, kivált a' konyhabéli költségeket, láttam, hogy a' quartély pénz' le tételét az Exactor Uram' fel jöveteléig kell hallasztani.

A' Tántz mester' hó penze a' Februariusi lajstromban meg nem jelenik; mert az előbbenyit nem ítélvén elég alkalmasnak a' Méltóságos Grófné, egy ujjat fogadott, a' ki valamennyivel későbbben kezdette adni letzkéit.

Az ifju Gróf folyvást egészséges. Az erköltse fedhetetlen. A' nem sokára tartandó fél esztendei examenekre is szorgalmatosan készül. A' hetenként iskolában irt occupatióit ez uttal által küldöm Nagyságodnak, reménylvén, hogy talán meg elégedést fognak érdemleni.

A' Bétsben lévő két Inasok' esztendeik ki telvén, az új ruha darabok' be szerzése is valamivel neveli a' mult 's a' folyó hónapi költségeket.

Ajánlván magamat alázatosan Nagyságod' kegyelmébe, tartozó mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

alázatos szolgája
Takáts József

Bétsben. 1^{ső} Martziusban 1796.
MOL Festetics Levéltár P279 8. cs. 1796:606

61.

Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1796. március 7.

Takáts utasítást kér Hörling könyveire nézve, valamint hírt ad tanítványa vizsgájáról.

Béts. 7^{dik} Martz: 1796

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Hörling Könyváros a' Schauplatz der Künsten und Handverken nevű munkából⁸¹¹ a' 16-19^{dik} részig, Házunkhoz hozta, 28 f, 30 Xrokra tévén az árrokat, és szavát adta, hogy a' 14^{dik} és 15^{dik} részt is nem sokára meg fogja szerezni. Én, minthogy nem vettem Nagyságodnak rendelését ezen könyvnek bé-szerzése iránt, az árrokat az által küldött daraboknak ki nem fizettem; hanem bizonyossá tettem a' Könyv-árost, hogy, mihelyest parantsolni fogja Nagyságod, által veszem 's ki fizetem a' munkát.

Az ifjú Gróf épen ma tartja fél esztendei examenjét; a' mellyre minthogy serényen készült, reménylem, ditséretesen fogja végezni. Egészsége fris. Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

MOL Fesztetics Levéltár P279 8. cs. 1796:496

62.

**Takáts József Fesztetics Györgyhöz
Bécs, 1796. március 29.**

Takáts beszámol az ifjú gróf vizsgájáról, tanulmányairól. A tánctanár helyett vívómestert fogadott.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyeségű Uram!

El végezvén az ifjú Gróf az első fél esztendei examenjeit, ezen attestatumra ítelték Ötet méltóva Előljárói. Maga a' Wattrang Director Ur is különösen kikérdezgette, 's nagy meg-elégedését jelentette előmenetelén. Ide haza is jól iparkodik; gyakorlás kedvéért Faludinak Böls Emberét deákra fordítja; olvasgatja a' Magyar Ország' Történeteit, Liviusból a' Romaiakét', 's a' Közönséges Historiának bővebb meg értésére Schröknek több darabokra terjedő munkáját. Az erköltse is valóban jó.

A' Tántz mesternek oktatásai Aprilis közepe felé félben szakadván, a' fegyver forgatásban egy All-Tiszt fogja tanítgatni, a' kit a' Méltóságos Grófné' kérésére Gróf Kinszky generalis ajánlott.

A' házi költségek lajstromát Podolányi Exactor Uram által fogom le küldeni. Jövő hónapban, hiszem, sokkal kevesebb fog fél menni, minthogy Ő Nagysága a' Méltóságos Grófné le felé készül.

Ajánlom magamat Nagyságod' tapasztalt kegyelmébe, 's hiv szolgálatom' ígérete mellett, tartozó mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

alázatos szolgája
Takáts József

Bétsben. 29^{dik} Martz: 1796.

⁸¹¹ Schauplatz der Künste und Handwerke, oder vollständige Beschreibung derselben. Übersetzt und mit Anmerkungen versehen von J.H.G. von Justi (ab Band 5 von D.G. Schreber). Bde. 1-21. Berlin., Königsberg u.a.: Rüdiger u. Kanter 1762-1775.

63.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1796. március 31.**

Festetics utasítja Takátsot, hogy mind a szabó, mind Hörling könyvtáros számláját nyugodtan fizesse ki. Fiának verseket küld.

Takáts József Urnak íratott, hogy

1° Keresztury Agens Úr által a' Hadi Cassából veendő 838 f. 37 6/8 xrokból 788 ft. 37 xrt az ifju Gróf házi szükségének potolására erga quietantiam vegyen magához.

2° hogy Szalay magyar Szabónak mondja meg, hogy az általa küldetett veres ruhát vette Eő Nagysága, de a' Contóját el felejtven le küldeni, azt küldje meg, hogy a' ki fizetéséről rendelés tétethessen.

Válaszul íratott Takáts József Urnak: hogy Hörling Könyv-Árosnak az jelentett 28 ft. 30 xrbul álló Könyvek árrát bizvást fizesse ki, az ezennel által küldetett Verseket pedig Pergamentre le íratván valamely Könyvébe tegye az ifju Grófnak.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 257. köt. 1796:376

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 257. köt. 1796:496

64.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1796. április 12.**

Takáts nyilvános iskolát keres neveltje számára, és elvárja a gróf utasításait ez ügyben. Az ifjú gróf számára küldött versekben némi változtatást javasol.

Méltóságos Gróf,

Nagy Kegyességű Uram!

Nagyságodnak parantsolatja szerint fel mondtam a' szállást. Meg kell vallani, méltó okok birták Nagyságodnak atyai gondoskodását a' változás-tételekről való el szánásra. Én, mint Nagyságod' intézetinek igaz tisztelője, minden időben meg fogom mutatni azoknak végra-hajtásokra törekedő buzgóságomat. El fogom holnap Secretarius Urral járnai az itten lévő nyilvános Nevelőházok' Elöljáróit, 's így szép szerével ki tanuljuk azoknak egész belső alkotását; hogy Nagyságod mindenekről tökéletes tudósítást vehessen. Valóban, nyomos dolog, egy illy jeles születésű, 's tehetségű ifjú Nagynak nevelését úgy meg határozni, hogy a' ki szegzett fő tzél, a' sziv' nyugodalma, a' tartos boldogság, a' lehető bizonyosságig el-érettessék. Én úgy vélekedem: hogy a' sas fiú nem tollasodik fetske fészekben; hogy nintsen veszedelmesebb, mint ingadozó fenék talpra építeni; hogy a' ragadós viasz, ha különböző képek nyomtattatnak belé, homályos zür zavart mutat; hogy a' serdülő fában nem a' derekat, hanem a' ki sargyazó ágokat kell nyesni. De szükségtelen mind ezeket Nagyságod' mély belátású böltsessége előtt emlegetni. Azért, a' mit Nagyságod egyetlen Fia' javára leg alkalmasabbnak fog tartani, a' mint előbb is mondtam, én azt tellyes készséggel fogadom, 's tellyesítem.

Az ifjú Gróf számára tsinyossan le írandó versek igen velősek. Nem sértem meg talám Nagyságodat, ha azt itélem, hogy jó volna második disticonnak ezen versetskét beleje toldani:

Legibus et Regi pare, reuerere Parentes,
Sis pius in Patriam, respue falsa loqui.
vagy leg alább az első rendet ezen kis változással ejteni:

Fide Deo, Regi pare, peccare careto.

Nagyságodnak jövendő parantsolatjához tartom magamat.

A' mult hónapi költségek' lajstromát ide rekesztve kezéhez küldöm Nagyságodnak.
A' Gróf László állandós egészséggel bir. Alázatossan tsókollya Nagyságod' kezeit. A' Tántz mester helyett a' jövő héten kezdi adni oktatásait a' fegyver-forgatásban gyakorló Al-tiszt. Gróf Kinszky Generalis ajánlotta. Tsendes embernek látszatik lenni. Ugy elegendő jutalom léssen számára, ha egy hónapra két aranyt nyer kis fáradságáért.
Alázatossan ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, 12^{dik} April. 1796.

MOL Festetics Levéltár P279 9. cs. 1796:656

65.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1796. április 29.**

Festetics bécsi látogatását igéri, hogy ott beszélhessenek fia neveléséről.

Takáts Urnak iratik: hogy a' Szállás fel mondását serenitással fogadta Eő Nagysága, jó néven veszi, és a' jövő Nyáron Bétsbe szándékozván fel menni mint második és Nevelő Attyával az ifju Grófnak fog Eő Nagysága a' dologra való nézve véle bővebben értekezni.
MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 257. köt. 1796:656

66.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1796. május 3.**

Takáts beszámol az ifjú gróf tanulmányairól és nevelésének előrehaladásáról.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Más alkalmatosság nem adván elő magát, a' mult hónapi költségek' lajstromát a' póstán bátorkodom Nagyságod' kezeihez küldeni.

Az ifjú Gróf, a' Ki is alázatossan tsókolja Nagyságtok' kezeit, egészséges. Az iskolai foglalatossági mellett most a' Liviust, és az Ovidiusnak librum Tristium⁸¹² olvasgatja. A' Horatziusból is némelly ódáknak válogatott részeit bé-téve tanulgatja meg. Az erköltse mindenkor most is ditséretet érdemel. A' gántoskodást, és a' kényességet is alkalmassént el

⁸¹² OVIDIUS NASO, Publius: Tristia (Keservek)

kezdi hagyni. A' fegyver forgatásban, ugy tetszik, nagy kedvét találja. Az All-tiszt, a' ki tanítgatja, emberséges ember.

Kereszturi Agens Ur még eddig nem adott semmi pénzt által. Nemes Agens Ur se tette le a' hátra lévő adósságot. Hanem minden órán fogom sürgetni.

Alázatosan ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, és köteles mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, 3^{dik} Maj. 1796.

MOL Festetics Levéltár P279 9. cs. 1796:740

67.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1796. május 17.**

Takáts beszámol neveltje egészségéről, tanulmányairól. Hirt ad Milano elfoglalásáról, Siegfried von Tauferer ítéletéről.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Hogy annak idejében jelenjék meg tudósításom, alázatosan jelentem Nagyságodnak, hogy az ifjú Grófnak most is folyvást jól szolgál egészsége; a' tanulásban pedig ugy forgatja magát, hogy, tellyes reménységem szerint, mindenkor meg fog felelni Nagyságod' méltó várakozásának.

Mínthogy az Olasz Országi hírek mindenkor szomorúabb eseteket hordanak, már szinte Mediolanum' el fogattatásáról is igen közönséges a' beszéd: az itten lévő katonaság is el költöztvén arra a tájra, az előbbeni Exertzier mester kintelen volt félbe szakasztani az adott oktatásokat. Helyébe a' Stein Regimentjéből egy szelíd 's qualificált káplár folytatja a' tanítgatást. Az előbbeninek, mivel nem töltötte ki a' holnapot, hat forintot adtam fáradtságáért.

Ma olvastatott fel Taufererre⁸¹³ a' halálos sententia. Három nap mulva tudni illik, mint haza 's Felség áruló, fel fog akasztatni a' glacin.

A' Náthán által küldött könyvekért alázatosan köszönjük Nagyságodnak atyai gondoskodását. Egész iparkodással igyekszünk jó hasznokat venni.

A' Gróf László tsókolja Nagyságtok' kezeit. Én magamat kegyelmekbe ajánlván, köteles mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

alázatos szolgája
Takáts József

Bétsben, 17^{dik} Maj. 1796.

MOL Festetics Levéltár P279 9. cs. 1796:821

⁸¹³ TAUFERER, Siegfried von (?-1796) osztrák térképész

68.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1796. május 20.**

Festetics értesíti Takátsot, hogy soproni számtartója útján várhatja az anyagi támogatást.

Takáts Joseff Urnak is ez eránt említés tétel, 's egyszersmind tudtára adatott: hogy a' Sopronyi Számtartó 500 forintokat fog küldeni költségre az Ifju Groff számára Bétsbe.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 257. köt. 1796:740

69.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1796. május 31.**

Takáts beszámol Nemessel folytatott beszélgetéséről, az ifjú gróf egészségéről.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Nemes Agens Ur épen ma tett-le 50 forintokat, azon kérése mellett, hogy Nagyságod az ő obligatorialis levelét fel küldeni méltóztassék, és azonnal kész lészen a' restantiát egészlen le fizetni. De még azon kegyességet tehetné Nagyságod véle, ugy mond, hogy ha azon 40 forintokat, mellyekkel a' Málíkok adóssak néki, 's a' mellyről már bővebben tudósította Nagyságodat, le huzatná Nagyságod az azoknak fizetendő pénzből, és az ő adóssága' ki pótlásába számláltatná.

Az ifjú Gróf mindenkor ép egészségben vagyón. Alázatossan tsókolja Nagyságodtok' kezeit. A' Molnári Nagy Aszszony Annyának Ó Nagyságának tiszteletére mentünk itt lételekor; Ő is meg látogatott bennünket.

Az ezen hónapban tett költségek' lajstromát, három dokumentumokkal együtt, ide zárva alázatossan kezéhez küldöm Nagyságodnak.

Melleyek utánn magamat ajánlván Nagyságod' kegyelmébe, tartozó mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, 31^{dik} Majusban 1796.

MOL Festetics Levéltár P279 9. cs. 1796:861

70.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1796. június 3.**

Festetics újabb levelt küldet Takátsnak az 500 forint végett.

Takáts Urnak is ezen 500 ftok [Balassa soproni számtartótól kiutalt összeg, ld. 740.] küldése felől iratott.

71.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1796. június 14.**

Takáts beszámol a pénz kézhez vételéről, báró Vétsei adósságáról, és tanítványa örömről, mellyel apja levelét fogadta.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Azon 500 forintokat, mellyeket Nagyságodnak atyai gondoskodása Balassa Uram által a' házi költségek' jövődő pótolására fel küldeni méltóztatott, ezen hónap' elején minden fogyasztás nélkül kezemhez vettem. Voltam Keresztúri Agens Úrnál is, hogy a' Vétsei Generalis Ur részéről fel veendő 800 forintok felől értekeződjem. Még azok meg nem érkeztek az Armadiától, de Scajde Agens Ur' biztatása szerintmár sokáig el nem maradhatnak, minthogy a' quietantziák már alkalmas régen útnak eresztettek.

Az ifjú Gróf László állandóan fris egészségben vagyon. Ki mondhatatlanul örvend Nagyságod' kegyes levelének, a' mellyért is alázatosan tsókolja Nagyságod' kezeit. Én mindenkor bátran merem erősíteni, hogy nem fog soha vissza élni Nagyságod' kegyelmével. Mennyire ment légyen mind az erkölts' mind a' tudomány' dolgában, reménylem, jó példáját fogja adni, hogy ha szerentsénk lészen Nagyságod' meg tisztelhetéséhez.

Hogy Horátnak munkáját bátran forgathassuk, rendelést tettem, hogy a' Nagyszombati tiszta és meg rostált ki-adást mennél hamarább meg kaphassuk.

Ajánlván magamat Nagyságodnak kegyelmébe, a leg mélyebb tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

alázatos szolgálja
Takáts József mpp.

Bétsben 14^{dik} Junij 1796.

MOL Festetics Levéltár P279 9. cs. 1796:931

72.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1796. június 26.**

Festetics rendelkezik a Nemes adósságával kapcsolatos teendőkről.

Takáts Jósef Urnak is meg iratott hogy Exactor Ur fel menetelével Nemes Agens Ur Obligatorialissát magával fogja vinni, és Nemes Agens Ur a hátra levő adósságát azonnal le fizetni igérvén, abba a' Malik adósságát Eő Nagysága telyességgel nem veheti, mert pert senki barátságáért magára nem vállalhat.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 257. köt. 1796:861

73.

Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1796. július 1.

Festetics utasítja Takátsot az elkészült kályhák leküldetésére.

Takáts Urnak is meg íratott: hogy a Nathán Zsido hivatossai által küldesse le a' Kályhákat a' Fazekással és pakkoltassa jól bé; ha pedig valamennyi még meg nem készült volna, a' mellyek már készek tsak küldje el, a fuvarosok ma indulnak meg és egy két nappal később fognak a' Leschnél fel érni, azért tehát sűrűsse a' fazékast, és meg mondani néki, hogy a' vámot előre fizesse ki, hogy valami hátra maradás ne okoztasson.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatu regestruma 257. köt. 1796:821

74.

[Festetics György Takáts Józsefnek]
[Keszthely, 1796. július]

Festetics László 1796. évi szünidei utazásának menetrendje és pedagógiai céljai.

Az 1796 esztendőbeli utazásnak rendje
ekképpen határozott meg

24^{dik} Augusztusban végek szakadván az iskolai foglalatosságoknak, utnak lehet indulni, 's az nap' jókor le érvén Pozsonyba, a' köteles tisztelet-látogatások után, a' mi látni való, meg lehet, meg kell tekinteni. Minthogy két esztendő előtt úgy is már Pozsonynak esett az utazás, itt nem mulatván

25^{dikben} Nagyszombatnak folytattatik az út.

26^{ban} Nyitrának; itt egy napot töltvén, 28, 29, 30^{dikban} Motesitzky és Szerdahelyi Uraságok' meg tisztelését el nem kell mulatni.

31^{ben} Punkatz

1. 2. 3. Septembert a' Schelmetzi ritkaságok' meg vizsgálására lehet fordítani.

4. 5. Körmözt Bányán.

6. Besztertzén.

7. Herrngrund.

8. A' Motitskai víz-omlást meg kell nézni.

9. 10. Mosóts felé vévén az utat, B. Révai' Uraságot illik meg tisztelni.

11. 12. Rosenberga.

13. Hradek.

14. 15. Szomolnok.

16. 17. Rosnyón, és annak vidékén levő ritkaságokat el nem kell mulatni.

18. 19. Eperjes.

20. Sóvár.

21. Kassa. 21. 22. Jászó, 's Metzenseif.

23. Torna; és Agtelek.

24. Rimaszombat, Losontz.

25. 26. Gáts.

27. Balassagyarmath, Kementze.

28. Parkány által Esztergomban lehet 29^{ben} is maradni.

30. Komárom.

1. Octoberben Tata.
2. 3. Keszthely

Az utazásnak fő tzelja: 1° A' tudományok' 's a' ki adott könyvek által isméretes Férfiak', Püspökök', Káptalanok', tanító szerzetek', Földes Urak', Vármegye' tekintetesebb Tisztjei', és az Atyafiak' meg látogatások.

2° A' jelesebb Templomok, hiresebb Ispotályok', szebb épületek', Fabrikák', és egyéb látást érdemlő helek; 's ritkaságok' meg vizsgálások. etc.

MOL Festetics Levéltár P279 9. cs. 1796:1044

75.

Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1796. július 25.

Takáts részletesen beszámol Göröggel való találkozásáról, a pénzügyekről, Nemes adósságáról, könyvbeszerzésekről. Végezetül tudósít az ifjú gróffal tett badeni kirándulásról.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Báts Vármegye' kilentz mappájit, mellyeket a' Náthán Zsidó felhozott, által adtam Görög Urnak, a' ki épen Bétsben vala. Mutatta Szala 's Pest Vármegyék' már ki metszett mappájit is. Igérte egyszersmind, hogy Somogy, Weszprém, Moson, 's Győr Vármegyék is meg készülnek, mire a' vakatziók' végével fel jövünk Bétsbe. Ehez képest Octoberben már 10 mappák jelennének meg Nagyságod' Neve alatt. Már 822 forintot fizettem Nagyságod' parantsolatjából Görög Urnak. Nagy segítségekre lenne, úgy mond, ha Nagyságod méltóztatnék meg engedni, hogy az ezer forintnak kerek számára le tehetném el-menetelünk előtt a' 178 forintokat.

A' Méltóságos Grófné kezembe adott 400 forintokat. Ebből le fogom fizetni el indulásunk előtt, vagy Keresztúri Urnál hagyom az új szállásért Szent Mihály napra le teendő 203 forintokat, 's még is marad, gondolom, elegendő pénz az úti költségekre is.

A' Réz-míves már be hozta a' még nála maradt kálhalábokat, 's az ajtókra való szereket. A' Contóját kifizettem 58 f. és 26 Xrokkal. A' munkát a' Náthánra bízta a' mennél hamarabb lehető le küldés végett.

Nemes Agens Urat tudósítottam, hogy már kezemnél vagyon obligatorialis levele. Igéretet tett, hogy mihelyest meg tekinti irásait, el jön hozzánk, 's le fizeti a' restantiát. Ez, a' mennyire öszve vettem, 54 forintokból, 's 20 Xrból áll.

A' Pomona Austriacanak⁸¹⁴ 19^{dik} 's 20^{dik} kötetjén kívül, a' többi könyveket vissza adtam Keresztúri Agens Urnak. Mi tévő legyen az említett két kötetekkel, Nagyságod' rendeléséből fogom el várni.

A' már tisztára nyomtatott Vármegye' mappáikból egy exemplárt bátorkodtam meg tartani az ifjú Gróf' számára. Meg szereztem a' Schrämblnél ki jött Magyar Ország' mappáját is, a Korabinszky Lexiconjával együtt.

A' B. Arnolf még nem jött vissza Bétsbe, hogy közölhettem volna véle Nagyságodnak szándékát.

Az ifjú Gróf alázatosan tsókolja Nagyságod' kezeit. Mindenkor egészséges. Az examenre, 's a' vakatzióbéli utazására szükséges tudományok' bé szerzésere szorgalmasan

⁸¹⁴ KRAFT, Johann: Abhandlung von den Obstbäumen, worinn ihre Gestalt, Eriehung und Pflege angezeigt und beschrieben wird, Wien, Gräffer, 1792-1796

készül. A' mult tsütörtökön kin-voltunk Baadenban a' Méltóságos Grófné meg tisztelésére. Viszsa jövet meg akartuk tekinteni Neudorfban a' tojásoknak ki költése' módját. De tsak a helyét láhattuk, mert a' kezdő meg halálozott, 's utána nints senki, a' ki magára válalná a' dolog' folytatását.

Alázatosan ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, és köteles mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben 25^{dik} Julij 1796.

MOL Festetics Levéltár P279 9. cs. 1796:1069

76.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1796. július 26.**

Festetics utasítása a könyveléssel kapcsolatban.

Takáts Jóseff Urnak iratott: hogy noha nem térsen difficultást Eő Nagysága az ifju Gróff László recreationalis költségei eránt, de hogy tudhassa mennyi ment légyen a' szerzemény Cassájába, az maradékot honaponként jegyeztesse fel.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatu regestruma 257. köt. 1796:1012

77.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1796. augusztus 18.**

Festetics rendelkezik bécsi ügyeiről: az ottani szállásról, újonnan varratott ruhájáról, az új kastélyépülethez készített kályhákról, könyvekről, és az általa támogatott vadásztanoncról.

Takáts Urnak Banco czédulákban 400 ftok küldettek, mellyekbül 1000 ft. vegyen ki az Iffju Groff uti költségének ki potolására, mivel abbul Eő Nagysága úgy is 100 ftokat ki vett, tehát a' helyett légyen az.

2° Sz. Mihály napra az ujj szállást fél esztendőre előre kellettven fizetni, supputálván az már fizetett elő pénzt, ezt fél esztendőre fizesse ki.

3° A' mi fen marad fordítsa a' Valusi Jager fiának fogadando szállás és kostya fizetésére, fogadjon néki szállást és kostot mint egy 10 ftokon honaponként; mivel pedig ezen Gyermekek destinatiója az hogy a Forstwesenben tudományt szerezzon, tehát a' realis oskolában javallya, hogy a' Télen a' Czelhoz szükséges tudományokkal ismerkedjen meg.

4° Szalai Szabonál lévő ruháját Eő Nagyságának hozassa magához és jól bé pakkolva szükséges passus mellett Simon szolgál által Keszthelyre küldje, reá parantsolván, hogy meg ne áztassa.

5° Eő Nagysága kotsijáruul való [Kisa] fát az Inas Bétsbe felejtette, azt is küldje le.

6° Ha Badenben valamely eszközök 's ide tartozo edények 's egyebek maradtak, a' Szekérre fel rakatván küldje le.

7° Kerner könyvének⁸¹⁵ utolsó Tomussa ki fizettetett é vagy sem? ha nem, tehát a' Nemes Agens által le fizetendő Ötven 's egynéhány forintbul fizesse ki.

8° Az Ifju Gróff utazo kotsija küldetik azonnal Simon Házi Szolga által, 's ennek úti költségére 100 ft. adatott.

9° Az újj épülethez készített kályhát Bétsben már készen és bé pakkolva lévén Vershlagokban, azokat ha a' szekér mind el hozhatná, igen jó volna, ha pedig mind fel nem rakhatja a' mit lehet azt hozza le, mely eránt hagyja modja.

10° Csokoládét és más féle Materialékat fog a' Simon hozni, légyen utasittással néki.

11° A' Jager gyermeket igyekezzen el helyheztetni, hogy esztendőnként mint egy 200 ftnál többbe ne kerüljön; ha valamelly ruhára szüksége vagyon, közönséges posztobul tsináltasson néki, mosásra 's a' féle aprólékra pedig valamelyes pénzt kezébe lehet adni, hogy ő arrul számoljon.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 257. köt. 1796:1069

78.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1796. augusztus 23.**

Takáts beszámol a rábízott ügyekről: talált szállást a vadásznövendéknek, Nemestől még nem kapta kézhez a pénzt, s leküldi az ifjú gróf bizonyítványát.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

A' Simon házi szolga által kezemhez vettem a' 400 forintokat. Ezekből 203 forintot Kereszturi Agens Urnál tettem le, hogy Szent Mihály napkor fizesse meg a' fél esztendőre járó házi-bért. A' szoba' ki spalirozására is vettem már papiroost. 15 f. 30 Xrokon, hogy mire fel jövünk, minden jó rendben légyen.

A' Jager-gyermekeknek fogadtam szállást 's kosztot Hertey magyar szappanyosnál. Mindgyárt a' Duna mellett lakik a' Leopold várasában. Lészen tiszta ágya, tanulni való tsendes szobája, 's mosása, hónapi 8 forintokért. Előre 16 forintokat tettem le két hónapokra. Mivel most a' Real Iskolaknak is vakatiziojok vagyon, hogy héjában ne töltse az időt, a' Kreutzer hoffban levő trivialis iskola mestert meg szállítottam iranta. Oda fog tehát egész novemberig járni, a' míg tudni illik a' real iskolák el fognak kezdődni. Egy hónapra 1 forintot kell fizetni; és így minden héten négy privát órában is fog gyakoroltatni az olvasásban, írásban, 's a' szám-vetésben. Költő pénzt 3 forintokat adtam kezébe, hogy kalamarist, papiroost, 's más szükséges aprólékat vehessen magának, de, értetődik, hogy számot fog adni róla. Látván, hogy ruhára szüksége vagyon, 25 garasos posztóból egy kaputot, 's egy nadrágot tsináltattam számára.

Nemes Agens Urhoz el mentem a' hátra lévő 54 forint miatt; de ismét azzal menté magát, hogy ígéretet vett a' Molikiaknál levő 40 forintok le huzása miatt. Azonban, ugy mond, ha ebben nem lehetne reménysége tsak arról kívánna tudósítást venni, kinél keresheti a' Molikok közzül ezt a' 40 forintot, mivel már 60 forint le huzatott valamellyikétől. Többnyire igéri, ha Nagyságod méltóztatik az absolutoriumot fel küldeni, ő kész leszen az adóssága maradékának le fizetésére.

Schönfeld Urat kerestem az Oeconomicum Institutum' planuma végett; de Prágába utazván, nem vehettem semmi tudósítást a' dologról.

⁸¹⁵ KERNER, Johann Simon: Handlungs-Produkte aus dem Pflanzenreich, Stuttgart, Mezler, 1781-1786

Vályi Ur hozzám küldötte munkájának első darabját, hogy azt Nagyságodnak kezébe utasítsam. Ezt tehát Vas Varmegyének mappájival együtt Simon szolgára bízom a' le vitel végett.

Az ifjú Gróf Attestatumát is ide rekesztve le küldöm. Wödl Professor Úr alázatosan tiszteli Nagyságodat, 's köszöni az általam kezébe szolgáltatott ajándékot. Az ifjú Gróf tsókolja Nagyságod' kezeit. Fris egészségben vagyok, 's reményem, hogy szinte olyan tekéletes állapotban fogja tisztelhetni Nagyságodat. Mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, 23^{dik} Aug. 1796.

MOL Festetics Levéltár P279 9. cs. 1796:1186

79.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely, 1796. augusztus-szeptember]**

Festetics felküldi Nemes nyugtáját, Vályi munkájának támogatását visszautasítja.

Takáts Jóseff Urnak ad 3^a a Nemes Agens Ur absolutionalissa fel küldése rendeltetett olly intézettel: hogy azt meg mutatván addig keze közül ki ne adja miglen egészen eleget nem tejjend.

ad 4^a Vályi Ur munkája pedig vissza küldetik, minthogy Eő Nagysága Mecenas tsak önként, nem pedig erőltetve kíván lenni.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 257. köt. 1796:1186

80.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Selmecebánya, 1796. szeptember 2.**

Takáts beszámol a grófnak a szünidei utazás Selmecebányáig tartó szakaszának eseményeiről.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

24^{dik} Augusztusban el indultunk az Abbé Arnolt' társaságában Bétsből, és Pozsonyt, Nagyszombatot, Nyitrát bé járván Septentz Uj-falúba értünk, a' hol a' Szerdahelyi Urak mind együtt valának a' Püspökkel egyetemben, a' ki a' boldogult Aszszonyság által Testamenti Executornak választatott. Nagy volt a' szívesség, mellyel itt fogadtattunk, és közönséges a' köszönet Nagyságodnak irántok való meg emlékezése miatt. Innét Motesitzra mentünk, a' hol is nem kissebb volt az öröm. El rándulván a' Teplitzi ferdőkön által Trentsinbe, és ezen gyönyörű vidéknek adományit meg nézgelvén, 30^{dikban} Schelmetznek vettük utunkat. Alkalmatlan volt ez, az egymást érő kösziklás hegyek 's völgyek miatt, kerekünk is törött, gyalogoltunk is, de még is szerentsésen el értünk első Septemberben Schelmetzre. Mindjárt meg köszöntöttük Gróf Pálffit, a' ki rendeléseket tett, hogy a' mi látni való lészen, ma és holnap mindent meg nézhessünk. Ezekről 's az ifjú Grófnak állandó fris egészségéről

tudósítani Nagyságodat, kötelességemnek tartottam. Többnyire magamat ajánlván Nagyságod' kegyelmébe, mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Schelmetz; Sept. 2^{dikán} 1796.

MOL Festetics Levéltár P279 9. cs. 1796:1225

81.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Szepesmindszent, 1796. szeptember 12.**

Takáts tudósítja a grófot a bányavárosok és a Szepesség bejárásáról.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Bé járván a' Bánya Városokat, a' hol a Tiszt Urak' szivességökből mindeneket meg láttunk, Rosnyónak vettük utunkat. Ott látogatására akartunk menni a' Püspök Urnak, de beteges állapotban lévén Kenyeres Kanonok Urnál mulattunk. Ezen jó Úr tisztelete mellett munkáit is el küldi általunk Nagyságodnak. Rosnyóról Szomolnokon által Lótsére utaztunk, itt egy fél napot mulatván, estvére a' Sepesi Káptalanra értünk; meg látogattuk Molnár Apáturt, és ettől értvén a' Püspök Ó Nagysága ott-lételét is, meg tiszteltük. Ki mondhatatlan szivességgel fogadott. Nála találtuk a' Tsáki Grófokat is, a' kiknek meg kellett igérnünk, hogy Mindszenten meg látogatjuk őket. Tsak fél óra járás Káptalantól; és most innét irom tudósításomat Nagyságodnak az ifjú Grófnak jó egészségéről, noha a' napokban, talántán a' sok-féle víztől, meg kezdett a' hasa indulni. De már jobban vagyok, fris, 's vig kedvű. Még ma bé érünk Eperjesre, 's innét holnap Kassára; úgy hogy a' ki rendelt napon bizonyosan jelen legyünk Molnáriban. Az ifjú Gróf alázatosan tsókolja Nagyságtok' kezeit; Az Abbé Arnold tiszteli Nagyságtokat; én magamat kegyelmetekbe ajánlván, köteles mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Mindszenten 12^{dik} Sept. 1796.

MOL Festetics Levéltár P279 9. cs. 1796:1296

82.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely, 1796. szeptember]**

Festetics utasítja Takátsot, hogy fia kocsiját szállíttassa át Bécsből Sopronba.

Takáts Urnak meg irni rendeltetett: hogy az ifju Gróff Kotsiját Bétsből Sopronba szállíttassa által Balassa Számtarto gondviselése alá valamely alkalmatosságtul.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 257. köt. 1796:1296

83.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely, 1796. október]**

Festetics bekéri Takátsról a fia neveléséről szóló rendelkezéseit.

Takáts Jóseff Urnak meg irni rendeltetett: hogy az ifju Gróf Nevelése eránt Eő Nagysága által néki ad Calamarum dictált Determinatiókat per integritate Actorum Paedagogicorum küldje meg.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 257. köt. 1796:1385

84.

**[Festetics György Takáts Józsefnek]
Keszthely, 1796. október 17.**

Festetics utasításai Takátsnak és az ifjú gróf tanulmányi rendje az 1797-es évre, melyeket Takáts jegyzett le.

Jegyzések

1. Takáts Prefectusnak 103 f. és 51 xr. Renumeratio adatik.
2. Mivel az ifjú Gróf László a' Humanitatis Classisba lép, 100 forintal nagyobbíttatik a' Prefectus' fizetése.
3. A' Bétsbe való fel-utazás Győrnek Bruckon által fog lenni.
4. Consignatio tsináltassék a' Bétsi konyhára, meg kívántató szükségesebb holmíkról.
5. Kereszturi Agens Urnál 1000 forint vagyon letéve a' házi költségekre.
6. Az Abbé Arnoldal szóllani kell a' Holtzmann Ur' helyébe ajánlott Correpetitor iránt, a' kinek a' szálláson 's asztalon kívül 300 f. esztendei fizetés rendeltetik.
7. A' német nyelvnek jobb ki ejtése 's tökéletesebb meg tanulása végett, tanáttsával kell élni Denis Consiliarius Urnak⁸¹⁶. Ugyan azért az ő javallása szerint meg lehet venni a' Német Classikusokból Gellert⁸¹⁷, Rabenert⁸¹⁸, Ossiant⁸¹⁹, a' Trattner ki tisztított ki-adása után.
8. A' télen által a' tántzot, nyárban pedig a' deliniatziót fogja az ifjú Gróf tanulni; de tsak a' mennyire emez a' geometriara 's landschaftokra terjeszkedik.
9. A' Méltóságos Grófnét meg tiszteljük tsütörtök napokon, de kivált Vasárnap 's Unnepeken.

⁸¹⁶ DENIS, Michael (Schärding, 1729 – Wien, 1800) a Theresianum tanára, majd az udvari könyvtár öre

⁸¹⁷ GELLERT, Christian Fürchtegott: Sämtliche Schriften, (neue verb. Aufl.) Wien, Trattner, 1789-1790

⁸¹⁸ RABENER, Gottlieb Wilhelm: Satiren (5. verb. Aufl.), Wien, Trattner, 1787

⁸¹⁹ Die Gedichte Ossians, Wien, Trattner, 1768-1769

10. Tsütörtök 's Ünnep napokon invitálni lehet ebédre egy két tudós vendégeket. A' látogatás tétel meg élemedett okos Férfiaknál, u. m. Gróf Telekinél⁸²⁰, Somogyi Referendarius Urnál⁸²¹ hasznos léssen.

11. Christian Bergerről tudakozni kell Doll Aloysiusnál.

Keszthely, 17^{dik} 8^{br} 1796.

Materia Scholasticae
Pro Rhetorica

1° semestri

Mane

1. Rhetorica explicatio.
2. Antiquitatum Romanarum pars.
3. Exercitationes latinae quotidianae.
4. Geographia.
5. Pronunciatio oratoria.

Post meridiem

1. Exercitationes lectionis et pronunciationis alternae.
2. Chompré T. III. et liber scholasticus.
3. Historia universalis.
4. Arithmetica.
5. Cathecismus.

2° semestri

Mane

1. Chompré T. IV.
2. Elaborationes oratoria
3. Geographia.
4. Orationes latinae, et tandem germanicae elaboratio publica

A meridie

1. Chompré T. IV.
2. Historia universalis.
3. Arithmetica.
4. Elaborationes oratoria.
5. Cathecismus.

Pro Poesi
1° semestri

Mane.

1. Mythologia.
2. Libri scholastici explanatio.

⁸²⁰ TELEKI Sámuel (Gernyeszeg, 1739 – Bécs, 1822) erdélyi kancellár, a marosvásárhelyi Teleki-Téka alapítója

⁸²¹ SOMOGYI János, medgyesi (Izsákfa, 1756 – Pest, 1809) udvari tanácsos, királyi alkancellár

3. Elaborationes oratoriae germanicae et latinae alternatum.
4. Geometriae practicae rudimenta.
5. Geographia.

A meridie

1. Repetitio prosodiae
2. Animadversiones de poesi germanica
3. Chompré T. VI. et liber scholasticus.
4. Historia Patriae.
5. Cathecismus.

2° semestri

Mane

1. Libri scholast. Explicatio.
2. Chompré T. V.
3. Elaborationes latinae et germanicae.
4. Algebra rudimenta.
5. Geographia.

Post meridiem

1. Chompré T. V. vel VI. et liber scholasticus.
2. Historia Augusta Domus Austriacae.
3. Elaborationes tantum germanicae.
4. Primo principio Chronologiae et Heraldicae.
5. De Encyclopaedia.
6. Cathecismus.

MOL Festetics Levéltár P279 10. cs. 1796:1581

A borítón: „Takáts Prefectusnak adott Instructio mássa. 1796.”

[Takáts kézírása]

85.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1796. október 21.**

Takáts beszámol a rá bízott ügyekről: az új korrepetitor kereséséről, könyvek beszerzéséről, és a gróf által támogatott ifjak tanulmányairól.

Méltóságos Gróf,
Kegyes Uram!

Fel érvén Győrön által is harmad napra Bétsbe, által-adtam a' reám bizott leveleket. Holtzmann Ur' feleletje az volt, hogy írni fog Nagyságodnak, és, míg a' válasz el érkezik, kintelen szállásunkon maradni, minthogy hírtelenében nem kaphat alkalmas lakást. Voltam az Abbé Arnoldnál is. A' Solignacnál lévő Préfectussal még nem beszéllett, mert az ólta egy más ifjabb embernek isméretségébe jutott, a' kinek meg vagynak az el végzett iskoláiról szóló ditséretes bizonyság-levelei. Imperiumból való; Göttingában tanult, jól beszéll, úgy mond németül, 's frantziául. Ma délutánn négy órakkor kellett volna vele szemben lennem, de

a' ki szabott helyen nem jelent meg. Azért mindekkorig semmi bizonyosat nem írhatok felőle. Voltam Doll Aloysiusnál is a' Hand und Hausbuch nevű könyvnek⁸²² szerzője végett, de azt a' választ vettem, hogy Berger Ur, nem találván Bétsben semmi alkalmaztatást, vissza tért Hazájába, Saxoniába. A' Jager Gyermekek jól iparkodott nyoltz héttől fogva. Derekasan olvas, ír, és számat is kezd vetni. A' kezére bízott pénzről való szám-adását a' holnap' végével le fogom küldeni. Ez tehát November' elején által megy a' reál-iskolákba. De mi tévő legyek a' Herenkovitsal, el várom Nagyságod' parantsolatját, mivel lehetetlen hogy meg felelhessen Nagyságod' várakozásának a' Realakademiában, minthogy nem tsak nem tud folyvást németül beszélni, de nem is érti középszerűen is a' nyelvet. Olvastattam vele, már az olvasásban akadozott, de még inkább a' szavak' értelme' magyarázatjában. Kár ezen szelid jó gyermekért. Talán el járhat a' normalis iskola' negyedik Classisába, 's esztendő által valamennyire tökéletesítheti magát a' nyelv' dolgában is. A' Jager gyermeknek emberséges ember gazdája fel fogadná ezt is, 's fáradságát is igéri a' Könyvekben elő forduló szavak' meg magyarázatjában; de egy kevesé meszszellem a' lakást (a' Leopold városban vagy a' tudva lévő réz-míves mellett) az Anna iskoláig. Utána leszek, hogy idő-folyvást a' városban is találjak szállást számokra; de még eddig jóra szert nem tehettem, 's általjában sokkal drágább.

Az ifjú Gróf alázatosan tsokolja Nagyságod' kezeit. Holnap el kezdi az iskola-járást. Lassanként irogatni fogja az Utazásának rendjét is. Ajánlom alázatosan magamat Nagyságod' kegyelmébe, és mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, N^{ro} 913 in der [Wohlzeil] Octobernek 21^{dik} napján 1796.
MOL Festetics Levéltár P279 10. cs. 1796:1434

86.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1796. október 28.**

Takáts beszámol az új korrepetitor-jelölt kereséséről, és a gróf által patronált diákok helyzetéről.

Méltóságos Gróf,
Kegyes Uram!

Láttam 's beszéltem azon ifjú emberrel, a' kit a' Solignac háznál lévő Tanító' helyébe javasol az Abbé Arnold. Igaz, sok irásokat mutathat elő a' Göttingai Professoroktól, természeti tsendessége is meg nagyon, de nekem, úgy tetszik, hogy a' német nyelve mellett a' frantziát tsak akadozva beszéli. A' másokra nézve pedig azt mondá az Abbé, hogy nem örömet mozdítaná-ki mostani helyéből. Így talántán leg jobb lenne, ha Nagyságod maga, fel érkezvén Bétsbe, tenné meg a' választást, és azon meg határozást, ha ennek is meg kívánja e adni a' 300 forintokat, mellyek a' másokra nézve voltak ki szabva. Voltam a' Vatrang Directornál is. Igérte Ő is iparkodását, de eddig senkit nem tudott ajánlani.

⁸²² BERGER, Christian Friedrich: Neubearbeitetes Hand- und Hausbuch für den österreichischen Bürger- und Landmann, Wien, Doll, 1796

Az ifjú Gróf ditséretes szorgalmatossággal kezdi az iskolai esztendőt, egészsége is jó. Tsókolja Nagyságod' kezeit.

A' Herenkovits 's Lakusil számokra fogadtam jó szállást 's asztalt a' Városban, közel az iskolához, 200 forintokon, 's mosáson, 's ágyi ruhákon kívül. Itt tehát már semmi nehézség nem volna; de annál több a' baj, mivel az ide való iskolákra készületlenek. A' Real-academiába éppen nem fogadták be őket; a' Negyedik Classist már három nap járták, de ma azzal az izenettel jöttek hozzám, hogy a' Professor, vagy inkább a' Director nem tartja őket alkalmatossáknak ezen iskolákra a' nyelvnek fogyatozása miatt. Holnap el megyek a' Directorhoz, 's tanátsával fogok élni. Talán, ha egy ideig Correpetitorok volna, a' ki utba vezesse őket, helyre hozhatják idő mulva a' fogyatozást.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, 28^{dik} 8^{br} 1796.

MOL Festetics Levéltár P279 10. cs. 1796:1457

87.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely, 1796. november]**

Festetics kéri Takátsot, hogy szerezzze meg Denis és Birkenstock országgyűlési verseit.

Takáts Ur igyekezzen meg szerezni Eő Nagysága számára a Denis és Birkenstock⁸²³ Uraknak Diaetalis Versezéseit.⁸²⁴

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 257. köt. 1796:1585

88.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1796. december 5.**

Takáts beszámol az új korrepetitor alkalmazásáról, és engedélyt kér, hogy tanítványa édesanyjával ebédelhessen hetente kétszer.

Béts, 5^{dik} Decemb. 1796.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Voltam Sonnenfels Urnál⁸²⁵ a' Correpetitor' dolgában. Egész szívességgel ajánlotta iparkodását egy alkalmas embernek ki keresésében. Tettem emlétést arról is, hogy már volna egy ajánlva, de tekéltessen nem ismerős. Ő isméri Paulin Urat, 's nem volt semmi ki

⁸²³ BIRCKENSTOCK, Johann Melchior (1738 – 1809) udvari tanácsos, tanügyi referens

⁸²⁴ valószínűleg a következő műveket: DENIS, Michael: Protreption inclytae nationi Hungaricae, Viennae, 1796; BIRKENSTOCK, Johann Melchior: Ad Hungaros, Viennae, 1796

⁸²⁵ SONNENFELS, Joseph von (Nikolsburg, 1732 – Wien, 1817) udvari tanácsos, a bécsi egyetem professzora

fogása ellene; azonban azt mondá, hogy nyoltz nap mulva mennyek hozzája, 's talán addig más is akad. Ezen napok alatt el jött Paulin Ur, minthogy helyette már mást talált Solignac Ur. Mit volt mást tenni, mint ötet el fogadni; és így mától fogva a' Holtzmann Urat fel váltotta.

Az ifjú Gróf egy két naptól fogva ide haza tölti idejét a' nátha 's hurut miatt. A' Méltóságos Grófné is már kétszer meg látogatta. Ma olyan forma akaratját jelentette Ő Nagysága, hogy, mivel Vasárnap 's Tsütörtök napokon egy két vendéget hijhatunk Kedden Ő nála ebédeljünk. Én egyenesen meg mondtam Nagyságod' parantsolatját, hogy Kedden az iskolai dolgokban foglalatoskodván, ide haza kelletik maradnunk. Már most Nagyságodnak további rendelésétől fog függni, ha kinn ebédelhetünk e, hogy ha a' Méltóságos Grófné tsütörtök vagy vasárnapokon néha magához invitaltatna.

A' mult hónapi költségek' lajstromát ez uttal alázatosan kézhez küldöm, és magamat Nagyságod' kegyelmébe ajánlván mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

MOL Festetics Levéltár P279 10. cs. 1796:1596

89.

**Festetics György Takáts Józsefnek
Keszthely, 1796. december 9.**

Festetics az új korrepetitor feladatairól; engedélyezi fia vendégeskedését vásár- és ünnepnapokon; fia egészségének rendszeres orvosi ellenőrzéséről, testi és morális neveléséről.

Kedves Takáts Uram! Die. 5° X^{br} datált leveléből látom: hogy Paulin Uram jött Fijam melle Correpetitornak; reményelem tehát, hogy Holtzmann Uram egészlen el költözött a' szállásbul, és kivánom tudni, mi módon váltak el az Urak. A' mostani Paulin nevű correpetitorral éppen nem kelletik tzeremoniázni, hanem főképpen eleinten Authoritásba vegye az Ur magát véle: hogy szokja meg az engedelmességet; a' Fijamat az Iskolába való oda és vissza késértést el ne mulassa, és egyéb kötelességeibe híven el-járjon; ha pediglen vállát vonogatja, fejét rázza, orrát fanyarittyva, tsak rövid procedurát kell vele elől venni, és Sonnenfels Ur Canalissán más correpetitorral gondolkodni: mert jobb válogatni, mint sem békételen, nagyra vágyódó, mérges természetű embernek társaságával Fijamnak indulatit el rontani; de reményelem, hogy jó indulatu Paulin Uram, tsak attul tartok: hogy igen maga tanulása és egyéb foglalatosági után fog járni, és Fijamat negligálja.

Vasárnapokon, és az nagy Innepeken: ugymint Karátsony, Husvét, Pünkösd és Ur Napján a' Fijam ha hivattatik ebédre, el mehet Feleségemhez, de hét közben nem menjen sehova is ebédre; Tsütörtökön, mivel Keddet nem igazi recreatio napnak tartom, lehet egy vagy két jó Barátot, kinek jó erköltseirül 's jó híréről az Ur bizonyos, és a' kitül inkább valami jót lehet tanulni, ebédre hívni, úgy vasárnapokon is, ha Feleségemhez a' Fijam hivatalos nem vólna, de hét közben ebédre sem szabad hívni embert.

Fijam egészségére különösen vigyázzon az Ur; azért eszes egy valami Doctorral meg ismerkedni igyekezzen, a' kitül vagy némelly jó dieteticus könyv olvasásából bizonyos artatlan régulákat és vigyázatokat végbe vigyen; ne hogy a' hidegbül a' melegbe sokszor váltztatván a' transpiratiót, az étel ital mértékletlensége által, a' testi gyakorlásnak fogyatkozása miatt, a' testi puhaság, az indulatok változási és hevedességi miatt, a' Gyermekek vagy forro betegségben, vagy tüdő gyulladásban, vagy rothasztó hideg-lelésbe ne essen,

természetesen kell véle bánni; a' Doctort ha szükség, de egyébképpen is minden fertály esztendőben egyszer el hivatni, hogy nézze meg a' Gyermekeket, és a' Doctort előbb kellek már informálni, hogy ő tanátsképpen a' Gyermekeknek a' közönséges dietetica regulákat, a' puhaságnak és kényességnek el mellőzését, a' nagy imaginatiókat és félelmeket nevettségessé tévén elől adja, hogy az ifju meg-bátorodjon.

Egyszersmind adom az Urnak előre is tudtára: hogy minek-utánna a' Fijam immár ifju korban által kezd menni, tehát valamint én többször az Urat immár requiráltam, hogy abban, a' mit Moralisknak nevezünk, a' Fijamat esztendejéhez, idejéhez, mostani és jövő kötelességeihez alkalmaztatva tanítsa; mondotta is az Ur, hogy kit Faludi könyveiből, kit Mesékből és Fabulákból az Ur vele olvastat; de fel-vévén aztat: hogy ilyen tanulással nem tudhatom Progressusának módját, hogy mi az a' mit már tanult, mi az a' mit fog még tanulni, mi maradt el, mi mondatott olyas a' mit nem kellett volna mondani, vallyon tsak tanulásban marad é a' Moralis, vagy Szivben és érzékenységiben megyen által, vagy talám még ez ujj halhatatlan tudomány, talám nintsen a' Gyermekeknek ideje ennek meg tanulására, t. i. hogy emberséges ember legyen. Mind ezekre nézve én kérdésekre fel osztva előre készíttek egy Systémát, a' mellyet jövő Husvétig az Urral közölni fogok, és az Ur arra annak-utána feleleteket készíteni fog, és a' hol szükséges a' dolgot amplicálni és meg-másítani, hogy egy Moralis Cursust ki dolgozzunk, a' melly Fijamnak Tanulás-Cursusához az Humanitásban, Philosophiában, és Törvényben keresztül alkalmaztatva legyen és gradatim mennyen.

Ezen munkának ki dolgozásában Sonnenfels, Denis és mások az Urnak tanáts-adói lesznek, addig is némely moralista könyveket, ugymint Weissshauzot[?] minden munkái Mosser⁸²⁶ Abt Garve⁸²⁷, Feszt, Villaume⁸²⁸, Engel⁸²⁹, Eschenburg⁸³⁰ olyan authoroknak nevei kik munkánkra fognak használni; jó leszsz tehát előre is discursusképpen Sonnenfelstől a' Moralistáknak literaturájáruul kezdeni szót ejteni, hogy az Úr halhassa, mit mond.

Recomendálom, hogy Görög Uram, Ifju Hertzeg Eszterházy⁸³¹, Sonnenfels, Gróf Teleky Sámuel Fija⁸³², Birkenstock, és ama hires Staath-Rath Müller Urnak⁸³³ bé irási, a' Fijam Barátság-Koszoru nevezetű Könyvében meg szereztessenek: mert az Ur magának ugy tegye fel Fijam Nevelése Intézetét: hogy én az ő szivét ama poltzra fel emelhessem, a' melyről Seneca mondja: „Si animus fortuita contempsit, si se supra metum sustulit, nec auida spe infinita complectitur, sed didicit a' se petere divitias; si Deorum hominumque formidinem ejecit, et scit non multum esse ab homine timendum, a Deo nihil. Si contemptor omnium quibus torquetur vita, dum ornatur, eo perductus est, ut illi liqueat, Mortem nullius mali esse Materiam, multorum finem. Si anumin virtuti consecravit, et quacumque vocat illa, planum putat. Si sociale animal et in commune genitus, mundum, ut unam comnium domum spectat, et Conscientiam suam Diis aperuit, semperque tamquam in Publico vivit. Si se magis veritus quam alios; subductus ille tempestatibus, in solido ac secreto stetit; consumavit scientiam utilem atque necessariam. Reliqua oblectamenta otii sunt.”⁸³⁴ Ezzel maradok Keszthely 9° X^{br} 1796. az Urnak kész jó akarója Gróf Festetits György mpp.
MOL Festetics Levéltár P279 10. cs. 1796:1596

⁸²⁶ MOSSER, Ignaz (? – ?) filozófia és erkölcsstan professzora Grazban

⁸²⁷ GARVE, Christian (1742 – 1798) a filozófia professzora Lipcsében

⁸²⁸ VILLAUME, Peter (Berlin, 1756 – Furiendal, DK, 1825) a berlini Joachimstalsches Gymnasium filozófiatanára

⁸²⁹ valószínűleg ENGEL, Johann Jakob (Parchim, 1741 – Parchim, 1802) német író, filozófus, a filozófia professzora Berlinben

⁸³⁰ ESCHENBURG, Johann Joachim (Hamburg, 1743 – Braunschweig, 1820) irodalomtörténész, az irodalom és a filozófia professzora a Collegium Carolinumban

⁸³¹ ESTERHÁZY Pál Antal (Wien, 1786 – Regensburg, 1866) Görög Demeter tanítványa, diplomata

⁸³² TELEKI Domokos (Sáromberke, 1773 – Marosvásárhely, 1798)

⁸³³ MÜLLER, Johannes von (1752 – 1809) történész, könyvtáros és államtanácsos

⁸³⁴ SENECA: De beneficiis, liber VII, 1

[Copia.]

90.

Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1796. december 19.

Takáts beszámol az új korreptitorról, az ifjú gróf egészségéről, albumáról, valamint a két patronált diákról.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Mindgyárt az nap, hogy Paulin Uram hozzá kezdett hivataljához, Holtzmann Ur el költözött tőlünk. Néki adván a' ki szabott száz forintokat, azon kezde panaszkodni, hogy Nagyságod egy szót sem méltóztatott vele beszélni. Ezzel el ment, 's az-ólta nem láttuk. Paulin Ur jó indulatúnak látszatik lenni, 's mind ekkoráig híven el jár kötelességében.

Az ifjú Gróf azon kis bajából, melly egynéhány nap' itthon tartóztatta, egészen ki gyógyult. Steidele Ur látogatta meg vagy négy nap egymás után. Nékem ugyan valamint ezután is különös gondom leszen az egészségére, mindazonáltal Nagyságodnak rendelése szerint a' Doctor' választásában is Sonnenfels' Urnak tanácsával fogok élni. A' Moralisták miatt már értekeztem Véle. Ő gondolatit, ugy mond, papirosra tévén fogja közölni Nagyságoddal. Az adandó kérdéseket örömmel várom. Addig is, míg feleletimet írva adhatom reájok, minden igyekezettel azon fogok tovább is lenni, hogy ki-tessék az ifjú Gróf' magaviseletéből, hogy szükségét nem szenvedett az olyan erköltsi tanácsokban, mellyek Őtet egész életében emberséges embernek mutassák lenni. Lehet ugyan, hogy jó lett volna némeltyeket nem mondani, de a' mellyeket szükségképpen kellett mondani. –

A' Barátság-koszorú Könyvünk Sonnenfels Urnál vagyon; mihelyest vissza nyerjük, a' meg nevezett többi Urakat is meg tiszteljük, 's kérjük a' magok' bé írására.

Nemes Ágens Ur le fizette már egészen a' még hátra lévő 54 f. és 20 xrokat, és így által adtam néki mind az obligatorialis mind az absolutionalis levelet.

Hoerling Könyv-áros hozzánk küldötte Nagyságod' számára a' Schauplatz der Künsten nevű könyvnek 12^{dik} 's 13^{dik} részét. Az árra 13 forint. Ha Nagyságod parantsolni fogja, ki fizetem.

A' mint leg utólszor a' Herenkovits' 's Lakosil' szállásokon voltam, a' Gazdaszszonyok ugy nyilatkozta ki magát, hogy a' folyó fertály esztendőn túl meg nem tarthatja őket, ha tsak egyre egyre 120 forint nem esik esztendei fizetésül, az az 10 f. hónaponként. Mivel itt is jó helyek vagyon, úgy vélekedem, meg lehet adni a' kivánt hópénzt; és még így sem fog egy egy esztendei 200 forintnál többbe kerülni. A' hideg ellen köpönyeg helyett jó bő 's meleg kaputot tsináltattam számokra.

Magamat alázatosan ajánlván Nagyságod' kegyelmébe, méltó tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája,
Takáts József mpp.

Bétsben, 19^{dik} Detzembris 1796.

MOL Festetics Levéltár P279 10. cs. 1796:1650

91.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely, 1796. december]**

Festetics rendelkezik a két alumnusáról.

ad 6um Takáts Josef Urnak iratik, hogy ha gondolja, hogy egy egy ifju esztendőnként 200 forintnál többbe nem kerül a' Honaponként való 10 forintot a' mostani Gazda Asszonyoknak meg ígérheti.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 257. köt. 1796:1650

92.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1796. december 26.**

Takáts elküldi az ifjú gróf köszöntőversét és úti beszámolóját, beszámol annak előmeneteléről és egészségéről.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

A' mit Nagyságod' születése' Napjának meg tisztelésére érzett az ifjú Grófnak fiúi szíve, maga tette fél deákul a' papirosra, 's ugyan úgy küldöm Nagyságod' kezéhez az idei utazásunknak le írásával együtt. Ebben néha hellyel közzel segítetttem, hogy bele ne unnyon, 's hogy a' dictando írásban is légyen gyakorlása. – Tegnap meg látogatván a' Professort, különös meg elégedését jelentette a' Grófnak mind szorgalmatos tanulásán, mind a' tsendes maga viselésén. Azzal kivált meg külömbezetteti magát, hogy a' Rhetoricán kívül más tudományban is deákul felel. Egészségére nézve sintsen semmi baja.

Paulin Uram jó ember, és kötelességében el jár; de mivel sokat szeret beszélteni, olykor fenn sül. Már értésére adtam a' dolgot. Jó néven vette; talán ebben is meg józanodik.

Magamat alázatosan ajánlván Nagyságod' Kegyelmébe, tökéletes mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, Detzember 26^{dikán} 1796.

MOL Festetics Levéltár P279 10. cs. 1797:3

93.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1797. január 15.**

Takáts beszámol az ifjú gróf albumának gyarapodásáról, annak orvosairól. Tudósítja a gróft két alumnusának dolgairól, és az újonnan beszerzett könyvekről.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

A' mint Nagyságod méltóztatott parantsolni, tiszteletekre voltunk Sonnenfels, Müller, 's Birkenstock Uraknak. Különös szívességgel fogadtak mindannyian, és az ifjú Grófnak Barátság-koszorú könyvében fel jegyzték nevöket. Sonnenfels Ur Seneca XXV^{dik} leveléből ezen velős szavakat írta ki: „Cum jam profeceris tantum, ut sit tibi etiam tui reverentia, licebit dimittas paedagogum. Interim te aliquorum auctoritate custodi; aut Cato ille sit, aut Scipio, aut cujus interventu perditio quoque homines vitia supprimerent, dum te efficiis eum, coram quo peccare non audeas.”⁸³⁵ Müller Tanácsos Ur Corneilleből: „Faites votre devoir, et laissez faire aux Dieux.”⁸³⁶ Birkenstock Ur Baco[sic!] szerint: „Naturam literae perficiunt, ab experimentia autem ipsae perficiuntur.”⁸³⁷

Sonnenfels Urral értekeztem az Orvos Doctor iránt is. Ő a' házi Orvosának, Aubenbrückker Urnak, igen ditsérte okos mértékletességét, 's gondos szorgalmatosságát. Az ő házához, ugy mond, köteles minden héten el menni; a' nélkül, hogy szorgalmatosságának bizonyságául valakit az orvos szerek' vételére unszolna. Száz forint esztendei fizetése vagyon. Ezt a' rend-tartást javasolná Ő az ifjú Grófra nézve is. – Hallottam másoktól Stiff Doctor Urat is magasztaltatni, a' ki, a' királyi jelentésre készült sok munkák' Irói közzül, mellyek az egészség' őrzése, 's fen-tartása' tárgyát illették, köz meg egygyezéssel igen jónak, 's jutalomra méltónak ítéltetett.

Mostanság a' Gróf László fris egészségben vagyon, és a' Professora nem győzi ditsérni mind jó viselése, mind jó tanulása miatt. Mondhatom én is, hogy már az önként való munkában is iparkodást mutat.

Észre vévén, hogy a' Herenkovits 's Lakosil nem igen nagy elő menetelt tesznek az iskolai privata repetitió, mivel a' sok gyermekek között nem lehetett reájok nagy gondja a' Professornak, a' ki a' mult órákban már meg unván az ülést, fel óráig is kint szokott a' folyosón sétálgatni: egy jó indulatú Instructort fogadtam fel nekik, a' ki naponként kétszer mégyen hozzájuk ugyan annyi fizetésért, az az, hónapi 4 forintokért.

Denis Urnak Ossiánját 6 darabokban ugyan azon ujjan meg vettem egy licitatióban 10 forint, 40 xrokan az ifjú Gróf könyv-tárjába. A' Nyomtatónál 19 forint az árra.

Jankó Számtartó Uramtól fel vettem az 1000 forintokat, a' ki a' mult hónapi költségek' lajstromát; a' Schauptatz der Künsten 12^{dik} 's 13^{dik} darabjait; Denis 's Birkenstock Urak Verseivel egygyütt le viszi magával.

Alázatosan ajánlván magamat Nagyságos' kegyelmébe, mély tisztelettel vagyok

Nagyságod'

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, 15^{dik} Jan. 1797.

⁸³⁵ SENECA, Lucius Annaeus: Epistulae morales ad Lucilium, XXV., 6.

⁸³⁶ CORNEILLE, Pierre: Horace (1639), 2. felvonás, 3. szín

⁸³⁷ BACON, Francis: Sermones fideles sive interiora rerum, XLVIII, De studiis et lectione librorum

94.

Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1797. január 25.

Takáts engedélyt kér az ifjú gróf számára vendégségbe menni, beszámol előmeneteléről. Tudósítja Görög munkájának haladásáról is.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Éppen most adá tudtomra a' Méltóságos Grófné, hogy Ő Nagysága 's a' Gróf László hivatalosak az Özvegy Hertzeg Grasalkovitsnéhoz Februarius' 13^{dikára} a' kinél dallesti multság fog lenni az ifjú Uraságok' számára. Kötelességemnek tartom erről előre tudósítani Nagyságotat, hogy parantsolatjához igazíthassam magamat.

A' Gróf' egészsége tellyesen ép. Nem régiben tsinálták az első deák exercitiumot, már a' Rhetorica törvényeihez szabva; ebben az ifjú Gróf mindenek között első helyet érdemlett. A' frantzia nyelvben is észre vehetőképpen elő megy. Lassanként az olasz olvasáshoz is hozzá fogunk. – Consiliarius Birkenstock Ur már kétszer látogatott meg bennünket. Gróf Teleki Samuel Ur pedig meg ajándékozott munkájával, melly a' Bibliothecájának első részét⁸³⁸ foglalja magában. – Görög Ur a' mappák' eggyenként való el adogatása helyett maga részére jobbnak ítélte, ha mind a' tizenkettő el készül, és akkor egy tzimképpel egybe-kötte fogja széllyel küldeni. De én Nagyságod számára még is eggyenként fogom tőle el kérni a' tizenkét exemplárokat a' Nagyságod' Neve alatt ki jövő Vármegyéből.

Magamat ajánlom Nagyságod' kegyelmébe, 's mindenkori mély tisztelettel vagyok

Nagyságotnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bécs 25^{dik} Jan. 1797.

MOL Festetics Levéltár P279 10. cs. 1797:144

95.

Takáts József Festetics Györgyhöz
[Bécs, 1797. február 16.]

Takáts beszámol a folyóiratokról és egyéb könyvbeszerzésekről, valamint az ifjú gróf orvosairól.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Hogy az Ujság levelek eddig olly rendetlenül jártak, arra vetett Kereszturi Ágens Ur' Solicitatora, hogy a' borítékon el maradt vigyaztalanságból Győrnek 's Sumegnek ki

⁸³⁸ Bibliotheca Samuelis S. R. I. Com. Teleki de Szék, Pars I., Bécs, 1796

nyomtatása. De ezután nem fog többé hátramaradás történni, mivel már az említett hiba is helyre van hozva, 's a' posta-hivatal petsétje is reá lészen nyomva.

A' Doctor miatt voltam Frank Urnál. Köszönettel fogadta a' benne vetett bizodalmat. Gondoskodni fog egy derék ember' javaslásában. Nyoltz napok mulva kelletik ismét hozzá ki mennem. Éppen hogy meg jöttem tőle, szállásunkon találtam a' Méltóságos Grófnét. Kérdezőn, hogy hol voltam, egyenesen meg mondtam járásomat. Ugy tetszett, mintha veszedelmesnek itélné Ő Nagysága Steidele Urtól való el válást, a' ki már ismeri az ifjú Gróf' természetét. De ugy hiszem, másnak is lehet szinte ugy figyelme reá. Többnyire ugy is folyvást egészséges; az idén a' nátha 's Katarus ötet is, a' változó időhez képest, többszer meg látogatja, de hamar el mulik ismét.

Az ifjú Gróf' Barátság Koszorú Könyve most a' Hertzeg Eszterházinál vagyon jó időtől fogva; minthogy az ifjú Hertzegnek magának kell alkalmas textust ki keresni valamelyik olvasó könyvéből. Görög Uram is örömmel vette Nagyságod által lett meg tiszteltetését, és ő is ír a' Hertzege után a' könyvbe.

A' Schauptatz der Künsten könyvnek Jankó Uram által le tett árrát (mivel, ugy mond, az Instructiójában volt) azonnal perceptióba vettem.

Bulla Ur el indulása előtt meg szólított egynéhány aranyokért; ha talán az utazás közben szüksége lehetne reá. Hat aranyokat adván néki, azt monda, hogy nem sokára maga vissza küldi. Talán nem akarja oda le tudatni; de én bátorságom' okáért nem halgathatom el.

A' mult hólnapi költségek' lajstromát ez uttal alázatossan kezéhez küldöm Nagyságodnak. A' tanuló ifjakét is ide zárva. Minden hónapban másik tartozik le írni.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, és köteles mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgálja
Takáts József mpp.

MOL Festetics Levéltár P279 10. cs. 1797:219

96.

**Festetics György Takáts Józsefnek
Keszthely, 1797. február 17.**

Festetics elküldi a sóhajóra írt verseket Takátsnak azzal a kéressel, hogy lektorálja őket.

Takáts Josef Urnak egy példázatban el-küldettek, hogy valakit maga mellé vevén, ha valamit kellene rajtok igazítani, vizsgálja-meg, és ha ezen Thema szerént más versek is készítenének kedvessen veszi Ő Nagysága.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 258. köt. 1797:198

97.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely, 1797. február]**

Festetics utasításai a doktor személyére és az alumnusokra nézve.

Ugy tapasztaltatik, hogy már most az Ujságok rendesebben kezdenek jární ezért e' béli közben vetését Ő Nagysága köszönettel veszi.

A' Doctor eránt Ő Nagysága Húsvét után valo Betsben menetelével fog választást, és határozást tenni. Steidele Doctor eránt tétetett reflexiok helytelenek, mert Ő Bába mester, ez pedig jövődöbe a' gyermeknek külömbféle gondolatokra adhatna alkalmatosságot, azért Takáts Uram tsak a' Méltóságos Groff Ő Nagysága parantsolatihoz tartsa magát a ki ötet fizeti.

Hogy Bulla Uramnak úti költségre 6 aranyokat adott költsön, helyessen tette annak megjelentését és jövődöben-is legyen Confidentiával 's az ilyen tetteiről tudósítsa Ő Nagyságát. Bulla Uram igen jól mutatja még magát, 's alkalmatos embernek látszik.

Herenkovits ifjú örömet Magyar Országra vissza vágyodván, mondja meg-néki azon ideáját Ő Nagyságának, mivel ő ezen esztendőben a' német nyelv tanulásába jó progressust tészén a' következő vacatiokra midőn a' Cursussának ugy-is vége léend Keszthelyre lehozattatik, és Bulla Uram mellé praxisba adatik.

Lakoschtul pedig meg egy esztendeig oda fent fog maradni Ő Nagysága további rendeléséig.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 258. köt. 1797:219

98.

Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1797. február 20.

Takáts tudósít neveltje farsangi multságairól, albumának gyarapodásáról. Jelenti, hogy a kályhák elkészültek, és leküld egy könyvlistát.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Az ifjú Gróf Nagyságodnak engedelméhez képest jelen volt mind Hertzeg Eszterházinál, mind az Özvegy Hertzeg Krasalkovitsnénál a' dallesti multságon. Minthogy kevés ideig tartott, leg kissebb hátramarádást sem okozott a' rendes tanulásban. Egészsége is folyvást jó. Most a' közelítő fél esztendei examenre szorgalmatossan készül. Az ifjú Hertzeg Eszterházy Weise-nak Kinderfreund nevű könyvéből ezen, magyarra is fordított, tikkelyt írta a' Barátság-koszorúba: „Wenn man keine wahren Freund hat, so ist der Genuss der grössten Ehren und Reichthümer allein unschmackhaft und eckel. Ein Freundschaft, die schon in der Jugend keimt, und Würzel schlägt, wird immer stärker und stärker bis ins hohe Alter und kaum der Tod ist vermögend hinzu traumen.”⁸³⁹

Görög Úr pedig Ciceróból: „Est illud maximum, ut se quisque noscat. Qui se ipsum norit, primum aliquid sentiet se habere divinum, ingeniumque in se suum, sicut simulaerum aliquod, dedicatum putabit, tantoque munere Deorum semper aliquid dignum et faciet et sentiet et intelliget etiam, quanta instrumenta habeat ad obtinendam adipiscendamque sapientiam, qua duce, bonum Virum, et ob eam ipsam Causum cernat se beatum fore.”⁸⁴⁰

Kereszturi Agens Ur az ide zárt könyvek-lajstromát hozzám küldötte, kérdeztetvén, ha tudom e bizonyosan, hogy vette őket Nagyságod? Én semmit nem tudván a' dologról, szükségesnek itéltem előbb értekezni iránta, hogy sem vagy Kereszturi Ágens Ur vagy én le tegyem a' könyvek' árrát.

A' Gerencsér is jelentette a' napokban, hogy a' még hátra lévő két kálhák el készültek. Ki mentem meg vizsgálásokra, ha nintse heányos darab benne. Mind a' kettőt épnek találtam;

⁸³⁹ WEISSE, Christian Felix: Der Kinderfreund: ein Wochenblatt, Leipzig, Crusius, 1775-1782

⁸⁴⁰ CICERO, Marcus Tullius: De legibus, liber I., caput 24., 59.

's csak az alkalmatosság' fogyatkozása okozza, hogy utnak nem indítottak. Az árrok a' szükséges ládákkal együtt 86 forint és 30 xr.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's köteles mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, Febr. 20^{dikán} 1796.[!]

MOL Festetics Levéltár P279 10. cs. 1797:242

99.

**Festetics György Takáts Józsefnek
Keszthely, 1797. február 28.**

Festetics utasításai Takátsnak Pethe Ferenc leutazásával és könyvbeszerzésekkel kapcsolatban.

Takáts Josef Urnak-is iratik, hogy Pete Ferentz Uramnak úti költségül 40 fkat adván útnak igazítsa.

Hogy a meg küldött Laistromba foglalt könyveket bizvást ki fizetvén vegye kezéhez méglen le küldésekre alkalmatosság adatik. Hogy pedig a' költség meg ne fogyatkozzon a' Sopronyi Számtarttonak Committáltatott hogy 200 fkat kezéhez küldjön.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 258. köt. 1797:205

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 258. köt. 1797:242

100.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1797. március 4.**

Takáts megküldi a maga és Pethe verseit, valamint Schönfeld és Bulla levelét.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Schönfeld Ur az ide zárt kérdéseket olly hagyomással adta a' napokban kezembe, hogy azokat által küldjem Nagyságodnak.

A' Só Hajóra készült versek szerint némelly változtatásokkal készítettem egy két példát. Nem tudom, fognak e helyben hagyást érdemelhetni. Pethe Urnak emlétvén a' szándékot, a' mint a' napokban nálunk volt, ő is tsinált néhány verset. Azokat is Bulla Urnak szóló levéllel, 's a' mult hónapi költségek' lajstromával együtt ide rekesztem.

Az ifjú Gróf, a' ki mindenkor egészséges, alázatosan tsókolja Nagyságod' kezeit. A' gyász ruhája már lassanként el hagyogatja. Nem tudom, parantsolja e Nagyságod, hogy tovább is viselje a' fekete ruhát; vagy talán a' nyárra lehetne más színűt is tsináltatni.

Ajánlván magamat Nagyságod' kegyelmébe, tökéletes tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyes Uramnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, 4^{dik} Martii 1797.

A' Keszthelyi új Hajóra

[1.]

Fel-éledt e' Hajó, mint Féniksz hamvából:
Bizz Magyar! Hazánk is ki kél homályából,
'S hajdani szép Neved tisztább fényben ragyog,
Ha az ész, jó szándék, szorgalom kezét fog.

[2.]

Nézd Magyar e' gállját! mint Féniksz' hamva fel éledt:
A' Tudomány, 's egy Szív Téged is újra teremt.

[3.]

Ím e' gallya ki kélt, mint Féniksz régi porából:
Hidd Magyar! a' Tudomány hajdani fényre vezet.

[4.]

Az Idő nagy hatalmának
E' gallya is engedett,
De, mint Féniksz, az Urának
Szavára fel éledett:

Magyar Földnek ditsó Népe!
Serkenny, ébreszt a' Köz-jó;
'S boldog újulásod' képe
Lészen, hidd el, e' Hajó.
MOL Festetics Levéltár P279 11. cs. 1797:324

101.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1797. március 7.**

Takáts beszámol a beszerzendő könyvekről, az alumnusok előmeneteléről, újabb verset küld a hajóra, és röviden beszámol neveltje előmeneteléről.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Pethe Uramnak szálló levelet kézhez adtam. Feleletül, kevés idő múlva, az ide zárt levelet küldötte hozzánk. Bővebben nem értekezhettem még senkivel felőle; de, a' mennyire észre lehet venni beszédéből, szép tapasztalásu, 's magát nem hányó vető ember. Az uti költséget Nagyságod' rendelése szerint annak idejében által adom néki.

A' vissza küldött lista szerint való könyveknek, az az: Lernnes Pflanzen – 8 Bd. Leibitzer Gartenkalender⁸⁴¹; Hiltenbrand Weinbaukatechismus–nak⁸⁴², a' Könyváros' állítása szerint, már Keszthelyen kellene lenni; mert ő, ugy mond, még az új esztendő előtt által adta azokat Keresztúri Agens Urnak. Ez pedig nem emlékezik rólok. Hogy ha tehát valóban Keszthelyen volnának már, a' veendő tudósítás után le fogom az árrokat tenni.

A' Bétsi Normalis Cursusnak Augusztussal szakad vége. Addig is, hogy kitelhetőképpen gyakorolja magát Herenkovits a' német nyelvben, szívére kötöttem. Mondhatom is, hogy szép előmenetelt téssen; kivált mióta házi Instructorok vagyok.

A' Keszthelyi Só Hajóra, a' mult póstával, egynéhány féle verseket bátorkodtam Nagyságod' engedelmé szerint projektálni. Azokhoz tartozhatnék ez is:

Ezen Hajót a' nagy Idő el rontotta,
De a' jámbor szándék ím fel támasztotta:
Vajha! Kár', szorgalom', új élet' példáját
Látván itt a' Magyar, vizsgálná Hazáját!

Az ifjú Gróf már által esett egyik examenjén a' görög nyelvből. A' Professorja nagyon ditsérte. A' többi materiákat még buzgóbban tanulja. Egészsége folyvást jó.

Mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, Martz.' 7^{dikén} 1797.

MOL Festetics Levéltár P279 11. cs. 1797:279

102.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1797. március 13.**

Takáts újabb verset küld, mellékelve Kultsár kritikáit is.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Minthogy a' Keszthelyi új Hajó sok szemet fog, érdeme szerint, magára vonni, méltó, hogy a' reája jövendő írást már előre több ész rostálja meg. Ezen okból közlöttem azt Batsányi 's Kultsár Urakkal is, a' kik hozzá szólhatnak a' dolgokhoz. Az első, el olvasván mind a' fel küldött mind az általam készült verseket, ugy találta, hogy az egyik hosszabb versemet így lehetne rövidebbre szorítani:

A' mindent el rontó Idő' hatalmának
Mar egyszer én is engedék,
De Hazája' hasznát kereső Urának

⁸⁴¹ LEIBITZER, Johann: Vollständiger Garten-Kalender nach dem vaterländischen Klima, und der Natur der Gewächse, für Gärtner und Gartenfreunde entworfen, Wien, Doll, 1794

⁸⁴² HILTENBRAND, Anton: Österreichischer Weinbaukatechismus oder kurzer Unterricht vom Weinbaue in Österreich, Wien, Doll, 1796

Szavára megint fel-éledék:
Serkenny te is, Magyar Földnek ditső Népe!
Légyen ez éltednek példát-adó képe!

Tegnap ismét az ide zárt levelet adá kezembe, a' mellyben, ugy mond, több példázatba öltöztette a' dolgot.

Kultsár Ur' észrevételeit is a' meg írt versekről maga valóságában ide rekesztem. A' Feniksről való vélekedését azonban én nem találom olly igen fontosnak; mert a' leg-tudósabb mostani Nemzetek is élnek az efféle hasonlatossággal, noha mesének tartják a' Féniksz' fel-éledését. Az illyes kép által érzékenyebbé válik a' költemény. –

Pethe Ur, a' mint levelkéje meg mutatja, az úti költségre rendelt 40 forintokhoz még 20^{at} kért fel tőlem. Egyébiránt, vagy két Ismerősével beszélgetvén felőle, a' Moralis Characterét nagyon ditsérték. Elmebéli tehetségét ki mutatni lészen alkalmatossága Nagyságod előtt.

Az ifjú Gróf egészséges. Tsókolja Nagyságod' kezeit. Én a' leg mélyebb tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgálja
Takáts József mpp.

Bétsben, Martz. 13^{dikán} 1797.

MOL Festetics Levéltár P279 11. cs. 1797:313

Kultsár István Takáts Józsefnek
[1797. március]

I. Fenix madár története Mese. Nem illik a valóság példázattyára. Régi setétséget jelentene illy világos században. De helytelenül is van alkalmaztatva; mert nem tsak a Fenix, hanem a Cornix is elvéshedik.

II. Nem a vénhedésből: hanem a porból elevenedik fel, a monda szerént, a fenix madár. Külömben is élő dolognak kell lennie, melly meghallyon; megholtnak, melly megelevenedik. Már pedig a Töredék se élt, se halt.

III. Annyi költségbe került e gallya, hogy ujj tsinálmánynak mondhatik: de talán igen kevés része is az, melly a töredékből vétetik. Mi szükség tehát a Töredékek emlegetésével ezt a nagy tehetségű Méltóság munkáját kisebbíteni?

IV. Szeretném tudni, mért bús a Magyar. Semmi sints ok nélkül. Talán ugyan valami halottat néz, vagy a maga sirját?

V. Tsúfos vigasztalás, mellyet a lehetőség nyújt. Tehát felkelhetünk hamvainkból? de mikor? ha a Sas tüzet gyújt? vagy mivel más gyújt? Adja Isten! hogy el se égjünk, hogyem a lehetséges felkelhetés által vigasztalódjunk meg.

VI. A Sas gyújt? honnét veszi? Fenixnek Febus szokott gyujtani. Hogyan repül oda, s hogyan lop Febustól a Sas tüzet? Nem kívánom, hogy illyen tűznél melegedhessem. Talán ugy is nagyot gyujtott. Bár fel ne persellyen. - - - már a szomszéd ég

VII. Üszke nem Magyar szó. Ha üszögét vészi az oltárról, vigyázzon, hogy szentség törést ne kövessen el. De ha szerentséssen gyujtana is tüzet, és hamvainkból felkeltetne, az egész ditsőség, melly onnét következik, a Sasra és Febusra térül. Mi módon illik ez a gallyára? Inkább illenek a Bétsi Burgra. Hová marad a Hajó Alkotójának érdeme?

VIII. A Fészek, egy Ország helyett, igen tsekély, 's alávaló szó.

IX. Mi köze a hajóhoz a hármás halomnak? Nem illenek é inkább a 4. vizektől venni hasonlatosságot. Ezen allegoria homályos és idegen.

X. Halomja tsigázott szószármaztatás, vagy hajlatás. Kelendőbb, 's törvényesebb halma: hatsak a maga *álmját* nem akarja fitogtatni a Szerző. –

Mivel pedig az Ur olly hizelkedve reám bitangolta a Poeta nevet, egy két példát ide irok, mellyből kitéssék, melly keveset tehetek: Az első vers, a ketteje tsak azok számára való, kiknek a tsomók sem akadnak torkokon:

I.

ÁlmélkodsZ Vendég? Ne tsudáld tág öblömet, éigig
Felnyúlt árbotzomat, sűrű kötelekre akasztott
Gyenge vitorlát: de tsudáld, hogy szíve Uramnak
Akkor örül, hasznát 's díszét ha segíti Hazádnak.

II.

Balaton vizének e gállya hirére,
Terhe van gálljának megkedvellésére:
Ha vizre ditsőség, áldás a gállyára;
Mi fér ez álkotmány nagy lelkű Urára?

III.

E Tóban uszkálván, tengert mutogatok.
Magyar szájba jó igt terhemmel hozhatok.
Ritka tekintetem méltó ditséretre.
Hasznom a Nemzetnél örök köszönetre.^{IV}
MOL Festetics Levéltár P279 11. cs. 1797:315

103.

**Festetics György Takáts Józsefnek
Keszthely, 1797. március14.**

Festetics utasítja Takátsot újabb könyvekről, Pete utazásáról.

Hogy a kérdésben forgó könyvek már kéznél vagnak, a Könyvárost bizvást ki fizetheti; a Kis Gróf progressusán örvend Ő Nagysága; Pethét nógassa a le-jövetelre, ha még ott vólna; Bizonyos Encyclopedie könyvnek árarul, editiojárul tudakozódjon 's tégyen annak idejében tudósítást.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 258. köt. 1797:279

104.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1797. március 17.**

Festetics utasítása az új kályháról és az ifjú gróf kocsijáról.

Ismét iratott Takáts Urnak, hogy a' Bétsben készített Kályhák árrát mi f. 86 x. 30 azon 200 fbol mellyeket Balassa számtarto eddig kezéhez küldött fizesse-ki.

Keresztury Agens Urnak és Takáts Urnak iratott, hogy Bétsbe a' Kiss Gróféhoz hasonló Kotsit azon Mester-emberrel mikorra, és mi árron lehet el-készíteni, ugyhogy egy egész esztendőbeli reparatióját magára vállalja, járjanak végére, és tudósítsák Ő Nagyságát.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 258. köt. 1797:242

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 258. köt. 1797:257

105.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1797. március 28.**

Takáts beszámol a könyvbeszerzésekről, az ifjú gróf kocsijának javíttatásáról, korábbi levelének elvesztéséről, valamint neveltje tanulmányairól.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Utánna voltam, hogy Krünitzernek Oekonomische Enzyklopädie etc. nevű könyve⁸⁴³ iránt tökéletes tudósítást küldhessek Nagyságodnak. Az Berlini Original ki-adásnak praenumeratio árra fel-megy 250 forintra. Ezt Schamburg Könyváros, Stahlnek Successora, meg szerzi, ha parantsolja Nagyságod, azon árron, mellyen az Előfizetők vették. Vagyon ezen munkának későbbi ki-adása is Brünben. Mondják, hogy szinte olyan tiszta mint az első nyomtatás, 's pedig jóval oltsóbb, t. i. 134 forint, és 48 xr. Ezent Bintz Könyv-áros minden órán meg szerezheti.

Az Utazó szekér miatt értekeztünk ugyan azon Mester-emberrel, a' ki az ifjú Gróf kocsiját készítette. Ennek is száz arany lészen az árra. A' fő részei mellett, ugy mint: a' fája, vasa, bőre mellett kész kezes lenni egy esztendőnél továbbra is; ha tsak vagy meg akasztás, vagy súlyos dülés által nem esik benne sértés. Meg készethetné egy hónap alatt is a' Kotsit, de ha nyoltz hetek engettetnek néki, már akkor sokkal helyesebb 's tökéletesebb munkával fog szolgálni. A' Contractus Kereszturi Agens Urnál fog a' napokban íratatni.

A' mint Nagyságodnak két utolsó levele mutatja, Martzius 3^{dik} napján irt levelem valóban el tévedt. 36 krajtzárt fizettem érte; minthogy a' mult hónapi számadáson, a' Keszthelyi hajóra készült verseken kívül egy arkus kérdések is voltak melléje zárva, mellyeket Schönfeld Ur adott kezembe, hogy küldjem le Nagyságodnak. A' Bétsben készült kalyhákról szólló Contó is oda volt mellékezeve, mellyeket 59 forintokkal ki is fizettem, le huzván azon 6 aranyokat, mellyek foglalóképpen előre voltak le téve.

A' Bétsi költségekre fel vettem Martzius' 16^{dikán} Balassa Uramtól 200 forintokat. Ehezképest még vagyon 400 forintoknál több kezemnél. De tanátsosnak gondolom még is előre emléteni, hogy a' jövő holnapban kellek a' szállásért 215 f. 45 xroat le fizetni.

Az ifjú Gróf ma végezte el a' fél esztendei examenjait. Meg látogatván mind a' Directort, mind a' Professor Urakat, különös ditséreteket tetéztek reája mind a' tanulás, mind a' jó maga viselés miatt. Most kiváltképen a' Classicusok' olvasásában 's a' szebb írásban fogja magát ide haza gyakorolni. Jövő hónapban a' Tántz-mester helyébe a' Rajzólo mester fog magános letzkéket adni.

Ajánlom magamat Nagyságod' tapasztalt kegyelmébe, 's mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

⁸⁴³ KRÜNITZ, Johann Georg: Ökonomische Encyclopädie oder allgemeines System der Staats-, Stast-, Haus- und Landwirtschaft, Berlin, Pauli, 1773-1858

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, Martz 28^{dikán} 1797.
MOL Festetics Levéltár P279 11. cs. 1797:364

106.

Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1797. április 5.

Takáts leküldi az ifjú gróf bizonyítványát, s beszámol az ostrom előtti bécsi helyzetről.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

El végezvén az ifjú Gróf a' fél-esztendei exameneket, az ide zárt attestatumokra tette magát érdemessé. Öröme 's ösztönére fog szolgálni, ha Nagyságod is méltóztatik előmenetelével meg elégedni.

Ugy látszik, hogy Bétsnek állapotja naponként kétségesebb kezd lenni. Sok Uraságok már hordozóskodnak; az Universitás' épületje, 's a' Klastromok' folyosói meg-rakatnak lisztes hordókkal, szóval, az a' hir fut, hogy a' Várost az ostrom ellen védelmező állapotra készítik. Szükségesnek tartom tehát Nagyságodat jókor meg kérni, méltóztassék meg irni, mi tevők legyünk, ha a' veszedelem öregbednék. Útolsó órára hagyni a' dolgot, a' nagy zavarodás miatt költséges és veszedelmes lenne. A' tanuló két gyermek felől is jó volna, minden esetre, rendeléseket tenni.

A' Martzius hónapi költségek' lajstromát is ezen bátorságos alkalmatosság által le küldöm. Valamivel többek a' ki-adások, mivel az István Inasnak ki telvén esztendeje, uj liberiat kellett néki tsináltatni. Ha a' Februariusi szám-adásom valóban el vészett volna a' póstán, Exactor Uram által a' Keszthelyi hájóra készült egynéhány versekkel együtt meg fogom küldeni.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's tökéletes tisztelettel szünet nélkül vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája,
Takáts József mpp.

Bétsben, April: 5^{dikén} 1797.
MOL Festetics Levéltár P279 11. cs. 1797:377

107.

Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1797. április 10.

Takáts értesíti a grófot, hogy elhagyván Bécsset, Pozsony felé indulnak Keszthelyre.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

A' közelítő veszedelemnek el kerülésére, kintelenek vagyunk Bétset el hagyni. Én Keszthely felé akartam az ifjú Gróffal menni, de a' Méltóságos Grófné egyenesen ellenekezett, 's Pozsony felé parantsolta az utat venni. Ha tsak vagy a' szükség, vagy más rendelés nem kinszerét, ottan fogunk mind addig várakozni, míg Nagyságod' parantsolatja oda nem ér, a' mellyből ki tanulhassuk, mi tevők legyünk. Podolányi Exactor Urtól fel vettem 1000 forintot. Ebből ki fizetem a' szállást fél esztendőre; a' Tselédekét hat hétre; a' Correpetitort bátorság' okáért minden esetre el viszzük magunkkal, mert az Idegenek ki tiltatnak a' Városból. Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe 's mély tisztelettel vagyok

Nagyságod'

alázatos szolgálja
Takáts József mpp.

Bétsben, April. 10^{dikén} 1797.

MOL Festetics Levéltár P279 11. cs. 1797:399

108.

Takáts József Festetics Györgyhöz
[Pozsony, 1797. április 21.]

Takáts értesíti a grófot, hogy megérkeztek Pozsonyba, s a helyzetet nyugodtabbnak látja. Utasítást vár a visszaköltözésről.

Ad 21^a Aprilis 1797.

Takáts Josef Úr pediglen tudósétya Ő Nagyságát, hogy Aprilisnak 12^{kén} estve, szerentsésen elértek Posonyba, és minthogy a' békességnek rövid nap alatt való ki-hirdetéséről senki sem akar kételkedni, azért már sokan vissza költöztek Bétsbe: de ez még talán igen korán volna az ifjú Grófra nézve annakokaért Ő Nagysága rendeléséhez fogjak magokat tartani.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 258. köt. 1797:377

109.

Takáts József Festetics Györgyhöz
Keszthely, 1797. április 30.

Takáts beszámol a Keszthelyre való leköltözésről

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Nem vévén Nagyságodnak Tsáktornyáról küldött levelét, a' mellyben, a' mint a' későbbi levelekből tudom, némelly utasításokat méltóztatott adni Nagyságod, Pozsonyban maradtam az ifjú Gróffal mind addig, míg Pinthér Secretarius Úr meg nem hozta oda Nagyságodnak parantsolatját. Mivel Bétsből ki költözvén, a' helynek szüke miatt, a' leg szükségesebb holmikon kívül kevés könyveket hozhattunk el magunkkal, hogy a' hosszszasabb ki-maradás' meg-történhetősége alatt is fogyatkozást ne lássunk, fel rándultam Bétsbe, 's egyszersmind a' Correpetitort is el hoztam magammal, hogy minden haszon vétel nélkül ne huzza a' hó pénzt, hanem kéznél legyen, ha a' meg eshető nyavalya, vagy más környülállás szükségessé tenné. Most már szerentsésen le érvén Keszthelyre, folytatjuk itt annak rendje szerint a' tudományokban való gyakorlást, míg az idők 's Nagyságodnak

rendelése mást nem parantsolnak. Az ifjú Gróf szüntelen egészséges, tsókolja Nagyságodnak kezeit. Én ajánlván magamat Nagyságodnak kegyelmébe, a' leg tökéletesebb tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Keszthely, April. 30^{dikán} 1797.

MOL Festetics Levéltár P279 11. cs. 1797:488

110.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Keszthely, 1797. május 7.**

Takáts beszámol Görög munkájának haladásáról, és neveltje otthoni tanulmányairól.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Ma vettem Görög Uramnak ide mellékeztetett levelét, mellyben alázatosan kéri Nagyságodat, hogy egynéhány Vármegyék' mappáját, mellyek nélkül szükölködik, 's a' mellyek' a' Keszthelyi Bibliothékánál meg-vagynak, egy hónapi haszonvételre néki oda engedni méltóztassék Nagyságod. Ha engedelmet nyerheti Nagyságodnak, Bétsbe fel menvén a' békesség ki hirdetése után, el vihetném magammal, hogy annak idejében ismét annál bizonyosabban vissza küldhessem azokat. Azon mappák közzül, mellyek Nagyságod' Neve alatt jönnek ki, már tizen ki-vagynak metszve, 's tsak a' kisebb hibák' hosszasabb jobbítgatása tartóztatja valamennyire a' közléstől. Így tehát azon ezer forintok, mellyek le voltak előre Görög Uramnál fizetve, reá fordította a' munkára. A' többiek is lassanként készülgetnek.

Az ifjú Gróf alázatosan tsókolja Nagyságod' kezeit. Egészsége friss, 's a' tanulását itt is szorgalmasan folytatja. Az Iskolák ugyan már el kezdődtek Bétsben, de talán nem marad más sokára a' békesség' ki hirdetése, 's akkor annál bátorságosabb lesz a' fel-menetel.

Alázatosan ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe 's mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája,
Takáts József mpp.

Keszthely, Majus 7^{dikén} 1797.

MOL Festetics Levéltár P279 11. cs. 1797:489

111.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1797. május 30.**

Takáts beszámol Bécsbe való visszaköltözésükről, a gyerekek egészségéről, illetve a legfrissebb hadi hírekről.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Harmad napi utazás után szerentsésen fel érvén Bétsbe, mindjárt el kezdte az ifjú Gróf az iskolába való járást, 's igyekszik folyvást helyre hozni, a' mi keveset el mulasztott. Az egészsége jó. A' Comtesse Juli is már sokkal jobban vagon: minden nap kétszer ki jár a' fris levegő ég kedvéért. Hallom, Junius' közepe fele le veszi Őtet magával a' Méltóságos Grófné Molnáriba, és tsak az ősz kezdetével fog ujra orvossággal élni.

A' békességről még semmi bizonyosat nem tudni. Mondják, hogy Gen. Merfeld⁸⁴⁴ tegnap tegnap jött volna meg Mobellóból, a' hol Barthelemi, Bonaparte, Gallo, 's Merfeld dolgoznak a' békesség' tikkelyeiben.

Görög Urnak által adtam a' fel hozott mappákat. Alázatosan köszöni Nagyságod' kegyességét. Most már egy más után szorgalmasan készülnek a' mappák, mivel, kiváltképen a' Tisza kerületbéliek magok küldik fel Vármegyéjüket a' ki metszésre.

Alázatosan ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's köteles mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgálja,
Takáts József mpp.

Bétsben, Maj.' 30^{dikán} 1797.

MOL Festetics Levéltár P279 11. cs. 1797:547

112.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1797. június 20.**

Festetics utasításai Takátsnak könyvbeszerzések és fia vizsgái dolgában.

Iratott: hogy Krünitz Encyclopediájának Berlini Originalis Editioját, ha mindjárt a' ki-tett 250 forintokba kerül-is Schaumburg Könyv-Áros által szerzesse meg Takáts Ur, az el készült Kotsit pedig Julius elején fel-menvén az Exactor Bétsbe le-fogja hozni.

Válaszúl iratott: hogy nagyon örvendez Ő Nagysága hogy az iffiu Gróf a' fél Esztendőbéli Examenjét el-végezte, és magát az el-küldett Attestatumokra érdemessé tette; de még-is jövendőre való nézve ki-kéri Ő Nagysága, hogy Takáts Úr, akár mi módon teszi szerét, az iffiu Grófnak Examenjén személyessen jelen légyen, és ott-is lássa az Ő Profectussát. A' Barátság Koszorú Könyve Vattrang Director, és Müller Professor Urak Irásait[!], és az Alter Professort-is reá kell kérni, hogy Görög Nyelven irjon valamit belé.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 258. köt. 1797:364

⁸⁴⁴ MERVELDT, Maximilian (Münster 1764 – London, 1815) osztrák tábornok

113.

Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1797. június 20.

Takáts beszámol neveltje tanulmányairól és a bécsi hírekről.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Miólta le kezdette újra az ifjú Gróf az iskolába való járást, se az egészségében semmi változás, se az előbbeni szorgalmatosságában leg kisebb tsüggekedés nem esett. A' Rajzoló-mester is már egynéhány letzkéket adott, a' melly tanulmányhoz különös hajlandóságot mutat a' Gróf, noha a' Tanító, kit Báró Metzburg maga ajánlott, mindeddig a' ki szegzett tzelhoz képest tsak a' geometrica figurákban foglalatoskodott.

A' méltóságos Grófné egy két nap mulva szándékozik Molnáriba venni az utját.

Balassa Számtartó Uram' szemei már alkalmasan kezdenek jobbúlni, 's így kevés idő mulva ő is vissza költözik Sopronyba.

A' Nagyságod' számára parantsolt kotsi már el készült, méltóztassék azért Nagyságod iránta a' további rendeléseket meg tenni.

A' békességről senki sem kételkedik, de a' közönséges ki hírdetéséről semmi bizonyosat nem hallhatni.

Ajánlom magamat Nagyságos' kegyelmébe, és tökéletes mély tisztelettel vagyok

Nagyságod'

alázatos szolgája,
Takáts József mpp.

Bétsben, Jun: 20^{dikán} 1797.

MOL Festetics Levéltár P279 11. cs. 1797:605

114.

Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1797. július 3.

Takáts beszámol új könyvek beszerzéséről és az ifjú gróf egészségi állapotáról.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Schaumburg Könyváros még most is oda lévén a' Leiptzigi Vásárra, semmi bizonyost nem tudhattam meg a' boltjában Krünitz Encyclopediájának Berlini ki-adásáról. Bintznél tudakozódván tehát addig is iránta, azt hallám, hogy a' Brüni nyomtatás, a' készületre nézve nem alább való az originalisnál; de ezt is meg szerezheti talán, úgy mond, 's jóval oltsóbban, ha éppen Crudában nem kívántatik a' munka. Jónak tartottam tehát az Exactor Ur' fel jöveteléig hallasztani a' meg vételt.

Pethe Úr még most se tért vissza Bétsbe, azért utánna küldöttem a' néki szálló levelet.

A' Sáfrán természetéről való könyvet meg vette három nyomtatványban Schönfeld Ur' boltjában, de az író papiroson lévőknek 45 xr. az árra.

Az ifjú Gróf egynéhány nap' panaszolkodott a' fej 's torok fájás iránt, ugyan azért orvossággal élt; de már most egészen helyre állván előbbenni egészsége, ismét az ő rendje szerint el jár az iskolába, és ide haza is szorgalmasan folytatja a' tanulást.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's köteles mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, Julius 3^{dikán} 1797.

MOL Festetics Levéltár P279 11. cs. 1797:646

115.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1797. július 11.**

Takáts a könyvek beszerzéséről, Görög térképeiről.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Mivel Schaumburg Könyváros, Leiptziból vissza térvén, semmi bizonyos hírt nem hozott Grünitz' praenumeratióbéli árráról, a' mostani közönséges kelő árrát pedig szinte 400 forinton fellyül emelik a' boltokban, igen hasznosnak találtam Bintz Könyvárossal contractálni, a' ki is meg ígérte, hogy 220 forintokért meg szerzi Grünitznek Berliini nyomtatását vagy egészen kötetlenül, vagy, a' mi még jobb volna ítéletem szerint, olly exemplárban, mellynek 60 darabjai szépen be vagynak frantziául kötve. Nagyságod' tetszésétől függ a' választás.

Magyar Ország Négy Vármegyei' mappáját küldi Görög Ur alázatos tisztelete mellett Nagyságodnak. A' többik is lassanként készülnek. Idővel Vast és Maramarost ujra fogja ezen exemplárnak homályossága miatt vágattatni.

A' már lent-levő Historische Karten nevű mappához járult egy magyarázat is, annak hátra maradt részét is ez uttal meg küldhettem.

Az ifjú Gróf tsókolja Nagyságod' kezeit. Egészsége fris 's jól tanul. Vagyok Nagyságodnak egész tisztelettel

alázatos szolgája,
Takáts József mpp.

Bétsben, 11^{dik} Jul: 1797.

MOL Festetics Levéltár P279 11. cs. 1797:653

116.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1797. július 20.**

Festetics térképekre vonatkozó utasításai.

Válaszul iratott: a' Dunán túl való kerületbe helyheztesett 13 Vármegyék Rajzolatának ki-metszetésére Ő Nagysága által rendeltetett 1300 ftból ezer f. már ki-adatott Görög, és Kerekes Uraknak, és még 300 f. vagyon hátra, mellyeket is a' jövő Fertály végével Bécsbe menendő Exactor Ur le fogja tenni. Ez eránt tudosítsa Takáts Ur a' fölyebb meg nevezett Urakat.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 258. köt. 1797:489

117.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1797. július 20.**

Festetics levele fia szünidei utazásának tervéről, valamint könyvek beszerzéséről.

Az idők mostohasága egészen meg fordítván a' mi látás abruntunknak ki-nézését Ő Nagysága kívánta ugyan az idei Vacatiokban a' Fiát Klagenfurt Tergestum felé Horváth Országnak, Slavoniának utaztatni, de ezen hadi környül állásokra nézve Ő Nagysága tanátsosnak nem tartja, Bétsbe is föl menni akart Ő Nagysága, de az Insurrectio, Királyi Commissarium, Nemes Zala Vármegyében Palatiunsnak e' részen való mulatása, és talán Ő Fölségének ide jövedele azt nem engedik, azért Takáts Ur készítsen egy ideát a' jövő Vacatiokban teendő utazásról, és azt küldje le mindjárt, mellynek a' legyen a' Principiuma, hogy Bétsből egyenessen ide jöven, 8 napig itt mulassanak, és innend induljanak utnak. Ha Erdély Ország felé gondolná az utazást intézi, jó volna Teleky Groff Cancellarius és Pethe Uraktul egy kiss Informatiot venni.

Az Niederländische Picke névű könyvetskébül Ő Nagysága számára szerezzen 6 Exemplarokat, és küldje le, vagy hozza el magával.

Válaszul iratott: hogy Ő Nagysága Grünitznek munkáját inkább azon Exemplárban szeretne, a' mellynek 60 darabjai szépen be vagnak Frantziaúl kötve; azért ha lehet aztat igyekezzen meg-szerezni.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 258. köt. 1797:646

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 258. köt. 1797:653

118.

**Takáts József Festetics Györgyhez
Bécs, 1797. július 25.**

Takáts jelentése a beszerzendő könyvekről, neveltje és az alumnusok tanulmányairól, valamint a bécsi közhangulatról.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Mivel Grünitz' Encyclopediájának Berlieni ki-adását mindenütt drágábban tartják 300 forintnál, hogy Bintz Könyv-áros el ne adja a' nála lévő exemplárt, le tettem érte 220 f. 60

darab szépen bé vagyon kötve, 6 kötetlenül már kéznél vagyon; és ezeket egy Verschlagba el rakva által is adtam már a' Náthán Zsidónak, hogy le vigye magával. A' még hátra lévő 6 daraboknak meg szerzésére 's kézhez adására írásban kötelezte magát Bintz Könyv-áros. Ugyan ő nála találta meg egy el adni való gyönyörű munka, mellynek mivoltát az ide zárt papiros meg mutatja. Láttam, egész épségben vagyon a' nyomtatvány. 400 forint lenne az árra.

Az ifjú Gróf most folyvást egészséges. A' jövő hónap' elején kezdendő examenekre szorgalmasan készül. Egyébként is most örömet olvasgat. Schrämbl Könyv-nyomtatónál holnaponként ki kelő Német Classikusok szép editióját látta. Ennek meg vételére majd naponként kér. Ha meg engedi Nagyságod, meg szerzem, 's válogatva oda adogatom néki az olvasásra. 30 egynéhány forintba jönne az egész eddig ki jött munka.

Lakusil is jól tanulgat. A' következő hónap' végével az ő iskolai esztendejének is vége szakad. Jó volna talán, ha Nagyságod tudtomra méltóztatnék adni, mi tevő legyen a' vakatziók alatt. Ez mind szállásásra, mind egyebekre nézve hasznos volna jókor tudni.

2^{dik} Augusztusban le mennek Ő Felségek az insurgens Nemességnek meg tekintésére. Olly hír lappang ujjolag, hogy a' hadtól lehet tartani. Mitis, Braun 's egynehány Urakról nem igen kellemetesen beszélnek. A' Felség' cassájával nem leghívebben bántak.

Magamat alázatosan ajánlom Nagyságod' kegyelmébe, 's mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája,
Takáts József mpp.

Bétsben Jul. 25^{dikén} 1797.

MOL Festetics Levéltár P279 11. cs. 1797:691

119.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1797. július 29.**

Takáts kifejti véleményét az utazással kapcsolatban.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Hogy Nagyságod' parantsolatjának azonnal meg feleljek, előbb hogy sem a' dolgot Pethe Urral közölhessem (Gróf Teleki Cancellarius még máig sem tért vissza Erdélyből) az utazás iránt ez volna az én vélekedésem. Mivel Keszthelyről leend az el indulás, leg jobb lenne talám mindjárt még nem látott vidékekre menni leg először, az az: Somogy Tolna Vármegyéken keresztül Pétsre; innét Mohátsot meg tekintvén Eszékre, Péterváradjára, Újvidékre, Zemlinbe, talám Belgrádba is. Innét Fehérvárrá 's végre Erdélybe. Mitsodás utat kellene itt tartani, hogy a' nevezetes Városokat, 's a' természet' ritkaságait meg lehessen látni, 's utóbb merre kellessék az utat venni, hogy Nagy Váradot, Debretzent, 's talám Tokajt is meg nézhessük, 's az időből még is ki ne fogyjunk, Pethe Urral bővebben fogok értekezödni, és mindenekről kötelességem szerint tudósítani Nagyságodat.

Grünitz' Encyclopediáját le viszi tehát most magával a' Náthán Zsidó' alkalmatossága. A' niederländischen Pickenről szóló könyvetskéből most tsak négy exemplárt kaphattam; a' még hátra lévő két nyomtatványt magam fogom le vinni, ha a' Zsidó nem várakozhatik.

A' mappák iránt még ma közölni fogom Görög Urral (mert tsak most érkezett meg Baadenból) a' levelet.

Az ifjú Gróf tsokolja Nagyságod' kezeit. Mindenkor egészséges, 's serényen készül a' közelgető examenekre.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's mély tisztelettel vagyok

Nagyságod'

alázatos szolgája,
Takáts József mpp.

Bétsben, Jul. 29^{dikén} 1797.

MOL Festetics Levéltár P279 11. cs. 1797:697

120.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1797. augusztus 4.**

Festetics rendelkezik néhány könyvről, valamint az alumnusok szünidei elhelyezéséről.

Kedvessen veszi Eő Nagysága a' Grüinitz Encyclopediájának meg-szerzését, de mivel a' Náthán Zsidó még most sem érkezett-le Bétsbül, a' könyvet sem küldötte-meg, azért arrul gondoskodják, hogy minél előbb kézhez küldessék.

Bintznél található másik munka meg vagyon Eő Nagysága Könyvtárában, és le-jövetelével meg-fog-mutattatni.

Hogy az Iffju Gróf számára Schrämbl Könyv-nyomtatónál lévő Német Classicusokat meg-vegye, helybe hagyja Eő Nagysága, de most tsak az esessebb és nagy szerelem nélkül valókat kell nékie adni, kivált Hallert.

Lakusil eránt Eő Nagysága maga Bétsbe létekor szóllott Arnold Abbéval, hogy ide haza tsak henyélve romlana, azért ő egy Jagerhez javasolta Vacatiokra ki-adni, a' hol praeliminaliter a' Jager mesterséget tanulhattya, míg a' Cursussa ismét elő jön, 's a' realis Oskolába mehet. Azért kéretik Takáts Ur, hogy azon Jager eránt Arnolddal értekezzen, ahhoz ki-mennyen, és a' Gyermeket tsak interimaliter a' Vacatiokra hozzá-helyhetesse, megalkudván véle, hogy a' gyermek addig-is valamit lásson. Ha így nem lehetne, tehát a' Jägermeister Amtnál lehet illyes Jager Meisterrül tudakozodni a' ki befogadná a' gyermeket, a' kinek nevét, lakó helyét azután fel-kelletik jegyezni.

Két vagy három puszpáng fábul való Tobáknak való Pixist-is vegyen Eő Nagysága számára, és magával hozza-le.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 258. köt. 1797:691

121.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1797. augusztus 4.**

Takáts beszámol neveltje vizsgáiról, és az erdélyi utazással kapcsolatos információiról.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

A' mappák iránt szolló levelet közlöttem Görög Urammal. Alázatos tisztelete mellett izeni Nagyságodnak, hogy a' Dunán túl lévő Vármegyék' mappáiból is kettő már ismét egészen el készült; a' mellyeket, a' költsön engedettekkel együtt, le fogjuk magunkkal vinni.

Az iskolai examenek már a' jövő héten el kezdődnek. Ezek tsak a' Professor' jelenlétében szoktak egyedül folytatatni; reményilem mindazonáltal, hogy nem fogja ellenezni Müller Professor Ur, hogy én is bé mehessek Nagyságod' parantsolatja szerint. Ő négy részre osztotta fel a' matériákat, és így négy izben akar kit kit külön ki kérdezni; 's e' szerint tsak a' holnap' végével szakad vége az examenjeinek is. Azért is meg fogom tehát ötöt kérni, hogy valamint a' mult esztendőkbén, úgy az idén is egyszerre vagy leg alább kétszerre kérdezze ki a' Grófot minden materiákból; hogy így 20^{dik} után valamelyik nap meg indulhassunk. Arra való nézve alázatosan kérem Nagyságodat, méltóztassék előbb tudtomra adatni az iránt szándékát, hogy Szombathelynek e vagy Győrnek vegyük utunkat; és ha Paulin Urat itt hagygyuk e, vagy le vegyük ötöt magunkkal Keszthelyre. Lakosil felől már ki kértem az utolsó levelemben Nagyságod' parantsolatját.

Pethe Urral beszélgettem az Erdélyi utazásról; de értekeződtem másokkal is az oda való ritkábságokról. Gróf Teleki Cancellarius maga is még jó ideig Maros-Vásárhelyen fog mulatni, a' hol a' Bétsből le küldött Könyv-tárját szedeti rendbe, hogy ezen túl köz hasznú lehessen. Ezen Méltóság, kegyessége szerint, sokakban kezünkre fog járn; de fel jegyeztem több más tudós Uraknak neveket is, kik szívesen fognak szolgálni utasításaikkal.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, és mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak
Kegyess Uramnak

alázatos szolgálja,
Takáts József mpp.

Bétsben, Aug. 4^{dikén} 1797.

MOL Festetics Levéltár P279 12. cs. 1797:732

122.

**[Secr. K.] Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1797. augusztus 11.**

Festetics nevében irt utasítások Takátsnak a hazautazásról és a szünidei teendőkről.

Válaszképpen iratott: hogy a' Méltóságos Gróf Eő Nagysága Molnári felé indulóban lévén, ezeket válaszolni parantsolta: hogy arra vehetné Takáts Ur haza felé az Uttyát, a' merre tetszik; Szombathely felé-is bizvást jöhetne; a' Correpetitort inkább akarja Eő Nagysága Bétsben hagyatni, mint ide le hozatni; Lakosil eránt pedig már a' mult Póstán iratott: hogy valami Jagerhez kell a' Vacatiók alatt adni.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 258. köt. 1797:732

123.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely, ante 1796. szeptember 4.]**

Festetics meghatározza fia szünidei körutazásának menetrendjét.

Az 1797. esztendőbeli utazásnak ki-szabása

4^{dik} Septemberben Keszthelyből Turgóra
5^{dik} – Szigetvár
6^{dik} – Péts
7^{dik} 8^{dik} – Mohács, Zombor
9^{dik} – Ujvidék
10^{dik} – Pétervára
11^{dik} – Karlovitz
12^{dik} – Zemlin
13^{dik} – Pantsova
14^{dik} 15^{dik} – Temesvár
16^{dik} – Arad
17^{dik} 18^{dik} – Mezőhegyes, 's ha lehetséges volna, Szeged is
19^{dik} – Radna
20^{dik} 21^{dik} 22^{dik} Solymos, Soborsin, Déva
23^{dik} Szászváros
24^{dik} 25^{dik} Zeben
26^{dik}, 27^{dik} Mühlenbach, Karlsburg
28^{dik} Nagy-Enyed
29^{dik}, 30^{dik} Marosvásárhely
1° October Torda
2^{dik} – Kolosvár
3^{dik} – Szamosujvár
4^{dik}, 5^{dik} Szilágy
6^{dik}, 7^{dik} Nagy Károly
8^{dik}, 9^{dik} Nagy Várad
10^{dik}, 11^{dik} Debretzen
12^{dik} Szoboszló
13^{dik} Törökszentmiklós
14^{dik}, 15^{dik} Szolnok, Tzégled, Örkény, Szalkszentmárton
16, 17, 18^{dik} Keszthely

MOL Festetics Levéltár P279 12. cs. 1797:1065

124.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Pétervárad, 1797. szeptember 12.**

Takáts beszámolója az utazás első szakaszáról, Keszthelytől Péterváradig.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Mind eddig szerentsésen folyt az utazásunk. Az ifjú Grófnak egészségében leg kevesebb változás sintsen, és valamerre megyünk, nagy szivességgel fogattatunk. Szigetvárbán nem találtuk oda haza Festetics Lajos Urat; de az izenetet írva ott hagytuk. Pétsét M. Szányi Prespost Ur⁸⁴⁵, 's Novák Apátur⁸⁴⁶ mindenben kezünkre jártak; sőt az első maga lovain Siklósra is el küldött. Mohátson találtuk Ő Excellentiáját a' Pétsi Püspök Urat. Nagyön örült, hogy látta a' Grófot, 's tüstént be fogatott, hogy az egész környéket bé járassuk. A' Bátsi Tsatornát kezdetetől fogva egész Verbászig meg nézegettük, mert mindenkor mellette visz az ut. Három viz-rekeszeit láttuk. A' Sztáparínál öszve akadtunk Kis József Director Urral⁸⁴⁷, a' ki mindeneket rövideden meg magyarázott. Péterváradján majd tenyerén hordozott a' Generalis Ur; az ifjú Grófot egy Török Késsel is meg ajándékozta emlékezet' okáért; ki küldött maga alkalmatosságán Karlovitzra, tsak hogy valamennyivel tovább legyünk nála, egy levelet is irt Liederscron Commendans Urnak is Semlinbe, a' hová még ma el érünk. Ezekről az Uraktól különös tiszteletet 's köszönetet tartozom Nagyságodnál bé jelenteni. A' Gróf László tsókolja Nagyságod' kezeit; én mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgálja,
Takáts József mpp.

Pétervárott, Sept. 12^{dikén} 1797.

MOL Festetics Levéltár P279 12. cs. 1797:858

125.

**Festetics György Takáts Józsefnek
Keszthely, 1797. szeptember 19.**

Festetics utasítása Takátsnak a költség-elszámolással kapcsolatban.

A Februariusi Költség Lajstromába veszi észre Eő Nagysága, hogy Takáts Ur által önként Bulla Urnak költsönzött 27 ftok Eő Nagysága költségei közé Erogatióba tétettek: de mivel sem Eő Nagysága arra Commissiot nem adott, sem Takáts Urnak hatalmában nintsen egyenes Commissio nélkül az Uraság pénzébül költsönzéseket, vagy akár melly rendkívül való Erogatiokat tenni; azon okbul tessék Takáts Urnak ezen 27 forintokat a Creditorátul megkérni, és ismét Perceptióba venni.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 258. köt. 1797:790

⁸⁴⁵ SZÁNYI Ferenc (? – 1810) pécsi kanonok, 1801-től rozsnyói püspök

⁸⁴⁶ NOVÁK Krizosztom János (Zalabér, 1744 – Pannonhalma, 1828) bencés apát, 1793 és 1802 között a pécsi tanulmányi kerület főigazgatója

⁸⁴⁷ KISS József (Buda, 1748 – 1813, Zombor) vízépítő mérnök, a Ferenc-csatorna megépítője

126.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Arad, 1797. szeptember 19.**

Takáts beszámolója az utazás Pétervárad – Arad szakaszáról.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Valamint Péterváradig, úgy onnét egész eddig szerentsésen utaztunk; noha a' Banátusban sok gyilkosságok 's rablások történnek egy más után. A' Zemlini Commendáns nem lévén helyben, Belgrádba által nem mehettünk, de általjában nem is veszi jó néven a' Kontumáztza vigyázó hivatal, ha valaki a' túlsó partra ki száll. Külömben úgy is alkalmasint ki vehettük mind a' kettős várt, mind a' városokat, midőn Zemlinből Pantsovára hajókáztunk. Itt a' napokban három haramjákat lőttek agyon. Temesvárbán nagy szivességgel fogadott Gróf Soró⁸⁴⁸ Commendans Ur. Tormási Vitz Ispány Ur pedig olyan barátsággal volt, hogy a' Vorspannra egész Erdélyig assignátiót adott, mellynek vettük is jó hasznát.

Szeged Városát be járván, Makóra mentünk a' Csanadi Püspök Urhoz, a' ki is alig akart tovább eresztetni, olly igen örült a' meg látogatgatásnak. Voltunk Mező-hegyesen is, és Tsekonits Obester Ur' távul létében egy nagy emberségű Kapitány mindenfelé el vezetett bennünket. Nem lehetett gyönyörűség nélkül látni ezen nagy hasznú institutumot. Onnét ma estvére ide Aradra értünk. Holnap jó reggel meg nézvéen Temes 's Torontál Vármegyebéli Insurgenseknek katonai gyakorlásokat, tovább folytatjuk Erdély felé utazásunkat. – Az ifjú Gróf a' ki is tsókolja Nagyságod' kezeit, folyvást egészséges; ki vévén, hogy az orra vére gyakran el ered. De ennek kétség kívül nints semmi következése.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, és a' leg mélyebb tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája,
Takáts József mpp.

Aradon, Septemb. 19^{dikén} 1797.

MOL Festetics Levéltár P279 12. cs. 1797:900

127.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Kolozsvár, 1797. október 3.**

Takáts beszámolója az utazás Arad – Kolozsvár szakaszáról.

Kolozsvárt, Octob. 3^{dikán} 1797.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Bé érvén Erdélybe, itt is eddig mindenütt szerentsésen folyt utazásunk, noha helyyel közzel a' fogadók 's a' lovak' fogyatkozási miatt, nem kevés alkalmatlanságunk volt. Már

⁸⁴⁸ SORO, Johann von (Buda, 1730 – Lugos, 1809) osztrák tábornok

ökrök is vonták a' kotsinkat. Egyébbaránt sok derék 's jó szívű Magyar Uraságokkal vala szerentsénk meg ismérkedni. Szebenben Gróf Bethlen József Praeses Thesaurarius, és B. Brukkenthal Samuel Ő Excellentziájok, több jeleit adták szíves fogadásoknak. Károly Fejér Váron, 's Enyeden által el jutottunk Maros-Vásárhelyre is, a' hol nem találtuk ugyan már a' Cancellarius Urat, de a' Gróf Domokos, ama jeles ifjú, különös jó szívvvel volt hozzánk, és több leveleket adott velünk ismerőseihez, kik kezünkre járnak. A' melly levél Nagyságodnak szöll, ide rekesztve, alázatosan kézhez küldöm. – Ma tiszteletére voltunk az Erdélyi Püspök Urnak. Két munkájával ajándékozta meg az ifjú Grófot, és ígérte, hogy ő is meg látogatja Nagyságodat Keszthelyen. Holnap reggel bé érkezik a' Gubernator Ur Kolosvárá; mihelyest meg teszszük nála köszöntésünket, tovább folytatjuk Nagy Károly felé utunkat. Vajha ne légyen újra hátrálásunk a' lovak miatt a' statiokon; mert itt nem találhattunk főrosokat. –

Nem irhatom le Nagyságodnak, mi igen isméretesek Erdélyben Nagyságodnak hazafiúi igyekezeti, és mi nagy betsben tartatnak. A' gazdaságot tárgyazó Tanításokra sokan vágyódnak. B. Nalátzi⁸⁴⁹, 's Rhedák Urakkal nem lehattünk szemben, de az Ifjakat láttuk. – A' Gróf László egészséges, 's tsókolja Nagyságod' kezeit; én mély tisztelettel vagyok

Nagyságod'

alázatos szolgálja,
Takáts József mpp.

MOL Festetics Levéltár P279 12. cs. 1797:963

128.

**Festetics György Takáts Józsefnek
Keszthely, 1797. október 24.**

Festetics utasításai Takátsnak az 1798. évre.

Instructio

1° A' Bétsi Quártély egész Szent György napig már ki van fizetve.

2° Kereszturi Agens Urnál a' Bétsi költségekre ezer forint van le-téve.

3° Pethe Ur' számára is 400 f. vagyon depositalva Kereszturi Urnál. Ha ezen pénz fel van e már véve, utána kell járni, és felőle tudósítást küldeni.

4° A' vakatzióbéli Utazás alatt, a' mint a' specificatio bizonyítja, 464 f. 14 xr. kelvén el, a' meg maradt pénz tesz 610 f. 2 xr. Ezen summából az ifjú Gróf Lászlónak 60 f. 2 xr. ajándékoztatik, a' Prefectusnak pedig 150 f. Így a' Bétsi költségekre még fenn marad 400 f.

5° Mivel a' Méltóságos Gróf' szándékja tartja hosszabb ideig Bétsben maradni jövendőben, egy új szállást kellek keresni, mellynek 800 forint felé lehet esztendei bére.

6° A' Humanitásnak utolsó esztendejébe jutván az ifju Gróf, az eggyezés szerint, más Nevelő fog melléje jutni esztendőre: azért Sonnenfels és más érdemes tudós Urak' segítségével egy olyan Férjfiat kell ki tudakolni, a' ki mind moralis characterjére mind tudományára nézve köz-meg elégedést érdemel. Ennek vagy a' Statisticában, szóval a' juridicumokban, vagy a' Phylosophiában és Historia Naturalisban, és a' Pedagogiában jártasnak kell lenni; és kivált a' Német nyelvben tökéletes legyen.

7° A' Frantzia nyelvnek és a' rajzolásnak tanítója tovább is el fog járni. Az Olasz nyelvben a' Correpetitor adjon letzkéket. A' rajzoló mester' tanítgatása kivált az Architecturát és a'

⁸⁴⁹ NALÁCZY István (Nagyenyed, 1770 – Bábolna, 1844)

Geographica mappák' készítését vegye tárgyúl. A' Tántz-mester is a' téli hónapok' alatt folytathatja az óráit.

8° Minek utána a' nevelésnek főképpen oda kell tzelezni, hogy az Ifjú a' magától való gondolkodásra, és tulajdon eszú compositióra vezéreltessék: tehát jövendőben a' Correpetitiokat rövidebb időre kell szorítani; és a' litteraturához való szeretetet, minden erőltetés nélkül, jó móddal fel serkenteni.

9° Az állhatatossághoz való szoktatást el nem kell mulasztani. A' melly könyv' olvasásához hozzá fog az Ifjú, félbe ne hagyja, hogy mindgyárt újhoz fogjon. A' farsangban vagy háromszor el lehet vezetni a' Theatrumba. Az órák fel osztásáról tudósítás készítették.

10° Ezután több recreatio pénz adatik az ifju Grófnak, hogy abból némelly kisebb ruha darabokat maga szerezzen magának. Keszthely, 8^{ber} 24^{dikén} 1797.

Gróf Festetics György

MOL Festetics Levéltár P279 12. cs. 1797:1114

[borítócím: Takáts Józsefnek adatott Instrukció' párja, 1797; Takáts kézírása]

129.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1797. november 3.**

Festetics érdeklődik fia hogyléte felől, és utasításokat küld Lakosil taníttatásáról.

Az Iskolák Bétsben már el-kezdődvn, Lakosil nevezetű Ifjat-is, helyeztesse-bé a' 4^{ik} Normalis Iskolába, és attul a' Jagertül, a' kinél a' Vacatiók alatt volt, Levél által kérdezősködjön, mikép viselte magát nála az Ifju, és mit tanult?, 's erről Eő Nagyságát-is tudósítsa Takáts Ur.

Az ifju Gróf mikép érkezett Bétsbe, és hogyan vagy az egészsége? el-várja Eő Nagyságát minél előbb tudósítását.[!] Az Inassa Czettin István Eő Nagysága miatt bizvást meg-házasodhatik, 's akár kit veszen nem bánnya, nem-is akar felőle tudni Eő Nagysága.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 258. köt. 1797:963

130.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1797. november 10.**

Festetics kéri Takátsról az 1798. évre vonatkozó utasításainak másolatát.

A melly Dispositiokat innen való el-indulása előtt néki Eő Nagysága dictált, és egy párban való itt maradását kérte, tessék azokat le-írni, és egy példázatban miél előbb ide meg-küldeni. A' melly 2. Tabellát le-iratás végett it hagyott, már le-irattak, és az eredetiek Exactor Urnak által adattak, hogy első fel-menetelével kezére adja. Többnyire az Ifju Gróft recommendállyá Eő Nagysága, és fel-érkezéséről 's állapotjárul való Tudósítását ohajtva el-várja.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 258. köt. 1797:983

131.

Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1797. december 15.⁸⁵⁰

Takáts beszámol Gvadányi leveléről, és a kortárs irodalmi művek összegyűjtésének kezdeteiről.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

M. Gróf Gvadányi épen ma küldötte fel hozzám Molnár Borbála' saját kéz-írását, illy ki-fejezéssel: „Néhány napok előtt M: G: Festetics György Urnak levelét tartozó alázatos tisztelettel vettem, mellyben kívánságát, 's nagy lelküségét azzal bizonyította, hogy M. B.^{nak} fáradságát azon munkájáért, melyet hozzám küldött, meg jutalmazni kívánna. Leg ottan feleltem volna én ezen drága Méltóságos Grófnak; de a' levélből azt a' következtetést formáltam, hogy sokáig Bétsben nem léssen.” Irja tovább, hogy ezen munkában némelly veszedelmes rendek vagynak az erköltsre nézve, 's ugyan azért az ő hozzá szóló ajánló levelet magánál tartotta. Én előbb hogy sem a' Censor' kezébe mennyen a' kéz-írás, által adom Báróczi Urnak, és a' melly helyeket meg fog jegyezni, tudtára adom Molnár Borbálának, hogy vagy változtassa meg, vagy haggya ki; mert másként a' szoros Censurán hajó törést fog szenvedni az egész munka. Jó léssen azon írást, mellyet Keszthelyen hagyunk, a' második exemplár helyett bé adni a' Revisiora, annál is inkább, hogy az ugy sem a' szerző' saját írása.

Esztergamból is érkezett már tudósításom némelly kész, és némelly készülő munkák iránt.

Ányos' ki nyomtatására, hallom, Gróf Szétsényi Ur 800 f. ajánlott.

Az ifjú Gróf Görög Professorának többszöri kérésére, bátorkodom könyörögni Nagyságodnál, hogy a' Pénz-gyűjteményben találkozó Brankovits György Serviai Despotának két pénzéről (nem tudom, honnan tudja, hogy Keszthelyen meg vagynak) a' Tzirillusi körül-írást copióltatni, és, ha talán még mások is talátatnának olyan írás' nemével, azokkal együtt fel küldeni méltóztassék Nagyságod.

A' Gróf László alázatosan tsókolja Nagyságod' kezeit. Az egészsége fris, és tanulásiban is szorgalmatosan el jár.

A' Méltóságos Grófné tudósittatja általam Nagyságodat, hogy az el tévedt petsétnyomó Ő Nála talátatott meg egy fiókban. Nem tudja Ő Nagysága, mi módon vetődhetett oda.

Ajánlván magamat Nagyságod' kegyelmébe, mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgálja,
Takáts József mpp.

Bétsben, Detzember 15^{dikén} 1797.

MOL Festetics Levéltár P279 12. cs. 1797:1165

⁸⁵⁰ Ld. Regestrum, [1798]:3

132.

Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1797. december 28.⁸⁵¹

Takáts beszámol az új prefektus keresésének kezdetéről, az ifjú gróf tanulmányairól, Molnár Borbála leveléről, valamint Batsányi Ányos-szövegéről.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Miféle tudományok 's melly rendben adatnak elő a' philosophicus cursus alatt, az ide rekesztett írás egész valóságában meg mutattya. Hogy a' nevezetesebb Professorok privát letzkéket is adnak, bizonyosá tett Sonnenfels Tanácsos Ur; a' ki egyszer'smind tudtára adattya Nagyságodnak, hogy egy jeles emberre akadt, a' ki a' tanulásait a' külső Universitásokban végezte, és maga-viselet is jóval biztat. De azt, nékem ugy tetszik, méltó tekintetbe venni, hogy Protestans, és ki tanult Orvos, 's a' Chymiában is igen forgott. Talán több is akad, és akkor könnyebb leszsz a' választás.

Az ifjú Grófnak egészsége folyvást fris; a' tanulásban mind inkább kezd gyönyörködni. A' rajzolást már ismét folytattya egy, a' Báró Metzburgtól ajánlott, új mester alatt.

Molnár Borbálától is vettem a' napokban levelet. Örvend, hogy a' munkája az ígért jutalommal jöhet a' világ elejbe. „Igy már, ugy mond, azon kevés időt, mellyet foglalatosságimtól el lophatok, örömebb fordítom leg alább kész munkáimnak tiszta le írására; mivel abban bizonyos vagyok, hogy másnak kötelese lévén, ujjaknak készítésében nehezen leszsz módom.” – Batsányi is, veszem észre, még is szívesen oda adná Ányos' munkájiból az első részt a' ki-adásra, a' mellyben tudni illik semmi nem találtatik, a' min meg lehetne akadni.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, és mély tiszteletem mellett örökösen vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája,
Takáts József mpp.

Bétsben, 10^{ber} 28^{dikán} 1797.

MOL Festetics Levéltár P279 12. cs. 1798:53

133.

Festetics György Takáts Józsefnek
Keszthely, 1798. január 6.

Festetics leírja elképzeléseit az új prefektus személyével kapcsolatban, valamint számon kéri Takátson a ritka leveleket és fia neveltetésének még mindig hiányzó tervét.

Válaszképpen iratott: Hogy a M. Grof Gvadányi jól fell vette kérésünket, szereti Eő Nagysága, és ezennel Molnár Borbála Munkáját által-küldi.

⁸⁵¹ Ld. Regestrum, [1798]:4

Az új Esztendő el-érkezvén reménlette volna, hogy az ifju Gróf által iratni fog; vallyon ez miért nem történt? Akarja tudni Eő Nagysága.

Bizonyos Föstékek és Geometrica Instrumentumok meg-vételében úgy járjon Takáts Ur végére hogy Metzburg Ur, és a' Rajzoló Mesternek ut mutatása szerint a' Consignatio szerint szerezzék meg, és a' Keresztury Agens által fizettesse ki.

Levelének Datumátul fogva ime már 3. hét; ki kéri Eő Nagysága, hogy ezentul magát az ilyenekben ne hagyja meg inteni, hanem minden két hétben írjon, főképpen pedig sokat az Ifju Gróff Lászlóruól mert másképp azt gondolja Eő Nagysága, hogy némelly hívságos tudákosságokért vagy más okokból el-mulasztja.

Kerekes Urat tisztelvén, meg-mutatott barátságáért ezennel addig-is 200 ftot ajándékol az Exactor által néki ki-fizettetni parantsolt Eő Nagysága.

Pesten az Universitásnál lépéseket tett, és olly Magyar Iffjurul rendelést intézett, a' ki az egész Filozófiát, és az egész Törvényt az Universitásnál hallotta, a' Törvényes Táblákon-is Praxissa volt, és ez szerződik az Ifju Gróf László mellé Correpitornak.

Bétsben Sonnenfels Urat requirálta Eő Nagysága Praefectus eránt; Takáts Urnak többszer immár meg-hagyta, hogy járjon utánna, Carpe Urral esmeretséget vessen, az Ifju Grof Paedagogiájáruól a' Planumot dolgozza ki, ime napok, hetek, hónapok el-mulnak, sőt Esztendők el-múltak, és vallyon mi lett? Azért mind ezekruól mennél előbb Tudósítását ki kéri Eő Nagysága.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 258. köt. 1797:1165

134.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1798. január 16.**

Festetics megírja, hogy késve kapta kézhez a leveleket, tanácsot kér Révaival kapcsolatban, megjegyzéseket tesz a leendő prefektus személyére vonatkozóan. A kiadótársaság elsőnek Ányos kötetét adja ki. Érdeklődik Szaller György személye felől.

Takáts Urnak iratott: Ezennel Révay Miklosnak Eő Nagyságához utasított Siralmait közölvén Takáts Urral, attul Tanácsot kér mi tévő legyen? – egyszer'smind a' levelet-is vissza-várja.

Noha későbben érkezett az Ifju Gróf Levele, mindazonáltal atyai vigasztalással vette Eő Nagysága, 's meg-köszömvén Takáts Urnak fáradságát, némelly részében vissza-veszi a' minapi dorgálását, sőt egészlen-is, mert örömmel vette az Universitas Filosoficus Cursusa' Leírását, a' mellyruól fel-is tett egy gondolatot, és rövid idő alatt fogja közleni. – De valjon igaz-é: hogy az Universitas Bétsbül el-tétetődik, és hová?

Szonnenfelsz Ur által ajánlott Prefectus eránt jól veszi észre, Takáts Ur: hogy Protestanst, ha tsak el-lehet kerülni, ne vegyünk, az, hogy Orvos, avval még annyit nem törődne Eő Nagysága, – azért úgy kell hallasztani dolgunkat, hogy többet-is kell keresnünk, és meg-kérnünk. Talam az Abbe Stratman, Müller Staatsrath, vagy Carpe Uram, azok-is valakit tudnának? – Azért-is kéri Eő Nagysága Takáts Urat, hogy úgy meg-vesse eszét, hogy valami tüzes elméjü, de jámbor szívü derék Embert kaphasson az Ifju Gróf mellé.

Nagy ki-mondhatatlan örömmel látja Eő Nagysága, hogy Molnár Borbála a' Könyvei ki-adását kedvelli, és Batsányi-is Ányos Munkáinak első részét ide ajánlja. Eő Nagysága ítélete az, hogy elsőben Aprilisben a' végre 500 f. Takáts Urnak, úgy mint a' ki-tett meghatározásnak felét, el-küldi, és mindjárt az Anyos Munkáival az első részt kezdhethük; talám Batsányinal titulo Remunerationis 100 f. úgy adhatni anticipative, hogy ha az el-adásbul fele haszonbul több jön-bé, azt akkori időben meg-kapja; ha kevesebb, tartozon nagy Talentumát Srófra tenni, és valami Munkabeli szép Manuscriptummal bennünk meg-ajándékozni. Addig

Molnár Borbálának Manuscriptuma-is helyre áll, és így Sz. István Nap tajban a' másik 500 f. is fel-küldi Eő Nagysága, el-várván arrul gondolatját Takáts Urnak, mivel és hogyan kedveskedjék ennek?

Valami Szaller György Posonyban volt Magyar Nyelv Professora, Filangieri Munkáit, és Montesquieu Esprit de Loix jeles könyvét magyarra fordítja; egy Tomust Eő Nagyságának akar dedicálni, örömet ezen Tomust ki-nyomtattatná, mert ezen Authorokat nagyra betsüli, de nem esméri azt a' Szaller György Urat, lehet-é benne bizni; mitsoda természetü és hirü Ember, jó lesz-é Fordítása? Eő Nagysága azt Takáts Urhoz utasította, azért e' felül-is adja értekezését.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 259. köt. 1798:44

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 259. köt. 1798:53

135.

Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1798. január 23.

Takáts beszámol a bécsi hírekről, Batsányiról, Révairól, Görögről és Szallerről.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Valamint mélynek kell lenni szomorúságomnak, ha Nagyságod látzatik meg nem elégedni hív szolgálattal: olly édes viszontag az örömem, ha valamely jelét veszem észre iparkodásim' helyben-hagyattatásának. Méltóztassék el hinni Nagyságod, hogy a' mit egyszer magamra vállalok, annak kitelhetőképpen embere is igyekszem lenni. Most kivált semmi nem fekszik inkább lelkemen, mint hogy sok szép tulajdonságival sokát ígérő jó Fijának további neveltetése jó kézre bizattassék. Hiszen az én betsületem, vigasztalásom, szerentsém is szoroson egybe van kaptsolva az ő boldog elő-menetelével.

Voltam e' végre már kétszer is Carpe Professor Urnál, a' ki valóban egy tudós és betsületes szívű Úr, de még eddig senki olyanra nem akadott, a' kit biztosan ajánlhatna, tudván, hogy az illy nyomos dologban nem a' Cliensekre kell tekinteni, hanem az érdemre. Azonban ajánllya gondoskodását; noha azokkal nints igen ismértsége, a' kik a' külső Universitásokban végeztek tanulásokat. Ugyan Ő töle tudakolódtam a' Bétsi Universitás' állapotját is. Még, ugy mond, semmi bizonyosat nem tudhatni. Volt szó, hogy a' Philosophiat 's a' Just Kremsbe akarják által vinni; de ujra tsendesedik a' hír, és nehezen fogják mostani helyéből ki mozdítani. – Müller Staatsrath tsak a' napokban jött meg Helvetziából; ez az oka, hogy még nem élhettem tanátsával. Holnap fogok Bartsch Urhoz menni, a' ki a' Bétsi Diariumnak ki-adója. Ezen tanult és nagy ismértségeben lévő Férjfiú fog Abbé Strattmannal meg ismértetni, és talán maga is kézre járhat. Mihelyest valami bizonyost fogok hallani, azonnal tudósítom iránta Nagyságodat.

Batsányi Urral közlöttem Nagyságodnak szíves ajánlását. Örömmel kapott rajta, és ígéretet tett a' Manuscriptum iránt is. El kértem tőle Ányos' munkájit az olvasásra, hogy lássam, ha nints e semmi benne, a' min meg-lehetne akadni. Elég ok vagyom még az árnyékot is kerülni, ne hogy a' szent szándék lássa búját. Aprilisig által-eshetik a' Censurán. Addig a' nyomtatóval is fogok szólni: és ha által estünk minden akadályokon, akkor adom tsak kezébe a' 100 forintot. – Molnár Borbálának is meg lehetne ezen jutalmat adni; annyival inkább, hogy egy Aszszony nem bajlódhatik az exemplárokkal. Minden órán várom levelét a' jobbitgatások iránt. Talán akkor többet írhatok Nagyságodnak a' hátra lévő munkáji felől is.

Révai síralmai valóban érdeklők, annyival inkább, mivel én is bizonyosan tudom, hogy az adósságit igen is buzgó iparkodási okozták. Leg inkább Streibignak 's Müller Könyv-árosnak tartozik Győrött. A' mennyire tőle hallám, vagy 100 aranyra telnek adóssági. Ha valamit nyomnak Nagyságod előtt kérései, én is hozzájok adom az enyimeket, hogy leg alább valamelyes részben méltóztassék Nagyságod rajta könnyebbíteni. De az én ítéletem szerint úgy, hogy az Anacreont és ne talán még más ki adandó írásit a' Keszthelyi Bibliothekának ajándékozza. A' pénzt pedig nem az ő kezébe kellene küldeni; hanem ha értésemre esik, mit szánt szegénynek Nagyságod, én tudtára adnám azon jelentés mellett, hogy írja meg, mellyik adóssa nyomja leg inkább, és annak tenné le valamely hiteles ember a' pénzt, menedéklevelének ki-váltásával.

Szaller Györgynek olvastam már némelly munkájit. Igen közönségeseknek, sőt néhol heányosoknak találtam. Azért ha gyanúba vett híre nem ellenezné is az említett munkákban való elősegéltetését, mert, a' mint sokaktól már régen hallottam, nyughatatlan, garázda, és meg-gondolatlanul fetsegő ember, a' Magyar Literaturában való tsekély érdeme sem ajánlaná az említett munkáknak ki-adását, annyival inkább, hogy a' Censura úgy is nehezen fogja helybe hagyni.

Görög Úr alázatosan tiszteli Nagyságodat, és engedelmet kér, hogy még három Vármegyék alá metszettethesse Nagyságod' nevét. De nem valamely haszon-keresésből, hanem hálaadatosságoknak némű némű bizonyosságául; mert úgy is sokat részesültek Nagyságod' nagy lelkűségéből. Engem' valóban bizonyosá tett, hogy semmit el nem venne, ha bátor ajánlás tevődne is néki e' részben.

A' Bétsi új Kvártély iránt nem tudgyuk, mi tévők legyünk. Felmondgyunk e gyertyaszenteléskor a' mostani szállásunkon. Új még nints. Keresztúri Ur sem járt utána a' sokféle hírek miatt. Talán Szent Mihály napra lehetne halasztani a' fel vételt. El várom Nagyságodnak parantsolattyát.

Az ifjú Gróf tsókollya Nagyságod' kezeit. Én egész tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája,
Takáts József mpp.

Bétsben, Jan. 23^{dikán} 1798.

MOL Festetics Levéltár P279 12. cs. 1798:121

136.

Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1798. január 30.⁸⁵²

Takáts beszámol a leendő prefektus kereséséről, neveltje tanulmányairól, Molnár Borbála és Teleki Domokos leveléről, valamint arról, hogy Ányos verseit a következő hónapban beadja cenzúrára.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

A' jövendő Prefectus miatt voltam mind Müller Tanácsos Urnál, mind az Abbé Strattmannál. Amaz egyet ditsért szép talentomi miatt, Helvetziában vagy, el is jönne, ha

⁸⁵² Ld. Regestrum, [1798]:9

hivattatnék; de én előttem az vissza tetszik, hogy házas lévén, el akarja hagyni Hazáját. Igérte, hogy még másokat fog talán ajánlhatni. Az Abbé Strattmann egy tudós és jámbor Férfiú léssen, gondolom, a' ki leg szerentsébben fog tanátsolni; mert jól tudgya, mi kívántatik-meg egy olyan emberben, a' kinek kezére egy okosan nevelendő Ifjú bizattatik. Ő is ajánlotta gondoskodását; és nyujtott is jó reménységet.

Az ifjú Gróf folyvást egészséges. Az idővel is olly gazdaságosan él, hogy igen kevés vész el haszon nélkül. Vajha több időnk volna a' könyvek' olvasására. A' Professor olly hoszszu occupatiokat ad, hogy alig érkezik másra; kivált recreatió napokon, mellyeken három órát adnak külső mesterek is. Azonban olvas még is, és örömelebb, mint ezek előtt. Az idő érléli tudni illik az észet is; és tsak ugy érezheti, kívánhattya, szeretheti azt, a' miben egy érett ember talállya gyönyörűségét. Ha ezen lépcső meg nem tartatik, vagy kora és azért idétlen lesz a' tudomány; vagy szinte meg gyűlölteti magát a' haszontalan erőszak miatt; vagy hozzá szokik az ifjú tsak ajakkal tudni azt, a' mit észszel is meg kellene érteni.

Molnár Borbála reám bizta másod ízbeli levelében, hogy bátran hagyam ki, ami akadékos munkájában, vagy változtassam meg tetszésem szerint. Annak idejében el fogok benne járn. Többi között ezt is írja: „A' Mélt[óságos] Grófnak mély tiszteletem mellett azt bátorkodom jelenteni, hogy ne idegenedgyen el tőlem Ő Nagysága' nemes szive mostani munkámnak tsekély volta miatt. Igérem, hogy, ha élek, ezután az Ő Nagysága' érdemihez méltókkal kívánok udvarolni.”

Gróf Teleki Domokos is alázatosan tiszteli Nagyságodat. Ő is adott kezembe megtekéntes végett egy kéz-írást illy tzim alatt: A' Spanyolok Mexicóban. Spanyol Historicus szerint ki-dolgozta G. T. D.

Ányos' versei a' jövő hónapban már Censurára adatnak. Által futottam rajtok. Nem hiszem, hogy legkissebben is nehézséget szenvedgyenek.

Keresztúri Agens Úr két részt adott kezembe a' Deutsche Bibliotheckből, hogy küldgyem le Keszhelyre. A' Georgicon' számára parantsolt instrumentumokis már mind egygyütt vannak nálunk le téve. Az árrát az Agens Ur fizetti le.

Révai Úr' levelét, Nagyságod' parantsolattya szerint vissza küldöm.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's tartozó igaz tisztelettel szünet nélkül vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgálja,
Takáts József mpp.

Bétsben, Jan. 30^{dikán} 1798.

MOL Festetics Levéltár P279 12. cs. 1798:265

137.

Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1798. február 13.

Takáts jelenti, hogy még mindig nem talált új nevelőt az ifjú gróf mellé; beszámol Weszprémi leveléről, és az újonnan ajánlott munkákról, és tudósítja a grófot, hogy Batsányi a hónap végén adja be cenzúrára Ányos verseit.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Már másodszer is el-jártam azon Urakat, kikben lehetett bizni, hogy alkalmas Férfiati fognak ajánlani az ifju Gróf mellé: de mind eddig semmi bizonyosságnak nem járhattam végére. A' biztatás meg ujittatott; de az időtől kell várni. Én addig el igyekszem tőlem ki-telhető szorgalommal járni kötelességemben. Semmit el nem mulasztok, a' mit Nevendékem' szerentséjére hasznosnak gondolok lenni, mind szívére, mind elméjére nézve.

Weszprémi István Urtól vettem a' napokban levelet, a' mellyben két hasznos munkát ajánl jövendőre a' ki-nyomtatás végett. „Az egyik, ugy mond, Historia Naturalis Linneusnak 's Linneanusoknak út-mutatások szerint magyar nyelven ki-dolgozott munka. A' Szerzője Földi János, a' Hajdú Városoknak Ordinarius Physicusa, és a' Jenai tudós Társaság' tagja. Az Állatoknak Országát már el végzette, és tisztán le írta. 30 arkusra terjed. A' Regnum Vegetabilében is vége felé jár. A' Botanicában már valamelly munkátskát is botsátott ki előjáróul. – A' második munka áll amaz híres természet-visgáló Bonnetnak, *Contemplation de la Nature* nevű könyvéből, mellyet Szikszai, Gyulai Ref. Predikátor, fordított magyarra. Ez Genévában létekor Bonnettal sokáig a' jószágán, és véle társalkodott. Az ilyen Irások által kaphatna belé a' józanan való gondolkozásba a' mi Nemzetünk, etc.”

Batsányi Úr igéri, hogy ezen hónap' végével a' Censurára adhattya már Ányosnak munkáját; de a' Nagyságod által előre meg ígért ajándékért is meg szállított már. Nagyságod' parantsolatlyától fog függni, ha le tegyem e mindgyárt néki a' meg-határozott summát, vagy sem.

Ajánlom magamat Nagyságod kegyelmébe, 's illendő tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgálja,
Takáts József mpp.

Bétsben, Febr. 13^{dikán} 1798.

MOL Festetics Levéltár P279 12. cs. 1798:266

138.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1798. február 20.**

Takáts beszámol neveltje tanulmányairól, Teleki Domokos munkájáról, Káts István látogatásáról.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Nem vévén semmi feleletet azon kérdésre is, hogy fel mondgyuk e mostani szállásunkat, és mivel nem is akadtunk valamelly különösebb jóságú nagyobb kvártélyra: tanátosabbnak állítottam meg tartani a' bizonyost a' bizonytalan helyett; annyival inkább, hogy úgy is talán nints szándékja Nagyságodnak a' nyáron által Bétsben lakni. Reményilem, Szent Mihály napig találhatunk jóféle alkalmatosságot.

Az ifjú Grófnak nints semmi baja. Nagyságod' engedelméhez képest háromszor volt a' farsangban a' theatruban. Többnyire az időt hasznára töltötte. Egynéhány szabad napjaink lévén, által-mentünk az eddig előadott tudományokon. Az iskolai dolgok' végeztével olvassuk Virgiliust, Liviust, Boileaut. Az Olasz könyveket is már alkalmasint kezdi érteni.

Gróf Teleki Domokossal közölvén a' könyvek' ki-adásit illető gondolatokat, a' napokban egy deák munkáját de Administratione legali Comitatum in genere, et Comitatus

Bihariensi in species Instar Prologomenorum elejbe adatnak némelly dolgok, mellyeket Jus publicum R. Hungariae-nek lehetne tartani. Ezen munkáját, mondván, által akarja adni a' ki-nyomtatás végett; de mivel sietteti a' közre-botsáttást, bizonyos választ nem adhattam néki, várván Nagyságod' parantsolattyát.

Káts István, Nagy Váradi Pap is, a' ki de Coelibam Clericorum ki-adott munkája által sok ellenséget szerzett magának, meg látogatott tegnap; és egy munkáját kezdé ajánlani a' ki-nyomtatás végett. A' Palatinusi fő hivatalról szól. Mutatta az elejbe függesztendő képet, de amely meg mutattya, hogy teli a' feje misteriumokkal. Ime a' körülötte lévő írás:

Unaque Gens, unusque Regius, sub Rege Triuus,
Unius Immedio, Regna triuna stabunt.

Sebestyén Uram által le küldöttem némelly darabokat az Institutum' számára rendelt Instrumentumokból; úgy nem különbben két részt a' Deutsche Bibliotheckből; és Révai deák verseit.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, és tartozó tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája,
Takáts József mpp.

Bétsben, Febr. 20^{dikán} 1798.

MOL Festetics Levéltár P279 12. cs. 1798:229

139.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1798. március 2.**

Takáts beszámol az újonnan ajánlott munkákról, leküldi Teleki művének tartalmát, Ányos verseit még nem adták oda a cenzornak. Tudósít az ifjú gróf tanulmányairól, és új könyvek vásárlásáról.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Már bátorkodtam tudtára adni Nagyságodnak, hogy Gróf Teleki Domokos Ur egy deák munkáját küldötte volt hozzám a' ki-nyomtatás végett; de mivel sietteti közre-botsáttatását, kértem Nagyságodat, méltóztassék tudósítani, mi-tévő legyek véle. Az egész munka' lajstromát ide rekesztem. – Görög Ur is közlöttem vélem egy más deák munkának első árkusát; melly, ha igazán meg felelne tziójának, meg-érdemlené a' ki-botsáttást. – Ányos' versei minden órán be-adatnak a' Censurára. Batsányi Ur a' napokban is meg szállított a' néki ajánlott száz forintnak le-tétele végett. Ez iránt is várom Nagyságodnak parantsolattyát.

A' Prefectus iránt, noha híven utána járok, még most sem írhatok semmi bizonyost. Müller Staatsrath Úr emlegetett ugyan újonnan egyget; de az is Protestans. A' biztatás meg vagyon minden felől.

A' Gróf László folyvást egészséges. A' napokban meg nézegettük Eberl Apátúr' keze alatt lévő Naturalien und Kunstgabinetet. Most a' közelítő examenekre készül szorgalmasan. A' téli hónapoknak vége lévén, meg szüntek a' Tántz mester' letzkéji.

Veszem észre, nagy kedve volna a' Grófnak a' lovaglás' tanulására, de talán még egy esztendő't lehetne várni.

Shaumburg Könyv-áros Guthsmuths Gymnastikját, és az Orosz Birodalomhoz tartozandó mappákat küldötte hozzám Nagyságod' számára. Az árrokat, 4 f. 30 xr., le fizettem. – A' Februariusi költségek' lajstromát alázatosan meg küldöm Nagyságosnak; és tartozó mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája,
Takáts József mpp.

Bétsben, Martzius 2^{dikán} 1798.

MOL Festetics Levéltár P279 12. cs. 1798:269

140.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1798. március 8.⁸⁵³**

Festetics felsorolja a segítségével megszületett tíz vármegye-térképet, s további három kiadását szeretné. Utasításokat tesz Fischer építész keszthelyi utazására nézve. Rendelkezik a kiadandó irodalmi művekről.

Válaszolatott: ad 5um Görög Ur Mappaibul, a' mint tudva van, Eő Nagysága egy Districtust a' Dunán tul az az 13 Vármegyét vállalt magára, de mivel a' Vármegyéktül nehéz meg-kapni arra is állott Eő Nagysága, hogy akar mi némüek legyenek azon 13 Vármegyék. Eddig ki-jött 1. Soprony 2. Vass 3. Zala 4. Baranya 5. Fejér 6. Moson 7. Pest 8. Heves 9. Maramaros mindenestül kilentz Vármegye; ha tehát a' 13 Vármegye számában kiván még három Vármegyét ki-adni Görög Ur, igen örömet reá áll Eő Nagysága, de ha azon fellül, tehát meg-kell követnie, mert némelly Reflexiokbul többre nem állhat Eő Nagysága – okait szóval meg-mondhatja.

Az ide zárt Levelet vigye maga Személyessen iffjabbik Fischer Urhoz, a' ki építő Architectus, és Akadémiai Director, 's declarálja néki, hogy a' húsvéti Feriákban, ugy mint talám a' Nagy hétben az Ifju Gróf Szekerével Póstán Sopronyig, Balassához el-jönne, onnét pedig a' Nagy György ugyanazon Szekérrel egész Keszthelyig el-vezetné. Takáts Ur pedig Keresztury Agens Urtul 100 f. uti költségre fel-vévén, azt adja által Fischer Urnak uti költségre, és ezen parantsolatját Eő Nagyságának adja Balassának-is tudtára. Jó volna La Combe Doctort, a' ki Frank mellett tanul, és Csurgóra előre szegődött, ezen alkalmatossággal ártatlanul le-küldeni, hogy innend Keszthelyrül egy kis időre Csurgóra el-küldhetné Eő Nagysága, és Fischer Urral megint vissza menne Bétsbe.

Szorgalmatossabb Levél irásait ditséri Eő Nagysága, a' mint is hogy az Ifju Grofrul többet ir, mint az előtt – tovább-is recommendálja Eő Nagysága, hogy az Ifju Gróf nevelése a' fő objectum legyen nála – reliqua sunt oblectamenta otii [a többi helyben hagyva].

Prefektusnak keresésében tsak tovább-is fáradozzon, mert az Iskolák tsak még 5 hónapokig tartanak, az alatt tsak kell valakit keresni, egyébbképpen kéntelen lenne Eő Nagysága jövő Esztendőre az Ifju Grófit a' Theresianumba adni.

A magyar Literaturára nézve ezek Eő Nagysága jegyzései:

⁸⁵³ Ld. Regestrum, [1798]:13

1. Batsányi eránt igen helyes Takáts Ur gondolatja, mihelyt a' Manuscriptumot a' kezéhez veszi, adja néki Quietantiára a' 100 f., és a' Censurán által-menvén, lehet nyomtatatni. Aprilisban az ezen tárgyra szánt 500 f. magával fel-viszi az Exactor Ur. Hanem ezen új Literatura Szerzeményekre teendő Számadást egészen különösen kell vezetni, és azért ilyen költségeket az ifjú Gróf Számadásával össze nem kell keverni, hanem minden esetre, ha valami anticipáltak, vissza kell azt utóbb potolni.

2. Gróf Teleky Domokosnak deák munkáját örömet ki-adja Eő Nagysága, mert illyes jeles Urnak hozzá járulása a' mi munkálkodásainkhoz, nagy elő menetelt fogadni dolgainknak, csak az az egy kérdés: vallyon a' ki-nyomatással ki-fogunk-e jönni a' fel-tett 1000 forinttal ezen Esztendőben? és így Eő Nagysága a' maga vélekedése szerint meghatározhatná magát arra: hogy Ányos Munkáinak első részét, Gróf Teleky Domokosnak munkáját: de administratione legali Comitatum etc. és Molnár Borbála munkáját ki-adná – de jól kell számba venni, miben kerül? mert másképpen a' fel-tett 1000 ftot igen fellül halladjuk. A többi Munkát másik Esztendőkre hallasztjuk.

3. Káts István N. Váradi Pap Munkáját, és egy szóval a' többi-is még most nem adhatjuk ki – sőt már most el-kell osztani több részekre a' revisiot, hogy ez illyen Munkák meg-nézetnessenek értelmes Emberekkel: ha vallyon meg-érdemlik-e a' Sajtót? – De vallyon kik lehetnének a' Materiák szerint a' Recensensek, a' kiknek ítéletében meg-nyugodhatnánk?

Földi Jánosnak Naturalis Historiája Linneusnak etc. ut mutatása szerint, Contemplation de la nature Szikszay Ur által – jeles Könyvek – főképpen Földy Uramnak nagy Tisztelője Eő Nagysága – örömet-is ki fogja időt várva nyomtatatni; mert az illyen Könyvek nyomtatása nem igen kelendő; azért mindenkor előbb 3 popularis Könyvet adjunk ki, annka utána egy Seriousust.

4. Molnár Borbála Asszonynak most leg-előszer csak 12 Aranyot ajándékozunk, mert Batsányival egy Classisba nem tehetjük, hanem a' nyereségből deductis deducendis felét meg-igérjük azon előre fizetett summának mindazáltal bé-számlálásával.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 259. köt. 1798:121

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 259. köt. 1798:250

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 259. köt. 1798:265

141.

Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1798. március 12.⁸⁵⁴

Az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság felveszi a kapcsolatot Takátsccsal. Takáts beszámol az újabban jelentkező szerzőkről, és neveltje tanulmányairól.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegységű Uram!

Az Erdélyi Nyelv-mívelő Társaság meg tudván, gondolom, G. Teleki Domokos Úr által, a' Literatura' elő-mozdítására intézett nagy lelkű ajánlását Nagyságodnak: az ide rekesztett leveleket küldé hozzánk, hogy Nagyságod' engedelméből tudósítsam Ötet az egész Igyekezetnek mivoltáról; kívánván egyszersmind azt is meg-tudni, ha az olyan munkátskáknak ki-adására, mellyeket a' Társaság ki nem adhat futó munkáji között, meg kérheti e Nagyságodat. Én a' közlendő parantsolathoz fogom magamat tartani.

⁸⁵⁴ Ld. Regestrum, [1798]:12

P. Novotny Piarista⁸⁵⁵ el hozta hozzánk azon munkáját,⁸⁵⁶ mellynek tizimjét az utolsó levelemben meg irtam volt. Elég sokra megy az írása; de a' tárgyának nagyságához képest még is elég száraz. Nem is lehet, ezen dolgokat mostanság tellyes pragmaticával közre-botsáttani. A' Szerző' kívánsági még is nagyok; mert 400 f. kész pénzen kívül 50 exemplárt akarna ki-nyomtatott könyvéből.

A' Magyar Litteraturának állapotját igen szépen le irta a' Jenai Litteratur Zeitungnak 21^{dik} N^{rusa} 1798. Ha méltóztatik parantsolni Nagyságod, írásban meg fogom küldeni.

Az ifjú Gróf mindenkor friss egészségben vagyon. A' félesztendei examenekre való készület mellett is olvassa Ciceronem de Officiis; tanul frantziául és olaszul. – Hirét vévén a' Méltóságos Grófné Gróf Bossányiné Aszszonyság halálának, meg parantsolta, hogy az ifjú Gróf számára gyász ruha varrattassék.

Görög Ur három Vármegyék' mappáiból küldött 12 exemplárokat hozzám Nagyságod' számára; valamint Schaumburg Könyv-áros is egynéhány könyveket. Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, és mélyly tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgálja,
Takáts József mpp.

Bétsben, Martz' 12^{dikén} 1798.

MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:306

142.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1798. március 16.**

Takáts beszámol LaCombe haláláról, újabb jelentkezőkről a prefektusi állásra, az Ányos-versek kiadásának lépéseiről, és Molnár Borbála jutalmáról.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Fischer Director Úrnak által-adtam a' levelet. Hogyha valamelly nem várt akadály nem esik, a' Húsvéti Feriákra igen is le fog menni Keszthelyre. Tudósítottam az alkalmatosság felől is: de Ő, ugy mond, előlhovván utazó szándékját Neumann Szekeresnek, ez ajánlotta, jutalmassan le fogja vinni, annyival inkább, hogy magának is dolga vagyon azon a' tájon valamelly Urasággal. Azonban ígérte, hogy rövid nap alatt meg fogja tőle kérdezni, mennyit kíván még is; és ha oltsóbban esnék más módon a' le-jutás, Ő ahhoz fogja magát szabni, mert sükségtelen költséget nem akar szerezni. Nagyságod' levelére azonnal felelne maga is; de a' napokban hallván-meg a' Felesége, némű némű zavarodásban talállya magát.

Fel-akartam La-Combe Urat is keresni, de fájdalommal adták tudtomra, hogy vagy tíz nap előtt meg holt légyen, el kapván az Ispitályban a' rothadó hideg-lelést. Eleget iparkodott maga Frank Ur is körülötte; de a' segítségnek nem lett semmi foganattya. Mondgyák, hogy halála előtt ki-nyilatkozattatta hátra-maradó javai felől végső akarattját; de miben állyon, meg nem tudták mondani.

⁸⁵⁵ NOVOTNY, Honorius (1739 – 1802) piarista szerzetes

⁸⁵⁶ Novotny, Honorius: Sciagraphia, seu compendiaria Hungariae [...], 1-2., Bécs, 1798 (ld. 232. tétel)

Ujra el-menvén Sonnenfels Úrhoz, a' Prefectus iránt jól biztatott. Kettőt is tud ujjolag, úgy mond, de még bővebben akar velek értekezödni. Egy hét mulván el megyek ismét hozzá; akkor többet fog mondhatni.

Ányos' munkáji már le vagynak tisztán írva; és Aprilis' elején, reményilem, visszais jönnek a' Censuráról. Batsányi Urnak le teszem a' hónap' végével a' száz forintokat. A' Könyv-nyomtatóval a' napokban fogok végezni; és akkor alkalmasént ki lehet számlálni, mennyit nyomtathatunk ezer forintért. Ha az Alberti' mőhelye igen drágás lészen; ámbár igen köti magát Batsányi Ur, mással lépek alkúba. Jobb alatt kezdeni. Inkább Nagyságodnak egyszeri említése szerint, ha el kapják hamar Ányos' verseit, diszesebben lehet másodsor kiadni. Már most azt is meg kellene határozni: ha adassék e egy közönséges név a' Gyűjteménynek, és milyen legyen az; ha a' Magyar munkák közé egyelittessenek e a' deák és német munkák is. Vagy talán ezek más név alatt jöhetnének ki, sőt még a' formatumjokban is lehetne külömbbség. Méltóztassék Nagyságod ki-jelenteni szándékját.

Igaz, hogy Molnár Borbálát nem lehet egy Classisban tenni Batsányival; de bizonyos az is, hogy ő saját munkáját adta által, és még többeket ígér. Meg fog vígasztaltatni, ha kezéhez veendi a' 12 aranyakat. Én jobb módot nem tudok a' pénznek által-tételére, mint ha Gróf Teleki Domokos Urat, a' ki már vissza tért Erdélybe, kérni fogom a' pénznek Kolosvárott való le-olvasására; a' melly summát én itt annak a' kezébe fogom le fizetni, a' kit a' Gróf fog ki-nevezni.

Schaumburg Könyv-áros Contójához volt függesztve az ide zárt írás. Szükségesnek tartom le küldeni, hogy Nagyságod' parantsolattyát vehessem iránta.

Az ifjú Gróf tsókollya Nagyságod' kezeit. Folyvást egészséges; most szorgalmatosan készül a' Semestrале examenre.

Ajánlván magamat Nagyságod' kegyelmébe, tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos [szolgája
Takáts József mpp.]

Bétsben, Martz. [16. 1798.]

MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:320

143.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1798. március 24.**

Takáts beszámol Birkenstock ajánlatáról, a leendő prefektus további kereséséről, könyvek leküldéséről, neveltje vizsgáiról, és Teleki Domokosnak írt leveléről.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Tegnap hozzánk jöve Fischer Úr, és úgy nyilatkozattatta ki magát, hogy Nagy Tsütörtökön fog el indulni Bétsből, és ilyen formán szombaton estve Keszthelyen lészen. A' midőn én nála voltam a' levélnek által adása végett, ott találtam Birkenstock Consiliarius Urat; a' ki már akkor nagy kedvet mutatott Balaton' szép vidékének meg-látására. Most Fischer Ur által kérdeztetett, ha nem lenne e Nagyságod előtt kellemetlen dolog, ha Ő uti társúl le rándulna Keszthelyre Fischer Urral. Mit mondhattam mást, mint hogy nem. Így tehát alig ha Birkenstock Úr is le nem fog menni az ifjú Gróf' kotsiján. Balassa Urat, Nagyságod'

parantsolattya szerint, előre tudósítom, mind a' Sopronba való el érkezésnek napjáról, mind arról, hogy Nagy György Uram le késérje az Urakat Keszthelyig.

Sonnenfels Consiliarius Úr még eddig semmi bizonyosat nem mondhatott a' Prefectus iránt. Jövő kedre rendelt ismét magához. – Voltam ama paedagogus Irónál is Wéntzel Urnál, reménylven, hogy ő talán léssen isméretségben jó féle alkalmas Férjfiakkal. Holnap el megyek újra hozzá, a' mikorra egy derék emberről bővebb tudósítást ígért.

A' Náthán Zsidónak a' következő könyveket adtam által a' le-vitel végett. 1° Nyoltz darabot a' Schleswig-Holsteinische Provinzialberichtből. 2° Két darabot Sickler Teutsche Obstgärtnerből. 3° Guthmuths Gymnastick, Anweisung zur Verbesserung des Toback-baus; és néhány Orosz Orszagi mappákat. 4° Ode ad Hungaros több nyomtatványban. Ezt az ifjú Gróf László nyomtattatta ki maga költségén, némű-némű jeléül a' háladatosságnak azon szép ódáért, mellyet Virág Úr irt vala néki. 5° Tizenegy exemplárokat Szabolts, Beregh, 's Turocz Vármegyéből.

A' Gróf László folyvást egészséges, noha az examenekre a' tanulásra ki-szabott időn kívül is, maga akarattából, szorgalmasan tanúlgat. Ma végezte-el írva a' fél-esztendei próbát; és, a' mint láttam, ditséretesen. Jövő héten el megyek én is hallgatására.

Gróf Teleki Domokosnak tudtára adtam, hogy Ányos' versei utánn az ő deák munkája fog a' sajtó alá vétetni. Kértem egyszersmind, hogy Molnár Borbálának tegye le a' tizenkét aranyokat, mellyeket én itt le fogok annál fizetni, a' kinél parantsolni fogja.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, és a' leg nagyobb bizodalommal és mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgálja,
Takáts József mpp.

Bétsben, Martz' 24^{dikén} 1798.

MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:348

144.

Festetics György Takáts Józsefnek Keszthely, 1798. április 6.

Festetics megdorgálja Takátsot, és utasítja erkölcsfilozófia órák tartására. Pesten talált korrepetitort; pénzt küld a kiadóvállalat számára, valamint tanácsot kér a névadás dolgában; leírja Erdélyi Nyelvmívelő Társaságnak szóló ajánlatát.

Válaszolatott: Hogy az Ifju Gróf Cicerot de officiis olvassa, szereti Eő Nagysága, de mivel azt a' Filozofiában ugy-is az Oskolában fogják elől venni, és a' nélkül-is az ilyen Könyvekben nints Systematicae' együtt, a' mi egy Ifju Embernek időkre szabva szükséges, tehát requiráltaik Takáts Ur: hogy Husvétul fogva moralis praelectiot minden nap fél órát, avagy minden héten 3 órát az Ifju Gróffal tartson. Mert ugy veszi fel Eő Nagysága a' dolgot, hogy 1. az Ifju judiciaesusabb kezd lenni 2. egy Nevelő Tanitónak mi lehet szentebb kötelessége, mint a' polgárbeli kötelességeknek a' Szivbe való oltása: – midőn Takáts Ur az Ifju Gróf mellé jött a' Tudományoknak tanításbéli terhe az erköltsi neveléssel öszve volt kaptsolva, könnyebbitett rajta Eő Nagysága, hogy az Ifju Gróft az Universtásra küldötte, mert noha oda haza-is a' repetitio gyakorlást, 's időt kíván, még-is sokkal könnyebb, mint a' Tudományokat egészlen tanítani, tapasztalta-is Eő Nagysága az Ifju Gróffban a' változást haszonnal – de még a' Repetitioiban-is könnyebbitette Takáts Urat, mert Correpetitort tart,

nem azért ugyan, hogy Praefectus Úr az Ifju Gróffal ne dolgozzon, de még-is hogy könnyedséget szenvedjen, és elég ideje legyen az erköltsi tanításhoz, tett is valamelyest annyibul, hogy némelly mesétskéket és Fabellákat terjesztett elejbe, de magának annyi Munkát nem tsinált, hogy Systematice a' Moralist Nevelői intésekbe foglalta volna, és ezen leg-első, legnagyobb Tudományt, ezen régi Filozofusokat különböztető, igaz Keresztényt illető, 's az emberi életnek háborgo viszontagságiban meg-nyugtató felséges eszközt az Ifju Gróffba oltotta volna. Azért, ha annak Nevelésétül most el-válni fog, leg-alább örök emlékezetül Nevelői butszuzás formájában jövőendő élete' kormányozására Arany tanításokat érzékeny szivre ható módon írásban foglaljon, 's adjon néki praelectiót. Tudja azt Eő Nagysága, hogy Takáts Ur a' Magyar Litteratúra Könyvek írásira, ugy mint Agnes Története, Ovidi Libri Amorum magyarra való fordítása, etc. correspondentziára, nyelvek tanulására, és több egyebekre fordítja idejét, de azért meg-is a' Moralis Tudománynak ki-dolgozására lehetne mindennap egy órát ugy szánni, hogy fél oráig előre praeparálná magát, fél oráig pedig praelectiót tartana, és az Ifju Gróffot confidenter tanítgatná. – Nagy munkával jár ugyan, mert moralis és paedagogiárul szolló Könyveket kell ezen tzélra használni, de az ilyenre örömet ad Eő Nagysága költséget, tsak vegyen erőt magán Takáts Ur, kit az Ur Isten sok szép ajándékokkal meg-ékesített – ki telhetik tőle – magának örökös ditsőséget, a' Grófi Háznak nagy hasznot fog szerezni, ha ezen egy Mentorhoz illő remeget meg-készíti. Már ha azon 6 esztendő alatt tsak egy fertály órát tanította volna mindennap az Ifju Gróffot, és ezen ¼ órákban elő hozott bölts igasságokat, intéseket, és bátorításokat most nyomtatásban ki-adná, melly szép munka, melly hasznos munka volna? – Ezen ki-nyilatkoztatását nem azért írja Eő Nagysága, mintha meg nem elégednék Takáts Urral, hanem mivel szép tanuságu elméjét használni akarja.

Válaszoltatott: Correpetitort az Ifju Gróf mellé Pesten szerzett Eő Nagysága valami Vagner Ferentz nevűt, a' ki 4^{ik} Esztendőben Jurista, mindég eminens volt, Pápista, Sopronyi származás, szelid, derék képű egy iffju Ember. Légyen Takáts Ur-is olly szerentsés egy Tanito Mentornak keresésében, tehát jól lészen a' dolog.

Az Erdélyi Nyelv mivelő Társaságot nagy tisztelettel kell ápolgatni. Eő Nagysága gondolatja az: hogy minden erővel készek leszünk az Erdélyi Nyelv mivelő Társaságot segiteni; Ha ez ollyan Munkát itél a' ki-nyomtatásra illendőnek, melly a' Társaság Sessiójában elő fordult, tehát ha mi nálunk lesz annyi költség, igen-is ki fog nyomtatni, olly megjegyzéssel: hogy ha eredeti a' Munka egy fele haszon rész a' költségek le-számlálásával, ha pedig fordítás, egy harmad rész adatik, ugy hogy azon Adománynak fele az Szerzőé vagy Authoré, fele pedig az Erdélyi Társaságé legyen. – De ha maga az Author különösen Munkájának ki-nyomtatását kívánja, a' nélkül, hogy a' Társaság ajánlya, akkor az esztendőnként October hónapban tartandó Reviziotul fog függni, vallyon ő reája jöhet-e a' Sor a' Könyvek ki-adásában?

P. Novotny Piaristát félre tehetjük, mert az idén ki vagyon már Munkáinknak tzime tzégérezve.

Exactor Ur most a' Magyar Litteratura elől-mozdítására 600 ftoakat fel-viszen. Ezen Gyűjteménynek illendő valami nevet adni. Tanátskozzon Takáts az eránt Görög és Kerekes Urakkal. A' Magyarokat a' Deákokkal talám öszve lehet atyafisitani, a' Némethet ha külömb adjuk-is ki. Sőt illendő lesz, ha a' 3^{ik} könyvet ki-adjuk, és látjuk a' Publikumnak Sensatióját, egy Bé-vezető Beszédet-is ki-adni, mellyben a' Magyar Litteratoroknak könyvek ki-adásiban válogatása mi módon fog folytatni? elől-adatik. A nevét ugy adja Takáts Ur, a' mint tetszik. Vannak a' kik Magyar Minervának, Magyar Odeonnak, Mirabiliumnak etc. nevezni gondollyák. Nem lehetne-e ugy nevezni: „Magyar, és Erdély Országbeli Tudósoknak válogatott Szerzeményei”.

Schaumburg könyváros nem tudatik, hogyan küldötte a' Schlesvig Holsteinische Provonzialberichtét ujobban, mikor már meg-kapta Eő Nagysága, tsak a' 8. Tomus tartatik-meg. Az előbbeni esztendőbelieket-is el-hozatná Eő Nagysága, de Schaumburg Uram igen drágás, azért máskorra halasztja Eő Nagysága, hanem a' folytatását ki-kéri.

A Georgikon számára a' Mathematicum Instrumentumokat küldje-el Takáts Ur Exactor Ur által, de jól tsináltassanak bé az utra, mert nagy kár, ha romlanak.

Az Exactor Ur fogja kérni némelly könyvek' meg-vételére, mutassa meg ebben-is barátságát.

Püspök Bajzáthnak, és Zsolnainak Irományit ide rekeszti Eő Nagysága az Ifju Gróf számára, a' kit köszönt.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 259. köt. 1798:306

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 259. köt. 1798:320

145.

Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1798. április 6.

Takáts értesíti a grófot Fischer és Birkenstock terveiről; az ifjú gróf bizonyítványait leküldi; újabb jelentkezökről a nevelői posztra.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Fischer Ur áldazó tsütörtöket szabta előttem le-indulása' napjának; szerdán tehát el mentem hozzá a' kotsi végett, és tsak akkor adta tudtomra, hogy le-halasztotta az utat, majd a' változó idő miatt, majd némelly szükséges foglalatosságát adván okúl. De, a' mint vettem észre kérdéseiből, azt kívánta volna meg-tudni, ha írt e Nagyságod valamit Birkenstock Consiliarius Ur iránt, a' ki örömet le menne a' vidék' látására. Mondottam néki, hogy Nagyságodtól válasz nem érkezetett, minthogy Pesten volt mulatása; de arról kétség sem lehet, hogy szívesen fogja Nagyságod a' Consiliarius Urat vele együtt Husvétra várni. Azonban tsak abban maradt a' dolog, hogy a' jobb utak 's hosszabb napok miatt valamivel később fog utnak indulni, és mikor, még nem tudgya bizonyosan meg-határozni; de semmi akadálya nem lehet az iskoláira nézve, minthogy szabadságot nyert az Előjáróktól az elmaradásra.

Az ifjú Grófnak attestatumit alázatossággal kezéhez küldöm Nagyságodnak. Az egészsége folyvást jó, a' tanulásban 's olvasgatásban is elég szorgalmatos; de az írásban nem igen akar vigyázni, a' mi az Utazásából ki fog tetszeni.

Azon Férjfiú, a' kit Sonnenfels Consiliarius Ur ajánlott Nevelőnek, nem válalhatta-fel a' hivatalt; mivel Bétsből nem akar tsak egy két hónapra is el távozni, de külömben is éppen nem volt helyes kiejtése a' német nyelvben. Az oltától tehát mind ezen Urnak, mind Hannibal Urnak segítségével két alkalmas Emberre akadtunk. Eggyik Helvetziából való, jól beszéll Frantziaúl, Németül, tud deákul, Olaszúl, Anglusúl; a' másik Magyar Országi Szepesi fi, igen jól beszéll németül, deákul, tótul, frantziaúl; tud anglusúl, olaszúl, magyarúl. Mind a' kettő derék embernek látszatik lenni. Jó volna, ha Nagyságod méltóztatnék őket a' választás végett meg-tekénteni.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgálja,
Takáts József mpp.

Bétsben, April. 6^{dikán} 1798.

MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:420

146.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1798. április 13.**

Festetics utasításai Fischer és Birkenstock útjának előkészítéséről és a prefektus-jelöltekről.

Válaszúl iratott: Fischer Urnak el maradása igen nagy zavarodást okozott Eő Nagysága dolgaiban, azért ide ujjonnan zár Fischer Urnak szálló levelet, a' mellyben aztat is írja, hogy bizvást Birkenstock Uratis, kit tudományi miatt nagyra betsül Eő Nagysága, magával el hozhatja. Azért Takáts Ur minden Retoricájával ötet buzdítsa az eljövételre; mert Keszthelyi Kőműves Mesternek, és Sebestyén Inzsenérnek Május közepe táján utazási lesznek, ugy magának Eő Nagyságának is, azért még Aprilis hónapban szükséges hogy le jönné, és minden esetre szükséges tudni az időt.

Ha Postán akar jönni, legközellebb volna, a' mint iratott, Sopronyig, Sopronybúl az egyik Tiszt elkésérné Vassváron keresztül Keszthelyig. Uti költségről megmarad az elébbeni Rendelés t. i. 100 fkat lehet néki adni a Kereszturynak Cassájából.

Az Ifju Gróf Tanulása előlmenetelén örvend Eő Nagysága, és reményli, hogy Takáts Ur az Examenen jelen volt. Hogy megírta Takáts Ur az Ifju Grófnak az írásban elkövetni szokott vigyázatlanságát, azt szereti Eő Nagysága, mert ebbül Impartialitását látja Takáts Urnak.

Nagyon köszöni Eő Nagysága, hogy két alkalmas Emberre akadott Takáts Ur az Ifju Gróf nevelésére. Eő Nagysága a maga részéről Junius, sőt, talám Julius előtt nehezen mehet fel Bétsbe, hanem tanátusa a' volna, hogy egyiket sem kell elszalasztani, a' Helvetust, az az Helvetiából valót Informatornak az Ifju Gróf mellé; a' Magyar Országi Szepesi fiat pedig secretarius hivatal nevével magához Eő Nagyságához fogadja bé Takáts Úr, Neveit is írja meg, és ilyen formán, ha succedál a dolog fizetésről is, és a' többi hozzá járuló eszközökről mindjárt fog rendelést tenni Eő Nagysága. Tessék tehát Eő Nagyságát tudósítani miképpen ment legyen Takáts Urnak Negotiátiója. Részéről el nem fogja mullatni Eő Nagysága a' hálaadatosságát. A Jegyzésben foglalt könyveket szerezzé-meg Eő Nagysága számára Takáts Ur.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatu regestruma 259. köt. 1798:420

147.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
[Bécs, 1798. április 20.]**

Takáts leírja egy erkölcsfilozófiai munka megírásának tervét; beszámol Anyos munkájának nyomtatásáról, a kiadvállalat nevérol, és neveltje tanulmányairól.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Régen feltett szándékom volt már magamnak is, hogy az ifjú Grófnak nyoltz esztendő' elfolyása alatt különbbféle időkben 's alkalmatosságokban adott, józan okokkal támogatott, nem hiú meséken épültt szíves intéseimet papirosra tegyem, és bútsú vételemkor emlékezet' okáért kezébe adgyam. Vajha inkább szívére köthetném azokat! hogy belőlek mind magának az Ifjúnak személyes haszna, mind embertársainak betsülése származhassék! Örülök tehát, hogy az utolsó levélben foglaltatott nyomos okokra nem volt szükségem, a' mellybe egy olyan szívnek, melly a' nemes bánáshoz szokott, nem tsak nem ösztönére, hanem el rémítésére szolgálhattak volna. –

Fischer Urnak által-adtam a' 100 forintot uti költségre. Ajánlottam az utra az ifjú Gróf' kotsiját is, de jobbnak állította a' Landkotsit.

A' Magyar literatura' gyarapodására szántt 600 f. kezemhez vévén, a' Batsányi Urnak adott 100 f. vissza tettem a' Bétsi költségek' Cassájába. Ányos' munkája már által esett szerentsésen a' Censurán, és a' jövő hétfőn már hozzá foghatnánk a' nyomtatáshoz, ha az alkalmatos papiros' fogyatkozása nem vetne kevés időre gátot. Ugy eggyeztem-meg Alberti' Műhelyével, hogy 1000 exemplárért nyomtató papirosra, 12 velinre, 12 íróra – minden arkusért 14 forintot fizetünk. De mivel némelly munkák más belső mivoltokat nézve, mint Gr. Teleki' deák könyve, nem biztat nagy el-kelessel: tehát illyenekből tsak 500 exemp[lár] nyomtattassék, és 8 forint leszsz árkusának árra, ide számlálván a' tsínyosabb papirosra nyomtatandó exemplárokat is.

Valakikkel közlöttem a' dolgot, mindnyájon a' *Magyar Minerva* tzímen kaptak; de egyszersmind azt is mondgyák, hogy deák munkák nem fognak a' Magyar név alá illeni. Jobb is lenne vélekedésem szerint is különös formát, talán nevet is, adni a' más nyelvű könyveknek. Vagynak sok aszszonyságok, és egyébb deákúl nem értők, kik örömost szert tesznek az egész gyűjteményre, és talán éppen mivel deák munkák vagynak köztők, el esik a' kedvek a' vételtől, tsak hogy tsonka ne legyen a' gyűjtemény a' számra nézve is.

Az Erdélyi Társaságot nem sokára fogom tudósítani Nagyságodnak kegyes meghatározása felől. Gondolom, ez megfogja őket vidítani, és az egész ki-adásnak előmozdításán igyekezni. – Hallom Bárótzsi Sándor Urnak is vagyon egy késze munkája. Ennek kapósságáról nem lehetne kételkedni. –

Az ifjú Gróf alázatossan tsókollya Nagyságod' kezeit. Szorgalmatos tanulásával, és jeles maga-viselésével kívánnya Nagyságodat Neve' napján örvendeztetni. Vajha a' jövőndő Nevelőnek választássa ne maradna igen sokára. A' Helveta iránt megkérdeztem Müller Consiliarius Urat. A' külső Culturában nem tarttya ötet elegendő erősnek, és eggy általlyában, úgy mond, volt Advocatusnak nem ajánlaná a' Fiú-nevelést. A' Szepesi születésűvel többször voltam szemben. Elég Cultus az ember, de a' frantzia nyelvben még sem olyan tehetős, mint elejéntén gondoltam; azonban el beszéll még-is.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, és leg mélyebb tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgálja,
Takáts József mpp.

[Bécs, 1798. április 20.]

MOL Fesztetics Levéltár P279 13. cs. 1798:452

Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1798. április 30.

Festetics részletesen leírja, mit tartalmazzon Takáts erkölcstana; rendelkezik a Magyar Minerva egyes köteteiről és a felfogadandó nevelőkről.

Válaszoltatott: A midőn a' Philosophia practica Moralis Tudománynak elő adását igéri Takáts Ur, Balsamot önt Eő Nagysága szívében, és valójában ez eránt-is különösen meg-fogja háladatosságát bizonyítani, a' mennyire ezen fáradtságnak bé-tellegesítését látja. Jó volna ezen Tárgynak el-osztásirul 's a' Tzikkelyek el-rendeléseirül rövideden magának egy egész Systemát fel-vetni, hogy ugy tárgyul tárgyra, Tzikkelyrül Tzikkelyre menne a' Tanítás. A' közönséges és felségesebb Moralisnak p. o. három részei lehetnének, az egyik: Regula Civilitatis et humanitatis; a' másika – a' melly a' leg nagyobb, a' jó Erköltsöknek és emberi indulatoknak okossággal mérsékelt vezetése; a' harmadik a' Characteristica, az az Embereknek meg-esmérése és vélek tudni való bánás. – Mind ezeknek fundamentoma volna az Embernek magának való meg-esmérése *nosce te ipsum*, avagy más szóval, az Istenhez, más ember társához, 's magához való kötelességei. Az első rész, noha magában nem igazán Moralisnak a' része, de még-is annak színét veszi magára, és rész szerint egyveles-is véle; mert a' külső tekintetből, ruházatbul, társalkodás modjárul, a' testnek állásából, bé-vett szokások el-mulasztásából, vagy tellegesítésébül sok jó vagy bal ítélet (noha nem mindenkor igazán) következik. – A 2^{ik} Rész melly azt mutatja: mi az igaz jó? mi az igaz rossz? T. i. az igaz Erkölts, Polgári kötelességünk bé-tellegesítése? mi teszi az Embert igazán boldoggá? hány részre osztatnak a' Tökéletességek, hányra a' Tökéletlenségek? mitsoda módok vannak mindeniknek meg-esmérése, annak győződelmére? – az Ember' utolsó tzeljárul, és több effélékrül. – Az 3^{ik} ebben az Esztendőben el-maradhat, noha jó lessz, ha írásban foglalja Takáts Ur; idővel, ha a' Törvényt el-végzi az Ifju Gróf, fogja véle közölni Eő Nagysága. De bezzeg ez egész Tenger, ez az Ifju Gróft el-réméti, 's belőle talám Fanaticust, vagy Mizantropot, vagy Scrupulistát fog tsinálni? Koránt sem! tsak modjával, nyájassággal szép ékessen szóllással, és sententiose, graviter nervose elől adodjon az igazi Polgári rendtartásban illő kötelességekhez, ugy mint a' Királyhoz való hivségre, ember társ szeretetére, maga Vagyonjával gazdaságos bánásra etc. legyen reducálva, könnyű azt a' Caputzinismust, és dölfeskedő haraggal öszve kaptolt Austeritást el-távoztatni. De azért kell jó Kutfejekből meríteni; arra nézve tessék meg-írni, mitsoda Authorokat akar használni? azonnal azoknak meg-szerzésére Commissiot ad Eő Nagysága – ugy is olyan Munka ez, hogy nem olly rövid idő alatt készülhet meg egészen, de tsak ugyan kezdeni tsak lehet, mert ha soha nem kezdünk, soha nem végzünk – azért kéri Eő Nagysága Takáts Urat, hogy tsak kezdjen hozzá a Moralis tanításhoz, ha tsak fél óráig, sőt tsak egy fertályig-is mindennap.

Fischer Ur Birkenstok Udvari Tanátsos Urral itt voltak. Nagy tiszteletre méltó Birkenstok Urnak ki-terjedett tudománybeli és messze-látó nagy Talentoma. Fischer Ur most el fogja a' Kastély Rajzolatját készíteni és Takáts Urnak által adni, melly ha meg esend, adja levél által tudtára Eő Nagyságának.

Ad 3um helyben hagyja Eő Nagysága Takáts Ur Rendelését.

Ad 4um Arra-is áll, hogy Magyar Minervának neveztesse a' gyűjtemény, sőt arra-is, hogy a' deák, és németh Munkák el-választassanak – hanem a' formatumot még-is szeretné, ha egyforma lenne, azért hogy ezen 3 Gyűjtemények mint 1. Gyűjteménynek 3 ágazati tekintessenek. A mi a' nevezetiti illeti, tanátskozzon másokkal, és projektáljon Eő Nagyságának nevezeteket. Az Árkus' árra már meg-lévén szabva, igyekezzen meg-tudni: mennyi árkusra lessz szükség a' ki-tárgyazott 3 rendbeli Munkákra? Bárotzi Sándor Ur Munkáját-is, ha meg-sajdithatja, nézze meg, talám a' 4^{ik} Munkának ki-adására meg-kaphatni.

Vallyon Gr. Teleky Domokosnak mikép kedveskedhetünk azért, hogy Munkájával meg tisztelt bennünk? ezen Méltóságot igen kellett tisztelnünk.

Az Erdélyi Tudós Társaságnak másképpen is fog szolgálni Eő Nagysága, tsak lássa előbb miképpen jöhetünk ki Gr. Teleky, Molnár Borbála és Ányos Munkáinak ki-adására kívántató költséggel.

Az Ifju Grófnak már 2. rendbéli Verseit köszöni Eő Nagysága, és ditséri hogy Virágnak különös szépségű Verseit ki-nyomtattattya. Ezennel 25 f. ajándékkal kedveskedik Eő Nagysága az Ifju Poetának.

A jövődő Nevelő eránt tudására lészen Takáts Urnak: hogy sub 13^a Aprilis azt irta volt Eő Nagysága, hogy mind a' kettőt ugy fel-fogadhatná: hogy a' Helvetus Informator, a' Szepesi fi pedig Eő Nagyságánál Secretarius volna; az hogy Prokátor volt, Eő Nagysága előtt nem vétek, mert ad severiores disciplinas inkább kell egy Ifjut vezetni, mint sema Belletriára, mivel in communi usu nagyobb hasznát veszi annak. Eő Nagysága Bétsbe fel-nem mehet, hanem Sopronyban Juliusban meg-fordulhat, és ott meg nézhetné. De egyéb eránt-is az Ember választása kotzka, azért tsak Takáts Urra támoszkodik, tsak fogadja meg bizvást – Eő Nagysága ugyan jobb szeretné a' Helvetust, de ha ugyan tsak megbakollya magát T. Ur, nem bánnya, ha a Szepesi Ifjut veszi-is fel; akkor a' Helvetusra éppen nem lesz szükségünk. – Azért tsak rezolute procedáljon, mert az irrezolutio soha sem jó. Azt még-is alattomban meg kell tudni: ha nem adosság tévő-e' valamelyike? mert adosság tevő Embert nem kell fogadni.

Már ha ez meg-esik Takáts Urnak érdemeit meg-hálálni első igykezete lészen Eő Nagyságának, 's ahozképes némelly Propositioikat fog néki tenni jövődőbeli Convenientiájára nézve.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 259. köt. 1798:452

149.

Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1798. május 1.⁸⁵⁷

Takáts részletesen beszámol az új jelentkezőkről, Ányos munkájának nyomtatásáról, Molnár Borbála és Teleki Domokos leveleiről; közli a legújabb bécsi híreket.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Vévén Nagyságodnak levelét, el mentem ismét Müller Consiliarius Urhoz azon Helvetziából való Férjfiú miatt, a' kit Informátornak ajánlottak volt az ifjú Gróf mellé. Ennek a' neve Scheppelin Ferentz; szorgalmatos embernek talállya Müller Consiliarius Úr is; de, ugy mond, még jobban ki akarja venni gondolkozása' módgyát. Azért javasolta a' negotiatio' halasztását, annyival inkább, hogy ő több felé irt alkalmas emberek' felkeresése miatt; de a' zavaros időknék tulajdoníttya, hogy eddig válasza nem érkezett. Ezen tanátshoz tartottam tehát még eddig magamat.

A' Szepesi Fiat Unger Jánosnak híjják. Most tarttya utolsó examenjeit a' Jusból; külömben nevelő hivatalt visel. Ő nem ellenekezik a' secretariusi hivatal' fel vállalásában-is; de nékem meg kell vallanom, hogy a' Magyar nyelvben nem olyan erős, talán a' Németen, deákon, 's tóton kívül a' többiben sem, hogy levelezhessen benne. Külömben derék ember.

⁸⁵⁷ Ld. Regestrum, [1798]:15

A' fel-küldött könyvek' lajstromát közlöttem Bintzel; de azon munkák már nem találhatóak meg nála. Ha méltóztatik Nagyságod parantsolni, más könyv-árosnál teszek irántak rendelést.

Az Ányos' munkája már nyomtattatik. Julius' elején alkalmasint ki kél a' sajtó alól. Gróf Teleki Domokos' deák munkája még nem tért-meg a' Censuráról. Molnár Borbála alázatos köszönettel vette a' Nagyságod' parantsolattyából néki küldött 12 aranyokat. „Én, ugy mond, a' M: Grófnak irántam való kegyességét versekkel szándékozom meg-köszönni”. – A' már kezemnél lévő munkáját-is Nagyságod' neve alatt kívánná nyomtattatni. Méltóztassék Nagyságod meg-iratni elfogadó akarattyát.

Az ifjú Gróf tsókollya Nagyságod' kezeit. Egészsége fris. A' tanulásban mind inkább kezd kedve telni. A' Poetákon különösen kap. A' moralis letzkék folynak. –

Az a' leg ujjabb hír Bétsben, hogy B. Thugut⁸⁵⁸ helyébe Gr. Cobentzel⁸⁵⁹ fog ülni.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgálja,
Takáts József mpp.

Bétsben, Majus 1° napján 1798.

MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:518

150.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1798. május 5.**

Takáts hírt ad új jelöltekről, könyvekről, neveltje vizsgájáról.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

A' Gróf László mellé Igazgatónak javaslották ujjonnan az ifjú Hertzeg Ruspoli mellett lévő Nevelőt, a' ki születésére nézve Olasz, és Frantziaúl, Németül 's deákul is fog tudni. Még szemben nem lehettem vele; hanem a' napokban alkalmatosságot szerez Hannibál Úr a' beszélgetésre. Én általlyában szükségesnek tartom, hogy Nagyságod maga-is lássa előbb azon Embert, a' kinek kezére bizattatnék egyetlen egy Fia. Akkor mind a' fizetésről, mind egyéb Conditiokról bővebben 's egész meg-határozással lehetne végezni.

Bintznél ugyan tsak fel-találtatik Leupoldus több munkáji között egyik azok közzül-is, mellyeket Nagyságod parantsolt meg-vétetni. Tudni illik: Schauptatz der Rechen- und Messkunst mit 45 Kupfern.⁸⁶⁰ Az árra 7 f. – A' többi könyveknek fel-kerestetését-is igerte Bintz Könyv-áros.

Schaumburg-is küldött egy nyalábat hozzám Nagyságod' számára, a' mellyet, a' mult hónapi költségek' lajstromával együtt, a' Keszthelyi Üveges által alázatosan kezéhez küldöm Nagyságodnak.

Az ifjú Gróf tsókollya Nagyságod' kezeit. Egészséges, jól tanul, a' Professorja-is igen meg-elégszik véle. Az examenjén igen is hogy jelen voltam én-is.

⁸⁵⁸ THUGUT, Franz Maria baron (Linz, 1736 – Wien, 1818) osztrák diplomata

⁸⁵⁹ COBENZEL, Johann Ludwig Joseph (Bruxelles, 1753 – Wien, 1809) osztrák diplomata

⁸⁶⁰ LEUPOLD, Jakob: Theatrum arithmetico-geometricum das ist: Schauptatz der Rechen- und Messkunst, Leipzig, 1727

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's mélyly tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája,
Takáts József mpp.

Bétsben, Majus' 5^{dikén} 1798.

MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:529

151.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1798. május 8.**

Takáts jelentése az új nevelő kereséséről, Ányos munkájának nyomtatásáról.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Nyúghatatlansággal várom Nagyságodnak tudósítását a' Gróf Lászlónak jövendő Igazgatója végett. Müller Consiliarius Úr úntig kérdezteti, mire méltóztatott Nagyságod magát határozni azon helvetziai Férjfiúra nézve, a' kit néki onnét ajánlottak volt, mert ha talán nem volna reá szükség, más házba örömet bé fogadnák. Scheppelin Urat is hijják máshová, különösen az ifjú Gr. Erdődi György mellé. Így tehát most függőben vagyok. Unger Úr is tudakolódik, merre dőlt-el az ő dolga. Tarthat-e számot a' Prefectus vagy Secretarius hivatalra. – A' frantzia mestert-is el veszítettük, a' ki számtalan más Frantziákkal kéntelen volt ide hagyni Bétset. Hannibal Úr szívesen ajánllya magát a' frantzia letzkék adására, de én azonban utána járok, hogy talállyunk valamelly más derék embert-is a' ki elvegye az érdemlett bért; mert Hannibál Úr tsak azon tekintetből kívánna szolgálni, hogy, úgy mond, ideje vagyok, 's Nagyságod úgy-is sok jót tesz Grófjaival.

Anyos munkájából már a' tizenkettődik árkus nyomtatódik, 's úgy ezen hónap' végével alkalmasint kikél a' sajtó alúl. A' külső borítékra, úgy vélem, jó volna Minerva képét kivágnati a' titulussal egygyütt, melly a' következő részekben-is meg fog maradni, 's eképpen sok költségbe nem kerül. Az árrát-is megkellene mennél előbb határozni, mert már sokan váraoznak reá. Azt tartom, 1 forint nem volna sok, annál inkább, hogy úgy-is köz haszonra fordítódik, a' mi bé-jön belőle. Sőt nem ártana, a' tzm-levélre ki-is nyomtattni az árrát, hogy a' Könyv-árosok ne verhessék-fel mértéktelenül, szokások szerint. Mind ezekről alázatosan ki-kérem Nagyságodnak parantsolattyát.

A' Gróf László mindég fris egészségben vagyok. Tsókollya Nagyságod' kezeit. Sem tanulásában sem erköltsében nints panasz ellene. Örömet olvas, és készen hajúl a' jó intésekre. – A' Comtesse Juli azon idő tájban, hogy a' Méltóságos Grófné le ment Molnáriba, roszszúl érzette magát; de már kezd jobbúlni; és így nem sokára Ő is el indulhat.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, és tartozó melly tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, Majus 8^{dikán} 1798.

MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:627

Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1798. május 11.

Takáts tudósítása egy újabb nevelő-jelölről; erkölcsfilozófiai könyvének forrásairól; Teleki leveléről és az Ányos-kötet nyomtatásának haladásáról.

Méltóságos Gróf,
 Nagy Kegyességű Uram!

Müller Consiliarius Úr nem csak szóval tartott, hanem, az ide rekesztett saját írása megbizonyította, hogy iparkodott-is az alkalmas Nevelő felkeresésében. Ezen említett Férfiú Catholicus, és ha a' leírás után tetszeni fog Nagyságodnak, méltóztassék szándékját tudtomra adni az iránt, ha a' Consiliarius Ur irhat e utána Helvetziába. Az uti költséget, értetődik, meg kellene néki adni, a' melly iránt rendelést tenne a' Consiliarius Ur maga' testvérjénél Schafhausenben. Mivel a' nyelvekről semmi említés nints a' levélben, tudakozóttam, mellyekre lehetne számot tartani? Németről, frantziáról, 's deakról, úgy mond, éppen nem lehet kételkedni. Azonban meg történhetik, hogy többekben is jártos. Így tehát, kérem, méltóztassék meg-határozni Nagyságod, hány esztendőre, mitsoda Conditiók alatt kívánnya azon Férfiut az ifjú Gróf mellé alkalmaztatni, hogy ő-is tudgya, mi fejében indul utnak. Scheppelin 's Unger Urakat még függőben tartom. Emez, ha Nagyságodnak tetszeni fog akarattját tudtára adni, az iskola esztendő' végével kész lesysz a' secretariusi hivatalba lépni.

A' moralis Philosophianak jó ki-dolgozása fő gondom. Tartok belőle letzkét-is minden nap. Nagyságod által fel-tett részek szerint fogom az oktatást, szükséges apróbb tikkelyekre osztva, vezetni. A' ki-dolgozásban élek a' következő könyvekkel: 1° Sophrons Lehrer der Weisheit und Jugend. 2° Theophron, oder der erfahrene Rathgeber für die unerfahrene Jugend.⁸⁶¹ 3° Lettres du Comte Chesterfield á son fils.⁸⁶² 4° Die allgemeine Religion.⁸⁶³ 5° Principes de morale par l'Abbé de Mably.⁸⁶⁴ 6° Kiesewetter über den ersten Grundsatz der Moralphilosophie.⁸⁶⁵

Gróf Teleki Domokos' levelét ma vettem, a' mellyben ezeket írja többek között: „Ő Méltóságának alázatos köszönetemet jelentem, hogy munkámat által venni méltóztatik. Nem tudom ugyan még, ha a' Consiliumtól fel ment e már Bétsbe, mert Lttlis. Cons. Majláth Ur azon munkát, melly már circulált studio, nem tudom, mitsoda speculatioból magánál tartóztatya.” Én úgy vélem, ha a' munka kezemhez jön, 's kinyomattatik, Gróf Teleki Ur igen-is megfog elégedni 50 exemplárral; mivel különbben-is semmit nem kívánt, midőn által vételét ajánlotta.

T. Szabó Dávid Úr is felküldötte már részint meg jobbított, részint meg bővített költeményes munkáját. Ányos már nyomtattatik. Szép mind a' betű mind a' papiros, de mivel ez mostanság igen drága Bétsben, Alberti' Buchhalterja kért, hogy a' velin papirost én vegyem a' 12 exemplarokhoz; másként kárt fog vallani. Még én eddig a' Contractushoz tartottam magamat; de talán szükség lesysz egy forintot reá fizetni az árkushoz.

⁸⁶¹ CAMPE, Joachim Heinrich: Theophron, oder der erfahrene Rathgeber für die unerfahrene Jugend, Wien, 1790

⁸⁶² STANHOPE, Philip Dormer, Earl of Chesterfield: Lettres du Comte Chesterfield á son fils (nincs adat, melyik kiadást használta)

⁸⁶³ JAKOB, Ludwig Heinrich: Die allgemeine Religion, Halle, 1797

⁸⁶⁴ MABLY, Gabriel Bonnot de: Principes de morale, Paris, 1784

⁸⁶⁵ KIESEWETTER, Johann Gottfried Karl Christian: Über den ersten Grundsatz der Moralphilosophie, Berlin, 1790

Az ifjú Gróf alázatosan tsókolyja Nagyságod' kezeit a' küldött szép ajándékért. Igéri szorgalmatos iparkodását, és jó maga-viseletét, mellyek ellen semmi panaszt nem mondhatok.

A' melly könyveket megszerzett Bintz Könyv-áros, a' Náthán Zsidó által le fogom küldeni.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's a' leg mélyebb tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, Majus 11^{dikén} 1798.

MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:547

153.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1798. május 25.**

Takáts beszámol Fischernél tett látogatásáról, és Ányos verseinek tervezett megjelenéséről.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Voltam több ízben Fischer Urnál a' Keszthelyi épületek rajzolatai miatt, a' mellyek már eddig készen volnának, ha a' pintze falak' delineatiója kezébe küldettek volna, a' mint kérte volt. Az egész munkát egyszerre akarja kézhez adni; mivel majd egyik majd másik darabra van szüksége az egésznek tökéletes elkészítésében.

Ányos' munkájában serényen dolgozik a' nyomtató; Junius' végével alkalmasint elfogja hagyni a' sajtót, és ad vagy 18 árkust. Batsányi mind azon sürget, hogy a' tzím levelet rézre metszessük. Ez ugyan sokba nem kerülne, de úgy látszik, hogy az egyenlőség miatt az elsőt nem kelletik jobban fel tzifrázni a' többi következőknél. Hanem az már jó volna; hogy ha a' közönséges borítéknak, melly kék papirból lehet a' Journalok' módgya szerint, rézre metszett titulus, t. i. *Magyar Minerva* készítették. Illyen formán itt tsekélységért bé lehetne köttettni az exemplárokat, és az lenne mellette a' nyereség, hogy a' defectusokért nem irnának mindég az el-adó nyakára, és így kevesebb nyomtatványok tsonkulnának-meg. Gróf Teleki Domokos' deák munkája még sem ért-fel Bétsbe. Azért talán Juliusban tsak Molnár Borbála' Verseit lehet prés alá adni.

Reménylem, méltóztatott Nagyságod venni azon leveletem, mellybe a' Nevelő' iránt szóló tudósítást zártam volt. Az ólta már kérdezett Müller Consiliarius Úr, ha vettem e választ Nagyságodtól; hogy, ha tetszeni fog Nagyságodnak, az ide szállítás miatt rendelést tehessen. – Hannibál Úr-is hozott azólta hozzánk egy Pap-Urat mutatóba, a' kiben valóban terjedtt tudomány látszatik lakni; de az vissza tetszett, hogy szakadt volt köntöse, és mellette rövid látású-is.

Az ifjú Gróf szüntelen egészséges; és, a' minn leg inkább örülök, nagy örömmel hallgattya a' moralis letzkéket, 's a' tanulásiban-is olly elő menetelt tesz, hogy Professorjának vallás-tétele szerint nints párja az iskolájában.

Birkenstock Consiliarius Úr, a' ki vissza-tértétől fogva már kétszer látogatott-meg bennünket, alázatosan tiszteli Nagyságodat. A' mint tegnap nála voltunk, a' jövő tsütörtökre magához invitált ebédre.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's köteles mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, Majus' 25^{dikén} 1798.

MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:578

154.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1798. június 5.**

Festetics véleménye a prefektusok-jelöltekről.

Válaszoltatott: Eő Nagysága sok utazásai után tsak most felelhet Takáts Ur leveleire.

A' mi a' Tanitónak választását illeti, Eő Nagysága meg valja, hogy sem az az Papp, a' kit Hannibál Ur recommendált, sem Ruspoli Hertzeg Tanítója néki nem tetszik, mert sok okokra nézve tsak egyedül németh, vagy magyar származású Tanító kell az Ifjú Gróf mellé.

Azon Professor Füglistader, Rappersvylból a' kit Müller Status Consiliarius Ur Eő Nagyságának ajánl, aztat igen örömetst venné, de bajos véle értekezni, ha nem látta Takáts Ur, gondolatja Eő Nagyságának az hogy minden Rizicóra akár meg alkudhat Takáts Ur véle, vagy nem, talám jó volna minden esetre uti költséget néki adni, hogy jönne azon Bétsbe, hogy Takáts Ur láthatná meg, itten könnyebben is meg lehetne véle alkudni, most Levél által akármelly Propositiók tetetnek, bizonyos, hogy többet fog kivánni, és a' sok irás, és felelet iszonyú tétovázást fog okozni, sőt gyanúságos dolog is lehet némelly rossz akarók előtt, hogy éppen a' mostanyi környülállások között Helvetiából jöjjen a' Tanító; azért ha ki jönne Helvetiából bátorságossabban lehetne vele bé ereszkedni a' Negotiatióban, mintsem most, a' midőn még odabe vagyon. – Mennyi uti költséget kellessék adni Takáts Ur meg-tudhatja, és ha immoderate sok nem lészen, bizvást Keresztury Agens Urtól annyit fel vévén lehet adni. Egyébb eránt most is azt állítja Eő Nagysága, hogy az ilyen dolgokban resolute kell bánni, sőt Scheppelin Ferenczel ismerkedjen jól meg a' Takáts Ur, talám az is jó lesz, ha a' másik el nem jönne bizontanra. A' mi a' Conditioikat illeti jól tudja Takáts Ur, hogy Eő Nagysága inkább kevessebbet ígér, és többet ad, mint sem terhes le kötelezések mellett hívságos embereket házához szerezzen, sőt minden esetre ugyanis, ha ollyas jó ember nem akad, kéntelen lészen Eő Nagysága az Ifjú Gróft a Theresianumba adni. – A' Szállás, és Étel tartáson kívül 400 f. fizetés, és ha az egész tanuló Cursust betsülettel, 's tisztességessen ki viszi 200 f. Pensio ígértetik, az alatt pedig, ha panassza egyik, vagy másik félnek támad, értetődik ugy is, hogy szabad a' felmondás. Ezek praeter propter a' Conditioók, Eő Nagysága nem mondja, hogy többet is nem ad, mert hiszen Takáts Urnak is megjobbította Honoráriumát, de aztat a' jó Applicatiók, és Meritumok magok után vonszák. Azért Taktás Ur az alkut tsak alább kezdi p. o. 300 forinttal, ugy, hogy legyen alkalmatosság az Nequilibriumra[!] jönni, azért bizonyos, hogy akár mennyi ígértetik, mindenkor toldást fognak kivánni.

Unger Urat Secretariusnak nem fogadhatja Eő Nagysága, mert az a' mint észre veszi, tsak egy Tanuló az Universitásban, talám Correpetitor képébe második Tanitónak el jönne az Ifjú Gróf mellé, mert az az Vagner nevezetű Ifjú, kit Eő Nagyságához szegődött, bizonyos közbe jött okok miatt nehezzen fog el jönni.

Ha Helvetiából ki találna jönni az a' Professor, írja meg Takáts Ur Eő Nagyságának, hogy valjon mitsoda fizetést kívánhatna.

Valjon Birkenstock Referendarius Ur nem tudna é egy Paedagogust szerezeni? Halja Eő Nagysága, hogy szép Leányai vagynak, vigyázzan Takáts Ur az Ifjú Grófra, a' nélkül hogy észre vegye, mintha féltene.

Fischer Ur számára ide zárja a' Keszthelyi pintzék rajzolatját, a' többiről Eő Nagysága a' jövő postán fog irni.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 259. köt. 1798:578

155.

Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1798. június 8.⁸⁶⁶

Festetics válasza Takáts három korábbi levelére. Utasítások könyvek beszerzésére, Jordán professzor meghívására, Ányos munkáinak kötésére, és egyes szerzők felvételére az erkölcsfilozófia tananyagába.

Iratott Takáts Urnak: Esmerkedjék meg Jordán Urral a' ki Oeconomiae Professor, és ha derék Ember invitálja le a' Vacatiokra Keszthelyre, Eő Nagysága a' maga költségein le-hozattatná, hogy megnézné a' Georgikont. Kérdezze meg tőle Takáts Ur, ha esmeretes-é Practicus Gazdákkal és kikkel? Esméri-é Viedeman nevű Pottensteini Tisztartót a' ki a' Loher felül irtt Könyveket? mitsoda Ember ez? Ezeket meg-tudván tőle, írja meg annak Neve tzmjét, melly alatt véle levelezhetne Eő Nagysága.

Ha Bintznél Leupoldnak tudva lévő Munkái meg-találtatnak, szerezze meg Eő Nagysága számára Takáts Ur, és az árát addig-is fizesse-ki.

Fischer Urat a' Keszthelyi Épületnek Rajzolat miatt nem szükséges sürgetni, mert jobb ha lassan jönnek maturitáshoz a' dolgok, sőt ha sietne, könnyen hibázhatna, jobb tehát, ha maga kedvére hadjuk, úgy a' jó gondolatokbul ki nem fogy.

Ha Ányos Munkája készen lesz, írja-meg Takáts Ur, miben került? a' Tzim Levelet nem kell rézre metzteteni; ha nem inkább – a' mint maga-is projectállya a' közönséges Boritéknak melly kék Papirosra lehet a' Journalok módja szerint rézre mettszett Titulus t. i. Magyar Minerva készítették, ha mindazonáltal nem kerülne sokban.

Ha Molnár Borbála Munkáját Eő Nagysága neve alatt kívánná nyomattatni, igen örömet, és nagy köszönettel reá áll, sőt ezen fáradságáért el nem fogja mulatni, háladatosságának meg-bizonyítását.

Gróf Teleky Domokos Urnak, ha kinyomtathatjuk Munkáját, adjunk 30 exemplárokat. T. Szabó David Ur Munkait ki-nyomtattya-é Eő Nagysága? ez eránt Takáts Ur vélekedését kéri Eő Nagysága.

Hogy a' moralis Filozófiát el-kezdette Takáts Ur tanítani, igen szereti Eő Nagysága; az elő-adott 6 könyv igen jó, de azért a' régiekbül-is tsavarjunk valamit belé – mit vétett Seneca? és Plutarchus? A' Rochefaucault, a' Montaigne? azokbul-is excerpáljon valamit. Különösen ajánlya Eő Nagysága Abbts Werke über das Verdienst⁸⁶⁷, über den Tod fürs Vaterland,⁸⁶⁸ item Hirschfeld Versuch über den grossen Mann.⁸⁶⁹ La Bruyere Caracteres de Theophraste. Duclos des Moeurs de ce Sicele.⁸⁷⁰ Ezen könyveket, jóllehet nem éppen ujjak, vegye meg lassan lassan Takáts Ur az Ifju Gróf számára úgy hogy minden hónap, vagy több hónapok

⁸⁶⁶ Ld. Regestrum, [1798]:18

⁸⁶⁷ ABBT, Thomas: Vom Verdienste, Berlin, Nicolai, 1768

⁸⁶⁸ ABBT, Thomas: Vom Tod für das Vaterland, Berlin, Nicolai, 1761

⁸⁶⁹ HIRSCHFELD, Christian Caius Lorenz: Versuch über den grossen Mann, Leipzig, Crusius, 1768

⁸⁷⁰ LA BRUYERE, Jean de: Les caracteres de Theophraste, ou les Moeurs de ce siècle, Lyon, 1688

mulva-is egy meg legyen véve. Zimmermann über den Nationalstolz iss ajánlya Eő Nagysága.⁸⁷¹

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 259. köt. 1798:518

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 259. köt. 1798:529

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 259. köt. 1798:547

156.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1798. június 12.**

Takáts részletes beszámolója a nevelő-jelöltek kereséséről.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Vévén Nagyságodnak a' Tanítók választásáról szóló levelét, a' Helvetziai Professor' elhivattatása iránt némelly észre-vételek ütköznek elmembe, mellyeket hogy közöllyek Nagyságoddal, szíves hívségem hozza magával. Már Bétsben egynehány Férjfiak ajánltattak Nevelőnek, és majd mindenekben van valami, a' min meg-akadhat az ember: ki tudgya, ha nem történhetik ugyan az ama' Professor Urra nézve. Én igen tartok, hogy a' német nyelve ne légyen igen-is kellemetlen. Íme Müller Consiliarius Úr melly felséges német író, és a ki-ejtése rettenetes; Scheppelin Úrban-is, bátor Heidelbergában tanult, még-is ki tetszik, noha nem igen nagyon, a' helvetziai accentus. Füglisteler Úr a' német részéből van Helvetziának, lehet, hogy frantziául nem fog helyesen tudni. Méltó tekintet az is valóban, ha nem veszik-e rossz néven a' mostani kényes időkben, hogy Helvetziában kerestetik a' Nevelő. Tudtára kellene pedig esni ezen dolog a' Kormányzéseknek, mivel semmi külföldit nem eresztenek Bétsbe a' nélkül, hogy ha már előre ki nem jelenti, mi tzelül kívánkozik a' városba. Scheppelin Úrnak-is néhány hónapokat kellett Grétzben tölteni, míg engedelmet nyert az ide-jövetelre. De ha nem tevődnek-is nehézség e' dologban, ki tudgya, ha meg találatnak-e benne azon tökéletességek, mellyeket keresünk egy Nevelőben? Ha nem lenne tetszésre, meg történhetnék, hogy káranak kipótolására, mivel a' professorságról mondana-le, kéméletlen praetensiokat tenne, 's így ízetlenségekre adna alkalmatosságot. Én tehát mind addig semmit nem szólok a' Status Consiliarius Úrral a' dolog felől, míg Nagyságod' leveléből meg nem tudom, ha nyomnak-e valamit ezen felhordott okok.

Scheppelin Úrral többször öszve-jövök; én egyenes jó embernek találom, és a' kinek tudomány-ja is; frantziául pedig derekasan beszél. Ebben táplálom tehát még a' reménységet. De sokkal inkább örülnék azon, ha az elsülhetne, a mivel nem ok nélkül biztathatom magamat. Hannibal Úr derék ember, a' kinek mind tapasztalása, mind tehetsége, mind betsületes character-e vagy; ez nem sokára beadgya a' nagyobbik Grófját a' Gárdába, a' kisebbiket az ingenieur academiába, a' kis-aszszonyt az Öreg Anyja veszi magához, és így szabad lévén, nem kétlem, hogy fel vállalná a' Gróf László' nevelésének folytatását. Nem tudom, tetszik-e Nagyságodnak ezen gondolat. Én részemről, a' ki valóban lelkemből óhajtom Nevendékem' boldogságát, meg nyugodnék ezen választáson. Elvárom Nagyságodnak vélekedését ezen projectum iránt, és addig függőben hagyom a' dolgot.

Fischer Úrhoz el mentem a' felküldött rajzollal, mellyet szobájában le-tettem; nem találván magát oda haza. Birkenstock Consiliarius Úrnak egy leányát sem láttam a' házban. Bizonyosan más valakinél főgnak neveltetni. Meg-fogom ötlet-is kérni a' Paedagogus miatt.

⁸⁷¹ ZIMMERMANN, Johann Georg von: Vom Nationalstolz, Zürich, 1758

Az ifjú Gróf László folyvást egészséges; tsókollya édes Ura Attya' kezeit. Én a' leg mélyebb tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, Junius 12^{dikén} 1798.

MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:662

157.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1798. június 19.**

Takáts jelenti a grófnak Jordán választát, beszámol az Ányos-kötetről, és a Magyar Minervát érintő legfrissebb hírekről.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Voltam Jordán Professor Úrnál (a' kinek általlyában jó híre vagyon) és invitáltam Nagyságod' nevében Keszthelyre a' Georgicon' megtekéntésére. Bizonyos választ nem adhatott, minthogy a Studiorum Directiótól Pestre vagyon rendelve, hogy Piller Úrnak hátrahagyott értzbeli gyűjtemennyét vizsgálja meg, 's adgya ítéletét, ha megérdemli-e a' Pesti Universitas' számára a' vételt. Gondolom, onnét Keszthelynek vehetné az uttyát, a' mellyre örömmel hajlik, és köszönettel vette az invitálást. Kérdezősködtem Wiedeman Pottensteini Tisztartó felől-is. Ezt ő nem isméri, valamint a' lóherről ki-adott munkáját sem. Hanem mutatott egy könyvet a' lóher-termesztésről, melly Winner Pottendorfi Kasznár' neve alatt jött világoosságra; de annak valóságos szerzője egy Ranzoni nevezetű Drosendorfi Tiszt, a' kit nem nagyon ditsért tudományáért a' gazdaság' dolgában, és a' kihez Eger Staatsrath is egy esztendőre adta a' fíját praxisra. Igérte tovább, hogy Viedeman Ur iránt-is fog tudakozódni, 's mire Nagyságodtól felelet érkezik, bizonyosat fog róla mondhatni. Atressét ilyen formán írta-fel: Professor Jordán. Wien, zum Stock am Eisen.

Ányos' munkája vagy 18 árkust fog adni. Tizenöt forinttyával számlálván arkussát, kerül 270 forintba. Tsinyosan vagyon nyomtatva, 's reménylem, hogy esztendő alatt egészszen elfog kelni. Úgy vélem, leg jobb lészen az exemplarokat egy Könyv-árosnak adni-által Pesten, a' ki számot adgyon rólok; mert ha ide 's tová el küldetnek a' nyomtatványok, részint sokba kerül a' szállítás, részint a' gondatlan kotsisok miatt kárt szenvedhetnek, és a' mi leg bajosabb lenne, az eladók nem küldenék-be tudósításokat, mennyit adtak-el. Pestről az országos Vásárok' alkalmatosságával az öszve-gyűlő Könyv-árosok széllyelhordatnák, letévén előbb az árrokat. – A' Boríték-levelet Czetter Uram metszi két réz-tablára. Eggyik felől lészen Minerva' képe, ezen tzímmel: Magyar Minerva, I etc. darab. A' másik felől pedig egy lant tisztán ki-vágva. Az egész munka, mellynek a' többi következő részekben-is hasznát lehet folyvást venni, kerül 16 forintba.

Molnár Borbálának tudtára-adtam, hogy az ajánlást méltóztatott Nagyságod kegyesen elfogadni. Vallyon Ányos után hozzá lehet-e Molnár Borbála Verseinek nyomtatásához fogni? Gr. Teleki Domokos Ur' deák munkája még sem érkezett fel.

T. Szabó Dávid Úr' munkáji meg érdemlik valóban a' kinyomtatást. Mondottam néki, hogy a' meg jobbított régi verseiből tsak a' szebb darabokat fogjuk kiválogatni, és az ujjabbakkal együtt, ha Nagyságodnak tetszeni fog, kinyomtatni. Az ajánló verseket, ha

Nagyságod megengedi, fel fogja nem sokára küldeni. A' képét maga vágattya-ki elejbe. – T. Virág Benedek Úr-is, a' ki nem régiben ide fenn volt Bétsben, ígérte, hogy öszve szedi munkájit, mellyek általán fogva igazi finom érzéssel vagynak készítve.

Leupolds munkáji közzül, mellyeket Nagyságod parantsolt volt meg venni, tsak egyyiket találtam-meg, 7 forinton, a' mint az ide rekesztett lajstrom megmutattya az árrát.

Unger Károly Úrral szóllottam a' második tanító hivatal iránt; de nem látszatott hajúlni az ajánlásra; mert úgy mond, most Gouverneur nevezete alatt szolgál olyan házban, a' hol megelégesznek vele. Az Universtásba már nem jár; hanem tsak privatim akarja elvégezni az utolsó exameneket, és már jobbára által-esett-is rajtok. És valóban, ha már az első Tanító külföldi; úgy gondolom, olyant kell másodiknak a' Gróf mellé fogadni, a' ki jól tudgyon magyarul. – Müller Consiliarius Úr tegnap ismét magához hivatott és kérdezett, ha irjon-e Füglistállér Úr iránt a' Testvérijének; én kértem Őtet, hogy halaszsa egy kevesé a' dolgot, míg Nagyságod' akarattját végképpen nem tudhatom, a' mellybe nem telhetik már sok idő.

Mélt. Aranka György Úr' levelét éppen most vettem, a' mellyet így kezd: „Hozzám botsátott levelét 's betses tudósítását, a' mellé-zárt munkátskával egygyütt az *Utazásról* vettem. Azután bémutattam a' Társaság' Gyűlésében; és a' Mélt: Gróf Úr' kegyes ajánlását felolvastam. A' Társaság Ő Nagysága' kegyességét alázatos köszönettel vette, és gratiáját ki fogja kérni.”

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's mélyly tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgálja
Takáts József mpp.

Bétsben, Junius 19^{dikén} 1798.

MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:663

158.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1798. június 20.**

Takáts utasítást kér a szállás megtartására vagy felmondására.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Mindég azon vélekedésben voltam, hogy a' szállásokat tsak hat héttel kell Sz. György vagy Sz. Mihály előtt fel mondani; és ugyan ez volt az oka, hogy eddig nem kértem-ki Nagyságod' parantsolattját a' mostani kvartélyunk iránt. Értésemre esvén, hogy vasárnaphoz két hétre az utolsó terminus a' lakások' felmondásában: könyörgök, méltóztassék Nagyságod mennél előbb tudtomra adatni, mi tevő legyek a' szállás iránt; hogy ne talántán nyakunkon maradgyon a' mostani, ha nem lenne szükség reá; és hogy mást lehessen keresni annak idejében, ha kívántatni fog.

Az ifjú Gróf egészséges, jól iparkodik, 's tsókollya Nagyságod' kezeit; én mélyly tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgálja
Takáts József mpp.

Bétsben, Junius 20^{dikán} 1798.
MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:664

159.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1798. június 24.**

Festetics Lakosil tanulmányaira, az új nevelőre, az Ányos-kiadásra és a szállásra vonatkozó utasításai.

Takáts Urnak iratott: Lakosil Attestatumával meg-nem elégszik Eő Nagysága, mert sok Rubrikában tsak mediocris, és nem eminens, az az tsak gut, nem pedig sehr gut; azért hivassa-el Takáts Ur és pirongassa-meg Eő Nagysága nevével, ha annyit költ reá, ő-is igyekezzen meg-felelni kötelességének.

Füglistaller Urammal – valamint már a' minapi levélben-is egyszer irta Eő Nagysága – nemigen tanátsos Helvetziában – melly igen messze vagyon és most gyanus hely – alkudozni, hanem azon kellene inkább lenni, hogy jöjjön előbb-ki, de a' mint észre veszi Eő Nagysága, annyit látszatik Takáts Ur tétovázni, és habozni, hogy végtére sem Unger, sem Füglisteller, egy szóval senki sem lesz. Az ilyen dolgokban rezolutioval kell lenni, és Kotzkára-is valamit eresztetni. Lám Eő Nagysága sem esmérte Takáts Urat, midőn az Ifju Gróf mellé vette; azért most-is azt tartja, hogy leg-jobb lett volna Füglistellert előbb ki-hozatni Helvetziából, és ugy véle alkudni, de mivel e' már mind késő dolog, mert az Oskola esztendőnek vége közelget, reá áll Eő Nagysága Annibal Ur-ra-is; de vallyon bizonyos-e', hogy el-jöhet olyan hamar? hát ha el-nem válhat az Ifjaktul? vallyon nem adósság tevő-e'? és in materia lubrica nintsen e' rossz hirben? Ő Crisisben volt a' nevelésbeli Principiumi eránt; vallyon Reputatiója helyre állott-e'? Igaz ugyan, hogy nyelveket jól beszél, és Festetics Familiához ragaszkodott, immár nevelést adott, tehát próbált Ember, azért valójában a' mi Eő Nagyságát illeti, örömet reá áll Annibal Ur-ra, hanem tsak 3 dologra kéri Takáts Urat 1) A Méltóságos Grófnénál jó hirt szerezzen Takáts Ur Annibalul. 2) Annibállal tsak alkudjon-meg rezolute, azon deák mondás szerint: delibera diu, fac cito! 3) Ezen 3^{ik} kérést tsak akkor nyilatkoztatja ki Eő Nagysága, ha a' két első, főképpen a' második bé-teljesedik. Mit ígérhessen Annibal Urnak immár tudja, noha Eő Nagysága meg-is fogja tetteben jobbitani ajánlását.

Professor Jordán jól mondja, hogy Vimmer Pottendorfi Kasznár az, a' kirül akart Eő Nagysága kérdezősködni, mert tsak per errorem említette a' Wiedemant.

A mi Ányos Munkája ki-adását illeti, nem talállya azt jónak Eő Nagysága, hogy az árra reá nyomtattasson, mert minden könyvnek eleinte betse lévén, drágább, utóbb oltsóbb, végre megint drágább. A távul lévő Könyvárosok drágábban veszik a' könyveket, ha némelly Exemplárokkal esik valami fatalitas, a' többin helyre hozni szokták; azért nem javasolja Eő Nagysága, hogy az árrát a' könyvre reá nyomtattassuk. Hogy egy forintra szabja Takáts Ur az árrát, Eő Nagysága-is helyesnek talállya. A mi az el-adása modját illeti, ugy gondollya Eő Nagysága, hogy eleinten próbákat kell tenni. Eő Nagysága ítélete a' volna, hogy ha 1000 az Exemplár, abbul 300 in deposito Takáts Urnál hátra tartasson, minden esetekre; 300 Pestre valami könyvárosoknak, 100 Kassára, 100 Debretzenbe, 100 Kolosvárra, és 100 Posonyba küldtetnék. Igaz, hogy abbul 5 Correspondentia támodna, de jobban ki-lehetne a' könyv kereskedés folyamatját, és a Könyvárosoknak személyes emberségeket tanulni; de ha könnyebbség okáért tsak egyre-is bizza Takáts Ur, jól ki kell válogatni az Embert, hogy meg ne tsalatassunk, és olyan Urakkal kel tanátskozni, a' kik a' könyvek kereskedésében Praktikusok.

Czetter Uram réz metszését igen helyben hadja Eő Nagysága.

Ami Molnár Borbála Munkáját illeti, meg-vallya Eő Nagysága, igen fél tőle, mert nem hiszi, hogy nagy betületet vallyunk véle, de mivel már fel-kötöttük a' Kolompot, minek utánna be-küldi, az ajánló Verseit, igen-is reá áll, hogy nyomtattassuk-ki.

T. Szabó Dávid Urtul igen örömet el-fogadja Eő Nagysága az Ajánló^V Verseket, és fogis néki ajándékot adni, Munkáját pedig mivel Takáts Ur helyben hadja, a' Molnár Borbála után ki-adjuk nyomtatásban.

T. Virág Benedek Ur munkáinak-is igen fog örvideni.

Hogy Leupoldus Theatrum Machinarum⁸⁷² 7 forinton vette meg Takáts Ur, szereti, már most dessen Schauplatz der Wasserkünsten⁸⁷³ 12 forinton-is vegye-meg Eő Nagysága számára, azért megint vissza-küldetik a' nyomtatvány.

Igaz, hogy szeretné Eő Nagysága, ha a' szállás valamivel nagyobb volna, hogy az Ifju Gróf egészen magános szobában lenne, 's tanulna, a' melly szoba még-is mindég nyitva, és szem alatt volna; de fel-vévén, hogy maga Eő Nagysága fel-nem mehet, Takáts Ur leg-jobban ugy erányozhatja a' dolgot, hogy vagy meg-maradjon a' szállás, vagy ha nagyobb, ugy 600 forintig lehet leg-fellebb ereszkedni a' szállás árrában. Noha némelly okokra nézve jobb szeretné Eő Nagysága, ha még 1 Esztendeig tsak ugy maradna meg a' szállás, a' mint most van, mindazáltal, ha 400 forinton jobb szállást lehet a' mostaninál fogadni, azon esetre minden kérés nélkül fel kell fogadni.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 259. köt. 1798:457

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 259. köt. 1798:662

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 259. köt. 1798:663

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 259. köt. 1798:664

160.

Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1798. június 29.⁸⁷⁴

Takáts jelenti a grófnak, hogy Molnár Borbála munkája nemsokára kikerül a cenzúráról, Anyos nyomtatása a végéhez közeledik, új nevelőt pedig még nem talált.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Molnár Borbála, Nagyságodnak kegyes elfogadásához képest, az ide rekesztett ajánló verseket küldötte-meg a' tegnap póstával, mellyeket előre közölni Nagyságoddal szükségesnek tartom, hogy a' miben változtatást kíván tétetni Nagyságod', megírni méltóztassék. A' munkája már hétfőn meg tér a' Censuráról; és így, ha parantsollya Nagyságod, mindgyárt el lehet kezdeni a' nyomtatást, mihelyest egy két nap mulva vége szakad egészen Anyos Verseinek. Ezekből talán leg jobb volna az exemplarokat *Kis* nevű Pesti Könyv-ároshoz eladás végett küldeni, a' szokott tíz procentónak megígérése mellett. Hát a' velin papirosra nyomtatott példákat mind Keszthelyre küdgyem-e? és szinte úgy a' borítékba előbb it békötve? Batsányi-is kíván belőlek nyomtatványt: adhatok-e^{VI}? És a' közönséges^{VII} papirosú nyomtatványokból hányat méltóztatik néki ajándékozni Nagyságod; mert tartok, hogy a' jutalom várás mellett, ezekből-is ne kívánnyon számos exemplárokat.

⁸⁷² LEUPOLD, Jakob: Theatrum machinarum generale, Leipzig, 1724

⁸⁷³ LEUPOLD, Jakob: Theatrum machinarum hydraulicarum, oder Schau-Platz der Wasser-Künsten, Leipzig, 1724

⁸⁷⁴ Ld. Regestrum, [1798]:19

A' Tanító iránt mind eddig nem vévén Nagyságod' rendelését, függőben vagyon a' dolog. Igen vágyakodom megtudni, ha Hannibal Ur iránt közlött gondolatom tetszhetett-e Nagyságodnak. Scheppelin Úr is még várakozik.

A' szállás' felmondása felől ki kértem Nagyságodnak parantsolattját: a' levelem talán későn ért kézhez, és mivel már az idő vége felé jár, a' jövő hétfőn tsak fel mondok; annyival inkább, hogy ezen az árron, ha szükséges fog lenni, mindenkor találunk nem tsak ilyen hanem jobb kvártélyt-is, Szent Mihály napjáig.

Az iskola esztendő' vége-is közelít. Paulin Úrnak talán jókor meg kellene mondani, hogy jövendőjéről gondolkodgyék.

Lakosil felől mit méltóztatik rendelni Nagyságod? A' mostani házi-gazdája tudakolta tőlem, ha a' vakatziót a' városon kívül tölti-e, vagy talán éppen egészszen elmegy. Ezen esetre fel kellene ott-is eleve mondani.

Birkenstok Consiliarius Úr nagy örömmel 's tisztelettel fogadta Nagyságod' köszöntését. Prefectusnak senkit nem tudott ajánlani. A' fia mellé-is, úgy mond, már régóta keres alkalmas embert, a' mellynek fogyatkozása igen ki-üt rajta.

Frantzia mesternek egy Masson nevezetű betsületes embert fogadtam. Jó előmenetellel tanul tőle az ifjú Gróf, a' ki alázatosan tsókollya édes Ura Attya' kezeit; én a' leg mélyebb igaz tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, Junius 29^{dikén} 1798.

MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:700

161.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1798. július 5.**

Takáts jelentése Hannibalt felfogadásáról, Ányos munkáinak kinyomtatásáról, és Molnár Borbála verseinek elutasításáról.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Hannibal Úr kész ugyan akár mi más szerentsén kiadni, és Nagyságod' szolgálattjába lépni;de, mivel mostani Tanítványinak Nagy-annyok még tellyességgel nem határozta-meg az időt, mellyben a' Kis-aszszonyt magához veszi, a' nagyobbik Grófnak-is megvagyon ugyan már ígérve, hogy a' nemes Magyar Testőrző Seregnél az övé leszen az első üresség, de minthogy az időt tellyességgel nem lehet előre meghatározni; ő pedig az Ifjakat elnem hagyhattya, míg szárnyokra nem botsátkoznak: azért, noha sokára nem haladhat már dolga, hogy bizonytalanságban ne legyünk, Scheppelin Urat újra megszólítottam, és bizonyos reménységet adtam néki a' nevelő hivatalra az ifjú Gróf mellé. Ha talántan Nagyságodnak akár mi tekéntetből nem tetszenék, Hannibal Úr mindég kész leszen helyét kipótolni.

Azon nehézségek felől, mellyeket Nagyságod méltóztatott volt írni, módgyával tudakozódtam másoktól-is, vígyáztam külömben-is; de mondhatom, hogy Hannibal Urat legalkalmasabbnak tartanám az ifjú Gróf' Kormányzójának. Költöttek ugyan ellenségi egygyet-mást nevelésbéli principiumira; de mivel a' Törvényszék ártatlannak találta, nints mit tőle tartani. Azon tselekedet, hogy Tanitványa Tanítottjának jelenlétében egy ismérős

Aszszonysággal 's leányával beszélgetett, nem tartom elegendő oknak, hogy egy Nevelőről, a' kit mindenek betsülnek characterjéért, rossz ítéletet lehessen hozni. Lészen alkalmatossága Nagyságodnak a' vakatzió' alkalmatosságával az embert jobban kitanulni; mert, a' mint hallom, Gr. Hunyaditól által fog Keszthelyre menni, Nagyságodnak engedelme szerént.

Ányos munkáji már elhagyták a' sajtót, 18 árkust adtak. A' Nyomtatónak 270 forintot fizettem. Mire Exactor Uram feljön; lesznek már exemplárok békötve, és az egész költségek lajstromát elkészíthetem akkorra. Az Albertiné' könyvnyomtató műhelye igen drágás. Midőn az Ányos' munkáji' árát letettem, úgy fejezte-ki magát a' Buchhalter, hogy jövendőben olyan papírosra, millyenen Anyos nyomtattatott, 16 forint alól nem nyomtathatná árkusát. Azért én már másoknál-is kérdezősködöm; és a' mire más munka adódik prés alá, egy magyar Nyomtatónak lesznek újdón újj betűji. – Molnár Borbála' munkáján akár mennyire egyengettem-is, és a' kényesebb helyeket meg rázogattam: a' Censor még-is a' fő Revisióra akarta adni; hogy tehát ezen különben szép munka egészszén fel ne akadgyon, vissza-vettem a' Censortól, olly gondolattal, hogy elküldgyem Molnár Borbálának, a' planumának megváltoztatása végett. Így azután minden nehézség nélkül ki jöhet, és bizonyosan igen kapós leszen a' munka. Általlyában az ide való Censor igen scrupulosus kezd lenni; mert nem régiben maga-is megintetődött egygyik munkája miatt, mellyet külföldön nyomtattatott. Írtam már Virág Benedeknek, hogy siessen munkájának öszve-írogatásával. Ez igen jó volna második kötetnek. Bárózi Urnak-is írok Baadenbe, hogy gondollya reá magát írásainak tisztára való el készítésére. Talántán nem ártana Földi Uramat-is sürgetni. Weszprémi Uram által felküldött levelet az Exactor Ur által le fogom Nagyságodnak küldeni, mellyben Bonnetnak Contemplation de la Nature nevű munkájáról vagyon értekezés.

A mostani szállásunk több tekintetből nem igen alkalmas, kivált nyáron a' bűz, és a' rekedt háló szoba miatt: azért mindgyárt az Universitásnak által-ellenben egy igen tsínyos, világos, könnyű menetelű házban, hat szobából álló heyes szállást fogadtam 450 forintokon. A harmadik emeletben vagyon ugyan, de a' gradits olly jó olly menedéskes, hogy legkisebb terhére sem eshetik a' járónak, és a' szobákat nem lehetne jobban elrendelni az ifjú Gróf számára, a' mint ezen házban vagyon. Eleget utánna jártam, hogy az első vagy második sorban talállyak valamivel jobb lakást, mint a' mostani; de valóban vagy mértéktelenül drágák voltak, vagy majd egy majd más tekintetből alkalmatlanok.

Az ifjú Gróf alázatosan tsókollya Nagyságod' kezeit. Folyvást szolgál néki az egészség, 's merem mondani, hogy a' leg jobb reménységgel biztathattya Nagyságodat.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyességébe, 's a' legmélyebb tisztelettel vagyok Nagyságodnak

alázatos szolgálja
Takáts József mpp.

Bétsben, Julius 5^{dikén} 1798.

MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:712

Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1798. július 10.

Festetics kikéri Takáts véleményét Hegyi József levelével és a nyári utazás tervezett útvonalával kapcsolatban. Utasításokat küld a Minervára, Batsányira és könyvbeszerzésekre vonatkozóan.

Takáts Urral mind Hegyi Professor Ur Levelének mássa, mind az arra irtt válasznak Extractussa közöltetvén, vélekedése ki-kéretett.

Ezen Levélből veszi észre Eő Nagysága, hogy előbbi Levelét még nem kapta Takáts Úr; ahozképest meg-ujjítja declaratióját, hogy igen-is örömet reá áll, hogy Annibal Ur jöjjön az Ifju Grofhoz, tsak végezzen véle Takáts Ur bizvást. Paulin Uramat pedig talám hasonlóképpen még 1 Esztendeig meg-lehetne nála hagyni, hogy a' változás az Ifju Grofnak hirtelen ne essen, avagy ha gondollya Takáts Ur, hogy nem nagy a' változás, tehát egy Magyar Ifjat fog néki szerezni Eő Nagysága.

A Vacatiok eránt ez Eő Nagysága Projectuma, hogy Sz. István nap táján a' Baltavari Festetitsekkel, de talám nem egy seregben ide Keszthelyre jövéen, innend utóbb Varasdra, Zágrábba, Carlstadtban, per viam Josephiam Seguiaban, onnand Porto Re Buccarii etc. Fiumében, onnand per viam Carolinam Mercopailba etc. vissza Zágrábba, onnand Laibach, Trieszt, Lippitza, Aquileja, Goriczia, meg vissza Laibachba, Graetzban, Maria Czellban utazna Takáts Ur az Ifju Gróffal; melly utazásra jó volna Paulint Uti Társnak el-vinni, mert ő esméri a' vidéket. Lehetne ezt úgy is meg-fordítani Graetznek Tergestumba menvén, 's azt a' mi itt meg-iratott, meg-járván, végre Varasd felé vissza jönnének Keszthelyre.

Lakosilt (Jordán Urat tanátsul kérvén) Führenberg nevű, vagy más Urasághoz, a' hol az Erdő manipulatiot értő jó Tiszt vagyon, Vacatio alatt, úgy mint taval, ki-lehetne adni. Evégett tehát tanátskozzon Takáts Ur Jordán Urammal. Hát ha Ranzoni Uramhoz küldetne? de talám ott Erdők nintsenek.

Molnár Borbála Asszonyság Dedicatióját corrigálja Takáts Ur, a' mint tetszik, az olyanokba Eő Nagysága nem mer avatkozni; egyéb eránt, ha a' Censura admittálja a' Dedicatiot, azt-is tsak nyomtattassa-ki Takáts Ur. Akart Eő Nagysága ujjonnan 500 f. a' Magyar Litteratura számára fel küldeni, de bizonyos okokra nézve a' Vacatiokra hallasztja Eő Nagysága, a' midőn maga fogja Eő Nagysága által-adni, 's bővebben értekezhetik véle.

Ányos Munkáit ki-által kellessen el-adatni, arrul tanátsot nem adhat Eő Nagysága, és gondolatit már meg-irta. Keszthelyre sem velin, sem más Exemplárt Eő Nagysága számára nem kelletik küldeni, hanem a' Bibliotheca számára 1 Exemplárt Velinben, eggyet Papirosban most és jövendőben kelletik le-küldeni, de annak árrát le-fogja Eő Nagysága pénzül tenni.

Batsányi Ur felül tett Kérdéseit Takáts Urnak nem érti Eő Nagysága, mert ha már előre Renumeratiot kapott, és ha nyereség lesz az el-adással, akkor-is kapja részét, hogyan lehessen azon kívül Exemplárokat-is adni? Ha úgy kezdjük, soha semmire sem megyünk, előbb gazdálkodni kell, utóbb generosuskodni, úgy-is nem magunknak szerezzük, hanem a' Tudosoknak elől-segállására, ha pedig dissipatioval megy az Oeconimiaja a' Könyv ki-adásnak, soha consistentiára nem jön a' dolgunk. Azért gondoljon-ki Takáts Ur egy okos medius Terminust, és adja azt Eő Nagysága kezére.

Metzburg Uram meg-halálozván, el-fognak ritkulni Munkái, téssék 4 Exemplárban a' Georgikon számára az Institutiones Mathematicae⁸⁷⁵ 7 Tomusbul álló könyvét meg-szerezni.

⁸⁷⁵ METZBURG, Georg Ignaz von: Institutiones mathematicae in usum tironum conscriptae, 1-7., Wien, Trattner, 1780-1791

Az Ifju Grófot köszöntvén Eő Nagysága Böltesség Szent gyakorlásiban elől-menetelt kíván.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 259. köt. 1798:633

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 259. köt. 1798:700

163.

Takáts József Festetics Györgyhöz

Bécs, 1798. július 13.

Takáts beszámol korrepetitor kereséséről, Batsányival folytatott beszélgetéséről; leírja véleményét Hegyi fordításáról.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Már szavát adta Scheppelin Úr, hogy bizonyosan elfog jönni az ifjú Gróf mellé, és most hallom, hogy, a' fizetést kevesellvén, máshová szegődött. Nem hiheti Nagyságod, mennyit járok kelek utána, hogy leg alább addig-is, míg Hannibál Úr meg szabadul, jó Emberre tehessek szert. Én azt gondolnám, hogy inkább a' Baltavári Festeticsiek mellé kellene addig valakit szerezni, úgy hogy a' superinspectio Hannibal mellett megmaradna, míg már vacantia leszsz a' Magyar Gárdánál. A' mostani Magyar mestert derék embernek tarttya Hannibál Úr, és arra reá merné bízni Grófjait. Kértem Ötet, hogy írjon Nagyságodnak, 's nyilatkoztassa-ki egyenesen szándékát. Ő ígéri, hogy minden esetre jó Férjfiat kíván keresni, mellyben meg lehessen nyúgodni.

Molnár Borbála' munkáját leküldöttem egy Barátomnak Pozsonyba, hogy adgya ott Censurára, mert én valóban nem találok ollyast benne, a' mi a' tilalmat megérdemelné. Majd meglátom, mint szolgál a' szerentse.

Batsányi Úr, minekelötte a' Könyvkötő tsak egy exemplárt-is hozott volna hozzánk, reám írt, hogy küldgyek néki bé-kötött exemplarokat. Én mivel azt nem tehettem, goromba levelet írt ismét. Azért, hogy megmenekedhessem ezen zordon természetű ember' durvaságától, hat exemplárt küldöttem néki, kijelentvén azon okokat, mellyeket Nagyságod is méltóztatott az egész Institutom' hasznára említeni.

A' mi Pesti Professor Hegyi Ur' fordítását illeti, az én ítéletem az, hogy Gebhardi' históriája többek között túrhető ugyan, de nem tökéletes, és, minthogy az originalis nyelvet majd ki ki érti, a' kik munkájinkat fogjuk olvasni, és az originalis kiadás oltsó, inkább azt fogják venni 's olvasni, mint a' fordítást. Azon kívül-is a' munka olly bő, hogy másfél esztendei fundusunkat talántán egészszen elnyelné. Jobbnak tartanám, ha Földi János Urnak íránk a' historia naturalis iránt. Ez bizonyosan kapósabb 's jobb munka lenne.

A' Gyulai Predicator Úrnak Weszprémi István Úrhoz küldött levelét ide zárom; hogy láthassa Nagyságod azon Férjfiúnak igyekezetét.

Metzburgnak Isntitutiones mathematicae nevű munkáját tsak holnap kaphatom-meg. Salamon Úr által le fogom küldeni.

Az ifjú Gróf tsókollya Nagyságod' kezeit. Az utazásnak igen örül; de kér, hogy inkább innét kezdgyünk hozzá, hogy a' vacatio' végét Keszthelyen tölthesse.

Anyos' munkájáért eddig 295 f. 's 44 xrt fizettem. Minthogy a' Rézre-nyomtató', 's a' könyv-kötő bérét még nem lehetett ki-számlálnam, az egész számadást valamivel későbbben fogom alázatosan le küldeni Nagyságodnak.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's a' legmélyebb tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, Julius 13^{dikán} 1798.

MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:738

164.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1798. július 20.**

Festetics nyilatkozik Hannibalról, és leírja a nyári utazás módosított útvonalát.

Válaszoltatott: Éppen nem tsudálkozik Eő Nagysága hogy Seppelin Ur máshová szegődött, mert annyira hallasztottuk őtet, és alattomban másikat kerestünk, olyan irresolutioval bántunk, hogy éppen nem lehet rosszul meg-ítélni, ha magáruul gondolkodott; meg-igazodik tehát, hogy dum Roma deliberat, Saguntum perit; Eő Nagysága az első Levelében-is javasolta Seppelin Urat, noha nem esmérte, de tsak hogy által estünk volna.

Most immár a' mint látja Eő Nagysága, Annibal Urnak volna-is kedve, nem-is, jövő Postán bővebben fog annak-is írni Eő Nagysága, addig-is tsak végezzen véle Takáts Ur, hogy ő addig szerezne a' Tolnai Ifju Gróf Festetitseknek egy más Prefektust, ugy mint a' mostani Magyar Mestert, 's lenne superinspectioja azokra-is.

Az utazásra nézve reá áll Eő Nagysága hogy Bétsbül egyenesen Maria Czellbe, Graetzbe, Laibachba, Goritziába, és Mesztre által Velentzébe, onnét megint Mesztrén vissza Tergestumba, onnan Fiuméba, onnét per viam Carolinam Karlstadtba, mindazáltal előbb Porto Re Buccari, Buccaritzát meg-látván, onnan Carlstadtbul per viam Josephinam Czenkre, onnét a' Militare Confiniumon, ugy mint Lika, Oguhu, Szluin, Rinya, Petrinya, Zágrábba, Varasdra, és Csáktornyai Uradalmon keresztül ide Keszthelyre mennyen a' Marsruta; azért el-várja Eő Nagysága, a' Projectumot, hogy mennyi pénzt assignáljon az Utazásra. A szekeret jókorán igazittassa-meg, valami négy pisztolyt-is vigyen az Utra magával. Paulint vigye magával, jó lesz ha még egy Inast-is fel-fogad az Utazásra.

Helyben hagyja Eő Nagysága hogy jobb szállásra szert tehetett, 's ditséri hogy magosan vagyon, a' Lakás, mert egészségesebb a' levegőég, tágosabb a' Lakás, és világosabb.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 259. köt. 1798:738

165.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1798. július 23.**

Takáts hírt ad újabb nevelő-jelöltekről, Molnár Borbála munkájának újabb elutasításáról, az Anyos-kötet terjesztséről.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Hannibal Úr' leveléből-is méltóztatott Nagyságod megérteni, miben vagyon a' dolog a' Nevelő' válogatására nézve. Egynéhány napoktól fogva többekkel jöttem öszve, kiket ajánlottak; de részint igen-is korosak, részint majd egy majd más tekintetből nem a' házhoz

valók. Egynek ugyantsak reménységet adtam, Humburg a' neve, születésére nézve Strasburgi, de nyoltzadfél-esztendőől fogva Florentziában volt a' Battyánál. Jól beszéll frantziául, olaszul, nem olly nagy készséggel, de jó kiejtéssel németül; alkalmasint, noha nem a' mí accentusunk szerint deákul. Az ember szelíd, és a' conditiokra reá áll. Vélekedésem szerint tehát, vagy ezt kellene, addig legalább, míg Hannibal Úr megszabadulhat, az ifjú Gróf mellé fogadni, vagy Unger Urat, a' ki elevebb, deákul, 's németül igen jól veszéll, alkalmasint frantziául, olaszul, 's ért angolul-is. Ha már az első Tanító olyan leszsz, a' ki sem magyarul sem deákul nem beszéll, nem tudom, ha nem volna-e jobb másodíknak ollyan embert fogadni, a' ki ezen két nyelvben jártos. Illyen volna azon Férjfiú, a' ki most Hannibal Úr' Grófjait a' magyar 's deák nyelvekben gyakorollya. Betinkoffer a' neve. Ki tanult orvos, de a' költség szúke miatt nem graduáltathatta eddig magát. Szorgalmatos, tsendes ember, 's a' kinek tudománya-is vagyon. Hannibal Úr igen ditséri őtet. Ez talán kipótolhatná, ha Nagyságod jónak talállya, Paulin Úr' helyét, a' vakatziók után.

Molnár Borbála' versei Pozsonyból-is vissza jöttek a' Censortól, a' ki tsak azon tekintetből nem írta rá az Imprimaturt, mivel Bétsben fog ki-adódni. Szükségesnek tartom, hogy Nagyságod mások' itéletét-is méltóztassék kikérni a' munka iránt, ha méltó-e, hogy a' M. Minervába bé iktattassék. Ha némü némü helyben-hagyást érdemel, nem kétlem, hogy Budán négy Censorok-is lévén, valamelyik helyben ne hagygya. Igaz, hogy sokkal jobb volna, ha valamivel későbben jönne ezen munkára a' sor a' ki nyomtatásban; de hogy egészszen elnyomattassék, nem találok elegendő okot benne. Kár, hogy nints jó kész munka kéznél. Mind Szabó Dávid, mind Virág Benedek bíztatnak; de a' felküldések üdeje még bizonytalan. Talán nem is árt egy kevesé várni.

Jordán Professor Úrnak által-adtam a' levelet. Pestről Keszthelynek veszi az uttyát. Igérte, hogy Lakosil' számára jó helyet fog ki keresni a' szükséges praxis végett.

Fischer Úr hozzánk hozta a' Keszthelyi Kastély' rajzolatlyát, egy levéllel egygyütt, a' mellyeket Metzburg munkájival egyetemben alázatosan kezéhez küldöm Nagyságodnak.

Ányos munkájiból küldöttem már Weszprémbe 50 nyomtatványokat; ugyan annyit Kolosvárá Pataki^{VIII} Doctor Úrhoz, 25 N[agy]Enyedre Benke Professorhoz, 25 Marosvásárhelyre Gr. Teleki Domokoshoz, és ezen Urat megkértem a' fő inspectiora-is Erdélyben. Kultsár Úr kért 50 exemplárt eladás végett. Küldök mostanság Pestre, Debretzenbe, Pozsonyba-is, mihelyest elegendő számmal lesznek békötve.

Az ifjú Gróf tsókollya Nagyságod' kezeit. Szorgalmatosan készülget az utolsó examere, 's az erköltsi oktatásokat-is figyelmetesen hallgattya. Ha jóvá hagygya Nagyságod a' vakatzióbéli utazást Bétsből kezdgyük.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's mélyly tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, Jul. 23^{dikán} 1798.

MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:768

166.

Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1798. július 31.

Festetics utasítása Takátsnak az új nevelőkről, a nyári utazás menetrendjéről, és a Georgikon számára leküldendő dolgokról.

Válaszoltatott: 1. Hogy addig-is, míg Annibal meg-szabadulhat az Ifju Gróf mellé valaki fogadtasson, örömet reá áll Eő Nagysága Unger Urra, mivel ugy is bizonytalan mikor fog meg-szabadulhatni Annibal, ha pedig Unger meg-változtatná szándékát, azon esetre Humburg Uramra-is reá áll Eő Nagysága.

2. Ha Bettinghofert az Ifju Gróf Festetitsekhez szánjuk, és Unger Uram ugy-is magyar, Paulint talám még meg-hagyhatni az Ifju Gróf mellett; de ha más okokbul gondollya Takáts Ur Bettinghofert az Ifju Gróf mellé állítani, nyilatkoztassa ki magát bővebben.

3. A Magyar Litteratura felül bővebben fog Eő Nagysága ide haza szállani, azonban jó lessz Földy Uramra irni, Szabó Dávidot és Virág Benedeket buzdítani.

4. Jordán Professor Urnál lett közbevetését Takáts Urnak köszönnév, tovább is ajánlya Eő Nagysága, hogy Lakosilt jó helyre a' hol Erdők Regulatióját tanulhatja, helyeztesse, a' költséget nem szánnya Eő Nagysága.

5. A vacatziok eránt ugy gondolkodott ismét Eő Nagysága, hogy Bétsbül Maria Czellbe, onan Graetzbe, Laibachba, Velentzébe, onnan vissza Triesztbe, innét Zágrábba, Karlstadtba, per viam Carolinam Fiuméba, onnan Porto Re, Buccari, Buccaritz, Seguiába, per viam^{IX} Josephinam vissza Carlstadtba, megint Zágrábba, Varasdra, Csáktornyára, Szent Miklósrá, és Keszthelyre jöjjenek. Ezen Utazásra assignál Eő Nagysága 800 forintokat, mellyeket Takáts Ur Náthán Zsidótul fel-vehetne, mivel Bétsben vagyon így nem kellene a' pénz fel-küldéssel bajoskodni.

6. Petrák Ulrich Ravelspachi Plebanus és Benedictinus a' Georgikon számára 30 mérő Sáfrány hagymát vagy gyökeret akar küldeni, ennek árra Bétsig állitva 2 forintjával számlálván mérejét 60 f.; azért fizesse ki ezt Takáts Ur, és mivel a' Safrány hagyma ültetésének ideje igen el-közelit, szükség azt minden hallasztás nélkül Balassa Számtartóhoz Sopronyba le-küldeni, a' ki azonnal tovább ide inditsa, mert egyébképpen el-romlanak a' hagymák, és az idő el-késik.

7. Fischer Uramnak Rajzolatit vette Eő Nagysága, de arra tsak a' vacatiokban fog felelni.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 259. köt. 1798:768

167.

Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1798. július 31.

Takáts beszámol Hannibalról, az úti előkészületekről, és az Ányos-kötet terjesztéséről.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegységű Uram!

Annibál Úr vévén Nagyságod' levelét, bizonyossá tett, hogy nem szükség az ifjú Gróf jövőndő Gondviselője miatt többé aggódni; mert ő nem kételkedik, hogy October' végével bé ne állhasson tisztébe. A' melly nehézségei vagynak, szóval fogja közölni Nagyságoddal, és

reményli, hogy könnyen lehet rajtok segíteni, 's azért akadályt nem tesznek. Így már meg lehetne nyugodni. –

A' vakatziobéli útasra fog legalább-is ezer forint kezemnél maradni. Ez, úgy vélem, elegendő lesz a' költségekre. – Most már alkalmasint kész az examenre az ifjú Gróf, mellynek 20^{dik} Augusztus felé szakadhat vége. Addig azon tájnak le-írását-is, mellyen keresztül fog az utazás vinni, elfogjuk olvasgatni; és a' többi szükséges készületeket-is megtenni.

A' Magyar Minervából már útnak eresztetem:

Weszprémbe, Kis Ferentz Vice Praefectushoz ----- 50 Exempl.
Pozsonyba, Döme Károly Studiorum Praefectushoz ----- 25 Exempl.
Esztergomba, Kultsár Professorhoz ----- 50 Exempl.
Pestre Kis József Könyv-áros 's könyvkötőhez ----- 170 Exempl.
Debretzenbe, Sárvári Professorhoz ----- 25 Exempl.
Erdélybe Gr. Teleki Domokoshoz ----- 100 Exempl.

A' napokban ismét nyerek egynéhány száz exemplárokat bé-kötve a' Könyv-kötőtől; azokat-is széllyel elfogom részint a' hiteles Könyvkötőkhez, részint ismérős derék Urakhoz küldözgetni. Ezeknek, az exemplarok mellé egygyet egygyet rekesztetem az író papirosra nyomtattattak közül, fáradságoknak némű némű megjutalmazására. – Az expeditio' dolga sok bajjal 's akadályokkal jár; p. o. a' mellyeket Erdélybe utasítottam, az idevaló Censura a' Szebeni Revisióhoz igazította a' nyomtatványokat.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's tökéletes tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgálja
Takáts József mpp.

Bétsben, Julius 31^{dikén} 1798.

MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:825

168.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1798. augusztus 7.**

Takáts beszámol Hannibal leutazásáról, Lakosil jövő erdészeti tanulmányairól, valamint Batsányi, Csizi, és Szabó Dávid leveleiről.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Annibal Úr már elindult Bétsből, 's a' jövő vasárnap' tiszteletére kíván lenni Nagyságodnak Keszthelyen. Mivel bíztatott, hogy magára vállalhattya az ifjú Gróf nevelésének folytatását; addig, míg Nagyságodnak tudósítását vehetem, elhalasztom az Unger vagy Humburg Urral való végső alkút. Sőt még Scheppelin Urat-is meg lehet fogadni, mivel az ifjú Gróf Erdődi mellé, a' hová kellett volna nékie menni, azon Pap úr, a' kiről írtam volt Nagyságodnak, állott-be Praefectusnak. Én ugyan mondhatom, hogy, ha a' nehézségek talán különös akadályt nem okoznak, mindenek előtt Annibal Urat kívánám a' Gróf Laszlóhoz okos Kormányozónak adatni.

Jordan Professor Úr már javasolt egy helyet Lakosil számára; tudni illik Weitrán vagy a' szomszéd helységben, vagyon Gróf Boukovinak egy gazdaságbéli Institutuma, mellyben az

ifjak egyenesen a' Forst-wesenre taníttatnak. Vagyon mind teoriara mind praxisre alkalmatosságok; mert egy különös helyben mind a' fáknak mindenféle nemeit 's a' velek való bánást meg tanulhatták, mind az erdők' regulatzióját gyakorlás által jobban felérhetik. Igérte, hogy írni fog az oda való Gondviselőnek, a kitől mindeneket bővebben megérthetünk, és én azonnal fogom rólok Nagyságot tudósítani.

A' Ravelsbachi Plebanustól még senki sem jelentette magát. Mihelyest béhozzák a' sáfrány hagymákat, le küldöm Balassa Úrnak, hogy azonnal tovább szállíttassa.

Batsányi Úr a' napokban az ide zártt levelkét köldötte hozzám, mellyből kitetszik, hogy Major Bárótzai Úr' fordíttását-is gondgya alatt kívánnya kiadatni. A' munkát még nem láttam, mert Bárótzai Úr még által akarja előbb maga-is olvasgatni egészszen. Nagyságod' bölts meghatározásától függ, ha a' M. Minerva kiadásába legyen-e jövendőben-is befolyása Batsányi Úrnak, és mikor kellessék elkezdni a' nyomtatást.

Csizi István, Fő Strasamestertől-is vettem tegnap egy levelet, a' mellyet egész valóságában le küldöm Nagyságotnak, alázatosan kikérvén, hogy a' felelet' foglalattjáról méltóztassék tudósítani Nagyságod, ha méltónak itéli, hogy még Bétsből lett elindulásunk előtt írjak azon tudós Hazafinak. Fabián Juliannának Gr. Gvadányival való verses levelezése már kijött Weber Pozsonyi Könyv-nyomtatónál. Az ugyan nem igen sokkal ígér belső érdemére nézve; ha tsak a jó példát nem szükség tekintetbe venni.

Szabó Dávid Úr írja, hogy nem sokára fel küldi munkáját, melly mellé már díszesen ki vagyon vágva a' képe. Ez-is kellemetesebbé 's kelendőbé fogja a' könyvet tenni. – Weszprémi Urnak-is írtam már Debretzenbe Földi János Ur' Historia-Naturalisa miatt. Virág Benedeket-is fogom buzdítani.

A' Náthán Zsidó Baadenban vagyon; de nem-is leszsz, gondolom, szükség a' pénz felvételre, mert, a' mint már tudósítottam Nagyságotnak, közel 1000 forint fog maradni az útra. Az ifjú Gróf alázatosan tsókollya Nagyságod' kezeit. 21^{dikben} talán által-esik egészszen az examenjain, és így azonnal útnak indulunk.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, és szokott mélyly tisztelettel vagyok

Nagyságotnak

alázatos szolgája
Takáts József

Bétsben, Aug. 7^{dikén} 1798.

MOL Festetics Levéltár P279 13. cs. 1798:826

169.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1798. augusztus 23.**

Takáts beszámol az ifjú gróf és Lakosil vizsgáiról, az utazás előkészületeiről, a Minervával kapcsolatos levelekről.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Minthogy Annibal Urral való alkúróll semmi bizonyos hírt nem vettem elmenetelünk előtt, függőben hagytam Scheppelin, Unger, 's Humborg Urakat, elkérvén mindegygyikének attressét, hogy, ha szükséges lenne, azonnal fel lehessen őket által találni.

Az ifjú Gróf szerentsésen elvégezte az utolsó examenjeit; 's így előbb megtisztelvén Baadenban a' Méltóságos Grófnét, 's Ő Excellentiáját a' Nagy Asszony Annyát, holnap

utnak indulunk. – Minden módot meghányván a' lovak miatt, leg jutalmasabbnak 's bátorságosabbnak találtam itten jó négy lovakat fogadni, a' mellyek ha elgyőzhetik, egészszen Keszthelyig visznek. De tizenkét forint alól naponként senki nem-is ereszkedett alkúba. – Vagynak egynéhány helyre attresseink, különösen a' Velentzei Commendáshoz Gróf Kinszkitől.

Lakosil-is ditséretesen tsinálta examenjeit, 's egy könyvvel meg-is ajándékoztattott. Jordán Professor Úr egészszen magára vette a' már megírtt helyre való kiküldetését, 's a' fő Tisztnek való ajánlását. De még semmi bizonyost nem mondhatott a' hónapi fizetésről. 50 forintot adok az ifjú' kezébe; hogy számot adgyon utóbb róla. Jordán Úr 3^{dik} Sept. indul-el Pestre.

A' Náthán Zsidótól felvettem, mint Nagyságod méltóztatott parantsolni, 800 forintokat. Le küldöm általa Szabó Dávid', 's Nagy János' bé küldött munkáját. Emezt nem itélem méltónak a' ki-adattatásra. Írtam Virág Benedeknek-is, 's bízattam munkájának öszve-írására. Úgy gondolom, maga fogja el hozni magával Keszthelyre; mert Szabó Dávid Úr azt jelentette utolsó levelében, hogy Kultsár 's Pyber Úr' társaságában (a' ki Senecát fordítya magyarra) September 25^{dike} felé Keszthelyre szándékoznak menni Nagyságodnak tiszteletére, 's az Institutumnak látására. Akkorra Szabó Dávid Úr az ajánló Verseket-is el készíti.

Bárótzai Sándor Úr közlötöte velem a' frantzia nyelvben azon munkát, mellyet magyarra fordított. A' titulusa mindgyárt el ijesztett: L' Adepte moderne ou le Vrai secret des Francs-macons. Elég nyájos ruhába van ugyan a' dolog öltöztetve; de, úgy vélem, az arany tsinálásról való babona nem érdemli-meg a' terjesztést. Oldalaslag értésére adtam, hogy a' Censura nehezen fogja a' munkát helyben hagyni.

Káts István-is kezemhez adta némelly kéz-íratinak lajstromát, mellyet ez uttal le küldök.

Hegyi Professornak éppen tegnap vettem levelét, mellyben arra kér, hogy alkalmatosságot szerezzek fordíttásának felküldhetése végett.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's a' legmélyebb tisztelettel vagyok Nagyságodnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, Aug. 23^{dikán} 1798.

MOL Festetics Levéltár P279 14. cs. 1798:878

170.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Graz, 1798. augusztus 28.**

Takáts beszámol az utazás első, Grazig tartó szakaszáról.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Augusztusnak 24^{dikén} kiindulván Bétsből, fogadott lovakkal szerentsésen el értünk Maria Tzellbe. Út közben láttunk többi között egy Tsászári puska-tsináló műhelyt 's egy üveg hutát. Az eső eleredvén, a' hegyes völgyes utakat meg alkalmatlanabbakká tette Grétz felé; meg nézegettük mindazonáltal az ágyú 's golyóbis öntő fabricát, ugy nem különben a' drót nyujtó műhelyeket-is; de a' lovak ugy elfáradtak a' szokatlan kapaszkodás és leereszkedés által, hogy Brukkon póstát kellett vennünk; 's ezzel ma jókor reggel beértünk Grétzbe. A' Várost 's vidékét meg vizsgálván, el mentünk más nevezetesebb Professorokon kívül Kindermann nevű

Tudóshoz⁸⁷⁶ is, a' ki az Inner Oesterreichi mappákat olly tsínyosan vágatta-ki; 's bé írttuk az Utazó Könyvbe. Holnap tovább folytattuk Laybach felé utunkat. További tudósításomat megküldeni kötelességemnek ismérem. Az ifjú Gróf tsókollya Nagyságod' kezeit; én szokott mélyly tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Grétzben, Aug. 28^{dikán} 1798.

MOL Festetics Levéltár P279 14. cs. 1798:915

171.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Venezia, 1798. szeptember 6.**

Takáts beszámol az utazás Velencéig tartó szakaszáról.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Grétzből írtt-levelemben alázatosan tudósítottam Nagyságodat, hogy utazásunknak egygyik részét egész addig a' Városig szerentsésen végeztük; most-is szinte azt írhatom Nagyságodnak, hogy ma szerentsésen elértünk Velentzébe, Mestrében hagyván kotsinkat, a' Stiriai 's Karjai hegyek völgyek nagyon megpróbáltak. Lajbachban meglátogattuk az Érseket, a' ki szívesen fogadott bennünket, 's ígérte, hogy a' míg Triestbe érünk, írni fog oda Testvérjének, hogy kezükre járjon. Oberlajbachból el rándultunk Istriába, 's meg tekintettük azon híres bánya várost, valamint a' Krajnai leg híresebb barlangokat-is Planinában, 's Adelsbergben. Tirknitzbe-is elmentünk volna a' tónak látására; de az alkalmatosság' fogyatkozása, vagy halagatása okozta, hogy az idővel akarván gazdálkodni, tovább indultunk, 's Görtzön, Udinén, Trevisón által, a' postán ide minden szerentsétlenség, de nem minden alkalmatlanság nélkül (mert az Olaszok' telhetetlensége sok ízetlenséget okozott) ide be értünk. Már ma meg néztük az Arsenált; által adtuk a' Commendáns Urnak-is az ajánló levelet, a' ki holnapra ebédre hitt bennünket. Igen ajánlotta, hogy el ne mulasztjuk a' Paduába való menetelt a' Brenta vizén; ha szépet akarunk látni. Ha tehát szolgálni fog az idő, holnap utánn oda is el rándulunk; 's vissza térvén Triesten, Fiumén, Carlstadton, Zágrábán által egyenesen Keszthelynek vesszük utunkat. Reménységünk vagyón, hogy Mestrében kaphatunk lovakat egész Triestig, 's így meg menekedhetünk az olasz póstától, melly nem igazítta magát a' többi Tsászári posta árrhoz. Az ifjú Gróf tsókollya Nagyságod' kezeit; mind eddig leg kisebb változást sem szenvedett fris egészsége. Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's mélyly tisztelettel vagyok

Nagyságod'

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Velentzében, Sept. 6^{dikán} 1798.

MOL Festetics Levéltár P279 14. cs. 1798:956

⁸⁷⁶ KINDERMANN, Joseph Karl (Buda, 1744 – Wien, 1801) térképész, geográfus, író

172.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Trieszt, 1798. szeptember 13.**

Takáts beszámol az utazás Velence – Trieszt szakaszáról.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Velentzéből a' Brenta vízén le hajóztunk Paduáig. Ennél nem lehet gyönyörűsegebb utat gondolni; egymást érik a' katélyok. Viszsa térvén Mestrébe, az új tengelyű kotsival alig tsinálzunk három statiot, hogy ugyan azon új tengely el törött, 's szekerünk feldült, de semmi bajunk nem esett. Sacilében időztünk, míg helyre-igazult a' kotsi; de más nap ismét eltörött a tengely Udinében. Nem lehetnek nyomorultabb mester-emberek, mint ezen Velentzei Olaszok; pedig az árr szabásban nem tudnak mértéket tartani. Ugyan tsak tegnap az Udinei új tengellyel szerentsésen elértünk Trisztbe. Egy Vendégfogadóban vagyunk szállva a' tegnap előtt érkező Nápolyból Londonba menendő Pignatelli követel⁸⁷⁷, a' ki tegnap egy tudóssíttást vett az Udvarától, melly igaznak erősíti a' Frantziaknak az Ánglusok által való megverettetések; de Bonapartéról azt mondgya, hogy 600 emberrel a' partra jutott. Innét azonnal kurirt küldött a' Követ Bétsbe, a' hová maga-is még ma megindúl. – Voltunk B. Brigidó Gubernátor Úr' tiszteletére, a' ki-is ki kérte, hogy tisztellyük nevében Nagyságodat. Az ifjú Gróf egész utazás alatt tökéletes egészséggel bír, 's alázatosan tsókollya Nagyságod' kezeit. – Holnap elindulunk Fiume felé, 's megjárván Bukarit, Portoret, Zenget, a' József uttyán Karlstadtba, 's onnét Zágrában, Varasdon által haza sietünk; annyival inkább, hogy a' tartós esőzés miatt az utak romlani, 's gyengülni kezdenek. Ajánlom magamat Nagyságod' kegyességébe, 's mindenkori mélyly tisztelettel vagyok

Nagyságod

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Triesztben, Sept. 13^{dikán} 1798.

MOL Festetics Levéltár P279 14. cs. 1798:957

173.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1798. október 2.**

Festetics utasítása Lakosil tanulmányairól.

Takáts Ur által olly formán válaszoltatott: hogy még ezen October hónapban [Lakosil] tsak térjen vissza Bétsbe, a' hol a' Realis Oskolába fog járni, és a' számára Koszt és Kvártély fogadtatni.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatu regestruma 259. köt. 1798:1002

⁸⁷⁷ valószínűleg PIGNATELLI, Francesco (1734 – 1812) nápolyi politikus

174.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely, 1798. október]**

Festetics pénzt küld a Magyar Minerva költségeire.

Ezen Költség Laistroma szerint meg-maradott 102 f. 49 xrhoz Eő Nagysága Takáts Urnak még 400 forintokat méltóztatott adni a' Magyar Minervára szükséges költségekre.
MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 259. köt. 1798:1039

175.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Sopron, 1798. október 21.**

Takáts tudósítja a grófot Kultsárral való beszélgetéséről.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Molnáriban beszédbe eredvén Kultsár Professor Úrral az ifjú Gróf neveltetéséről, azt találtuk, hogy a' mellette leendő Férjfiak közzül egygyiknek sem tulajdon tudománya a' Philosophia, 's hogy Petinkoffer Úr isméretlen lévén a' Magyarok' előtt, az emberek' itéletében sok fog vesztetni a' Nevelés maga fényéből. Kultsár Úr, Nagyságod' Udvarához viseltető igaz tiszteletből, olyanképpen nyilatkozta ki magát, hogy örömet részt venne az ifjú Gróf' oktatásában, ha Annibal Úrral egy Cathegoriaba helyeztetődnek. Az az: Megelégednék esztendei 400 ft. Fizetéssel, 's a' nevelésnek vége szakadván, valamely jutalmas fiscalisi tiszttel, vagy más accomodatióval. Ebből ezen hasznok származnának, hogy a' Gróf László leg jobb mesterre találna a' magyar 's deák nyelvben, a' Philosophiában 's törvényben jó utmutatóra; ugyan-is Kultsár Ur defendalta az egész Philosophiát, a' törvényből minden órán fel esküdhetik Procatornak; 's így reményleni lehetne, hogy a' Gróf-is a' leg nagyobb ditsősséggel végezheti defensióit; a' Tudósokkal való nexus, melly eddig köttetett, utóbb is fenn fog maradni; a' Tudományban való édesedés tápláltatni; a' másoknak jó vélekedések erősedni; szóval az ifjú Grófnak szerentséje legbizonyosabban gyarapíttatni. Így kétség kívül megnyúgodnék a' Méltóságos Grófné-is; a' Magyar Minerva értelmes Ki-adóra találna; a' nélkül hogy ő praedominiumot kívánna Annibal Uron, de a' subordinationak-is, vagy-is a' Correpetitor névnek el kellene maradni; hanem mint jó Barátok öszve vetett erővel dolgoznának a' köz tzélra, az ifjú Gróf' javára; a' ki ekképpen mind a' nyelvekben, mind a' tudományokban, mind a' szelid erköltsekben tsalhatatlanul legjobb előmenetelt tenne. Ezekről tudósítani Nagyságodat, kötelességemnek ismérem lenni; alázatosan kérvén Nagyságodat, hogy meghatározását mennél előbb megírni méltóztatassék. Addig én a' papirosra tett punctumokat magamnál fogom tartani, nehogy egyenes collisioba jöjjen Annibal Úrral Petinkoffer miatt, a' kit ő ajánlott. Kultsár Úr új esztendőre tökéletesen megszabadulhat professorságától, ha jókor megtudhattya Nagyságod' szándékát, addig vagy Paulin Ur maradhatna-meg, vagy Petinkoffer fogadtathatnék fel interimaliter. Ő így sem vesztené semmit.

Az ifjú Gróf alázatosan tsókollya Nagyságod' kezeit. Más baja nintsen, mint hogy estve felé jelenti magát a' köhögés által a' lappangó hideg lelés.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's tartozó mély tisztelettel vagyok

Nagyságod'

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Sopronban, 8^{ber} 21^{dikén} 1798.

MOL Fesztetics Levéltár P279 14. cs. 1798:1108

176.

Takáts József Fesztetics Györgyhöz
Bécs, 1798. október 26.⁸⁷⁸

Takáts beszámol Hannibal állapotáról, és Nagy János leveleiről. Engedélyt kér, hogy az ifjú grófot különórákra járathassa.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Szerentsésen felértünk Bétsbe a' Méltóságos Grófnénak társaságában, a' ki-is egész máig az ifjú Gróf' Quartélyában mulatott, 's vígasztalódva ment-el, minthogy a' Gróf sokkal jobban érzi magát; tsak hogy még nem szabad néki ki-menni a' házból. Alázatosan tsókollya Nagyságod' kezeit.

Annibal Úr is beteges állapotban vagyon. Úgy értettem, hogy vért köpött-ki; de reményli, hogy nem sokára elhagyhattya az ágyat. Ha egészsége engedi, jövő szerdán a' Tsászárhoz akarja vezetni a' Gróf Károlyt; minthogy B. Spolényi⁸⁷⁹ nem tartya elegendő magasságúnak, hogy a' N. Test Őrző Seregbe mindgyárt béléphessen. A' Comtesse Rosinennak sem találtatott még eddig biztos helyet. Nálók lévén, szemben voltam Petinkoffer Urral. Igen jó embernek látszatik lenni, tudománya-is szép lehet; de, ugy tetszik, hogy gyarló lenne egy szemes ifjú mellé; 's bizony már koroska-is. Azért, úgy vélekedném, hogy Kultsár Professor Urat el nem kellene szalasztani. Így több tekéntetből igen nagy haszon háromlanék az ifjú Grófra. Valakik előtt említettem a' gondolatot, örvendezve hagyták helybe. Vajha mennél előbb írhatnék néki valami bizonyosat! mellyen Ő-is meg-nyúgodhatnék. Annibal Úrnak-is elő-hoztam a' dolgot; és e' mellett által-adtam néki a' fel-hozott punctumokat. – Paulin Úr már keres magának helyet. Az Istók inas helyébe-is fogadtunk már más jó magyar legényt, a' ki tizennégy nap múlva bé állhat a' szolgálatba.

Fel-érkezésünkkel Nagy János Szanyi Plébánosnak két rendbéli levelei-is váraoztak reám, a' melléjek rekesztett verses toldalékjával egygyütt. Ányos' ki-adója ellen ki-keltt a' Nóták miatt. Mivel munkájának ki-adását sürgette: én a' többi kéz-íratok' öszve-gyűlése miatt lehetetlennek állítván a' hamarja nyomtatást, egy betsülettel tellyes levél mellett vissza küldöttem az egész munkát.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyességébe, 's tökéletes tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, 8^{ber} 26^{dikán} 1798.

⁸⁷⁸ Ld. Regestrum, [1798]:23

⁸⁷⁹ SPLÉNYI Mihály (? - ?) 1794-1798 között a magyar testőrsg parancsnoka

Már petsételni akartam a' levelet, midőn Somsitsné Aszszonyság hozzánk küldötte Fijának Nevelőjét, azon izenettel: hogy Ő különös letzkék' adására kérte meg Carpe Professor Urat, a' ki szívesen reá-állana a' deák correpetitiókra-is, ha egynéhányan Magyar Halgatóji közzül kívánnák különös letzkéjit. Így tudni illik jutalmasabban fáradoznék. Ha hogy Kultsár Úr fel nem jönne az ifjú Gróf mellé, én ugyan igen szükségesnek itélném, hogy a' Gróf László-is eljárjon ezen magános deák letzkékre, mellyek háromszor adatnának hetenként.

MOL Festetics Levéltár P279 14. cs. 1798:1109

177.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely, 1798. október 30.]**

Festetics érdeklődik fia utazása, Hannibal állapota iránt; rendelkezik az új csurgói tanár leutaztatása felől.

Takáts Urnak iratott: Mi módon érkezett az Ifju Gróf Bétsbe, miben vagyon változó egészsége? Annibal Ur, kirül az hallatik, hogy vérhányó, jobban vagyon-e, a' Kvártélynak által-költözése meg-esett-e' és hogyan? Pettinkhofferrel miben vagyon a' dolog? mind ezekről tudósítsa Eő Nagyságát.

Kerekes Ur egy bizonyos Jezerniczkyt, kit a' N. Somogy Vármegyei Tractus a Csurgói Gymnasiumba Professornak választott, fog talám expediálni; szóljon Takáts Ur ezen tárgy eránt Kerekessel és Jezerniczkyvel. Leg-tanátsossabb volna, ha Sopronyba lehetne Balassához le-küldeni, a' honnét Vasvárra, és ugy ide küldettetnék, innét pedig Csurgóra. Utravalót adjon Takáts Ur néki 25 f.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 259. köt. 1798:1056

178.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1798. november 2.**

Festetics közli Takáts csal Hegyinek írt levelét, és döntését Kultsár személye felől.

Válaszoltatott: Nagy örömmel el-fogadja Eő Nagysága Kultsár Ur' ajánlását, és pedig még olyan hozzá-adással, hogy nem tsak reá áll, hogy 400 f. honorariummal egy Cathegoriában legyen Annibal Urral, és Magyar Nevelő vagy Prefektus vagy Informator etc. neve alatt legyen; hanem ha praecedentiárul, vagy praedominiumrul lenne kérdés, inkább Kultsár Uré legyen sok okokra nézve. Hogy pedig Kultsár Urnak bizonyos sorsa legyen, tehát akar Fiskalatus fog-tetszeni, akar pedig 300 f. Pensiója, és személyének Eő Nagysága házánál Kvártéllya sub titulo: Custodis secundarii Diplomatici Bibliothecae; mert ha Systematizállyuk a' Bibliothecát, Takáts Urat a' gazdaságbeli könyvek tárgyaira ugy mint Cameralis Tudományok etc. nem külömben a' Philológiához tenné Eő Nagysága, Kultsár Urat pedig a' Magyar Diplomaticához, Törvényhez, Historiához, Politicához, etc. Tessék tehát mennyivel előbb Kultsár Urat tudósítani, maga Eő Nagysága-is ir néki.

Vallyon nem volna-e' jó az Erdélyi Társaságnak egy Minerva Exemplárt Velinben ajándékozni? egy közönségesebbet pedig Schediusnak Pesten? Eő Nagysága meg-fizeti az árrát.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 259. köt. 1798:1108

[Festetics György Hegyi Józsefnek]

Igen sajnállya Eő Nagysága, hogy Klohámer Ferentz Professor Urhoz (a' kinek Zágrábi utjában itt Keszthelyen Eő Nagyságához leendő be-fordulásához reménységet nyújtott a' Tiszt. Professor Ur) szerentséje nem lehetett hihető hogy siető és szorgos utja miatt, késni nem akart. A mi az ajánlott Munkának ki-adását illeti, Takáts Ur azt ígérte, hogy ezen tárgyban Tiszt. Urral levezőleg lészen, noha emlegette, hogy számos munkák lévén be-küldetettve, mellyeket a' Magyar Litterator Urak a' Magyar Minervába akarnának iktattatni, Gebhardi fordítását nehéz volna most mindjárt amazoknak, ugymond, félre tételével elő venni, annyival inkább, mivel vastag és nagy lévén a' Munka, igen sok időt, helyet és költséget kívánna, mellyel a több kész munkák nagyon hátráltatnának; azért valamivel későbbben gondolkodik annak ki-nyomtatásáról.

Ezen válasznak mássa utasítás végett Takáts Urnak is meg-küldetett.
MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 259. köt. 1798:1091

179.

Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1798. november 6.

Festetics intézkedik Kultsár leszerződteséről, fia tanulmányairól.

Válaszul iratott: E mái napon ir Eő Nagysága Kultsár Urnak, 's reményli hogy e' dologban eddig vette Takáts Ur válaszát Eő Nagyságának t. i. hogy reá áll, hogy 400 f. fizetés járjon, mint Magyar Nevelő Prefectusnak, ha a' Cursus szerentsésen végben megyen, akar Fiscalisi hivatalt, akar 300 f. Pensiot, és Lakást sub titulo: Custodis secundarii Diplomatici Bibliothecae adna néki Eő Nagysága. Azért Pettinkofertül pseindál, a' mint-is Annibál Urnak-is meg-irja Eő Nagysága.

Hogy az Ifju Gróf Somsits fiaival Carpe Professornál correpetáljon, arra éppen reá nem áll Eő Nagysága, mert még most az ilyen másokkal való Repetitiók néki veszedelmesek, a' Somsitsokkal való társalkodás még veszedelmesebb; a' Tudomány tárgya pedig ha Metaphysica, észt részegítő, és igen kétséges hasznu; ezen tudománybul 's a' Vers tsinálásbul és Görög nyelvbül éppen nem kívánnya Eő Nagysága, hogy az Ifju Gróf Professiot tsináljon, a' deák nyelv miatt pedig a' másik fél Esztendőben más foganatos Eszközöket fog elő-adni Eő Nagysága. Most tsak azon legyünk, hogy Kultsár Ur jöjjön-el, addig tsak el nem felejtí a' deák nyelvet. Ellenben valamint irtózkodik Eő Nagysága a' Metaphysicátul, ugy ajánlya az Oeconomíát, Historia Naturalist etc. Azért kéri Eő Nagysága Takáts Urat, tegye meg azt, és vigye a' Gróf Lászlót Jordánhoz, hogy az oeconomica Letzkéket hallya, mellyek 13^{ik} Novemberben kezdődnek; sőt az első Letzkéket halgassa meg Takáts Ur maga-is, hogy igy kedvet tsináljon néki: mert ezen Tudomány után többet fogunk gazdagodni, mint a' Metaphysica után.

Vallyon Lakosil meg-jön-e'? mi hallatik felőle? – ezt Takáts Ur' atyai gyámolába ajánlya Eő Nagysága, hogy a' realis Iskolába mehessen.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 259. köt. 1798:1109

180.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1798. november 6.**

Takáts leküldi Kultsár levelét; és beszámol neveltje tanulmányairól.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Minthogy Kultsár Professor Úr iránt tett propositiómra semmi válasz nem érkezett, elgondolhattam, hogy Petinkoffer Ur mellett marad-meg Nagyságod' eltökéllése. El mentem tehát Annibál Úr' szállására (a' ki még most sem hagyhatta-el a' melly- 's gyomor fájás miatt az ágyat) és megkértem, hogy szállítsa-meg Petinkoffer Urat a' néki szántt hivatalnak felvállalása végett. Egy napot kívánt a' megfontolásra. Más nap' úgy nyilatkozattatta-ki magát mind a' kettőnk előtt, hogy mostani Conditiojít el nem hagyhatná; kivált mivel már egygyik Tanítványa a' Humanitásnak utolsó Classisában vagy, mellyek végeztével alkalmas jutalomra tarthat számot. Így tehát ettől elestünk. Kultsár Úrnak-is a' napokban vettem levelét, mellyben tudósított, hogy Húsvét előtt nem hagyhattya-el mostani tisztségét. A' levelet ide zárom a' dolognak bővebb meg-értése végett. Már nem tudom, mi tévők legyünk a' Correpetitor miatt. Itt Bétsben olyan Férjfiat nem ismérek, a' kit egész bátrosággal mernék az ifjú Gróf mellé ajánlani. Magyar Országban előbb fog kétség kívül valamelly fedhetetlen és józan gondolkozásu ember találkozni. Én ugyan még most-is azon vélekedésben vagyok, hogy ha Kultsár Úr jöhetne a' Gróf mellé, nagy hasznára lenne a' Háznak.

A' Gróf Lászlónak meg térvén ép egészsége, eljártuk az idén leendő négy Professorit; 's már tegnap hallgatta letzkéiket. Professor Carpe Úr háromszor ad egy hétben német repetitiokat; a' mellyekért a' különösen Hallgatók két aranyt fizetnek semestraliter. Ezeknek hallgatását szükségesnek tartván az ifjú Grófra nézve-is, megkértem iránta Carpe Urat. Tettem emlétést a' deák privat letzkékről-is; de a' mellyeknek adására leg alább 24 arany alatt nehezen szánhatná-el, úgy mond, magát a' Professor Úr.

A' Gróf Festetics Károly múltt szombaton volt Ő Felségénél a' M. Gárdába való felvétel miatt; de kedvetlen választ nyert. Már tehát más utat akar keresni Annibal Úr. A' Baltavári Grófné itt lévén, a' Comtesse Rosine iránt-is nem sokára fog végezhetni.

Virág Benedek Úr irt a' napokban, 's híremmé adgya, hogy nem sokára felfogja küldeni egész munkáját.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's tökéletes tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgálója
Takáts József mpp.

Bétsben, 9^{ber} 6^{dikán} 1798.

MOL Festetics Levéltár P279 14. cs. 1798:1139

181.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1798. november 13.**

Festetics megdorgálja Takátsot türelmetlenségéért, rendelkezik magyar korrepetitor szerződtetése felől.

Válaszul adatott: Tsudálkozik Eő Nagysága Takáts Urnak he vességén, hogy még tsak annyi időt sem veszen magának, hogy fel-számlálná az időt, mellyben egy Levél el-mehet, és arra válasz vissza-jöhetne. 2^{ik} 9^{ber}-tül fogva, azon napot-is bele-számlálván, lehetetlen, hogy Eő Nagyságának már két levelét-is nem vette volna Kultsár Ur felül; azonban látja Eő Nagysága azt, hogy alig ir Takáts Ur levelet, már-is mást gondol, hetet havat öszve hord, nyughatatlankodik, változtatya minduntalan szándékát, és ha mindjárt el-nem sül gondolatja, már akkor kétségeskedik, és egészen el-veszti türelemességét.

A mi Pettinkofert illeti, éppen nem tsudálkozik Eő Nagysága, hogy fel nem vállalja, mert ő is meg-sajdithatja, hogy Takáts Ur mást keresett – a' kinek már szokásában vagyon, hogy valakit fel-fogadással biztat, azonban alattomban mást keres; ugy volt Tseplén Urral és másokkal-is a' dolog; azonban nem mindenkor jól üt-ki az ollyan alkudozás.

De azért el nem kell tsüggedni, és ha Magyar Correpetitort nem találunk, Németet-is vehetünk, miglen Kultsár Ur el-jön; de reményli Eő Nagysága Magyart-is talál, ha Sandorfy Ur és mások által-is meg-tudakozza, hogy a' Juridica, és medica Facultásban mitsoda Erdélyi vagy Magyar Ifjak találatnak, azokbul eggyikkel, ha külömben jó viseletű, egy egész Esztendőre vagy hónaponként lehetne meg-eggyezni, és mivel tsak illyen rövid időre vétetnék-fel, a' vallás külömbségére sem kellenék szorultságbul igen tekinteni. Azonban Kultsár Urat tsak biztassa, hogy mennél előbb jönne-el; mert most leg-jobb alkalmatosságot vehetne magának az el-butuszásra.

Annibal Urat 's az Ifju Grófot köszönti Eő Nagysága.
MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 259. köt. 1798:1139

182.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
[Bécs, 1798. november 13.]**

Takáts beszámol a nevelőkről, Lakosil és tanítványa előmeneteléről.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

A' mai póstával érkezett levelem mellé zártt írást által adtam Jordán Professor Úrnak, a ki-is tisztelete mellett azt izeni Nagyságodnak, hogy a' kertészre leszen gondgya. A' minden-napiakból ugyan mindgyárt találna tizet egy helyett, de tudván a' tzélt, válagatni kíván. Többi között azt-is beszéllette mosolyogva, hogy a' Gróf Festetits József és Péter Orvosokka akarván lenni, az ő Tanítványi közé-is bé írátták magokat.

Kultsár Úrnak már én-is meg írtam Nagyságodnak resolútióját. Nem kétlem, hogy, mihelyest tsak lehet, elhagyván mostani tiszttét, felsiet az ifjú Gróf mellé. Hannibal Úr már jobban kezd lenni; de még nem mehet-ki a' házból. Paulin Úr még a' háznál vagyon 's kész megvárni az új Tanító Urakat.

A' Gróf László jó egészségben vagyon. Eljár a' Collegiumokba, a' hol a' négy Professorok által minden nap négy letzke adatik. Carpe Professor Ur azon kívül hétfőn, pénteken, szombaton tíz órától fogva tizenegyedik különös repetitiokat tart a' logicából. Erre a' Gróf-is el jár, a' mint már egyszer tudósítottam Nagyságodat, egynéhány más Ifjakkal, a' kikkel semmi szövetségben nem lehet mind a' Professor Ur' jelenléte, mind az én vagy Paulin Ur' megjelenése miatt. A' Somsits Úrfival éppen semmi barattsága nintsen. A' repetitiokért egész esztendő által négy aranyt fizetnek Carpe Úrnak. Ha Nagyságod nem hagygya jóvá, félbe szakasztatom a' bójárást: noha most elejntén az abstracta materia megkívánnya a' világosabb, 's gyakrabban magyarázást. Ha a' metaphysica jön-elől Husvét után, ki maradhat a' repetitiokból. – Jordán Urral szóllottam az Oeonomiának 's Hist. Naturalisnak hallgatása iránt; de Ő is azt tarttya, hogy az idén talán absolválni lehetne a' Gróft ezen letzkéből; mert úgy-is elegendő dolgot adnak néki az iskolai materiák, 's egyéb mesterek. Esztendőre szinte olly rendben elkezdődnek ujjonnan a' letzkék. Azonban, ha parantsolja Nagyságod, én édes örömet eljárok vele Jordan Ur' praelectiojára-is.

Lakosil meg jött Graetzenből még a' múltt hónap' végével. Azonnal el mentem véle Brand Úrhoz, 's ajánlottam néki Nagyságod' nevében az Ifjut; de már akkor olly nagy számmal iratták-be magokat a' Tanulók, hogy több már nem fért-el az iskolában. Mindazonáltal ígérte, hogy készít néki helyet, kivetvén a' gyarlóbbak között némellyeket. Jordán Urat-is kértem, hogy szóllyon mellette. Reménylem, hogy még a' héten be lehet néki jutni. Addig a' tavali Correpetitorához jár-el. Szám-adását, 's jegyzéseit le fogom küldeni Nagyságodnak. A' Gratz Forst-wesen iskolának Előjárójának attresse: Bernard Spatzierer Secretaire de Son Excellence M^f. le Comte de Buquoy. Á Grätzen par Vienne Haarn.

Kerekes Urat megszólítottam Jezermitzki Ur iránt. Azt mondá, hogy ezen Úr le ment hazájába, Weszprémbe, azon készséggel, hogy mihelyest veendi a' V. Tractus' akarattyát, útnak fog indulni. A' néki szólló két levelet azonnal utána küldötte Kerekes Úr Weszprémbe.

Az Istok Inas helyébe ma állott-be igen ditséretes attestatummal Erd. Vice-Cancellarius Gróf Eszterhazy Ur volt inasa. A' legény valóban igen jónak látszik lenni. Legfőbb a' jövő héten elindulhat innét az Istók Sopronba, 's onnét tovább; ha tsak addig Nathánnal valamelly alkalmatossága felnem érkezvén, azzal egész Keszthelyig el nem mehet.

Az Erd. Nyelv-mivelő Társaság' számára ma adtam által egy velin nyomtatványt Dr. Gyarmathi Urnak, a' ki külföldi utazásból most tér haz Kolosvárrá. Egy új munkáját küldi-meg ezen Úr Nagyságodnak, mély tisztelete mellett.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's szünet nélkül vagyok
Nagyságod'

alázatos szolgálja
Takáts Jó[zsef]

[Bétsben, 9^{ber} 13^{dikán} 1798.]

MOL Festetics Levéltár P279 14. cs. 1798:1176

183.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1798. november 21.**

Takáts magyarázkodik viselkedése okairól, és beszámol neveltje tanulmányairól.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Méltán fájhat szívemnek, hogy azt Nagyságod he vességnek 's állhatatlanságnak méltóztatik nevezni, a' mit én egyenes hívségből 's igaz gondoskodásból tselekedtem mind eddig az ifjú Gróf' jövendő Gondviselőjének választásában. A' múltt iskolai esztendőben többeket keresvén, mind Nagyságod' parantsolattyát követtem, mind a' hivatal' nyomosságát tekintettem, a' melly valamint sok jót úgy sok rosszát-is okozhat. Illyenben nem lehet vétek a' lassú járás. – Utólyán Kultsár Urat ajánlottam Nagyságodnak; mert azon termett embernek tartom; nem-is kívánhattya senki buzgóbban, hogy el jöhessen, mint én; mert a' Gróf László' java szívemen fekszik. Pettinkoffer Úr nem tudta ez előtt, hogy Correpetitornak volt választva hosszabb időre; azért bátran meg kérhettem, mint akárkit mást, hogy egy ideig, míg tudniillik Kultsár Úr el fog jönni, vegye által tisztét. Hogy nem tehette, szerentséje nem engedte. – Paulini Úr még nálunk vagyon, kész-is megvárni Kultsár Urnak elérkezését.

Az ifjú Gróf tsókollya Nagyságod' kezeit. Egészsége tökéletesen helyre állott. Carpe Urnak német repetitójára, melly sokat használ néki, mind addig el fog járni, míg Nagyságod mást nem méltóztatik rendelni. Leg alább első Semestrisben nem árthat. A' Metaphysica Húsvét után kezdődik. A' Historia naturalist-is hallya az iskolában.

Annibal Úr már ugyan sokkal jobban vagyon, de még sem annyira, hogy kijárhasson.

Némelly könyveket, 's egy iskatulát küldött hozzánk Schaumburg Könyváros, mellyeket ez uttal le viszen magával az István Inas.

Ajánlván magamat Nagyságod' kegyességébe, tartozó tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Takáts József

Bétsben, 9^{ber} 21^{dikén} 1798.

MOL Festetics Levéltár P279 14. cs. 1798:1222

184.

Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1798. november 27.⁸⁸⁰

Takáts beszámol Hannibal állapotáról, neveltje ajándékaról, Virág kéziratairól, és saját munkájának cenzúrára adásáról.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Az ifjú Grófnak tavali Professora egynéhány exemplárral kedveskedett nála-letünkben bútsúzó verseiből. Egygyet belőlek a' Gróf László alázatos kéz tsokolása mellett küld édes Attyának. Az egészsége másként jó, tsak a' lábának jövő múltó fájdalról panaszkodik ollykor. Doctor Steidele a' nyőlésnek tulajdonította.

Annibál Úr-is már annyira fel épült, hogy a' napokban ki fog menni a' házból. Az általhordozóskodásról szóval sem emlékezik. Nem tudom, kell-e sürgetnem, vagy sem. – Kultsár Urtól még nem vettem biznyos tudóssítást, mikor hagyhattya-el Professori hivatallyát. Egynéhány hetek múlva talán tsak megszabadulhat.

Annibál Úr megszólított, hogy a' selyem szőrű nyulaknak leküldések végett szerezzek alkalmatosságot. A' Náthán Zsidónak megynek-le vagy tíz nap múlva egynéhány szekerei. Azok által legjobb lenne leküldeni őket, ha Nagyságod méltóztatik parantsolni.

⁸⁸⁰ Ld. Regestrum, [1798]:30

Az Erköltsi Oktatások' egy darabját ma adtam a' Censurára, hogy, a' míg a' többit le írhatom, ezt helyben lehessen nyomtatni.

Virág Benedek-is fel fogja minden órán küldeni maga' kéz-írásit. Batsányi Úrnál vagy a' rajzolt képe. Azt írja, ha nem venném-e által Nagyságod' könyvtárja' számára? Talán jó volna kimetszteni a' munkája' elejbe. A' reá fordíttandó költséget le lehetne húzni a' jutalomból.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's mélyly tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, 9^{ber} 27^{dikén} 1798.

MOL Festetics Levéltár P279 14. cs. 1798:1239

185.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1798. december 7.**

Takáts panaszkodik, hogy nehezen talál maga után megfelelő utódot, Engel cenzor pedig máshoz utasította munkáját.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Ugy tetszik, mintha készakartatva járna keresztül a' szerentse a' legjobb szándékokon, és a' mi engem' búsított, az, hogy Nagyságod nem láthatván voltaképpen a' körülállásokat, vagy kétségeskedéseknek vagy gondatlanságnak tulajdonította a' késedelmes dolgot. Annibal Úrral már egészszen megesett az egygyezés: és alig jött-fel Bétsbe, nehezen lebetegedett; Kultsár Úr ajánllya magát az ifjú Gróf mellé: és a' váratlan zürzavarok gátolják megszabadulását. E' szerint meg' a' régi bizonytalanságban vagyunk. Annibal Úrnak nem adván az Orvosok reménységet az állandó egészséghez, maga-is el lévén egészszen kedvetlenedve, ma úgy nyilatkoztatta-ki magát, hogy akármi nehezen esik-is néki, de a' Gróf Lászlónak nevelése' folytatását lélek szerint fel nem vállalhattya. Látom-is valóban, hogy az ő változó egészsége meg nem férhet a' nevelő hivatallal; kiváltképpen az őszi utazásban nem adhatná magát bátorsággal: mindég lehetne félni, hogy a' vér-pökés valahol ágyba dönti. – Kultsár Úrnak a' napokban vettem ide zártt levelét, mellyből azt veszem észre, hogy a' folyó iskola esztendő' vége előtt alig hagyhattya oda az iskolákat. Már most Nagyságod parantsolatlyát várom, mi tévő legyen ezen véletlen körülállásoknak békőszöntésével. Én azt vélném, hogy Kultsár Urról nem kellene egészszen letenni a' szándékot, és hogy az első Nevelőnek tisztét senkinek nem lehetne méltóbb jussal általengedni, mint sem ő-néki. Olyan embert, a' ki egy két külső nyelvekben jól jártos legyen, második Tanítónak könnyeb leszen találni. Scheppelin Uram ugyan még sohová nem kötelezte-le magát; beszéllgettem-is a' napokban vele: de semmi egyenes feleletet nem adott, a' nevelésnek külföldre tsak nem extravagans planumit rebesgette; azt-is szóba hozta, hogy kevés napok előtt 900 forintos pensiójú nevelő hivatallal kínálták-meg, de el nem fogadta. Ha Nagyságod levél által kívánna vele tractalni, kész volna ideáit kinyilatkoztatni. Nékem semmit sem szóllott irántak. –

Az ifjú Gróf számára készültt moralist általadtam Engel Úrnak a' Censurára. Szívesen fogadta: de egynéhány napok múlva hozzá menvén, egészszen megváltozott, pattogni kezdett, hogy a' Moralis dolgok más Censort illetik. Úgy tetszik, hogy Batsányi Úr bujtatta-fel

boszsúságból, hogy befolyása megszűnt a' Minerva' kiadásában. Kíntelen voltam tehát a' munkát a' másik Censornak adni, a' ki melly keveset tudgyon magyarul, tsak onnét-is ki lehet venni, hogy a' munka' titulussát németre kellett előtte fordítanom, és egy papirostra fel írnom. Illyen módon, nem tudom, mikor kaphatom-viszsa írásomat. Iparkodni fogok, hogy Engel Urat megtéríttsem: de mehetek-e valamire, nem tudhatom.

Az ifjú Gróf egynéhány napig tartó Cartharrus után ismét tökéletesen egészséges. Tsókollya Nagyságod' kezeit: én a' legmélyebb tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, Detzember' 7^{dikén} 1798.

MOL Festetics Levéltár P279 14. cs. 1798:1291

186.

Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1798. december 18.⁸⁸¹

Takáts beszámol Aranka és Csizi leveléről.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Utóbbik levelemben tudósítottam Nagyságodat, hogy Annibal Úr el gyarlódott egészsége miatt fel nem vállalhattya az ifjú Gróf' nevelését: már most, nem tudom, frantzia mestert fogadgyak vagy egygy olyan Férjfiat keressek második Tanítottónak, a' ki a' nyelvben jártos lévén, mindgyárt megtehetné ezen hasznót 's beállhatna a' hivatalba. A' lovaglást-is mind eddig el-halasztottam, annyival inkább, mivel a' Gróf László tsak nehezen szedhette magát össze az utolsó betegségétől fogva, de már most tökéletesen fris, és minden dolgaiban szorgalmasan eljár. Tsókollya Nagyságod' kezeit.

Most Aranka Úr azt írja, hogy Gróf Teleki Domokos' halála történvén, Ányos' munkáji petsét alatt vagynak még most is többi portékájival egygyütt. – Az Erd. Társaság több munkákat ajánlhatna a' kinyomtatás végett, úgy mint: Salzman' munkáji az *emberi nyomorúságokról*, Archenholz' *Angliája*, 's másokat: de az ülések megszünvén a' feriakkal, a' dolgok folyamattya-is egygy időre fennakadt, azért az általküldésről bizonyossat nem írhat. Maga munkájának öszveszedését-is ígéri.

Csizi Fő Strásamester Úr-is felelt levelemre, mellyben tudósítottam Kapitány Bessenyei Úr munkájának elfogadtatásáról-is. „A Kapitány munkája, úgy mond, fordítás, és tellyes felséges gondolatokkal: az enyim pedig eredeti, 's némelly jeles tulajdonságú Ifjú-Aszszonyokkal való társalkodás Versekbén, mellyeket egynéhány reggeli, különbféle tárgyokról való elmélkedések fognak bérekeszteni. Ezen munka maga-is formál egygy 20 arkusból álló könyvetskét alkalmasint: azért a' Kapitány' Úr fordításától különbözve illenek talán kiadni.” Arról is tesz végre említést Csizi Úr, hogy azon könyvetskét, mellyben a' Szép Nemnek eleven elméjű tagjai olly ékesen énekelnek, legillendőbb lenne talántán a' Méltóságos Grófnénak ajánlani. Mihelyest vehetem Nagyságod' akarattyát, fogok felelni a' kérdésre.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, és tökéletes tisztelettel vagyok

⁸⁸¹ Ld. Regestrum, [1798]:31

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, Detzemb. 18^{dikán} 1798.

MOL Festetics Levéltár P279 15. cs. 1798:1333

187.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1798. december 25.**

Festetics javaslatai és utasításai fia nevelésére nézve.

Takáts Urnak válaszoltatott: Hogy az olyan Ifjak, kiknek oda haza Nevelő Tanítójok, 's Correpetitorok nintsen, Repetitoria mennek, azt nem tsudálja Eő Nagysága, noha ott sem láttya által miért légyen tsak egy tudományban a' Repetitio, másban pedig nem? de a' kinek Tanítója vagyon, minek az néki? vagy a' Correpetitor minek való, ha Repetitornak Repetitor szükséges? Eő Nagysága tsak azt veszi észre, hogy mivel a' Metafizika uj módi Tudomány, és mint egy Theológiának rokonnya, Takáts Ur, mivel Kis Pap volt, a' Theológiának Ro'sdájából még ki nem tisztulhatott; azért tsak tovább-is recmmendáltatik, hogy az Ifju Grófnak eszét Versekkel Metaphysikával és Görög Nyelvel sokat ne vesztegesse Takáts Ur, hanem Crepundiis jam semel positiis arra a' jövő tárgyra vezesse, a' mire szükséges egy Magyar Magnásnak készülni; beszédiben, tselekedetiben maturitas, gravitas, a' mellett le-ereszkedés a' kissebkekhez, tisztelet az Előljárókhoz, discretio a' Pajtásihoz, maga betsülete' szeretete, a' Litteraturában gyönyörködés és kellemetes vigság minden gorombaság nélkül, a' Tudományban pedig a' Historia Naturalis, Fysika, Oeconomia, Mathesis minden ágaival, különösen Architectura Civilis, Technologia, Rationaria, Historia Universalis, Statistica, Politica, Törvény minden ágaiban, különösen a' Magyar Törvény, Politia, Cameralis Tudományok, Rhetorica, vagy-is Oratoria, és a' Practica Philosophia moralis. Ezek a' Tudományok, mellyeknek mélyebb meg-tanulásához a' Philosophiában és Törvényben kell az Ifju Grófot szoktatni, mert mindenkor necessaria jucundus sunt anteponenda. Azért ha immár a' Logicát Carpénél repetállya, leg-alább az után hadja-el a' Repetitiot.

A' mint észre veszi Eő Nagysága, minden nap 8 órától fogva 10^{ig} regvel, és dél után 3^{ul} 5^{ig} lévén Iskolája az Ifju Grófnak, éppen nem látja, hogy az Universitásbéli tanítással olly nagyon terhelhetne; ha fel veszi a' mit a' Therezianumban most-is tanulnak, 's a' mit maga Eő Nagysága hajdan Universitásban tanult.

Mihelyt Kultsár Ur propositiójár értette Eő Nagysága, mindjárt gondolta, hogy Annibal Ur nehezen marad meg nálunk, mert ő okos Ember lévén által láthatta, hogy ha ollyan tudományos derék Ember jönne az Ifju Grófhhoz, ő igen nagy Subalternitásban lenne. 'S mig itt vala, Annibal elő hozta néki Eő Nagysága, hogy a' mint némelly asszonyságoktul hallotta, ő igen beteges lenne: erre ő igen nagy tagadásra fakadott, most pedig ugyan tsak ki-tört rajta a' betegség, a' melly, a' mint hallatik, az előtt-is már sokszor rajta volt. Ebbül azt hozza-ki Eő Nagysága, hogy mivel a' vér köpésnek sokszor ártatlan oka-is volna, nem hiszi, hogy ez egyedül őtet tartóztatná. Hogy pedig Pettinkofer Annibaltul meg-tudhatta Kultsár Ur' szándékát, az igen hihető annyival is inkább, mivel maga Eő Nagysága Kultsárral tudósította Annibál Urat, tsak kérje elő Takáts Ur tőle olvasás végett a' Levelet.

Ugy veszi észre Eő Nagysága, hogy Takáts Ur azon meg-illetődik, hogy Annibal Uram magát vonyogatja; Eő Nagysága pedig örül azon; mert impartialiter szólván a' dologhoz: noha Annibal Urat szereti, a' mint-is ha Nevendékjeihez való hűségét, – akar mi

legyen-is annak az oka – tekénti, ha takarékoságát fel-veszi, ha üldözéseit meg-gondollya, ha a' kellemetes nevelés modját meg-fontollya, előtte ugyan tiszteletre méltó, és lehetne reményleni, hogy vezetés alatt igen hasznos Nevelő volna, de ugyan tsak számtalanok nála az akadályok, mert 1° a' Litteraturában olyan keveset jártas, mint Eő Nagysága tsizmája, és ha Könyváros Legény voltára valamelyest a' frantzia módikbul superficialiter tudott-volna-is, annyi Esztendők alatt azon Háznál, a' hol volt, igen negligálta magát. 2° A' maga Nevendkjeinél-is mitsoda Systémája vagy az ő Paedagogiájának? nem de nem tsak muzsika, majom tántz, és hivságos pictura: vakatziokra ide jövé az Ifjakkal tsak egyetlen egy Könyvet sem hoztak magokkal; nem szóll Eő Nagysága a' Religióban való Indifferentismusrul, mert noha semmi rossz principiumokat néki nem lehet tulajdonítani, tsak ugyan még-is nagy a' neglectus, mikor semmi moralitásnak, vagy religiosus Cultusnak leg-kissebb nyomdokát sem lehetett látni az Ifjagnál, és Eő Nagysága kéntelenített a' bé-vett szokás és gyarlokna botránkoztatása miatt, az Ifjagnak jó hírek 's nevek miatt az ilyen környül állásokra figyelmetesekké tenni. 3° Annibal, a' mint vette észre Eő Nagysága született Frantzia, és noha ezen környül állások magában ártatlan; de mind az által a' mostani időben különösen Eő Nagysága Házában figyelmetességet érdemel; mert akar mit mondjunk, tsak igaz az, hogy a' Magyar Neveléshez sem Olasz, sem Frantzia nem hasznos, hanem az Imperiumbeli Német és egyéb Nyelveket tisztán szólló Tudós Ember. Sokkal nagyobb a' türelemesség, soliditás, és a' Litteraturának szeretete a' Német emberben, mint a' változó eszű, mérges, haragos, tsalárd bosszu álló, nyughatatlan természetű Olaszban vagy Frantziában, noha mindezeket soha általlyában nem lehet mondani mindenekrül, mert minden nemzetben vagy jó és rossz-is; azért vigasztalja tsak magát Takáts Ur ezen dologban; Eő Nagysága pedig azért Annibal Urhoz ez után is ugy, valamint eddig barátsággal és szeretettel fog viseltetni.

Így lévén immár a' dolog ugy erányozza Eő Nagysága, hogy Takáts Urnak a' volna Projectuma, hogy Kultsár Urra tovább-is számot tartanánk, az alatt-is pedig valakirül, a' ki nyelvekben jártas szert tennénk. Erre Eő Nagysága igen örömet reá áll, de éppen semmi reménsége nintsen a' dologhoz, mert Kultsár Uram, mivel reménysége vagy, hogy Révayn győzni fog, nehezen jön el, és tsak Politikának tartya Eő Nagysága Takáts Urhoz tett declaratióit, mert két izbéli Leveleire Eő Nagyságának eddig sem válaszolt, azért noha igen nyertesnek tartana Eő Nagysága Házát, ha Kultsárhoz lehetne szerentséje, még-is nem tart immár számot-is reá; egy más derek Embert pedig, a' ki német, és nyelvekben jártas Takáts Úr annyival nehezebben fog találni, mivel igen indecisus, habzó, és az Emberek esmérésében sem igen szerentsés. Meg-mutatja azt Révay Miklóssal pajtáskodása, az előbbeni Correpitoroknak sőt az első Inasnak-is esete, a' kiknek hibáit Takáts Ur fedezte, ugy hogy Eő Nagyságának magának kellett a' dolgokban módot szabni; így tehát Eő Nagysága el-tökélt szándéka az, hogy mivel már benn vagyunk a' sárban, az idén ugyan meg-várja Kultsárnak ki-fejezését, addig-is pedig egy jeles Correpitorrul, a' ki jeles német szónak ki-ejtésében, Frantzia nyelvben is jártas volna, jó characterű, és a' Juridicum Studiumban, vagy a' Philosophiában, de leg inkább az elsőben, és egyébképen a' Litteraturában versatus lenne, szorgalmatoskodnánk. Seppelin Uramra pedig már most nem kellenék ügyelni sok okokra nézve. Ha e' formaképpen lehetne valamit erányozni, szeretné Eő Nagysága, ha pedig Takáts Ur nem találna alkalmas Embert, tehát egészen el-rendelte magában Eő Nagysága, hogy az Ifju Gróft a' Therezianumba fogja adni.

Frantzia Nyelv Mestert minden esetre szükséges tartani, mert hogy a' Correpitor egyszersmind nyelv mester-is legyen, arra nem sokat tart Eő Nagysága. Szerezzen tehát Takáts Ur Szonnenfelsz, Stratman, Vatrang, Carpe, Scheitlein, és más Universitásbeli Professorok közbenjárásával valamely jeles tudós német Férjfiat az Ifju Gróf mellé. Eő Nagysága egy két száz forintra nem teként, tsak igazan matus, tanult, eszes, jámbor ember legyen. Ez addig is az Ifju Gróf mellé bé-álván, utóbb meg látnánk mire válik Kultsár Urnak

dolga, és akkor végső rend szabást tehetünk. Vallyon Kinderman Ur Graetzben nem tudna-e' jó derék Embert szerezni.

Igen szereti Eő Nagysága, hogy immár egyszer lovagolni tanul az Ifju Gróf, de örömet tudná mitsoda Iskolában, hogy annyi új módi szeleket a' rossz társaságok ne ütnének a' fejébe, 's akarja tudni, mit fizet a' Ló Iskoláért?

A Költség eránt nem tudja Eő Nagysága miben vannak? Uj Esztendő nap után fog pénzt küldeni.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 259. köt. 1798:1176

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 259. köt. 1798:1291

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 259. köt. 1798:1333

188.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1798. december 27.**

Festetics utasításai a Magyar Minervára és fiának nevelésére nézve.

Hogy az Erdélyi Nyelv-mivelő Társaság számára egy Exemplár Minervát küldött Takáts Ur, igen örvend Eő Nagysága, 's az árrát le-fogja tenni; hanem Schedius Ur számára, ugy hallya, hogy még eddig nem küldött Exemplárt, sőt az a' szó jár a' Publikumban, hogy mivel Schedius Ur nem jól fogja recenseálni Takáts Urnak könyvét, azért előre is haragszik reá. Akar mi legyen a' dologban, tsak ugyan adasson néki Eő Nagysága nevével egy Exemplárt közönségesebb papirosban.

Doktor Gyarmathy Ur a' Magyar nyelvrül irtt munkáját személyyessen Eő Nagyságának is által-adta.

Ha Schaumburg Könyváros ennek utánna könyveket küld Takáts Urhoz, előbb tudositást adjon Eő Nagyságának minek előtte le-küldené, mert szokása azon könyvárosnak, hogy maga fejbül is némelly könyveket Eő Nagyságára reá küld a' nélkül, hogy megrendelte volna.

Ezennel meg-küldetik az Ifju Grófnak Levele, mellybül láthatja hogy az írása sem igen jó; azért szükséges volna jó író Mestert fel-fogadni. Szégyen, hogy a' kis Gróf Festetics Albert olyan szépen ír, Takáts Ur pedig az Ifju Gróft nevelésébül által-adja, és még tsak jól írni sem tanította meg; a' másik reflexio pedig, hogy a' postscriptumban igen jovialis confidentiát mutat az Ifju Gróf. Ez magában ugyan ártatlan dolog, de tsak ugyan egy Philosophusnak Szülőihez több morest kellene tudni; mert ha Eő Nagyságával olyan bátor, mit fog tselekedni Pajtásival, tselédivel, Correpeitorával, és másokkal? Szemeivel látta Eő Nagysága miképpen gorombáskodott Paulini Urammal, mennyi kényeskedéseket, és parantsolgatásokat vitt itt végbe. Eő Nagysága ugyan a' fiatalságnak sokat tulajdonit, de tsak ugyan észre veszi, hogy az Ifju Grof igen szer felett gyermekes, soha leg-kissebb okos tudományos beszéd, vagy curiositás, ha tsak nem igen erőltetve, nem jön ki szájából; a' vádolkozás, hazudozás, a' gyermekségekben főképpen a' vadászatban igen mohón való el-merülés, a' vissza szollás, merészség, tsufolódás, veszekedés, képmutatás, ellenben minden leg kisebb képzelt veszedelemben ijedtség és kényeskedés igen nagy mértékben meg vagyon benne. Vagy tehát Takáts Ur másokban fáradozván az Ifju Gróft negligálta, a' mint is hallya, hogy sétálásokban és egyébbkor egészen Paulinra bizta, – a' mint-is a' vakatziokban is itten tapasztalta Eő Nagysága, hogy Takáts Ur az Ifju Grof mellül immár igen el-huzta magát; avagy az Ifju Groffal való sok társalkodás miatt annyi Esztendők alatt ugy meg szerette Takáts Ur, hogy gyengeségeit észre sem veszi, sőt még azokat palástolja; avagy az Ifju Gróf már igen erőt vesz Takáts Uron. Akar mi legyen-is annak az oka, de tsak ugyan már most affiduitással azon kell

lenni, hogy minden ki-telhető szép móddal ezeket a' tsufosságokat, indulatosságokat, és vakmerőségeket benne meg-fojtsuk. Eő Nagysága ugyan a' Feleletében az Ifju Grófnak az ilyenekről semmit ki nem nyilatkoztat, de Takáts Urnak azért concedálja, hogy az Ifjat tobbszor a' maga hibáira attentusá tegye. Ne-is gondolja azt Takáts Ur, hogy Eő Nagysága ezeket azért írja, mintha őtet kívánna pirongatni, hanem mivel a' Jót és a' Rosszat Nevelésében egy mérő Serpenyőbe tévén, egy részről hála adóssággal és tisztelettel viseltetik Takáts Urhoz, de más részről a' dolgot, a' mint talállya, ki mondja, hogy mint Atya Lelki esméretét ne terhelje.

Virág Benedek munkájára hogy a' képe ki-metszettessen-e' vagy nem? magával Virág Urral kellenék értekezni; Eő Nagysága pedig sok okokra nézve azt nem tselekszi, hogy magát az eredeti Rajzolást vagy rézmetszést a' könyv tára számára által vegye.

Hogy az Erdélyi Társaság a' ki-adás végett munkákat ajánl, azon örvend Eő Nagysága, és ugyan Archenholtz Angliáját választaná, de mig a' többiről tudósítást nem nyerünk, lehetne evvel hallgatni.

Bessenyei Kapitány Ur Eő Nagyságának-is irtt, a' mint ide záratik Levelének mássa. Eő Nagysága valóban a' fordításokat hasznosabbaknak tartja a' Tudományok elő mozditására, mint az eredeti munkákat, mert ezek tsak némelly versekből és mesélt történetekből állanak, azzal pedig nem igen messze terjed a' Tudományoknak haszna; elleben vévő talám több akadna az ugy nevezett eredeti munkákra; azért Eő Nagysága ítélete az, hogy Görög Urat tanátsul kell kérni, hogy némellyeket Takáts Urral együtt projektálna, kik privative' voksolnának a' munkáknak mi rendben egymás után való ki-adására, így többen impartialiter egy könyvre voksolván, azt nyomtattatná ki Eő Nagysága, mint sem hogy esméretlen dolgokul ítéletet hozzon.

Lakosilrul tudósítsa Eő Nagyságát Takáts Ur, vallyon bé jár é már a' Realis Iskolába? egyszersmind kérje Jordán Professor Urat, hogy engedné Lakosilt a' gazdaságrul szolló praelectióiba bé-járni, s' a' Collegiumokért helette fizessen Takáts Ur, ha már nem késő, ha pedig már késő lenne, talám Jordán Ur más modot tudna projectálni.

Azt veszi észre Eő Nagysága, hogy Csizi Fő Strázsa Mester Ur bizonyos Munkáját a' Méltóságos Grófnénak akarja dedicálni; erre Eő Nagysága ítélete az, hogy ha a' Méltóságos Grófné ezen könyvet ki akarja nyomtattatni, és Mecenásné akar lenni, akkor nem Eő Nagyságát, hanem azt kell kérdezni szándékáru, hogy pedig Eő Nagysága nyomtattasson könyveket másoknak dedicatiojára, ezt maga Takáts Ur-is által-látja, hogy nevetségés propositio; azért ha ennek utána néki ilyen propositioik tétetődnek, azokkal Eő Nagyságát nem kell tentálni.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 259. köt. 1798:1176

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 259. köt. 1798:1222

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 259. köt. 1798:1239

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 259. köt. 1798:1333

189.

**Festetics György Takáts Józsefnek
Keszthely, 1798. december 27.**

Festetics kritikája Takáts művéről.

Takáts Urnak!

Hogy az Erköltsi Oktatásokat Sajtó alá botsátja az Ur, igen örvendek, és noha ezen egész munka főképpen a' Ciceronak, és Senecának fontos mondásaival felékesítve lévén,

hatalmas gondolatokat foglal magában, de ugyan csak reményelem, hogy az Ur maga szóval ki-nyilatkoztatott fel-tételét végbe fogja vinni, és a' munkát meg-rostálván, ki fogja pallérozni. Én csak futva olvastam-el, és csak 32 naevust találtam benne; igaz, hogy tsekélységek magokban, és azért elő sem hoztam, de mivel most a' ki-adásrul vagyon szó, csak occasionaliter kettőt, vagy hármot hozok elől

1°, Az Eő Felségéhez Királyhoz, és egyszer'smind a' Hazához való Szeretetről egy szó sintsen elő hozva; ez a' mostani idő pontban az én Házamnak helyezettetésében, és az Urnak magának reputatiójára igen hasznos volna.

2°, A Szivbéli bátorságrul, és a' halálnak meg-vetéséről, a' melly az előbbeni ponttal némelly részében öszve vagyon fűzve, semmi nem mondatik.

3°, Az Eretnekségrul szóló tzikkely bár mi módon legyen-is simitva, meg-bántja a' Protestansokat, mert ha jól elékezem, csak ugyan azok ellen kitámod az Ur, a' kik Eretnekségekben meg-átolkodtak. Ezen dologban hogy közép utat lehessen tartani, talám leg jobb volna csak hasonlatosságokban szólni; és Eő Felségének kegyességét, az Ur Istennek köz tűrődelmességét például elől hozni, és csak rövideden által-esni. A Feszlernek munkája a' hol Marcus Aurelius Antoniusnak neveléséről szól,⁸⁸² igen szép.

4°, A Papoknak haragjárul, a' hol az Ur okát adja, miért engesztelhetetlen, avval a' Papi Rendet fel-gyullasztjuk; talám azt-is lehetne simítani.

5. A hol a' szóknak erőltetett válogatásáról szöllünk, elől van hozva a' tudakosság [etc.] evvel Dugonits Uramat fel-boszontjuk: lehetne vagy más példákat elő hozni, vagy más fordítást a' dolgon tenni.

6., Az Ur a' Gyermekek a' hol kezdi Tanításait adni, azt mondja, hogy az Ifju a' Szülőinek csak életét, de az Urnak nevelését köszönheti. Ez ha jól emlékezem Nagy Sándornak volt mondása, és háladatossának jele ez egy Ifjuban, ha Nevelőjéről mondja, de ha a' Nevelőjének szájából jön ki, talám egy kis kérdés. Nem mondom, hogy ezzel talám más Crisiseket-is magára húz az Ur; mert ha minden Professorok, más Társalkodók, az Utazásokban tett tapasztalások, a' Correpetitorok, és Mesterek, a' maga természeti tűznek ki tsirázása a' Nevelésnek osztályait fel-darabolja, csak lehetne mondani, hogy az Ur kintelen volna valamellyest szavában alkudni.

7. A Gyermekek pajtassával egykori Collisioját a' Templomban, és a' Professoránál tett utóbbi vádolását ditséri az Ur, és látszatik az én tett ítéletemmel a' gyermeket ellenkezésbe hozni. No már ha a' Nevelő a' Szülőknek ítéleteit a' Gyermekkel meg-utáltatja, az impolitice, sőt, még immoraliter-is jön ki, az egész környűl állás pedig olyan tsekélységből áll, hogy nem is érdemes elől-hozni.

8°, Más helyen oldalaslag elő hozza az Ur némelly Institutiomnak ditséretét; eztet nagyon köszönöm, de csak talám jó volna ki-hagyni. Mert a' hol a' gyermeknek erköltsi Tanítást adunk, nem akarnék magam részéről vanitást keresni. A többirűl halgatok, és ezeket sem hoztam volna elől, ha csak különösen alkalmatosságot nem szolgáltatott volna az Engel nevezetű Censorról való Történet. Keszthely 27^a X^{bris} 1798. Gróf Festetics György

MOL Festetics Levéltár P279 14. cs. 1798:1291

⁸⁸² FESSLER, Ignaz Aurelius: Marc-Aurel, 1-3., Breslau, Korn, 1790-1792

190.

Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1799. január 3.⁸⁸³

Festetics megküldi Takátsnak a Bessenyei Sándorhoz írt levél másolatát.

Azon barátságos kinyilatkoztatásokkal telyes Levele Kapitány Urnak, mellyel Eő Nagyságát közelebb meg tisztelni méltóztatott sokkal bővebb mértékben gerjesztette fel Kapitány Úr eránt való méltó tiszteletét 's forró háladatosságát Eő Nagyságának, mintsem azt lankadt tollal itt elő adhatná, avagy Kapitány Urnak ritka Barátságát illendőképpen meg köszönhetné valamint mindenkor nagy tisztelője volt Eő Nagsága az említett Ur ki terjedő Talentumainak, 's az egész Magyar-Haza előtt tudva lévő Érdemeinek, úgy örömmel értette mind Takáts Urnak, mind közelebb a praetitulált Urnak betses Uri Leveléből azon két nevezetes Darab munkáknak, ugymint: L' Esprit de 4 Monarques Philosophes és Essai sur l' homme remek munkáknak magyarra lett fordítását, mellyek a' mint egy részről ujj borostyánt készítenek Kapitány Ur' fejére, úgy más részről Magyar Hazánkat két meg betsülhetetlen munkával gazdagítani, 's Litteraturánkat e'képp terjeszteni fogják. Mint hogy pedig a' Tudós Urak munkáinak meg vizsgálásában, 's azoknak a' Magyar Minerva fel vétetésében, és ki nyomtattatásába Eő Nagysága nem vatkozik, méltóztasson a' praetitulált Úr kész munkáit az Ifjú Gróf Nevelőjével Takáts József Urral, a' kire ezen tudományos dolog bizattatott, közleni, 's említett fordításait adandó alkalmatossággal hozzá Bétsbe fel küldeni.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 259. köt. 1798:1330

191.

Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1799. január 4.

Festetics köszöni fia újévi üdvözlését, és utasítja Takátsot néhány eszköz beszerzésére a Georgikon számára.

Takáts József Praefectus Urnak: Köszöni Eő Nagysága, hogy Takáts Ur az Ifju Gróf Lászlóval a' békövetkezett új Esztendőre idvezlő Levelet iratott; már most ennek mind maga viseletével,^x 's tanulásával, mind kivált írásával, melly ezen utolsó Levelében sokkal tsinossabb az előbbbenél, jobban meg-elégszik Eő Nagysága, mint a' minapi Levelében tett ki-nyilatkoztatásából gondolhatná Takáts Ur.

Az Exactor a' Bétsbe fel-viendő pénzekkel utban vagyon, 's az Ifju Gróf szükségeire is fog bizonyos summát által-adni, de addig is míg ez 10^{ik} Januarius tájban Bétsbe meg-érkezne, szerezze-meg Takáts Ur az ide rekesztett Georgikon szükségeire kívántató eszközöket, hogy azokat az Exactor által le-lehessen küldeni. Minthogy pedig itt némelly ollyas Eszközök-is vagynak fel-jegyezve, mellyeket ahoz értő Ember tanátsa és segítsége nélkül éppen nem tanátsos bé-szerezni; Arra nézve kérje meg Takáts Ur, rész szerint a' rajzoló mestert, rész szerint egyiket vagy másikat azon értelmes Praktikánsok közül, kik B. Metzburg mellett formálták magokat, vagy Carpe 's más Professor Urak által e' végett ajánltnának, a' kinek társaságában mind az itt elő adott Eszközök meg-vétetvén specificatio mellett bé-küldessenek.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 260. köt. 1799:1

⁸⁸³ Ld. Regestrum, 1799:1

192.

Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1799. január 11.⁸⁸⁴

Takáts hosszasan védekezik a személyét ért vádakkal szemben, és részletesen beszámol a Minerva köteteinek sorsáról.

Méltóságos Gróf!

Öt leveleimre küldött két rendbéli válaszát Nagyságodnak hamar vettem egymás után. A' felelet valamennyire elkésett, hogy annál tsendesebb elmével 's hidegeb vérrel tehessem (mint egy betsületes igaz emberhez illik) a' számos tzikkelyekre egyenes kinyilatkoztatásomat.

Hogy Carpe Professor Úr letzkéinek repetálásához fogott az ifjú Gróf, több méltó okát adhatom. Maga Nagyságod küldött tavalyiban Sonnenfels Úrhoz, hogy tudgyam-meg, ha a' Professor Urak (különösen Carpe Úr) adnak-e provát repetitiokat. A' Logicának repetitióját annál szükségesebbnek tartottam, mennél nehezebbnek tetszetik elején ezen nyomos tudomány, abstracta notióra nézve, egy fiatal embernek: kivált olly környüállásokban, midőn felfogadott Nevelője betegeskedése miatt nem dolgozhatott véle; én feladott kötelességem szerint sok időmet erköltsi oktatásim' javítgatására fordítottam; a' Correpetitor pedig, fel lévén néki mondva, jövendőjéről gondoskodott. – A' többi Tudományokban nem véltem olly szükségesnek a' repetitiót, mivel világosabbak 's könnyebbek. De idő sem volna hozzá, mivel ide haza-is vagyon elég dolog. Az iskolai tárgyak megtanulásán kívül, a' nyelvekben való gyakorlás, a' rajzoló 's tántz mester. Rövid a' nap. A' kísétálás, a' pihenés-is szükséges. – Éppen ez volt egygyik fő oka, hogy a' lovaglás' tanulásához mind eddig nem kezdhetett a' Gróf. Ide járult a' szörnyű hideg, a' gyakran változó egészség, mellyet az okosságnak kell még most-is kémélleni.

Miként érdemlettem-meg azon szemrehányást, hogy kis Pap létemre ki nem tisztultam a' Theologiának rosdájából, fel nem érhetem. Ha az okos religiozitást érti Nagyságod, szívesen magamra válalom a' feddést. Más tekintetben nem férhet reám. Valamint azon vádalás sem, hogy Tanítványom' eszét versekkel, metaphysicaval, Görög nyelvel vesztegetem. Kisebb gondom-is nagyobb ezeknél. – Hogy az ifjú Gróf' írása az előkkel jobb volt, tagadhatatlan Én tehát jól tanítottam: bátor különös író-mesternek nem tartom magamat. Későbbben az iskolában való sebes írás miatt romlott az meg valamennyire; a' melly kárt azonban könnyen helyre hozhat, ha jól vígyáz. – A' levélben kimutatott Confidentialia, igaz, hogy igen nagy egyenességet jelent: de talán, ha legkissebb sértő szándékkal 's vakmerőséggel nints egybekaptsolva, jobb a' képmutató titkolódzásnál. Illy bizodalom' segítségével sok rosszsznak lehet elejét venni. – Hogy a' Vakatziok alatt, egykorbéli társai között, inkább a' mulatságról beszélgetett, hogy sem a' tudományokról, mellyekben egész esztendő által foglalatoskodott, igen természetes dolog. – Ha parantsolgtatásokat vitt végbe, azt részint elkedvetlenítő nyavalájának, részint a' kényeztető kedvezésnek (mellyel én minden szeretetem mellett sem rontottam soha ötet) lehet tulajdonítani. – Hogy éppen olly igen félénk volna, nem tapasztalom.

Azt méltóztatik tovább parantsolni Nagyságod, hogy újra járjam-el a' megnevezett Urakat, egy igazán maturus, eszes, jámbor, Német Férjfiúnak projectálása végett. Szívesen meg teszem: vajha szerentsésebb foganattal, mint sem eddig! De a' választást, kérem, ne én reám bizza Nagyságod. Erre alkalmatlannak itélttem indecisusságom miatt. – Annibal 's

⁸⁸⁴ Ld. Regestrum, [1798]:30

Kultsár Urakban deciusus voltam ugyan: de ki tehet róla, hogy nem szolgált a' szerentse? Noha igazán megvallom, hogy ha olly gántsokat vettem volna észre Annibal Úrban, a' mellyeket Nagyságod említett; és ha előre láthattam volna Kultsár Úrnak új viszontagságait, (noha elhiszem, hogy ártatlan) én ugyan még ezekre sem adhattam volna jó lelki-esmérettel decisiomat; tudván, melly kényes állapot a' nevelés, melly feddhetetlen hír kívántatik hozzá, melly nagy kints az Ifjú' szerentséje. Matskát soha nem árultam zsákban. Ismérem a' barátságának 's kötelességnek határait. A' mit teszek, a' jónak meggyőződéséből esik. – Kultsár Úr az én levelemre sem felelt nagy időtől fogva. Az vólt utolsó írása, mellyet le küldöttem Nagyságodnak. Politikából írt-e, nem tudom: de nem gondolnám.

Lehet-e egy könnyen olly derék emberre számot tartanunk, a' millyent kíván Nagyságod Nevelőnek vagy Correpetitornak, nem ígérhetem. Ugyan-is a' jött-mentt embert ki esméri voltaképpen? Ki bízhatik hozzá, ha ollyan szép tulajdonságok mellett, mellyek feltétetnek benne, semmi jutalmas kenyérre mind ekkorig nem kaphatott? Ha pedig hivatalban vagyon, miként hagyhattya azt el, hét nyoltz esztendei szolgálattya utánn járandó 200 f. pensióért; ámbár többet reménylhetne-is valamivel Nagyságodnak önként való nagyszívűségétől? – Többet mondok. Ne nehezteljen-meg Nagyságod; itt a' helye, hogy szóllyak. Nem az indulatosság, hanem az egyenesség kormányozta, fogja-is holtomig mindenkor kormányozni beszédimet. Ha olly keserű pirongatásokat várhat Successorom maga hív fáradságiért, mint a' millyenek engem' értek több ízben ártatlanul, ha pályájának végénél-is tarthat a' fergetegtől: én ugyan jó lélekkel-értelmes betsületes szívű Férjfiúnak nem ajánlhatom üresen maradott tisztemet. –

Veszem észre, hogy Nagyságod az én személyemmel és szolgálattal meg nem elégszik. Meg sem elégedhetik, ha meg vagyon arról belsőképpen győződve, hogy sok rosdás előítéletek lagnak bennem, és kiváltképpen, hogy olly tetemes hibákat hagytam Nevendékemben megrögzeni. Igaz, minden emberben vagyon, leszsz-is apró fogyatkozás: de sok, a' mi sok. – Mondhatnék ugyan eleget Tanítványom' 's magam' mentségére, megtzáfolhatnék több vádakát; de mások legyenek igazságos ítélő Biráink. Sajnálom a' jó Ifjat, hogy olly fekete színben áll az édes Attya előtt: holott a' kik hosszabb tapasztalásból ismérhetik, a' kiknek nints semmi okok a' hízelkedésre, vagy hazútsággra, saját Professori, 's egyéb derék Férjfiak mindenütt magasztallyák, 's mint az Ifjúság' legszebb példáját úgy emlegetik. Én legalább megnyúgszom iránta lelkemben; és tsak azt kívánom, hogy valamelly ellenséges ember konkolyt ne hintsen a' legjobb földbe; 's hogy az Ifjú ne vegye valaha igen észre, ki kereste leghívebben igaz hasznát.

De akár mint légyen más a' dolog: elég az, hogy ha legbuzgóbb iparkodásom mellett-is, mellyről maga Nagyságod-is nem egyszer tett kegyes vallás-tételt; ha kötelességem fellyül-is tettem némelly, talán nem haszontalan szolgálattal: úgy hogy, légedesebb öröömre, szinte Háza' Fenelonjának nevezett hajdan Nagyságod; ha Annibal Úrhoz küldött levelében a' leg betsesebb dítséreteket ruházott reám; ha, mondom, mind ezek mellett még sem tettem eleget Nagyságodnak: miként reménylhetném okosan, hogy egygy új tágos mezőben, mellynek még nem-is tudom igazán egész kiterjedését, megfelelhessen Nagyságod' várákozásának? – – Ne gondollya Méltóságos Úr, hogy a' felhevülés ragad-el. Nem. Jól értem, hogy én vesztez leg többet; én esem-el hosszszas fáradozásimnak érdemlett szép gyümölsétől, éppen azon időben, mikor már igaz jussom volna a' nyugalomhoz; én fosztatom-meg azon alkalmatosságtól, mellyben szülő földemen, Nagyságod' szárnyai alatt, legszembetűnőbb módra dolgozhattam volna Hazám' javára: de (mi tagadás benne?) nem ígérhetek magamnak, akár mim, akár mennyim volna-is, tsendes életet Keszthelyen, az örökös szemrehányások, faggatások, boszszontások miatt. Pedig a' belső nyugalomban, a' megelégedésben, a' vídám lélekben helyhez tettem (akármelly metaphysicationak tessék-is állításom) az élet' boldogságát. A' megbetsültetés, az emberséges kéméllés nagyonn előttem

a' pénznél. Az igazságtalan megbántást nem gyógyítja-meg egy hamar az ideig tartó szép bánás.

Szívem olly érzékeny, hogy az ollyan hangú buzdításokat, mellyek már többször érdeklettek, de a' jobbra-fordulásnak örvével mindenkor nagy erőszakkal elnyögtem azokat, meg nem emészthetvén többé, egészszen elkeseredem, magam előtt elszégyenlem magamat, siratom kárvallásomat. Tsúszni mászni rabszolgaként nem tanúltam, nem tudok, nem-is akarok. Méltatlan lettem volna egy Magyar Magnásnak nevelésére, ha színeskedni, vagy igát hordozni tudnék; ha nemes érzésű szív nem verne mellyemben. – Mi van tehát mit tennem? Nem találok más módot, mint (keserves kínomba kerül ezen kifakasztás!) Nagyságod elejbe terjeszteni kérésemet, hogy az ifjú Grófnak, az én jó 's kedves Tanítványom' kormányozásától szabadíttson fel mennél előbb Nagyságod; mivel úgy-is (a' mint a' levél mondgya) továbbra-is el nézhetvén tsúf, fertelmes hibájit, annyival inkább, hogy szinte már erőt vett rajtam! – Kiki tartozik a' természet' ösztönéből bátorságos 's nyúgodalmas kilátást keresni magának. Íme nyoltz esztendőnél többet, életemnek legjobb idejét, mellyben jó karba helyeztethettem volna jövendőmet, mostani hivatalomban elvesztettem már! Még tsak vakatziók előtt-is (sokan tudgyák) ezer forintnyi holtig tartó pensioval hijjtak számtalanszor a' Gróf Pálfi Házhoz Nevelőnek: de én azon vígasztaló reménység alatt, hogy nem sokára a' megígértt biztos révben kiköthetek, minden efféle ketsegető ajánlásokon bátran kiadtam. De a' régi, már béhegett sebeimnek új felszaggattatásából látván, hogy (Isten tudgya, nem az én hibámból) szünet nélkül új meg új veszélyek fenyegetnek, mellyek utóbb talán többed magammal tehetnének szerentsétlenné: el vagyok szomorú de erős lélekkel szánva, hogy inkább tsendes menedékhelyet keresek magamnak, a' mellyre, reménylem, Úri Pártfogóim' közbenjárásával szert-is tehetek. Panaszolkodó, zsémbes, vádalózdó soha nem voltam, nem-is akarnék örömet lenni: de nagy gyáván jussomról sem mondhatok-le. – Kérem tehát még egyszer Nagyságodat, mivel mind szóval, mind kezeimnél lévő kegyes írásiban megismérte Nagyságod, hogy egész hívséggel dolgoztam Fija' nevelésében; mivel lelke' ismérére mondhatom, hogy kész akartva, semmit el nem múlászottam körülötte, sőt kezdetkor, úgy szóllván dajkája-is voltam; mivel az időmet pontig kitöltöttem, 's a' Contractus' egygyik tzikkelye nem én miattam fog tsonkát szenvedni: méltóztassék azt tenni velem Nagyságod, a mit a' tiszta igazság kíván, a' mit a birtokos fő házak szoktak hivatalombéli Embereiknek megjutalmazásokra rend szerint esztendei pensióval tselekedni. Ha a' gazdaságbéli Tiszt megérdemli az ápolgatást: talán egy hív Nevelő' húzamos szolgálattya sem alábbvaló az övénel; mert ha pénzt nem hoz-is a' házhoz; de ennél nagyobbat tesz, a' Familia' Reménységét, egygyetlen Tsemetéjét formálja, az okos és boldog életre vezérli. Én Nagyságod' hazafiúi példás buzgóságának tisztelője voltam mindenkor, az is fogok maradni. A' Litteratura' dolgában szívesen szolgállok ezen túl-is. Olly állapotot választok magamnak, a' mellyben a' M. Minerva' kiadását, sőt a' Correspondentiak' vezetését-is fogom folytathatni. Ha tehát nem kételkedik Nagyságod jólelkűségemről: bízza reám jövendőben-is ezen dolgot, 's vígasztaljon-meg érdemeim szerint.

Azonban, hogy ne láttassam boszszút forralni; vagy talán, nem tudom, melly mellékes okok miatt kerülni a' szolgálatot: szokott egyenességgemmel (mellyet minden embereiben keres, 's megkíván Nagyságod) ki mondom azt-is, hogy én ugyan nem vonakodom tellyességgel a' Bibliothecariusi hivatalnak felvállalásától: de úgy, hogy a' szerentse' játéka ne legyenek, hogy már valahára magamnak-is élhessek. Gyötrő aggodalmim úgy főgnak eloszlani, ha Nagyságod új Contractus levélben megígérni méltóztatik, hogy az esztendei honorariumom mellett, a' Kastélyon kívül betsületes kvártélyt, a' koszt helyett illendő deputatumot fog kegyesen resolválni Nagyságod: úgy nem külömben ha meghatározatnak az órák-is (a' fő Házoknál bé vett szokás szerint) mellyeket a' Bibliothecaban kellessék töltenem; hogy a' többi időt, és a' feriakat magamnak, egészségemnek kipihenésemnek szentelhessem. Tsak az illyen igazságos kéméllés által tekénthetem némünémüképpen

pensiónak 's jutalmazó nyugalomnak azt, a' miben Nagyságod' gratiájából jövendőben részesülnék. Tudhattya Nagyságod, hogy én a' munkától nem irtódom, szerével örömost dolgozom: de magam ellen véttenék, ha olyan súlyos terhet vállalhatnék-fel, a' melly vagy éppen nem tartoznék a' hivatalhoz, vagy a' ki szabott időn túl nyújtódnék. Ha mind ezekről bizonyossá tesz Nagyságod' írása; megnyúgszom, 's boldognak tartom magamat; és egész hívséggel eljárók meghatározott kötelességemben. Így, tudom, mind a' két rész fog nyerni. –

A' Magyar Litteraturát illető levelére Nagyságodnak ezeket írhatom.

Valamint az Erdélyi Nyelv-mivelő Társaságnak megküldöttem Nagyságod' parantsolattya szerint a' M. Minerva' I. kötettyét: úgy T. Hegyi Piarista Professor Úrhoz 9^{dik} Novemberben írt levelembe zártam egy különös tzedulát Kis István Pesti Könyv-ároshoz, mellyben kértem, hogy én egygy exemplárt adgyon Ányos' munkájából Schedius Professor Úrnak, Nagyságod' nevében. Megtette-e, nem tudom. Ha elmúlasztotta, nem az én hibám. Azon tsekély Publicum, melly Nagyságodnak azt súgta fülébe, hogy előre félek Schedius Uram' rossz recensiójától, igen tsak megsalta mind magát, mind Nagyságodat. Szeretni fogom, ha ahhoz értő ember által meg fog rostáltatni munkám. A' zsoldos Gúnyolókat érdemek szerint vagy megvetem; vagy ha meszsze megy vakmerőségek, fenn szóval leortázom, 's megtzáfolom.

Virág Benedek' képe iránt azért írtam-meg a' tett propositiót; mert tudom, hogy jó, egyenes, nem hasznot kereső szívből fakadott. Maga Nagyságod méltóztatott egykor említeni, hogy az Írók' képeiket, az ő oldalas megjutalmazások' fejében, a' könyvek' felékesítésekért, 's kapóssabb tetszetességekért ki fogja rézre metszettetni. Ez nem kerülhetvén sokba, a' könyv' árát sem nevelné.

Igen-is, Nagyságod' kívánsága után, Erkölti Oktatásimat sajtó alá botsátottam: olly jól megjobbítva, a' mint tudtam, vagy szükségesnek itélem. Hogy naevusokat találhatott benne Nagyságod, könnyen elhiszem; mert emberi munka. Bár mindgyárt egyenesen kijelentette volna azokat Nagyságod előttem, a' ki köszönettel el szoktam fogadni a' józan tanácsokat. Ha némelly észrevett, de ki nem jegyzett gántok meg találtak maradni, nem tehetek róla. Két szem nem lát annyit, mind négy vagy több. A' melly hibákat, vagy-is inkább észrevételeket megnevezett Nagyságod, azokban már magam tettem változtatást ketön kívül. Egygyiken nem lehetett segítenem; mert már tisztára van nyomtatva. De megfélelek érette, ha valaki fenn akadna rajta. A' másik dolgot ki hagyom, noha nem lett volna haszontalan másokra nézve-is, a' Nevelőben felteendő okossággal előadott igazság, hogy a' hibás heveskedés a' szelídség által józanúlyon. – Engel Uram története a' bujtogatásból vette eredetét, és semmi más következése nem lett, mint hogy más Censor' kezébe jutott munkám, és helyben hagyatott a' nélkül, hogy vagy tsak egy szót ki töröltek volna belőle.

Bessenyei Kapitány Úr' szép levelének 's hazafiúi tüzének örülök. Én-is azt tartom, hogy a' tudós munkák' fordítása többet használhatna még most a' Litteraturának, mint az erdeti munkák, különösen az üres rossz versek. De a' Fordítottónak jól kell tudni mind a' két nyelvet. Általában többre, nagyobbra-is kell szoktatni, ébreszteni a' nemzeti erőt; mellynek elejntén kétség kívül (valamint más dolgokban, 's más Nemzeteknél) apró a' gyümöltse; de az ösztönözés 's iparkodás által fokonként nevededik. Ha soha nem merünk magunk-is a' Tudományok mezején probát tenni, nem sokra megyünk.

Ányos' munkájiért tsak két helyről küldötték-meg Detzemberben a' bėjött pénzt. Pozsonyból T. Döme Károly, Studiorum Praefectus a' Seminariumban, 21 f. 40 xrt;és Pestről Kis István 65 f. 10 xrt. Lehuzván ez 11 f. 51 xrt fáradságiért, 15^{töt} számlálván százzól. A' többi Eladókat időnként sürgetni fogom a' tudósítások' hívebb megtételére, 's a' pénzek béküldésére.

Lakosil, noha sokszor eljártam miatta a' Directorhoz, a' ki mindenkor megtette a' legszebb ígéretek, tsak Detzember' vége felé juthatott-bé a' Real Iskolába, két forintot

ajándékozván a' Fiscusnak. A' szükséges sok könyveket jókor beszerezvén számára, tanúgatott oda haza belőlek. Kikérdezetéseim közt azt vettem észre, hogy a' frantzia olvasás megy nála legnehezebben. A' rajzolásból éppen semmi nem fordul elő. – Valék Jordán Professor Urnál-is, a' végre, hogy a' eljárhasson az ifjú az ő praelectióira. Az volt reá a' felelet, hogy szívesen be eresztené Lakosilt; de nem reményli, hogy gyümölsözzön nála a' letzke, mivel tanításinak felérésére sok notiok supponáltatnak, a' Physiologia, Chimia etc. Hogy erről bővebben meg győzettség Nagyságod, Jordán Úr az idén le fogja íni praelectiójának elenchussát, 's megküldi Nagyságodnak.

Meglátogatván a' napokban Birkenstock Consiliarius Urat, kért, hogy tiszteletének jeléül küldjem-el Nagyságodnak az ide zártt billettet.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's irántam való szándékának egyenes kinyilatkoztatását alázatosan kikérvén, vagyok tartozó tisztelettel

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, Januar. 11^{dikén} 1799.

MOL Festetics Levéltár P279 15. cs. 1799:122

193.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1799. január 14.**

Takáts beszámol nevelői igyekezetéről, Jordánnal folytatott beszélgetéséről, és a Minerva reklámjáról.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Nagyon örvendek, hogy az ifjú Gróftól 's irántam kinyilatkoztatott kemény ítélete Nagyságodnak engesztelődik; vajha egészen jóra fordulna! Ugy reménylhetném, hogy tovább-is örömmel dolgozhatok Nagyságod' pártfogása alatt; és se Nagyságodnak nem lesz oka a' panaszkodásra, se nékem a' keserűsége. Méltóztassék Nagyságod azon egyenességgel tudtomra adni szándékát, a' milyen nyílt szívvel ki öntöttem utolsó levelemben jövendőmről való aggodalmamat. Én mindenre kész vagyok, ha látom, hogy hív szolgálatim méltó tekintetbe vevődnek.

A' leveleket által adtam mind Jordán Professornak, mind Fischer Úrnak. Amaz a' Kertész iránt azt mondá, hogy ismér két jóféle értelmes embert: de mivel Condióba vagynak, tsak úgy szánhatták el magokat a' felmondásra, ha tudgyák előre mind fizetéseket, mind kötelességeket. Méltóztassék tehát ezek iránt bővebben tudósítani Nagyságod Jordán Urat.

A' lovaglást a' megírt okokra nézve mind eddig el nem kezdette az ifjú Gróf. De mivel parantsollya Nagyságod (ámbár most-is úgy tartom, hogy a' hosszabb és engedelmebb napokat jó volna megvárni) minden órán utána leszek a' legtanátsosabb lovagló-iskolának kitanulására; és azonnal fogom Nagyságodat iránta tudósítani.

A' Magyar Minerváról szóló tudósítást ide zárom meg rostálás végett. A' jutalom iránt másként esett benne az ígélet, mivel meghánván Görög Urral a' dolgot, azt találtuk, hogy az exemplarokban legjobb volna az egygyenlő számnak megállítása. Külömben tsak irígykedésekre 's boszszonkodásokra adatik alkalmatosság. Úgy sem kell semmit elfogadni, a' mi meg nem érdemelle a' jóféle jutalmat. A' pénzbéli jóval kisebb lehet. De előre kellene

iránta végezni, és a' kinyomtatás után mindgyárt megadni; másként nem gyözzvén a' Szerzők várni az exemplárok' elkelesét, vagy gyanakodni 's panaszkodni kezdenek; nem lesz szünete a' kérdezősködő írásoknak; vagy minden kinek elejbe kell terjeszteni a' számadást. A' melly sok kellemetlenségekkel lenne egybekapcsolva. – A' Hír-adás, ha helyben fog Nagyságod által hagyattatni, kinyomtatatik a' Munkámnak' végén, melly Martzius' elején ki kell a' sajtó alól. Magánosan-is fogok egynéhány száz exemplárokat nyomtatattatni, hogy az újság levelek mellett elterjedjen a' Hazában.

Számadásimat alázatosan megküldöm.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's vigasztaló levelét óhajtvá várván, vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, Januar: 14^{dikén} 1799.

MOL Festetics Levéltár P279 15. cs. 1799:81

194.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1799. január 21.**

Festetics rendelkezése fia lovaglóóráiról, tanácsai a Minerva hirdetését illetően, valamint elvárásai a Minervával szemben.

Sebestyén Inzsenér Ur által vévén Ő Nagysága ezen Levelét Takáts Urnak, a' másik, mellyről tessz említést, éppen tegnapi Postával érkezett, azért sok foglalatossági miatt egészen még nem felelhet, hanem ezeket válaszolja:

1. A lovaglást az Ifju Gróffal Szent József nap tájban tsak ugyan el-kellene kezdeni. Ő Nagyságát az édes Attya immár a' Poesisben 11 Esztendő korában tanította lovagolni. Már többszer ajánlotta Takáts Urnak ezen dolgot, de mindég hallasztotta, mert most Filozofus a' Gróf László, nem látni által, miért kellessen többet a' puhasággal vesztegetni; azért még egyszer kéri Ő Nagysága Takáts Urat, hogy valami jó Lovagló Iskola Mesterről tanátskozzon Annibal Urral, 's másokkal-is közölje, rendes órákat szabjon, 's hogyan mikép alkudott-meg? írja-meg, hogy az Ifju Gróf pajkos, fajtalan, káramkodó Társaságokba, a' mint a' lovagló Iskoláknál szokott lenni, el-ne kanaszodjon, arra okos szemmel legyen, hogy az Ifju Gróf fitogatásbul vakmerőségeket el-ne kövessen, mert veszedelem szokta érni, ellenben moderatioval tellyes bátorsággal lassan lépésenként, de systematice' tanulja-meg a' lovaglást, mert annak számtalan haszna lészen.

2. A Magyar Minerváról szolló Tudósításnak közlésével nagyon meg-betsüli Takáts Ur Ő Nagyságát, de megvallya, nem örömet tesz Jegyzéseket, mivel sok dolgai miatt reá sem ér, 's a' Litteraturában magát erősnek nem érzi, de egyéb eránt-is meg-eshetne, hogy néha-néha meg-bántanák Takáts Urat, azért kéretik hogy ezután semmit Ő Nagyságával ne közöljen; hanem ugyan tsak a' mostani esetben az Ő Nagysága vélekedése: a) hogy az egész Tudósítást talám még most nem kellene ki-adni. b) ha tsak ugyan ki-akarja adni, különösen fent tartja magának Ő Nagysága, hogy nevét éppen ki ne tegye Takáts Ur, mert erre sok fontos okai vannak, sem pedig az 1000 forint segítséget elő ne hozza. c) Azon tzikkelyt, mellyben a' folyó Munkák hogy fel-akadtak legyenek, elő hozatnak talám el kellene hagyni; mert mind azok, kik azon Munkákat szerzették, mind a' Magyar Publikum ezen elő hozással meg-sértetődnek. d) Arrul, hogy a' Litteratorok kik munkákat küldenek-bé, hogy hogy fognak

Jutalmat kapni? bizonyos mértékben, sintsen[!] semmi előadva. e) Talám jó volna az Erd. Társaságot is ditsérettel emlegetni, 's a' véle lévő nexust elő-hozni. Több az időnek szűk volta miatt, elő nem hoztathatik. Egyébképpen a' Tudósítás szép magyar ki-fejezésekkel vagyon tsinálva.

Altallyában ezen tsötsömös kis Minervánk alig jött a' világra, már is, a' mint észre veszi Ő Nagysága, el-halni készül, és ugyan szerentsés Orvos-kéz lehet az, melly életben meg-tarthatja, mert ha már most olyan rövid idő alatt annyira el-változtak a' Principiumok; olyan akadályok adják elő magokat, hogyan lehetne jövőre valamit jót reményleni? Batsányi, egy hires Tudós, látszatik immár kedvetlenségben lenni, Engel Censor Urat fel-bosztani, Dugonits, és más Piaristák éppen nem akarnak ehez járulni, Révay Miklós Kultsár Urral öszve-veszván, nyilván nehezen fog ebben concurrálni, magában is a' könyveknek válogatása sok izetlenséggel megyen, mert meg-bántodnak mindnyájan a' kik bé-nem vetetődnek; Takáts Ur maga-is már több izben terhesnek állította lenni ezen ki-adásnak sullyát; Ő Nagysága' fel tett tzélja pedig, a' mint észre veszi, éppen meg nem tellyesítettik, mert az első munkának ki-adásában is mennyi kényes környülállásokkal kellett küszködni, és most, hogy ki jött Ányos Munkája, azt olvasván láttya, merő szerelmeskedésekkel és tsókolódásokkal vagyon meg-töltve. No, már ha környülállásit tekintti Ő Nagysága, 's fel-veszi, hogy leg-nagyobb része a Minervának ilyen moralitással fog folytatódni, azt gondollya hogy pénzét sokkal hasznossabban fordítja a' Nemzetnek gyarapítására, ha Kerekes és Görög Uraknak mappáit, vagy Ujságihoz némelly hasznos könyvetskék ki-adásit segíti, vagy Lipszky Hadnagyak Magyar Orszagi Astronomicus Atlasnak vagy Kováts Uram Hufeland munkáihoz, és több affélékre segítséggel lépzen; mert ugy minden Tudós a' magáét ki-adja, nem kell annyi Levelezés, számadás, izetlenkedés; és Ő Nagysága öreg napjaira a' fiatal gyerkötze emberkéket, mulato paráznaságokat, és fajtalankodásokat, a' képzelődést hevesítő munkákban nem segélli: mert már ezeken tul vagyon; és noha maga is ditseri, ha sok eszes más tárgyakkal öszve vagyon kaptsolva, de tsak ugy tekintti, mint egy nagy vendégségben a' ritka édességű némelly Ürmösöket, abbul egyet kettőt hörpinteni kellemetes, de ha közönséges ital gyanánt tsupán tsak azzal kellene élni, émelgő undorodás származna belőle. Jövő Postával a' többire-is válaszol Ő Nagysága olyan egyenességgel, a' milyennel egyébképpen-is szokott lenni.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatu regestruma 260. köt. 1799:81

195.

**Festetics György Takáts Józsefnek
Keszthely, 1799. január 24.**

Festetics tanácsai a Virág-kötet kiadásával kapcsolatban, rendelkezése a Minerva 2. kötetének bevételeiről.

Kedves Takáts Uram!

Mostani uttal két Levelet irok az Urnak, egyike a' Literaturát, a' másika az Urnak elő hozott kívánságit illetvén.

1° Igen köszönöm, hogy Schedius Urnak egy Exemplárt küldött az Úr, tessék annak árrát a' költségben imputálni, én örömet le-fizetem.

2° Virág Benedek képe eránt valójában én-is igen szépnek tartom lenni, ha a' Minerva a' Tudósoknak képével ki-ékesítettik, de az tsak ugy lehetne-meg, ha a' Tudósok' szándékával esik meg; mert a' munkára való költség igen meg-szaporodik, és így a' Remuneratiokban tézzen külömbséget; de ellenben az én Bibliothecámban sok egyéb okok

mellett-is azért nem vehetem bé, mivel 1°, a' Minerva alkotmányát a' Bibliothecával öszve nem akarom egyelíteni 2°, Mivel ha egy Tudosnak réz metszését meg-szerzem, meg bántom a' többit, ha mindnyáját bé nem szerzem, noha már pedig réz Tábla 50 fokban kerül, ha tsak százat számlálok, már is 5000 f, a' melly költséget hasznosabbra fordíthatom. 3°, Sokszor vetélkedések támodnak a' Tudósok között, a' mellyekben én compromittáltatni nem akarok; mert hogyan lehetne öszveállítani Révay Miklóst, Kultsárt, Batsányit, Takáts Józsefet etc.? 4°, Ha egy esetbe mellékes költségekbe avatkozom, más esetekben is lakolnék érette; mert tsak ezen Minerva miatt-is mennyit nem ostromoltatom! Hol azt hozzák elő, hogy könyvnyomtatást állítsak fel, hol meg, hogy nem tsak magam, de Feleségem nevére-is nyomtassak könyveket; hol meg, hogy mivel Milton el nem kelt, én fizessem meg az árrát; mások azzal jönnek elő, hogy mivel én a' Literaturát protegálok, én a' Tudosoknak pénzt adjak költsön, adósságaikat fizessem-ki, mellettek caveálllyak; vannak olyanok-is a' kik poetica Manuscriptumokat sok ezerekért kívánnának nyakamba tsapni, sőt vannak olyanok-is a' kik praetendálják a' velem való Correspondentiat, és hogy a' Munkájokat magam revideáljam, sőt reám parantsolnak, számtalan sok kérdéseket küldvén reám, hogy azokra-feleljek. A' Bibliothecámot, Archivumomat, Numismatica Collectiomat, Kertemet, Jóságim Rajzolásit, betsűjét, jövedelmét, értékét, produktumait, erszényemet hogy elő-adjam magno supercilio intonálják. Mind ezeket egy tsekély tekintetbe vévén, tsak el-lehet dissimulálni, ha magamat egy kevéssé legyezem.

3°, Igen örömmel fogom az Urnak Erköltsi Oktatásit nyomtatásban látni, a' mellyek, ha éppen semmi meg nem változik-is benne, betsét azért előttem el-nem vesztik: mert én elő sem hoztam volna a' reflexioimat, ha szó nem adta volna magát elő. Tsekély ítéletem szerint ezen könyv ki-adásából mind a' mi bé-jön, illendő, hogy az Urnak jutalmául szolgáljon; mert ha egy más rendbéli Könyvét az Urnak én immár egyszer ki-adattam, bizonyára eztet én sokkal nagyobb örömmel ki-fogom nyomtattatni; mert ez moralis, és nem olyan szerelmes bukfentzekkel tele, mint amaz; azért tessék a' nyomtatásra teendő költségeket tudtomra adni.

Nagyon köszönöm, hogy Lakosil nagy nehezen a' realis Iskolába bé-mehetett. Szeretném, ha a' rajzolás-is a' rajzó Mesternél continuálná.

Jordán Urnak minapi Postával a' Kertész eránt irtam, Birkenstock Consiliarius Aulicis Urat nagyon tisztelem: magamat az Urnak barátságába ajánlom, és maradok Kedves Takáts Uramnak Keszthely Januar. 24^{ikén} 1799. igaz köteles szolgája Gróf Festetics György.

MOL Festetics Levéltár P279 15. cs. 1799:122

196.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1799. január 26.**

Takáts beszámol neveltje egészségi állapotáról, az új nevelő további kereséséről, Virág Benedek kéziratának megérkezéséről.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Az ifjú Gróf nem volt ugyan fekvő beteg, miolta feljöttünk Keszthelyről, de állandó ép egészséggel sem birt. Majd a' lábát fájdalta, majd a' fejét; majd az erős kurut zaklatta. A' haja majd mind elment. Nem győzvén tovább az előbbenni Orvosnak könnyen-bánását: a' napokban el hivattam a' Theresianumnak rend szerint valo Doctorát, Gall Urat, hogy látna az Ifjúhoz. Már néhány ízben itt volt. A' köhögést nem tartya ugyan veszedelmesnek, mert a' tudónek baja nincs; de a' kéméllést ajánlotta még-is. Úgy veszi észre, hogy az Ifjú forró

betegségben volt. Ha egészen felépül, egy-két hét múlva nem fogja károsnak tartani a lovaglást. Ez tehát az oka, hogy mind eddig nem fogott a' Gróf a' lovagláshoz. A' Collegiumba talán eljárhat újra a' jövő héten. De ide haza sem tölti heába az időt.

A' Sonnenfels és a' többi Urak még senkit nem ajánlottak Nevelőnek. Dumonténé tett említést egy derék Férjfiúról a' Méltóságos Grófnénak: de ez nehezen fog Imperiumbéli Német ember lenni. Azonban utánna leszek, hogy bővebben tudósíthassam iránta Nagyságodat. Én-is szeretném, ha már egyszer vége szakadna a' bizonytalanságnak, egygy emberséges ember' találásával.

Virág Benedek Úr már felküldötte kéz-írásának nagyobb részét. Olyan munka, mellynek a' Magyar Poezisben nints párja. Kár, hogy nem több.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyességébe, 's tartozó tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, Jan. 26^{dikán} 1799.

MOL Festetics Levéltár P279 15. cs. 1799:149

197.

**Festetics György Takáts Józsefnek
Keszthely, 1799. február 2.**

Festetics felemlégeti Takátsnak pályájának kezdetét, számonkéri a szerződésben foglaltakat, majd javaslatot tesz újabb feltételekre;vlaamint nyilatkozik fiával kapcsolatos terveiről.

Kedves Takáts Uram!

Az Urnak hozzám ki-nyilatkoztatott kívánságira ezennel ollyanképpen felelek, hogy

1°, Bajkor Fiskálisom Bétsbe fog circa 5an Febr. érkezni, és nem tsak Leveletem az Urnak által-adni, a' mellyben ki-nyilatkoztatásom világossan meg lesz határozva, hanem szoval is fog az Urral bővebben conferálni.

2°, Addig-is, hogy capacitálhassa magát az Ur, ezeket meg-jegyzem: hogy t. i. valamint minden Contractus mind a' két részről kötelez, ugy vannak bizonyos időpontok, a' mellyek bővebb ki-nyilatkoztatást érdemelnek. A' midőn tehát az Ur azzal fenyeget, hogy el-hágy, avagy pedig bizonyos kötelezésekre kényszerít, illendő azt a' kérdést fel-vetni: millyes volt az eredeti Contractus? Tevődött-e annak az én részemről elég, vagy nem? Meg-felelt-é az Ur azon kötelezésnek, a' mellyet fel-vállalt? vagyon-é oka az Urnak, hogy bennem bizodalmatlanságot mutasson? Nyer-é az Úr azzal, ha bétellyesítettik kívánsága? Tanátsos-é nekem ollyanra valamire hajlani, a' mi nintsen a' Contractusban? és mitsoda praecautiókkal kellessék élni, hogy az Úr meg-nyugtasson ugyan, de hogy valami szin alatt ne exorbitáljon, vagy garázdálkodjon? Ezek ollyan észre vételek, hogy meg érdemlik a' meg fontolást.

Emlékezik az Ur, hogy a' nélkül, hogy tsak esmértem az Urat bé-vettem az Házamba, mert nem voltam irresolutus. Az Úr alig lévén egy Esztendeig világi ösztöntül vezereeltetvén ollyan fel-tétel alatt le akarta tenni a' Papi ruhát, hogy örökös tartást nyerhessen. El-lehet gondolni, hogy az első esztendőben, az Érdemek ollyan igen nagyok még nem lehettek, a' személyes qualificatio pediglen, ha a mostanit az akkorihoz hasonlítjuk, nagyon különböztek, mert a' német nyelv gyarló, a' deákság igen közönséges volt, idegen nyelveket nem tudtunk, még is mind ezen Reflexiokat félre tévén irott Contractusba léptünk, a' mellyben az Úr magát kötelezi: 1° Hogy Fiamat, és ne talám egy melléje adandó Atyafiat az

ugy nevezett Humanitatis Classisokon által, vagy egy keveskével tovább, a' Nevelés Planumomhoz magát alkalmaztatván, oktatni fogja. 2°, A' Nevelésnek végeztével Bibliothekariusképpen a' Házamnál, a' hol szállása és asztala lészen, meg-maradván, minden ollyaténokra, mellyek sorsához illendők lesznek, 's a' diszesség ellen nintsenek, máskép is rend szerint lehetségesek, magát resolválja. 3° Ha el-akar menni tsak mást maga helyébe állitson, a' ki alkalmas és tellyes tetszésemre legyen, szabadságában áll az el-menetel, de ugy, hogy ha a' 400 ftos Pensiotul akarna el-válni 600 f. Jutalom és Uti Költség gyanánt semel pro semper adnék 4°, Hogy mindenkor egy esztendővel előbb Takáts Uram magát elkészitse azokban, mellyekben Fiamat jövő Esztendőben gyakorolni és tanítani szükséges lészen. 5° A házasság hirem nélkül ne történnyék.

Ime édes Takáts Uram, nem de nem ezek azok a' kötelezések, a' mellyeket az Úr magára vállalt, lehet-é tagadni? valójában nem; mert Litera cantat.

No már nézzük azokat a' kötéseket, a' mellyeket én magamra válloltam, nem de nem 1°, Esztendőbeli Fizetésül 300 fkat rendeltem és ajánlottam? 2° A' Nevelésnek végével esztendőnként 400 fbul álló Penziot, és Házamnál szállást és asztalt ígértem. 3°, Ha el-akarna menni, 600 ftot Úti Költséget és Jutalmat adnék 4° Ha frantzia nyelven és más progressusokban gyakorolván Fiamat, Ideáimat elegendőképpen tellyesíteni és secundálni fogja. Ezek tehát a' leg-főbb tikkelyek a' köztünk tett Kötésnek. Nézzük ki már, hogy hogyan tellyesettek meg eddig.

Az Úr az első Esztendőben mindjárt a' Contractus után egy Személlyel, a' ki Leányomnál volt, és ha jól emlékezem Glantz Kis-Asszonyinak neveztetett, ollyan érzékenyes társalkodásba ereszkedett, hogy Feleségem szerelmeskedést gyanitván, el-kelletett azt a' Személyt kergetni a' Háztul; továbbra a' Fiam' tanítása ollyan változó formán ment, hogy a' gyermek hol tanult, és hol nem tanult, és ha egy némelly Examenben jól felelt-is, de volt ollyan Examen is, a' hol szeleskedvén, igen könnyen vette a' dolgot, és valójában keveset tudott. Illyen tévovázások között kéntelen voltam mást gondolni, és nagy költséggel a' Fiamat a' Bétsi Universitasba járatni. Más Szülők, ugy mint Eszterházy Károl, G. Szétsényi, G. Batthyáni Ferentz, Somogyi, és számtalanok egyebek oda haza neveltetik az Ifjuságot, a' hol Tudományokban is tanít a' Prefectus; én pedig avval nem boldogulhattam, tapasztaltam is Bétsben az Ur tanításának gyarlóságát, mert a' gyermek a' kit ide haza a' tanulása miatt éjig magasztaltak a' hizelkedők, az Universitasban igen sokat vakogott, és nehezen tudta magát elő venni mind addig, miglen én az Urat keményebben nem kezdettem sarkalni, és sok pirongatásim után még is annyi erőt vett magán, hogy a' gyermeket tanulásra szoritotta. Az Urnak kötelessége lett volna a' gyermeket az Iskolába vezetni, soha szeme alul ki nem eresztetni, de az Úr nem tsak hogy az illyenekben restelkedett, hanem még ollyan kopasz kifogásokkal-is élt, hogy meg nem engednék azt, hogy a' Tanító az Ifjuval az Iskolában üljen. Én mind ezeket előre látván, az Urnak segítségére egy Correpitort-is tartottam, de mi volt annak a vége? Az, hogy a' gyermek igaz fenyítékben nem tartatván, avval a' Correpitonnal öszve veszett. Az Úr nem hogy hivsége szerint nekem ki vallotta volna, el-titkolta a' dolgot, és így merő vissza-vonásban voltak a' dolgok, mig véletlenül magam meg-tudtam. Az Inasnak-is korhelységét soha nekem az Úr ki nem nyilatkoztatta, miglen én magam el nem tsaptam. Egy szoval az a' lelkiismeretesseg, a' melly egy paedagogusban meg-kivántató, az Ur avval hozzám mind eddig nem volt; sőt alattomban minden nevelés principiumi ellen a' mit tudott el-követett, mulató helyekre etc. Fiamat magával el-vivén, még pedig ollyan helyekre-is, a' hol tudta, hogy én nem szeretem,^{XI} valameddig én nagy keménységgel az Urat Levelem által nagyon meg-fedtettem és dorgáltam. A' sok lármára és pirongatásokra látszatott ugyan az Ur valamennyire magába szállani, és betsület' szeretetét mutatni, de ugyan tsak még-is nem azzal a' tűzzel, és nem azzal a' maga fel-szánásával vitte az Ur a' dolgot, a' mint egy olly szép talentumi Emberhez illik, mint az Ur. Én az alatt semmi költséget nem szántam, különös szállást az Urnak és a' Gyermeknek fel-vettem, a' Holtzmann névű

Correpetitorot az Urnak recomendatiojára bé-állítottam; én az Urnak fizetését eleintem 400ra utobb 500ra fel-emeltem, én vakatzióban tudományos, és kellemetes Utazásokat végbe vitettem, én auctoritását az Urnak Fiam előtt manuteneáltam. Mind ezek az eszközök valamennyire ugyan a' Fiamt tanulásában, de még többet nagy hirében emelték, de ugyan tsak a' mellett még-is koránt sem értem-el tzelomat; mert egy részrül az Ur magát a' Correpetitorokra bizván, a' Fiamat sokszor a' Sétálásokban, és az Iskolába vezetéseken vagy magára, vagy Correpetitorára hagyta, és a' Magyar Poesisra egészen neki adván magát, a' Fiamat negligálta. Mitsoda pruritus pediglen a' magyar Verseken uralkodott légyen, aztat meg-mutatja az Ovidius Libri Amorum fordítása, az Álombeli Játékok, az Agnes, Lalage, és több afféle szerelmeskedő, de Paedagogushoz, és meg-lett Emberhez alá való gyermekeskedések. Soha az Urnál valami soliditással való Könyv-irok nem látszattak, hanem vagy olyan játszi észű Magyar Literatura, vagy valami ujmodi Journálok, és talám curiositást magokra vonzó tilalmas Könyvek. Ha ez egy részrül ugy volt, más részrül nem maradt a' dolog merő szerelmes verseknél, hanem reálításokra-is sokszor látszatott menni, mert emlékezhettek-még az Ur arrul, hogy Holtzmannak az Urhoz intézett Levele mitsoda fertelmes fajtalanossággal és abscoenitással confidentiával irva volt; én kéntelen voltam Holtzmant ezért el-botsáttani, az Urat pedig betsületének nem akarván ártani, meg-kéméllettem. Volt ugyan többszer az Asszonyok között szó, hogy az Úr halaván, hogy ábrázattyát ki-verik a pusztulák, hogy torok fájása gyanus; de én mindenkor protegáltam az Urat, és azon kívül hogy fizetését meg-nagyobbitottam minden Esztendőben különösen 100, 200 és több Forintokat ajándékoztam. Már most az Urnak esztendeje el-mulván, én az Urnak uj írásban nem tsak a' meg-ígért 400 f. Penziot, de 500^{at} ígértem. Ha tehát öszve vesszük az Urnak egész nevelésének Resultatumát, mi sül ki? Nem de nem, hogy én az alatt-is az Urnak pénzben többet adtam, mintsem ígértem. Hogyan lehet tehát az Urban az a' bizodalmatlanság, hogy olyan nagy gorombasággal rajtam tör, mint ha biz én az Urnak fizetésében volnék. Nem lehetett volna-é ezt más móddal elől hozni? Ha bizony az én nagy költségem mellett a' Fiambul mást faragott volna-ki, el-kellenék némulnom; de mitsodás Ember a' Fiam, és mitsoda féle hibák vannak benne, azt még semmi írása, sem német Stilussa, sem a' tanulásnak igaz szeretete meg-nem táfollyák; hanem tsak a' sok gyermekség, ételekben, és udvarlásban való kényessége, hazudozása, vádolkodása, kevélysége, veszekedése, és sokakban meg-gondolatlan gyávasága, és félénksége szemeim vizsgálódását el-nem kerülhette; noha más részrül szép 's jeles észű, és az utazások, az Universitásbeli tanulás, és az Urnak magyar Literaturája által valamennyire – de tsak valamennyire ám! – ki pallérozva lévén, még valamellyes reménységet nyujt.

Azért mindent jól meg-fontolván annyival kevesebbé érdemlettem én azt az Urtól, a' mennyivel inkább tudom, hogy az Urnak Contractusát én eddig meg-tartottam; az Ur ellenben mivel ígéretének eleget nem tett, a' Contractust meg-szegte: mert nem az Ur tanította a' Fiamat egészen, hanem az Universitas, a' Correpetitorok, és az Utazások, és így az Ur tsak negyed részében tett eleget ígéretének, azt-is pedig mennyi sok pirongatásaimra, és zavarásaimra; költséget pedig nekem annyit okozott, hogy azt elő hozni iszonyuság, mert az asztalát a' Fiamnak a' többi között olyan fenyessen tartotta az Ur, hogy a' válogatott vadak, és ritkaságu halak fel-váltván magokat, nem ritkán a' Magyar Poétáknak nektárja a' Tokai bor vidamította a' tudományos gyülekezetet. Én többet-is mondhatnék, de tsak avval fejezem bé, hogy a' fiam költsége Esztendőnként 6000 ftnál többre-is ment, 's így ha a' 8. Esztendőt fel-veszi az Ur, közel 50, de leg-alább 40000 ftba került a' Fiamnak nevelése. Valójában az igen puha nevelésből nem látjuk válni azokat a' nagy Embereket, a' kiket magunk között tsudálunk; és így appretialva mind a' két részrül a' környűl állásokat, declarálom, hogy nekem igen nehezen esik az Urtul el-válni, és lehetett volna talám a' lakás és Deputatumnak Convenientiáját fel-találni, ha haragos indulattyát ki-nem nyilatkoztatta volna az Úr; de így fel vévén azt, hogy 1°, az Ur igen haragos, és veszekedő természetű, utóbb-is minden untalan

új ki-fogások támodhatnak; 2° fel-vévén, hogy éppen olyan környül állásokban, a' hol maga Successoráról még meg nem volt győződve az Úr, noha én mindenkor többet adtam az Urnak, mint sem ígértem, gondolván, hogy éppen most meg-fog tromfolni az Ur, bosszuját kitölti. 3° fel vévén, hogy az Úr valójában olyan nagy talentummal és qualificatióval bír, hogy kár volna az ilyen szép ész el-hagyni temetni 4° Azt-is gondolóra vévén, hogy ha mindjárt az Ur én velem nem úgy bánik, a' mint én talám kívánhatnám, illendő még-is, hogy én az Urhoz háladatosságomat meg-bizonyítsam: – mert ha talám vannak is némelly gántsok a' Fiamban, ugyan csak nem mondhatom azt, hogy el-romlott – azért ha nem bátorkodom-is az Urral a' szállás és Deputatuma eránt alkuba lépni; mind azáltal a' Bajkor Fiskális által olyan Propositionokat fogok tétetni, a' mellyekkel igyekezni fogok, hogy rész szerint háladatosságomat az Urhoz meg-bizonyítsam, rész szerint pedig a' Fiam nevelése dolgán-is által essünk. Ezzel magamat az Urnak barátságába ajánlom, és maradok Kedves Takáts Uramnak Keszthely Januarius 25^{dikén} 1799. igaz szolgálja Gróf Festetits György.

Noha igen sajnalom, hogy Házaamtól el-válik az Ur, mind az által mivel a' közöttünk fenn álló Contractusban is világossan meg-vaygon az Urnak ezen szabadság bizonyos mód alatt hagyva, sőt eddig-is mindég azzal szabad volt az Ur, és én tellyességgel szerentséjét nem akarom gátolni; azért ezennel declaralom: hogy barátságomat ebben az esetben-is valami módon ki-nyilatkoztathassam, tehát

1°, Ha el-meend az Ur, nem csak 600 fto a' Contractus szerint titulo Viatici semel pro semper fogok ki-fizettetni a' Keszthelyi Cassambul, hanem ezen kívül

2°, Két Propositional kínálom az Urat t. i. avagy minden Esztendőben akarhol legyen is az Úr, Ő Felségének Ditióiban önnön maga dispositiojára, a' nélkül, hogy Házaához le-volna kötelezve, avagy valami Obligatio' terhe maradna, Pensiot esztendőnként örököszen, mig él 200, az az két száz Rhenes Forintot adni ígérek, avagy pedig, ha a' Pensiot nem kívánná, tehát a' fellebb irtt 600 fton kívül még 1400 Forintot, tehát öszveségessen két ezer forintot semel pro semper titulo Viatici, et Remunerationis adnék. Tessék tehát e' kettő között választani.

3°, Noha a' Contractusban világossan meg-vaygon azon kötés, hogy az Ur maga helyébe egy más Nevelőt szerezzen, mindazon által ezen Obligatiótól-is fel-mentem, ugy mindazonáltal, hogy leg-alább-is Pünkösdig a' Fiamnál maradjon, ha pedig az alatt a' Fiammal rendelést tehetek, az alatt-is el-mehet az Ur.

4°, Ha pediglen ezen Esztendőt ki-állaná; tehát 500 f. helett 800 f. fizetést adnék.

5°, Ezen kívül a' mi Minerva Ányos' Könyvéből bé-jött, vagy bé-jőne, azon haszonnak a' Költségeket előbb le-huzván, felét magának meg-tarthattya az Ur, mivel a' másik felét Batsányi Urnak tartozunk oda adni.

6°, Az Urnak Erköltsi Oktatásit az én Költségeimen ki-lehet nyomtattatni, én annak bonificalom a' költségét, magát pedig a' Könyvet az Ur a' maga hasznára fordithattya.

Ime ezek tehát egyenes szívű, butszutató Propositionoim, az Urnak maga elől-adására következtek; mert valóban, mivel az Urnak haragos indulattyát, nehéz természetét, és a' munkátul való őrizkedést Levellébül által látom, nem bátorkodom az Urral valami alkudozásra lépni, tartván attul, hogy mivel apprehensivus az Ur, talán utóbb-is valami gyűlölség támodhatna; de így az Ur maga szabadságában vaygon, szép Talentomát excolálhattya. Én e' mellett-is barátságomat az Urhoz ki-jelentettem, és meg-lehet, hogy még a' környül állások módot nyujthatnak, hogy idővel bővebben-is szolgálhatok, avagy leg-alább a' Fiamnak meg-fogom hagyni, hogy első gyermeki zsengejének nevelőjét soha el-ne felejtse. Nintsen tehát semmi egyéb hátra, hanem hogy a' Bajkor Fiskális Urral ezekről az Ur végezzen, és bővebben tanátskozzon. Én részemről, valamint magamnak tovább-is fent tartm, hogy barátságomat utóbb-is ki-nyilatkoztathassam, az Urnak eddig való patientiáját-is

köszönöm, magamat barátságába ajánlom, és maradok Kedves Takáts Uramnak Keszthely Februarius 2^{ikén} 1799. igaz szívű szolgája Gróf Festetics György

P. S. A' Fiamat az első semestralis Examen után Pestre kívánom vinni, mind azért, hogy több szem legyen reá, magam többszer utána láthassak, mind pedig, hogy a' deák nyelvben magát jobban gyakorolhassa, és lassan lassan a' Magyar Törvényt meg izlelje. Azért jó lesz Fiamnak butorairól, szoba mobiliáirul, könyveiről, és egyebeiről egy kis Conscriptiot tsinálni, hogy Rendeléseket tehessek. Pesten Professor Haliczkyhoz, a' hol az a' híres talentomu Toponári Festetics János olyan nagy elő menetelt tett, akarom adni.

MOL Festetics Levéltár P279 15. cs. 1799:122

198.

Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1799. február 9.

Takáts védekezése a gróf vádaira, kérése a Minerva további támogatására, beszámolója tanítványa egészségéről.

Bécs, Februarius 9^{ikén} 1799.

Takáts József Prefektus Ur válaszképpen írja Ő Nagyságának e' következőket:

1., Igazságtalan, és hála adatlan volna, ha valamint eddig mindenkor, ugy ez után-is eleven emlékezetben nem hordozná, hogy Ő Nagysága nem csak azt méltóztatott meg-adni pénzben, a' mi a' Contractus szerint meg-volt ígérve, hanem többszer gazdagon-is meg-ajándékozta; melly Ő Nagysága nagyszívűségét nem nézhette^{XII}, 's vehette másként, mint meg-esmért hiv szolgálatynak jutalmát; és csak így, 's azért volt betses előtte. Ugyan azon tekintetből köszöni Ő Nagyságának azon kegyes propositioját-is, melly szerint 200 f. holtig való Pensiot méltóztatik számára rendelni. Ő a' maga részeről ígéri, hogy valameddig az Ifju Gróf biztos kéz alá nem jut, el-nem hagyja, és igazi gondját viseli, mint egy hiv Nevelőnek leg-szentebb kötelessége hozza magával, sőt jövődében-is tsendes magánosságának a' lessz leg-édesebb vigasztalása, ha hallani fogja, hogy gondosan ápolgatott oltványa szépen gyümölszik.

2., Arra kéri Ő Nagyságát, hogy a' Magyar Minervát olly hamar ki-halni ne engedje. Ő a' levelezésben, 's ki-adásban minden jutalom-kivánás nélkül kész lessz el-járni. A munkák ki-választásában meg-lehet, 's meg-is kell azt a' szemességet tartani, hogy az mindég el-mellőztessen, a' mitől a' szelid erköltsek 's messzebb látó okosságnak vonakodni kellek. A költségekről mindég meg-küldené a' leg-hivebb számadást. Vagy ha már Ő Nagysága el-tökélt szándéka másra fordítani hazafiui áldoztát, ez egyért könyörög: hogy mivel Szabó Dávid Urat már bizonyossá tette, hogy Ajánló Levelét Ő Nagysága el-fogadni méltóztatott, az ő Munkájának ki-nyomtatásátul, mellyben a' Szerelemnek le-kisebb nyomdoka sinsen, ellenben bővelkedik a' leg-buzgóbb hazafi érzéssel, ne fogja meg Ő Nagysága a' m eg-kivántató költséget.

3., Az Ifju Gróf kemény katarussa miátt még most sem mehet-ki a' házból. A' Méltóságos Grófné szükségesnek ítélte, hogy leg-alább egyszer meg-tekintse B. Gvarinn Doctor Ur-is, de ez sem állította veszedelmesnek a' nyavalyát. Ha egyszer ki-tisztul a' náthából, 's köhögésből, az erősítő Chinával való élést javasolta. Doctor Gall-is hébe korba el-jön. Ha bizonyossan tudhatná, hogy Pünkösöd tájban el-költözkedik a' Gróf László Bétsből, most kellene fel-mondani a' szállást; mert 16^{ik} Februaruis után a' házi gazda nem tartozik többé el-fogadni a' fel-mondást. A' házi 's egyéb holminak laistromát el-fogja idő közben készíteni.

199.

Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1799. február 25.

Takáts beszámol tanítványa egészségéről, és leküldi az eszközök leltárát.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Az ifjú Grófnak erős köhögése annyira megszűnt, hogy a' Doctornak engedelméből tegnap legelőször újra elmehetett az Iskolába. Ide haza sem töltötte hiában az időt, úgy hogy a' jövő héten ki állhattya a' Logicából fél esztendei examenját. A' többi három materiakból-is egy más után tartatnak az examenek, mellyeknek még Martziusban mind végek fog szakadni. Ehez képest Husvét után mindgyárt elkezdheti a' Gróf a' lovaglást-is. De ha talán a' Pestre való költözködés nem sokára meg esnék, minthogy a' kezdet mindgyárt elejntén nagy költségekbe kerül, Nagyságodnak további rendeléséig halasztom az alcut, vagy-is a' Lovász mesterrel való értekezést, a' ki iránt már beszélgettünk Annibal Urral. Leg jobbnak itélné Ő Hertzeg Lichtenstein' ló-oskoláját a' tanulásra.

A' Gróf Lászlónak könyvei, 's egyéb házi szerei már öszve vagynak írva. A' Szobamobiliáknak lajstromát a' másik oldalra felírom, hogy a' rendelések annál jobban és határozottabban megtevédhessenek. A' többiekre nézve sem léssen legkissebb fogyatkozás-is.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyességébe; és tartozó tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, Febr. 25^{dikén} 1799.

A' Bétsi Szállásban találtató Házi-szerek'
Lajstroma

1. Könyves Almáriom, üveg ablakkal
1. Minerváknak való Almáriom, 12 fiokkal
1. Térdeplő
1. Kisdéd almáriom, ritkább pénzek' gyűjtemén[yének]
2. Három fiokos aláriom
2. Asztal fiokokra
2. Ebédlő asztal. Egygyik már rossz
1. Ágy
1. Nádból fontt Canape, vánkossal egygyütt
6. Nádból fontt székek vánkossal
12. – d^o – d^o – székek. Egnéhány már szakadt
2. [Nacht... ..stul]
3. [Speibdeügel?]

----- Mind kemény fából

- 2. Író asztal
 - 1. Három fiokos almáriom
 - 1. Könyves almáriom
 - 1. Ruha-tartó almáriom
 - 3. Ágy. Egygyik Lakosil' szállásán vagyon
 - 1. Nagy Asztal, alatta egygy ágy
 - 2. Kanape; benne a' tselédek ágya
 - 6. Fa-szék
 - 1. Nagy almáriom az asztali fejr ruháknak
 - 1. Kisebb lisztes almáriom
 - 1. Kisebb fa asztal
 - 1. Asztal, mellyet ágynak lehet alkalmaztatni
 - 5. Fűrhang rollettákkal
 - 1. Kisebb Spanishe [...]
 - 1. [Leibstuhl]
 - 1. Asztal-ruha prés
- MOL Festetics Levéltár P279 16. cs. 1799:255*

200.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1799. március 1.**

Takáts segítséget kér a gróftól a hadiadó kifizetéséhez; beszámol neveltje tanulmányairól, valamint a Minerva második kötetének várható megjelenéséről.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Midőn a' múltt esztendőben újra kívánták tőlem a' mindenik száz forint fizetésemtől járó 8 forint hadi segítséget, azon kinyilatkoztatásom mellett fel szabadítottam a' 40 forint letételétől, hogy Augusztus' végével egészszen elköltözöm Bétsből. A' November' hónapi uj Conscriptióban látván a' Kormány, hogy ismét itt vagyok az ifjú Gróf mellett, ma ujjólag hivattattam a' Hadi Adót-bészédő Szék elejbe, 's reám mérték mind a' múltt mind az idei esztendőre járó hadi segítséget. Bátorodom a' dolgot Nagyságodnak megjelenteni azon alázatos kérésem mellett, hogy ha Nagyságod-is súlyosnak láttya részemről ezen fizetést, méltóztassék könnyíteni rajtam.

Az ifjú Gróf el-fogja a' napokban Carpe Professor alatt végezni az első semestralis examenját, és így Nagyságodnak parantsolattya szerint véget vet a' repetitioba való járásnak-is. A' repetitióért az Ifjak fél esztendőre 9 forintot fizetnek Professorjoknak. Ha Nagyságod többet kívánna talántán ajánlani, kérem, méltóztassék Nagyságod parantsolattyaról tudósítani, hogy a' szerint intézhessem magamat.

A' jövő héten már kikelnek a' prés alól Erköltsi Oktatásim. Nagyságodnak kegyes engedelme szerint kifizetem a' reájok fordított költségeket a' Magyar Minervára szánt pénzből, azon módra, a' mint Ányos' munkájiért esett a' fizetés. Nagyságodnak meghatározásától függ, ha úgy vigyem-e ebben-is a' számadást, a' mint a' M. Minervát illető törvényekben volt elintézve; és ha adhatok-e reménységet Virág, Szabó, Földi Uraknak, hogy munkájok a' megígértt Conditiók alatt prés alá fognak adódni.

A' Gróf László sokkal jobban vagyok, noha a' köhögése éppen egészen még meg nem szűnt. Tsókollya Nagyságos' kezeit. Én ajánlván magamat Nagyságod' kegyelmébe, köteles tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, Mart. 1° napj. 1799.

MOL Festetics Levéltár P279 16. cs. 1799:300

201.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1799. március 7.**

Takáts beszámol tanítványa vizsgáiról, valamint a Minerva második kötetének megjelenéséről.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Jordán Professor Úr bizonyosat akarván tudni a' Kertész' és a' Saflor mag' dolgában, az ide zártt levelet adta kezembe, hogy azonnal leküldgyem Nagyságodnak.

Az ifjú Gróf tsókollya Nagyságod' kezeit. A' Logicából 's a' Historia Naturalisból már kiállotta ditséretesen a' fél esztendei exament, mind írva, mind szóval.

Az Erköltsi oktatások-is már elhagyták a' prést. Huszonötöd-fél árkust adtak. Első alkalmatossággal fogok alázatosan küldeni exemplárokat belőle Nagyságodnak.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's mélyly tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, Martzius' 7^{dikén} 1799.

MOL Festetics Levéltár P279 16. cs. 1799:313

202.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1799. március 20.**

Takáts tiszteletpéldányt küld könyvéből a grófnak, valamint Schaumburg könyvárus listáját.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

A' Magyar Minervának II. kötettyét alázatos köszönetem mellett megküldöm Nagyságodnak, még újjítván egyszersmind azon buzgó kérésemet, hogy ne engedgye ki halni Nagyságod ezen jámbor igyekezetet.

Schaumburg Könyváros az itten feljegyzett munkákat küldötte a' napokban hozzánk. Nagyságod' parantsolattjától függ, ha le küldgyem-e adandó alkalmatossággal Keszthelyre.

Az ifjú Gróf tsókollya Nagyságod' kezeit. Mihelyest által esik a' negyedik examenjén-is, meg fogom küldeni az érdemlett attestatumi. Méltóztassék tudomra adatni Nagyságod, ha hozzá fogjon-e a' lovagláshoz, és mi tevő legyen Carpe Professor Úr iránt.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyességébe, és köteles tisztelettel vagyok

Nagyságod'

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, Mart. 20^{dikán} 1799.

MOL Festetics Levéltár P279 16. cs. 1799:444

203.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1799. március 28.**

Takáts tolmácsolja Birkenstock kérését, beszámol neveltje vizsgáiról, és leküldi a költségvetését.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

A' napokban meglátogatott Consiliarius Birkenstock Úr, és általam tiszteletét izenvén, kéri Nagyságodat, hogy a' Sebestyén Úr által leküldött [Geissel?] nevű munkát biztos alkalmatossággal vissza küldeni méltóztassék Nagyságod; minthogy ő-tőle-is vissza kívánnya a' Tulajdonossa.

A' Georgicon' számára készült rajzoló-szereket által vettem Fischer Úrtól. Az árrokat vissza fizette Kereszturi Agens Úr. A' leküldés végett Annibal Úr' kezére bízam.

A' Januarius és Februarius hónapbéli költségeknek lajstromát, ide rekesztve, alázatosan megküldöm Nagyságodnak. Mellettek vagyon Lakosil számadása-is.

Az Ifjú Gróf fris egészségben vagyon. Tsókollya Nagyságod' kezeit. Az utolsó Examenjét a' jövő szombaton végzi. Mihelyest egygyütt lesznek az attestatumi, le fogom küldeni Nagyságodnak.

Azon reménységgel biztatom magamat, hogy Nagyságod méltóztatni fog felelni azon kéréseimre és kérdéseimre, mellyeket egynéhány leveleimben foglaltam.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's tartozó tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, Martz. 28^{dikán} 1799.

MOL Festetics Levéltár P279 16. cs. 1799:411

204.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1799. április 2.**

Festetics utasítása Takátsnak fia lovaglóóráiról és szünidejéről.

Minthogy Kultsár Professor Ur előbbeni maga ide ajánlása mellett meg-maradni látszatván az Ifju Gróf László nevelésének folytatására való készségével 's el-jövetelével biztattya Ő Nagyságát; ehez azonban nem előbb hanem tsak jövő September elején az Oskolák végeztével lévén reménység; az alatt-is az Ifju Gróf a' lovaglásban valamit boldogulhat. Ahozképest tsak kezdesse el Takáts Ur véle mennél előbb Hertzeg Lichtenstein Ló Oskolájában a' Lovaglást; a' fizetés eránt, és egyéb elő forduló dolgok eránt is az Exactor fel-menetelével fog Ő Nagysága rendeléseket tétetni. A Szállást annak idejében fel-kelletik mondani, holmi házi butorait pedig az Ifju Grófnak a' jövő vakatziók alatt le-szállittatja Ő Nagysága Pestre. Addig-is tehát további patientiája az Ifju Gróf mellett való maradásban ki-kéretik. Ez idén az Ifju Gróffal semmi utazást nem fog tétetni Ő Nagysága, hadd pihenjen már egyszer több utazásai után.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 260. köt. 1799:255

205.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1799. április 9.**

Festetics tanácsai fia lovaglóóráira, köszönete a kézhez küldött kötetért, és válasza Birkenstock kérésére.

Köszöni Ő Nagysága Takáts Urnak barátságát, hogy a' mint Méltóságos Grófnétul értette ezen iskolai esztendő végéig az Ifju Gróf mellett meg fog maradni. Hogy tehát a' még hátra lévő 's Bétsben el-töltendő egynéhány hónapoknak az Ifju Gróf elegendő hasznát vehesse, mennél előbb tsak kezdessen Takáts Ur a' Lovagláshoz a' Hertzeg Lichtenstein Oskolájában, melly éppen kézre esik, mivel a' mint gondolja Ő Nagysága, a' belső Városban vagon. Eleinten egész vigyázattal kelletik lenni a' lovaglásban, különösen szükség arra nézni, hogy valamiképpen meg-ne ijedjen, 's kurázsiját el-ne veszeitse, de ha bátorsága el-nem hagyná is, ne szeleskedjen még is, hanem egész okossággal kíványon ezen hasznos gyakorlásban gyarapodni.

A Magyar Minervának 2^{ik} Darabjából 2 nyomtatványt kezéhez vett Ő Nagysága, a' munka minden tekintetben diszére válik mind Takát Urnak, mind a' Minervának. Szeretné Ő Nagysága, ha a' nyomtatásbéli, ugy egyéb ezen 2^{ik} Darab körül elő fordult költségeket-is rendbe szedvén, Ő Nagyságának meg-küldené, hogy ezen specificatióbul ebbéli gazdálkodásunkat láthatná.

Tsudálkozik rajta Eő Nagysága, hogy Birkenstock Consliarius Ur ezen könyvet, mellynek vissza küldésére Eő Nagyságát emlékezteti, mind ekkoráig kezéhez vissza nem kapta, holott azt még Februarius elején Eő Nagysága Bajkor Ur által Bétsbe vissza küldötte, a' ki is azt Fischer Fő Építő Urnak önnön ajánlására, olly reménységgel által adta, hogy azt Fischer Ur halladék nélkül Tekintetes Consiliarius Urnak valóban kezéhez fogja szolgáltatni. Ne sajnállya tehát Takáts Ur Fischer Urat a' könyv kézre adására emlékeztetni, Consiliarius Birkenstock Urat pedig Eő Nagysága tisztelete mellett az eránt meg győzni, hogy ezen késelemnek éppen nem oka Eő Nagysága, azért-is barátságos engedelmet ki kéri.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 260. köt. 1799:300
MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 260. köt. 1799:411

206.

Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1799. április 12.

Festetics anyagi segítsége Takátsnak, rendelkezései a Minerva bevételeiről, és nyilatkozata a támogatás beszüntetéséről.

Prefektus Uron közelebb meg-vett hadi segítséget kész Ő Nagysága meg-téríteni, azt tehát rendes számadásiba bé-iktatván a' kezénél lévő pénzbül magának meg-tarthatya, 's ekképpen indemnizáltatni fog.

Carpe Professor Ur' magános Letzkeiért járandó fizetésre nézve – noha az efféle Honorariumok 's fizetések ki-adásában előbb Prefektus Urnak e' részben adandó vélekedését mindenkor meg-szokta várni Ő Nagysága, mivel azonban ez uttal el-maradott – Prefektus Urnak okos ítéletére bizza Ő Nagysága mit és mennyit gondol illendő fizetésnek lenni. Lehetne talán a' rendes 9 forintokon fellül valamivel többet fizetni, ugymint más fél annyit, vagy leg fellebb két annyit, mint mások fizetnek.

A Magyar Minerva eránt, már a' minapiban küldött Levelében ki-nyilatkoztatta gondolatit Ő Nagysága, 's most is a' mellett marad, hogy t. i. a' Magyar Minerva 2^{ik} darabját minden haszonnal egygyütt egészen Takáts Urnak ajándékozza; azzal tehát azt teheti, a' mi tetszik, 's valamint ennek mikép leendő el-adásába 's el-küldésébe avatkozni nem akar, ugy a' Minervának további folytatásával sem biztathatya Takáts Urat, mivel tsak nem meg-vagyon az eránt győződve, hogy az erre szánt pénz nagyobb haszonra fordittatik, ha azon Lipszky Urnak ditséretes Mappái vagy más hasonló nyomos Munkák ki-botsáttatnak. Erre nézve a' Minerva eránt ez uttal semmi bizonyos reménységet nem nyujthat Ő Nagysága.

Minthogy ezen tul minden aprólékos dolgainak végben vitelét Annibal Urra bizta Eő Nagysága, 's bizni szándékoznék, minden elő fordulandó vagy ide küldendő dolgokat ne sajnállya Takáts Úr Annibal Urnak kezéhez szolgáltatni, a' ki azokat mind ki fizetni, mind a' hova szükség el-fogja küldeni; egyszer 's mind Lakosil Antalt Annibal Urral meg-esmértetvén, azt ennek gondviselése alá különösen ajánlya Takáts Ur, Lakosilnak pedig szívére kösse hogy Annibal Urhoz minden tartozó tisztelettel és engedelmességgel legyen.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 260. köt. 1799:300

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 260. köt. 1799:411

207.

Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1799. április 12.

Takáts beszámol Carpe óráiról, neveltje lovaglőleckéiről, valamint leküldi a Minerva költségvetését.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Igen-is, valamедdig szolgálattyára 's hasznára lehetek az ifjú Grófnak, a' mint már ezek előtt-is jelentettem Nagyságodnak, akármit-is örömet félre teszek, és megmaradok

mellette. A' múltt fél-esztendei examenekben érdemlett attestatumát alázatossággal kezéhez küldöm Nagyságodnak. Hogy Carpe Professor Úrnál a' második Cursusban-is, mellynek tárgya a' Logica practica, eljárjon a' Gróf háromszor egy hétben a' repetitióra, tsak azon okból-is igen hasznosnak tartom; mert a' Professor Úr éppenséggel nem követi magyarázatiban az iskola könyvet, pedig azokat igen szorosán megkívánnya Tanítvánnytól, a' kik lehetetlen hogy mindent fel jegyezessenek a' praelectio alatt. Ezen fogyatkozást tsak a' repetitiókban lehet sikeresen helyre hozni. Kérem tehát alázatosan Nagyságodat, méltóztaték tudtomra adatni, ha most fizessem-e ki, és mennyivel (rend szerint fél esztendőre 9 forintot fizetnek a' Repetensek) Carpe Professor Urat fáradságáért; vagy az iskolai esztendő' végével egyszerre méltóztatik-e néki Nagyságod valamelyes jutalmat resolválni.

A' lovaglást már elkezdette a' Gróf, Hertzeg Lichtenstein' oskolájában. Reggeli 6 órától fogva 7^{tig} tart hetenként háromszor a' gyakorlás. A' Mesternek négy aranyt kell fizetni 12 letzkékért. A' lovász legényeknek előre 10 f. adtunk ajándékban. A' többi gyakor adományok egészszen elmaradnak. A' legszemesebb vígyázásra lészen mindenkor gondom. A' csoportos öszve gyűléseket elkerültük a' jó reggeli óra' választásával.

A' Magyar Minervára tett költségekről ide rekesztem 2^{dik} számadásomat. Hogy tsekély munkámmal méltóztatik megelégedni Nagyságod, igen örvendek. Görög Úr alázatosan tiszteli Nagyságodat, és mély köszönettel megküldi a' nála maradt négy mappákat.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, April. 12^{dikén} 1799.

MOL Festetics Levéltár P279 16. cs. 1799:451

208.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1799. április 23.**

Festetics a Minerva későbbi támogatását ígéri, és ajánlja fia számára a matematika tanulását.

Jövő Angariával a' Magyar Minervára tett Költség eránt meg-fogja tenni Ő Nagysága rendeléseit.

Nagyon örvend Ő Nagysága, hogy az Ifju Gróf hozzá kezdett a' Lovagláshoz, noha meg-vallya, hogy szörnyű drága alkut tett Takáts Ur.

A Minerva continuatiójárul Baróti Szabó Dávid Ur irt Ő Nagyságának, de sok dolgai miatt nehezen fog néki felelhetni. Nagy akadályt szerzett a' dologban a' többi bajok között az-is, hogy 2000 forintot, a' mint a' minap is iratott, a' Magyar Országai Mappára Lipszky Hadnagy Urnak oda ígért Ő Nagysága, és így mintegy két esztendei Fundusa azon Költségnek, a' mellyet közönségesen a' Magyar Literaturának elő mozdítására, t. i. ezer Forintot esztendőnként reá szánt, ez által már el-foglaltatott. Ezen kívül Hufeland Macrobiotikájának⁸⁸⁵ uj és bővebb ki-adására Kováts Urnak Dedicatioját acceptálta, 's erre való nézve 200 forinttal-is kívánta meg-tisztelni Ő Nagysága. Illyen és több efféle ugyan

⁸⁸⁵ HUFELAND, Christoph Wilhelm: Die Kunst, das menschliche Leben zu verlängern, Jena, 1796

Magyar Literaturának, ha más nemében-is elő mozditására szolgáló öszve csoportozott Költségek azon következtetést huzzák magok után, hogy más oldalról ismét az aequilibriumnak helyre hozása kerestessék, ne hogy a' meghatározott el-intézés mérséktelenséggel általgáttassék; de azért nem mondja Ő Nagysága, hogy ha valamely takarékos potoló Fundust talál, 's valami hasznos köz itéletű Munkát tapasztal, annak ki-adásával a' Minervának gyűjteményét-is ne segítse. Azért az csak a' környüállásoktól és időtül fog függeni.

A Gróf László Attestatumiban tapasztaltatik, hogy a' Matheseos Professor de különösen Hammer Professornak a' Cicero interpretatiojában tett ki-fejezése azt mutatya, hogy a' többiekhez képest talám valamennyire hátra maradt. A mathesisnek különösen tanulását ajánlya Ő Nagysága, mert nem csak a' közönséges életben sokkal nagyobb hasznát fogja venni az Ifju Gróf, mint a' Metaphysicának, hanem a' Judiciumát is igen élesíti, mert a' ki jó Mathematicus, közönségessen világos értelmű és systematicus ember szokott lenni.

Carpe Professor Urnak mivel kedveskedjünk, már meg iratott, hogy pedig ujjabban a' Logica practica nevezet alatt, mellyben ugyan csak alig, ha a' Metaphysica nem fekszik, Carpe Professor Urhoz járjon, arra Ő Nagysága egyenes választ nem adhat; gondolkodását errül egyszer már meg irta; azért csak vállát vonyítja, és Takáts Urnak belső meg-gyözödésére eresztí a' dolgot.

Hogy az Ifju Gróft azon attentiora serkentette Takáts Ur, hogy Ő Nagyságának neve napjára irt, köszöni Ő Nagysága.

Schaumburgtól a' Könyveket kézhez vette Ő Nagysága, ezentul az ilyenekkel tessék ötöt Annibal Urhoz utasítani.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 260. köt. 1799:451

209.

Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1799. április 26.

Takáts kéri a gróft a Minerva további támogatására; jelenti, hogy Lakosilt rábízta Hannibalra, és beszámol tanítványa egészségi állapotáról.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegységű Uram!

Megfeletkezésből történt, hogy Fischer Úr által nem adta Birkenstock Consiliarius Úrnak azon könyvet, mellyet Bajkor Ur tett volt le nála. Már eddig okvetetlenül kezénél léssen. Kerestem magát-is, a' Consiliarius Urat, de nem találtam oda haza.

Carpe Professor Urnak az egész esztendei repetitióért egyszerre 30 forintot fizettem le. Elhíheti Méltóságos Úr, hogy ezen magános letzke nélkül soha nem tehetett volna az ifjú Gróf eleget az examenekben; minthogy az iskolai könyv csak nem egészen haszontalan;írásban pedig a' Professor Úrnak saját magyarázatit meg nem lehet kapni azoknak, kik a' repetitióra nem járnak. Külömben valamint az első semestrisben némelly materiákat, úgy a' második fél esztendőbeli logicát-is (a' metaphysica az idén nem jön-elő) örömet magam le irtam volna.

Mindég azon reménységgel biztattam magamat, hogy Nagyságod méltóztatik el állani azon feltételtől, melly szerint a' M. Minervára önként szántt költség-nyújtásról egyszersmind le mondott. Által lehet látni, hogy ezen hírt szinte olly szomorú érzéssel fogják venni a' Tudósok, a' millyen örvendező tapsolással olvasták nem csak a' hazai, hanem a' külföldi Ujságokban-is Nagyságod' nagylelkű ajánlását Nevének hangos magasztalásával. Ditséretes munka léssen ugyan, el hiszem, Lipszki Úrnak mappái, de ez csak egygyetlen ága a' litteraturának: a' M. Minervának pedig mind tágosabb, mind hosszabb határ szabott a'

közönséges ígéletben. Azon kívül-is egy hazafiúi áldozat nem szokott rend szerint a' másik jótéteménynek, kivált ha ez elsőbb eredetű, ártalmára lenni. – Kötelességemnek tartom (hogy semmit ne vethessek szememre) még egyszer megkérni Nagyságodat egy olyan dologban, melly nem az én személyemet, hanem a' köz-jót illeti. Ne engedgye Nagyságod olly hírtelen ki halni Minervánkat! Méltóztassék leg alább annyival támogatni, hogy azon Íróknak munkáji láthassák a' világot, kiknek már meg tétetett az ígélet. Ha azalatt meg fog valóban egészen változni a' szándék: vagy elszoktatom lassanként a' fellázított, és gyakran reám író munkás Férjfiakat; vagy más módot keresek ezen hasznos és jámbor Igyekezet folytathatására. Keserves állapot, hogy az iparkodó Magyarorságnak mindenkor fenn kell akadni! – Én már ajánlottam, ajánlom újra-is fáradságomat a' kiadásban, minden bér vagy jutalom kívánás nélkül. A' második kötetből bejövendő pénzről (mellyet Nagyságod kegyesen nékem méltóztatott ajánlani, 's a' melly szívességért alázatos köszönettel tartozom) édes örömet lemondok, 's meglegszem azon jutalommal, a' mellyre akármellyik más Író tarthat az ígélet szerint szamot: tsak a' Minerva ne közelítsen mindgyárt támadásakor a' sír széléhez. Gyűl apródonként annyi költség az első ezer forint' maradékjához öszve, hogy Virág Benedek', vagy Szabó Dávid' feddhetetlen munkájit ki lehessen hová hamarább adni. Nagyságod' parantsolattjától függ a' választás, és a' készítettő Hír-adás' mivolta.

Lakosil Antalt meg akarom Annibál Urral ismértetni. Kerestük mind egygyütt, mind magánosan Annibál Urat, de már kihordozóskodván mindenestől a' Városból Petzingbe, nem lehattunk szembe véle. Azonban valamint Lakosilnak szívére kötöttem a' tiszteletet 's engedelmességet: ugy Annibal Urnak tudtára adtam az ifjúnak szállását, hogy meglátogathassa, ha bé talál a' Városba jönni. Azt izené, hogy a' mit a' gazdájának, és egyébbb szükségeire lehettem, annak idejében lefizeti a' nála lévő pénzből.

Az ifjú Gróf most egészséges. Tsókollya Nagyságod' kezeit. Úgy értettem a' Méltóságos Grófnétől, hogy a' Szeltzer víznek itala végett egy holnapot a' Videni szálláson kellek töltenünk. Rajta leszek, hogy ezen környülállás akadályt ne vessen az iskola járásban, és ha lehetséges, a' lovaglásban.

A' mostani kvártélyunkért járó bért Szent Mihály napig lefizettem. Annak idejében fel fogok mondani.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyességébe, és illendő tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgálja
Takáts József mpp.

Bétsben, Aprilis' 26^{dikán} 1799.

MOL Festetics Levéltár P279 16. cs. 1799:525

210.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1799. május 3.**

Takáts beszámol a lovaglőleckék költségeiről, magyarázza neveltje bizonyítványát, és megköszöni a gróf anyagi segítségét.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Valamelly betsületes lovaglő-iskolában már ólsóbban nem lehetett jutni a' tanuláshoz, mint a' melly alkut én tettem Hertzeg Colorado' lovászmesterével. Máshonn ugyan tsak

három aranyt kérnek tizenkét letzkéért; de mindgyárt le kell mellette 3 más aranyt tenni az Aufsitzgeld név alatt; tsak hamar utána következik a' 3 arany Reutkaefel[?], 3 arany Steigbügel, 3 arany Sporn-Geld⁸⁸⁶. Annibal Ur mind ezeket fizette, midőn nagyobbik Grófja lovagolni tanult. Ha a' külső városbéli lóiskolában kezdette volna az ifjú Gróf a' lovaglást; az előbb előszámlált költségekhez még legalább-is 12 ft járult volna holnaponként, a' ki 's behordó kotsis' számára. És ki tudja tehetett-e volna a' Gróf akárhol-is nagyobb előmenetelt, mint mostanság, egy olly mester alatt, a' ki mindenek előtt különös betsben tartatik; lovai helyesek, maga fáradhatatlan.

A' mi Nagyságod az ifjú Gróf Attestatumiról méltóztatik írni, igaz, hogy a' Hammer Professor Uré valamivel alább-valónak látszik a' többi hármaknál; de ez nem-is volna igen tsuda, minthogy majd hat hétig nem hallhatta a' Professor' magyarázattját, melly még-is egy Classicus Író' fejtegetésében igen különös lehet. Jelen voltam az exameneken; és mondhatom, hogy kiváltképpen a' Mathesisből minden kérdésekre derekasan megfelelt a' Gróf, és hogy kedve telik benne.

Alázatos köszönettel tartozom Nagyságodnak azon kegyességéért, hogy a' mit hadiadó gyanánt fizetnem kellett, recompensálni méltóztatik. Az idei esztendőre semmit nem vettek-meg még rajtam, mivel úgy nyilatkoztattam-ki magamat, hogy Husvét után Pestre költözvén által a' Gróf, nem leszek tovább mellette, vagy Bétsben. A' multt esztendei adó 40 ft tesz.

A' Gróf László tsókollya édes Ura Attya' kezeit. Egészsége jó, és szemlátomást nyól. Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, és mélyly tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, Majus 3^{dikán} 1799.

MOL Festetics Levéltár P279 16. cs. 1799:556

211.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1799. május 6.**

Takáts leküldi költségvetését, és továbbítja Földi János ajánlkozását.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Kin voltam a' napokban az ifjú Gróffal Birkenstock Consiliarius Urnál, a' ki már kezéhez vette a' tudva-lévő könyveket, és kikérte, hogy nagyon tisztellyük nevében Nagyságodat.

Annibal Úr vissza fizette harmad napja, a' mit az Aprilisben Lakosil' számára előre letettem. A' többi költségek' lajstromát alázatossággal megküldöm Nagyságodnak. Aprilis hónap egy kevéssé súlyos volt a' kvártély-pénz, 's egyéb különösebb fizetések miatt.

Földi János Úr, a' Hajdú Városok Fiscusa, tudósított, hogy a' Linneus' nyomdoki szerint magyar nyelven készült Historia Naturalissának első része, az állatok' országa, már egészen elkészült, és ajánlja a' kinyomtatásra.

⁸⁸⁶ sarkantyúpénz

Az ifjú Grófnak folyvást jól szolgál az egészsége. Foglalatosságiban-is szorgalmatosan jár-el. Tsókollya Nagyságod' kezeit.

Én ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's mélyly tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, Majus 6^{dikán} 1799.

MOL Festetics Levéltár P279 16. cs. 1799:564

212.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1799. május 28.**

Takáts beszámol neveltje egészségéről.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Nints ugyan semmi különös tárgy, mellyről tudósításomat küldhetném Nagyságodnak: de még-is hogy igen hoszsasnak ne tessék hallgatásom, leg alább azt foglallya magában levelem, hogy az ifjú Gróf egészséges lévén, szorgalmatosan el-jár a' Collegiumba, és mindenütt meg felel kötelességének. A' jövő hétfőn, a' Méltóságos Grófné' parantsolattya szerint, hozzá fog a' Seltzer-víz⁸⁸⁷ iváshoz; de úgy hogy nyoltz órákkor reggel még-is megjelenhessen a' praelectiora. Valamint az ifjú Gróf alázatosan tsókollya Nagyságod' kezeit: úgy én kegyességébe ajánlván magamat, mélyly tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Takáts József mpp.

Bétsben, Majus' 28^{dikán} 1799.

MOL Festetics Levéltár P279 16. cs. 1799:637

213.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1799. június 12.**

Takáts újfent beszámol neveltje egészségéről, s leküldi májusi költségvetését.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

⁸⁸⁷ tkp. szódavíz, melynek ekkoriban gyógyhatást/egészség-megőrző hatást tulajdonítottak

Kötelességemnek tartom tudósítani Nagyságodat, hogy az ifjú Gróf ezen hónap' kezdetétől fogva szüntelen él a' Szelter vízzel. Naponként estvéli hét óra után ki szoktunk menni a' Méltóságos Grófné' szállására, és ott töltvén az éjtszakát, más nap korán reggel hozzá fog a' víz italhoz, úgy hogy nyoltz órákkor már az Iskolákba mégyen, és egész estvélig a' városban maradunk. A' napokban geleszták mentek-el tőle. Ez a' savanyú víz' erejének tulajdoníttatik; és reménységet nyújt az állandóbb egészségre.

A' Majus hónapi költségeknek lajstromát alázatosan meg küldöm Nagyságodnak; a' Kinek kezeit a' Gróf László tisztelettel tsókollya; én pedig kegyességébe magamat ajánlván szünet nélkül vagyok

A' Méltóságos Grófnak

alázatos szolgálja
Takáts József mpp.

Bétsben, Junius 12^{dikén} 1799.

MOL Festetics Levéltár P279 17. cs. 1799:705

214.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1799. július 2.**

Takáts újra beszámol az ifjú gróf egészségéről, és utasításokat kér a nyári teendőkre.

Bétsben, Julius' 2^{dikán} 1799.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

El telvén azon idő, mellyet az Orvosok szabtak a' Seltzer víz italra, tegnap előtt ismét bé hordattuk a' külső városból ágyi ruháinkat. Az ifjú Grófnak igen jól szolgál reá az egészsége, 's buzgón eljár kötelességeiben.

A' Junius hónapi költségeket öszveszámolván, a' summa tesz 348 f.; és így kész pénzben még 666 f. maradt nálom. A' költségek' specificatióját az Exactor Úr által lefogom küldeni.

Közelítvén lassanként az iskola esztendő' vége, szükséges leszsz tudnom, ha a' szállást fel kell-e valóban mondanom; ha a' Tselédeknek tudokra adgyam-e, hogy Augusztus' végével ki tellik szolgálattyok. Hát az ifjú Gróf' utazó kotsijával mi tevők legyünk? Az igazítás szükséges rajta. Egykor méltóztatott említeni Nagyságod, hogy jó volna ujjat tsináltatni. Még most lenne idő hozzá.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, 's mélyly tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgálja
Takáts József mpp.

MOL Festetics Levéltár P279 17. cs. 1799:763

215.

Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1799. július 8.

Festetics értesíti Takátsot Nagy Sámuel Hufeland-fordításának tervéről, rendelkezik fia utazókocsija iránt, és érdeklődik az itáliai út beszámolója felől.

Bizonyos Nagy Sámuel Urnak két Leveleit ide rekeszti Eő Nagysága, ugy a' választ is Podolányi Exactor Ur által fogja Takáts Urnak adni. Ezen Levelekből azt fogja látni Takát Ur, hogy Nagy Samuel Ur Hufelandnak amaz igen hasznos Könyvét, mellynek Czime: Guter Rath an Mütter über die wichtigste Punkte der physischen Erziehung der Kinder in den ersten Jahren, Berlin 1799.⁸⁸⁸ magyarra akarja fordítani. Eő Nagysága igen örömet ki-adná nyomtatásba, ha az említett Ur azt Eő Nagyságának dedicálván, a' Magar Minervába bé akarja iktatni; de nehezen hiszi, hogy meg tegye. Kétségeskedésére Eő Nagyságának vagynak okai, azért igyekezzen Takáts Ur meg vetni a' tört; mert igen örvendene Eő Nagysága ezen Könyvek, ha a' Minervába láthatná.

Az Ifju Gróf Szekerét igen jó lesz meg tsináltatni; mert mivel az idén Utazást nem tsinál különösen, még ez ezen vacatiókra el szolgálhat.

Nem tudja Eő Nagysága, vallyon az Olasz Országi Utazás' le írása el készült é. Gróf Festetics Vinczét örömet le-hozatná el fogé vélek férni? Lakosilt is szeretné Eő Nagysága, ha magokkal el hoznák. A' Vacatiót résszerint itt, résszerint a' Méltóságos Grófnénál lehetne tölteni. Gróf Széchényi Háza is meg lehet Czenken látogatni.

Podolányi Exactor Ur által pénzt küld Eő Nagysága, nem tsak Julius és Augustusra valót, hanem Takáts Urnak az Erkölti oktatás kiadására valót is.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 260. köt. 1799:615

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus registruma 260. köt. 1799:763

216.

Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1799. július 15.⁸⁸⁹

Takáts beszámol Nagy Sámuellel való találkozásáról, valamint tanítványa előmeneteléről.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Podolányi Exactor Úrtól fel-vettem mind a' házi költségekre szolgáló pénzt, mind a' M. Minerva' 2^{dik} Kötettyéért a' Könyvnyomtatónak le-fizetett 378 forintokat. Ezen kegyességét Nagyságodnak még egyszer alázatosan köszönöm, és vajha nyujtódnék, Nagyságod' parantsolattya szerint, valamelly alkalmatosság, melly által mind hálaadó érzésemet, mind Nagyságod' hazafiúi példás buzgóságához viseltető igaz tiszteletemet megbizonyithatnám! Kérem-is alázatossággal Nagyságodat, ne vonnya-meg egészen tőlem bizodalmat, és, ha már úgy hozta-is a' balsors magával, hogy meg kelle válnom Nagyságod' Udvarától, ne vesse-meg mindenkor kész és hív szolgálatomat. Ne mondgya leg alább a' világ, hogy kilentz esztendei szolgálatom után kellett ki esnem Nagyságod' kegyelméből, holott mindenkor annak meg nyérése volt méltó tzéllya igyekezetemnek. Meg mutattya, reménylem, az idő, hogy semmi alacsonyság nem fért, nem-is fér Characteremhez. A' melly

⁸⁸⁸ HUFELAND, Christoph Wilhelm: Guter Rath an Mütter über die wichtigste Punkte der physischen Erziehung der Kinder in den ersten Jahren, Berlin, 1799

⁸⁸⁹ Ld. Regestrum, 1799:11

pénz a' M. Minervára szántt summából még kezem között vagyon, arról, ha Nagyságod' tiszteletéhez szerentsém léssen, azon mód szerint, a' mint Nagyságod parantsolni fogja, kész leszek tökéletes számot adni.

Nagy Samuel Urat fel kerestem, és kezéhez adtam a' néki szálló levelet. Szóba hoztam Hufeland' munkájának fordítottát, és a' Magyar Minervához Nagyságod' Neve alatt való kibotsáttatását-is. Nagy örömmel és köszönettel vette Nagyságod' szíves ajánlását; 's ígerte, hogy mihelyest által esik a' rigorosum examenjén, tüstént hozzá fog a' munkához, hogy hová hamarább végig fordítsa a' magában nem igen nagy könyvet, és azonnal által küldgye Nagyságodnak. Ő elég jutalomnak fogja, úgy mond, tartani, ha munkája tiszta nyomtatásban világ elejbe jöhet, és bővebb hasznot éppen nem kíván. A' hozzám felküldött két levelet, köteles mélyly tisztelem mellett, ismét ide mellékezte alázatosan vissza küldöm.

Az ifjú Gróf követteti Nagyságodat, hogy az Olasz Országi Utazását még egészen le nem írhatta. Ha előbb nem lenne biztos alkalmatossága, a' jövő hónapban le-viszszük magunkkal. Most négy darabot küld-le a' rajzolatiból. A' szállást, noha valamivel később, már felmondottam. Okvetetlenül akad nem sokára kedvellője. A' házi holmiknak leszállítása iránt elvárom Nagyságod' parantsolattyát. Gondolom, le[!] jobb léssen hajót fogadni fel: különben a' sok apróléknak kotsin való le küldése többbe kerülne, mint a' mit ér a' portéka.

Az utazó kotsit helyre fogom igazíttatni. Hely ugyan leszz benne mind a' Gróf Vintzének, mind Lakosilnak; de nem tudom még, ha azon időre kiszabadulhatnak-e az iskolákból, a' mint a' Gróf László el fogja végezni examenjeit. A' napokban kitanulom a' dolgot.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, és mélyly tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgálja
Takáts József mpp.

Bétsben, Julius 15^{dikén} 1799.

MOL Festetics Levéltár P279 17. cs. 1799:824

217.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1799. július 30.**

Takáts jelenti a szállás felmondását, és érdeklődik a leköltözésről.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Mihelyest Podolányi Exactor Ur által értésemre esett, hogy a' Bétsi Kvártélyt fell kell mondani, azonnal tzedulát akasztattam-ki, és mindgyárt más nap' felfogadtatott a' szállás. Még tehát tsak azt kérem alázatosan tudtomra adatni, ha a' Szakátsné szükséges fog-e jövendőre lenni az ifjú Grófnak; mert különben valamint annak, úgy a' konyhaszolgálónak-is 14 nappal előbb fel kell mondani a' szolgálatot. A' tselédek jók. A' Pestre való le menetelre-is készszek lesznek, ha az úti költségről bizonyosakká tétetnek, hogy ha történetből vagy az ő szolgálattyok nem tetszenék, vagy nekik nem tetszenék utóbb a' szolgálat.

Az ifjú Gróf legjobb egészséggel bír. Már holnap utánn elkezdődnek az utolsó examenek, és 25^{dik} Augusztus felé alkalmasint mind a' négynek vége szakad. – Az utánn a'

házi szereknek rendbe-szedéséről fogunk aggódni. A' leszállításnak modgyát Nagyságod' parantsolattya fogja meghatározni.

A' Gróf László tsókollya édes Ura Attya' kezeit; én Nagyságod' kegyelmébe ajánlván magamat, mély tisztelettel vagyok

A' Méltóságos Grófnak

alázatos szolágja
Takáts József mpp.

Bétsben, Julius' 30^{dikán} 1799.

MOL Festetics Levéltár P279 17. cs. 1799:874

218.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1799. augusztus 6.**

Takáts beszámol tanítványa vizsgáiról, és érdeklődik, hogy a hazaúton tehtnek-e látogatást Nagycenken.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Örömmel adhatom Nagyságod' tudtára, hogy az ifjú Gróf jó egészsége folyvást állandó, és hogy két matériákból már ditséretesen kiállatta az utolsó exament. – Közelítvén az iskola esztendő vége, 's így az eloslásnak, bátorodom kérdezni Nagyságodat, ha a' multt vakatziókban meg ígértt 75 f. jutalmat kifizethetem-e Paulin Uramnak? Ha a' szakátsnének 's konyhaszolgálónak egészszen felmondgyam-e a' szolgálatot? Ha a' portzelán edénynek fogyatkozását el menetelünk előtt kipótolni szükséges lészen-e?

Nagyságod méltóztatott utolsó levelében tudósítani, hogy a' Gróf László meglátogathattya Czenken a' Gróf Széchenyieket; vallyon most le menet parantsollya ezt Nagyságod, vagy a' vakatzió alatt hoszszabb időre?

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, és köteles mély tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolágja
Takáts József mpp.

Bétsben, Augusztus 6^{dikán} 1799.

MOL Festetics Levéltár P279 17. cs. 1799:893

219.

**Festetics György Takáts Józsefnek
[Keszthely], 1799. augusztus 16.**

Festetics rendelkezik fia költözéséről és utazásáról.

Nem kételkedik Ő Nagysága, hogy Sopronybul irtt Levelét kézhez vévén, érthette, hogy Pintér György Fiskális Urhoz Pestre az Ifju Grófnak házi Butorait bizvást el-küldheti;

már most irhatya Ő Nagysága, hogy nevezett Fiskális egy olyan alkalmatosságot szerzett Gróf Károlyi háza mellett, mellyben 8 Szoba, 1 Konyha, Kamara, pintze, és több a' félék, ugy mint fa kamara, Istálló és Szekér Sziny esztendőbeli 400 forintokért találatnak. Ugyan azon házban más különös lakás nintsen, hanem Tothpápay Samuel Ur, a' ki Ő Nagysága Tabularis Prokátorja, feleségtelen, tudós, nagy Jurista, és valami Tergovtsits Prokátor, még-is a' Háznak gazdája; azért tsak el-küldhet mindent Prefectus Ur a' mit gondol, hogy meg-érdemli az Úti Költséget, és pedig vizen leg-oltsóbb lészen.

Hogy Gróf Festetits Vintzét magokkal el-hozhassák, tessék azt Takáts Urnak a' Hochstetter Apátur Urtól a' Theresianumban ki-kérni, 's Lakosilt-is hozzák-el magokkal.

Az Ifju Grófnak feje ruháit és egyebeit is számba kell vetetni, 's a' hejjánosságot ki-pótolni.

A' Szakátsné és Szolgáló Leány – ambár olyan Mobiliát alkalmasint más helyen is lehet kapni – ha Takáts Ur olyan jóknak állittya lenni, nem bánnya Ő Nagysága, ha le-jönnek Pestre is, és azon esetre, ha ők az Uraságnak nem tetszenek, uti Költséget is kaphatnak a' Bétsbe való vissza menetelre, de ellenben azon esetre, ha Kapritzból ők álhatatlanok volnának, tellyességgel le-nem kötelezi magát Ő Nagysága, hogy uti Költséget adjon nékik.

Az Ifju Gróf László elő menetelén, ha ide haza leend, jobb ítéletet fog tehetni Ő Nagysága; addig-is örvend, hogy az utolsó Exament két Materiákból ditséretessen ki-állotta.

Paulini Uramnak a' meg-ígért 75 f. Jutalmat bizvást ki-fizetheti Takáts Ur, Ő Nagyságának ahoz járuló szóbeli nagy köszönetével.

A portzelán eránt Ő Nagysága gondolattya az, hogy ha ez közönséges, tehát igen-is jó lessz ki-pótolni, mert Pesten is azt fogjuk folytatni, de ha valamelly gyermekes kényességből valami különösebb portzellán volna, azt bizvást a' ritkaság Kamarájába el-zárhattyák, mert a' Spártai fekete Levesre kell szoktatni az Ifju Grófot.

Mind Sopronyban, avagy Tzenken a' Gróf Szétsenyieket meg-látogathattya, 's ez uttal egy, vagy ha unalmat nem okoz, két napot-is ott tölthet; sőt ha a' Méltóságos Öreg Grófné még talám Saághon volna, ott-is egy napig udvarolhat.

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 260. köt. 1799:824

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 260. köt. 1799:874

MOL Festetics Levéltár P279 Directoriatus regestruma 260. köt. 1799:893

220.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Bécs, 1799. augusztus 16.**

Takáts beszámol tanítványa vizsgáiról, és leírja véleményét a költözés módjáról.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegységű Uram!

Minthogy az ifjú Gróf e' hónapnak 25^{dike} felé már egészen el végzi az utolsó exameneket, tudakoltam Kerekes Urat, hogy a' Theresianistáknál mikor végződik az iskola esztendő; azt mondá, hogy a' Gr. Festetits Vintze September 10^{dike} táján esik által a' examenen[!]; ha tsak meg nem akarná előzni a' rendet. Így bizonyosan még nem járhattam a' végére, ha le jöhet-e velünk a' Gróf. A' Lakosil alkalmasint kiszabadúl még ebben a' holnapban az iskolából. Nem tudom, ha az ő számára kell-e valamelyest az ágyi ruhákból itt hagyni a' következő iskolabéli Cursusra; vagy mindent által venni a' gazdájától.

A' Gróf László házi eszközeit 's egyéb mobiliáit leg jobb lészen valóban hajón szállítani-le Pestre; de minthogy a' Bétsi szállásunknak tsak szent Mihály napkor tellik-ki az

ideje, talán nem olly sürgető a' le küldés; és a' vígyázás' kedvéért-is leg tanátságosabb volna, ha a' szakátsné 's a' szolgáló leány egygyütt mennének-le a' portékákkal Septembernek közepe felé; mivel a' le költözködés előtt örömet meglátogatnák attyafiaikat. Azután Pesten élődhetnének az eddig is kijártt koszt pénzkekből. Ha másként méltóztatnék parantsolni Nagyságod, hogy tudni illik Keszthelyre, vagy más jószágra mennyenek addig, míg az ifjú Gróf Pestre érkezik, Keresztúri Agens Úr tudtokra fogja adhatni Nagyságod' rendelését; ha mí már nem lennének Bétsben.

Ajánlom magamat Nagyságod' kegyelmébe, és igaz mélyly tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgálója
Takáts József mpp.

Bétsben, Aug. 16^{dikán} 1799.

MOL Festetics Levéltár P279 17. cs. 1799:939

221.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Keszthely, 1799. szeptember 23.**

Takáts méltatlankodik a számára megállapított nyugdíj miatt.

Méltóságos Gróf,
Nagy Kegyességű Uram!

Kultsár Úrnak megérkezévével kitelvén nevelő hivatalom' ideje, kötelességem hozza magával, hogy alázatos köszönetet mondgyak Nagyságodnak többszöri 's több féle kegyelmiért, mellyekben részesültem; a' meg eshető fogyatkozásokért pedig mellyek soha nem fakadtak rossz akaratból, legalább jó szándékom fejében kérjek botsánatot Nagyságodtól. – Hála Istennek! hogy mind testre mind lélekre nézve egész épségben adom-által Successoromnak kedves Tanítványomat; ugyan-is tsalhatatlanul mondhatom felőle, hogy olly ártatlan Ő most erköltsében, a' mint tsak lehet a' legjámborabb Ifjú ezen idő-korban. Külömben-is semmi tetemes rosszóság tudtomra nem lakozik szívében. A' melly tsekélyebb gántok lehetnek benne (mellyektől senki sem ment, és a' mellyeket akármelly jó Nevelő sem gátolhat-meg egészszen a' külömbféle kényes környülállások miatt) a' naponként jobban nyiló észszel, 's a' lassanként nevedő szorgalmatossággal, bizonyosan meg fognak, az okos bánás' módgya, 's a' jó példa mellett javúlni; a' szükséges jó tulajdonságok pedig mindinkább erősedni 's gyarapodni. Szerentsésnek tarthatom azért magamat; mert azon tiszta gyönyörűséggel táplál lelkem-ismérete, hogy a' Gróf László belső boldogságának tsak ugyan én vettem-meg talpkövét: a' mit, hiszem, maga-is nyilvánban által fog valaha látni, ha mostanság nem veheti-is a' dolgot mélyebb gondolóra. –

Azonban azt az egygyet méltán fájlalhatom, hogy huzamos szolgálatomnak nem olly kívánatos lett kimenetele; a' mint örömmel vártam, és igazsággal várhattam-is. Elgondolhattya Nagyságod, hogy, ha előre láttam volna, hogy pénzbeli pensio leszsz fáradságom' jutalma, azon szörnyű tsekélységért, mellyről a' Contractusban esik emlékezet, olly számos esztendőket, éltemnek legjobb legdrágább esztendeit nem bitangolhattam volna úgy el; mert ha 22 esztendő koromban (ha már eltökélt szándékom lett volna-is megváltoztatni azon élet' nemét, mellyben akkor voltam, midőn levél által Nagyságod' Udvarába meghivattattam; mellyben Elöljáróim jó igyekezetemhez képest mindenkor

betsültek és szerettek; mellyben bizonyos számot tarthattam a' tisztes előmenetelre) akárhol kezdettem volna-is keresni kenyeremet, mint most, 9 esztendők elforgása után, emberséges magam-viselete, tsekély talentumom, serény iparkodásom által, allandó boldogabb karban látnám állapotomat.

Én mindég azon édes reménységtől biztattam magamat, hogy a' felválaltt nevelő hivatalban híven eljárván, életemnek hátralévő részét, gyűjtött érdememhez való tekéntetből, minden bizonnal tsendesebben, vagy-is (hogy Nagyságod' tulajdon szavaival éllyek) in otio litterario, kéméllő munkásság között, tölthetem-el; ugyan-is mim módon lehetne különben a' fáradságosnál fáradságosabb tisztben megjáró esztendei fizetést jutalomnak vagy pensiónak nézmem?

Melly feláldozás légyen, ha egy jó igyekezetű 's tehetségű Férjfiú akármely tzelhoz vezető pályafutásából kitért, 's magát Másnak javaira felszenteli, úgy mutattyák a' fő Házokról adatni szokott kegyelem-pénzek; meg-bizonyittya Nagyságodnak, Nagyvati, Tuboly, Nagy Sándor 's több más Urakhoz kinyillatkoztatott kegyessége után, Kultsár Urral kötött Contractussa-is. Nem a' kaján irigység mondattya velem ezeket, sőt inkább szívből örvendek nékiek; mert tudnivaló, hogy érdmees a' munkás a' maga bérére: tsak annak gyötrelmes érzése kinszerítt a' szóra, hogy én Ezekhez képest szerentsétlennek állíthatom magamat; holott talántán érdemeim nem igen kevesebbek az övéknél, akár nyomos hivatalomra, akár annak megfélelésére nézve.

Hogy a' többi más-hivatalbélieket ne említsem, tsak a' Successorommal vetvén egybe magamat: Ó hat esztendőre kötelezi-le magát a' nevelésre: én már a' tizedik esztendőben szolgállok. Ó tizenégy esztendős nevelt Ifjat vesz keze alá, a' kivel már öröm lehet a' kevés munka: én a' dajka kezéből vevém által az öt esztendős gyermeket, és mind az erköltsöknek, mind a' tudományoknak magvát parrag földbe vettem nem kevés fáradsággal. Ó-néki 600 f. esztendei fizetése jár: én felének-is kevesebb fizetésért fogtam a' hivatalhoz, mellynek fellyebb-emeltetését soha tsak egy szóval sem sürgettem, bízván Nagyságodnak bölts által-látásában, mellyel meg fogja ismérni 's betsülni tsendes természetemet: a' miben valósággal nem-is tsalatkoztam-meg. Ó hat esztendeig tartandó könnyebb szolgálattya után 6000 forintokban részesül: engem tíz esztendeimnek feláldozásáért 2000 forint jutalomra méltóztat Nagyságod. –

Engedgyen-meg, Méltóságos Uram, alázatosan könyörgök, ha el nem titkolhatom ezen nagy külömségen mély tsudáلكozásomat, és szorongó keservemet. Ne engedgye Nagyságod, hogy siratnom kellésék illy szerentsétlenül elfetselt, már többé vissza nem szállítható drága időmet! Ne fogja-meg tőlem Nagyságod fáradságomnak érdemlett bővebb jutalmát, midőn más személlyekre, más jó tzelokra ezereket ditsőségesen reá-szán Nagyságod' bőkezűsége, minden köteleység' terhe nélkül! Ne tegyen Nagyságod egy Cathegoriába egy P. Arnolddal, a' kinek érdemei talán ezen Familiában nem nagyobbak az enyimeknél! Ne legyek kintelen illy nagy-értékű fő Házban eltöltött legszebb korom után betsületes élelmemről ujra aggságosan gondoskodnom! Ne temettessék-el talentumom, mellynek ennekutánna kellene még szembetünöképpen gyümöltsözni, valamelly fáradságos hivatalnak elfogadása miatt! Ne rémíttessék-el szomorú példám által a' hazabéli tanultabb Ifjúság a' Nagyok' nevelésének [szép] hasznót ígérő felválalásától!

Én ugyan enként megvallom, hogy ama' szerentsétlen Contractus' erejével (mellyet Nagyságodtól leg kisebb ellenvetés nélkül elfogadtam, ne hogy mindgyárt kezdetkor bizodalmatlanságot mutasson aggódásom) nem sürgethetem pensiomnak méltó nagyobbítását; de Nagyságodnak igazság-szerető szíve előtt felemelhetem még-is kérő szavamat, a' ki külömséget tud 's akar-is tenni az érdemek és jutalmak között. Bizony nem érdemlettem-meg Nagyságodnak neheztelését; annál kevesebbet sajnos büntetését; minthogy a' tűzbe-is kész lettem volna elmenni, ha hív szolgálatom által kedvét találhattam volna Nagyságodnak. Bizony megsalatott Nagyságod, ha talán valamelly rossz lelkű hizelkedőnek, vagy tsélsap

árulkodónak kártékony álnok sugarlására figyelmeztett; midőn egyszersmind, már nevelő nevelő hivatalom alól fel lévén szabadítva, megváltoztatta irántam kegyes szándékát, 's jó ítéletét. Bizony nem a haragos indulat kormányozta békesség-szerető lelkemet azon véletlen alkalmatossággal-is, melly felzavarta életem' rendgyét, hanem a' bátorságos tsendes sorsról való gondoskodás szóllott belőlem, a' melly természeti ösztön nélkül még az oktala állatok sem szükölködnek. Bizony akármelley gyanu' vagy hiú vád' helytelenségét fel fogja még az idő, ártatlanságom' meg bizonyíttására fedezni. Ennek tellyes reménysége', 's Nagyságod' nemes gondolkozásába vetett [...] bizodalmmal' fejében azzal vígasztalom magamat, hogy nem léssen okom kesergő szívvel [venni] bútsúmat Nagyságodtól, a' Kinek hajdani kegyelmébe ajánlván magamat, 's igaz [...] mélyly tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgálója
Takáts József mpp.

Keszthelyen, September' 23^{dikán} 1799.
MOL Festetics Levéltár P279 17. cs. 1799:1066

222.

**Festetics György Takáts Józsefnek
Keszthely, 1799. szeptember 26.**

Festetics válasza Takáts panaszaira.

Kedves Takáts Uram!

Az előladott írásában, minekutánna magát, és nevelését megdítsérte volna,^{XIII} mindenféle panaszokra fakadván, a' velem tett Contractus ellen kikelt,^{XIV} és a' Kultsár Urat nem ítéli érdemesnek a' maga fizetésére, és jutalmazására, avval végezvén kívánságát, hogy ígéretemet megjobbítsam.

Erre feleletül adatik:^{XV} hogy valamint egy részről az Úrnak érdemeit nem akarom kérdésbe venni, és azzal megbántani, sőt azt meg kell vallanom; hogy ezen esztendőben^{XVI} az Ifjú valamennyire magát öszve vette; de ugyantsak mivel az Úr maga ditséreteit elől hozza, tehát én is kéntelen vagyok az Urat több rendbéli Leveleimben elől hozott észre-vételeimre emlékeztetni, és, hogy a' tudva levő dolgokat újra elől ne hozzam csak^{XVII} a' Paulin Uramnakis Levele újjonnan adhat gondolkozásra okot; de ezeket félre tévén^{XVIII} nem tudom mitsoda kifogása lehet az Úrnak a' Contractus ellen, mert, ha az Úr az ide rekesztett első Contractust, utóbb a' maga ellenvetését, amazután az én ujjob propositioimat, végtére a' maga acceptatióját meg f[...]ttya, senkinek, hanem egyedül magának tulajdoníthattya a' mostani dolgok' mivoltát; a' mi^{XIX} Kultsár Uram^{XX} Conventióját illeti, tehát az vétetődött tekintetbe, hogy^{XXI} az Universitásban is, mindenütt az philosophica, és Juridica tudományokban Tanító Professoroknak sokkal is nagyobb a' fizetése, mint sem azoknak, a' kik az alsó Classisokban noha nagyobb bajjal bajoskodnak,^{XXII} nem különben Professor Kultsár is nagyobb tapasztalású Ember, mert egynéhány száz tanuló keze alatt megfordult, sőt az is vétetődött tekintetbe, hogy Ő Cathedróját ellhagyta, és immár most is olyan időben vagyon, hogy ha még azon hat esztendőt betsülettel ki szolgállyá igen nehezen kapna utóbb szolgálatot, sőt a' legnehezebb idejében az Ifjúnak állott hozzája, mert mostanában elevenednek benne fel az indulatok; ezek voltak tehát az okok, miért ő nékie több ígértethetett; de egyébberánt is a' Világban a' megjutalmaztatásban igen nehéz a'^{XXIII} hasonlatosságokat meg tenni, mert így

egy medicus, a' ki egy beteg halálától megmentett, tsak egy Cúráért is mérhetetlen jutalmat kérhetne, egy Generális, egy nyert ütközetért, egy Prókátor valami kényesebb pörért, és úgy rendében mások megszámlálhatatlan jutalmakat kívánhatnának, de azért vagynak a' Contractusok, és Conventiók, hogy bizonyos egygyességek meghatározassák mind a' két felől a' kívánságot; az pensionális systemának a' normativuma több helyeken olyan szokott lenni, hogy 40 esztendőre egész pensió adatik; ha pedig az első Contractusban [stipluáltt] fizetést, és az attól ellmult esztendőket számlállyuk, főképpen a' midőn az Úr maga felmondotta szolgáltyát, és ellakart menni az időhöz kiszabott proportio sokkal is nagyobbban ki vagyon pótolva.

Azon példák, a' mellyek Nagy Sándorról, Tubolyról, elől hozattatnak éppen nem illenek ide; mert azoknak nintsen pensiójok, hanem szolgálatbeli kötelességek vagynak nékiek, és tsak precatium, ugy beneplacetum domini, azért sokszor is kapnak pirongatásokat, sőt in periculo amissionis-is forognak; az Úrnak pediglen adománnya olyan, hogy az törvényessen még áll az Úr és Ő Felségének Ditióiban lakik, minden lekötelezés nélkül, és a' nélkül, hogy lehessen vissza venni az ígéretet, adatik; Nagyváthy dolgát pediglen annyival inkább nem lehet elől hozni, mivel mindenféle terhekkel és operosa conditiókkal öszve vagyon kaptsolva; azért ingyen éllés egynek sem adatott, az Úr még maga erejében vagyon, tsak egygyetlen egy gyermeket az Humanitásnak Classisán keresztül, és Logicaban nevelt, vagy is inkább nevelésébe influált, mert az Universitásbeli Tanítók, az volt Correpetitorok, és Mesterek, nem különbben az utazásbeli tapasztalások ugyan annyiban influáltak, a' Fiam nevelésében, mint az Úr. Azért, mivel az Úr Isten az Urat szép talentommal megáldotta tsak igyekezzen magának valami plánomot tsinalni, ime Görög Uram Gróff Kolonitsot nevelésében ellhagyván, más neveléséhez adta magát; én pedig magam részéről ne, hogy az Úrnak minden kérését egészben elvessem, tehát declárállyam, hogy azon 200 fon. fellől, a' mit in fixo contractus szerént le kötelezne, megígértem, tehát ime mindazonáltal^{XXIV} semmi lekötelezés alatt, és merő szabad akaratból esztendőnként még száz forintokat applacidállok, így 300 f[orin]tra tévén, az Úrnak, a' mellyből ugyan 200 törvényes kötelezésből, 100 pediglen tsak szabad akaratbeli adományból, ehhez járulván az is, a' mit Feleségem maga részéről ne talán megígért, mert illendő, hogy ő is valamit adgyon, mivel a' gyermek nem tsak az enyim, hanem az Övé is, felvévén azt is, hogy az Úrnak semmi kötelezése nintsenek, és így legjobb erejében és esztendejében magának jobb sorsot kereshet,^{XXV} a' nélkül, hogy ezen haszonvételeket elveszejtse; valójában az alsóbb iskolákbéli nevelői fáradozásiban elegendőképpen megvagyon jutalmazva, és tsak maga emberségében fog állani, hogy utóbb is ezen ígéreteken fellől is némellykor talán az zsugori kezünket fell nyithassuk; azért ezen igaz szívbeli kinyilatkoztatásokat balra nem magyarázván, hanem inkább az idők' mostohaságának tulajdonítván foglallyon tovább is engemet, házamat, és gyermekemet maga barátságába,^{XXVI} maradván minden tisztelettel

jó akaró [...]

Gróf Festetics György mp.

Keszthely, 26^a 7^{bris} 1799.

MOL Festetics Levéltár P279 17. cs. 1799:1066a (Keszthely, 1799. szept. 26.)

[piszkozat]

223.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Pest, 1800. január 19.**

Takáts beszámol Virág munkájának nyomtatásáról.

Méltóságos Gróf,
Nagy kegyességű Uram!

Azon hazafiúi buzgóságból, mellyel más többek között a' Magyar Literatura' gyarapodását-is példásan előmozdította Nagyságod, méltóztatott Virág Benedek' munkájának kinyomtatására-is ajánlani a' költséget. Ezekből, midőn Pestre érhettem, már a' hatodik árkus vala munkában, de olly tetemes nyomtatásbéli hibákkal megmotskolva, hogy majd egész szavak kimaradtak, majd az értelem megváltozott, és így az egész könyv bizonyosan sokat elvesztett volna érdemlett betségéből. Elejbe adtam tehát a' Szerzőnek, hogy ha költeményeit a' M. Minervába akarja iktattatni, azon heányos árkusokat újra kinyomtatatom, 's a' borítékra 's békötésre megkívántató költségeket-is kipótolom a' Minerva' Cassájából: a' nélkül hogy ebbe a' békötendő pénzből a' kiadott summánál többet tartozzék annak idejében visszatéríteni. E' szerint tehát már most sokkal tisztábban, 's azon kívül Nagyságod' Neve alatt, elhagygya holnap a' prést a' munka, melly 11 árkust ad, 's mindegygyike, a' gondosabb nyomtatás' kedvéért, 15 f. kerül. Kötelességemnek tartám erről tudósítani a' Méltóságos Urat, mint Meczenássát, valamint arra-is alázatosan meg-kérni, hogy, ha talán valamely kész munkát kívánna Nagyságod a' Minerva' 4^{dik} kötettyének kiszemelni, arról tetszését tudtomra adatni méltóztatassék.

Többnyire ajánlom magamat Nagyságod' kegyességébe, 's tartozó mélyly tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Takáts József mk.

Pesten, Jan. 19^{dikén} 1800.

MOL Festetics Levéltár P 279 19. cs. 1800:71

224.

**Takáts József Festetics Györgyhöz
Pest, 1800. augusztus 14.**

Takáts kéri a grófot, hogy ha tudomására jut kiadandó kézirat, jelentse neki; beszámol a hozzá beérkezett felajánlásokról.

Méltóságos Gróf,
nagy Kegyességű Uram!

Midőn Pestről lett elutazása' alkalmatosságával szerentsém volt Nagyságodtól bútsúmat vennem, méltóztatott említésbe hozni, hogy némelly tudós Urak megbiztatták volt Nagyságodat munkájiknak béküldésével: bátorkodom tehát alázatosan kérni a' Méltóságos Urat, hogy, ha valamely tudva-lévő kéz-írat megnyervén Nagyságodnak helybenhagyását,

érdemes volna a' M. Minervába való béiktatásra, azt, a' Litteraturához viseltető buzgóságához képest, tudtomra adatni, vagy közleni méltóztassék Nagyságod. Ugyan-is itt az ideje, hogy (bátor a' pénz, vagy az olvasó fél' szűkebb volta miatt nem lehet kívántt gyors kelettek a' könyveknek) ismét egy új kötet lásson világot; én nálom pedig a' Molnár Borbálának tudvalévő, és nem régen valamennyire megváltoztatott munkáján kívül több kéz-írat mostanság nem találhatik. Biztatott ugyan T. Rájnis Úr-is, hogy a' *Helikonra vezérlő kalaúzzát*, ki hagyván Ráth Mátyás ellen szóló Megszerzését, ellenben sok egyéb hasznos oktatásokkal megbővítve, kezemhez fogja küldeni; így Nagy Samuel Komáromi Doctor Ur-is ígérte, hogy *Rath an die Mütter* nevű könyvetskét, mellynek magyar fordítását pártfogásába méltóztatott fogadni Nagyságod, a' Hazához alkalmaztatva bővebben el fogja készíteni: de már régen sem egygyiktől sem másiktól nem vettem meghatározott tudósítást. Idővel, ha Kultsár Úr a' Magyar Statistikáját elvégezheti, 's magam-is, több ürességet nyervén, az annyira szükséges Pedagogiát jól kidolgozhatom: a' M. Minerva nem szűkölködik kötetek nélkül.

Ajánlom magamat a' Méltóságos Úrnak kegyelmébe, 's a' legigazabb mélyly tisztelettel vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgálja
Takáts József mk.

Pesten, Aug. 14^{dikén} 1800.
MOL P 279 21. cs. 1800:890

Vegyes iratok

225.

Gondolatok Festetics László neveléséről [Bécs, 1790. október 7.]⁸⁹⁰

A' Nevelésnek Szüksége

Akár melly tehetetlen erejű-is születése' idején az Ember: még is már akkor benne foglaltatik mind a' testi, mint a' lelki tehetségeknek magvai; mellyek osztán idő-jártával magának a' Természetnek munkálkodása által is, noha lassanként 's mintegy fokoként, tsak ugyan kihajtanak. Bizonyítják ezt a' Tudós Utazók, kik tapasztalásból tudják, hogy még a' leg vadabb Népekben is fel lehet találni az észnek külömbféle jeleit, bátor tsekélyek legyenek is azok. De ha ezen Emberrel-termett vékony tehetségek, a' pusztá természet által ki fejtoztetve, elegendők volnának is az Embernek, mint Embernek: mindazonáltal úgy mint tagja az Emberi, 's különösen valamelyik Polgári Társaságnak, nem lehetne el azoknak bővebb ki mívelése nélkül; mivel ezen állapotban, valamint senki Másoknak segítsége nélkül, ugy senki magának nem élhet. Sok félek az élet' neméhez képest a' szükségek, kötelességek: tehát sokaknak kell lenni mind azoknak meg-győzésére, mind ezeknek be-teljesítésére az eszközöknek is. A' Természetnek ezen fogatkozását az Oktatás, a' Gyermekeknek helyes Nevelése hozza helyre.

⁸⁹⁰ megjelent: STOHL Róbert: Festetics László neveltetéséről. In: *Lymbus: magyarságtudományi forrásközlemények 2008*, Budapest, Magyar Országos Levéltár, Balassi Bálint Intézet, Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, 2008, 211-233.

Nevelni tehát annyit tészen, mint a' gyermeknek testét, értelmét, szívet, és a' természetnek különös ajándékát úgy mivelni, vagy is formálni, hogy az magának és másoknak boldogságára élhessen, és teremtetésének nyomos tzeljút e'képpen el érhesse. Gyermeket nevelni annyit tészen, mint Őtet arra vezérelni, hogy az Istent, Önnön Magát, a' Világot, az Embereket ismérje; a' böltseséget, jámbor erköltset; maga kötelességeit jókor meg tanulja, eszében tarthassa, kövesse.

Rendje.

Minémű eszközökkel kellessen élni, mitsodás rendet tartani a' Nevelésben, hogy ezen fontos tzelhoz el lehessen érni, a' Nevezetes új Nevelők után azt tartom, hogy a' Gyermek' mind testi, mind lelki tehetségeinek ki mivelésében a' Természet utján kell járni. Valamint tudni-illik a' Természet igen halkal, és könnyű szerekkel formálja az embert: úgy a' Nevelő is azon törvényt tartsa. Soha ne kívánjon a' gyermekből érett embert tsinálni; hanem hadd érjen meg a' gyermekség előbb a' gyermekben.

A' kora Nevelés
káros a' Testnek

Valóban minden erőltetett tökéletesítés, melly a' Természet tsapásán kívül, mint egy annak ellenére esik, valóságos meg-vesztegetése az Embernek. Ki tetszik ez azon szomorú károkból, mellyeket az igen kora rendes Tanítás közönségesen mind a' testre, mind a' lélekre, mind a' polgári életre nézve, magával szokott hozni.

Meg bontja a' ^{ször} testi épséget. Vessen tsak valaki egy korán tudós gyermeket egybe más gyermekekkel, kiket későbbben vagy mértékletesebben fogtak a' tanuláshoz; és mindjárt szembe fog tűnni ezen állításnak valósága. Ugyan is amaz, kartsu vékony, szine halavány, szemei fáradtak, inai gyengék, szive félékeny: ezek ellenben testesek, pirosak, elevenek, izmosak, bátrak. De ez épen nem tsoda; mert mindenek a' mellyek a' rendes tanuláshoz meg kívántatnak, ellenkeznek a' gyermekek' természetével. A' sok ülés, a' szobába zárt egészségtelen levegő ég, a' kinszerített tsendesség, a' gyermek' erejét felyül múló Tudományok, az el kerülhetetlen feddésből származó keserűség 's. a'. t. Szükségképen epesztik szívet, rontják egészségeket; mert a' vér a' sok kételen ülés által az ereken meg rekedez, az éltető nedvek meg sűrűsödnek, 's el vesznek hathatosságokat.

A' Léleknak

Mivel pedig a' Lélek a' testnek minéműségéhez szabja magát, könnyen által lehet látni az illyen erőszakos Nevelésből fakadó lelki veszélyeket. Az illyen Ember természet szerint kedvetlen; mert a' Vérnek lassú folyása szomorúságra, a' meg rekedések komorságra, a' tsipős nedvek haragra, irígységre, gyűlölségre gerjesztik. 'S mivel a' bátorság, vagy félékenység inkább az inaknak elevenésekből, a' tagoknak gyakorlott erejéből, vagy lankadságokból veszi eredetét 's ösztönét; ki tsodálja, hogy az illyen időnek előtte emberré lett gyermekek, aggódók, rettegők, bártortalanok. De a' mi leg károsabb az: hogy az efféle időtlen nevelés a' testi kívánságot idő előtt fel ébreszt a' gyermekben, és hívságosá is teszi. Az érzékenységek a' képzelődésnek kora fel-élesztése, és a' mulatságos könyvek által szükségképen fel hevülnek 's erőre kapnak. De ha ezen veszedelmet el hárítaná is a' Nevelőnek szemes gondoskodása; még is a' kora tanításnak el-kerülhetetlen következése lenne a' Természet' ösztönének is kora fel-ébredése. A' melly veteményt mesterséges

kínszerítéssel hajtatnak, minden részére nézve hamar, ha gyengén is meg érik, ugy az ember is, ha az elméjét gyorsan úzik, testében is érzi ki ütő erejét. Vigyázzon tsak, a' ki ezt nem tudja (nagy tapasztalatú Nevelők után szóllok) a' mostani tudós gyermekekre, és észre veheti, hogy ezek már nyoltz, kilentz, tiz, leg főbb tizenkét esztendő korokban olyan gerjedelmeket éreznek, mellyek a' tudatlan paraszt tizennyoltz esztendő gyermekeiben sem tüntetik magokat. A' mi a' hivságot illeti: ennek ugyan nem annyira a' kora oktatás az oka, mint a' Tanítók, kik iparkodásokat fitogtatják, a' Szülők, kik gyermekeikben akarnak tsodáltatni, az Ismérősek, kik hizelkedő magasztalásokat osztogatnak a' gyermekeknek, hogy az Szülőknek kegyelmekben maradjanak.

A' Polgári Társaságnak

3^{szor} A' Gyermekeknek kora és sok tanulások árt az egész Polgári életre nézve; minthogy az ilyenek közönségesen alkalmatlanok a' házi 's polgári foglalatosságokra. Ugyan is az olyan Gyermekek, kit a' könyvekhez 's mélyebb tudományokhoz fognak, se ideje, se ereje, se kedve azon dolgokban foglalatostkodni, mellyek az emberi életben majd naponként előfordulnak. Valami tsak testi erőben kerül, ennek már sulyos terh. Tudja ugyan ő mi az Ananász, tengeri tsiga, 's pók; de nehezen tudná a' buzát a' rozstól, a' fűz fát a' tölgy fától meg különböztetni. Tudja az Amerikai Szigeteknek 's kikötő réveknek neveiket a' földképen meg mutatni; de ha néhány száz lépésre el tévedne az Atyja' házától, nehezen tudna egyedül haza találni. Tudja, miből származik az eső, hó, szél, fergeteg; de nehezen engedné meg el puhult kényes teste, hogy esőben, szélben, sütő melegben, vagy hives éjtszakán egynéhány szempillantásig járjon a' köz jóért, vagy jó Barátja' kedvéért.

Egy szóval: a' kora tanítás és mesterséges pallérozás által a' szegény gyermek alkalmatlanná tétetik majd a' Természettől, majd a' Társaságos élettől parantsolt kötelességeknek bé tellyesíttésére. Egy lány, kényes, panaszolkodó állattá változik; és így az Emberi Társaságnak inkább terhére szolgál, hogy sem tartozó hasznára.

Először is a' Test
neveltessék

Most már önnön magától támad ezen kérdés: Mi módon viheti tehát véghez a' Nevelő, hogy ezen elől hordott károk el távoztassanak; és még is el érje a' Nevelésnek tárgyát? Az reá a' felelet, a' mint már említém: hogy hív követője légyen a' Természetnek: az az ugyan azon rendet tartson a' testi 's lelki tehetségeknek tökéletesítésében, a' mellyet a' természet tart azoknak első ki fejtésében. A' Természet' Rendje ez: először erősíti a' gyermek' testét, azután annak külső érzékenységeit, és a' mit ezek által észre vesz, azon vagy kedvet vagy kedvetlenséget éreztet, a' mint a' külső tárgyak tudni illik vagy kellemetesen vagy kelleetlenül illetik az érzékenységeket. Midőn ezen munkában már bizonyos tökéletességre jutott a' természet, azután fog lassanként 's kiseded fokonként a' nemesebb lelki tehetségeknek, az értelemnek, itéletnek, emlékezetnek ki fejtéséhez. A' Természetnek ezen rendes munkáját nem tsak a' vad Nemzetekben, hanem még az együgyű paraszt gyermekben is könnyen észre lehet venni. Így tehát a' Nevelőnek mindenen előtt az a' kötelessége, hogy a' Nevendéknek testét, annak erejét, 's külső érzékenységit, ezek által szerzett tetszetes vagy kelleetlen érzését tökéletesítse, gyarapítsa. És ha már ezekben annyira ment, hogy nem tarthat ezen részben a' Nevendék' meg fogyatkozásától, azután kezdhet, de okos mértékletességgel a' lelki tehetségek mesterséges mivéléséhez, az erköltsi és tudománybéli oktatásokkal. Ezen rendnek meg tarthatóságát, és jóságát meg bizonyítják több új Nevelő Házok, mellyekben a' Gyermekek ezen uton tsoda előmenetelt tesznek mind a' testi, mind az észnek élesítésében. Én is tehát ama' gondos vigyázással szerzett észre-vételeket vetvén el kezdett Tisztémnek

fenék kövéül, főbb kötelességemnek tartom a' kis Gróf' testi erejének 's egészségének fen-tartását, vagy inkább gyarapítását; jól tudván: hogy a' nélkül se az életnek ártatlan öröme, se a' polgári kötelességeknek véghez vitelére, se a' lelki tehetségeknek gyakorlására, egy szóval, az egész földi boldogságra nem alkalmas az ember.

Az együgyű eledellel,

A' Természet együgyű eledellel táplálja az emberi testet. Tehát tsak az együgyű, nem igen töltő, hideg inkább mint meleg ételek lehetnek a' gyermeknek hasznos eleségi. A' tzukros és fűszerszámos nyalánkságok, vagy kül földi ritkaságok, tsak a' költséges torkosságot nevelik, a' gyomrot meg rontják, a' vért hevítik. A' bő mértékben adott főlt vagy sült hús étek sem használhat a' gyenge testnek; sőt, sok bölts Nevelők' állítása szerint, de igen hihetősen, a' testi indulatokat időnek előtte fel ébreszti.

A' testi mozgással a' szabad levegő alatt,

Az eleven mozgás, a' tiszta levegő ég erősítik kiváltképen a' testet. A' természetnek ezen ösztöne még a' Dajka ölében ülő kisedből is ki üt, midőn pitziny kezeit a' nyiló ajtó felé nyújtogatja, 's ha ki szabadulhat tömlőt szobájából, vigyorog, szökik örömeiben. Ezen ösztönnek bölts vége az, hogy a' test az időnek változási által néki keménykedjen. Valóban nem más a' sok fő, fog-fájásoknak, hurutnak, náthának az oka, mint a' kényesztetés, a' szobába való rekesztés. Örömmel mondhatom, hogy a' mindennapi üzéssel annyira néki keménykedett a' kis Grófnak teste, hogy olyan időben is nevetve, futkározva játszik a' szabad mezőn, midőn mások alig mernek ki lépni meleg szobájokból, a' nélkül, hogy leg kevesebb változást érezzen ép egészségében. Még azt ohajtanám, hogy a' bőr süveg fejről, a' selyem keszkenyő a' nyakáról maradna el, talám azt is hozzá lehetne adni, az úgy neveztetett fásli a' derekáról; minthogy ama' leg kényesebb tagok a' költsönözött meleg által szüntelen ápolgattatván, nem szokhatnak a' levegő' viszontagságihoz; ez pedig a' melynek leg hasznosabb ki tágulását meg gátolja, és a' vérnek szabad folyását valamennyire meg nehezítvén, könnyen szorultságokat okozhat.

A' testi gyakorlásokkal,

Tagadhatatlan, hogy a' testre nézve leg többet dolgozik a' Természet; de még sem ad annak különös készségeket: de ad azonban az embernek tehetséget, hogy a' gondolkodás által olyan mesterségeket találjon fel, mellyek által a' természettől hátra hagyott darabosságát ki egyengethesse. Ezen mesterségek egybe véve Gymnastianak neveztetnek. Ezzel szükségképen kell élni a' Nevelőnek, hogy Tanítványának a' testre nézve is meg adja a' szükséges tökéletesítést. Tsak hogy ebben is jó rendet kell tartani, 's az időre, erőre vigyázni.

A' Testi Gyakorlásokat három részre lehet osztani. 1^{ször} a' Játékokra. 2^{ször} A' mesterséggel szerzett gyakorlásokra, 3^{ször} Olyan kézi munkákra, mellyek a' test' javára szolgálnak.

A' Gymnastica Játékok közé lehet mind azokat számlálni, mellyek a' szabad levegő alatt testi mozgással szoktak játszottatni. Különösen ezek meg érdemlik az említést: a' labdázásnak több neme; a' bizonyos tzelra intézetett hajgálás; a' tekézés; a' biliárdozás. Ezek majd a' karnak, majd a' deréknak, majd a' szemnek igen hasznos gyakorlást adnak.

Nintsen olly része az embernek, mellyet mesterséggel nem lehetne jelesebben ki mívelni; de számat tartván a' kényesebb emberi ízre, tsak ezeket hozom elő. 1^{ször} Az uszás. Olly nagy betsben volt ez a' Romaiaknál, hogy egy karba helyheztették az olvasással; ugyan is ha egy haszna vehetetlen rosszúl nevelt embert akartak jelenteni, ez volt köz mondások: se

olvasni, se uszni nem tud. Valóban nem minden ok nélkül, mert olly szembe tűnök hasznai, hogy vétek annak uszni nem tudni, kinek módja van meg tanulásában. Azon kívül, hogy történhető veszedelmekben mint Magunk' mint Mások' életét meg menthetnénk a' haláltól; egyébaránt is a' sütő nyárban olly hasznos gyönyörűséggel taplálja, 's erősíti az Embert, hogy ez elég volna ajánlására. Arra, értetődik, vigyázni kellene a' Nevelőnek, hogy a' járás, vagy egyébaránt izzadásba hozott testel nem menjen bé a' gyermek a' hideg vízbe.

2^{dik} A' tsúszkálás. Ez által a' test hozzá szokna a' hideghez 's úgy neki keménykedne. A' tsontok a' köz-mértéknek meg tartására igyekeztvén, derekas erőre kapnának. Tsak hogy itt is különösen szükség volna a' szemességre. – Hasznot hajtának még e' következők. A' pálya-futás; az ugrás; a' fa mászás; a' keskeny szálfákon való járás. s. a' t. A' tántzról, loaglásról nem szükség szóllanom.

A' sok kézi mesterségek közül keveset lehet találni, mellyeket a' testnek gyakorlására lehetne javasolni. Az ülő munka által el nem lehet az intézett hasznat érni. A' durva vagy motkos munkák nem illenek a' tisztességes kezekbe. Minden mesterségek közül legalkalmasabbnak látzik az asztalos munka. Ez magában tiszta mesterség, mellette jár vagy áll az ember, majd minden tagoknak vagyon foglalatosságok; és végre vagyon a' dolgoknak látzatja. Az Esztergáltság nem lehet olly helyes; mivel tsak egy láb dolgozik, a' másik szüntelen nyugszik, a' test egy félre hajlik; a' karok és újak az erőltetett dülleszkedés miatt mint egy meg merevednek. A' könyv vagy kosár kötés is méltó volna a' meg tanulásra; mert ámbátor vesztég ülést vagy inkább állást kíván is, mindazonáltal alkalmas erőt kell reá fordítani, kivált elsőben, midőn a' papirost öszve kell verni, vagy széleit el metszeni. De mindenek felett meg érdemli a' Kertészi mesterség a' tanulást. Fákat ültetni, a' férgektől meg tisztogatni, a' gyümölsöt le szedegetni, ásni, ültetni, öntözni 's. a'. t. mind ezek annál hasznosabbak, hogy az leg tisztább levegő alatt tellyes örömmel történnek meg.

A' Lelki tehetségek' ki-mivésében[!]
a' Természet' utjára kell vigyázni.

Minekutánna a' Természetnek bölts vezérlését követvén, először a' testnek ép meg tartásáról, 's erejének lehető ki mivéléséről elegendőképen gondoskodott a' Nevelő: leg főbb 's leg Nemesebb foglalatossága a' Nevendék' lelki tehetségeinek ki munkálása. De hogy ezen tágos mezőn el ne tévedjen, szükséges, hogy itt is, a' természet' rendére figyelmezzon. Nem tud a' Természet semmit a' mesterséges oltáshoz; a' mit ő ki fejt 's világra hoz, azt azon erőből, 's tehetségekből fejt ki, 's hozza a' világra, mellyek mindenik Teremtménynek tulajdoni. Nem osztogat ő senkinek tudós képeket, vagy ideákat, hanem magával szereztett az ifjú lélekkel. Tudni illik a' küldő érzékenységek által a' gyermek eszt sok látható észre vételekkel meg gazdagítja, és ezekből nem a' könyvekből gyűjtögeti öszve a' szükséges ideákat; ezeket tulajdon belső ösztönéből egybe hasonlítja, el-választja, azoknak okait szemfülesen keresi; így az esze nyilik, értelme tágosodik, itélete gyakoroltatik, emlékezete erősödik.

Az első oktatás a' Természet' vizgálásában álljon

A' Természetnek ezen ut-mutatásához képest, úgy vélem, abban kell állani mostanság egész tanításomnak, hogy a' kis Gróft az ideáknak gyűjtésében segítsem, a' Természet' minden szembe tűnő alkotmányinak, és a' Mesterség' munkainak szemes meg vizgálásával. Ezen Tanulás' módja sokkal gyönyörűsegebb, hogy sem az erőltetéstől, és a' kora tanítástól származni szokott sok féle károktól lehetne tartani: pedig vajmi bővségesek a' hasznok, mellyek belőle bizonyosan következnek!

Annak több hasznai.

1^{ször} Ez által az ész a' Természet' Ritkaságainak gyönyörködtető ismételére, és az eddig el takart hasznainak ki-tapogatására vezéreltetik.

2^{ször} Élesül az elmének különböztető ereje; mert ha a' két látható dolgok, p. o. a' veréb és tserebogár egy más mellé helyeztetnek, és a' Nevendéknek fel kell találni, miben hasonlók, miben különböznek egy mástól, látni való, hogy nagy gyakorlása van a' különbözésben, abstractióban.

3^{ször} A' Nyelv' tanulást meg könnyebíti; mert sokkal könnyebb 's kellemetesebb a' szavakat, 's tulajdon ki ejtésekét meg fogni, midőn ismételések a' dolgok, mellyeket azok jelentenek, vagy a' mellyekről ezek mondatnak. Egy szóval: ezen oktatás modja utat nyit minden egyebb Tudományoknak. Kivált a' Geographianak, 's historianak meg szeretésére; mivel barátságos beszélgetés közben egy dologról a' másokra természetes folyamattal vonattatván a' gondolatok, sok kérdések támadnak, mellyeknek rövid meg felelések bővebb magyarázatnak hallására gerjesztik a' tudó kívánságot.

4^{ször} A' mi leg nagyobb tekintetre méltó: ez a' mód leg könnyebben 's leg bizonyosabban el vezet az embert az Istennek ismételére. Mi ötlük hamarabb az ember' szemébe, mi illeti inkább szívet, Maga e az Isten, vagy annak munkája? A' Világnak teremtése e vagy annak kormányozása? Kétség kívül emezek. Az emberi testnek, madaraknak, férgeknek, füveknek tsoda alkotását szemlélheti, érezheti a' gyermek, és egyszer 's mind által láthatja, hogy semmi nints benne ok, haszon nélkül; hogy egyik a' másíknak segítségéért vagyon teremtve. A' tartós rendből, melly e' világnak minden részében uralkodik, észre veheti, hogy mindenek bizonyos törvény szerint esnek meg; és hogy ha néha néha valami rosznak látzatik is, előbb utóbb haszon árad belőle. Ha az ilyen gondolatokban gyakoroltatik a' Nevendék, a' mint én minden alkalmatossággal igyekszem, mi könnyebb, mint a' Munkáról a' Mestert, a' Törvényből annak Hozóját, a' Rendből a' Rendtartót meg ismérni, és ötlet az egész természetben szüntelen látni, imadni? Kalauzunk volt ezen Tanítás' módjában maga Üdvözítőnk, kinek az eső, napfény, a' Virágok, a' madarak, a' fejnek hajszálai, 's egyéb szemlélhető tárgyak szolgáltak az Istennek, 's az Ő Jóságának Halgatóival való meg ismételére. Valóban helyesebben vélekedik az Istenről az ekképen oktattatott gyermek, mint a' ki ezen kérdésre: Mi az Isten? A' katekizmusból így tanul felelni: „Az Isten Önnön Magától való leg tökéletesebb Valóság”; a' ki, minekelőtte az Istennek jóságáról, böltsességéről valamit hallott volna, Azt a' tíz parantsolatokból kezdi ismérni, azon parantsolatokból, mellyek egy goromba vásott Nemzetnek adattattak, 's a' mellyek jobbára olyan dolgokat tiltanak, mellyeket a' gyermek se nem ismér (bár tsak onnét ne jutna először is eszébe!), se el nem követhet.

A' Szív' formálása.

A' Nevendék' Szívének jóra való formálása, soha nem lehet igen kora foglalatossága a' Nevelőnek. Tsak hogy itt is az oktatás módjában áll leg több. Mélységes okokkal támogatni az erköltsnek szépségét, hasztalan unalmas iparkodás volna. Gyermekkel van a' dolog, a' ki látásból tanul leg könnyebben. Tehát a' mennyire lehet, az erköltsi tanuságokat is láthatóvá kell előtte tenni. Erre való nézve a' leg alkalmatossabb eszköz volna az olyan Történeteknek el beszélgetése, mellyekben az engedelmességnek, alázatosságnak, háladatosságnak, felebaráti szeretetnek, igazságnak, adakozóságnak, gazdálkodásnak, tisztaságnak, 's több ilyen szükséges erköltsnek üdvözéses haszna értelmesen és gyönyörködve foglaltatik. Kár, hogy az efféle Történeteknek gyűjtemények nagyobb számmal nintsenek. A' mi

Campenak 's Saltzmannak erköltses munkáikban⁸⁹¹ egyenesen az Ifjuság' számára egybe vagy szedegetve, már jó részént reményelem, nem gyümöltstelenül, el beszélgettem a' kis Grófnak. Gellertnek⁸⁹² 's Esopusnak meséi is (mert hiszem itt nem az esetnek valósága, hanem a' belőle szívárkadó tanúság hajt hasznót) válagatva jó szolgálatot fognak tenni. De ide illenek mindenek előtt a' Szent Írásban fel jegyzett jeles példák, kivált az olyanok, mellyek a' gyermeki korhoz tartozandók, mint p. o. a' Józsefé, Izsáké. Hát a' Megváltónak élete az Ő tiszta világába öltöztetve. És Federsen' munkája⁸⁹³ szerint a' kisedekhez alkalmaztatva mire nem bírhatja a' Nevendék' szívét? Imádni fogja a' Teremtőt Szent Igazságáért 's könyörülő szeretetért, tsodálni fogja az Üdvözítőnek engedelmisségét, békességes türesét, nagy lelkét minden szenvedésiben, Tanítványinak hivségét minden veszedelmek' szélvész közt az Ő követésében. Idején meg tanulja azon könyvet betsülni, mellyben illy felséges tselekedetek, üdvösséges tanúságok vagynak írva. Az illyen Írásbéli Példákkal egybe lehet kaptsolni a' régi, vagy közelebb, vagy még mostanság is élő Nevezetes embereknek jeles dolgaikat. De, értetődik, okos vigyázással; hogy az észnek, gyakran kevély, maga hasznát kereső, ditsőséget hajhászó pogány észnek erköltsai a' Vallás által ki világosított elmének, 's az Istenben bizó Szívnek erköltsével egy betsbe, egy karba ne helyeztessenek. Mert ámbár a' Gyermeknek azon törekedni kell, hogy szép maga viselésével tessék az Okosoknak: mindazonáltal veszedelmes dolog volna, a' betsületet, hírt, ditséretet ösztönül tenni a' jeles tselekedetekre; mert ki lehet kezes érette, hogy az erköltsét mindenkor fogja követni a' külső tekintet, tisztelet, betsület? Ha nem, a' mint gyakran nem, minémű keserves aggodalom fogja gyötreni a' fenn héjazó szívet! Nem elegendő ösztön e' a' jóságos, szépséges tselekedetekre az erköltsnek belső érdeme és a' jutalmazó Ég? Tehát a' betsület szeretés annyiból jó, hogy alávalóságra ne botsátkozzék a' nemes tzelra teremtett ember, nem hogy e' legyen indító oka tetzetes tselekedetinek. A' jótéteménynek mindenkor kezet kell fogni az alázatossággal.

Mikor kezdődjön a' rendes Tanítás?

Most már az a' kérdés: meddig kellessék ezen könnyű tanulás mellett, vagy is, az erköltsös és tudós ideáknak bizonyos rend nélkül való gyűjtésében meg maradni? Én azt gondolnám, hogy leg alább a' kis Grófnak nyoltzadik esztendejéig egyedül ebben kellene foglalatoskodni. Igen jó mester a' mindennapi Társalkodás könyv nélkül is. Igen bő könyv a' Természet; elég mulatságos dolgot adna, ha tsak azon teremtményekkel és mesterségekkel akarnánk is valamennyire meg ismérkedni, mellyek határunkban találatnak. Azonban nem telne el heába az idő otthonkodásunk alatt is; mert egy két fertály oráig naponként, de tsak multság képen, gyakorolnánk magunkat a' Magyar és Német olvasásban, és helyes írásban. Amannak hasznát vennénk a' felyebb említett tárgyakat illető könyvek' gyönyörködtető forgatásában, midőn p. o. a' képen látott állatokat, vagy füveket közelebről akarnánk ismérni; emennek^{II} a' naponként hallott látott nevezetesebb dolgoknak rövid, de értelmes és tiszta fel jegyzésében. Ugyan ezen idő volna arra is alkalmatos, hogy a' kis Gróf valamely kézi mesterségre^{III} bizonyos ki szabott időben mester által oktattatnék.

A' gyűjtött tudásoknak Rendbe szedése

⁸⁹¹ CAMPE, Joachim Heinrich: *Erköltsi könyvetske. Íródott a pallérozottabb rendbéli gyermekeknek hasznokra.* Fordítódott németből FÖLDI Ferenc által, Komárm és Pozsony, Wéber, 1789.; SALZMANN, Christian Gotthilf: *Moralisches elementarbuch.* Leipzig, Crusius, 1782.

⁸⁹² GELLERT, Christian Fürchtegott: *Fabeln und Erzählungen.* Leipzig, [s. n.], 1746–1748. Gellert R. F. *professornak erköltsös meséi és elő-beszéllései.* Ford. KÖNYI János. Pécs, Engel, 1776.

⁸⁹³ valószínűleg Johann Georg Heinrich FEDER valamely munkája

Minekutánna az ifjú Gróf a' Természet' vizsgálásából, 's a' mindennapi társalkodásból sok hasznos dolgoknak ismételére jutott, azoknak helyes rendbe szedéséről kellek gondoskodni, és így halkal a' valóságos tudományokra utat készíteni. Ezen rendbe-szedés talán így eshetne meg: ha tudni illik a' Tudományoknak Neveik különös papirosra irattatnának fel; és azután ama' tudások (notiones); mellyek eddig csak egyelesen szedegettek, és szorgalmasan fel jegyeztettek, egy mástól el választatnának, és azon Tudomány' nemébe, a' hová voltaképen tartoznak, el osztatnának. Tsodálkozva láthatná ebből a' Nevendék, hogy feles dolgokat tanult, 's tud a' nélkül, hogy nehezére esett volna. Ez kétség kívül kedvet adna a' bővebb tudományokra.

A' Historia

Mint hogy pedig a' Gyermekek a' Történetekben találják fel leg nagyobb gyönyörűségeket, a' természet' rendje hozza magával, hogy a' rendes tanítás is ezekben kezdődjék; annál inkább, hogy ez gyűjt mindenek előtt világot az észnek, ez ad erőt az emlékezetnek. De mivel a' Gyermekek azzal keveset szoktak gondolni, a' mi előtték régen vagy tőle távúl történt; a' Historiában való tanítást nem a' régi, hanem az új, 's mostani dolgokról kell el kezdeni, a' mellyek a' gyermeki kort közelebről érdeklík. Kár, hogy még a' Magyarok nem irnak ujságokat a' Gyermekek' számára. A' Dessau-i Jugend Zeitungnak⁸⁹⁴ ditséretit több könyvekben olvastam. Illy tizimű könyvnek: Nachrichten für Kinder aus Schnepfenthal,⁸⁹⁵ első darabja meg vagyon kisded könyv-tárunkban, melly annál haszna vehetőbb, hogy egy istenfélő, tudós férjfiú, Saltzmann a' Szerzője. Ugyan ennek tollából kell ki időnként Der Both aus Thüringen⁸⁹⁶ nevű hasznos foglalatú hasznos Irás is. Az efféle elegendes Történetek minden ok vetetlenül ízt adnának a' szélesebb tudományra, kivált Hazánk' Történetinek tudására. Ezeket elég bőven, szépen, értelmesen könyveibe foglalta Pálma Károly,⁸⁹⁷ mellyek magyar nyelven is nem sokára világosságra jönnek. Meg lehet, hogy még alkalmasabb lészen az Ifjúság' számára Szekér Joakim által készült Nemzetünk' Historiája,⁸⁹⁸ mellynek első része már a' sajtó alatt mondatik lenni. Nemzetünk viszontagságainak ismerete természet szerint fel éllesztessék más Nemzetek' ügyének tudását is a' böltseéget kedvelő Ifjúban. E' kívánságnak idővel meg felelhetne Milót Úr' Universalis Historiája,⁸⁹⁹ melly Magyarra fordítva most nyomtatódik, és első része már kezünknel vagyon. A' Történetek' tanulásában egy általjában a' volna fő dolgunk, hogy meg értsük, mi volt az igaz oka valamelly Nemzet vagy Ország' támadásának, és el alkonyodásának; virágzásának vagy vadságának, gazdagságának vagy szegénységének.

Geographia

A' Történetekkel szükségképen egybe vagyon kaptsolva a' Földnek le írása is, a' Geographia. Ebben is természetesen arra kell vigyázni, a' mire a' Historiában, az az: azon Tartományál kell kezdeni annak tanulását, mellyben neveltetik, 's élni fog a' Tanítvány. Igen helyes lesz minékünk e' végre azon könyv, mellyről nem régiben jött közre tudósítás, és illy nevet visel:

⁸⁹⁴ *Dessauische Zeitung für die Jugend und ihre Freunde.* szerk. Rudolph Zacharias BECKER, Dessau, 1782–1785.

⁸⁹⁵ SALZMANN, Christian Gotthilf: *Nachrichten für Kinder aus Schnepfenthal.* Leipzig, Crusius, 1787.

⁸⁹⁶ SALZMANN, Christian Gotthilf: *Der Bote aus Thüringen.* 1788–1812.

⁸⁹⁷ PALMA, Karl Franz: *Notitia rerum Hungaricarum ab origine ad nostram usque aetatem.* Nagyszombat, Jezsuita Akadémia, 1770.

⁸⁹⁸ SEKÉR Joakim Alajos: *Magyarok eredete, a régi és mostani magyaroknak nevezetesebb tselekedeteivel együtt.* Pozsony és Komárom, 1791.

⁸⁹⁹ MILLOT, Claude Francois: *A világnak közönséges története.* 1–2. köt. Ford. VERSEGHY Ferenc. Pest és Buda, Weingand, 1790–1791.

„Közönséges Lexicon Magyar Országról, mellyben minden Magyar Országi Városok, nevezetesebb Faluk, helységek, azoknak hol létek, minemúségek, 's a' Hazánkat illető Historia-Földírás-és mindenféle természetbeli dolgok, diszes Földképpel világosítva betű szerint fel találhatnak. Vályi András által”.⁹⁰⁰ Ha egyszer ismernénk Honnyunkat, először is a' szomszéd Országokra, 's innéd folyvást tovább kellene menni. Az Iskolák' számára készült, öt részekből álló, Német Geographia szép rendet, 's dolgokat foglal magában; meg emlékezik tudni illik az Ország' le írásához kezdvén, a' benne lakó Nemzetnek sorsáról, népességének vagy pusztaságának, termékenységének vagy meddőségének okairól. Geographiát Mappa nélkül tanulni, annyi volna, mint vaknak vezető nélkül meszsze utat tenni; azért, tudni való, jó Földképek' segítségével kellett elnünk.

Arithmetica

A' Nevendék' első tudományi közé tartozandó a' szám-vetés is. Ennek szükséges voltát a' mindennapi játékban is fel találja: ugyan azért, a' mennyire lehet, tsak játszva kell arra meg tanítani, az előtte lévő több számú apróságoknak mulatságos öszve adásával, vagy el osztásával. A' többi mélyebb szám-vetéseknek meg tanulására elég könnyű módot mutat Müller ezen hasznos gyűjteményében: Handbuch zu gemeinnützigem Bildung und Unterweisung der Jugend.⁹⁰¹ A' szám-vetés része a' Mathematicának; tehát amannak helyes meg fogása valóban könnyebíteni fogja utóbb ennek is meg tanulását.

Religio

Valamint az Ifjúnak értelme egyebekben nyól: úgy kell a' Religio' dolgában is Nevedekdni. Elejten jó példa leszen e' tárgyra A' Kisdedek' vallásbéli oktatása nevű könyv,⁹⁰² továbbra Fleury' Catechisme Historique-ja,⁹⁰³ mellyek annál hasznosabbak, hogy a' gyenge észhez alkalmaztatott kérdésekben 's feleletekben vagynak foglalva a' keresztény 's erköltsi tudománynak, és a' Szent Történeteknek majd minden részei. Itt valóban, ha valahol kell a' száraz izetlen tanítás modját kerülni; mert mi a' vége a' Vallásbéli Oktatásnak? Nem de az: hogy a' Religiót, mint Isteni böltsességnek munkáját tiszteljük, szeressük, kövessük? hogy azt Isten' kegyes jó-téteményének, és egy olyan utnak ismérjük, a' melly vihet egyedül valóságos boldogságra? Már hogy lehetne ezen üdvözséges Tudományt másképp, mint értelmes és kellemetes móddal tsepegtetni a' gyenge szívekbe? Az az: soha nem kellene az elmét haszontalan, értetlen szavakkal, mondásokkal terhelni, mert így az emlékezetnek unalmas foglalatosságává válna az, a' mi mégis a' szívnek nyugodalmára, a' tselekedeteknek istenes el intézésére rendeltetett.

Psychologia

De meg nem foghatom, miképpen lehessen az efféle, már valóságos okokon épült tanítást értelmesen és kellemetesen folytatni a' nélkül, hogy majd minden lépésnél egy olyan hézagra

⁹⁰⁰ VÁLYI András: *Magyar Országnak leírása. Mellyben minden hazánkbeli Vármegyék, Városok, Faluk, Puszták; uradalmak, fábrikák, huták, hámorok, savanyú, és orvosló vizek, fördöházak, nevezetesebb hegyek, barlangok, folyó vizek, tavak, szigetek, erdők, azoknak hollételek, Földes Urok, fekvések, történettyek, külömbféle természetbeli tulajdonságaik, a' betűknek rendgyek szerint feltalálhatnak.* 1–3. köt. Buda, 1796–1799.

⁹⁰¹ MILLER, Johann P.: *Handbuch zu gemeinnützigem Bildung und Unterweisung der Jugend in öffentlichen Schulen*, Ulm, Stettin, 1773 (nem ismert, melyik kiadást használta)

⁹⁰² SEILER, Georg Friedrich: *A' Kisdedek' vallásbéli oktatása.* Ford. FEJÉR György. Pozsony, Landerer Mihály, 1790

⁹⁰³ FLEURY, Claude: *Catécisme historique, contenant en abrégé l'histoire sainte et la doctrine chrétienne.* Paris, Vve G. Clouzier, 1683 (nem ismert, melyik kiadást használta)

ne akadjon a' Tanító, a' mellynek bé-töltésére a' lélekről szóló Tudomány, a' Psychologia, ne volna szükséges. p. o. hogyan birhassa az iffjú elmét igaz és méltó gondolatokra az Istennek tsupa lelkűségéről, végzetetlen értelméről, szent akarattjáról, 's több tulajdonságiról: minek előtte az Emberi Lélek' mivoltát, 's tulajdonságait némű néműképen meg nem magyarázta Tanítványának? Hogyan élhet ezen, az erköltsi oktatásban el kerülhetetlen ígéssel: ész, elme, értelem, hajlandóság, indulat, gerjedelem, belső ösztön 's. a. t. a' nélkül, hogy azoknak tulajdon értelmeket előbb meg foghatóvá nem tette a' gyermekkel? Valamint tehát a' Természet' erejének ismertetét (Physicát) szükségkepen meg előzi a' Természet' alkotmányinak ismerése (Historiam Naturalem): ugy a' Vallásbéli és erköltsi oktatás is meg kívánja az előre bocsátott Lélek-tudományának eleit. Ezen tárgyra lehetetlen alkalmasabbat találni Campenak eme' könyvénel: *Kleine Seelenlehre für Kinder*.⁹⁰⁴ Későbbben igen jó hasznót fog tenni az újonan készült és érdem pénzre is méltónak ítéltetett Magyar Psychologia.⁹⁰⁵ Ez által meg fogjuk törni az jeget a' Metaphysicára is, mellyre leg könnyebben meg taníthat Villaume, de némelly Itéletinek meg jobbításával.⁹⁰⁶

Logica

A' régi Nevelés azért vádoltatik leg inkább, 's talám nem ok nélkül, hogy a' meg rögzött vélekedéseknek vak követésére, sőt imadására kényszerítette az Ifjúságot. Ezen bánásnak sok kárait hathatós ki-fejezésekkel számlálgatják elől az újjabb Oktatók. De nem kell meszsze menni, Hazánk is tapasztalhatja ezen kelletlen maradványoknak akadékoságát. Szükség tehát, hogy az Ifjú tanuljon maga is józanan gondolkodni. Erre a' Logica vezet, de nem azon száraz iskolabéli Logica, mellyben a' világos példák' nélkül ki mondatk a' regulák, keveset gondolván azzal, ha által látja e az Ifjúság azoknak valóságokat, és fordíthatja e hasznára annak idejében. Ezen az által lehetne segíteni, ha több dolgok, esetek hordatnának elő, hogy az iffjú azokat egybe hasonlítsa, tulajdonságait elől számlálja, meg egyezéseknek vagy különbségeknek okait adja, és ebből önnön maga hozzon olyan szabásokat vagy regulákat, mellyekre egész életében figyelmezeni fog. Illy rendtartásnak valamint minden egyéb tudományokban, úgy a' Nyelvek meg tanulásában is vagyion helye.

Deák nyelv

Bizonyára, hogy tsak a' Deák nyelvről, mint kötelességemben járó tárgyról szóljak, minek kell másnak, mint ama rend ellen való vétéknek tulajdonítani, hogy eddig az Ifjúság ennek tanulásában tékozolta el leg szebb idejét, mellyet ezerszer hasznosabb dolgoknak megszerzésére fordíthatott volna? Mert nem igaz e, hogy a' Gyermekek előtt, midőn születik nem ismételenebb a' Deák nyelv, mint a' Magyar, és még is meg tanulja ezt minden grammaticalis regula nélkül? Felbomlik valóban a' természetes rend, midőn a' declinationak, conjugationak, vocabulariumnak unalmas, sőt gyötrelmes tanulásával kezdődik a' Deák nyelvnek tanulása, a' mint eddig szokás volt, és a' mi által szükségképpen minden kedvnek el kell esni. Nem volna e nagyobb okosság, a' szem előtt forgó házi szereknek, a' természet' adományinak neveit, azoknak látásokor fel jegyezvén, a' mindennapi beszélgetésben előforduló ki fejezéseket minden erőszak nélkül a' gyakor hallás által fel kapván, valamelly könnyen érthető, 's gyönyörködtető könyv olvasásához fogni; az olvasás közben a' nyelvnek reguláit a' Tanítvánnyal együtt fel keresni, és azoknak meg tartására mind a' beszédben, mind

⁹⁰⁴ CAMPE, Joachim Heinrich: *Kleine Seelenlehre für Kinder*. Wien, 1788.

⁹⁰⁵ HORVÁTH Ádám, pálóczi: *Psychologia, az az a lélekről való tudomány*. Kézirat, 1789. (Nyomtatásban: Pest, Trattner, 1792)

⁹⁰⁶ Valószínűleg a következő műről van szó: VILLAUME, Pierre: *Abhandlung über die Kräfte der Seele, ihre Geistigkeit und Unsterblichkeit*, Wolfenbüttel, 1786.

az írásban utóbb vigyázni? Illyképpen reményilem, hogy három esztendő alatt többre lehet menni mind a' beszédben, mind a' Deák Irók' magyarázatjában, mint a' régi mód szerint hét, nyolcz esztendő' el folyása alatt; és így, ha a' Deák nyelven kellene véghez menni a' Tudományok' további tanulásának, a' kis Gróf tizen egy, vagy tizenkét esztendő's korában alkalmasint belé kezdhetne. Mondom, ha deák nyelven kellene a' tanulásnak véghez menni; mert már alig vagyon [hátra] a' betesebb Tudományokból, mellyekben jó Magyar Könyveink ne volnának; és a' minek heával vagyunk még most, bizodalmasan reménylhetni, hogy az is egy két esztendő' alatt ki fog pótoltatni. Ha a' Mathesist Dugonits,⁹⁰⁷ a' Physicát Molnár szerentsésen ki ejthette Magyarúl,⁹⁰⁸ miért ne lehetne a' többi Tudományokat, mellyekben nem fordulnak olly mesterséges nevezetek elől?

Ez volna tehát Méltóságos Uram! a' Nevelésnek képe, mellyet Nagyságodnak parantsolatjára, inkább az olvasásból 's tsekély ítéletemből, mint sem tapasztalásból szerzett gondolatim szerint festettem. Kétség kívül találtathatnak benne olyan vonások, mellyek az ezen dolgokban már jártossabb kezek által meg jobbítást engednek: annyira szolgálhat mindazonáltal, hogy gondolkodásom' módját ki vehesse belőle Nagyságod.

Hogy a' Tudományokat esztendő számra el nem osztottam, voltak okaim. Egy az: meg vagyok arról belső képen győződve, hogy semmire erőszakkal nem kelletik a' Nevendéket kinszeríteni, hanem várni kell, míg vagy önként, tapasztalván valamelly Tudománynak szépségét vagy hasznát, nem kívánja 's keresi az abban való oktatást; vagy a' szükség már nem engedi annak továbbra hallasztását. Tehát az idő, a' kedv, az előmenetel, 's több efféle környül állások határozhatják egyedül meg, mikor kellessék valamelly Tudományba kezdeni, meddig folytatni, mikor végezni, és egyről más tárgyra által lépni. Sok diadalmak szedettek már a' papiroson gondolom formán el intézett tsatákban; de bezzeg meg mutatta a' mezei viadal, hogy másé lehet a' győződelem. Másik okam az volt: hogy bizonytalan előttem, ha Nagyságod a' kis Gróft álhatatosan Udvarában akarja e oktatatni, vagy a' közönséges Iskolákra is valahára el küldeni; mert bátor sok részben tanátsosabb a' Magános Neveltetés, kivált ha azon veszélyek szem előtt forognak, mellyekbe a' maga szárnyára botsátkozott heves Ifjú a' pajkos társolkodás által keveredhetne: de a' Házi Nevelés sem egészen ment a' Szomorú Károktól. Én leg alább úgy vélekedem, hogy minden kifogás nélkül igaz az, hogy leg hasznosabb a' Közönséges Nevelést a' házival egybe kaptsolni. Az Embernek, ki valaha a' Világban élni, és abban sokat tenni venni fog, már apród esztendeiben, a' sok féle születésű 's erköltsű Tanuló Társakkal való némünémű öszve szoktatás által, a' jövendőbéli Polgári életre el kell készülni. Tsak úgy tanulhatja meg az Ország Ifju Nagyja az igaz érdemet a' fényes állapotnak, vakító tekintetnek, kinszerítő hatalomnak félre-tételével, minden emberben az ő puszta valóságában ismérni, 's betsülni.

Méltóságos Uram! Ha a' már fél esztendeig folytatott szolgálatomról kétség kívül beadott bizonyság, ha a' Nevelésnek ezen hirtelen készült képe, hihetővé teszi Nagyságod előtt azt, hogy nagyra mutató kedves Magzatját Isten' segítségével el vezethetem azon nagy tzelra, mellyet a' Nevelés' meg-határozása foglal magában: reményilem nem fogja meg vetni Nagyságod alázatos kérésemet, mellyet személyem iránt minden himezés nélkül be nyujtok Nagyságodnak.

Tudva vagyon Nagyságod előtt, hogy mint Győri Megyének Tagja Püspököm' engedelmevel fogtam a' kis Gróf' neveléséhez; semmit nem kételkedvén, hogy Ő Nagysága egész végig meg hágy el kezdett tisztemben. De a' Méltóságos Grófnénak kegyes levelére

⁹⁰⁷ DUGONICS András: *A tudakosságnak első könyve, mellyben foglaltatik a bető-vetés (Algebra)*. Pesten, Landerer Mihály, 1784.; DUGONICS András: *A tudakosságnak második könyve, mellyben foglaltatik a föld-mérés (Geometria)*. Pesten, Landerer Mihály, 1784.

⁹⁰⁸ MOLNÁR János: *A természetiekről, A fisikának eleji Newton tanítványainak nyomdoka szerént*. 1–2. köt. Pozsonyban és Kassán, Landerer Mihály, 1777.

külömben hangzott a' válasz. Ugy hogy már nem sokáig folytathatnám hivatalomat, ha tsak vagy a' Veszprémi Megyébe által nem kéredzem, vagy a' Papi köntöstől tellyesen bútsút nem veszek. Az elsőre igen is kész volnék bizván hogy utóbb várhatnám Nagyságod' kegyességétől szerentsés alkalmaztatásomat: de Nagyságodnak közben-járása nélkül egyedül az én kérésemre nehezen fogadna bé a' Veszprémi Püspök, minthogy jó ideig kevés hasznot hajtana személyem Megyéjének, és, a' mint hallom, nálok szokatlan példa a' Praefectusság. A' másodikra annál örömebb reá állnék: mennél kevesebb akadályt találnék ekképpen kötelességemnek minél hivebb meg felelésében. De, mi titok benne: olly fősvény kézzel mérte reám a' Szerentse földi javait, hogy okosan nem szánhatom el magamat ezen változásra, ha tsak a' Méltóságos Grófnak kegyes ígérete által le nem tsendesedik aggodalmam azon Jövendőről, mellyben, már éltemnek jobb részét fel áldozván, alig tehetnék szert valami jutalmas hivatalra; a' henye életet pedig Isten 's Hazám ellen való vétéknek tartanám. Többnyire a' mi tisztemnek kötelességeit illeti, fogadom Nagyságod előtt is, hogy annak, mint lelkemben 's betsületemben járó dolognak, minden részeit igazán szorgalmasan bé fogom tölteni.

OSZK Fol. Germ. 1476. ff. 107-114.

Katalóguscíme: Értekezés a nevelésről. Festetics György számára készült feljegyzés

226.

**Takáts József szerződése
Keszthely, 1791. június 24.**

Contractus

Melly mellett lászló Fiamnak gondviselését, nevelését, és tanítását ez alább következő Tzikkelyekben foglalt mód, és feltételek szerént Takáts József Praefectus Uramnak által adom. És ugyan

Először: Az általam elkészítendő, és ki adandó Planumához a' Nevelésnek magát tartván Takáts Uram, fogja nevezett Fiamat, és ne talán melléje adandó Atyafiat, az ugy nevezett Humanitatis Classisokon által, vagy egy kevéskével tovább, tőle kitelhető szorgalmatossággal és vigyázással nevelni és oktatni; és azon idő alatt járó esztendőbeli fizetésül említett Takáts Uramnak ezennel három száz forintokat rendelek, és ajánlok. Sőt

Másodszor: A' fent meghatározott Nevelésnek végezetével-is, mivel a' Humanitatis Classisokon túl más valakit a' Fiamnak rendelni szándékozok, jutalmúl kész vagyok esztendőnként Négy Száz forintból álló pensiót adni, ugy mindazonáltal, hogy Bibliothecariusképpen a' Házomnál, a' hol Szállása, és asztala leszen, megmaradván, minden olyanokra, mellyek máskép is rendszerint lehetségesek, magát resolválja. Ha azonban

Harmadszor: Történnék a' Nevelésnek szabott ideje alatt, Fiamnak nem-vártt halála, azon esetre-is a' felebb tett feltétel alatt pensiót ajánlok; de mivel természetes az, hogy ezen Pensio olly nagy nem lehet, mintha Fiam az egész Cursuson által-ment volna; ugyan azért ezen esetben a' Pensio két száz forintban határozatik meg. Ha pedig

Negyedszer: Valamelly fontos okokból Takáts Uram displicentiába esnék (mellyet Isten távoztasson) azon esetre Száz forintban állapodik-meg a' Pensió, a' mellyhez-is, mint a' felebb jegyzett esetekben járandó asztal, és kitett kötelesség hasonlóképpen értetődik.

Ötödszer: Minthogy pedig Takáts Uram olly fiatal erővel bir, hogy magának talám hasznosabb kenyeret-is idővel szerezhethetne, ugyan azért nem kívánom ötöt annyira le kötelezni: hanem ha a' Nevelés közben akarna-is elmenni, tsak mást maga helyébe állítson, a' ki alkalmas, és tellyes tetszésemre légyen, szabadságában áll az elmenetel; de ugy, hogy ha a' négy Száz forintos penziótól akarna el válni, hat Száz forintot jutalom, és úti-költség gyanánt; ha a' két száz forintos penziótól menne-el, három Száz forint jutalmat; ha pedig a' Száz forintos penziótól válna meg, akkoron Száz tallért útiköltség képen semel pro semper adnék.

Hatodszor: A' mostani ki rendelt három száz forintok mellett azon esetre többet-is kívánok rendelni, ha a' Frantzia nyelvben, és más progressusokban gyakorolván Fiamat, Ideaimat elegendőképpen tellyesíteni, és secundálni fogja.

Hetedszer: Kívánom, hogy mindenkor egy Esztendővel előbb Takáts Uram magát elkészítse azokban, mellyekben Fiamat jövő Esztendőben gyakorolni, és tanítani szükséges lészen.

Nyoltzadszor: Miglen Fiam' Nevelésében foglalatoskodni fog, az alatt a' házasságot meg-nem-engedhetem; azontúl-is, hogy akaratom 's hírem nélkül meg-ne-történjék kívánom és fent-tartom.

Melly fellebb jegyzett Tzikkelyekben foglaltt egyezésemet, és végzésemet Takáts Uramnak nagyobb bátorságára, és bizonyos voltára nézve szokott élő Petsétem', és kezem' alá írása alatt ezennel ki adtam. Keszthelyen Sz. Iván' Havának 24^{dik} napján. 1791^{dik} Esztendőben (L.S.) Gróf Festetics György

Ezen Contractusban foglaltatott kegyes ajánlását tartozó alázatossággal megköszömvén Nagyságodnak, kezem' irásával-is fogadom, hogy személyemet illető kötelességeknek hiven, szorgalmatossan meg fogok felelni.

Takáts József m. pr. (L.S.)

MOL Festetics Levéltár P246 5. cs. 9.

MOL Festetics Levéltár P279 14. cs. 1798:1056

227.

**Festetics György nevelési utasítása fia részére
[Keszthely, 1793 eleje]⁹⁰⁹**

A' Bétsben költ 7^a 8^{br.} 1790^{dik} Esztendőben Fiamnak neveléséről való Gondolatoknak bővebben való végben vitelére nézve föl vészem fenékül Takáts Uramnak azon Csinálmányát, mellyel a' Nevelésnek Tárgyát, rendét, és mivoltát öszve szerzette, 's azt immár mostanában magam tapasztalásimhoz képest az Esztendökre szabván egy egész Nevelésnek Folyamottját következő módon ki dolgozván:

1° *Fiam Nevelésének Tárgya:*

Minekutánna a' Fiam Magyar Országnek Polgári Társaságanak egy köz tagja, és Jozság birtokosa; tehát ezen környül állás azt hozza magával, hogy szive, értelme, és teste a' természetnek több ajándékival ugy ki miveltessék, hogy maga Kötelességének mint *ember*, azonkívül pediglen a' Polgari Társaságnak mint *Polgár-társ*, és *Jozság-birtokos* eleget tenni

⁹⁰⁹ megjelent: STOHL Róbert: Festetics László neveltetéséről. In: *Lymbus: magyarságtudományi forrásközlemények 2008*, Budapest, MOL, BBI, NMTT, 2008, 211-233.

tudjon és *akarjon*, és így magának és másoknak boldogságára fog élni, és teremtetésének nyomos célját ekképpen el fogja érni.

Ezen eredettől a' Nevelésnek el osztását fel vevén immár mutatták magoktól azon tulajdonságok magokat, a' mellyeknek meg nyerése után kellett törekedni: tudni illik Mint *Ember* kötelességeit mellyel Teremtőjéhez, Felebaratához, Magához köteleztetik fogja tanulni és gyakorolni. Ebből tehát az igaz Hit, Vallás, a' melly az örökös természetnek törvényeiből származik; nem különben, azon Cultus Latriae vagy csak külső tisztelet, melly a' bé hozott rendtartás miatt azon professiohoz határoztatik, a' mellyet a' Szüleinek vallásához hasonló, tudniillik a' Romai Catholica Vallás mindazért hogy minden botránkoztatás le távoztassék, mind pediglen mivelhogy az ugy neveztetni szokott Revelatio az természeti sarkalatos Hitnek segítségére és meg gyökeresítésére szolgál. Emellett az is következik, hogy Teremtőjenek kézben fogásához föl emelvén szivet avval mindennemő tulajdonságait meg fontolja, Felebaratához pediglen kötelességet és meg határozasit elméjével keresvén abból az igasság tudományoknak applicatióját meg fogja tanulni. Végtére: Ha magához vonszó kötelességeit föl veszi, abból meg a' Lelkének mi létét és több oda való kérdéseket, nem különben az többi kötelességeihez közelítő tudományokat fogja tanulásánál céljaul venni. Ezekből tehát következik, hogy bizonyos radicabilis[?] cathecismus szükséges a' melly eőtet lassan lassan a' nagy igasságokra elől készíti, hogy midön a' több Lelki Facultasi meg erősödnek, és hártája a' szeméről le fogna esni, a' meg tett jó fundamentom mellett, a' jó erköltsöt magaért kövesse. Szükséges, hogy a' Jus Naturae vagyis Religionem Naturalem mint minden cselekedetének leg utolsó okát meg tanulja, szükséges, hogy a' Metaphysica által mindezekre előre készítettessen, szükséges, hogy a' Philosophiam Practicam Moralem a' melly az előbbeniekből eredetét vészi, jól meg tanulja. Végtére hogy e' mellett hogy az emberekkel való bánást, ugy mint Prudentiae Regulas, és Politicam ad Privatas activius[?] concentratam, meg értse.

Meg vizsgálván immár azon Tudományokat, a' mellyek nékie ugy mint tsak Embernek szükségesek, által mégyünk azon Tudományokra, a' mellyek nékie ugy mint *Polgár Társnak* és *Joszágnak birtokosnak* szükségesek. – Minekutanna a' közönséges Társaságban azok a' Moralitásnak kötelességei, többekre ki terjednek, tehát szükséges a' Jus Publicum universale, Gentium Jus Patrium, és mivel a' Papi Rend a' Civilis Organizatióban egy különös Corpust efformál, a' Jus Canonicum: Azonkivul a' Statistica, Politia minden ahoz ragasztott Publicumot illető Commercialis, finantzialis, és egyéb Cameralis Tudományokat.

Ezek meg lévén csak ugy vettük föl az Embert, mint moralis embert, és a' Közönséges Társaságot mint moralis Társaságot, immár pedig mint e Világban lévő egy alkotmányok relatívában föl vevén kötelességet azon Czikkelyhez rekesztyük, a' mely abból származik hogy *Joszágnak birtokosa*, mert a' Politia e Civilis relatíót az előbbeniekből meg tanulván, szükséges, hogy az Physica [Constitutum] elégtételére nézve a' Historiam Naturalem a' mennyire leg inkább azon [célhoz] szolgál, Agriculturával, Agronomiával, 's földnek mindenféle Productuminak mivélésére nézve; a' Technologiával, a' melly a' földi Productumoknak el készítéséről szól; Physicam in genere, et experimentalem, minden oda tartozandó Agozatióval és Mathesist, annak különbféle részeivel a' melly a' most említett Tudományokból ugy inkább a' Geometria applicata, Statica, Hydraulica, Architectura civilis, Mechanica, valamelly csekelység a' Chimiából, szükségesek. Azonkivul az Astronomiából annyi a' mennyi a' Systematis Planetarii explica[ti]ójához szükséges. Ezekhez még egy kis Dietetica, az az a' maga Emberi temperamentumának, és egessege meg tartásának közönséges observatioihoz alkalmaztatik.

Az előbb elől számlált tudományoknak öszve gyűjtéséből Tárnya a' tudni^{IV} szükséges tudományok le rajzoltattak, és azoknak Preparatiojara mindjárt az első tanításnak esztendejétől fogva ugy fognak elől vetetődni a' tanítások, hogy Conscientiam moralem relata ad hominem moralem, és^V Cognitivus Physica, relata ad hominem et eus Physicam föl

osztasson, de ez mellett még a' harmadik föl osztás is hozzá adatik, hogy tudniillik azok a' tudományok, a' mellyek az elől föl tett czélnak praeparatiojára szükségesek, és vehiculummal szolgálnak, a' mellyek nélkül ugy szólván azoknak kutfejehez hozzá nem lehet jutni, hozzá kaptassanak. Ezen Cognitiokat lehet nevezni Cognitione Subsidiarias vel Instrumentales. Ezek tehát abból állanak, magát az ember enuncialni tudhassa: arravaló nézve a' Magyar, Német, Deak, Frantzia, Olasz és ne talán Angliai Nyelvnek meg tanulása, az olvasás és Írás, a' nyelvbéli tudásnak jó stylussal akár szóval, akár conceptussal való kimagyarázattya. Azért az Ortographia, Calligraphia, jó Grammatica, 's egy szóval a' Philologia, mellyhez valamelyes a' Poesisből, de leg inkább az jó Logica, és Rhetorica értetődik. Ehez az Arithmetica is értetődik minden részeiben, akár numerusokkal, akár betűkkel legyen folytatva; nem különben a' Geographia és Historia a' melly az emberi Cselekedeteknek és Indulatoknak Tüköre, és Pragmaticae föl vévén minden Polgári Tudományoknak a' Szülő Anyja. Volnának ugyan még más Tudományok a' mellyek föl ékesittik a' közönséges társaságban az emberi elmét, ugymint az Esthetica, Heraldica, Diplomatica, Numeralia, Antiquaria, Steganographia, Physiognomia, Spagirica, és más egyebek, de ezek resz szerint terhelvén az esztét, resz szerint hiusággal töltvén Indulattya az embernek, azért tsak annyi abból taníttassék, hogy ahoz azoknak bővebb való tanulása után ne törekedgyék. A' mindenféle régi és ujjabb orientalis nyelveknek tanulása haszontalannak látszik. Az Architectura militaris, Ballistica, és Pyrobolaria, nem különben a' Nautica hasznosabbnak látszatnak, de ha csak különös geniust idővel az ifjuban nem tapasztalnék, az is el mellékeztethetik, és így annyival több idő marad az elől használt tudományoknak nyomos meg tanulására.^{VI} Azon testgyakorlasok pediglen, a' mellyek az egészségnek és testnek meg erősítésére is szolgálnak, Gymnastianak nevezete alatt a' Dieteticához ragasztom,^{VII} ugymint a' Tantz annak mindenféle nemeivel; A' testnek mozdulasat illető játékok, a' mellyekben^{VIII} magunknak modosságot szerzünk, nemkülömben a' Lovaglást, fegyveri gyakorlást, és Kardoskodást, könnyű ugrást, fördést, uszást értek. Ezeken fellyül pediglen Takáts Urnak helyes reflexioja szerent is a' Kerti Mivelesnek gyakorlását, mivel ez az emberi természetet az első Czéljához közelítő, a' mezzei gazdasághoz leg hasonlőbb, és régi nagy embereknek Simplicitassához régi időben leg alkalmatosabb, kívánom a' többihez kaptsolni, csak hogy ebben is mindenkor a' hasznos dolgok, a' gyönyörködtetőknek eleibe tétessenek, és asztalosságot.

Ezen egész Complexumból látatik az egész tanulás folytatásának az eö ki terjedése. Én ezen az bémenetben a' leg fontosabb tudományokat elől tettem, mivel azoknak tanulása tárgya a' nevelésnek. A' kellemetesebb tudományokat pediglen mivel csak a' közönséges tárgyra szolgálók, utóbb helyhez tettem, hogy tudniillik előbb azon kérdést ösze foglaljam, hogy mit kellessék tanulni? Az már meg lévén, következő cikkelyben ezen fönt említett tudományoknak esztendőnként való föl osztását rendben fogom hozni.

MOL Festetics Levéltár P279 2. cs. 1793:1

[ceruzával: Festetics György nevelési utasítása fia részére]

László Fiam' Neveléséről
[Keszthely, 1793 eleje]⁹¹⁰

A' ki tett tzelnek meg vizsgálása mutatja-meg leg bizonyosabban az arra hiven el-segítő eszközöket. Én is Fiam' neveltetésének rendjét akarván meg-szabni, mindenek előtt az Ő jövő állapotját veszem tekintetbe. Magyar Ország' Polgári Társaságának egy köz tagja lesz Ő, 's a' mellett Jóság-birtokos is: ehez képest nevelésének úgy kell intézve lenni, hogy maga Kötelességének mint *Ember*, a' Polgári Társaságnak mint *Polgár Társ.*, és *Jóság-birtokos* eleget tenni tudjon és akarjon. Így kétség kívül magának 's másoknak boldogságára fog élni, és eképen el-éri teremtetésének nyomos tzeljét.

A' fel vett tekintetből három részre osztván az egész nevelésnek állapotját, önként ki mutatják már magukat azon tulajdonságok, vagy tehetségek, mellyeknek meg szerzése után kellett törekedni, tudni illik:

Mint *Ember* meg tanulja és gyakorolja azon kötelességeket, mellyekkel Istenéhez, Felebarátihoz, magához köteleztetik. Alkalmos Vezér ugyan mind ezekre a' józan ész, a' jónak 's rosznak lelkünk' ismertetébe öntött érzése; de minthogy ez sokszor homályos, nem is elegendő az emberi szivnek mindenkor megnyugosztalására: szükséges, hogy a' ki nyilatkoztatott Isteni Vallásnak tzikelyeit is tanulja; annyival inkább, hogy ez a' természeti sarkolatos hitnek segítségére, és meg gyökeresítésére szolgál. Mivel pedig a' külső Isteni tiszteletnek idővel több nemei támadtak az emberek között: értetődik, hogy minden botránkoztatás' el-távasztatásáért is, Szülőinek Vallásához, a' Romai Katholika Hithez fogja magát tartani. Arra való nézve egy ezen vallást oktató okos könyvel, vagyis kathekizmussal kellett néki élni, hogy a' nagy 's mély igazságokra lassanként el-készíttessék; okos könyvel, mondám, hogy minden helytelen vagy haszontalan tanítások el-mellőztessenek: ne hogy utóbb le esvén szeméről a' hártya, és által látván azoknak gyengeségeket, a' jót is meg utálja miattok. A' jó erköltset, és természetes igazságot mindenkor önnön magáért szeresse 's kövesse. Szükséges tehát, hogy a' Metaphysicában mind az Istennek tökéletességeit, mind a' lélekből 's testből álló embernek mivoltát megértvén, meg tanulja a' Természet' Törvényét, mint minden tselekedetének utolsó okát, és a' mi ezekből veszi eredetét, a' Moralis Philosophiát, és az emberekkel való bánást akárminémű esetekben.

Meg határozván már minémű tudományok szükségesek egy általjában az embernek mint csak embernek: lássuk tovább mi féle tudományok kívántatnak meg egy valamely Polgári Társaságban élő emberben. Egy Köz Társaság' Tagjának kötelességei tudni való, többekre ki terjednek, mind önnön magára, mind feljebb 's alább való Polgár-társaira nézve. Szükséges tehát neki tudni: mit nyer, mit vesz, mivel tartozik, mire köteleztetik egy ember, a' ki valamely, és különösen egy bizonyos Társaság' hasznának él. Mind ezekre meg tanít az úgy neveztetni szokott Jus Publicum Universale Gentium, 's Jus Patrium. Mivel pedig még eddig a' Papi Rendnek is rész engedtetik némelly világi ügyeknek el-intézésében: hasznos fog lenni a' Jus Canonicum meg tanulása is, azon kívül, 's pedig különösen, a' Statistica, Politia minden hozzája tartozandó, a' köz jót illető Commercialis, finantialis, és egyéb Cameralis Tudományokkal egyetemben. Nem lesz talám épen haszontalan ezekbe is, úgy mint Jus feudale, Jus Publicum Germaniae, Institutiones Justitiam, ha csak oldalaslag is belé tekinteni.

Eddig csak úgy vettük fel az embert, mint egy akárminémű Társaságban élő alkotmányt, a' nélkül, hogy tekintetbe jött volna az ő állapotjának bizonyos neme; azért a' tudományok is csak általjában voltak ki vetve. Már Fiamról szólván, minthogy az a' Köz-társaságban *Jóság-birtokos* fog lenni: tudni való, hogy az azzal való bánást tellyes valóságában kell néki érteni. A' végre szükséges lesz néki a' Természet' adományinak

⁹¹⁰ megjelent: STOHL Róbert: Festetics László neveltetéséről. In: *Lymbus: magyarságtudományi forrásközlemények 2008*, Budapest, MOL, BBI, NMTT, 2008, 211-233.

ismérete, a' Historia Naturalis azért kiváltképen, mivel ez igen meg könnyebíti a' mezei gazdaság' gyümölcös üzését; tudni kell néki a' föld' mívelésének mesterségét, az Agriculturát, 's Agronomiat, és az ezek által szerzett termésnek jó el-készítését a' Technológiát. Szükséges tovább a' Physica minden ágazatival a' Természet' erejének 's rendének ki tapogatóására; a' Mathesis több részeivel, mellyek közül leg hasznavehetőbb a' Geometria adplicata, Statica, Hydraulica, Architectura Civilis, Mechanica, valami kevés a' Chimiából is; végre az Astronomiából annyi, a' mennyi az Égi testek' 's földünk' forgásának meg értésére elegendő. Igen hasznos lészen ezekhez valamellyest a' Dieteticából is adni, az egészségnek természetes szerekkel való ép fen-tartására.

Ezen elől-számlált Tudományokból egybevéve áll az egész tudománybeli nevelésnek tárgya. Azokat már a' tanításnak első esztendejétől fogva úgy kell fel osztani, hogy benne a' Nevendék mind az erköltsi, mind a' világi állapotra nézve fokként előmenjen. De ehez hozzá kell kaptolni a' harmadik fel-osztást is, melly azon segédtudományokat foglalja magában, mellyek nélkül a' mélyebb tudományoknak kútfejéhez bajjal lehetne el-jutni. Ezek abból állanak, hogy az Ember értelmesen ki tudja magát ejteni. Ez mennél több nyelvben történhetik, annál szembe tűnőbb a' tökéletesség. Leg hasznavehetőbb Fiamra nézve a' Magyar, Német, Deák, Frantzia, Olasz, Tót, 's talán az Anglus nyelv is. Azokat tehát úgy meg kell néki tanulni, hogy őket mind olvasva értse, mind szóval 's tollal helyesen ki-tudja magát általok magyarázni. Erre szükséges a' jó és szép írás, a' nyelvnek grammaticalis tudása, egy szóval a' Philologia. Tovább tudni kell a' Mythologiából is annyit, hogy meg érthesse a' gyakran szem elejbe kerülő képeknek, 's a' régi nevezetes Poetáknak értelmeket, de leg inkább a' jó Logicára, és Rhetoricára kell fordítani az időt, 's igyekezetet. Ehez az Arithmetica is értetődik akár számokkal, akár betűkkel legyen a' Vetés folytatva; úgy nem különben a' Geographia is, és a' Historia, melly az emberi tselekedeteknek és indulatoknak tüköre; 's ha a' mult eseteknek okai, következési jól gondolóra vetetnek minden Polgári Tudományoknak Szülő Anyja.

Volnának ugyan még Tudományok, a' mellyek a' közönséges Társaságban fel ékesítenék az emberi elmét; úgy mint az Esthetica, Heraldica, Diplomatica, Numaria, Antiquaria, Steganographia, Physiognomia, Spagirica, és más egyebek, de mivel ezek rész szerint terhelik az embernek esztét, rész szerint hivatással töltik indulatját: azért csak annyi tanítassék belőlek, hogy azoknak bővebb tanulására ne vágyódják. A' mindenféle régi 's újabb Nap-Keleti nyelvek' tanulása is haszontalannak lázlik. Az Architectura militaris, Ballistica, Pyrobolaria nem különben a' Nautica már hasznosabb volna; de ha csak idővel különös hajlandóságot a' katona életre nem tapasztalnék az ifjuban, ezeket is el lehetne mellőzni, és így annyival több idő marad az elől-számlált tudományoknak nyomos meg tanulására.

Végre azon testi gyakorlásokat, mellyek az egészségnek 's a' testnek meg erősítésére szolgálják, Gymnastianak nevezete alatt, a' Dieteticához ragasztom. Ide tartozandó mindenek előtt: a' Declamatio és Actio; a' tántz mindenféle nemeivel; a' testi mozgással egybe kaptolt játékok mellyek az embernek módos készséget szereznek; nem különben a' lovaglás, fegyver gyakorlás 's kardoskodás, könnyű ugrás, földés, uszás. Ezekhez kaptoltatik a' kerti mívelésnek gyakorlása is, mivel ez az ember' természetes tzeljához leg inkább közelít, a' mezei gazdasághoz leg hasonlóbb, és sok régi nagy embereknek ártatlan együgyűségéhez leg alkalmasabb; csak hogy ebben is, a' mint értetődik, mindenkor a' hasznos dolgok elejbe tétessenek a' gyönyörködtetőknak. Meg érdemli utoljára az asztalosság is több okokból, hogy meg tanulására valamellyes idő szánattassék.

Ki tetszik már ezekből nyilvánóságosan, a' tanulás' folyamatjának tellyes ki-terjedése. A' leg fontosabb tudományok mindjárt előre tétettek, mivel azoknak tanulása tárgya a' nevelésnek; a' kellemetesebbek pedig hátrább estek, mivel azok csak segítő szerek a'

közönséges tárgyra: hogy így tudni illik először is azon kérdés fejtsen meg: Mit kell a' Fiamnak jövőre tanulni?

Ez már meg lévén a' következő tzikelyekben a' felyebb elő-hordott tudományoknak esztendőnként való fel osztását fogom rendbe szedni.

OSZK Fol. Germ. 1476. ff. 212–214.

229.

Takáts elszámolása az 1795-ös utazás költségeiről

Az 1795 Esztendőben tett Utazásbéli költségek' specificatiója. pro Sept. et 8^{bri}

Nap	Az 1795. esztendőben tett Utazásbéli költségek	F	xr
<i>Perceptio:</i>			
	Az Augusztusban bé adott szám-adás szerint maradt nálom:	500	34 ½
<i>Erogatio:</i>			
9 ^{dik}	Septemberben a' Tapolczai vendégfogadóban fizettem	1	36
10 ^{ben}	Az Antal kotsisnak kosztra, 's a' lovakra vissza jövet A' Weszprémi vendégfogadóban	2 3	- 36
	A' postának Weszprémtől Fejérvárig	12	-
12 ^{ben}	A' Fejérvári vendégfogadóban	4	12
	Fejérvárról Velentzének Vállba 2 posta	8	-
13 ^{ban}	Vállban az Uraság' 's Plébánus tselédinek, a' kinél háltunk A' lakatosnak egy láda-pléh jobbitásért A' kotsisnak Vállból Pestre	1 - 6	20 17 20
	A' Fiakkernak fél napra	2	-
	A' Gombás szolgának kalapra	1	-
14 ^{ben}	A' Fiakkernak egész napra A' Pesti Musaeum physicúmban, a' Budai speculában, 's az udvari kertben	4 1	- 40
15 ^{ben}	A' Pesti vendégfogadóban A' Fiakkernak A' Póstának Pestről Vátzig A' Vátzi apatikában, 's az Öreg Templom' sekrestyésének A' Könyv-nyomtatónak	9 - 8 - -	52 30 - 44 40
16 ^{ban}	A' Vátzi vendégfogadóban Gödöllón a' szoba-mutogatónak, sekrestyésnek, kertésznek	4 1	45 17
17 ^{ben}	A' Gödöllői vendégfogadóban Hatvanyon a' vendégfogadóban	2 1	13 18
	A' Vátzi kotsisnak egész Gyöngyösig	14	20
18 ^{ban}	A' Gyöngyösi vendégfogadóban Gyöngyösről Kápolnáig 2 posta	1 8	44 -
		101	26
	[p. 1v] Translatum	101	26
	Kápolnából Egerig 1 ½ posta	6	-
19 ^{ben}	Az Egri vendogfogadóban A' Püspök Tselédjeinek több izben	1 3	27 20

	A' Mosónénak	1	14
	A' Pedellusnak a' Püspöki Lycaeumban	2	16
	Egy márvány kalamárisért Tárkányban	4	-
22.	Tisza-Nánán a' Püspök' katonájának 's Kotsisainak	2	-
	A' Vorspantnak Tisza-Nánáról Jász-Apátiba	1	50
	Az Apáti vendégfogadóban	-	51
	Apátiból Jász-Berénybe a' Forspantnak	1	30
23 ^{ban}	A' Jász-Berényi Vendégfogadóban	1	53
	Jász-Berényből Gyergyóig	2	20
	Gyergyóból Abanyig	1	30
	Az Abanyi vendégfogadóban	1	19
	Abanyból Szolnokig	1	27
24 ^{ben}	A' Szolnoki vendégfogadóban	1	48
	Szolnokról Földvárig	2	-
	Földvárról Szarvasig	2	-
	A' Szarvasi kompon	-	20
26 ^{ban}	A' Szarvasi Tselédeknek 's az Egyházfíának	1	28
26 ^{ban}	Szarvasról Szentesig	2	40
	A' Szentesi vendégfogadóban	-	53
	A' Tsongrádi kompon	-	20
	Szentesről Tsongrádig	1	30
27 ^{ben}	A' Tsongrádi vendégfogadóban	1	45
	Tsongradról Alpáig	2	-
	Alpán az ebédért	1	8
	Alpáról Ketskemétig	2	4
	A' Ketskeméti vendégfogadóban	3	5
		157	24
	[2r] Translatum	157	24
	Ketskemétről Szabadszállásig	4	-
	A' Szabad-szállási vendégfogadóban	-	56
	Szabadszállásról Szentmártonig	1	30
30 ^{ban}	Szent-Lőrintzen a' szakátsnének 's a' kotsisnak	1	-
	A' Révészeknek	-	40
	Szalkszentmártonból Fejérvárig	5	40
1 ^{ben}	Grubanovits Prépost' Inasának	-	34
	A' Fejérvári vendégfogadóban	2	41
	Fejérvártól Weszprémig	12	-
2 ^{ban}	A' Weszprémi vendégfogadóban	2	6
	Weszprémből Vásonig	6	-
	A' Vásoni vendégfogadóban	3	16
	Vásontól Keszthelyig	12	-
	Többszöri hájózásért	4	27
	Egy font haj-porért	-	10
	A' két Tselédek' koszt-pénze 25 napokra	16	40
		summa	231 4
	A' Prefectus hó-pénze Septemberre	33	20
	A' Ferentz Inasé d ^o – d ^o	6	-

A' Perceptio lévén 500 f. 34 ½ xr.

Az Erogatio 270 f. 24 xr.
Marad 230 f. 10 ½ xr.

NB: Ezen remancus 230 f. 10 xrok egy száz forint fog a' jövő hónapban reperciáltatni, a' többi Takáts Urnak ajándékozottatott sub nro. Prot. 1006 A. 1795.

[...] per Fran. Podolányi mpp.

MOL Festetics Levéltár P279 9. cs. 1796:1005

230.

**Takáts elszámolása az 1796-os utazás költségeiről
[1796. szeptember-október]**

Az 1796 esztendőbéli utazásban tett
Költségek' specificatiója

Perceptio:
Az Augustus' vége felé bé-adott szám-adás szerént maradt 980 f 7 x
Erogatio:

Docu mentu m	Nap		f	x
	24 ^a	Bétsből Pozsonyig a' póstának fizetem	20	24
Augustus		Vámúl Austriában, 's a' Pozsonyi repülő hidnál	1	52
	25.	A' Pozsonyi Vendég-fogadóban	5	45
		Dinnyére 's haj-porra	-	42
		Pozsonyból Nagyszombatig	10	20
		A' Nagyszombati fogadóban	1	38
		Nagyszombatból Nyitráig 3 pósta	11	40
	26.	Nyitráról a' Zobor hegyre	2	20
		A' Nyitrai fogadóban	3	25
	27.	Szeptentz Ujfaluban ajándékúl, 's a' kalaúznak	1	40
		A' kerekere vas peretzek szorítottak	-	24
	28.	A' kotsisnak Nyitráról Motesitzig	16	-
	29.	Trentsinben ebédért	1	46
		A' kotsi-igazításért	1	3
	30.	Motesitzben ajándékúl	2	-
		A' kotsisnak Dezeritzből Bánig	-	57
		A' Báni fogadóban	2	27
		A' kerekere' meg-jobbításáért a' Bognárnak 's Kovátsnak	3	48
		Fel-faluban ebédért	1	-
		A' forspantnak	-	50
	31.	Pilában az éjtszaki szállásért	1	50
1 ^a Septembr.		A' Tsernovítzi hámorban a' Mutogatónak	-	40
		A' Motesitzzi kotsisoknak	3	-
	2 ^a	Selmetzen a' Bacherstolni Hutmannak, 's a' világító gyermekeknek	3	20
		A' kotsi fedélen igazító Lakatosnak	2	20

		A' Nyereg-jártónak	4	40
1°		A' Bányász-ruháért	9	30
		A' Stephani Schachtban	4	23
		A' Gróf Pálffi' kotsisanak három-ízben	1	40
	4 ^a	Moger Urnak, a' ki mindenüvé el-vezetett, 's mindent meg mutogatott	6	40
		A' mosásért	1	-
		Egy ládáért a' stuffáknak	1	38
			----	---
			130	36
Docu mentu m	Nap		f	x
		Translatum	130	36
2°	4 ^{ben}	A' Selmetzi vendégfogadóban	14	9
	5.	Körmötzen a' bányászi tsatért	2	40
		Az egy-mást meg mutogatóknak	4	12
3°		A' vendégfogadóban	5	23
	6.	Bútson a' fogadóban	2	24
		A' Besztertzei-bányák' meg-mutogatójának	3	-
		Bányászi kalapátsért	1	42
		A' vendégfogadóban	3	49
		Gyümölsért 's kenyérért	-	24
	7.	Viglésen ebédért	1	16
	8.	Mitnán az éjjeli szállásért 's vatsoráért	1	25
		Szelenyben ebédért	1	8
4°	9.	Rima Szombatban	2	17
		Tornallyán ebédért	-	48
	10.	Rosnyón	3	15
	11.	Szomolnokon a' kovátsnak	-	45
		A' fogadóban	2	57
		A' bányák' meg-mutogatójának	2	-
		Hegyen ebédért	1	26
	12.	Lötsén	3	31
		A' Kalaúznak	-	40
	13.	Vár-allyán ajándékúl	1	20
	14.	Mindszenten ajándékúl	-	40
		A' Meretzitzei fogadóban	1	29
		Eperjesen	-	56
		Sóvárrott ajándékúl	1	12
		Lemesen ebédért	-	49
		A' kotsinkon segítő embereknek	-	40
	15.	Kassán orvosságért	-	32
5°		A' vendégfogadóban	5	27
		Az el-törött kotsi ki-jobbitásáért	8	40
	16.	Tornán	1	18
		A' lovas Kalauznak	-	40
		Jósvafőn éjtszakán	1	17
	17.	Aggteleken a' barlang' meg mutogatóknak	2	-
		Lovas Kalauznak	-	48

Tornallyán ebédért	1	5
	----	---
	218	40
Nap	f	x
Translatum	218	40
18. Rimaszombaton	2	57
Szelenyen ebédért	1	34
Gátson a' Zimmervarternek	-	40
A' Fabrikák' meg mutogatójának	1	-
A' vendégfogadóban	3	59
19. A' Szakáli fogadóban ebédért	1	15
Gyarmathon	2	35
20. Ipolyságban ebédért	1	30
A' Párkányi kompon	-	24
Az Esztergomi repülő hídon	-	20
21. A' kotsisnak Selmetzről egész Esztergomig, az az: 4.-20 ^{kg} és két napra, a' vissza való utazásra, napjában egy arannyával; azon kívül a' kotsisnak több ízben borra valót 5 f. téssen	90	30
Az Esztergomi fogadóban	2	39
A' posta-lovakért Esztergomból Komáromig 3 ½ stációk	13	50
A' Neszmélyi fogadóban	1	57
A' kotsisnak, ki Komáromba által vitt	1	-
22. Komáromból Tatán által Kis-bérig	8	20
A' Tatai Vár 's kert' meg-mutogatóinak	-	57
A' Tatai fogadóban	1	37
23. Kis-bérben	2	40
Kisbérből Tamásiig	2	30
Tamásiban ebédért	-	57
Tamásiból Pápáig	2	30
24. Pápán a' bognárnak	-	24
A' fogadóban	1	9
Kis-tzelben	1	28
Pápáról Molnáriig	13	-
Hájért 's hájzásért az egész uton	4	36
Kötelekért	-	50
Haj-porért	-	26
Kenyérért több ízben	-	24
A' szekérre srófokért	-	30
Az inasnak hópénze Augusztusra 's Septemberre	12	-
Koszt pénzül 24 ^{dik} Augusztustól fogva 24 Septemberig 20 Xjával	10	40
A' Prefectus honorariuma Augusztusra 's Septemberre	66	40
	----	---
Summa	476	16

A' Perceptio ----- 980 f. 7 xr.

Az Erogatio ----- 476 f. 16 xr.

231.

**Takáts elszámolása az 1797-es utazás költségeiről
[1797. október]**

Az 1797^{dik} Esztendőbéli Utazásban tett költségek' lajstroma

Nap	f	x
Perceptio:		
Az Augusztus hónapi számadás szerint maradt nálom kész pénzben	274	16
4 ^{dik} Septemberben Podolányi Exactor Urtól fel vettem	800	-
	1074	16
Ki-adás:		
5. Kapótson a' Tsurgoi kotsisoknak	-	30
Szigetvárott a' kotsisoknak	-	50
6. Ott – a' fogadóban	1	28
Az egy mást meg-mutogatónak	-	40
A' kotsisnak Szigetvárról Pétsig	3	20
7. Siklóson	1	55
Szányi Püspök' embereinek több ízben	1	40
8. Pétsett a' fogadóban	2	34
A' póstának Szederkényig, 1 ½ statioért	5	40
Lovakért Mohátság	4	-
A' Püspök' tselédinek	1	-
9. A' fogadóban	1	42
Lovakért egész Zomborig	6	20
A' Batinai kompnál	-	20
Bezdányban ebédért	1	5
A' Monostorszegi Cataractánál ajándékúl	-	40
10. Zomborban a' fogadónak	1	25
Tservenkán ebédért	1	23
A' lovakért Uj Vidékig, 6 statio, 's a' Canalisért is ide 's tova tsavarogván	8	40
11. Az Ujvidéki fogadóban	1	18
A' kotsisnak Ujvidékről Pétervarig	1	15
Pétervárott ajándékúl	1	20
Egy pár kesztyűért	-	45
A' kovátsnak	4	48
A' fogadóban	2	26
12. Karlovitzon ajándékban	-	40
A' Paszovai fogadóban	1	28
A' lovakért Péterváradtól Zemlinig	12	20
13. Zemlinben a' mutogatónak	2	-
Ott – a' fogadóban	1	36
	75	8

[1v]		f	x
	Translatum	75	8
	A' Révészeknek Pantsováig	5	20
14.	Pantsován a' fogadóban	1	15
	Az odavaló Commendans' tselédinek	-	40
	A' kotsisoknak Allibunárig	2	50
	Allibunarban a' fogadosnak	1	29
	A' Salitrom' főző házban ajándékúl	1	10
15.	Dettán ebédért	-	54
	A' lovakért Allibunartól fogva Temesvárig	6	50
	Temesváratt a' mutogatóknak	2	18
	A' kovátsnak	1	-
	Gróf Soro' embereinek	1	-
16.	A' fogadóban	5	35
17.	A' Szentmiklósi fogadosnak	1	8
	A' lovakért Temesvártól Szegedig	8	40
18.	A' Szegedi fogadóban	1	56
	Ott ajándékúl	-	40
	Makón ebédért	-	42
	A' lovakért Szegedről Mezőhegyesig	5	-
19.	A' Mezőhegyesi fogadóban	1	22
	Ott – ajándékúl	1	20
	A' lovakért Mezőhegyesről Aradig	4	30
20.	A' kotsisnak Ó Aradról Uj Aradra 's a' Várba való vitelért	1	20
	Aradon a' fogadosnak	1	39
	Szabadhelyen ajándékúl	-	48
	A' lovakért Aradról Ottvosig	4	20
21.	Ottvoson a' fogadóban	1	7
	Iltsón ebédért	-	47
	A' lovakért Ottvosról Laposnyakig	9	10
	A' Dobai Kompnál	-	20
22.	Laposnyakon a' fogadóban	-	20
	Lovakért Déváig	2	54
	Déván a' kovátsnak	1	30
	A' fogadóban	2	25
	Az Aranyi Kompnál	-	20
	A' kotsisnak Bábolnaig	3	-
23.	Babolnán a' tselédeknek	-	40
		161	27
[2r]		f	x
	Translatum	161	27
	A' Bábolnai kotsisnak	1	-
	A' Folti Kompnál	-	20
	B. Bánfi kotsisának Szász Városon	1	-
	A' lovakért Szászsebesig	3	32
24.	A' Szászsebesi fogadóban	1	28
	A' kotsisnak Szebenig	5	20
	Szebenben ajándékúl	1	50
26.	A' fogadóban	8	14

	A' mosásért	4	-
	A' kovátsnak	-	24
	Két lakatért	-	46
	A' srófkulcs meg jobbításáért	-	10
	Szász Sebesen vissza jövet	1	3
	A' postalovakért Szebentől Károlyvárig, 3 ½ statio	14	-
27.	Károlyvárrott a' mutogatónak	1	20
	A' fogadóban	2	15
	A' kotsisnak Fejérvártól Enyedig	3	10
28.	Enyeden ajándékban	-	40
	A' fogadóban	2	18
	Marosujvárbán a' Sóaknánál	1	12
	A' Maroson háromszor által menvén	-	40
29.	Lúdason	1	-
	A' lovakért Enyedről Maros Vásárhelyig	11	40
	Hájért több ízben	2	34
	Gyümölsért 's kenyérért	-	48
30.	A' két szolgának egy hónapra koszt pénz	18	-
	Hajporért	-	26
	Fáklyaért	2	30
1 ^a	A' Nyelv-Mívelő Társaság' munkáira előfizetesképpen		
8 ^{bris}	Marosvásárhelyben	5	-
	A' Sziógyártónak	-	34
	Ajándékul	-	40
	A' fogadóban	3	13
	Lúdason ebédért	-	45
2 ^a	Kutyfalván Szent Páli Itélő Mester Ur' tselédinek	1	24
	A' Kompnál	-	20
3 ^a	Tordán	1	7
	A' kotsisoknak Marosvásárhelytől Kolosvárig	12	20
		278	30
[2v]		f	x
	Translatum	278	30
4 ^a	Kolosvárt a' fogadóban	2	28
	5 postalovakért egy statióig	4	45
	Kóródról Zsibóig 4 ½ statio, négy lóval	18	-
5 ^a	A' Zsombori fogadóban	2	-
6 ^a	Zsibón ajándékul	1	40
	Zsibóról Nagykárolyig a' kotsisoknak borra-valót, 's a' lovaknak tartást	5	30
8 ^a	Nagy Károlyban a' fogadóban	3	26
	Ajándékul	-	20
	Ottományban ebédért	1	-
9 ^o	Diószegezen a' fogadóban	1	21
	A' lovakért Károlyból Nagy Váradig	15	20
10.	Nagy Váradról a' Bányába való ki vitetésért	2	-
	A' fogadóban	3	9
	Pótsán ebédért	1	5
	Nagy Váradról Debretzenig	11	40

12.	Debretzenben a' fogadónak	3	19
	d° ajándékúl	-	40
	Nádudváron	-	25
13.	Török Szentmiklóson	1	8
	Abonyban ebédért	-	38
14.	Az Örkényi fogadóban	2	23
	d° ajándékúl	-	30
	A' lovakért Debretzenből Szalk Szentmártonig	24	30
15.	Szalk Szentmártonban ajándékúl	1	-
	A' lovakért Szentmártonból Kalotsáig	6	20
	Kalotsán a' fogadóban	1	15
	d° ajándékúl	-	57
16.	A' Zádori tanyában ejtszáki szállásért	1	-
	A' Révésznek a' Paksi Révben	1	-
	Pakson a' fogadóban	-	54
	A' lovakért Kalotsáról Fejérvárig	10	20
17.	A' Fejérvári fogadóban	2	35
	A' posta lovakért egész Weszprémig	17	40
18.	Weszprémben Csapody Prépost Ur' tselédinek	1	-
		423	33
[2v]		f	x
	Translatum	423	33
18.	A' Tapoltzai fogadóban	-	55
	A' kovátsnak	-	40
	A' posta lovakért Weszprémből Keszthelyig	19	40
	A' két szolgának koszt pénzül 18 napokra	12	-
	Kötelekre	-	48
	Hajporra	-	44
	Gyümölsre	1	24
	Hájra	2	22
	Szekér tsinálásra	1	47
	Papirosért	-	21
	summa	464	14
	Igy: a' Perceptio lévén	1074	16
	az Erogatio	464	14
	Kézpénzül marad	610	2

MOL Festetics Levéltár P279 12. cs. 1797:992

232.

**Teleki Domokos munkájának tartalomjegyzéke
[Bécs, 1798. február]**

*Conspectus operis
C. Dominici Teleki*

I.

Praeludium

II.

De administratione publica et Iurisdictione Regin Hungariae generaliter

III.

De Iurisdictione et administratione publica Comitatus generaliter

Caput 1um

De Iurisdictione et administratione publico-politica
quam exercent:

A. Supremus Comes

B. Universitas, id est, St. Et OO.

C. Magistratuales

§1. V. Comes

§2. Notarii

§3. Iudices Nobilium

§4. Jurassores

§5. Generalis Perceptor

§6. Particulares Perceptores

§7. Rationum Exactor

§8. Fiscalis Magistratualis

§9. Registrator

§10. Magazinalis Commissarius

§11. Cancellistae

[1v]

Appendix, de Conventionatis Officialibus Comitatus

a, Geometria

b, Physici, Chirugi, Obstetrices

c, Castellanus

d, Persecutorum Ductores

De Servis Comitatus

1. Armigeri

2. Furam Persecutores

3. Obequitatores

4. Hajdones

Caput 2^{dum}

De Administratione Juridica

§1. De Fixis Judiciis

§2. De Sedibus Dominalibus

§3. De Sedibus Judiciatiis

Civilibus

Criminalibus

Orphanalibus

Productionalibus

Censuralibus

Caput 3^{tium}

De Objectis quibusdam Administrationibus Publicae, modisque eadem de statuto imprimis Comitatus Bihariensis tractandi.

In Politicis

- §1. a, De contributione generaliter
b, De contributionis manipulationae

[2r]

- §2. De interventione militiae servantis, et provisione transennantis
§3. De Persecutione Praedonum et de furtis ac latrociniis qualiter coercendis
§4. De Urbario
§5. De cura Orphanorum
Huc accedunt statuta quaedam
a, de regulandis Zingaris
b, de Cultura Valachorum
c, de Scholis Trivialibus

In Politialibus

- §1. De vagabundis regulandis
§2. De mendicorum et pauperum Infirmorum provisione
§3. De incendiis praecavendis
§4. De vestigiorum persecutione
§5. De re sanitatis

In Oeconomicis

De culruta rei sericeae
De praepagatione melioris generis equorum

Appendix

De administratione Communitatum rusticanarum

[2v]

P. Honorati Novotny
Clerici Regularis Matris Dei e Scholis Piis
Povinciae Moravo-Bohamicae Professi.

Sciagraphia

seu

Compendiaria

Regni Hungaricae

veteris etc. recentioris

Notitia

historico-politica

in qua

Status Regni physicus, historicus, politicus, ecclesiasticus, litteratus, commerciorum, rei militaris nec non administrationis aerarii Regio-publici, ex probatis Patriae aliorumque Scriptorum Monumentis et fontibus allegatis – succincte exponitur. –⁹¹¹

MOL Fesztetics Levéltár P279 12. cs. 1798:269

233.

**Takáts elszámolása a Magyar Minerva 1798. évi költségeiről
[Bécs, 1798. október]**

A' Magyar Minervára szántt költségről való Szám-adás 1798.

Docu- mentum	A' Literatura' gyarapodására szántt pénzről Való szám-adás	f	xr
<i>Perceptio:</i>			
	Aprilis' 14 ^{dikén} 1798 ^{ban} Podolányi Exactor Urtól felvettem	600	-
<i>Erogatio:</i>			
1°	Batsányi Úrnak Ányos Pál munkájáért	100	-
2°	Molnár Borbálának	54	-
3°	A' Könyvnyomtatónak Ányos' Verseiért	270	-
	A' Szedő- 's nyomtató legényeknek ajándékul	4	32
	A' Rézmetszőnek Minerva' képéért	16	-
	A' Borítottéknak való kék papirosért	5	12
	A' Réznyomtatónak	5	20
4°	A' Könyvkötőnek 600 exempl., 's a' bépakkolásért	32	1
	Az exemplarok' széllyel-viteléért, 's vámul	10	6
		----	----
	Summa	497	11

A' Perceptio ----- 600 f –
Az Erogatio ----- 497 f 11 Xr.
Marad ----- 102 f 49 Xr.

Takáts József mpp.

MOL Fesztetics Levéltár P279 14. cs. 1798:1039

234.

**Takáts elszámolása az 1798-as utazás költségeiről
[1798. október]**

Az 1798^{dik} esztendőbeli Utazásban tett költségek

<i>Perceptio:</i>		f	xr
	Az Augustus hónapi számadás szerint az Utazásra maradt	1803	-
<i>Erogatio:</i>			
	A' párna-zsák megigazíttatásáért	1	42
	A' kotsi' béhozatásáért	-	34

⁹¹¹ NOVOTNY, Honorius: Sciagraphia, seu compendiaria Hungariae [...], 1-2., Bécs, 1798

A' kotsi-láda' megigazíttatásáért	-	21
A' pistolyok' tisztításokért	-	51
Két font hájért 's hájózásért	-	42
Vámúl Bétsben, Hütteldorfban, 's Purkersdorfban	-	52
Salladon ebédért	2	25
St-Pölten vámot	-	40
Wilhelmsburgban éjtzaki szállásért	2	55
Trasen, 's Túrntizen vámot	-	16
Lilienfelden fölöstökömért	1	3
Lovakért az Anna-hegyen	1	20
Ebédért – d ^o –	2	59
A' Stajer határon vámúl	-	32
M. Tzellben a' fogadósna	7	58
A' Mutogatóknak	-	40
A' koldusoknak Bétstől fogva	1	6
Seewiesenben hálásért	3	24
Az ágyú-öntő, 's drót-nyújtó műhelyekben ajándékúl	-	48
Kapfenbergben ebédért	2	39
– d ^o – vámúl	-	32
Peckauban éjjeli szállásért	2	18
A' Lovakért Bétsből Grétzig	86	30
Vámúl Grétzben	-	44
A' Fiakkernek – d ^o –	2	-
A' Theatrumban – d ^o –	1	9
A' kovátsna	2	15
A' Kaptalan Templomban	-	20
A' Leh-lakajna	1	8
Puskaporért	-	12
A' Grétzi fogadósna	8	52
Vámot három ízben Grétzen túl	1	44
	-----	---
	141	31
Latus	141	31
Herrnhausenben ebédért	3	-
Marburgban vámot	-	53
– d ^o – gyümölsért	-	13
A' póstána Grétzből Feistritz	30	12
Feistritzben hálásért 's a' hájózásért	2	58
Gonovitzon vámot	-	24
– d ^o – vontató lovakért	1	12
Cilliben ebédért	2	34
A' Säu hídgyánál vámúl	-	36
Frantzon vámúl	-	54
Másútt – d ^o –	-	9
Ostwaldon a' vontató lovakért	1	42
Potpetsen ejtszakáért	2	40
Hájózásért	-	12
Vámot három ízben	-	57

			½
A' póstának Feistritzből Laybachig	40	-	
Laybachban a' politzia katonának	-	20	
- d° - A' kerék-igazításért	3	51	
Hat font hájért	2	18	
A' Laybachi fogadóban	11	52	
A' házi szolgának - d° -	-	20	
Gyümölsért 's kenyérért	-	15	
Vámot két ízben	-	54	
Wecharschéban ebédért	1	20	
Idriában ajándéku! a' Mutogatóknak	6	20	
- d° - a' fogadónak	1	37	
A' póstának Oberlaybachból Idriába	14	-	
Oberlaybachban a' fogadónak hálásért	3	-	
- d° - vámúl	-	12	
A' Lojtsi fogadóban fölöstökömért	-	44	
Planinában a' Barlang' megmutogatóknak	-	40	
Gyümölsért	-	10	
Vontató lovakért	1	20	
Az Adelsbergi barlang' megmutogatóknak	1	12	
A' fogadóban	2	9	
Vámúl három ízben	1	4	
A' Wippachi fogadónak éjtszakára	6	-	
	-----	---	
	289	45	½
Latus		f	xr
		289	45
			½
A' póstának Laybachtól Görtzig	38	20	
A' koldusoknak	-	40	
Görtzben új kötő-lántzért	3	29	
A' kötő-sz!j helyre-igazításáért	-	24	
Gyümölsért, 's kenyérért	-	20	
A' fogadóban	11	37	
A' hájözésért	-	12	
Az Izonzoi kompon	-	40	
Vámúl	-	12	
A' postának Görtzből Nogarédóig	10	-	
Vámúl	-	20	
Nogaredóból Udinéig a' lovakért	8	-	
Ebédért Udinében	4	42	
Udinéből Codrobióig a' póstának	9	-	
Codroibóban a' hálásért	4	54	
Fölöstökömért	-	36	
Hájözésért	-	12	
A' Tagliamentó vizen két ízben az Utmutatóknak	-	24	
Valvasonban, Pordenonban, és Sacilében a' postának	21	20	

Sacilében ebédért	2	56
A' kovátsnak a' kerék igazíttásért	1	24
Coniglianóban a' póstának	9	-
Trevisóban – d ^o –	9	-
– d ^o – a' fogadónak hálásért 's fölöstökömért	5	32
Mestrében a' postában	9	-
A' kotsinak a' bognárhoz való viteléért	-	56
Mestréből Velentzéig	3	36
Az Arsenálban ajándékúl	1	48
Forestiero illuminatio nevű könyvért	2	24
A' Bibliothecaban	-	40
Az üveg fabricaban	1	24
Palazzo ducaléban, 's a' rabok' hajójában	1	48
Fölöstökömért 3 ízben	1	28
A' hajós legénynek 3 napra	4	48
A Lehlakájnak – d ^o –	4	-
A' Vendégfogadónak – d ^o –	19	36
A' házi szolgálónak	1	24
Alamisaúll	-	48
	-----	---
	486	39
		½
Latus	f	xr
	486	39
		½
Hajporért	-	32
A' Brentán lévő Cataractáknál ajándékúl	-	36
Doloban éjtszakára	3	48
Velentzéből Paduáig a' Hajósnak	18	-
A' partékáinknak a' Városba való behordásáért	-	48
Paduaban a' fogadónak	3	30
– d ^o – a' mutogatónak	-	40
Paduából Mestréig	10	51
Mestrében a' kotsi helyre-igazíttásáért	24	36
– d ^o – a' fogadosnak	4	48
– d ^o – fölöstökömért	-	28
A' kotsinak a' Bognártól való vissza-hozatásáért, 's hájózásért	-	48
Mestréből Coniglianóig a' póstának	18	-
Coniglianóban ebédért 's gyümöltsért	3	56
Sacilében a' póstának	9	-
Az eltörött kotsi mellett fáradozóknak 's a' bagazsia hordásért	1	36
A' tengely tsinálásért	10	-
A' Vendégfogadónak	7	18
A' posta lovakért Saciléből Udinéig	30	-
Az Utmutatóknak a' Tagliamentón által	-	24
A' Codroipói fogadóban hálásért	4	24
Udinében ebédért, vatsoráért, 's fölöstökömért	8	44
– d ^o – egy mappájért	-	36

A' kotsi helyre igazításáért, haza hozásáért, 's hájózásért	12	48
Nogarédóban a' postának	9	-
Vámúl, 's a' Visgálokknak	-	40
A' Torre 's Isonzo vizeken való által menetelért ^{IX}	1	12
Montfaucoban a' postának	9	-
Fölöstökömért	-	29
St. Giovaniban a' kompon	-	36
St. Crocéban a' posta lovakért	7	40
Triest előtt vámúl	-	8
A' postának	5	24
Triestben egy selyem keszkenőért	1	40
Fölöstökömért két ízben, 's gyümölsért	-	48
A' Nápolyi Fregátba való menetelkor	1	12
	-----	---
	700	39
		½
 Latus	 f	 xr
	700	39
		½
 A' Templomokban a' Sekrestséseknak	-	40
A' Leh-lakájnak	1	20
A' fogadóban	16	49
Triesten túl három ízben vámot	-	36
Matteriában ebédért	1	24
A' postanak Triestből Fiumáig	27	30
Vontató lovakért	2	24
Fiumában a' Tzukur raffinert, a' a' Templomokban, 's a' Vezetőnek	1	48
A' fogadóban	12	34
Fölöstökömért két ízben	-	52
Bukariban a' halászoknak, 's a' hajósoknak	2	48
Portó-rében ebédért	2	20
Noviban éjtszakára	3	5
A' Lovakért Fiuméből Zengig	50	-
Zengen ebédért	1	55
Zengből Bründelig a' postának	9	45
Modrusban ebédért	-	51
Schwetzájban hálásért	2	39
Karlstadtban a' fogadónak	2	40
A' kovátsnak	1	18
Jaszkában a' Vendégfogadónak éjtszakáért	4	10
A' Lovakért Bründelből Zágrábig	37	40
Zágráiban orvosságért 's a' Vezetőnek	1	13
A' fogadónak	7	42
A' Draskovits' fogadójában hálásért	2	38
Varasdon gyümölsért	-	9
A' postának Zágrábból Tsáktornyáig	24	12
A' Tsáktornyai kotsisnak 's a' Perlaki Kis-bírónak	1	-
A' Perlaki kotsisnak Szent-Miklósig	4	-

A' Murán által jöven	-	40
Kis-Komáromban ebédért, 's a' lovak' tartásáért	2	39
A' Szent-Miklósi kotsisoknak	4	-
A' felfogadott Inasnak egyhónapi béről az utazás alatt	20	-
Az István Inasnak kosztra – d ^o – – d ^o –	15	-
	-----	---
	969	½
Latus	f	xr
	969	½
Kötelekért	-	34
Hájért	1	58
Hájozásért több ízben	1	24
Hajpantlikáért	-	24
Egy karikáért a' kerékre	-	17
Két font hajporért	-	24
Posta pénz levelekért	-	36
	-----	---
Az úti költség' summája	974	39 ½
A' Praefectus' hópénze Augusztus és September hónapra	83	20
A' Correpitoré – d ^o – – d ^o – – d ^o –	50	-
Az István Inasé – d ^o – – d ^o – – d ^o –	12	-
30 réf vászonért Bétsben törló ruháknak	8	-
	-----	---
Summa summarum	1127	59
A' Perceptio volt	1803	-
Az Erogiatio tesz	1127	59 ½
	-----	---
Octoberre marad	675	½

Takáts József mpp.

MOL Festetics Levéltár P279 14. cs. 1798:1040

235.

**Takáts elszámolása a Magyar Minerva 1799. évi költségeiről
[1799. április]**

*A' Magyar Minervára szántt Költségről II.^{dik} Számadás
4 Documentumokkal*

A' Literatura' gyarapodására szántt Költségről való 2^{dik} Számadás f. x.

Perceptio:		
Az első számadáskor kész pénzben maradt	102	49
A' Méltóságos Gróftól újra által vettem 8 ^{berben}	400	-
T. Kis Ferentz Professor Úrtól Weszprémbe	50	-
T. Döme Károly Urtól Pozsonyb[an]	21	40
Kis István Könyvárostól Pestről	65	10
Bajkor Fiscalis Urtól	24	-
Zsoldos István Könyvárostól Szombathelyről	13	30
Takáts Józsefnél elkelték	54	40
	731	49
Erogatio		
Az I. Kötetből Györré 's Weszprémbe le küldött 50 exemp. a' vám-háznál	-	18
- d ^o -d ^o Kemény papirosért 's spagatért	-	16
A' Pozsonyból felküldött 21 f. 40 xrokért a' diligence-nak	-	13
A' Pestről felküldött 65 f. 10 xrért - d ^o - d ^o	-	34
Virág Benedek Úr' kéz-írásinak felhozásáért a' diligencenak	1	5
A' M. Minerva' II. Kötettyének kinyomtatásáért (1 ^o)	378	-
A' szedő 's nyomtató legényeknek ajándékban	4	32
A' Könyv-borítéknak való kék papirosért	5	42
A' Minerva' képe kinyomtatásáért (2 ^o)	5	22
300 Exemplárokért a' Tragernek, és vámúl (3 ^o)	1	49
Pakkolni való kemény papirosért, spagatért, 's vámúl több ízben	1	57
A' Györré leküldött 25 exemplárokért a' Kotsisnak	-	36
A' Könyv-kötőnek (4 ^o) 200 exempl. Az I. Kötetből, és 50 exemp. a' II. részből	35	36
	<i>Summa</i>	436 -
A' Perceptio	731	49
Az Erogatio	436	-
Marad	295	49

Takáts József mpp.

MOL Fesztetics Levéltár P279 16. cs. 1799:451

Takáts József levelei Légrády Imréhez

236.

**Takács József Légrády Imrének
Pest, 1800. február 28.**

Takáts közli Légrádyval a Minerva harmadik kötetének terjesztésére vonatkozó kéréseit, és értesíti Dugonics és Szabó Dávid munkájáról.

Kedves úr! Küldöttem a Minerva 3^{ik} kötetéből ismét. Ezeket kérem Kerekes Barátomhoz elküldeni. A két első részt a következő urak szerezték meg: Bécsben velin papirosra H. Eszterházy Pál, Görög úr, Somsits Consiliarius úr, s Kováts úr; Szentgyörgyi közönséges papirosra Keresztury, Báróczy, Dóczy, Sándor István, Rosti apátúr. Tessék Batsányi úrnak is egy nyomtatvánnyal kedveskedni. – A Pozsonyi Almanachot láttam már magam is. Valóban nagyobb kiszemelést s vigyázást kellett volna az újmódi kalendárium koholónak tartani. – Dugonits most a Magyar közmondásokat szedi teméntelen számmal öszve. T. Szabó Dávid úr grammaticabeli észrevételeit nyomtatták már Komáromban: a magyarság viráginak elkészítésében pedig mind egyre dolgozik. Vagyok hiv szolgálja s barátja Takáts József m.k.
MTAK, Kézirattár, M. Irod. Lev. 4° 138. 2.

237.

**Takács József Légrády Imrének
Pest, 1800. április 6.**

Takáts könyveket küld Légrádynak, és beszámol a legfrisebb kiadványokról.

Kedves Barátom! Küldöm a magyar Játékszínnek három darabját, egynek egynek az ára 45 krajcár. Melléjek adtam Etelkájának remekjét, tsak azért is, hogy dicsőségére szolgál azon megkedvelt írónknak. T. Székér úr Magyar Historiájára szert nem tehettem. Mind elfogytak belőle az exemplárok Pesten. Az ultrojectumi Magyar Bibliának legszebbik nyomtatványának az ára 7 forint, Marton József Szótárja csak kisdedeknek való. Dugonits Munkái, melyek eddig elhagyták a sajtót, alkalmasint meg lesznek már T. úrnak. – A napokban magával íratom fel könyveinek lajstromát, s azután megküldöm. Nem kétlem örömmel olvasta Jankovich Miklós úr híradását. Közlötte velem is a dolgot, s igyekezni fogok, hogy mennél közhasznúbb legyen a munka. s a t. Takáts m. k.
MTAK, Kézirattár, M. Irod. Lev. 4° 138. 3.

238.

**Takács József Légrády Imrének
Pest, 1800. április 19.**

Takáts tudósítja Légrádyt a legfrisebb iroalmi hírekről, s megküldi neki Dugonics kéziratát.

Nem hittem, hogy Sándor István úr kezéhez szolgáltatatta T. úrnak nem régiben küldött leveletem, s a magyar Játékszín 3 darabját. Ide rekesztem most Dugonics Andrásnak sajtát

kezeirását. A két utolsó munkák mégcsak üszögökben vannak. – Nagy örömmel értettem a napokban Németh László győri ev. professor úrtól, hogyha július kezdetével nem, az új esztendővel megindította a Magyar Tudós Ujságot, mely a magyar munkák recenzióját fogja magában foglalni. – Most nyomtattya Schedius professor úr is a tavalyi József vásártól fogva kijött M. Országi könyvek szokott esztendei lajstromát, a mely elejbe függeszti az élő Írók neveiknek hosszú sorát s a t. Takáts m. k.

MTAK, Kézirattár, M. Irod. Lev. 4° 138. 4.

239.

**Takács József Légrády Imrének
Pest, 1800. május 22.**

Takáts beszámol Légrádynak a Magyar Minerva aktuális híreiről.

Kedves Barátom! Otsovszky barátomnak szóló írásom általadásáért is kötelese vagyok. Tatán az Urak is vették már Gróf Festeticsné által küldött leveleimet, melyek Görög úrnak levelébe voltak zárva. Azon alkalmatossággal utasítottam Sándor István úrhoz is egy magyar írt Cathalogust: de mivel Görög úr Badenben mulat, tartok, nehogy igen elkéssék a kézhez adás. – A napokban vettem T. Rajnis úr levelét, melyben tudósít, hogy a M. Heliconra vezérlő Kalauzát bővíti, s csinosgattya, a másodszori kiadás végett a M. Minervába. Éppen tegnap küldöttem meg neki T. Szabó Dávid úrnak Észrevételeit az Orthographia, Grammatica, s Prosodia dolgában. Újjonnan jött ki ezen munkácska Komáromban. Az ára 18 krajcár. Sok szép gondolatokat foglal magában a nyelv természetére nézve. Hellyel-közzel igen hozzá esküszik a székely dialectushoz. – Kultsár úr ha elvégezte is kevés idő mulva munkáját, a Minervának még is nehezen lehet 4-ik kötete; mivel kétség kívül bejártatták előbb vele Budát, Bécset. Schwartner statisztikáját⁹¹² is [majd] két esztendeig hordozzák ide s tova a sok censorok. – Nagy örömet okozott az Úr azon tudósításával, hogy Batsányi úr buzgón tanitgattya Ossziánt magyar nyelvünkre. Vajha mennél előbb megismertetné ötöt egészen Nemzetünkkel! – hiv baráttya Takáts m. k.

MTAK, Kézirattár, M. Irod. Lev. 4° 138. 5.

240.

**Takács József Légrády Imrének
Pest, 1800. augusztus 8.**

Takáts beszámol a Minerva folytatásáról és a legújabb hírekről.

Kedves Barátom! Míg Barátom M[aria] Tzellnek szép vidékein mulatozott; én bejártam Fejér, Veszprém és Szala vármegyéket. Megfordultam valaha én is Dürnitz táján, gyönyörködtem a Természet kellemben: de bátran szembezállítottam vele Balaton kiességét. A Természet remekének tarthattya ezt is, valaki látja kedves környékét. Nem győzte eleget csudálni az Aesthetikának értelmes tanítója Schedius úr, – érzette a szent ihletést még beteges létére is, és tapasztalta, amin lelkemből örvendek, a füredi savanyú víz hasznos foganattját. Itt találkoztam vele öszve, valamint Batsányi úrral is. Sajnálom, hogy oly rövid ideig részesülhettem társaságokban. De bezeg az alatt igen szerencsétlenül járt T. Baróti Szabó

⁹¹² SCHWARTNER Márton: Statistik der Königreichs Ungern, Pest, Trattner, 1798

Dávid úr, akit Pyber Benedek úrral együtt elragadván pajkos lovaik, csaknem halálfijai levének. Alig várom, hogy hírt vegyek rólad.

Azt is igen sajnálom, hogy Sándor úr Füredre szándékozván (amint írja) vagy előbb nem ért oda, míg tudniillik Schedius professor úr ott mulatott; vagy Pestnek nem veszi útját, hogy a kiadandó M. Könyvházának bővítésében itt együtt foglalatoskodhattunk volna, most már bizonytalan lévén hollétéről, nem irhatok neki. Tessék mindenesetre ötlet a szállásán keresni; és ha otthon volna még, tudtára adni, hogy Virág Benedek megszerzette már a Pétsi Bibliotheka Lajstromát, amelyet adandó alkalmatossággal szolgálni fog. Az úttal felküldöm Barátom uram számára is Szabó Dávid Észrevételeit; ugy nemkülömben Schedius Professor Cathalogussának két első részét. Csakhogy már közelítenek az őszi szünnapok. Ha tehát későbben akadna alkalmatosságom Sándor úrnál maradnak a könyvek letéve. – Rajnis úr régen nem írt ismét; holott ígérete szerint még júniusban el kellett volna a Heliconra vezérlő Kalauzának készülni s kezemhez jutni, hogy lassanként hozzá foghassak kiadásához, mivel Kultsár úr statistikájának jó kidolgozása s megrostálása több időt kíván.

Így halad Minerva folytatása. Vajha bővebb ürességem volna, hogy Molnár Borbála „Szerencsetlen szerelem” nevű munkáját újra leírhatnám, némely megváltoztatásokkal. Ezt tudom, kedves könyv lenne sok olvasók előtt; ugyanis fájdalommal írom, hogy kevés idő alatt több leveleim érkeztek, melyben szívemre akarják kötni, hogy „ha a M. Minervával litteraturánkat kedvessé s közönséggé óhajtyuk tenni; a Görög s Római lábra vett vértzetekkel diszes munkákat ne elegyítsünk ennekutánna közibe, vagy legalább igen *parce*,” Bizonyos is az, hogy Virágnak felséges munkája csak lassan kél. De ezzel még sem gondolnék sokat, csak gyarapodgyék a jó íz Hazánkban. Ezen okból is nagyon örvendek, hogy Barátom T. Bakony Péter úrral ezen versnemében kezdik magokat gyakorolni. – T. Székér úrtól is érkezett levelem Velentze városából. Nagyon megörültem rajta; és a napokban írni is fogok ezen derék férfiúnak. Csaknem ő is a franciák kezébe akadt, úgymond, Tendánál, ha a két szürkéi el nem illantottak volna vele. Eröss Obersterjek meghalt két nap múlva a sebjében. – Kérem szeretettel, ne terheltessék az ide zárt levelet Rosty Apátúrnak által adni, Kerekes úr (kit szívemből ölelek) megfogja a lakását mondani. – Örökös híve Takáts m. k.
MTAK, Kézirattár, M. Irod. Lev. 4° 138. 6.

241.

**Takács József Légrády Imrének
Veszprém, 1801. február 7.**

Takáts beszámol veszprémi dolgairól, a legújabb hírekről, a Minerva és Himfy munkálatairól.

Kedves Barátom! Most molyrágta régiségeket forgatom, és nagy Hazánk változó viszontagságain, s az egyes Familiák forgandó szerencséjeken csudálkozom. Van részem a mindennapi pörök eligazításában is. Magok a veszprémi csapó-mesteremberek is, a kik többen vagynak 180-nál ide nem számlálván a legényeket, elég dolgot adnának egy fiscalisnak. – Veszprémben oly csendesesen foly a farsang, hogy még csak muzsika szót sem hallhattam, egyébb a Templomban. – Kijöttek csakugyan valahára Gen. Pálffyról szálló versek.⁹¹³ Ezt annál inkább óhajtottam, mivel Gróf Festetitsnek megírtam, hogy már megesezt kinyomtatások iránt a rendelés. Vettem is már jó ideje tzikornyás választót; mellynek olvasása méltán katzagásba hozhatná az embert. „Az én udvari lantos költöm (ugy mond többi között, még igen mértékletes folyású beszédben) még tsak Parnasszus kölke; de ugyan tsak mégis a

⁹¹³ BUCSÁNSZKY György: Epicedion Illustr. Dno Nicolao e com. Palffy ab Erdöd, i comitatus Posoniensis perpetuo comiti [...] qui die VII. kal. Junii 1800. in Italia, ad Romano, gloriosa heroicae virtutis contra gallos victima occubuit, Pozsony, 1801

Jupiter Homlok fattyának (Minervanak) emlédein nagy édesdeden szopogat.” Ne bezzeg megkurvázza ez is Szűz Minervánkat, valamint ama híres Leonista Gyöngyösy János; a ki Minerva tejével ditsekszik. – Miólta eljöttem Bécsből Kisfaludynak nem vettem levelét, és így nem tudhatom, miben vagyon „Hímfy” dolga. Az öccse a napokban írta, hogy nem sokára meglátogat; talán ez hozza el magával, a mint kívántam, a kéziratot. Pesten lévén megkértem Kultsár urat, hogy nyomtattasson ki próbául egy dalt Trattnernél: éppen tegnapelőtt vettem az ide mellékelt példát. A betűk talán még tűrhetőek volnának; de az elrendelésnek, és a többi készülletnek máskint kellene meg esni. Az idevaló könyvnyomtató is kész lesz újdun új kisebb betűket hozatni, mihelyest látni fogja a munkát.* Kultsár úr azon is közli csudálkozását, hogy T. Sándor István úr számára felküldött könyvek még most sem mentek kézhez. – Jankovich Miklós úr ama híres Gróf Amade Énekeit iratja le tisztára a könyvnyomtatás végett, amelyek elejbe Kultsár úr egy Értekezést készít a m[agyar] énekekről. – A m[agyar] statistikájáról azt írja, hogy egy Consiliarius kezében vagynak már a megvizsgálás kedvéért, aki, úgymond, ministerialis lassúsággal jár, de bizonyos nyomon. Rosty, Sándor, Görög Urakat ezerszer tisztetem. A két elsőtől választ várok. Görög Úrnak az első Postával fogok írni. Kömlei⁹¹⁴, Sándorffy⁹¹⁵, és Ábrahám Urakat is sokszor köszöntöm. – Vagyok igaz szívességgel szünet nélkül Takáts m. k.

* T. tudós Kultsár István próbául a Dalnak e következő sorait választotta:

A tudomány és ditsóság
Minden ígéret tzeljánál
Az ember e lelkes por, még
Mindenkor csak szomjan áll.

Mert erejét s tehetségét
Ott tsak nőni érezi;
De nyugalmát, s békességét
Mind ez meg nem szerezi.

Tsak szerentsés szerelmében,
Hol ugy él mint böltsőjében
A gondatlan csetsemő,
Tellyes nyugott s boldog ő.¹
MTAK, Kézirattár, M. Irod. Lev. 4° 138. 7.

242.

**Takáts József Légrády Imrének
Veszprém, 1801. május 27.**

Takáts beszámol a Himfy-kötet előkészületeiről, a terjesztés tervezett módjáról. Hírt ad Váályi és Döme készülő munkáiról, és a magyar irodalmi élet eseményeiről.

Kedves Barátom! Vajon a Himfyhez tartozó kép készül-e? A munkáról így ír Kultsár úr: „A nyomtatást úgy folytattatom, hogy Május végére elkészüllyön a könyv. Azt mondhatom, hogy valamint az első árkus, úgy a többi is tisztán és figyelmetesen vagyon elkészülve. Igen szeretnem, ha a kép megkészülhetne pesti vásárra”. Ezt ugyan én is szeretném, de nehezen

⁹¹⁴ KÖMLEI János

⁹¹⁵ SÁNDORFFY József (1767 – 1824) orvos

lehet lehet valami belőle. Ha a metsző elvégezné munkáját, mindjárt közepszerű velin papirost kellene beszerezni, hogy a kép nyomtató halladék nélkül hozzá láthasson a nyomtatáshoz. – Jó volna a munkát előre kihirdetni mind a két magyar ujságban. Ha időm lesz, felteszem a tudósítást; ha pedig sok foglalatosságim, és a siető alkalmatlanság miatt nem érkezném reá a munka dícséretére ki lehet nyomtatni a Praefazioból a 2^{ik} §^{tól} kezdve: „A magyar nyelvben is valának már[?]” etc. egész végig. Az egész készületnek látása végett felküldött hat árkust. Valamennyi exemplárok hasonló gyönyörű papirosra lesznek nyomtatva; és így éppen nem lesz sok ha 1 forintra szabjuk az árát. – Az exemplárokat messze nem fogom küldözgetni, tapasztalásból mondván, mennyi kárt vall így az ember. Pestről, Bécsből, Szombathelyről, Veszprémből, s Erdélynek valamelyik városából könnyű lesz meg szerezni. Kérem Kedves Légrádim ezen 6 árkusokat küldje ismét vissza, hogy kezemnél is legyen mindenkor valami belőle, s lassanként compleálhassam. Hogy egészen kész lesz a munka úgy is kedveskedem vele. – Tegnapelőtt vettem Szabó Dávid úrnak levelét, melyben írja, hogy a Felsőség parancsolatnyából Vályi András úrnak Grammatikáját alkalmaztattya a maga észrevételeihez, és Teschedik úrnak valamely munkáját kellett magyarra fordítania. Tudósít arról is, hogy T. Döme Károly úr minden órán egy szép munkát ad ki Komáromban, mellyel felbuzdítottak a magyarok Metastasius becses munkáinak az originalis nyelvben való olvasására. Hallom azt is, hogy Döme úrnál meg vagy az egész Ovidius magyar nyelven; de amelyet ő Pap létére életében közölni nem akar. – Tudósítatom arról is Pestről, hogy a tanultabb magyar literátorok Majus 28^{ikán} öszve gyűlnek, hogy a magyar Orthographiát, s prosodiát megrázogatván valamit közakarattal megállítsanak ezen tárgyra nézve. Vagyok máshatattlan szívességgel igaz baráttya Takáts m. k.
MTAK, Kézirattár, M. Irod. Lev. 4° 138. 8.

243.

**Takáts József Légrády Imréhez
Veszprém, 1801. július 8.**

Takáts beszámol pesti útjáról, a Himfy-kötet hírveréséről.

Kedves Barátom! Megfordultam Pestről szerencsésen. Himfy már egészen kikelt a prés alul és a szélyel küldetésén csupán a képre való várakozás halasztattya. Reménylen vette Otsovszky úr Pesten költ levelemet; melyben megírtam bőven szándékomat. Vajha T. Barthodeiszky úr hozna magával exemplárokat a képekből! Soha nem lehetne jobb alkalmatlanság Himfynek megismertetésére, mint a Füredi Ferdő, mellynél nincs száma az úri vendégeknek. Holnap magamnak is ki kell rándulnom hivatalbeli kötelességből. Viszek ki csakugyan kép nélkül is egy két nyomtatványt hogy híre támadjon. Szerettem volna, ha a Budai Typographiában nyomtatódott volna ki a Tudósítás; de minthogy azon kívül is reménten sokra ment a költség és az utolsó árkust bétöltötte Kultsár úrnak lajstroma: ide rekesztem a Tudósítást olly kéréssel hogy azt mind a két magyar ujság érdemes Iróival közölye Barátom Uram a közlés végett.^{II} Nem szükség igen sietni a hirdetéssel, hogy a képek leérhessenek előbb Pestre Kultsár Urhoz, és útnak indíttassanak az exemplárok; mert megvallom igazán, tartok, nehogy valamely helytelen Buzgó megakadjon a Könyv címén, és vesztére igyekezzen. Meghagytam hogy 50 exemplárok küldődjenek fel Bécsbe Barátom Uramhoz. Ezekből tessék e következőknek nevemben kedveskedni: Méltóságos Somogyi Referendarius úrnak, Rosty, Sándor, Görög, Batsányi, Decsy uraknak. Az úgy is értetődik, hogy az Úr és Otsovszky úr parantsolhat több exemplarral is. – Az ismerős urakat tisztelem; az Urat ölelem Takáts m. k.

MTAK, Kézirattár, M. Irod. Lev. 4° 138. 9.

244.

**Takáts József Légrády Imréhez
Veszprém, 1802. szeptember 9.**

Takáts beszámol Légrádynak a Himfy-kötet népszerűségéről.

Kedves Barátom! Az alkalmatosság fogyatkozása okozta hogy Schedius Professor „Zeitschrift”jének folytatását mind ekkorig fel nem küldhettem. Most a legjobb, leghívebb, legkedvesebb alkalmatosság, Sándor úr viszi azt meg. Nagyon megörültem, megölelhetvén régi jó Barátomat. Vajha tovább lehattunk volna együtt. A „Zeitschriftnek” 4^{dik} darabja is kikelt már a prés alúl, amint hallom. Első jómóddal kézhez fogom azt is szolgáltatni; úgy nem különben a jövő két részeket is. Én igen megvagyok vele elégedve. Himfynek is örömmel olvashatta; s új ösztönt vehetett a Boldog Szerelemnek tökéletes elvégzésére: noha a tűzi szerencsétlenség nagyon elvehetette kedvét a munkától. Valóságos gyönyörűségemre szolgál, hogy olly közönséges helybenhagyást talál ezen munka. Megdicsérte a Jénai Literatur Zeitung; de még felségesebben azon folyóírás, mellyet Sándor úr közlött velem, t.i. az Annalen der Österreichischen Literatur. Megrendeltem én is számomra; mert a mint látom Magyarok is dolgoznak benne. Minthogy Himfyt nagyon elkapkodták Pesten, nem sokára megszűkülnek a nyomtatványok; azért kérem Barátom uramat, hogy ha Decsy s Márton uraknál már nem volna keletke, vegye kezébe, és számot vetvén azon derék Hazafiakkal, küldje le adandó alkalmatossággal a megmaradt exemplárokat. Nagy köszönettel venném, ha megtudhatnám, kik szerezték meg a Bécsbe küldött exemplárokból Himfy szerelmeit? A magyar könyvek kedvellőjit akarom kitanulni. Takáts m. k.

MTAK, Kézirattár, M. Irod. Lev. 4° 138. 10.

245.

**Takáts József Légrády Imréhez
Veszprém, 1802. december 26.**

Takáts híradása Márton lexikonának előfizetőiről, és panaszai a folyóiratok késedelméről.

Kedves Barátom! Tehát csak megindulnak az új esztendővel az orvosi tudósítások? Alig várom, hogy olvashassam azokat. Remélem, mihelyest folyamatban tevődnek szaporodni fog az olvasók száma; mert közönségessé lett már a félelem, hogy folyó munkák ha fenn nem akadnak is, de gyakorta elmaradoznak. Így a Zeitschriftből még most sem érkezett kezemhez az 5^{ik} s hatodik darab. Ehez képest még a tudósítást sem olvashattuk a munkának miképpen leendő folytatásáról. Mindenesetre számot tarthat Barátom uram reá a jövő esztendőben is, valamint Gebhardi Historiájára is. Azon barátságos jegyzésnek melyet Himfyről a múlt esztendőben küldött hozzám az úr, mássát ide rekesztem. A Minerváról semmi említés nincs benne. Annak semmi nyomára nem akadhatok ha Márton úr tett e le már valamit Himfy árából. Nem régiben küldöttem fel Márton úrnak azon uraknak neveiket, kik a német-magyar és M. N. Lexiconra készek előfizetni. Ugy tetszik száma szerint 25 valának. A többiekhez járulnak még: Tiszt. Ruszek József consistorialis notarius ur. Kérem a többiek közé ezt is feljegyeztetni. Nem kétlem, hogy Márton úr minek előtte hozzá fogjon a Lexicon nyomtatásához értekezett Sándor István úrral is a kinek igen jeles Gyűjteménye vagyon a ritkább magyar szavaknak. Én is sokakat közlöttem vele külömbféle alkalmatossággal, azon szavakból melyek a mi vidékünkön életben vagynak. Ha az alkalmatosság megindulása előtt

ürességem eshetik, némellyeket csakugyan fel fogok egy különös papirosra írni számára. Tudom hogy Győry úrnak is írogattam fel ilyeseket még Keszthelyen laktamban. Hogy ezen szerencsés Hazánkfija már hozzáfogott, fényes és sok jókat ígérő hivataljához? A 17^{ik} Decemberi Ujság végső soraiból gyanítom. Nem is hiszem, hogy ily nemes lelkű s nagy tapasztalású Férfiún erőt vegyenek akármely tüzes mesterségek is. Az Egek boldogítsák! Kováts úrnak írok igen is nem sokára, és Barátom Uramat fogom kérni, a kézhez szolgáltatásra. – Vagyok híve Barátomnak Takáts m. k.
MTAK, Kézirattár, M. Irod. Lev. 4° 138. 11.

246.

**Takáts József Légrády Imréhez
Veszprém, 1803. január 18.**

Takáts beszámol Szabó Dávid munkájának megjelenéséről, és érdeklődik Sándorffy folyóirata felől.

K[edves] B[arátom]! Baráti Szabó Dávid tegnap küldötte meg Költ[eményes] munkáinak Komáromi kiadását. A jámbor róllam is megemlékezett. Csak igaz hogy ő egy fáradhatatlan író, buzgó magyar, s felséges poéta. Hát Sándorffy úr mikor indítja meg tudósításait? Ide legalább e mai napig sem érkeztek meg. Szokott hívséggel vagyok baráttya Takáts m. k.
MTAK, Kézirattár, M. Irod. Lev. 4° 138. 12.

247.

**Takáts József Légrády Imrének
Veszprém, 1803. március 7.**

Takáts Légrádytól érdeklődik a bécsi dolgok felől.

K[edves] B[arátom]! Köszönöm hogy a bécsi dolgokról tudósított. Vajha kellemetesebbek lettek volna. Semmi módgyát nem látom, miként lehetne a Hírmondót a Literatúránknak egyik hathatós eszközét életben fenntartani. Jól tapogatózott Barátom, midőn a Kurirnak sem jövendőlt tartós boldogságot. Vallyon Márton és Császár urak fenn maradnak e Bécsben? Amaz tudom a Lexicon kinyomtatását idegen kézre nem fogja bízni. – Legyen gondgya kedves Légrádim hogy a Himfyből megmaradott exemplárok el ne tévedgyenek. Egy Pesti levél azon örvendetes hírt közlötöte, hogy 109 nyomtatványokról nem tud utasítást adni. Így jartam a M. Minervával is. Lehetetlen, hogy kedvét ne veszejtse a legbuzgóbb hazafiság is ilyen környülállások között. Hamár a Hirmondónak ki kell halni, vallyon kijönnek e még is legalább a Vármegyék mappái! Görög úrtól magától mind ekkorig nem vettem levelet. De egy részént nem csudálom. – Örökös hívséggel vagyok baráttya Takáts m. k.
MTAK, Kézirattár, M. Irod. Lev. 4° 138. 13.

248.

**Takáts József Légrády Imrének
Veszprém, 1803. április 12.**

Takáts érdeklődik az Österreichische Annalen dolgai felől, és beszámol az egyes munkák kiadásának menetéről.

Szinte megvidúltam, hogy Görög úr szíves Barátomról hallottam ismét valamit. Vallyon az udvarban vagy e lakása? Hol eshetik a vele való öszejövetel? A küldött köszöntést ezer üdvözléssel viszontaglom. Vajha egyszer levelét is olvashatnám ezen nemes léleknek. Pozsony vármegyét, s az Aggteleki barlangnak belső rajzolatját nem régen vettem. Óhajtvá várjuk azon dicső munka folytatását. Nincs száma azoknak, kik a Magyar Hírmondó kimulásán velem együtt keseregnek. Nem hiszem hogy valaki más az efféle szándékkal boldogúlhasson Országunkban, akár magyar, akár Deák nyelven irattassék a munka. Ezer a nehézség, ezer az akadály. – Gebhardi Historiájának harmadik darabja vagy a sajtó alatt. Révay Grammaticáját is nyomtatták. Félek, hogy az Oesterreichische Annalisok kemény rostája félbe ne szakasztassa az igen is helyes Révayval az elkezdett munkát és penna csatára ne adjon alkalmatosságot. Vallyon nem lehetne e megtudni, kik azon Annalisoknak Iroji, különösen a magyar dolgokra nézve? Nem hiszem, hogy sokáig bóldogúllyanak, ha olly igen hegyesre mettzik a tollakat. Igen ohajtvá várom Sándor úrtól a folytatást. Batsányi úrnak szívességét nagyra becsülöm, melly szerint Portraitjével kíván ajándékozni. – Kisfaludyt én is egyre sürgetem a Boldog szerelem elkészítésére. Hogy 100 dalok és egynéhány Énekek már régen készek, bizonyosan mondhatom. Nem kétlem, hogy idővel ezek is egy olyan kötetnyi nagyságra fognak szaporodni, mint a kesergő szerelem, és akkor nem késik a kiadattatás is. Amaz már nagy részint elkeltt. – Márton úr lexiconjára meg két Balaton melléki szót jegyzek fel: „Zengernye” = zurzavar. Zengernyés = zordon, p.o. idő vagy természet. „Pöttöny” = kised, apró. Minden jóknak kívánásával maradok baráttya Takáts m.k.
MTAK, Kézirattár, M. Irod. Lev. 4° 138. 14.

249.

**Takáts József Légrády Imrének
Veszprém, 1803. május 10.**

Takáts beszámol a nyelvi viták fejleményeiről és Kisfaludy terveiről.

K[edves] B[arátom]! – Kopátsy úr fordításának említésekor szóba hozott orthographiai észrevételről szépen elmélkedett Barátom Uram. Ezen igen örülök. Azonban ha időm volna, egy két szóval még is megtudnék reá felelni. De lészen erre is talán még alkalmatosság; mert hallom, hogy egy Horváth István nevű Pesti Iurista, és Révay Miklósnak buzgó Tanítványa egész Értekezést kíván az iránt a Zeitschriftbe iktatni. Meg láttyuk, mit mond. A rázás által szokott megtisztulni az igazság is. Szívesen várom, mert nem hiszem, hogy az Ifjú a mérsékletesség korlátját által ugrassa. Még jobban örvendek Kisfaludi Sándor eme tudósításának: „A Boldog Szerelem lassanként (mert a gazdaság igen elfoglallya minden minden tehetségemet és időmet) mégis már 125 Dalig, és 5 hosszú Énekig nevelkedett. Az ötödik Ének benne Csobántz és Szigliget városuladékokról szóló Rege versekben. Némelly értelmesek, és magam ítélete szerint is, szerentsés költemény. Ha Tátika s Rezi várakról valamelly Documentumok vólnának a Weszprémi Káptalan Archivumában, szeretném, ha a mennyire lehet, velem közlenéd, csak annyira, hogy tudhatnám, minő Familiák birtokában

voltak ezek, mert Tátikáról is örömet egy Regét írnék, vagy talán éppen egy egész Romancos vitézi költeményt néhány Énekben”. Ezen négy várak mind Zala Vármegyében fekszenek, Tátika s Rezi most Gróf Festetics György birtoka. Már szedegettem egyet mást, pedig sokat hiteles Irásokból össze, hogy ama jeles tehetségű Írónk buzgóságát még inkább éleszsem. – Vagyok igaz hívséggel barátja Takats m. k.
MTAK, Kézirattár, M. Irod. Lev. 4° 138. 15.

250.

**Takáts József Légrády Imréhez
Veszprém, 1803. június 10.**

Takáts beszámol hazatértéről, a várt munkák előkészületeiről, és legutóbbi numizmatikai leletéről.

K[edves] Barátom! Tegnap előtt térvén vissza Bars vármegyéből, két rendbeli kedves levelei adódtak kezünkhez. – Már Kultsár úrnak leveléből értésemre esett Kazintzy úrnak szerentsétlensége. Igaz részt veszek benne. Úgy hallom szándéka volt ezen vidéket is meglátogatni. Örölnék, ha szembe lehetnék ezen fáradhatatlan Magyar Íróval. – Barsi utazásommal meglátogattam Vírten Baróti Szabó Dávid urat. Teli ez is hazai buzgósággal; de azt méltán fájlalja, hogy a magyar munkáknak nincs keletke. Ez szegi kedvét Döme Károly úrnak is, a Metustasius fordítójának. Örökös kár lenne, ha Szabó Dávid ki nem adná a „Magyarság-Virágít” mellyek már csak a sajtóra várakoznak. – Gebhardi Historiájának is el kellett volna Medardus napra készülni; de mind ekkorig hiába várakozom reá. Vallyon megtért e már Sándor úr a jószágáról? Két pénzt mosott ki a 7^{ik} májusi szörnyű árvíz Veszprémben. Ha tudnám, hogy Bécsben van, elküldeném neki. – Szünet nélkül vagyok Barátom Uramnak híve Takats m. k.

MTAK, Kézirattár, M. Irod. Lev. 4° 138. 16.

251.

**Takáts József Légrády Imrének
Veszprém, 1803. július 28.**

Takáts panaszkodik Légrádynak a sajtóviszonyokról, beszámol Révai hányattatásairól.

K[edves] Barátom! – Hogy Görög úrnak eltávozásával felfordult világ lészen a Hírmondók szállásán, könnyen elgondolhattam. Nehezen esik ugyan az ilyen veszteség az iparkodó embernek: de mivel nem első történet, nem ver mély sebet. Ha a kárt vissza lehetne jó módgyával pótolni, szerentsének tartanám. – Mind hasztalan! A Magyar nem boldogúlhat a könyvírással, vagy kiadással. Ime szegény Révai, a mint hallom, Paintner Praeposttól, újra megcsalódott. Először azt ígérték neki, hogy az Universitas maga költségén adgya ki a munkáit: és Lakics be vágta az urat. Másodszer 1000 ft volt a studiorum fundusból reájok resolválva: és ez is dugába dült. Most ismét az Universitas Typographiája tartoznék kinyomtatni: és Trattner már két darabot majd félig elkészítvén, az alkuól el nem akar állani. Szánom az embert, igen jól ismervén érzékeny szívét. Gebhardi Historiáját még ez óráig nem kaphattam meg. Helyette közlöm Fábrián Józsefnek Természet Tudományát, melly nékem a jószándékra, s hasznavehetőségre nézve, felettébb tetszene. Egy úttal meg küldöm a Zeitschriftnek 5 és 6^{ik} kötettyét is. Kivánom, hogy legalább ezen egy Hónapi-Irás állhassa meg a sárt. Ugy látszik, hogy az Ostriai Annalisek Írói közzül kilépett a magyar könyvek

megrostálója. Nem ártott volna az élőkkel is a nagyobb szelidség: de még is kár, hogy egészen kihál a magyar munkákról való emlékezet benne. – Éljen frissen és szeresse hívét Takátsot m. k.

MTAK, Kézirattár, M. Irod. Lev. 4° 138. 17.

252.

**Takáts József Légrády Imrének
Veszprém, 1803. október 4.**

Takáts beszámol Légrádynak Révai munkájáról, és a Himfy-kötet plagizálásáról.

K[edves] Barátom! – Három rendbeli leveleiben gyönyörködtem, mióta ki indult Barátom Uram a zajos városból. – Révay antiquitássainak első részéből 30 nyomtatványt adtam el. Már által olvastam magam is. Valóban sok szép és jó észrevételeket találtam benne. Már előre láttam, melly tárgyakban fog leginkább buzogni. Illyen a *j* suffixum. Erre nézve ugyan minden okaira igen könnyen megtudnék felelni. Ellenmondások nélkül sem szűkölködik. Másutt majd mindenütt a régi írásmódgya, és a köznép beszédgye a tsalhatatlan próbakő: itt a *j* suffixumra nézve el áll tőlle. Másutt megisméri, hogy a Magyar igen szokott az [e]uphoniára vigyázni, itt azt semminek tartya. Én ugyan sokat merek feltenni, hogy ha Horváth István Révaynak dicséretes biztatására még annyi régiségeket forgat is fel; meg sem talál tsak egyben is egyenlő írásmódgyát. Az pedig mindenkor igaz fog maradni: hogy annál tökéletesebb az írás, mennél hívebben kiteszi az országszerte közönséges kimondást. Ugyan is haszontalan tulajdonítyák a durva parasztnak a *j* suffixum meglágyítását a g. l. n. t. és d. betűk után; mert nem csak a köznép, hanem minden igaz magyar ezen betűkre változtattya által a kimondásban a *j* suffixumot. Sértve sértené a magyarnak fülét ha valaki ezen szók az Anja, Atyja s a t. ugy mondana ki, a mint a Protestansok által rendszerint irattatik: ha pedig ugy ki lehet irni, a mint a valóságos magyar ajak ejti ki a szót, mi szükség haszontalan okokból ellenkezőhez ragaszkodni? Míg ezen természetes okot meg nem semmisíttik a jnak baráti, én ugy a kimondáshoz alkalmaztatom írásomat, ugy mint a szavaknak rajzolatlyát. Szeretni fogom, ha Horvát Istvánnak Értekezését láthatom. Feleletemre számot tarthat. – Most azon igyekszem, hogy Révaink segedelmet nyerjen a veszprémi káptalantól, munkájának folytatására; mert különben nehezen fog az világosságot látni. Kevés ember gyönyörködik az illyen fészekedésekben, és így bajjal lesznek elegendő vevők. Kár volt a Felső ajánlását el nem fogadni. Tűrhető jutalom vólt 6 Ftot árkussáért, és 50 exemplárt nyerni. Ezen ajánlás is első vólt a magyar Literaturát tárgyazó munkára nézve.

Már láttam s olvastam Himfynek idétlen majmolását. Imitator servum pecus. Meg küldöm első alkalmatossággal Kisfaludinak, a kitől éppen ma vevék levelet, s mellette Csobánc nevű Regét, melly a Boldog Szerelemnek egyik Énekét teszi. Bár mentül előbb sajtó alá kerülne. A Kesergő Szerelemből már nincs exemplár. Ha majd 200 nyomtatvány el nem vezett volna a hirtelen kezek közt; szép pénz jött volna bé belőle. Olly gondolattal van a Szerző, hogy maga költségén és igen fényesen fogja mind a két részt kiadattni. – A Dieu Barátom Takáts m. k.^{III}

MTAK, Kézirattár, M. Irod. Lev. 4° 138. 18.

253.

Takáts József Légrády Imréhez
Veszprém, 1804. január 21.

Takáts kesereg a hazai sajtóállapotokról, és hírt ad a Minerva folytatásának szándékáról.

Kedves Barátom! Ha mindannyiszor leveletem venné, ahányszor megfordul emlékezetemben, nem győzné a póstát fizetni. – Görög úrnak nagy a tekintete az Udvarnál. Már az ellenségei is tartanak tőle. Ő Felségek felette dicsérik minden alkalmatossággal. Szorgalmasan dolgozik most is a vármegyék mappáinak elkészítésében, mellyek ezentúl mind egy scálára lesznek véve; és felséges munka leszen. A melly darabok már elkészültek, azokat megküldötte számomra anglus papirosra nyomtatva s csinosan illuminálva. – Sándorffy úrban nagyon megbotráncokozom, hogy se a megígért Orvosi s gazdasági tudósításait nem küldi; se a pénznek tiszta utasításáról nem gondolkodik. Az ilyen csalások (más nevet nem is érdemelnek) igen alászállítják a praenumeratio becsét, és hitelességét; a melly különben könnyű eszköz volna a munkák kiadására. – Márton József sem bánt legillendőbbben az Előfizetőkkel, kiknek száma reá megy 1500-ra. Ugyanis a nélkül, hogy előre tudósította volna őket, a Lexikon árának felvevéséről, az író papirosra nyomtatott Exemplárnak árra 8 f. a közönséges papirosúnak 4 f. – jövőben pedig ennek is 8 f – árrt szabot. Én erről semmit nem tudván a hozzám küldött Exemplárokat kiosztogattam a Praenumeransoknak, említést sem tévén, hogy még egy tallért kell nekik fellyül fizetni. Az ilyen történetek megboszoszanthatták a legbuzgóbb Hazafit is. Reám nézve ezen Lexicon fatalis volt; mert a melly 60 f. praenumeratio pénzt a seminaristák a múlt télen kezembe adtak, haza menet a zsebemből elvesztettem örökre. – Beregszászi Pál Sáros-Pataki Prof. úr azon Jegyzésemről indidattván, mellyet a Magyar-Orthographiáról tettem, Kopátsi könyvének Recenziója alkalmatosságával, ugyan Zeitschriftben kikelt ellenem. Megküldöttem már erre is feleletemet, Schedius úrnak Őt árkusra terjedt Kéziratban. Úgy vélem, hogy megfeleltem az ellenvetésekre. Igaz, sokkal kívánatosabb volna, ha az efféle iratok magyarul jönnének világ elejbe: de mi haszna, midőn az illyes korú és folyó magyar munkáknak nincs szerencséjük Hazánkban. Még csak egy sem kaphatott állandó erős lábra. Mit van tehát mit tennünk? A külső köntösért meg nem vetthetjük egészen a magyar országi dolgokról szólló hoszuas Értekezéseket. A Gebhardi M. Historiájának 4^{ik} Darabja még sem jött ki. – Révay úr Szombati Doctornak iparkodásával mint egy újra született. Az Elaboratio Grammaticájának könnyebb kinyomtatására 800 fto nyertem négy veszprémi kanonok uraktól, úgymint Zsolnai, Hertelendi, Nedeczky és Hornyik Uraktól. Annak második szakaszsa is minden órán elkészül, s Húsvétre talán az egész Grammatica; a mint maga Révay tudósít íranta. Örülök, hogy szolgálhattam mind ő néki, mind a Literaturánknak közbenjárásommal. Több illyen Jótévőket lehetne jó módgyával szerezni. – A' Magyar Minerva folytatását is eltökéllettem magamban. A 4^{ik} kötetnek Rajnis József úrnak *Magyar Parnasszussát* választottam. Jelentésemre így írt vissza a mult December 30^{án}: „Az ajánlást is a M. Parnasszusomnak kinyomtatása iránt kimondhatatlan örömmel olvastam, és méltó köszönettel elfogadom. A munka mint egy 40 arkusra fog telni, ha pedig kellene többre is. Most rajta vagyok, hogy tisztán leírjam. Őt vagy hat hét mulva el fog készülni”. – Vajha a könyvek széllyelküldése ne járna annyi veszedelemmel! Már feltettem magamban, hogy csak Pestre küldöm Kis Istvánhoz és Eggenbergerhez. Nem minden embernek lehet hinni. Honnyi törvényünket is most nyomtatattya Görch Illyés a Posonyi Gymnasiumnál a Magyar nyelv s Literatura Professora. Én sokat reménylek tőlle. Küldöttem is neki már 168 praenumeratio pénzt. Vagyok híve Takáts m.k.

MTAK, Kézirattár, M. Irod. Lev. 4° 138. 19.

254.

**Takáts József Légrády Imrének
Veszprém, 1804. április 3.**

Takáts beszámol Révai munkájáról.

Kedves Barátom! Schedius Zeitschriftjét meghozattam Barátom Uram számára is. Sajnálom, hogy az idei három első részben meg nem jelent még a M. Orthographiáról írt Értekezésem Beregszászi Pálnak észrevételeire. Ezt annál inkább kívánám; mivel Révay kéméletlenül bánt velem s a velem egyetérzőkkel (noha neveikről hallgat) az Elaboratio Hungarica Grammaticájában, holott én valék ezen munkának elősegítője a Jótévők szerzése által. De mind ezekről máskor, talán szemben bővebben. – Én szíves öleléssel vagyok hív baráttya Takáts mk.

MTAK, Kézirattár, M. Irod. Lev. 4° 138. 20.

255.

**Takáts József Légrády Imrének
Veszprém, 1804. május 12.**

Takáts megírja Légrádynak rövid véleményét Révairól.

Kedves Barátom! Elöttem a képe, mi igen elragadta Révay Miklóst a szokott heveség én irántam is, a ki talán nem kevés hasznot hajtottam neki Grammatikájának könnyebb kinyomtatására szerzett segedelmekkel. Kár, hogy a vélekedését nagyobb szelídséggel és másoknak sérelme nélkül nem tudgya előadni. De ez már megrögzött nyavalyája. – Mindenkori szívességgel vagyok igaz baráttya Takáts m. k.

MTAK, Kézirattár, M. Irod. Lev. 4° 138. 21.

256.

**Takáts József Légrády Imrének
Veszprém, 1804. szeptember 8.**

Takáts beszámol egyes könyvkereskedők praktikáiról és Révai látogatásáról.

K[edves] Barátom! Igen szeretném, ha még egy más Tudósítás is közöltetnék a M. Kurirban. El nem nyöghetem Kis István Pesti Könyvkötőnek alacsony nyerekedését. Alig támadt Himfynek híre, mindgyárt azt egy ízetlen Erdélyi ember által kívánta majmoltatni; sőt a szerelem gyötrelmeit Himfy szerzeménye gyanánt árulta. Már most mivel hallya, hogy Himfynek Boldog szerelme is kész, s csak a nyomtató présre várokozik: a 10^{ik} augusztusi Kurirban hasonló tzmű munkát hirdettetett ki a Magyar Publicum megcsalására. Ezen szörnyen megneheztelt Kisfaludy Sandor. Méltó lenne a Publicum szeméről le vonni a hályogot. Írtam iránta Otsovszky Barátomnak bővebben. Tegyenek valamit az urak, hogy a jobb Ízlés vesztegetésével az álnok practica ne győzedelmeskedgyék. Éppen ma egy hete érkezett ide Révay Miklós. Nagy barátságot mutatott, és előbbi helytelenségeit a sok üldözésekből származott gyanakodó indulattyaival mentegette. Én örömet felejdékenységre temetek mindenedet. El is vittem ötlet múlt kedden Kovácsiba Mélt. Somogyi Stat. Cons.

úrhoz. Igen szívesen fogadott bennünket. – Amint hallom Praefectusnak Kreznerits Theol. Prof. Szombathellyen, jön ezen házba. – Vagyok szünet nélkül híve Takáts m. k.
MTAK, Kézirattár, M. Irod. Lev. 4° 138. 22.

257.

**Takáts József Légrády Imrének
Veszprém, 1804. november 4.**

Takáts hírül adja Batsányi Vergilius-fordításának tervét.

K[edves] Barátom! Azólta vettem Szabó Dávidnak levelét, mellyben írja: hogy Batsányi úr meglátogatta; utóbb pedig levele által tudósította, hogy az iffju Gróf Festetics költséget ígért Virgil Magyar Eneissének kinyomtatására. Ha bizonyosan tudná, hogy számot tarthatna az ajánlás bétellyesítésére, annál inkább iparkodnék a fordítással. De kunyorálni egy általlyában szégyenl. – hív baráttya Takáts m. k.

MTAK, Kézirattár, M. Irod. Lev. 4° 138. 23.

258.

**Takáts József Légrády Imrének
Veszprém, 1806. március 17.**

Takáts híradása a legfrissebb hírekről.

K[edves] Barátom! Sándor urat különösen tisztelem. – A Magyar nyelv mellett mindenfelől dicsőségesen buzgólkodnak, különösen Pest Vármegye. Mennyi jót tehetne most Révay, ha az erszény dolga nem háborgatná szüntelen. Kultsár István szándéka kitetszik a Tudósításából, mellyet Kresznerits úrnak megküldök. Ha Otsovszky úr már vissza tért volna bujdosásából köszöntse, kérem, nevemben. Oh, mi igen lekötelezne engem ezen jó Barátom, ha egy nevezetesebb Erdélyi Professorhoz segittene. Hallom, hogy gyönyörűség azokat olvasni, olly tisztán s minden erőltetés nélkül folynak magyarul. – híve Takáts m. k.

MTAK, Kézirattár, M. Irod. Lev. 4° 138. 24.

259.

**Takáts József Légrády Imrének
Mindszent, 1806. május 19.**

Takáts hírt ad egy újonnan megjelent munkáról.

K[edves] B[arátom!] Pesten több újj munkák között kijött két könyvetske, Verseghegynek Tiszta magyarsága ellen, Révay mellett, s talán általa is. Szörnyű a fellengős és sértő hang. Nem tudom, ha ajánlani fogja e az illyes mód a magyar Literátorokat, és Literaturát. - - - Vagyok mindenkori szeretettel híve Takáts m. k.

MTAK, Kézirattár, M. Irod. Lev. 4° 138. 25.

260.

Takáts József Légrády Imrének
Veszprém, 1807. január 9.

Takáts hírt ad Kisfaludy munkájának készületeiről.

K[edves] B[arátom!] Én sem veszek Bécsből levelet, holott kellene tudnom, ha Kisfaludy úrnak Regéihez járuló három képek elkészültek e már tökéletesen. Otsovszky úr vállalta magára a gondoskodást, a' Munka Budán nyomtattatik az Universitas műhelyében. Egyszer sétálás kedvéért által mehetne Barátom Uram Sághy úr jó Barátomhoz a ki a nyomtatást kormányozza. – A Hazai Tudósítások már három ízben egy más után elmaradtak. Talán megbetegedett Kultsár úr. Vajha megengedtettnék már egyszer, hogy a külföldi történetek is megjelenhetnének ujságában. Ezek nélkül nehezen lesznek elegendő váltóji. - híve Takáts m. k.

MTAK, Kézirattár, M. Irod. Lev. 4° 138. 26.

261.

Takáts József Légrády Imréhez
Veszprém, 1808. április 2.

Takáts hírt ad Pápay munkájáról.

K[edves] B[arátom!] Pápay Sámuel úr egy jeles munkát készített, melly a Magyar Minerva 4^{ik} s 5^{ik} kötettyét fogná tenni.^{IV} Adandó alkalmatossággal fogunk belőlle juttattuk [!]. Isten velünk és szeressük egymást. Vagyunk szakadatlanul igaz baráttya Takáts m. k.

MTAK, Kézirattár, M. Irod. Lev. 4° 138. 27.

Utazási irodalom

262.

Az 1796^{dik} eszten[dobe]li utazásnak^{III} rövid leírása

Altal esvén az utolsó exameneken, 's^{III} T.^{IV} Abbé Arnolt Urnak társaságában Aug. 24^{dikén} ki indultunk Bétsből; s Pozsonynak vettük utunkat. Olly szoros volt az ugy nevezett^V lineáknál (vagy is az egész Bétsset körül-vevő széles ároknál^{VI}, melly^{VII} a' magyaroknak sokszori ki ütések ellen épült etc.) a vigyázat^{VIII}, hogy semmi idegen ifjú, p. o. mester legény^{IX} azon által nem botsátatott^X, a' katona szedés miatt; ugy annyira, hogy minket is meg kérdezettek^{XI} ha nem viszünk e magunkkal^{XII} valakit, a' ki a katonasághoz tartozhatnék. Tovább folytatván^{XIII} utunkat, ismét szemünkbe tünt Sommering^{XIV} [Somorja / Sommerein, Alsó-Ausztria] mellett az a' négy szegletű kőfal^{XV}, mellynek ollyik tornyaiban puskaport tartottak, 's ugyan azért a' villám hárító^{XVI} dardákkal bat[o]rságba tétettek. Ez az egész építmény, ugy mondják, II. Solimán^{XVII} taborának formájára vagyon készítve^{XVIII} midőn Bétsset erőnek erejével meg akarta venni; de segítségére^{XIX} jövéen Leopold Tsaszárnak Sobieszky^{XX} vezérése alatt a' Lengyelek, Béts az ostrom alól^{XXI} szerentsésen fel szabadult. Ugyan ennek emlékezetére, azon a' helyen Schwächeten^{XXII} [Schwechat, Alsó-Ausztria] túl, a' hol Leopold Tsaszár Sobieszky^{XXIII} király el butsuztak^{XXIV} egymástól, mindjárt az ut mellett egy kő statua állítatott^{XXV} fel, a' melly most is még fenn áll; de^{XXVI} talán elejétől fogva szebb lehetett volna egy olly dolognak emlékezetére nézve.

Fischament^{XXVII} városához érvén^{XXVIII} a' város nevének lehető eredetéről beszélgettünk. A városnak leg magasabb^{XXIX} tornyán levő hal ugyan azt látszik mutatni, mintha *Fischtól* származnék; de hitelesebb^{XXX} talán, hogy azon folyó vizről^{XXXI}, melly a' város mellett^{XXXII} a' Dunába szakad, 's Fich a' neve; melly ezen öszve tett szónak adott alkalmatosságot Fich am Ende.

El hagyván Fischamentet^{XXXIII} sok kotsikkal akadtunk öszve, mellynek mindenikén ült 5-6^{XXXIV} ember is. Tudakolván okát, miért hajtatt ezen sok^{XXXV} ember olly sebesen, ^{XXXVI} ugy tudtam meg, hogy ezek Bétsi [haj]jós legények volnának, kik a Magyar hajókon egész Gönyőig Komáromon [innét] fekvő helységig le mennek, hogy a' Dunának több homokos helyeit, mellyeket ők már [tudják] szerentsésen el kerüljék a' hajók. Gönyön meg kapván a' jó fizetést^{XXXVII}, többen egy kotsira ülnek és hamarsággal felsietnek Bétsbe, hogy újonnan valamelly^{XXXVIII} kereskedő hajóhoz szegődjenek.

Szemében ötlük az utazónak Fischamenten túl, az út mellett talantán egy mértföldnél is továbbra terjedő deszka kertelet; mellyet a' körül belől^{XXXIX} fekvő helységek tsoda^{XL} hamarsággal építettek, (ugy mondják ketszer huszon négy óra alatt) a' Dunának tulsó berkeiben levő vadak ellen, kik sokáig igen el pusztították az innejső^{XLI} részen fekvő szantó földeknek veteményeit míg végre a' sok könyörgés után, mellyet egyenesen első Ferentz Tsaszárhoz intézett a' szenvedő nép, meg engedtetett, hogy a'^{XLII} kerítés^{XLIII} által meg gátoltassanak a' kártételek. Ugyan ezen igazságos panaszoktól^{XLIV} indítatván, építette kétség kívül a' Traun Uraság is Petronelle mellett levő vadas kertjének^{XLV} igen nagy kiterjedésű kőfalait. Ezen helység és Deutsch^{XLVI}-Altenburg között volt valaha egy hires római város Carnutum neve alatt; de ennek még tsak düledékei sem latzanak már; egyébb a' posta utról jobbra hajulván látzatik egy négy szegletű föld-sántsolás^{XLVII}, a' melly^{XLVIII} még is inkább a' későbbi nemzetek' p. o. az Avarusok által építetett Nagy Károly' ereje ellen, a' ki végre meg is törte^{XLIX} őket. Ugyan ezen^L Tsaszártól mondatik építetve lenni a' Helység templomának egyik része a' sanctuarium, 's a' torony, mellyek valóban nagy régiségre mutatnak. Vagynak Altenburgban meleg fürdők is, mellyeknek jó keletek vagyon. Mindjárt a' helység végén

Heimburg felé vagy^{LI} egy tsutsosan fel menő hegy. Erről úgy vélekedett^{LII} utazó^{LIII} társunk, hogy a' régi éjszaki nemzetek' szokások szerint^{LIV} valamely hadi vezernék^{LV} emlékezetére, a' ki itt életét vegezte, a' katonaság kézzel hordotta egybe annyi^{LVI} földet, míg végre az a' hegy lett^{LVII} belőle. Velekedését azzal erősítette, mivel a' szomszéd hegyek mind kősziklából állanak; ez egyedül tsupa föld, fűvel bé növe. Általában ennek a' vidéknek gyönyörű a fekvése. Szélllyel el látni^{LVIII} a Dunának sok ágaira, Schloshof nevű Tsászári mulató kastélyra, Heimburg^{LIX} dült vára reá emlékeztet a' háborgós századokra, 's az időnek min[dent] lassanként meg^{LX} emésztő erejére.

Volfsdorfnál [Wolfsthal, Alsó-Ausztria] le fizetvén az utolsó vámot, bé értünk Magyar Országba. Olly nagy volt azon az öröm, hogy már minden, amit láttam, szebbnek, az utak jobbaknak tetszettek^{LXI}, míg végre el haladván^{LXII}, a' szornyű^{LXIII} költségben kerülhető^{LXIV} el rekesztését egyik ágának a' Dunának, a' repülő hidhoz értünk, melly 1300 forintokban vagy^{LXV} ki arendalva, ezen szerentsesen által menvén a' Zöldfa nevű vendégfogadóba szállattunk meg. Itt el végezvén ebedünket, mindenekelőtt a' Notre Dámák' nevezetű apátzák' klastromába siettünk Szidi hugomnak meg látogatására. Egészségesnek, s jóval nagyobbak találtuk. Nem kissebb volt annak az öröme az enyimnél. Jó ideig beszellgetvén^{LXVI} véle,^{LXVII} észre vettem, hogy frantziául^{LXVIII} sokkal jobban beszél, mint^{LXIX} annak előtte, de alig ha a' magyar nyelvet el nem felejtí, mire ki jön a' klastromból. Itt butsut vévén^{LXX} fel^{LXXI} mentünk Nagy Asszony Anyám' lakására, de itt is meg hallván, hogy a' Baadeni ferdőkben^{LXXII} légyen,^{LXXIII} Gr. Batthyáni Antalné Tantot^{LXXIV} kerestük fel. Az alatt lassanként bé setetedvén^{LXXV} meg kerültük a' Városnak 's Kaptalannak templomát, ha nem találunk e rajta valami emlékezetre méltó fel-írásokat, a' mint^{LXXVI} Korabinszky^{LXXVII} Lexikonjának⁹¹⁶ biztatása utánn remenyelttük volt, de meg tsalattunk: így^{LXXVIII} haza tértünk, 's vékony vatsora utánn le nyugodtunk, hogy másnap [jókör] fel kelvén, tovább folytathattuk utunkat.

25^{ben} fogadott lovakon Nagy Szombat felé indultunk. Elsőben is beszédbe eredtünk^{LXXIX} azon magas hegyekről, mellyek Pozsonynál kezdődnek, és szép fél kör^{LXXX} formában majd nagyobb majd kissebb magassággal egész a' Lengyel országi határokig fel nyulnak, a' hol a' Karpatus nevet veszik fel. Sok helyen jó féle borok teremnek rajtok, úgy mint mindjárt közel^{LXXXI} Pozsonyhoz híresek a' Modrai, Ratzensdorfi, 's a' t. borok. – Jobbra menvén az út Ivánkára [Pozsonyivánka, Pozsony vm.] érünk a' hol a' Krasalkovit[s]^{LXXXII} Hertzegnek szép kastélya látszatik^{LXXXIII}. Mar itt kezdődve, Tótok a' lakosok, 's ezen felyül^{LXXXIV} a' Németséget kivéven, ritkán hallatik a' köznép szájában a' magyar^{LXXXV} szó. Innét Tsekleszre vagy Landschitzre^{LXXXVI} [Cseklész, Pozsony vm.] jutottunk. Sok szépeket olvasván ezen helységről, 's az Eszterhazi Grófok' jeles epülete mellett levő mulató, vadas kertekről^{LXXXVII} ^{LXXXVIII} le szálltunk^{LXXXIX} a kotsiról, 's nézésére mentünk; de már^{XC} az árnyékos kertet alább való állapotban találtuk, a' vadas kert pedig épen el vagy^{XC} pusztulva. Azért itt sokat nem mulatván, Kápolnán [Erzsébetkápolna, Pozsony vm.], 's Ziffer^{XCI} [Cziffer, Pozsony vm.] nevű helyen keresztül, a' hol a' Grof Palfianak^{XCII} pusztulásra hagyott nagy kastelyjok vagy^{XCIII}, a' leg szebb térségben, s igen^{XCIII} jól mivelte földek között Nagyszombatba értünk, 's a'^{XCIV} Sas vendégfogadóban szállattunk. Ebéd utánn meg nézegettük a' várost; mellynek igen kellemetes a' fekvése, a' Tirnava vize folyja által; az utzáji tiszták, 's kivált^{XCV} a' főbbekben jó epületeket lehet látni, mindenik szegleten negy^{XCVI} szegletet formal a' bastyaja vagy is azon fal, melly^{XCVII} körül veszi, helyel közzel alaton, hegyes vagy tsonka tornyokkal vagy^{XCVIII} felékesítve. A' sok templomok közzül csak a' káptalan templomát nézhettük meg. A' káptalanbéli urak székjeiknél a' fal régi, de szép szőnyegekkel van^{XCVIII} be fedve, mellyeket még Hunyadi Mátyás király' ajándékának^{XCIX} tartatnak. Láttuk az Invalidus katonák' tágas lakásokat is melly a' sokféle volt seminariumok épületje volt

⁹¹⁶ KORABINSKY, Johann Mathias: Geographisch-historisches und Produkten Lexikon von Ungarn, Pozsony, Weber és Korabinsky, 1786

régenten. Egy Mangolt nevű posztóval kereskedőnek házában két felyül írások^C olvastatnak; az első Tacitusból: Rara illa temporum felicitas, ubi, quae velis sentire, et quae sentis, dicere liceat. A' második: Ex pace securitas, ex securitate divitiae, ex divitiis voluptas, ex voluptate ruina, ex ruina pauperitas, ex pauperitate miserá. Kerestük Szabó András püspök urat, de nem találtuk oda haza, Pereszlény [Hont vm.] nevű helységbe menvén egynéhány napra; de meg néztük lakását, a' mellyben a' számos könyvekből álló bibliothécája meg érdemli a' látást. Nagyszombat, ugy tetszik, a' gyümölts dolgában szükségét lát, mert csak némelly^{CI} magyar emberek által árultatott, mellyek egészen el^{CII} voltak lepve a' vevők által.

Valami negyedfél óra tájban ki indulánk^{CIII} Nagyszombatból^{CIV}, 's igen jól tsinált utakon^{CV} Nyitra felé hajtottunk. Közelítvén a' Vág vizéhez, egy szépen meg nyírt fűz fa^{CVI} alléval^{CVII} tisztelkedő töltésen utaztunk. Az ut bal részén láttuk Leopoldvára nevű nem igen nagy erősséget. Lapos térségen fekszik.^{CVIII} A' nevét I.^{CIX} Leopold Tsaszártól nyerte, a' kitől 1665 esztendőben építtetett a' Törökök ellen, midőn ezek Vág-ujhelyt^{CX} el foglalták, a' bastyai^{CXI}, a' mennyire ki lehetett venni, jó állapotban^{CXII} vagynak most is. A' benne levő katona-házokban a' frantzia foglyok tartatnak. A' Vág vizén, (melly egyik a' nagyobb folyói^{CXIII} közül Magyar Országának, de a' melly^{CXIV} a' sebessége miatt áradás' idején nagy károkat szokott okozni,) egy igen hosszú, de igen rosszúl épült hajón mentünk által. Partjain^{CXV} sok deszkákat, séndelyeket, épületnek^{CXVI} való fenyő fákat, mellyek a' felső tót vármegyéből talpokon eresztetnek le, a' vízben pedig több malmokat láthatni. Mindjárt a' vizen túl fekszik Galgócz Freystadt^{CXVII} [Galgóc, Nyitra vm.]. Egy gyönyörű sziklás hegyen^{CXVIII} van építve Erdődi Grófnak ékes kastélyja^{CXIX}, 's^{CXX} az alatta levő kies kert, melly azon a' tájon minden egyéb kerteket meg előz szépségével. Vagyon itt a' Szürke Barátoknak is klastromjok. Itt, a' nap már hanyatlani kezdvén, sokáig nem mulathattunk, hanem, mihelyest szert tehattunk a' pósta lovakra, el indultunk, 's hallhatatlan rosz homokos 's egyenetlen utakon, alkalmas későn be értünk Nyitrára, s az Arany Koronához szállattunk. El voltak itt egy kitsinyen kívül minden szobák foglalva, mivel épen^{CXXI} sedriak tartattak. De^{CXXII} a' szomszédban^{CXXIII} lakó úr oda engedte szobáját, mert ő, ugy mond, éjfél utánn mindgyárt^{CXXIV} meg indul. Kérdésünkre, hogy miért hagyná épen olly későre a' dolgot azt felelé, hogy éjfel^{CXXV} előtt tizen egy és 12 óra között nem fogna bé az ezen tájékú kotsis, reájok^{CXXVI} szállván eme babonás szertartás elejkről, a' kik ezen idő kort a' boszorkányok 's késértetek' meg jelenése' idejének tartották. Szánni lehet valóban tudatlanságokat.

26^{banCXXVII} reggel meg fordulván a' piatzon^{CXXVIII}, észre vettük, hogy itt is a' tót nyelv uralkodik.^{CXXIX} [Minek utánna a' Szarvas vendégfogadás' lovait] egész Motesitzkig [Felsőmotesitz, Trencsén vm.] meg fogadtuk, el mentünk a' Vármegye házába, 's meg tiszteltük Batskádi Vitz^{CXXX} Ispán Urat. Innét fel mentünk a' Várba, mellynek egy maganosan^{CXXXI} álló hegyen való fekvése különösen szép, de a' fel menetel egy kevesé meredek, 's azért alkalmatlan, – Azért az^{CXXXII} vissza tetszik az embernek, hogy a' kapu alatt, melly egy püspök' lakó helyébe^{CXXXIII} vezet, lévén a' tömlözt, a' rabok lábain tsergő lántzok és a' falakon a' beklók^{CXXXIV} etc. (a mintt mondják) – azért meg is minden nap kétszer fel mennek az alsó városból a' kanonokok a' várban levő^{CXXXV} templomba^{CXXXVI}, mellyet^{CXXXVII} meg Gysela, Sz. István felesége építtetett. Hogy igen régi meg mutatja a' belső alkotása. Az oltárok majd kisebb majd nagyobb magasságú^{CXXXVIII} helyen állanak. Kivált a' keresztelő kút^{CXXXIX} régi időkre mutat. Gotthusi^{CXL} munka, s a' 12 Apostalok képei vagynak körös körül ki tsinalva rajta. A' templom öszve vagyon ragasztva a' Püspöki Residentiával. Ezt egészen meg jártuk, 's a' szép ki látáson, melly onnét vagyon, gyönyörködtettük^{CXLI} szemeinket. Már pusztulni kezdett ezen jeles lakás, de a' mostani Püspök Úr ujra helyre állította. Kár, hogy magához a' Püspökhöz nem volt szerentsénk; mert el ment valamellyik jószágára. Ezen epületen kívül még egy kisebb van a' várban való fel menetnél, mellyben a' Püspök Úr maga költségén 12 ifjakat neveltet, 's étellel ruházattal ki tart. Meg neztük az első városban a' Barátok' Templomát is. A^{CXLII} Város' Temploma nem régen el rontatván a' tűz

által most a' Piaristák' Temploma a'^{CXLIII} Plebania Templom; két toronnyal, 's szép fekvésével diszeskedik. Mellette vagynak mindjárt az iskolák. – Még dél előtt ki rándultunk a' nem meszsze levő zobori hegyre [Zobordarázs, Nyitra vm.], a' hol a' Kamaldulensis, vagy Néma Barátok' volt klastromokat' meg tekintettük. A' felmenetel egy kevese alkalmatlan a' rossz ut miatt. Fenn az épületek egy erdő kerülő vadászra vagynak bízva, mivel a' szerzetesek József Tsaszár' parantsolatjából el oszlottak.^{CXLIV} (A' Klastrom már veszni készült, de az idén új fedelet tsináltak reá.)^{CXLV} Az ajtó felett ezen esztendő számra mutató^{CXLVI} rendek olvastatnak ki metszve^{CXLVII}: SeMpIerno Deo saCrata eXVreXI – at lapsa rVrsVs qVoqVe forMa DeCorata haC refLoreo. Az az 1627 építettett, 's 1770 helyre igazítottatott. A' templomnak két oldaláról vagynak némelly képek írva a' falon, mellyeken^{CXLVIII} Romualdus, Benedek,^{CXLIX} Zoroardus 's más remetek' eletekből némelly^{CL} tselekedetek adatnak elő. Mind a' két reszről be járás^{CLI} vagyon a' kertbe, a' hol mindenik szerzetesnek különösen két szobája 's egy kapolnája volt el kerétve. A' felyül írás az ajtókon ez: Solitudo o sola beatitudo; és: Silentium o anima solatium. Többi forrás kutak között meg erdemli az említést az, mellyet H. Rákótzai Ferentz építetett^{CLII} a' kertnek leg felső részén, a' melly igen tágos, fāragott képekkel vagyon fel szépítve, de valamint a' többiek: úgy ez is veszni indul. Valóban^{CLIII} a' hely igen szép és, noha talán az ilyen élet' nemének vissza állítását^{CLIV} nem lehet a' társaságban elő emberek közé (a' hol kinek kinek kötelessége, a' munkával való haszon szerzés) óhajtani: de azt még is szabad leg alább kívánni, hogy az ilyen helyek emlékezet' okáért ne^{CLV} adassanak egészen által a pusztulásnak. Zoborból vissza térvén a' szülő^{CLVI} 's gyümölsős hegyek között Nyitrára, ebédhez ültünk^{CLVII}, 's az utánn tovább folytattuk Szeptentz Ujfalu [Szeptencújfalu, Nyitra vm.] felé utunkat.

Általján fogva^{CLVIII} lehet mondani, hogy Nyitra Vármegyében roszzsak^{CLIX} az utak. Tapasztaltuk azt mi nem tsak Galgotztól fogva Nyitráig, de Septentz Ujfalu felé is. Több tót faluk között botorkálván, Bodokra [Felsőbodok / Nagy-Bodok, Nyitra vm.] jutottunk, a' hol a' Gr. Berényieknek szép kastelyjok szép helyen fekszik. Épen akkor indultak ki innét a' Szerdahelyi Püspök testvére s Gróf Pongrátné^{CLX}, ezek utánn tartván tehát szerentsésen el értünk Szeptentz Ujfaluba. Nagy szivességgel fogadtak az Atyafiai, kivált a' György Úr mindenben^{CLXI} kereste kedvünket. A' kastely igen nagy ki terjedesű, 's a' hazi készület is szép benne. A' Testvérek Consiliarius Szerdahelyi Pál Urat ki véve, mind otthon voltak, 's az^{CLXII} édes Annyok' halála utánn meg akarván osztozni. [!]

Más^{CLXIII} napot itt töltöttük, 's bėjártuk a' szomszéd kis erdőt és a' szép gyümölsős kerteket, mellyeknek^{CLXIV} egyikében a' spalierek teli gyümölsű szilva fákból állottak. Untig terem benne a' füge, dinnye, 's a' sok nemű^{CLXV} körtvély.

28^{dikban} reggel a' misének hallgatása^{CLXVI} utánn^{CLXVII} Motesitznak indultunk. Utunkban több uraságok kastelyja^{CLXVIII} tüntek szemünkbe, ugy mint: Tavernikon [Tavarnok, Nyitra vm.] a' Gr. Tranunoké^{CLXIX}, Koroson [Nyitrakoros, Nyitra vm.] Gróf Berényieké, Bánon^{CLXX} [Bán, Trencsén vm.] Gr. Illésháziaké. Itt még lovaink ki pihenték magokat, meg néztük a' helységet, melly^{CLXXI} igen tágos. Épen akkor jöven ki az emberek a' templomból, láttunk az aszszonyi tót viseletet, melly különös^{CLXXII} ümög helyett egy^{CLXXIII} hón alig^{CLXXIV} érő rantzba szedett fejér ruhájok van,^{CLXXV} és ez^{CLXXVI} alatt pedig be füzni való lajbli formájú^{CLXXVII} [mellyre] valójok, a' fejekről fejér takaró függ, 's derékban^{CLXXVIII} egy tzifra bőr övvel^{CLXXIX} le köttetik. A' Templomot itt is valamint több más helyeken, el rutitja az igen vastag 's rövid torony. Dél utánn egy órakor^{CLXXX} többi között Desseritz^{CLXXXI} [Dezsér, Trencsén vm.] alkalmas helységen keresztül el értünk Motesitzre [Felsőmotesitz, Trencsén vm.]. Ki nem lehet mondani, mi örömmel fogadtattunk az öreg szép Anyának kivált könyvek tsordultak áldás adása között szemeiből^{CLXXXII}. Most épen 86 esztendő. Víg kedvű, jó az emlékezete, lábai birják, jól lát, jó izüen eszik, el jár a' hazi gyönyörű kapolnába; de a' mi kár, már nehezen hal, 's^{CLXXXIII} a' szavát el vesztette. A' kastely meg haladja^{CLXXXIV} szépségével valamennyieket^{CLXXXV}, mellyeket ezen a' [tájon láttunk]. Fallal 's árokkal, 's

a^{CLXXXVI} kapunál vont híd[al] [vagyon körül véve], ez és az [épület] között [a'] gyönyörű [gyöpen] szép gumoltses fák ültetettek^{CLXXXVIIICLXXXVIII}. A' szobák sokak, tágosak^{CLXXXIX}, szép készületűek. A' kápolna jókora, két óltár van^{CXC} benne; a' nagyobbik allja fekete 's vörös marványból áll. A' kissebbiknek képét melly a haldokló Krisztust ábrázolja, Maurer kép író Bétsben 800 f. rajzolta. Motesitznek^{CXCI} felettébb szép a' környéke. Egy részről^{CXCII} szép erdőkkel^{CXCIII} bé ültetett magas hegyek, ezek alatt több patakoktól keresztül kasúl^{CXCIV} folyt rétek, más részről a' jól^{CXCV} mivelt szántó földek, mellyek többi között, káposztát, hajdinát, kölest teremnek^{CXCVI}, veszik a' helységet körül. Vagyon egy igen hasznos szép^{CXCVII} sorokra szedett gyümölsös^{CXCVIII} kert is a' kastélyhoz közel. Az alléek^{CXCIX} jobbára törpe körtvély és alma fából állanak, mellyek kivált az iden rakva vannak a' szép gyümölses; ezen kívül vagynak sok nemű gömbölyű zöld 's^{CC} vörös színű, és közönséges szilva és^{CCI} dió fák. Az idén minden gyümöls bõven termett; azért van is dolga az aszalásnak. Az aszalt gyümölsből, egy esztendőt a' másikba véve három ezer forintot vesz bé az uraság. A' szilvának köblét 9 forinton, a' dióét pedig 4 forinton veszik a' kereskedők, mellyet Morvába visznek el adni^{CCII}. Vagyon is egy helyesen epült aszaló, és szinte ugy^{CCIII} különös formára epült téglá verő^{CCIV} is^{CCV} a' helység végén.

29^{dikben} Az ifju Motesitzky Pál Urral Trentsinbe indultunk. Jó mindenütt az út, és a' szép erdők, rétek, mellyek teli valának a' sarjú baglyakkal^{CCVI}, a' sok tsergedező tiszta patakok, a' le tsüggő kősziklák^{CCVII} gyönyörűségé^{CCVIII} is teszik^{CCIX}. Egy órányira esik, egy magas hegyekkel körül vett völgyben, Gróf Illésházi határában Töplitz^{CCX}, 's a' Trentsini nevet is viselő^{CCXI} Ferdő [Teplitz / Trencsén-Tepla / Hólak, Trencsén vm.]. Vagynak nyoltz külömbféle^{CCXII} ferdő helyek, mellyeknek mind uj uj forrási vagynak, mellyek majd nagyobb majd kissebb melegségűek. Egy többi között a' forró viznek melegségét is meg halatta^{CCXIII}, t. i. 90 gradítsúnak mondatik lenni, és tsak a' három hideg forrasok bele eresztésével^{CCXIV} lehet hasznát venni. Mindenikre reá vagyon magyarul, tótul, németül irva, minémü emberek fördésére szolgálnak. Mindenik háznak is bizonyos tzimere vagyon, hogy a' benne lakókat könnyen fel lehessen találni. De a' szörnyőség, hogy a' szállások olly igen drágák. Egy paraszt háznál lévő ronda szobáért egy hétre közönségesen négy forintot, az Uraság vendégfogadójában pedig három forintot^{CCXV} kell fizetni. Az ide való Seitler nevű orvos sok, tsudálatos Curákat számlált elő hoszsu sorokban. A' szerint egy betegség 's seb sem volna^{CCXVI}, mellyből^{CCXVII} ezen viz' erejével ki nem lehetne gyógyulni. Most jobbara tsak Lengyel urak 's aszszonyok élnek a' fördővel^{CCXVIII} kik Hazájokon kívül itt tengődnek hat 's több holnapok alatt. Meg látogatják egyebbiránt^{CCXIX} a' ferdőt Morvából, Silesiából^{CCXX}, 's Tseh Országból is.

Teplitzről^{CCXXI} a' sok szelíd erdők, a' mész kőből^{CCXXII} álló kősziklás hegyek között, majd^{CCXXIII} ismét az utról is meg látható uraságok' kastélyjainak^{CCXXIV} szemlélésével gyönyörködtetvén szemeinket, Trentsinhez közelítettünk^{CCXXV}. Vág vize ujra előttünk termett, közel mindjárt a' tulsó partjához egy szép hegy oldalában látzatott Skalka^{CCXXVI} [Skalkaujfalú / Nemesújfalú, Trencsén vm.] nevű kastély. Ez valaha a^{CCXXVII} Jesuiták' mulató helyek volt, kik Trentsinben tanítottak. Azon hegynek másik kőszálás részin Trentsin^{CCXXVIII} felé áll egy két tornyos szép Templom, a' melly mellett, a' mint a' hagyomány tartja, volt Benedek^{CCXXIX} Remetének barlangja.^{CCXXX} Ennek a' Zobor hegyen^{CCXXXI} lévő^{CCXXXII} képe alatt illyen írás olvastatik: S. Benedictus Eremitia et Martyr e rupe Skalka prope Trentsinium in flumen Vagum ab Ethnicis Latronibus praecipitatus 1012.

Trentsin Vára egy igen magas kőhegy^{CCXXXIII} tetején vagyon építve; kerítő kő falai reszint fenn-állnak ugyan még most is, de a' belső épületek már veszni indulnak. A' mult télen uralkodó erős szél le szaggatta a' vár' fedelét is, 's szinte a' Vág' partjára le vitte; így nem sokára tsak a' dűledékjei fogják mutatni, hol állott. Gróf Illésházihoz tartozandó. Az alatta éjszokról epült királyi város igen kitsiny,^{CCXXXIV} azért tréfából azt szokták felőle mondani, ha egy hat lovas hintó egyik kapun be megy Trentsinbe, a' főljártár már ki^{CCXXXV}

jár a másik kapun. A' kapu felett, melly már dülőben vagyon, ez^{CCXXXVI} olvastatik a' Szent írásból: Nisi Dnus custodierit Civitatem, quis est, qui custodi[et] [illam]. Anno Domini 1573. A' házok sűrűen öszve vagynak építve, ugy hogy hat ház is áll egyetlen fedél alatt. Nem tsuda, hogy öt esztendő előtt a' tűz tsak nem egészen hamúvá tette, ugyan azért nyoltz esztendeig fel vagynak szabaditva minden contributio alúl. Az meg különös Trentsinben, hogy majd az egész várost be lehet akármi nagy esőben is szárazan jární, mert a' házok^{CCXXXVII} eleji^{CCXXXVIII} bolthajtásból állanak, mellyek alatt mind^{CCXXXIX} valamelly fedett tornáztban jár kél a' gyalog ember. – Meg érdemli Trentsinben a' látást a' Piaristák Klastroma^{CCXL}, melly hajdan a' Jesuitáké volt. Valamint ezen szerzet itt tartotta régenten a' novitiatust, ugy^{CCXLI} a' Piáristák is. Most 9^{zen} voltak. A' klastromban meg érdemlik a' látást a' sok ereklyék. A' klastrom mellett levő Templom egyik a' szebbek között Magyar Országban.^{CCXLII} Építettett a' 16^{dik} században, a' mint az ajtón levő felyül írás^{CCXLIII} mutatja. A' gyönyörű ki-festése ujjobb^{CCXLIV}; a' mellynek esztendő-számát^{CCXLV} magában foglalja a' Templom közepén^{CCXLVI} a' Jésus' neve körül levő írás: HoC saLVtare noMen sIne fIne LaVDetVr.^{CCXLVII} Meg akartuk Trentsin Varmegyei Vice-Ispány Priletzky Urat is látogatni, de épen a' Sedriában lévén, vele nem szólhattunk. Ebéd utánn más utat vévén, vissza indultunk Motesitzra. Az ut erre is jól tsinált volt. A' javítás Motesitzky Ur kötelessége, ugyan azért vámot is szed. Az utból ki térvén,^{CCXLVIII} el mentünk a' Kraszna dolina^{CCXLIX} nevű igen kies erdőekkel körülvett völgyben levő savanyú vízre; melly olly erős, hogy alig lehet inni. Tenta izt hágy az ital utánn. A' mint mondják, tökéletesen hasonlít a' Spah vízhez. Sok benne a' vas, és a' fojtott levegő aér fixus^{CCL}. Hireért hoztunk két korsóval belőle. Innét sok hegyeken által szerentsésen^{CCLI} haza értünk.

30^{dikban} délig Motesitzon mulattunk. Dél utánn utnak eredtünk, de tsak hamar kerekünk törvén, nagy bajjal értünk setét estve Bánba^{CCLII}. Éppen katona verbuválást tartott a' helység maga a' Plébánus Urnak búzdító prédikatiójára; mindjárt első nap közel tizen adtak kezét. Jutalom pénzt (Handgeld^{CCLIII}) az Uraság ajánlott.^{CCLIV} Egyszerre égi haború kezdődött nagy eső közben. Tsudálkoztunk, hogy még most is fenn állhat^{CCLV} az a' tudatlanságból származó^{CCLVI} vélekedés, hogy az erős harangozás által el lehet^{CCLVII} háritani a' veszedelmet. Ejtzaka^{CCLVIII} helyre igazittatván az eltörött, 's részint^{CCLIX} meg romlott kerekeket,

31^{dikben}^{CCLX} reggel meg indultunk. Mindjárt^{CCLXI} a' helység' végénél el kezdődtek^{CCLXII} az agyag kőből álló hegyek,^{CCLXIII} mellyek egy mást váltották, míg Ugrótnál [Kisugróc, Bars vm.] által nem mentünk Nyitra vizén. Eddig is elég alkalmatlan volt ugyan az utazás, de már most a' kövesebb^{CCLXIV} tartomány kezdődvén, még sulyosabbá vált. Dél tájba Fel-Faluba [Ófelfalu, Bars vm.] értünk. Itt ebédelni akartunk, de olly szegény volt mind a' két kortsma a' helységben, hogy meg tsak tojásra sem tehattunk szert, míg a Tsapláros maga ösztönéből^{CCLXV} el nem ment Bars Varmegye' Perceptor Majtényi Ur' házába, a' kinek kis aszszonya szívesen is fogadott, 's jól tartott. Ebéd utánn még keservesebb^{CCLXVI} utra jutottunk. A' kősziklás meredek hegyeken négy egész óráig rázódott, és majd e' majd ama' részre düledezett a' kotsi, úgy hogy sokszor ki kellett bátorság okáért belőle szállani. El estvéledvén Hochvies [Pálosnagymező, Bars vm.] nevű Sváb falúnál, meg akartunk hálni; de se magunknak se a' lovaknak nem találtunk helyet ezen nyomorúlt helyben, mellynek^{CCLXVII} egész határát még a' jég is a' mult hónapban^{CCLXVIII} annyira el verte, hogy leg kevesebbet sem arathattak, még is a' Kamarától tsak azt a' könnyebbülést nyerték, hogy az^{CCLXIX} elvetett gabonának mérőjétől négy garas engedtetik el a' contributióból. Ezen helységből az ut még rozsaszabb volt egész Pila [Dóczyfűrész, Bars vm.] nevezetű faluig; azért folyvást^{CCLXX} gyalogoltunk; ^{CCLXXI} mi épen maradtunk ugyan de a' kotsinknak főle meg akadván, egy fának ki nyuló erős ágába, egészen^{CCLXXII} félre görbedt és bizonyosan^{CCLXXIII} többször fel is dült volna, ha ketten nem jártak volna mellette a' lejtő felől. Pilán ismét nem találtunk másutt hálásra^{CCLXXIV} való helyet, hanem a' Plebanus Urat kértük meg az éjjeli szállás miatt, a' ki is

igazi keresztény szivességgel ajánlotta házát, 's vatsorával jól tartott mind magunkat, mind embereinket^{CCLXXV} minden jutalom el fogadása nélkül.

¹^{CCLXXVI} Septemberben jókor kotsira ülvén tovább folytattuk utunkat. Kellemetesebb^{CCLXXVII} volt már az utazás, mind a' szelídebb erdők, mind^{CCLXXVIII} a' tsordogáló^{CCLXXIX} patakok, és az egyenesebb^{CCLXXX}, noha még most is egyre köves ut miatt; míg végre Tsernovits mező városnál^{CCLXXXI} által menvén a' Gara vizén épült, kő halmokkal meg erősített hidon a' tsinált ország utra^{CCLXXXII} nem jutottunk. Közel a' városon túl^{CCLXXXIII} állanak az olvastó 's pörkolo hutak (Schmelz Hütten) a'^{CCLXXXIV} mellyekben a' Hodritsi már Schelmetzhez^{CCLXXXV} tartozandó bányákból az értzes köveket olvasztják.^{CCLXXXVI} Ezeket midőn Schelmetzről léssen a' szó, bővebben le fogom írni. Itt egy kevés időt töltvén mindeneknek, a' mennyire lehetett, meg vizsgálásában, tovább indultunk, 's be értünk Hodritsba [Hodrusbánya, Hont vm.]. Ez már Schelmetznek mint egy külső városa, noha egy mért földnyire is vagyon tőle. Míg a kotsisunk meg etetett eggyet^{CCLXXXVII} mást meg nézegettünk. A' szemnek igen tetszik látni a' kis házoknak a' hegy^{CCLXXXVIII} oldaláról a' magas fák között való^{CCLXXXIX} függését^{CCXC}; a' bányász embereknek az ő különös de szegény ruhákban való^{CCXCI} kis 's bé járások tetszik^{CCXCII}. Kivált^{CCXCIII} az úgy neveztetett^{CCXCIV} Kochwerkekben^{CCXCV} hol a' banya kövek öszve törettetnek; tetszik az utnak mind a' két feleről a' szépen^{CCXCVI} nevelkedő, majd a' felhőket^{CCXCVII} érő fenyő erdőknek ki terjedések; tetszik^{CCXCVIII} a' meredek hegyek és mély völgyekben a' vörös szint mutató kősziklás^{CCXCIX} [!] között is az utnak jósága. Ennek segítségével a' ki fáradott lovak is végre tsak ugyan be vittek Schelmetzre, a' mellybe való le ereszkedés igen sulyos vala. Ugyan is

Selmetz egy mély völgyben fekszik, az egy mást fel váltó magas hegyektől körül véve. Azért ha meszszebről^{CCC} nézi az ember, úgy tetszik, mintha a' házok meg másra^{CCCI} [!] volnának épülve. A' városnak dereka jól épült hazokból áll; de a' utzákan való járás igen alkalmatlan az egyenetlen kövek miatt. Ezek jobbára vörös színűek a' vas részek miatt, mellyet magokban foglalnak, ugyan azért a' vetemények is, p. o. a' kaposzta Selmetzben mind verhenyeges. Mi a' Szarvas Vendégfogadóban voltunk szálvá; a' mellyben itt is a' Verbungos katonák szokások szerint nagy tombolással akarták meg kedveltetni a' katona életet.^{CCCI} Mindjárt ezen ház előtt vagyon egy tágos kő kávéval szépen bé kerített kút, a' mellybe szüntelen tsordogál egy tsatornából a' víz. Mellette három nagy hordók teli vízzel állanak vörös deszkákkal bé földve a' kotsikon, hogy égés idején készen légyen a' víz az oltásra.^{CCCI} Ehez egynéhány lépésre áll oszlopok felett a' Szent Háromságnak kellemetes izzel épült statujája^{CCCI}. Közel ide vagyon a' Tótok' rézzel fedett, és most ujjonnan kívül belül ki tsinosított^{CCCV} temploma. Ellenben által épült gömbölyű formában, torony nélkül, de finom gusztussal^{CCCVI} az Evangelicusok' Oratoriuma. Az ajtó felett ezen esztendő számot ki ejtő versek^{CCCVII}: Caesare FrancIsCo eXtrVCta sVreXI seCVnDo, Aere eVangeLICO rIte saCrata Deo. – Látást érdemel a' Piaristak' Klastroma is, a' mellyben két Professor Urakat meg látogattunk, és a' mellette levő Német^{CCCVIII} Parochiale Templum; a' mellyben éppen azon vasárnap, hogy misét halgattunk, tartatott nagy musika' hangozása^{CCXCIX} között^{CCCX} a' könyörgő ajtatosság a' hadnak szerentsés folytatásáért. Szépéti a' Várost még a' dél felől^{CCCXI} egy magas hegy' tetején álló Vár, a' mellynek tornyában szoktak jelt adni a' harangra való ütással a' bányákban dolgozóknak, t.i. hajnali négy óra előtt, 's déli 12^{CCCXII} órakor a' melly időkben váltják fel magokat a' munkások. Vagyon még egy régi vár a' városban éjszak felől^{CCCXIII}, melly már dülni készül, 's a' mellyről azt tartja a' hagyomány, hogy valaha a' Templariusok' lak-helye lett légyen.

Minekelőtte annak előszámlálásához kezdjek, a' mit a' Bányák dolgában láttam, tsak azt említem^{CCCXIV} hálaadatosságból, hogy mindennek^{CCCXV} szemesebb^{CCCXVI} 's könnyebb meg-visgálására leg inkább Gr. Pálfi Ferdinánd Ur⁹¹⁷, a' ki ott helyben a' Bányászti tudományt

⁹¹⁷ PÁLFFY Ferdinánd (Bécs, 1774 – Bécs, 1840) bányamérnök

úzi, adott legszebb alkalmatosságot; ugyan is ő^{CCCXVII} háromszor küldötte el hozzánk önként^{CCCXVIII} lovait, hogy meszszebbre^{CCCXIX} is ki rándulhassunk; ő adta mellénk Szala Vármegyei születésű tudos Moger Károly^{CCCXX} Practicans Urat⁹¹⁸, a' ki mindeneket örömezt 's faradhatatlanul meg mutogatott, 's meg magyarázott. Volt szerentsénk kétszer szembe lenni Báró Podmanitzky Urral is, a' ki Gróf Rádaival 's számos Magyar 's Erdély Országbeli Nevendék Nemes Ifjakkal tanulják a bányászti tudományokat.^{CCCXXI}

A' Selmetzi Bányákról

2^{dik}^{CCCXXII} Septemberben^{CCCXXIII} reggel^{CCCXXIV} Moger^{CCCXXV} Urnak társaságában^{CCCXXVI} egy Hutmannál^{CCCXXVII} t. i. a' munkásokra vigyázóknál bányász ruhát vévén magunkra, őt világító gyermekekkel eggyü[tt] az úgy nevezett^{CCCXXVIII}^{CCCXXIX} Glansterberger főbejáratnál (Hauptgang) a Pacher Erb-Stolnára^{CCCXXX} mentünk. Németül: wir sind angefahren.

Mindenek előtt szükséges tudni ezen két nevezetnek Stolna, és Schacht értelmét. Stolna az, a' midőn az ut a' föld alatt^{CCCXXXI} hosszában előr[e]felé (horizontaliter) vezet;^{CCCXXXII} ha pedig perpendiculariter mint valamely kutban lajtorjában kell le szállani, Schachtnak neveztetik. Annak is, ennek is több oldal-ágai vagynak^{CCCXXXIII}^{CCCXXXIV} külömségül tehát a' fő vagy anya minát Erb-Stolnának^{CCCXXXV} vagy Erb-Schachtnak^{CCCXXXVI} hívják, a' mellybe a' többekből öszve hordatik az értzes kő, 's vagy kötelekre kötött^{CCCXXXVII} hordókba rakatván^{CCCXXXVIII} Brems nevű^{CCCXXXIX} machina által melly a' mélységben vagyon, 's a' víztől, mint^{CCCXL} valamely malom, hajtatik; vagy^{CCCXLI} a' föld színén lévő tsigák' segítségével^{CCCXLII} (Gapel), mellyeket lovak forgatnak, fel huzattatik; vagy pedig a' Stolnában a talitska forma taligára is (Hund) rakatik, 's a' munkások által fel tolattatik^{CCCXLIII} (die eingebrochenen gänze werden aufgetrieben).

Bé mentünk tehát a' bányákba a' glansterbergi fő járásnál^{CCCXLIV}, a' mellynek eleje ki volt több ölnyire boltozva, hogy bé ne szakadjon; tovább,^{CCCXLV} vagy meg volt a' járás' föle gerendákkal támogatva, vagy pedig a'^{CCCXLVI} hol elég erős a' kőszikla, úgy hogy nem lehet tartani a' bé düléstül, pusztán minden tartalék nélkül vagyon az üreg. Illyen különböző állapotban, majd egyenesen^{CCCXLVII}, majd meg görbedve az alaton hely miatt 236 ölet mentünk, 's egynehány kő táblákra akadtunk, a' melly I. Ferentz Joseph, Leopold, II. Ferentz^{CCCXLVIII} a' Stolnában való lételekre' emlékeztetik az embert. Itt valami kevesselejjebb ereszkedvén, ismét 200 ölnit jártunk, és az úgy neveztetett Elisabetha-Erschahthoz^{CCCXLIX} értünk, a' hol a' Brems nevű^{CCCL} igen mesterséges alkotású machina által az értz föld színre^{CCCLI} hozatik. Itt, noha tsak észre-vehetetlenül^{CCCLII} hajlott az ut le felé, még is már 171 ölnyi^{CCCLIII} mélységre voltunk a' földben^{CCCLIV} épen a város alatt. Innét meg mélyebben vagy más mellékes utakra is lehet menni^{CCCLV}^{CCCLVI}, úgy mint a' Ferentz Stolnájába, a' mellyből^{CCCLVII} Selmetznek minden bányájiba el visz az ut, úgy mint: Maximiliani, stephani, Theresie, Amalia 's Wind-Schachtba, Siegilsbergbe, sőt^{CCCLVIII} Hodritsba is, noha jó egy órányira esik a' várostól.

Ezek mind Királyi bánya üregek, [de vagynak Privatusoknak is, p. o. Gerhám Familiának] éjszak felé bányájok (Gewerkschaftliche Grabe), a' mellyekbe hogy a' királyi munkások, 's^{CCCLIX} viszontag ne jöjjenek, határok (Markstaat) vagynak szabja^{CCCLX} [!]. – A' Munkások a' föld alatt két-félék; a' zsoldos munkások, a' kik bizonyos meg határozott pénzért a' haszontalan kövekben utat vágnak. Láb számra fizettetnek minden 14^{dik} napon,^{CCCLXI} úgy adván előkbe a' munkát, hogy hetenként ne dolgozhassanak 2 forint árúnál többet, se egy tallérnél kevesebbet^{CCCLXII}, és^{CCCLXIII} a' mi több, ezen pénzből kell^{CCCLXIV} magoknak fizetni a' lámpás faggyut^{CCCLXV}, és a' puskaport, mellyel a' kövekben utat törtnék.

⁹¹⁸ MOGER Károly (? – Kolozsvár, 1808) Zala vármegyei születésű mérnök, később a kolozsvári liceumban a természetrajz, a technika és a kémia tanára

Az Értz-törők ellenben a^{CCCLXVI} munkájok által szerzett értzek' érdeme szerint veszik fizetéseket, hasonlóképen minden 14^{dik} napon. Ezeken kívül vagynak még az értz-hordók, utisztogatók, 's a' vizi gépelyek^{CCCLXVII} mellett foglalatoskodók, s. a. t. 'S mind ezek^{CCCLXVIII} a' reggeli, 's nappali, 's az éjtzaki munkásokra osztatnak fel. Az első reggeli 4^{CCCLXIX} orától fogva déli 12 óráig, a' második-rendbeliek, déltől fogva dallesti 8 óráig, a' harmadik-béliek szükség idején esti 8^{tól} egész reggeli 4^{CCCLXX} óráig dolgoznak. Ezen munkásoknak jobbára igen halavány sárga a' színek. Mi ezt a' regett levegőnek, 's a' súlyos munkának tulajdonítottuk; de e mellett még azt az okot is hallottuk, hogy mivel^{CCCLXXI} minden 14^{dik} napon vesznek az emberek fizetést, akkor közönségesen^{CCCLXXII} le iszszak magokat, a' többi napokon pedig jobbára koplalnak, mert a' fizetéseknek igen könnyen végére j[ár]hatnak.

Tovább nem akarván maradni a' Stolnába, más utnak, a' melly ki felé vezetett, indultunk. Tsudalkozva neztük jövet a' Régieknek 192 ölnyire^{CCCLXXIII} a' természetlen kősziklákban (Taubgestein) vésővel tsinyosan faragott utjokat, a' nélkül, hogy értzre találtak volna; pedig a' Kalauzaink^{CCCLXXIV} vélekedések szerint, lehetetlen, hogy egy ember puskapor' segítsége nélkül (a' melly még akkor fel nem volt találva) egész esztendő által egy ölnyinél többet törhetett volna. Hihető, hogy ezen súlyos munkára tsak a' rab-szolgák fogattattak Ad fodinas damnati^{CCCLXXV}. Így 8^{CCCLXXVI} orától fogva 10^{ig}^{CCCLXXVII} tartó homályos utazásunknak végét szakasztván, ki jöttünk a' nap világra.

Ki vetközven bányász ruhánkából, 's a' Várost^{CCCLXXVIII} meg járván Gróf Pálfihoz mentünk,^{CCCLXXIX} hozzá lévén ebédre hivatalosak.

A Selmetzi értzeknek el készítése

Mindjárt dél után ki kotsztunk az értz-mivelő színekbe. Először^{CCCLXXX} is meg néztük, mi történik a' föld alúl ki hordott értzekkel. Ezeket egy tágos szobában sokféle erős, erőtlen 's fogyatkozott öregek^{CCCLXXXI} kalapátsol^{CCCLXXXII} el törögették, 's az értzet magokban foglaló tisztább 's látható részeket^{CCCLXXXIII} félre tétetvén egyenesen^{CCCLXXXIV} az olvasztó színekbe küldettek.^{CCCLXXXV} A' más rész pedig, t. i. az értzekkel még meg terhelt^{CCCLXXXVI} kövek a' törő malmokba (Pochwerke) vitetnek, 's^{CCCLXXXVII} a' sok^{CCCLXXXVIII} kalapatsok által, mellyeket^{CCCLXXXIX} a' viz hajt, porrá zuzatnak. Ezen^{CCCLXXX} értzes por egy arasztnyi szellességű^{CCCLXXXI} deszka tsatornába^{CCCLXXXII} botsattatik (es wird geschlämmt), itt a' viz a'^{CCCLXXXIII} port el viszi,^{CCCLXXXIV} 's a' szomszed tsatornába^{CCCLXXXV} hajtja; az arany, mivel leg nehezebb^{CCCLXXXVI}, természet szerint a' tsatorna fenekén ki terített pakrotzra le üllepedik, utóbb ez ezüst, végre az ólom. Ezek a' részek más munkások által egy medentzébe öntetnek, 's a' beléje vett vizben^{CCCLXXXVII} addig mosattatnak, míg a' nehezebb értz-részek a' fenékre szálván, a' víz le botsattatik, 's a' tiszta értz félre tetetik, hogy meg olvasztathassék.

Az értzek' olvasztásokról

Az értzek' olvasztásához Selmetzen két féle színek^{CCCLXXXVIII} vagy hutak vannak. 1. Az ólom-huták^{CD}, a' mellyben a' tiszta, látható értz részek, p. o. az ugy neveztetett Bleiglanz⁹¹⁹, és a' törő 's usztató malmokból^{CDI} szedett értzek olvasztatnak meg. 2. A' durva értz-darabokat^{CDII} olvasztó huták. Illyen volt a' Tsernovitzi^{CDIII} is. Tudni illik az értzes kövek,^{CDIV} méz vagy vas követ adván közibe a' tűz nagyobbodása miatt^{CDV}, tüzes kementzékbe hányattatnak, mellyekben a' viz által mozgásba hozott^{CDVI} temérdek fujtatók szörnyen nevelvén a' tüzet 12 's több óra mulva, folyóvá teszik az^{CDVII} értz részeket, az után egy részről a' durva salak foly ki, más részről pedig egy, a' földbe ásott edénybe az^{CDVIII} értz (melly [Kochlechnik] neveztetik). Itt meg hülvén, mivel még^{CDIX} kenköves,

⁹¹⁹ galenit (ász.)

arzenikus^{CDXCXI} 's több más részek vagynak az arany 's ezüstel, egy más hutában kétszer háromszor is meg pörköltetnek (Rösten); hogy a' lassú tűz által egy része a' kénkönek ki gőzölögjön, a' meg maradt része pedig a'^{CDXII} nemtelenebb részekhez szegődven calcináltassék. Idő mulva másodszer (anreichern) 's neha harmadszer is meg olvasztatnak (Frischarbeit^{CDXIII}) 's újra egy részről le foly a' salak, a' másik pedig t. i. az arany és az ezüst a' szomszéd vasfazékba eresztetik, a' mellybe előre ólom öntetett, hogy az említett folyó értzek a' természeti^{CDXIV} atyafiságok vagy egyenlőségek miatt öszve futnak; azután^{CDXV} bizonyos edényekbe^{CDXVICDXVII} öntetvén,^{CDXVIII} Körmöztre el küldetnek, hogy^{CDXIX} az arany 's az ezüst az ólomtól, utóbb az arany az ezüstől a' választó^{CDXX} viz által el választassék egy mástól. De tudni kell, hogy mindenik ilyen értz darabból egy részetske előbb a' Schelmetzi Probiert vagy Schiedgaade nevű hivatalba vitetik, hogy szamba lehessen venni, mennyi aranyt 's ezüstöt fog azon massa adni.

Mi is voltunk azon epületben, a' hol a' próba kitsinybe^{CDXXI} tétetik, sőt magunk is tettünk ilyen próbát^{CDXXII}, a' manipulatio látásáért. Vittünk t. i. magunkkal két nemű stuffakat; egyik darab gazdagabb volt az ezüstben (Weichgewächs), a' másik ólommal nagyon öszve volt vegyítve (Röschgewächs). Mind a' kettőből^{CDXXIII} egy mértéknyit vettünk,^{CDXXIV} előbb porrá törvén a' második stuffát, 's olommal öszve kevervén, hogy az ezüst öszve keveredjék vél[e] egy kis tserépbe^{CDXXV} a' tűzbe tettük. Fél órányi olvasztás után folyová lett az értz. Ki vettük tehát vas fogóval, és egy^{CDXXVI} fél dió hejnire^{CDXXVII} lukasztott vas üregekbe öntöttük. Minek utának meg hült, láttuk, hogy a' salak olyan színben, mint a' gyánta, az értzet körül veszi; ezt tehát le veregetvén, a' hátra maradt értzet, egy meg pörkölt tsontból készített tserépekbe (Kapelle) tettük, hogy az olvasztás után, az ólom részek ezen tserépnek porhanyós részeibe vegye magát, 's az ezüst tisztán felyül maradjon. Ugy is lett, és ki tetszett^{CDXXVIII}, hogy az^{CDXXIX} első darab^{CDXXX} öt, hat annyi ezüst^{CDXXXI} [!] adott, mint^{CDXXXII} a' második. – Az arannyal^{CDXXXIII} vegyített ezüst szemek^{CDXXXIVCDXXXV} egy kised alól gombolyú, 's tső formába^{CDXXXVI} ki nyuló üvegbe^{CDXXXVII} melly választó vízzel meg van töltve eresztetnek^{CDXXXIX}, 's az üveg' bizonyos ideig a' tüzen tartatik, míg t. i. az ezüstet a' választó viz magába veszi; az aranyak még barna színe^{CDXL} vagyon, de ha magánosan egy uj tserépbe a' tüzen tartatik, meg nyeri a' természetes sárga színét. A' választó viz is, melly magában foglalja az [ezüst részeket, tüze tétetik egy edényben, 's addig melegítettik, míg] a' vizes részek ki párognak, az ezüst tisztán hátra maradván. Mind ezeknek meg mutathatására elegendő készülettel^{CDXLI} botsátott el a' Selmetzi^{CDXLII} Tisztviselő Pissl Ur.

3^{dik} Septemberben jó reggel ki rándultunk valami fél óra járásnyira a' Stephani Schachtba. Ez bővelkedik most leg több 's leg gazdagabb ezüst értzekkel. A' Hutmann hajlékába bányász ruhába öltözvén, le mentünk a' föld alá lajtorjákon.^{CDXLIII} Igaz^{CDXLIV}, hogy félre kellett tenni a' félelmet, 's szükség volt a' szemesség, de olyan jó vigyázók között nem lehetett tartani a' veszedelemtől. Mi tsak az első osztályig (bis zum 1sten Lauf) szállattunk le 24 lajtorjákon, 27 ölnyi mélységre. Menet közt kétszer hallottunk lövést a' föld alatt.^{CDXLV} Hallottam már előre, hogy a' puska por által törik a' bányákat; de még magamnak nem képezhettem a' munka' módját: azért előre meg izenvén érkezésünket, el mentünk egy munkáshoz, a' ki már közel egy jó arasznyi^{CDXLVI} lyukat ásott az értzes kőbe^{CDXLVII}; jelen voltunk, a' mint a' puskaaporos stanitzlit beléje tette, de el költöztünk^{CDXLVIII}, midőn az agyagos földből tsinált dugaszokkal kezdette fujtani; míg azután tsinálta fel egy kénköves^{CDXLIX} veszszőre^{CDL}, a' mellynek egyik fele egész a' puskaaporig ért, a' kénygyertyát; ezt meg gyújtván, a' munkás is el sietett. Lassanként addig égett a' veszsző, míg a' puskaaporig hatott a' tűz; így a' nagy erő által egy jókora darab értzes kő,^{CDLI} rugódott ki egy puska lövésű ropogás között a' helyéből^{CDLII}.^{CDLIII} Így folytattatik tovább is a' munka szörnyű fáradsággal: meg ajándékozván a' szegény dolgozót, azon helyen ismét ki jöttünk, a' hol le mentünk. Ugyann is fáradságos 's haszontalan is lett volna azon mélységbe ereszkedni, a' hol

leg alul dolgoztak a' munkások, t. i. 394 ölnyire a' föld gyomrában. Ki kelvén tehát a' mélységből, meg mosdottunk, 's fel vévén ruhainkat,^{CDLIV} vissza tértünk a' városba, 's az ebédhez ülven, jó izüen ettünk.

Dél után Windschachtba^{CDLVCDLVI} kotsztunk, mellynek igen kellemetes fekvése vagon. Meg köszöntvén az ott lakó Bányászi Tanácsos Urat (Bergrath) a' kinek egy 15 fontot nyomo kristalyt [!] láttunk^{CDLVII}, meg néztük a' sokféle bányász Machináknak^{CDLVIII} fából faragott kisded mustrait^{CDLIX} (model). Itt bútsút vévén meg kerültük a' helységet. El menvén^{CDLX} a' Hieronimitanusok' volt Klastroma 's temploma mellett, ezt^{CDLXI} az inscriptiót olvastuk az ajtó felett: IosephI II regIs VngarIae benIgnItate DICatVM VsIbVs paroChIaLibVs; az az 1787.^{CDLXII} Azután bé szóllott Moger Ur azon Hutmannhoz, a' ki dél előtt a' Stephani^{CDLXIII} Schachtba vezetett, és itt némelly szép suffákat szerzett számunkra, a' mellyet illendő ajándékkal meg köszönvén, és az olvasztó színeket futtában meg tekintvén, vissza mentünk szállásunkra^{CDLXIV}.

Mind ezeknek három napig tartó meg-tekintések után némelly stuffákkal is meg gazdagodva,

4^{dik} Septemberben ebéd után Körmözt felé vettük utunkat. Nem lehetett tsudálkozás nélkül látnam, hogy azon szörnyű hegyek, mellyek még Trentsin Varmegyében kezdődtek^{CDLXV}, Bars Varmegyének egész szélességében, valamerre jártunk,^{CDLXVI} Selmetzig, melly már Hont Varmegyében van, el terjedtek, hogy mondván, azon hegyek Selmetztől fogva is egész Körmöztig folyvást tartottak; noha már a' tornyos, s külömbféle formákat képező kősziklák nem vas részekkel elegyített agyakból, hanem jobbára mészkőből állottak. Ennek lehet tulajdonítani, hogy ezen a' tájon már több helyeken akadtak szembe^{CDLXVII} a' le szakadó kőszirt temérdek darabok; mert a' mészkő^{CDLXVIII} természete szerint^{CDLXIX} alcali só részeket foglal magában, a' melly a' levegőben levő savanyú (acidum) által, lassanként fel olvad, porhanyóva^{CDLXX} válik, 's egymástól nagyobb kissebb darabokban el válván, terhe^{CDLXXI} miatt le felé siet, fákot szaggat, völgyeket be tölt, vizeket meg^{CDLXXII} rekeszt.

Elsőben is^{CDLXXIII} a' körmetzi utban Glas-hütten^{CDLXXIV} [Bars-Szklenó / Szklenófürdő, Bars vm.] nevű falú akad előnkbe. A' Név elegendőképen^{CDLXXV} meg mutatja, hogy valaha itt Üveg hutáknak kellett lenni a' [mint] voltak is, de mivel a' fájából^{CDLXXVICDLXXVII} nagyon ki kopott, a' mint a' sok kopasz hegyek mutatják, az üveg készítés^{CDLXXVIII} is itten el múlt. De vagon mineralis meleg ferdője^{CDLXXIX}, a' mellyet a' Schelmetzi, 's Körmetzi^{CDLXXX} lakosok csoportosan szokták meg látogatni. Ezen túl^{CDLXXXI} vagy egy óra mulva^{CDLXXXII} jutottunk ismét a' Gara^{CDLXXXIII} vizén épült hidon által Kreutz [Garamszentkereszt, Bars vm.] nevű helységbe, melly a' Beszterze Bányai Püspök' jósága^{CDLXXXIV} [!], 's a' hol jelesen épült mulató kastélyja^{CDLXXXV} is vagon. Meg érdemli valóban Kreutz az említést^{CDLXXXVI} a'^{CDLXXXVII} szép egyenes soru, egyforma és egyenlő nagyságú házai miatt. Mindenikben a' szalma fedél^{CDLXXXVIII} eleje 's széle fa sindellel^{CDLXXXIX} vagon meg rakva;^{CDXC} így tsinosabbak is, 's tartosabbak is^{CDXCI}. Kár, hogy egy kevesé sűrűn látszatnak^{CDXCII} öszve építve lenni a' házok, 's hogy közöttük vagy előttük^{CDXCIII} zöld fák sohol sintsenek ültetve; 's hogy a' juhok^{CDXCIV} seregének, melly épen^{CDXCV} akkor hajatott haza, majd tsak nem fele^{CDXCVI} ketskekből^{CDXCVII} állott. Ezen helységen túl az ut a' hegy^{CDXCVIII} tövében levő szép völgyén álta[l] vezetett egész Körmetzig^{CDXCIX}. Mindenütt az^D mellett folyt egy alkalmas sebességű 's bő vízű patak, a' melly által hajatnak minden hamorjai vagy hutái, a' bányá gépelyi vagy machinái a' Körmetzi^{DI} Bányának, és pedig úgy, hogy soha nem lát szükségét a' víz dolgában, a' mellyben Selmetzen néha fogyatkozás vagon. Már bé köszöntött az esős estve, midőn bé értünk Körmöztre, 's a' Korona vendégfogadóba szállattunk^{DII}, a' külső városban.

Másnap még hajnalban fel költöztek a' pásztorok, némellyek durrogatásaik által, egy pedig a' [fa-héjből] készült hosszú kürtjén kellemetes fujásával magára vonta

figyelmetességünket.^{DIII} Így jókor fel készülvén, a' belső város' meg-tekintésére^{DIV} indultunk, hogy annak idején az^{DV} értékkel való további bánást is láthassuk^{DVI}. Mindjárt a' városba vezető kapun lévő ezen íráson akadtunk meg^{DVII}: SVb faVsto aDVentV FranCIsCI I. R. IMperatorIs aVgVstI eXVrgo; az az: 1751. A' város szebben fekszik mint Selmetsz, körös körül hegyekkel bé kerítve^{DVIII}, de nem olly szorosan^{DIX}. Egyenesen^{DX} a' Város' Templomába mentünk, a' mellynek szép fekvése, alkotása, festése, tsinossága meg érdemi valóban a' nézést. Éppen ellenben által áll a' Barátoknak' Klastromjok Templomjokkal^{DXI} együtt, melly az utolsó égés után három esztendő előtt építettett igen szépen helyre, a' mint az ajtó felött^{DXII} való írás meg mutatja: BIs saeVe eXVstVs fVLgor MeVs eCCe reDIVIt.^{DXIII} Hallván^{DXIV}, hogy a' rajzolás mesterségét T. Simai Kristóf Ur tanítja, a' ki már több magyar nyelven írt munkáji,^{DXV} kivált nyájas 's hasznos komédiáji által, isméretesse tette magát: látogatására mentünk. Éppen akkor Körmözt Városanak topographica^{DXVI} rajzolásában foglalatoskodott;^{DXVII} 's kevés vártatva el vezetett az iskolájába, a' hol több szép darab saját munkáit meg mutogatta, Tanítványainak rajzolásokkal együtt, a' mellyeket a' Királyi parantsolat szerint minden esztendőben el tartozik a' Királyi Helytartó Tanátshoz meg vizsgálás végett küldeni. Ezen Urnak társaságában^{DXVIII} el mentünk egyenesen^{DXIX} a'^{DXX} pénz-^{DXXI}verő házba, minthogy az olvasztó szinek meg eggyeznek^{DXXII} a' Selmetsziekkel. Az említett épületbe^{DXXIII} láttuk, mint tsinálják a' választó vizet salitromból, 's Eisenvitriolból; mint választatik el az arany az ezüstől; mint tisztul meg az el választott arany; mint nyeretik vissza (das Reduciren^{DXXIV}) a' választó vízben hátra maradt ezüst;^{DXXV} mint olvasztatik, 's kevertetik meg rézzel, mint öntetik két vas közé, mint nyujtatik hosszabbra, mint metszetik^{DXXVI} ki^{DXXVII} az arany, 's ezüst pénzhez való karika,^{DXXVIII} melly nagy szorgalommal mérettetik több ízben meg hogy üsse mindenképpen a' mértéket; mint nyomatik a karimára a' tzifraság (das Arrondieren) végre mint verettetik. Eppen akkor^{DXXIX} aranyok 's huszasok 's^{DXXX} olasz félsoldók^{DXXXI} verettettek nagy sokaságban. Innét el mentünk a' pénzen levő Tsaszari Tzimer-metszőhez^{DXXXII}, a' kinél I. Ferentz Tsászártól fogva minden féle pénzek petsetjét meg lehetett látni. Szörnyű sok dolgáról panaszkodott; mert ollykor [napjában] három, négy, sőt több tzimer nyomók is el rontatnak, a' mint t. i. a' vas keményebb vagy lágyobb. Ha a' tzimer-nyomóban hiba találna esni, p. o. egy^{DXXXIII} betű ki maradna vagy fel fordulva vágattatna^{DXXXIV}, az^{DXXXV} azzal nyomtatott pénzt újra öntenék, 's az első veretésre fordított minden munkát, a' tzimer-metsző^{DXXXVI}, 's a' vizsgálók fizetnék. Utólján el mentünk a' fizető szobába, hogy uj pénzeket tserélhessünk. Itt láttuk, hogy^{DXXXVII} nem olvasva, hanem mérve tétetik a' pénz zatskókba, mivel minden pénz nemének mindenik darabja egykorú nehézsége lévén, könnyű el találni, mennyit nyom p. o. száz forint árrú huszas. Ez történik a' többi Tsaszári fizető helyekben is,^{DXXXVIII} de az avult pénzekben eshetik talán néha fogyatkozás, mert idővel vagy kopik^{DXXXIX} a' pénz, 's így könnyebb; vagy a' reá ragadó motsok miatt nehezebb^{DXL} lehet. Egy általjában,^{DXLI} jó volna, ha a' bő-költő tékozlók láthatnák, mennyi fáradságba, sőt élet veszedelembe is kerül, mennyi kézen és^{DXLII} melly számtalanszor megyen által^{DXLIII} mindenik darab pénz. A' ki józanabb gondolatokra nem térne, nem ártana tetteben is meg próbálni a' pénz-szerzést. –^{DXLIV}

Már dél vala, hogy ki jöttünk a' pénz verő^{DXLV} házból. A' vendégfogadóba vissza térvén, ebédeltünk; 's azután tovább siettünk Besztertzébánya^{DXLVI} felé. Szép völgyben vezetett a' jó út a' Garam vizének mentében. Négy óra el multával^{DXLVII} Bús nevű falúba értünk, 's ott meg is háltunk.

6^{dik} Septemberben, 10 óra felé Besztertzén voltunk. Hegyek között fekszik ezen város is, és azért meszsiről nem láthatni, de az olvasztó műhelyekből, 's a' szén égetésből^{DXLVIII} fel kerengő bűdös füst jó előre^{DXLIX} el árulta. Még ebéd előtt meg nézegettük^{DL} a' Garam vizének tsatornába való szoríttását, mellyen a' szén égetésre^{DLI} meg kívántató fenyő fát egész az olvasztó szinekig le viszi a' [víz]; itt [ki szedetik, 's öl] [számra] öszve rakatik; a' [viz] pedig más felől a' sűrű fa rostélyok között (der Rechen) vissza^{DLII} foly a' Garam fő árkába. A' szén

égetésre^{DLIII} ott helyben több gombolyü halmokba rakatik a' fa, azután^{DLIV} agyaggal, 's szén hamuval^{DLV} bé fedetik, 's a' tetejeről egy meg gyujtatott hasáp a' fa közé eresztetik. Így, hozzája nem férhetvén a' levegő, tsak büzőlög a' halom, 's lángat nem vet, míg bizonyos idő mulva a' füst kékké válik, 's a' halom el nem bontatik, már egészen szénné égetve. Az olvasztó színekben szinte úgy üzetik itt is minden munka, valamint Schelmetzen. Ki vévén az amalgamatiót; a' melly által az ezüst 's arany a' rezes reszektől az eleven kéneső segítségével el választatik. Az egész operatio le lévén a' Gr. Teleki utazásiban írva, itt tehát tsak azt emlitem^{DLVI}, hogy egy tiz akós hordóba, mellyet a' víz forgat, 8 mása porrá tört értzre három mása kéneső tétetik, és egynehány veder^{DLVII} meleg^{DLVIII} víz öntetik reá, 's 12 óráig forgattatván^{DLIX} az ezüst 's arany az eleven kénesőhez szegődik 's a t. Meg érdemli különösen^{DLX} még az említést azon magas kád, mellyben az amalgamatiohoz meg kívántató víz kevés fával meg melegítettik. A' be fedett kád allján keresztbe tétetik két fa, 's ezen áll egy vasból tsinált kálha, ugy hogy a' víz körös körül meg járhassa^{DLXI}. A' vas^{DLXII} kálhát ki álló száján apró fával fütteni lehet, 's így kevés idő alatt ugy meg melegszik, hogy forr, 's a' gőze egy tsön^{DLXIII} ki eresztetik. Illyen kálha nem kerülhet igen sokba, 's pedig igen hasznos kivált olly^{DLXIV} helyett, a' hol^{DLXV} a' meleg víz gyakorta 's bőven szükséges^{DLXVI}. Míg mind ezeket meg láttuk, dél lett. Viszsa menet a' város kapuján ezt az írást láttuk: ACerba VVLCanI DaMna, CVnCtasqVe sVffert fVgatqVe noXas – aVgVstI IosephI RoManI RegIs aDVentVs. Ebédet Báró Sluhánál, a' Besztertzei Bányák^{DLXVII} első Tisztjénél ettük. Dél után ezen barátságos Urnak társaságában^{DLXVIII} ki rándultunk Tajovára [Tajó, Zólyom vm.], a' melly helység Besztertztől fél mértföldnyire fekszik^{DLXIX} egy völgyben. Minden réz-értzek, Herrngrundból^{DLXX} 's a' szomszéd rézbányakból, az első 's második olvasztás 's a' száraztás^{DLXXI} (Rösten) után, fekete réz nevet vévén magokra (Schwarzkupfer), ide hozattatnak az utolsó tisztulás végett az ugy neveztetett Spleisz-ofenba^{DLXXII}, tisztító kementzébe. Minekutánna ebből az olvasztás után kerek és kitsiny vas^{DLXXIII} fazék ütsökbe folytak, már egészen tiszta rézzé (Gar-Kupferré) válnak. Így innen ismét Besztertzére a' Réz hámorba küldetnek. Meg térvén Tajovárról meg tekintettük a' Réz hámort is. Itt mindenféle haszonra el készítették a' réz, ugy mint kazánokra, vagy réz fazokakra, drót huzásra^{DLXXIV}, 's pénz verésre. Éppen akkor^{DLXXV} készitettek egy poltura nagyságu réz pénzt Pápa Ó Szentsége számára; de a' tzimer reá verés nélkül, a' mellyet maga fog veghez vitetni, 39 forintjával fizeti a' réz' mázsáját, a' reá fordított munkán kívül. Meg néztük egy uttal a' vas hámort is, a' melly mindjárt mellette vagon, és azon egy viz' erejével hajtatnak a' kalapátsok. Viszsa térvén a' városba, meg tekintettük a' Püspoki Residentiat, a' Kaptalanbeli urak közös hazokat, a' varos templomat, melly régi már veszendőben lévő vár falakkal vagon bé kerítve. Ezen kerítésben^{DLXXVI} meg egy torony áll, melyből minden fertályban trombita szó hallatik, jelenségül, hogy a' vigyázó ébren vagon. Ezt a' szokást vettük észre Nagyszombatban, és mind a' három Bánya Városokban; a' hol még azon különös szokás is van, hogy az éjtszaki vagyázó^{DLXXVII} [!] valahányszor az órát kiáltja, sípol is mindenkor reája.

7dikben jó reggel oda hagytuk Besztertzt, hogy Szomolnokot is meg láthassuk. Leg közelebb^{DLXXVIII}DLXXIX értük volna ugyan^{DLXXX} Breznyó bányának^{DLXXXI}, de az ut szörnyű rosznak adattatván ki, valamint Rosenberga felé is: mások tanásából^{DLXXXII} Rima Szombatnak kinszerítettünk^{DLXXXIII} venni utunkat. Menetelünk esett Zólyomnak^{DLXXXIV} (Altsolnak^{DLXXXV}). Garam vizénél fekszik vékony kormos falakkal körül véve. Déli részén láttuk a' régi várt egy kised dombon állva^{DLXXXVI}; de tovább sietvén, meg nem állottunk közelebből^{DLXXXVII} való meg nézegetésére. Ebédet Visgelsen^{DLXXXVIII} [Végles, Zólyom vm.] ettünk. Ez H. Eszterháznak^{DLXXXIX} jóságá. ^{DXC} Igen kellemetes helyen fekszik a' falu végen egy hegy oldalában [egy omladozott vár, a' mellyet düledékeiből] újra fel akarja építenni az Uraság. Már egy része meg is vagon fedve.^{DXCI} Itt a' hegyek jobbára porfirból^{DXCII} állanak, hellyel vas^{DXCIII} részszel egyeledve. Délutáni utunkban^{DXCIV} hegyek, völgyek, erdők^{DXCV}, 's puszta szállások között, tartott míg végre bé értünk Mitkóba. Gr.^{DXCVI} Zitsi Ferentz

jósága^{DCXVII}. Itt egy fából épült szennyes vendégfogadóba szállattunk^{DCXVIII}. Ez semmi lett volna; de senkivel nem tudtunk beszélni^{DCXCIX}, mivel a' vendégfogadás a' mi nyelvünket nem tudta, és mi az ő tót nyelvét nem. Tapasztaltuk itt is^{DC}, mi jó több nyelveket érteni^{DCI}, kivált Magyar Országban, a' hol annyi élő nyelv uralkodik.

8^{dik}ban jókor fel vergődünk, 's Slatinán, egy rendetlenül épült mező városan^{DCII} által, Szelenig^{DCIII} [Ipolyszele, Nógrád vm.] hajtottunk. Itt már^{DCIV} vétve hállottunk magyar szót, de azt is tótosan^{DCV} törve. Egy patak foly a' helység^{DCVI} mellett. Ezen egy jó hid van építve, mellyen egy mást érték az uj kerekkel meg rakott szekerek, mellyekkel kereskedést üznek az ezen tájékbeli^{DCVII} Tótok. Szelenről^{DCVIII} alkalmas uttal által kelvén^{DCIX} Rima vizén, bé értünk öt óra tajba^{DCX} Rima-Szombatba. Meg látogatván a' helység' Plébanusát, 's egyről másról tudakozódván^{DCXI}, el beszélte azon östől maradt^{DCXII} hagyományt, hogy valaha azon szép tájékon, a' hol most a' mező város fekszik^{DCXIII}, tsak néhány^{DCXIV} széllyel épült^{DCXV} szállásokból állott a' helység; de midőn Sigmond^{DCXVI} Király a' Huszsziták^{DCXVII} ellen viselt haború után a' Sepességből vissza^{DCXVIII} tért, 's azon a' helyen, melly még most is Király utjának^{DCXIX} nevezetik, 's emlékezetül míveletlenül hagyatik, le ereszkedett, látta a' szép^{DCXX} vidéket azért mindjárt ki mérette Föld-mérője által a' ház-helyeket, 's így^{DCXXI} nyerte Rima-Szombat azt a' szép rendet, mellyel^{DCXXII} most is minden mező városokat fellyül halad. Egy része a' Városnak Kohári^{DCXXIII} Grófé^{DCXXIV}, kinek^{DCXXV} 3000 forintot fizet esztendő által. A' másik részt^{DCXXVI} pedig a' helység maga birja zálog fejében a' Forgáts Grófoktól^{DCXXVII}. Itt szép Templomot építetett Maria Theresia a' Catholicusok' számokra^{DCXXVIII}, 's az öreg oltárra egy ékes képet rajzoltatott 80 aranyakért. Ennek ellenében^{DCXXIX} áll a' Reformatusoké, melly hasonlóképpen nagy. Most épül a' Vármegye háza is egy emeletre. A' Magyar 's tót nyelvet egyaránt beszélnek a' lakosok. Általában ezután minden házak kőből fognak a' Vármegye' rendelése szerint épülni, mert ezelőtt, valamint az egész környéken, fából épültek, és így mind az erdők meg ritkultak, mind a' tűz sok^{DCXXX} károkat okozott.

9^{dik}én hat óra után^{DCXXXI} el indultunk, 's alkalmas uttal, noha hegyen völgyen, 's bükkös erdőken keresztül, sok helyett vörös földből (Bolusból) álló szakadások mellett, el értünk tizen egyet félkor^{DCXXXII} Tornallyára. A' szomszéd hely, mellyen által utaztunk Bejenek [Beje, Gömör vm.] hivatik, 's Gömör Vármegyei Vice Ispány Szathmári^{DCXXXIII} Ur' szépen épült Kastélyával^{DCXXXIV} méltán dítsekedhetik. Beje^{DCXXXV} 's Tornallya között folyik Sajó zavaros vize, a' mellyen által éppen most jó kő híd épül^{DCXXXVI}. Tornallya kised, 's éppen nem szép helység. A' Reformatusoknak vagyon benne Ecclesiájok 's^{DCXXXVII} a' Tornallyai Uraknak alkalmas épületjek. Del után tovább folytattuk utunkat. Mindjárt a helységen túl legeltek a' fekete sertések a' kik dühös természeteket ki mutattak a' kotsisunk' kutyája ellen, a' kit addig űztek, seregesen, míg végre bé kerítettek, már harabdálni kezdték, de valamiképpen ki szabadulván alólok, futás által mentette meg életét^{DCXXXVIII}. Gömör Mező Városnak helyes a' fekvése 's némely jó épületek mutatták benne magokat.^{DCXXXIX} Ezen túl az ut jó volt, 's külömbféle vad tsemetekkel be nyölt dombok igen kellemetessé is tették^{DCXL}. Sajó vize két partjain gyönyörű kaszáló réteken gyűjtötték öszve sarjujokat^{DCXLI} az emberek. Lekenye [Lekenye, Gömör vm.] helységhez érvén a' malomban szokatlan zörgést hallattunk, azért le szállván a' kotsiról^{DCXLII}, DCXLIII meg néztük. Két kerék gabonát őrlött, 's más kettő a' már meg tilolt kenderből sok nagy sulykok által a' pozdorját jobban ki verte, 's olyan puhává 's simává tette, mint a' selyem. Minden^{DCXLIV} 13^{dik} marok a' molnáré lett. Ezen túl olly vidékbe értünk, mellyhez foghatott^{DCXLV} [!] egész utunkban eddig nem láttunk. Már Pelsőt [Pelsőc, Gömör vm.] Mező Városnak szép rendben, 's egyenlőképpen^{DCXLVI} épült hajléki, 's a' gyönyörű Vármegye'-háza tsudálkozást 's örömet^{DCXLVII} okoztak bennünk. Az ut is kimondhatatlan nagy gondol tsináltatott^{DCXLVIII} a' márvány köves hegy' szélében^{DCXLIX}, mellyet sok helyen mélyen vágtak^{DCL}, hogy annál alkalmasabb légyen az ut. Itt kezdődtek mind a' két részről magasan fel emelkedő kőszálas^{DCLI} hegyek, 's^{DCLII} ezek között egy

kellemetes völgyben viszen az ut egy óránál tovább^{DCLIII} egész Bersethéig [Berzété, Gömör vm.], a' hol a' Reformatusoknak nagy Ecclesiájok^{DCLIV}, a' Márjási^{DCLV} Uraknak ékes Kastélyjok^{DCLVI}, 's több más Úri házak vagynak. A Sajó vize mellett több rezet 's vasat törő^{DCLVII} malmok hallatnak. Itt már nagyra^{DCLVIII} ki terül a' temérdek hegyek között a' völgy, 's nap keletről látszik [egyik] hegyen oldaláról a' Kraszna horkai szép vár, 's az egész környéket vidámítja. Éjszának két ki nyuló^{DCLIX} hegyek között látszik Rosnyó városa is. De, a' min lehet tsudálkozni, mennél inkább közelítettünk hozzá, annál inkább roszzabbnak tapasztaltuk az utat; sőt a' Városba be menvén, tsak nem meg sülyedtünk^{DCLX} a' nagy sárban, noha száraz volt az idő. Bellyebb érvén, már teli volt szekerekkel a' tágos piatz^{DCLXI}, mert minden szombaton itt igen nagy héti vásárok szoktak esni. Meg szállván a' fekete Sas fogadóban^{DCLXII}, még az nap el mentünk az Iskolák' Directorához^{DCLXIII}, a' ki a' többi Professor Urakkal egygyütt az iskola épületjében laknak. Igen nagy betsülettel fogadott, 's mindjárt előnkbe vezette Semsei Referendarius Urnak fiatskáját, a' ki is nála lakik 's neveltetik. A' tanuló ifjuság 250 felé vagyon. Innét haza ménet egyget fordultunk még a' Városban, mellynek házai a' piatzon^{DCLXIV} mind egy emeletűek, 's fá sindellel vagynak fedve; a' többi utzák kitsinyek^{DCLXV} 's rondák.

10^{dikben} reggel^{DCLXVI} el mentünk a' Város' Templomába, a' melly kő fallal vagyon bé kerítve 's bé menetelnél egy magas torony diszeskedik. Maga a' templom nagy, és^{DCLXVII} tiszta. Innét Fő Tisztelendő Kenyeres Kánonok Ur'⁹²⁰ látogatására mentünk, a' ki is nagy örömét mutatta, 's munkájival meg ajándékozott.^{DCLXVIII}^{DCLXIX} Ő is viszontag meg alázza magát hozzánk. A' Püspök Ő Nagyságát Gróf Andrasit is meg akartuk tisztelni, de beteges állapotban lévén, senkit nem eresztettek hozzája.^{DCLXX} Azért, előbb meg nézvén a' Barátok Templomát, melly még nints egészen ki építve, 's meg kerülvén a' Jesuiták' volt Templomát, melly a' piatz^{DCLXXI} közepén van egy magas toronnyal, a' honnét minden fertályban le sipol a' vigyázó; a' fogadóba vissza tértünk, 's korán el végezvén az ebédet, Szomolnok felé vettük utunkat.

Mindenek előtt magára vonta vigyázó szemeinket a' Kraszna Horkai vár, melly^{DCLXXII} egy magános^{DCLXXIII} hegyen fekszik, és ennek allyában egy alkalmas helység. Közel ide kezd az ut fel vonulni a' hegyen, mellynek^{DCLXXIV} tetejére egy óránál tovább juthat az utazó. Ide 's tova kaszalóra találhatni a' hegyek közt, egyébként tsak ritka erdővel vagyon be növe, az ut pedig a' Kamarától leg jobb állapotban tartatik. Ezen hegyen tul az első falú már Sepes Varmegyében esik. Itt a' kotsinkon valami törvén, gyalog^{DCLXXV} folytattuk utunkat azért; a' Tzigányok, kik a' falun kívül putriban laktak^{DCLXXVI}, 's a' tűz körül seregestül melegedtek^{DCLXXVII}, reánk rohantak alamisnáért. Ezen tul kezdődtek a' leg szebb fenyő erdők, mellyek tsak nem egész Szomolnokig terjednek 's mindenféle szárnyas vadakkal^{DCLXXVIII} bővelkednek, u. m. Auer-hahn, Birkenhan, Schnehuhn. Hellyel közzel az ut mellett salakok feküsznek nagy halmokban, és se épület, se víz nintsen kerülettek; pedig oda tsak nem jöhettek, ha tsak valaha olvasztó szinek nem lettek volna ott, mellyeknek az idő régisége miatt még tsak nyomdokok sintsen.

Szomolnok [Szomolnok, Szepes vm.] egy völgyben fekszik. Szántó földeknek hire sintsen ezen környékben, mert a' hideg miatt (melly már akkor tsipős volt, midőn oda érkeztünk) meg nem érhetnek az élet^{DCLXXIX}. Mindent masunnan kell hordatni^{DCLXXX}, azért, hogy a' bányákban dolgozók szükségét ne lássanak, vagy munkáiktól^{DCLXXXI} hátra ne tartóztassanak, a' Bánya-Kormány nagy Éles-házat 's pintzét épített, a' mellyekből veszik ezután eledeleket a' munkások. Laknak Szomolnokban közel öt ezer emberek, a'^{DCLXXXII} kikből 500 féle^{DCLXXXIII} Reformatusok. – Első dolgunk volt a' városban Drevényák Consiliarius Ur' stuffait meg nézni, mellyek igen nagy arúaknak mondatnak lenni. Többi

⁹²⁰ KENYERES József (Szombathely, 1724 – Rozsnyó, 1805) jezsuita, 1780-tól rozsnói kanonok

között vagyon egy opál kő, melly 700 aranyra betsültetik. Innét haza menvén, nem sokára le nyugottunk.

11^{ben} a' Szent Mise hallgatás^{DCLXXXIV} után Frólich^{DCLXXXV} Buchhalter Urnál fölöstökömelvén, ki mentünk érdemes Fiának, 's az oda való Orvos^{DCLXXXVI} Urnak^{DCLXXXVII} (a' ki némelly stuffakkal meg gazdagította^{DCLXXXVIII} gyűjteményünket) társaságában a' cement vízzel való bánásnak meg-tekintésére^{DCLXXXIX}, minthogy a' többi munkákat^{DCXC} már láttuk Tajován. Nem lehet az emberi ész tehetségének tsudálása nélkül nézni, mint hozatik ki^{DCXCI} egy 180 öl mélységű kutból, egy nyoltz öl diameterű kerék által, ezen cement víz; mint vezettetik a' kis tsatornákba, mellyeken majd fedél alatt, majd a' nélkül vagynak a' vas darabok^{DCXCII}. Ezekből fel olvasztja lassanként a' cement víz a' vas részeket, 's réz-kéreggel be foglalja a' még meg maradott vast^{DCXCIII}. Az egész manipulatio bővebben le iratik a' Gr. Teleki utazásában. Én, hogy mindeneket meg mutathassak, vittem mint a' salak-sárrá vált vasból, mint a' rézből darabokat magammal.

Szomolnokról, hogy a' Sepességnek^{DCXCIV} leg alább egyik^{DCXCV} királyi városát meg láthassuk, és hogy, ha egyenesen Kassára utaztunk volna, ne kellessék Eperjesről ismét vissza térni Kassára, Lötse^{DCXCVI} látására indultunk dél előtti tíz óra felé. Fedve volt az egész környék^{DCXCVII} a' kénköves büző fojtó füstel; de mihelyest el hagytuk az olvasztó 's pörkölő színeket, a' leg szebben ki derült napra jutottunk. Az ut ezentúl^{DCXCVIII} is hegyes völgyes de jól tsinált volt, és azon tekintetben kellemetes is, mert a' leg^{DCXCIX} mélyebb völgyekben több szép falukat lattunk feküdni, mellyek használható kis földjeiket különös szorgalommal mivelik. Többi között által mentünk Svedlér [Svedlér, Szepes vm.] nevű réz bánya helységen. Itt folyik a' Gölnitz^{DCC} vize, melly könnyebbíti^{DCCI} a' bányász munkát, 's partjai meg vannak rakva a' sok fával. Ezen tul értünk a' hegy tetejen Hegyen nevezetű tsárdára, a' hol a' tsufos beszédű fogadós jó ebédet készített. Innét meg lattuk a' Késmárkhoz közel fekvő^{DCCII} Tátra hegyét. A' felhők közt voltak már is hóval bé fedezett tsuttsai, a' melly tájról érkező szél igazán hideg is vala. Innét három óra felé meg indulván Márkusfalván [Márkusfalva, Szepes vm.] keresztül a' hol az^{DCCIII} Mariási^{DCCIVDCCV} Uraknak szép épületjeik vagynak Hernáth vize mellett, öt óra tájban bé értünk Lótsére [Lócse, Szepes vm.].

Lötse kerített város^{DCCVI}. Nem nagy, nem is szép, de a' sok régi épületek tiszteletese^{DCCVII} teszik. Kivált az igen tágas piatz^{DCCVIII}, mellynek hossza ezer lépésnél 's széle száznál nagyobb. Ennek közepében áll egy igen^{DCCIX} jeles Templomok a' Catholicusoknak. Régiségét mind a' külseje, mind a' belseje elegendőképen meg mutatja. Ugy tartják, hogy IV. Béla építtette. Az Altárokat mind gothikai tzifraságok ékesítik; és az fő oltár képek ugy vagynak alkalmaztatva, hogy bé lehessen őket, mint valamelly olmájjomokat^{DCCX} tenni. Némellyeken 1400, másokon 1520 esztendőket olvastunk. Az orgonát, melly a' templom közepén áll, méltán lehet tsudállani. 13000 forintokba került 1623 esztendőben, de már bé kezdenek a' sipok horpadozni. Nevezetes az is még ezen templomban, hogy ama' hires Thurzó Familiának itt volt a' temetkező helye, a' mint a' márványból készült koporsó köveket most is láthatni. Meg néztük ezen Templomon kívül a' Minoritákét, és a' Jesuitákét is, a' melly mellett vagyon az Catholicusok^{DCCXI} iskolájok ezen fellyül írással: AVgVsto faVore Iosephl II LeVchoVIensl PaLLaDI Devota aeDes. Voltunk a' Városon kívül levő Templomjokban is a' Protestánsoknak, a' mellyben éppen akkor nagy solemnitással iktattak bé két Férfiak^{DCCXII} a' Professori hivatalba. Négy deák, és két német beszédek tartattak a' jó nevelésnek hasznairól, és az ezt előmozdító jótétemények' ditsőségéről.^{DCCXIII} Ebédet ettünk Consiliarius Horváth Stansits Szepes Vármegyei^{DCCXIV} Vice Ispán Urnál^{DCCXV} több más Urak' társaságokban^{DCCXVI}, mert itt is sedriák tartattak. – Dél után ki^{DCCXVII} indulván a' vendégfogadóból, a' mellynek alaton kapujában meg akasztotta a' kotsink' [fedelét]^{DCCXVIII}, 's így kár is [esett benne]: el mehettünk mind azon által igen jó uttal egész^{DCCXIX} Várallyáig Kirchsdorfig^{DCCXX} [Szepesváralja, Szepes vm.]. Ezen helység' felső végén egy szép hegyen fekszik az ugy nevezetett Capitulum, a' mellyben a' Szepesi

Megyebéli Káptalanbéli^{DCCXXI} Urak laknak egyedül. Itt meg látogattuk sok munkáiról isméretes Molnár János Apátur Urat, a' ki leg utolján ki jött munkájával^{DCCXXII} meg ajándékozott bennünket. Ezen jó Urtól hallván a' Püspök Urnak a' kaptalani residentiájában való lételét, tiszteletére mentünk. Igen szívesen fogadott, 's mindjárt a' kotsinkért is le küldött a' vendégfogadóba. Éppen nála voltak Mindszentről a' Gróf Tsákiak mostoha annyokkal együtt, a' kik is nem szüntek kérni, míg meg nem igertük, hogy más nap meg látogatjuk őket. Capitulumban meg érdemi a' látást a' Templom, melly szinte azon gustusra van építve, mint a' Lőcsei; és a' régiségben sem^{DCCXXIII} igen sokat enged néki. Gyönyörűségese teszi még ezen Papi lakást a' vidék^{DCCXXIV} kellemetessége, és kivált a' Szepesi romladozó várnak egy pusztaságos hegyen fen^{DCCXXV} álló falai; melly hajdan Zápolya familiájé volt, míg utóbb a' Csáki^{DCCXXVI} Grófokra szállott, a' melly' Urának írják is magukat, mint a' Gr. Pálfiak a' Posonyinak^{DCCXXVII}, 's az Illésháziak^{DCCXXVIII} a' Trentsényi^{DCCXXIX} Várnak.

13^{dikban} jó reggel butunkat vévén Mindszentnek [Szepesmindszent, Szepes vm.], deákul Pettaniának^{DCCXXX} vettük utunkat. Három fertály óra mulva^{DCCXXXI} oda értünk. Szép Kastélyja, kertje, oszlopokon álló granariuma, 's istállója vagyon itt a' Vice-Cancellariusnak^{DCCXXXII}. A' palota szobában vagynak a' Zápolya, Turzó, Csáki Familiából több nevezetes Férfiaknak^{DCCXXXIII} képeik; és a' mellék szobában^{DCCXXXIV} egy hoszsu^{DCCXXXV} pergamentra van le írva a' Csáki familiának genealogiája, a' melly^{DCCXXXVI}, Szaboltsótól, a' hét Magyar Vezérek' egyikétől^{DCCXXXVII}, számlálják származásokat. Még ebéd előtt el küldött^{DCCXXXVIII} az özvegy Gróf Tsákiné Ő Excellentziája maga alkalmatosságán Hotkótzra [Zsiga, Szepes vm.], melly Mindszenttől három fertály órányira esik, épen^{DCCXXXIX} a' Szepesi Vár hegyének' tövénél, és a' mellyet Gróf Tsaki Emanuel ékes kastélyjával, 's gyönyörű kertjével mindenek' látására méltóva tett. Jó íz tetszik ki az egész épületből, mellynek szépségét a' fekvés is neveli. Innét délre vissza tértünk Mindszentre; de ebéd után mindjárt bé fogadtunk, 's tovább mentünk. Nagy köves hegyet kellett meg halladnunk, míg végre Bertóton [Bertót, Sáros vm.] által estvéli hálásra Meretzitzére^{DCCXL} [Sárosszentimre, Sáros vm.], egy Tót faluba értünk Sáros Vármegyében^{DCCXLI}. Az egy emeletű fogadó minden jót ígért ugyan, de zsidó lévén a' gazda, mind a' szoba' tisztsága, mind^{DCCXLII} az éték ahozképest volt. Azért alig vártuk, hogy meg vérradván

14^{dikben} meg indulhassunk. Fölstökömrre bé értünk a' Tartzalon épült hidat meg haladván Eperjesre, egy kerített, valóban szép városba. Kivált a' Nagy utzája^{DCCXLIII} egyenes és^{DCCXLIV} mind magas házokból áll. Voltunk a' Város' Templomában, melly^{DCCXLV} jókora nagyságú, szép tiszta. Ezzel egy kerítésben^{DCCXLVI} áll az Evangelicusok' Iskolájok és Templomok^{DCCXLVII}, melly valaha a' Jesuitáké volt, de^{DCCXLVIII} pénzen vették magokhoz utóbb^{DCCXLIX} II. József Tsászár alatt.^{DCCL} Ezt is meg néztük, éppen mikor az Isteni tisztelet tartatott nemet nyelven, 's a' szerentsés hadért mindenek' meg értésére^{DCCLI} könyörgött a' Pap. Voltunk még a' Barátok' szép Templomában is, végre a' Minoritákéban, mellyben most az egyesült Görögök is tartják a' Catholicusokkal [egyvetértésben^{DCCLII} ájtatosságaikat. Meg kerülvén] az egész várost meg néztük a' piatzon^{DCCLIII} azon helyet^{DCCLIV}, hol valaha a' Magyar Országí Történetből isméretes Eperjesi ugy neveztetett mészárszék állott, az az, a' hol Caraffa vezér^{DCCLV} számtalan bünös, és sok büntelen Magyaroknak életét vesztette I. Leopold Tsászár alatt. Most azon a' helyen a' Boldogságos Szűznek szép kő képe^{DCCLVI} áll, és egyik oldalán ezen aranyozott írást olvashatni: QVaDragInta qVatVor, eX qVo ereCta ItetI, eLapsIs annIs, noVa haC forMa InstrVor.

Közel két órát töltvén Eperjesen, mivel^{DCCLVII} több nevezetes dolgokat nem láhattunk, So-vár [Sóvár, Sáros vm.] felé indultunk, melly valami fél órányira esik Eperjestől. Itt meg néztük, mint huzatik fel marha bőrekben lovak által a' sós víz egy 80 ölnyi mély kutból, melly 45 ölynire^{DCCLVIII} teli van vízzel; tovább mint foly a' Cisternákba^{DCCLIX}, innét tsatornák^{DCCLX} által a' nagy vasfazokakba, mellyek alatt szüntelen ég a' fa, hogy a' vizes részek ki párogván, az üst fenekén öszve sűrűsödött sót hordókba lehessen merni; a' mellyet, egy különös

szobában meg száríttatva lévén, meg mérik, és számba veszik. Esztendőt által közel száz harmintz ezer^{DCCLXI} mázsá só főzetik itten; mellynek mázsája alig jön az Udvarnak 17 krajtzárjába; és mivel 3 forint, 8 xrokon adatik el, látni való, hogy le huzván minden költségeket, több az esztendei haszon 300 ezer^{DCCLXII} forintnál. Valaha itt ásták a' sót, a' mint, míg^{DCCLXIII} a' bányákban találatott, és általunk is látott^{DCCLXIV} Maria^{DCCLXV} képe, melly az ott termett sóból volt faragva, meg bizonyítja. Jó volna talán most fel keresni a' kő sót, hogy ha talán meg szünnék a' mostani bő sós víz, a' munka félbe ne marad[jon] leg alább nagy ideig.

Minekutánna a' sónak egész manipulációját meg tekintettük, és^{DCCLXVI} a' Peklin [Pillerpeklén, Sáros vm.] körül lévő opál bányákról, mellyet most a' Kamara 2500 forinton egy Társaságnak^{DCCLXVII} adta árendában, bővebben értekeztünk, mert kedvünk lett volna oda is el menni, ha a' kotsinknak' meg rongált kerekeinktől^{DCCLXVIII} nem féltünk volna – tovább folytattuk Kassa felé utunkat. Igen jó volt mindenütt az ut, azért tsuda hamar el értünk Lemesre [Lemes, Sáros vm.],^{DCCLXIX} a' hol meg etetvén,^{DCCLXX} reményeltük, hogy még öt óra előtt Kassán leszünk. De a' mint^{DCCLXXI} már közelítettünk, az utolsó ereszkedőnél egyszerre el törött a' kerekünk 's a' kotsink is fel dült, de semmi bajunk nem esett. Az utazó jó emberek 's a' magát fel találó ész segítségével annyira mentünk még is, hogy a' kerék helyett nagy durungot kötvén a' kotsihoz lassanként, a' midőn már setétedni kezdett, Hernád vizen által, be értünk a' Városba, és^{DCCLXXII} a' Vármegye háza mellett levő két emeletű Sas vendégfogadóba^{DCCLXXIII} szállottunk. Még az nap hozzánk küldött Báró Vétsei Administrator Ur⁹²¹, mivel a' törött kotsi szemébe tűnvén, meg kérdezte kié légyen, és így, előbb hogy sem mi tiszteletére mentünk volna, ott lételünket meg tudván, más napra ebédre hivatott.

15^{dikben}^{DCCLXXIV}, minekutánna be vettem volna Doctor Vitzai Úr által javallott rebarbarát, bé jártuk a' szépen épült fő utszát; mellynek közepén áll ama' régiségéről, és negy szegletű kövekből kereszt formára épült Város Temploma. Ugyan azon kerítésben^{DCCLXXV} áll egy kisebb templom is, melly a' nagyobbiknál még régiebb. Ugyan itt vannak építve a' Játék szin^{DCCLXXVI}, Kávé ház, és egynéhány boltok egy fedél alatt. A' Várost hosszában által folyja a' Tsermely nevű patak, mellynek árka deszkákkal van bé foglalva. Voltunk a' Jesutiák' 's Barátok' templomjokban is; és még ebéd előtt meg látogattuk Gróf András István Ő Excellentiáját. Meg akartuk Szabó Dávid híres Magyar költőt is keresni, de magát nem találván Kassán, tsak munkáját vettük meg. [El végezvén Báró] Vétsei Urnál az ebédet, Ő vele együtt meg köszöntettünk^{DCCLXXVII} [!] az Özvegy Gróf Csákinét, és a' Kassai Districtusnak Fő [Directorát] Báró Schaufshausen^{DCCLXXVIII} Urat. Későbbben pedig ki kotsiztunk Vitzai Doctor Ur' kitsiny^{DCCLXXIX}, de szép kertjébe; innét utóbb Gróf Andrásiéba mentünk, és uzsonáztunk. Már be kezd^{DCCLXXX} setétedni, hogy^{DCCLXXXI} vissza tértünk.

16^{dikban} a'^{DCCLXXXII} helyre igazított kotsinkon jó reggel meg indultunk, 's Moldova nevű [Szepesi, Abaúj-Torna vm.], igen nagy, 's szép helységen által^{DCCLXXXIII} ebédre Tornára [Torna, Abaúj-Torna vm.] értünk. Torna vármegye kitsiny, de igen kellemetes a' fekvése. Körös körül szép erdős, vagy kőszálás^{DCCLXXXIV} hegyekkel van be kerítve. Nagyon szépíti Tornát is magában nem nagy mező várost^{DCCLXXXV} a' szomszéd hegy tetején épült, de már tsak düledékjeit mutató régi vár. Vagyon ezen kívül a' város végén lévő dombon még egy kastély is, melly Gr. Keglevitshez, mint Földes Urhoz tartozandó, de ez is már, ugy tetszik, veszni indul. Itten vagyon a' Barkó Huszár Regementnek rezervája. Láttuk, mint gyakorlották magokat a' nyers Ifjak tsintalan lovaikon. Nem régen egynéhány napok alatt 60 álltak önként közikbe^{DCCLXXXVI}, hogy ne talántán utóbb erővel kellessék^{DCCLXXXVII} nékiek valamelly gyalog regementben^{DCCLXXXVIII} szolgálni. – Ebéd után Nádaskán [Tornanádaska, Abaúj-Torna vm.], a' hol Özvegy Gróf Gyulainének szép kastélyja vagyon, Szilason [Bódvaszilás, Abaúj-Torna vm.], Szénen [Szin, Abaúj-Torna vm.] által, a' hol Torna Vármegyei Vice-Ispány Fay Ur

⁹²¹ VÉCSEY Miklós (Keszthely, 1749 – Pest, 1829) királyi tanácsos, Szatmár megyei főispán

lakik, sok botorkálás után kalauzt fogadtunk, 's ejszakára Jósmafőn [Jósmafő, Abaúj-Torna vm.] egy ros fogadóban meg háltunk.

17^{diken}^{DCCCLXXXIX} korán reggel utnak eredtünk, és magas kősziklás hegyeken keresztül másfél óra alatt be értünk Agg-telekre [Aggtelek, Gömör vm.]. Itt két embert fogadván vezetőknek, fenyő fa, és^{DCCXC} gyertya világnál be mentünk ama' hies barlangba, mellynek már külseje a'^{DCCXCI} tsudálatosan fel emelkedő kőszalak miatt bámúlást^{DCCXCII} támaszt a' Néző szívében. Elejintén tsak meg^{DCCXCIII} görbedve lehetett járni, de utóbb mind tágos, mind jeles magasságú volt az ut, mellynek oldalai, 's teteje a' tsepegő kőből sokféle figurákat állítottak a' szem elejbe, ugyan azért külömbféle nevek is adattak nékik p. o. Az Ország' táblája, mellybe sok Nezők be vágják neveiket. Utóbb jöttünk az ugy neveztetett Temetőbe, a' hol a' tsöpögő kövek mint annyi fekete koporsókat formálnak. Leg szebb volt, a' mint, egy gothika^{DCCXCIV} bolt-hajtást képező üregbe érvén, egy Templomot^{DCCXCV} állít elő a' képzés; a' hol egy óltárt a' Szüz-Máriát,^{DCCXCVI} Szent Jánost 's a t. faragott képeiket mutogatták a' kalauzok. Hoszsu volna a' Természet' külömbféle^{DCCXCVII} játékjait rendiben le írni^{DCCXCVIII}. Közönségesen tsak az^{DCCXCIX} [!] jegyzem meg, hogy ennek a' barlangnak, a' mint mondatott, senki végéhez nem jutott; hogy hellyel közzel tavatskák találatnak benne, 's ha nagy szárazság^{DCCC} nints, mint most volt, tsörögve folydogál a' patak keresztül^{DCCCI}; hogy télen ide hordják körül belől a' virágokat a' hideg ellen; hogy kerék forma tsapások látzatnak a' fenéken^{DCCCII}, de ez bizonyosan^{DCCCIII} nem kotsi járás jele, hanem inkább talán talitskáké, mellyeken a' letördelt tsöpögő kő darabok ki hordattak. – Mi tsak két^{DCCCIV} órákig jártunk benne; mert tartottunk az időből való ki szorúlástól. Meg ajándékozván tehát kalauzinkat, kik közzül egyiket meg fogattuk^{DCCCv}, hogy az erdőn keresztül vezessen Tornallya felé, tovább folytattuk utunkat. Délre el is értünk oda szerentsésen, estvére pedig Rimaszombatra^{DCCCvi}.

18^{dikban} vasárnap lévén, a' Szent Misét meg vártuk. De előbb meg látogattuk Képiró Generalis Urat, a' ki az utolsó Török háborúban a' vitézsége' alatt szerzett többféle török késeket, tsalma-borító^{DCCCvii} patyolatokat meg mutogatta. Mise után mindjárt el indulván, ebédre Szelenére [Ipolyszele, Nógrád vm.], estve felé pedig szokatlan hévségben Gátsra [Gács, Nógrád vm.] értünk. Az utról bal felől láttuk szép helyen feküdni Losontz Városát is. Még az nap meg [néztük] Gátson Gróf Forgáts[ok'] várát, melly [egy szép hegyen épült^{DCCCviii}], és^{DCCCix} valaha Királyi vár volt, ha nem valamelyik Fejedelemtől, talán Maria Királynétől ezen Familiára szállott^{DCCCx}. A' ki látás belőle igen gyönyörűsleges minden felől. A' több szobákon kívül, kivált a' Palota meg érdemli a' látást. Egyebbiránt^{DCCCxi} már venül a vár; 's igazítást kíván. A' Vár alatt sok szép épületek vagynak; ugy mint a' só-adó ház, a' posztó fabrikához meg kívántató épületek, a' vendégfogadó, melly tágos és tiszta, egyszersmind kávé ház, és ebben billiárd is van; minden vasárnapokon 's ünnepeken pedig tántz-muzsika.

19^{dikben} el indulásunk előtt meg tekintettük a' posztó tsinálásnak manipulációját; t. i. a' gyapjúnak négy felé való osztását, annak meg-kartatsolását, fel fonását, szövését 's a t. Most osztováta dolgoznak.^{DCCCxii} A' szebb gyapjút a' Kamarától veszi az Uraság^{DCCCxiii} 80 forinton a' massáját, az alább valónak pedig 50-55 forinton. Készítenek^{DCCCxiv} pedig réfes, és két fertalyos posztót; amannak árra 5, és a' szép kéknek 6 forint, emennek pedig finomságához képest 4, 3 forint. Kelete olly nagy, hogy tsak egy vég sintsen sokáig helyben^{DCCCxv}, hanem mihelyest^{DCCCxvi} Pestre, a' saját boltba el küldetik, 's ott is hamar el kél. Az Uraságnak vagyon ezen fabrikában folyvást 100 ezernél^{DCCCxvii} több tőke pénze, de vesz is bé esztendőnként husz ezernél többet majd harmintz ezer forintig belőle. Mind ezeknek meg látása után utnak indultunk és^{DCCCxviii} jó uttal, szép erdőken keresztül, az Ipoly folyo viz mellett egész Szakálig [Nógrádszakál, Nógrád vm.] hajtattunk, a' melly helységhez közel egy igen erős, 's helyesen^{DCCCxix} épült kő hidon mentünk által az Ipolyon. Szakálban épen akkor katona fogadásban foglalatoskodott özvegy Gróf Forgáts Miklósné' tisztje. Husz legényt lovastól 's ruhástól állít az Uraság, 's minden legénynek 6 forintot ad foglaló pénzü.

Itt el végezvén ebédünket^{DCCCXX}, tovább siettünk, és estve felé bé értünk Balassa Gyarmatra. Az különösnek tetszett^{DCCCXXI} ezen utunkban, hogy némelly faluban tiszta Magyarok laktak, 's már a' szomszéd helységben egy szóval sem^{DCCCXXII} tudtak kérdéseinkre felelni a' Tót lakók.

Balassa-Gyarmath^{DCCCXXIII} [Balassagyarmat, Nógrád vm.] igen nagy mező város Nógrád Vármegyében. A' régi várnak, melly valaha sok ostromlason^{DCCCXXIV} ment által, tsak helye is alig látszik az Ipoly' partján. A' város Plébánusától hallottuk, hogy Gyarmathnak közel öt ezer lakói vagynak; kik között ezere^{DCCCXXV} fellyül tsupa zsidók. Ezek^{DCCCXXVI} foglalják el az egyik nagy utzát^{DCCCXXVII}; és^{DCCCXXVIII} gyümöltset 's zöldséget árúlnak, mind kufárok^{DCCCXXIX}. A' Rátzok is mind egy ezere^{DCCCXXX} lesznek. Voltunk a' Templomjokban. A' többiek Katholicusok, 's Reformatusok, a' kiknek is szép helyen jókora Ecclesiájok vagyon.

20^{dikban} korán reggel tovább folytatván utunkat, más fél óra mulva Vad-Kertre [Érsekvadkert, Nógrád vm.] értünk^{DCCCXXXI} melly jókora mező város^{DCCCXXXII}, 's a' Vátzi Kaptalanhoz tartozandó; innéd^{DCCCXXXIII} jöbbrá tért az ut, 's Palánkon^{DCCCXXXIV} [Drégelypalánk, Hont vm.], a' hol a' dohány természetés különös díszben vagyon, 's Honton [Hont, Hont vm.] által ebédre Ipolyságig^{DCCCXXXV} [Ipolyság, Hont vm.] hajtattunk. Ez is szép városka, a' Rosnyói Káptalané, a' neve is meg mutatja, hogy az Ipoly vize' partján fekszik. Dél után Kementzén [Kemence, Hont vm.] által vitt az ut. Itt szokta Hont Vármegye tartani a' közönséges gyüleéseket^{DCCCXXXVI}. Már estvéledni kezdett, hogy Szalkát [Ipolyszalka, Hont vm.] el hagyván, Párkánynál [Párkány, Esztergom vm.] kompon mentünk által a' Garam' vizén. Ezen túl mindenütt a' Duna' partján utaztunk, míg végre a' repülő hídon által nem értünk Esztergom Városába.

21^{dikben}^{DCCCXXXVII} Vezekényi Professor Urtól vezetettvén, meg néztük a' tágas piatzon^{DCCCXXXVIII} épült Város házát. Itt meg mutatta a' Notarius Úr a' Városnak le rajzolását, a' melly szerint ki is fog metszettetni a' Vályi Professor Ur által ki jövő munka' számára. A' piartzon két státuak állanak; egyikét Görgei Kánonok Ur^{DCCCXXXIX} márványból készíttette, és a' boldogult Maria Theresiat képezi a' Magyar Koronázáshoz [tartozandó ruházatban] ezen esztendő számra mutató irással: RegI apostoLICae MatrI regnI DeVotI CIVes ereXerVnt. Innét az Érseki Városon által a' régi vár meg nézésére menénk. Tsudálkozással néztük Gr. Barkóczi Érsek által a' Kaptalan 's Seminarium számára kezdett épületnek^{DCCCXL} fundamentomát; de kiváltképpen azt a' gyönyörű magas bolthajtású hosszu kaput, melly a' várba vezet^{DCCCXLI}. Itt áll pusztán azon szép Templom, a' mellyet Maria Theresia építtetett; itt láttuk amaz igen régi Adalbert templomának düledékjeit, mellyekből épült Bakats Érsek által a' most is tisztán meg őriztetett, és egészszen márványnyal ki rakott Kápolna. Ez előtt hevernek széllyel a' sok márvány kövek,^{DCCCXLII} ugy mind^{DCCCXLIII} ama' híres Vitéz Janos Esztergomi Érseknek temető köve, és több mások, mellyeket már moha kezd bé takarni. Emlétést érdemel azon 50 ölynél^{DCCCXLIV} mélyebb kút, a' mellyet a' Törökök ástak, midőn a' Várt bírták. Vagyon ezen kívül egy tágos Cisterna is. Minekutánna az egész vidéket, 's kivált a' Dunának észak felé való tsufos tsavargásit meg néztük volna, le mentünk a' Vizi Városba, a' hol az Érsek residentiája mellett a' Gróf Sándor által helyre igazíttatott lágy meleg ferdőkbe mentünk, 's sajnállottuk, hogy az ezekkel való közönséges élést meg tiltotta a' Földes Uraság. Többek itt a' meleg források, 's egy jókora tavat is formálnak, de a' melly a' ki büzőlgése által sokat árt a' lakosok' egészségének. Tíz óra fele posta lovakat vévén Neudorfon [Nyergesújfalu, Esztergom vm.] által, a' duna partyán [!] folytatván az utat Neszmélyre [Neszmély, Komárom vm.] értünk, 's itt el végezvén az ebédet, olly hegy mellett utaztunk, mellyből a' főveny kövek^{DCCCXLV} a' természetől golyobis-gömbölyűségre formáltatva állattak ki. Az^{DCCCXLVI} [!] mondják, hogy ezen a' tájékon vagyon a' fenék oka azoknak a' sok föld indulásoknak, mellyek Komárom városát is gyakran meg károsítják. Széles ki terjedésű pusztaság látszik tovább az ut mind a' két részein, melly bizonyága, hogy

sokkal nagyobb lehetne M. Országban az inpopulatio. Öt óra felé el értünk a' Komáromi révhez. A' posta legény által nem akarván vinni, a' dunának^{DCCCXLVII} [!] innejső részén lévő fogadóban szállottunk meg; de mindjárt más kotsit fogadván, által^{DCCCXLVIII} mentünk a' repülő hidon, 's mindenek előtt meg tekintettük a' Komáromi várt, mellyet még semmi ellenség kezébe nem keríthetett. A' Dunának két ágai között fekszik sik földön. Erős lehetett valóban, míg a' bástyái épek voltak; de már kész akartva^{DCCCXLIX} is le rontatnak^{DCCCL} talántán a' sok téglák miatt, mellyeket belőlek nyernek. A' házak is veszni indulnak; áll ugyan meg a' strázsa^{DCCCLI} benne; de nem sokára tsak ezt lehet róla mondani: Hic ubi saxorum tenere consurgit acefrus – Nunquam victa, diu Virgo Comorra stetit.^{DCCCLII} A' várnak meg tekintése után, meg akartuk látogatni T. Grossinger, Mindszenti Urakat, és az Iskolák' Directorát; de egyiket se találván odahaza, midőn vissza akartunk térni a' repülő hidon, egyszeriben tűz támadott a' Városban. Tsudálkoztunk; hogy olly sokára adatott közönséges jel az oltásra; de tsudálkozni lehetett azonn is, hogy ámbár sűrűen voltak a' házak egymás mellett^{DCCCLIII}, 's noha a' tűz nagy volt, még is a' számos fetskendők' segítségével úgy el nyomatott, hogy egy háznál több ház nem égett-el. – Másfél órányi várakozás után, ugyantsak már [a'] setétben [által vittek] a' repülő hidon.

22^{dikben} a' fel fogadott lovakon Tatának [Tata, Komárom vm.] vettük utunkat, 's másfél óra alatt el is értünk oda. Szép a' fekvése, 's igen nagy a' ki-terjedése ezen Mező-Városnak, a' melly az ó 's uj városra osztatik. Amabban vagynak a' régi Tatai Várnak maradványi^{DCCCLIV}; de^{DCCCLV} a' mellyek már omlással fenyegetnek. Fel akarta ezen^{DCCCLVI} Várt építeni^{DCCCLVII} a' földes Uraság, Gróf Eszterhazy; de az Udvartól el tiltatván,^{DCCCLVIII} másutt építetett egy szép kastélyt. Nevezetes a' Vár mellett ama' alkalmas nagyságú, 's ép vizű tó, melly malmokat hajt; 's a' mellyből egészen le lehet eresztetni a' vizet, de olly kút vagyon a' Várban, hogy annak^{DCCCLIX} kútfeje ismét egészen meg töltheti^{DCCCLX} vizzel a' tavat. Ezen ó városban vagyon a' Vörös márvány fejtés; a' Piaristák Klastromok 's iskolájok. Az uj városnak szép rendben épült házai meg érdemlik a' látást. De kiváltképpen szépek az Uraság Anglus kertjében a' düledékeket (Ruinen)^{DCCCLXI}, és^{DCCCLXII} barlangokat (Grotten) képzelő épületek; a' tavak 's a t. Szép egy majolica edényt keszitő fabrica is. Ezeknek meg tekintések után, el végezvén az ebédet, utnak indultunk, 's estve felé Kis-bérre [Kisbér, Komárom vm.] értünk. Számtalan kotsik foglalták el az utzát, mellyeken 16 száz Slavoniai katonák folytatták Béts felé utjokat. A' mint a' Tiszt Ur mondá, 37 ezeren fogtak ujjonnan^{DCCCLXIII} fegyvert. A' vendégfogadó teli lévén katonákkal, az Uraság', Gróf Battyányi' kastélyjába szállattunk. Itt meg tevődtek a' rendelések is, hogy más napra kapjunk a' szomszéd faluból lovakat.^{DCCCLXIV}

23^{dikban} reggel négy paraszt lovakon el indultunk, de a' homok miatt meg süllyedvén^{DCCCLXV}, vonó ökröket fogadtunk; míg Bánkon [Bánk, Veszprém vm.] még két uj lovakra nem tettünk szert. Igy ugyantsak délre el értünk Tamásiba [Bakonytamási, Veszprém vm.]. Ez is Gróf Battyányi jószág. Itt öszve akadtunk Boros Consiliarius Urral, a' ki Pestről^{DCCCLXVIDCCCLXVII} Körmendre utazott. Ebéd után ismét hat lovakon^{DCCCLXVIII} Pápáig [Pápa, Veszprém vm.] hajtottunk. Itt mindenek előtt meg néztük az Abbé Arnold 's Werthmüller Ur által tavaliban kezdett Vaid fű ültetést és ezen füből az indigónak készítése' módját 's végre a' Paulinusok volt Klastromában a' már kész indigó' szárítását. Ha ezen igyekezetnek jó folyamatja leszen, nagy hasznat várhat belőle a' haza. – Innét el-mentünk Zsoldos könyv-kötő által késértetve Tiszteletes Márton Professor Urhoz⁹²², a' ki több munkáji után most ujjonnan az erköltsi tudományt tanító könyvével szaporítja a' Magyar Könyvek' számát.

24^{dikben} reggel el mentünk a' szép Pápai Templomba, 's innét Werthmüller Urhoz^{DCCCLXIX}. Nem sokára a' Posta Mester Ur' lovain^{DCCCLXX} el indultunk, 's délre Kis-Tzelbe értünk. Itt meg néztük ama' Templomot, mellyben a Szűz Maria' Képe nagy

⁹²² MÁRTON István (Iszkaszentgyörgy, 1760 – Pápa, 1831) 1790-től a pápai gimnázium professzora, majd rektora

búzgósággal tiszteltetik a' seregesen^{DCCCLXXI} ide érkező keresztények által. Az isteni szolgálatot a' Sz. Benedek' Szerzetébéli^{DCCCLXXII} Papok tartják most is, kiknek szép residentiájok vagyon. Be vásárlván emlékezet' okáért egynéhány képeket az azokkal kereskedő boltokban, vissza^{DCCCLXXIII} költöztünk a' fogadóba, és ebédhez ültünk. Dél után tovább [utazván] a' Sági [szép] hegy mellett vitt az ut. Ezen hegyben egy kő-fejtő^{DCCCLXXIV} vagyon, a' mint hallánk^{DCCCLXXV} [a' mellyben] jobbára basalt kő ásatik. A' szorgalmatosan mivel szántó földek között, több helyeken^{DCCCLXXVI} által Rumba [Rum, Vas vm.] értünk, a' hol a' Rábán^{DCCCLXXVII} való által járás vagyon^{DCCCLXXVIII}. Innét Zsennyén [Zsennye, Vas vm.], Geregyén [Geregye, Vas vm.] keresztül estvére Molnáriba [Rábamolnári, Vas vm.] értünk, a' hol édes Uram Atyám 's Aszszony Anyám' keze' tsókolásához lehetett nagy örömömre szerentsém^{DCCCLXXIX}.

MTAK Kézirattár K 380/30

Az 1797^{béli} Utazás¹

4^{dik} Septemberben el indultunk Keszthelyről, és Sármelléken, Hidvégen [Hídvégpuszta, Zala vm.], Ormányon által, a' melly utolsó helység ezen tájon Szala Vármegyében, Simonyiba [Somogysimonyi, Somogy vm.] értünk Somogy Vármegyébe^{II}. Itt el végezvén az ebédet az erdős vidéken is szépen fekvő 's jól mivelt Dentsi pusztán^{III} [Fazekasdencs-puszta, Somogy vm.], Berényen [Iharosberény, Somogy vm.], a' hol az Inkei Urak' tágos kastelya vagyon, Ihároson [Iharos, Somogy vm.] által, egy nem régiben irtott egyenes uton Turgóra [Csurgó, Somogy vm.] értünk. Itt meg néztem édes Uram Atyám tarsaságában a' Reformatus Ifjuság' számára igen szép^{IV}, dombos helyen épülő iskolát, 's alkalmas házakat, és a' méneshez tartozandó derék lovakat^{VVI}.

5^{dikben} Altsór^{VII} [Alsok, Somogy vm.], Udvarhely [Somogyudvarhely, Somogy vm.], melly egy helyes erdő szélében meszsire el terjedt Magyar falu, és Berzentzén [Berzence, Somogy vm.] keresztül, a' hol Gr. Niczky kies kastelya vagyon^{VIII}, Babotsára [Babócsa, Somogy vm.] értünk. Ebben már valamint az előbbeniben Horvatokkal öszve vagynak elegyedve a' Magyarok. Itt még látni lehet a' Ridnya tsekély vize mellett a' régi török földvárt 's jó vásárok esnek benne. Ebéd utánn el válván a' M. Gróftól^{IX} a' homok és az alkalmatlan rossz somogyi töltött ut miatt^X mellyről az eső viz le nem folyhat, 's ugyan azért a' sár a' tengelyt éri, elég későn^{XI} juthattunk el holdvilágnál Szigetvárba. Másnap otthon nem találván Festetits Lajost^{XII}, a' ki is birja, ki is birja, meg jártuk a' várost; többi között meg néztük a' Török által épült 's most tsinosan ki irt Plébánia Templomát. Boldogult Festetits Lajós Bátyám azt, a' Töröktől való vissza vételnek századik esztendejében Dorfmeister hires képiró által^{XIII} ki festette^{XIVXXV}, és ezen^{XVI} négy külömbféle esetre mutató^{XVII} szavakat iratta a' képek alá: 1^{szór} a' Töröktől lett megvétele emlékezetére: SoLIManni^{XVIII}, ZrInIqVe fatIs sVbDIta. 2^{szór} az éség [!] által lett vissza vételének esztendejére: ReVInDICata faMe jVre VeterI eXVLtaVerat. 3^{szór} a' Török birásának idejére: SVb LVna planXI^{XIX}. 4^{szór} a' száz esztendőös inneplésnek alkalmatosságára^{XX}: HoDle pICtVrIs eXornata oVans saeCVLVM serVat.

Voltunk a' várban is, mellyet a' már ki mult Festetits Lajos Ur 3100 forinton vett meg a' Camarától^{XXI}; a' mellynek árrát hihető hogy a' bástya felső részeiből ki fejtegetett téglágból^{XXII} [!] és^{XXIII} mind a' belől mind a' kívül lévő földek 's házak árendájából már^{XXIV} régen bé vette. Belől még fenn áll a' Török metset, noha a' tornyát 1788 esztendőben, éppen midőn a' Török rabok laktak a' várba^{XXV} [!], le rontotta a' mennykő ütés, nem kis ijetségekre [!] a' Törököknek, a' kiknek a' hazájokban^{XXVI}, ugy mondák vala ők, szokatlan dolog a' villám le tsapása.

6^{dikban} el indulván Szigetvárról mindgyárást érzettük az utak' jobb voltokból, hogy Baranya vármegyébe értünk. Szentlőrintzen [Szentlőrinc, Baranya vm.] a' Hertzeg Eszterházy' jóságán^{XXVII}, a' hol Dőri nevű Plebanus Urnak szépen ki irt, 's jól ki tsinosított szobáiban^{XXVIII} egy darabig időzvé, lovakat váltottunk, 's dél utánn^{XXIXXXX} be értünk Pétsre. Itt M. Szányi Prépost⁹²³, 's Novák Apátur Fő Director Ur⁹²⁴ társaságában^{XXXI} meg nézegettük ama' négy tsonka tornyu, de mind régiségere, mind Nagyságára, mind belső tsinosságára nézve tsudálást érdemlő Cathedrale^{XXXII} Templomot, a' mellyben Péter II.^{XXXIII} Magyar Király fekszik el temetve. A' többi sok koporsó írások között szemünkbe tünt Nunkovits Püspöké, a' ki Hazájához vonzó, nem szóból hanem tselekedetből álló szeretete miatt, mindenkor áldásban fog maradni minden igaz Magyarnek szívében. A' Templom mellett sok

⁹²³ SZÁNYI Ferenc (? – 1810) pécsi kanonok, 1801-től rozsnói püspök

⁹²⁴ NOVÁK Krizosztom János (Zalabér, 1744 – Pannonhalma, 1828) bencés apát, 1793 és 1802 között a pécsi tanulmányi kerület főigazgatója

düledékeket lehet látni, mellyek épülete hajdan^{XXXIV} az Auranae nevű Collegium 12 Kanonokjainak^{XXXV} szolgáltak lakásul Praepostjokkal együtt^{XXXVI}. Innét a' Püspöki Bibliothecába^{XXXVII} menvén, melly ama hires Klimo^{XXXVIII} Püspöktől gyűjtetett öszve sok nevezetes régi Kézi Írásokat^{XXXIX}, Könyveket, pénzeket láttunk, Viser^{XL} Apátúr, mint a' Bibliotheca' nagy-tudományú őrzőjének emberségéből; meg jártuk utóbb Püspök' Ő Excellentiája^{XLI} residentiáját, a' hol többi között a' Mohátsi veszedelem utánn élt nevezetesebb Püspökök' Képejiket meg nézegettük. Többi között Radonai nevezetiről sok tsudálatos dolgokat beszéllettek késérőink, hogy t. i. Ő Maga 30 ezer Arianusokat keresztelt meg; de végre bé vádoltatott mint^{XLII} bolond a' Pápa előtt, a' ki^{XLIII} a' dolog ki tanulására^{XLIV} Zsenyei Istvánt 's Zichy^{XLV} Pált küldvén hozzája, ötet akkoris a' búzgó prédikálásban találták, azért^{XLVI} fel kiáltottak: O Deus Adonai da plures Radonai; és a'^{XLVII} püspöki székben meg erősítettett. A' képét halála utánn egy koldus utánn rajzolták le, a' kihez igen hasonlított. – Meg látogattuk T. Letenyei 75 esztendős, egészséges, fris piros Pap^{XLVIII} Urat, ki sok munkákat adott már ki magyarul. Minket is meg ajándékozott Proderits Cancellariusnak a' Mohátsi Veszedelemről (a' mellynél jelen volt) irt^{XLIX} 's Ő általa magyarra fordított könyvével. – Innét^L Mélt. Szányi Prepost Urhoz mentünk vatsorára. Ezen tudós Ur sk jeles dolgok' elő beszélésével^{LI} nevelte tudományomat; de^{LII} egyszer'smind azon jeles tselekedetével tsudálkozást és tiszteletet is támaszott sziveinkben, midőn a' dellesti harangozás' alkalmatosságával ama 12 szegény Ifjak között, kiket esztendőnként maga költségén ruház 's tart, térdepelve imádkozott. Az ilyen szegény nevendékekből^{LIV} már Papok, Katona 's más tiszték, Professorok 's Advocatusok váltak, a' jó tevő Urnak nem kis örömére.

⁷dikben^{LV} el akartunk indulni Pétsről, de ugyan Szányi Prepost Úr el hitetvén bennünket, hogy azon nap Mohátson^{LVI} sok foglalatossági szemben nem lehetünk^{LVII} a' Pétsi Püspök Urral, tehát több nevezetes dolgoknak látása végett^{LVIII}, maga lovain el küldött *Siklósrá*. Igen szép ezen szép helynek az utja. Negyed fél óráig tart. Jól miveltszántó földe, temérdek nagyságu gyümöltses kertek, szőlő^{LIX} hegyek, szálás erdők között viszen. Gyűje [Máriagyúd, Baranya vm.] nevű falutól fogva egészen be Siklósig^{LX} egyenes sorba ültetett hoszszan terjedő szeder fák között megy az Utazó. Veszik is hasznát ezen fáknek a' Lakók, mert a' Vármegye számára sok selmet természetnek magok' jó hasznokkal. Siklós vára egy gyönyörű térségben menedékesen fel emelkedő^{LXI} hegyen fekszik, már düledezni kezdő fallal be kerítve. Alatta^{LXII} vagyon a' jókora nagyságú, 's alkalmas rendesen épült mező város^{LXIII}, melly most Gróf Battyáni Theodor 24 falukból álló egyik Urodalmának^{LXIV} feje. A' kérésén^{LXV} belül is sok házok vagynak. Többi között a' Szürke Barátok^{LXVI} Klastromában látást érdemel azon bolthajtásos járás, mellyet a' Törökök építettek, 's a' mellynek végén, szinte a' hegy' allyánál volt a' most is haszna vehető ferdőjek. Ez a' télen meleg, a' nyárban pedig mennél melegebb kint az idő, annál hidegebb. A' hol a' víz ki foly^{LXVII}, egy tavat formál, 's körös körül termés kő, és^{LXVIII} pedig sok színű szép márvány kő, keríti, mellynek az itt lévő hegyekben nagy a' bősége. Innét a' Várba fel mentünk. Mindenek előtt meg érdemli a' nézést a'^{LXIX} Vár^{LXX} udvarában^{LXXI} lévő mély kút, mellyből a' malom keréknél is nagyobb kerék' hajtásával merítettik a' víz. Szép a' régi udvari kapolnában lévő Boldog Aszszony' képe, melly tsupa gyöngy házból vagyon öszve rakva. Meg néztük azon szobákat is, mellyekben Sigmond Királyunk volt valaha zárva. Az egyikbe alaton vas ajtó vezet; a' másik tágos, 's^{LXXII} a' szenelőnek kövén ezen sor vagyon metszve^{LXXIII}, a' mint az igen könnyen hívó hagyomány tartja, magától^{LXXIV} Sigmondtól^{LXXV}. Bé jártuk a' Várnak sok szobái között azon^{LXXVI} tágos szobát [is], mellyben az Ur széke szokott tartatni, 's a' mellynek [ajtaján] ezen verseket lehet olvasni:

Hic locus odit, amat, punit, conservat, honorat,
Nequitiam, pacem, crimina, jura, probos.

[T]alálatnak ezen várban sok régiségek' maradványi is, u. m.^{LXXVII} nagy kemény kő oszlopok' allyai, sok kőben faragott^{LXXVIII} tzimerek, kivált ama nevezetes Gara' familiájé, a' kié volt hajdan a' vár. Ez pedig egy^{LXXIXLXXX} tsufos farkú madárnak fel emelt szárnya közt lévő szakállas, 's rövid borzas üstökű ember abrazatot mutat. – Le felé menvén a' várból hallottuk, hogy a' vár alatt bolthajtásos rejtek^{LXXXI} járások találatnak egész a' külső bástya falakig^{LXXXII}. Ki mentünk utóbb a' Várból ki nyúló igen tágos folyosójára, a' mellyről az egész kies környéket szépen meg lehet látni. Nap Keletnek, ama jó bortermő, igen gyönyörű Harsányi^{LXXXIII} hegyet, delnek a' dráva^{LXXXIV} [!] vizet fával be nőtt^{LXXXV} partokkal, nap nyugotnak a' gazdagon fizető sik réteket, északnak^{LXXXVI} a' márvány fejtőkkel 's szőlőkkel bővelkedő hegyeket. Rendes, hogy a' kösziklából^{LXXXVII} is szeder fákat látni a' vár mellett^{LXXXVIII} ki nyölve^{LXXXIX} állani.

Siklós városát nagyobb részt Magyarok Németekkel^{XC} 's Rátzokkal meg keverve lakják. Vagyon benne a' Catholicusoknak, Rátzoknak, 's a' Reformatusoknak Templomjok. A' Vendégfogadónak a' mellybe [szállattunk] udvarában^{XCI} vagyon egy még most is fenn álló^{XCII} Török metset. A' felső részben, melly a' Lakóknak padlásul szolgál, tsudálkozva néztük a' boltozatot, mert számtalan üregek vagynak benne, egy tejes fajéknak^{XCIII} [!] mélységére 's gömbölyűségére^{XCIVXCV}, ugyantsak tső formájú tserépből^{XCVI} tsínálva, talán hogy az imádság annál inkább hangzék.

Siklósról vissza térvén Pétsre^{XCVII} városnak gyönyörű fekvését egészen^{XCVIII} ki lehetett venni. Még az nap fel mentünk a' város megett^{XCIX} [a'] magas hegyek között lévő^C Tetye nevű térségre. Itt látszatnak két tágos épületnek dűledékjei. Az egyiknek négy szeg^{CI} vár a' formája; ugy mondják, hogy puska port tartó ház lett légyen. A' másik hajdan a' Pétsi Püspököknek nyári lakásul szolgált, a' Törökök' birtoka alatt pedig Dervis nevű Barátjaiknak volt lakó helyek. Tsufos épület^{CII}; 7^{CIIICIV} kapuja, sok rendkívül való nagyságú ablakjai voltak. – Ezen^{CV} térségen fakad Péts [városának] leg nagyobb kintse, t. i. a' jó víz; a' melly [mindjárt] a' foráshoz közel^{CVI} a' hegyről le felé sietvén már papiros malmot, kallót, 's több [más] malmokat hajt; és az egész^{CVII} várost is ki tartja ivó^{CVIII} [vizzel]. Ezen kies vidéknek meg tekintése után^{CIX} már holdvilágnál tértünk vissza [vatsorára] M. Szányi Urhoz.

8^{dikbanCX} az az Kis Aszszony^{CXI} napján, jó korán misét hallgatva^{CXII} az Academicum Templomban, a' melly is hajdan Török metset volt, Mohátsnak vettük utunkat. Sok vasatlan 's tsikorgó kerekű szekerekkel akadtünk^{CXIII} [!] öszve, a' kik részint a' Dráva mellől^{CXIV} magyaró fa abrantsokat vittek Bátskaságba el árúlni, részint zabot, 's lisztet vittek [Mohátsról] Szigetvárába, a' hol már nagy takarmány vagyon le [rakva]. Ezen a' tájon jobbára Svab falukra talál az Utazó; a' [mellyekben] mind a' házok helyesebbek^{CXV}, mind a' jobbágyok tisztábban [vagynak], 's jobbára egy formán öltözve^{CXVI}, t. i. világos kék jankedliok^{CXVII} kék vagy vörös melyre valójok^{CXVIII}, fejér^{CXIX} térdig érő, de [meg] nem tsatlott nadragjok, kék kaptzajok, 's tzipellőjök vagyon^{CXX}. Mumia [Nyomja, Baranya vm.] nevű falu mellett vagyon Szederkény^{CXXI}; itt^{CXXII} három [óránál] tovább kellett várakoznunk, míg lovakat kaphattunk az emberek [...ra] lévén Kemendre^{CXXIII} [Máriakéménd, Baranya vm.]. De [addig] el olvastuk Broderitsnak a' Mohátsi veszedelemről irt [munkáját]. Innét két órra alatt el értünk, jó utunk lévén [mindenütt] *Mohátsra*, mellynek öt tsinyos^{CXXIV} tornyai már meszsziről ékeskedtek, 's valamennyire meg vidították^{CXXV} sziveinket, [mellyek] már a' helység' nevéből 's gyászos környékétől el voltak fogva a' fájdalmas érzéstől. Késő és rövid ebéd után köszöntésére mentünk Ó Excellentiájának^{CXXVI}, a' Pétsi Püspök Urnak, a' ki is különös szivességgel fogadott^{CXXVII} 's beszélgetett velünk. A' Mohátsi Kastély, mellyet Ó egy emelettel meg nagyobbított^{CXXVIII}, közönségesen^{CXXIX} a' nyári lakása. A' ház előtt^{CXXX} 's négy sorjában szép hárs fák vagynak ültetve. A' kapun mindjárt^{CXXXI} ezen fel-írás^{CXXXII} találatik: StrVCtore SIGIsMVnDo BerénIo patrVo, PaVLo EszterházIo eIVs nepote opVs Coronante. Belől a' Kastély tsinos, és egész hosszában^{CXXXIII} szép folyosókkal diszeskedik. Föld szint vagyon

egy szoba, mellynek két oldalán vagyon vászonra ritka szépséggel Dorfmeister soproni^{CXXXIV} Kép-írótól le festve egyik oldalán ugyan ama szerentsétlen Mohátsi ütközet, mellyben az ország' számtalan fő embereivel maga a' Király is, II.^{CXXXV} Lajos 1556^{ban}^{CXXXVI} [!] el vezett, a' Tsele nevű patakban, melly akkor a' Duna ki áradásától fel dagadott, fulladván lovával együtt. Le vagyon az ő képe különösen^{CXXXVII} is mindjárt a' történetet ábrázoló kép mellett festve egy Bétsi originalis utánn. A' másik oldalon lévő kép a' Törököknek Pálfi János által lett utóbbi meg verettetéseket^{CXXXVIII} a' mohátsi mező adja elő; mellette függ József Tsászár' képe, minthogy egyszer ugyan azon szobában és azon helyen vette éjtszaki szállását. Ezen dolgokat az ajtó mellett lévő irás illyképen magyarázza:

Campus eram, quem Rex Ludovicus clade notavit,
Sum Domus hospitio Praesule digna meo;
His quia sub tectis Caesar Josephe quiesti,
Sospitor auspicio tempus in omne tuis.

Ezeket, 's a' kastély mellett lévő virágos kertet meg nézegetvén, ki küldött a' Püspök Ur maga lovain azon helyre, a' hol, a' közönséges vélekedés szerint^{CXXXIX}, vezett el Lajos Király. Most azon patak egészen ki volt^{CXL} apadva a' nagy szárazság^{CXLI} miatt, egyébkor malmot hajt ott a' viz. Láthatni még ott az oszlopnak alsó márvány követ, melly régenten a' szomorú esetnek emlékezetére volt emelve, 's a' mellyet meg akar ujjíttani Ő Excellentiájá^{CXLII}. Innét a' Város' nézésére mentünk. Közel ezer jobbára al 's szegény házokból áll. A' Duna olly erővel mossa egyik oldalát, hogy már két utszát egészen^{CXLIII} el nyelt. Azért a' lakók a' Város' másik részén kezdenek uj házokat építeni. Még Klimó Püspök alatt épült Uj Moháts; melly egy sor tsinos házokból áll, 's tsupa [Svábok] a' Lakók. Mohátsban a' Catholicusoknak^{CXLIV} két^{CXLV} Plébania Templomjokon kívül, vagyon egy Capistranus Barátok Klastroma és [Temploma], a' Rátzoknak egy különös magasságú tornyos Templomok, ugy nem külömben a' Reformatusoknak^{CXLVI} is. Moháts alkalmas hely a' [kereskedésre] a' Duna miatt. A' Győri Komáromi Hajós^{CXLVII} gazdák sokszor meg látogatják. Vagyon itt só 's gabona Depositorium is. Számtalan kotsikat találtunk [mi] is benne, kik zabbal 's lisztes hordókkal meg terhelve, Szigetvár felé igyekeztek.

9^{dik}ben jó reggel meg indultunk Zombor [Zombor, Bács-Bodrog vm.] felé. Az ut épen azon a' szerentsétlen téren vitt keresztül, mellyen az előbb szunnyadozó, utóbb tanátstalanul is heveskedő 24 ezerből álló Magyarság Tomori Kalotsai Érsek vezérlése alatt, örökös kárára meg ütközött közel^{CXLVIII} három száz ezer Törökkel. Láttuk azon^{CXLIX} dombosabb^{CL} helyet, melly alatt táborozott a' Törökség, 's a' hol a' Tsászárjok sátora volt, a' mondás szerint^{CLI} fel verve, 's ugyan attól^{CLII} még máig is^{CLIII} Sátoristyének az az Sátor' helyének [Sátorhely, Baranya vm.] neveztetik. Most Kristina Fő Hertzeg Aszszony szép majorja fekszik azon helyen^{CLIV}. Láttuk azon posványos [...ányt]^{CLV}, mellybe olly sokan belé vesztek az úzóbe vett Magyarok között^{CLVI}. Láttuk azon kerek dombot, mellyen, a' mint Proderits is írja, 's^{CLVII} a' hagyomány hirdeti, 1500 foglyok, kiknek nagyobb része fő Nemesekből állott^{CLVIII}, kerekes sorba tétetvén^{CLIX}, a' [győződelmes] had előtt mindnyájoknak fejek vétetett. De elég legyen már [ezen] keserves történetről a' szó; és Tanuságunkra szolgáljon, hogy soha nem^{CLX} jó az ellenséget büszkén meg vetni, hogy jókor kell a' védelmező szerekről gondolkodni; hogy^{CLXI} nagy külömbőség vagyon a' bátorság és vakmerőség között.

El hagyván Mohátsnak siralmas^{CLXII} térségét egy szőlős^{CLXIII} hegynek allyában mentünk egész Patináig [Kisköszeg, Baranya vm.]. Itt vagyon az által-járás^{CLXIV} a' Dunán. A' mint oda értünk, fele a' Kompnak már meg volt rakva épület-fával, mellyet^{CLXV} a' mult héten^{CLXVI} el égett Bezdányi Lakosok^{CLXVII} vittek által hajlékjaiknak fel építésekre. Jó ideig tartván [...]

[...] ^{CLXVIII} vettünk észre az aszszonyokban, a' kik házaik előtt ^{CLXIX}, az utszán ^{CLXX} sőt meg a' mezőn jártokban is, gyalog orsón gyapjút, kendert fonyogattak. A' selyembogár ^{CLXXI} tartással is szereznek magoknak pénzt.

Új Paszován [Újpaszova, Szerém vm.] 's Batanitzán [Batajnica, Szerém vm.] által, egyenlő ^{CLXXII} sík térségen, egész Zemlinig [Zimony, Szerém vm.] vitt az ut. Az ^{CLXXIII} Majorokat a' Várostól egy hegy, melly az ut miatt keresztül vagyon vágva, választja el. Meg érdemli a' jó falú nevet a' miolta a' Belgradból el költözködött keresztény Lakosok, kiknek a' békesség szerint oda kellett hagyni azon ^{CLXXIV} várost, itt le telepedtek, 's sokan házokat építettek ^{CLXXV} magoknak. – Már estve volt, hogy bé értünk Zemlinbe. A' sorompónál álló katonák serényen ^{CLXXVI} tudakolták, kik légyünk, hogy tovább jelenthessék ^{CLXXVII}. A' sok botorkálás után egy rozsz fogadóra szorúlván meg szállattunk.

Zemlin

13^{dikban} reggel, mivel a' Commendans Liderscron ^{CLXXVIII} Obester Ur nem volt Zemlinben, néki szólló levelet által adtuk ^{CLXXIX} Lubik Major Urnak a' kinek társaságában ^{CLXXX} el mentünk a' Duna partjára, a' hol a' Belgrádi törökök fát hordogattak ki hajóikból; ugyan is Zemlint Belgrad tartja ki fával. Innét meg lehetett látni Zemlinnek régi kisded várának dűledezett falait, a' Városnak pallizádákkal való bé kerítését, a' Dunán uszkáló hajokat, és, a' mennyire a' homályos ég engedte, Belgrad várát is.

Innét a' Kontumatz épületnek meg tekintésére indultunk. Ez egy négy-szegű ^{CLXXXI} épületből áll, kettős pallizádákkal bé kerítve. 1^{szer} ^{CLXXXII} A' bé menetelnél 4 kapú őrzők 's ^{CLXXXIII} egy ^{CLXXXIV} kapus állának. Ezek ^{CLXXXV} arra vigyáznak, hogy senki magát azokkal öszve ne keverje, a' kik a' Kontumatz' idejét állják ki ^{CLXXXVI}. 2^{szer} Hogy mindazonáltal lehessen ^{CLXXXVII} beszélteni ^{CLXXXVIII} a' Kontumatzban lévő kereskedőkkel, két sorompók vagynak, két ölnyi távulságra egymástól. Ide tehát a' nyert engedelem után, egy őrző szeme alatt, reggel 8 órától fogva 12^{től}ig, dél után 2^{től} – 6^{tig} öszve lehet jönni a' beszélgetésre ^{CXCI}, 2 ölnyi meszsiségre állván ^{CXCII} egymástól. 3^{szer} A' Kontumatzban ^{CXCIII} lévő' számára hát quártélyok vagynak ^{CXCIV}, mindenik két szobát tesz mellyekben körös körül fa ágyok (Pritschen) állanak. 4^{szer} ^{CXCV} Előbb hogy sem valaki a' Kontumatz házba mennyen, az orvos által meg vizsgálatik, 's ^{CXCVI} minden leg kisebb holmiját fel irván, ^{CXCVII} a' Directionak be adatik ^{CXCVIII}. Ha némelly ruha darab igen szennyes vagy gyanús ^{CXCIX}, vissza küldetik Belgrádba. 5^{szer} ^{CC} Minden Kontumatz szobának vagyon egy szolgálja, a' ki egy vörös tollas jegyet visel a' kalapjában ^{CCI}. Ha egyszer elegendők vagynak egy szobára ^{CCII}, az ötödik napon kezdődik a' proba idő, és, vagy 6, vagy 4, vagy 3 hetekig tart, a' mint t. i. az egészség' dolgáról ^{CCIII} a' Törökök között lakó Tsászári kémektől jön a' tudósítás. 6^{szer} A' Kontumatzban lévő' minden nap meg vizsgáltnak a' ki rendelt Doctoroktól, 6^{CCIV} órákor estve bé zárattatnak ^{CCV} a' szobák; és ámbár más nap reggel mindjárt ^{CCVI} fel nyittatnak, de még se szabad nagy büntetés alatt engedelem nélkül, onnét el távozni. 7^{szer} Vagynak ezen kívül még 12 más helyek, a' hová a' Török országi ^{CCVII} pamuk ^{CCVIII} vagy gyapjú zsákok, melyek közönségesen 140 fontot nyomnak le rakattatnak. Mindjárt elejenten fel mettetznek ^{CCIX} [!] a' zsákok, hogy lássék, ha nints e valami más tiltott portéka benne el rejtve, és azután ^{CCX} naponként meg forgattatnak. – Ha egyszer a' próba idejük ki telt, egy ólom billeg függesztetik fel reá; annakelőtte ^{CCXI} senki nem nyulhat hozzá, tsak a' vele bánó szolga, a' kihez szinte ugy nem szabad ^{CCXII} nyulni, mint a' Kontumatzban levő Törökökhez. Minden Pamuk vagy gyapjú zsákért 24 karjtzárt ^{CCXIII} kell fizetni a' gazdájának. El lehet gondolni, mennyi jön be tsak ebből is minden esztendőben. 8^{szer} Vagynak a' Kontumatz kerítésben még két deszka pajták is, mellyek Hambároknak ^{CCXIV} neveztetnek. Ezekben majd mindenkor találtnak Török Országból érkező 6200 kötet vörös fonál, és más több milliókat érő portékák. 9^{szer} Azon részen, a' hol a' proba időt ki álló jószágok állanak, vagyon még egy különös szoba

(parlatorium) két rendű létezéssel két fele rekesztve.^{CCXV} Egyik^{CCXVI} felébe mennek azon Törökök, kik nem akarnak a' mi tartományainkban^{CCXVII} hosszabb^{CCXVIII} ideig maradni, dolgaikat még is személyesen^{CCXIX} kívánnák^{CCXX} el végezni a' mi országunkbéli kereskedőkkel, a' kikkel tehát a' létezésk által egy két lépésnyire el választva lévén, beszélgethetnek egy mással. Ezen Hajlékban vagyon egy nagy füstölő edény^{CCXXI}, mellyben minden irások,^{CCXXII} már előbb eztetbe^{CCXXIII} lévén mártatva, meg száríttatnak, 's tsak azután adatnak által a' jelen lévő kereskedőknek vagy a' póstának^{CCXXIV}. 10^{szér} Ha valaki a' Contumatzban^{CCXXV} lévőekkel, vagy a' velek bánó személyekkel^{CCXXVI} (Exponirte Personen) öszve keveredik, az az, vagy magokhoz, vagy ruháikhoz nyúl a' proba idő el telte előtt, az is a' Contumatzra büntettetik. Már az igen nagy barátság az Elöljáróktól,^{CCXXVII}CCXXVIII hogy ha tsak^{CCXXIX} a' ruháját tartóztatják meg az illyennek^{CCXXX}, magát jól meg mosogatván. Majd tsak nem úgy jártam én is, midőn a'^{CCXXXI} leveleket füstölő Ember felé közelítettem^{CCXXXII}. – Ha kutya megy be a'^{CCXXXIII} Kontumázt épületbe, mindjárt agyon lövetik^{CCXXXIV}. De a' Török országi lovak'^{CCXXXV} tisztulása tsak abban áll, hogy egynéhányszor meg [ferezstik] őket. Ezen Kontumáztban első tekintetre sok igen is erőltetett 's szükségtelen dolognak látszatik:^{CCXXXVI} azonban a' szemesség soha nem lehet felesleg való!^{CCXXXVII} Leg alább némű nemű nyugodalmat szerez, és mellette jó hasznot is hajt. Ha valaki a' Török határokról által jön, a' nélkül, hogy a' mi partainkon vigyázó^{CCXXXVIII} katonáknak meg jelentse magát, 24 óra alatt^{CCXXXIX} ki lehet ötet a' világból végezni. Ezen idő el telte után más büntetés éri. Éppen mikor mi a'^{CCXL} Kontumáztba menénk, hoztak ki belőle^{CCXLI} két rabokat. Egyik a' mi tartományunkbéli volt és a' Kontumázt^{CCXLII} el kerülése miatt volt vason; a' másik pedig Török^{CCXLIII}CCXLIV 's azon öt Gyilkosok' társa volt, a' kik Pantsova és Semlin^{CCXLV} között sok embereket meg öltek, vagy ki raboltak. Hatvan egynéhány^{CCXLVI} emberek ellen, sok órákig védelmezték magokat. Míg végre, nagy sebeket^{CCXLVII} adván 's vévén el nyomattatak. Eggyet egy fokossal halálra sebesítettek^{CCXLVIII}; hárman agyon lövettettek Pántsován^{CCXLIX}; ez az utolsó, ugyan ott, fel fog akasztatni.

Mindeneket^{CCL} meg tekintvén a' Kontumázt^{CCLI} épületben, el mentünk Liederskron Obesterné Ő Nagyságához, a' ki is tellyes betsülettel fogadott, és minekelötte vissza mentünk volna másodszer ebédre, meg jártuk a' városnak nagyobb részét, mellyben alkalmas sok szép házok, és azokban külömbféle nemzetű lakók, de még is jobbára^{CCLII} kereskedő Rátzok találhatnak. Akartunk ezektől némelly török országi apróságokat venni emlékezet' okáért^{CCLIII}, de semmit nem mutattak elő, mivel az olyan Török partékek'^{CCLIV} be hozása, mellyek nálunk is készülhetnek, keményen^{CCLV} meg vagyon tiltva. Nagy pénzen tsak ugyan szert lehetne még is olyanokra is tenni. Aurum per medios ire satellites, et perrumpere amat saxa potentius ictu fulmineo.

Ebéd után^{CCLVI} mivel a' Belgrádba való által ementelt nem tanátslották az Urak,^{CCLVII} nem annyira a' Törököktől, mint a' Kontumáztbéli Tisztek' neheztelésétől félvén, három ora tájban bele ültünk a' már^{CCLVIII} ki bérelt hajóba, hogy egész Pantsováig vizen mehessünk. Gyönyörűséges utazás volt ez. Láttuk a' sok tsaté patéról ismértes Tisza^{CCLIX} tsútsát,^{CCLX} azon szigetet tudni illik, mellyet a' Tiszának a' Dunába való szakadása tsinál. Éppen Belgrád alatt hajókázván ki vehettük szépen mind a' felső mind az alsó vart^{CCLXI}. Mind a' kettő meg ujjított kő falakkal vagyon körül kerítve, és ágyúkkal sűrűen meg rakva, de a' mellyeknek se fedező deszkájok nintsen, se olyan kerekek nem látzatik^{CCLXII} lenni, a' millyen a' mieneknek vagyon. A' felső várban melly nagy 's gyönyörű kő sziklás hegyen fekszik egy igen magas^{CCLXIII} hegyes tornyon kívül, épült nem régiben egy jókora vastagságú, melly vigyázó toronynak (Speculának) tartatik^{CCLXIV}, 's óra is vagyon rajta.^{CCLXV} Az alsó várban^{CCLXVI} mutatta a' kormányosunk a' Basa lakását, melly nem sokkal a' többieknél, és a' mi épületeinkhez képest, az is tsekély ház. A' sok^{CCLXVII} Metsetek' 's ör házok (Schildhaus) tornyai^{CCLXVIII} között meg külömböztette egy magát^{CCLXIX} az alsó bástyán épült tágos de nem magas torony, mellynek Ne boisze a' neve;ez a' Török Kormány Szék ellen vétkezők

foghelye^{CCLXX}. Közel vagyon hozzá^{CCLXXI} egy más gombölyű épület is, mellyben az meg fojtások (Strangulatiok)^{CCLXXII} szoktak meg esni. Láttunk a' Török parton több embereket heverni, másokat, a' mint lovaikat usztatták, másokat hajóikban foglalatoskodván. Mennél tovább haladtunk a' Dunán, annál jobban ki lehetett^{CCLXXIII} Belgrádnak többi^{CCLXXIV} részeit is venni, kivált a' vizi várost. Ez nagy helyet foglal; számtalanok benne a' Metset tornyok; 's a' zöld fák. Egynéhány új épületeket szépen ki lehetett venni; ezek jobbára Kordovány bört készítő Timárok' házaik; egy jókora kávé ház is van közöttök.

Belgrádot jobbra hagyván, a' bal parton, melly hozzánk tartozandó, sok^{CCLXXV} vigyázó hajlékokat (tsartákat) láttunk^{CCLXXVI}, határnokbéli katonákkal együtt, a' kik póre gatyában, szőrben, sipkakban állattak mindenütt, még Pantsován is strasát. A' Belgrádi részről szemünkben tüntek továbbra a' hegynek fel nyúló Eugenius, 's Laudon Sántzaik;^{CCLXXVII} jól el gondolhattuk, hol feküdt az utolsó Török haboru alkalmatossággal^{CCLXXVIII} a' Belgrádot ostromló Austriai sereg; meg mutogattatott^{CCLXXIX} az is, hol volt a' Dunán által verve a' hajó híd, a' katonaság által vitelére 's a' t^{CCLXXX}. A' Török szélek mind magas hegyekből^{CCLXXXI} állanak. A' míg a' Temes vizéig értünk, mellyen a' révészek kötelnél fogva huzták egész Pantsováig a' hajót, tsak egy ronda kiseded Visztnicz nevű Török falu^{CCLXXXII} akadt szemeinkben^{CCLXXXIII}. – Nyoltz óra felé volt az idő, hogy Pantsovára [Pancsova, Torontál vm.] értünk; és,^{CCLXXXIV} a' tudatlan egy kotsis^{CCLXXXV} miatt egy rozsz fogadóban az ugy neveztetett Pritschen ágyon egy kevés szalmán meg is háltunk^{CCLXXXVI}, pedig a' városban több jó vendégfogadók^{CCLXXXVII} vagynak.

Pantsova

14^{dikben} jókor kézhez adtuk az oda való Commendánsnak^{CCLXXXVIII} szólló levelet, a' kinek társaságában^{CCLXXXIX} utóbb meg jártuk az egész várost, a' melly különös szép rendben épült alkalmatos házokkal áll, és előttek szeder fák vagynak ültetve. Vagynak azonban még most is ide 's tova fedél nélkül való házok, a' mellyek az utolsó Török haborútól fogva fel nem épülhettek; mert tudni való, hogy akkor^{CCXC} az egész város a' Tsászár parantsolatjára fel gyujtatott és minden eleség, 's munitio a' Temesbe vettetett. Sok panasz szó hallatik még most is az ezen tűz által el nyomorodó^{CCXCI} Lakosok szájából. A' Commendáns maga mondá, hogy az akkor okozott károk a' Határnoknak^{CCXCII} egynéhány milliora betsültetett. Ezen városban a' lakók jobbára mind Kereskedő Rátzok; vagyon a' Catholicusoknak is egy Templomjok. Közel ehez egy épületben meg nézegettük^{CCXCIII} a' selyem gombolitással való bánást; minthogy Ő Felsége^{CCXCIV} a' Határnokoktól itt be váltatja a' selyem bogarak' fonadékjait, noha a' költség meg haladja^{CCXCV} a' hasznot. – A' tiszta selyem eddig 24 forinton adatott el a'^{CCXCVI} selyem ennyire^{CCXCVII} ment:

		1795		1796		
Az alább neműek az olasz nevezet szerint:	való	A tiszta selyem	257 F	12 Xat	289	16
		Dramma				
		Faloppa	7	19	2	24
		Dopponi	5	2	146	-
		Struza	110	-	18	16
		Spuza (mag)	101		409	-
		Bigutti	332	24		

A' Temes partján áll egy nagy depositoryum, itt Hambár a' neve. Ez^{CCXCXVIII} egynéhány esztendőök előtt épült, vagy ott^{CCXCIX} emeletre, bolthajtások alatt; de gazdaságból e, vagy tudatlanságból, vagy tsalfaságból esett e, nem tudatik, a' falakon keresztül menő vas szalag helyett tsak fák vonattak keresztül, ezek el rothadván, az épület ki felé nyomattatván a' tehertől^{CCC} nagyon meg repedezett, és bizonyosan^{CCCI} le rogyott volna egészen, ha kívül^{CCCI} vastag tamasz falak nem jártak volna melléje, belől pedig a' bolthajtás helyett gerenda boltozatok nem készülnének. A' reparatio többbe kerül az Aerariumnak 20000 forintnál. Meg néztük a' nagy ser házat is, a'^{CCCI} leg ujjabban épült vendégfogadót^{CCCV}, mellyben egy különös nagyságú sala^{CCCVI} vagyon, mellyből Belgrádot^{CCCVII} szépen ki lehet venni. Éppen midőn a' katona Cancellariában voltunk, jött oda egy all tisz, melly^{CCCVIII} írásban azon^{CCXCIX} jelentést hozta, hogy a' strázsán levő Határnok Katona, a' patrolt Válan lőtte, mivel nem felelt mindjárt Wer da kérdésére. Itt vagyon a' Német Határnok Regimentnek (melly 44 faluból^{CCCX} áll) a' reservája, és minden más katonai Departamentumok; valamint a' másik Oláh Határnok Regimentnek^{CCCXI}, melly 113 helységet foglal magában, Weiskirchen^{CCCXII} nevű városban. – Ugy ki vagynak ezen határnok falúk pusztulva^{CCCXIII} a' katona adás által (Ebben a'^{CCCXIV} haború alatt már 15 ezereknél többen szolgáltak) hogy a' strázsákon^{CCCXV} alig 14, 15 esztendőös gyerkőtzéket lát az ember. Ki járván jól magunka, Rolke Commedans Urhoz mentünk oda lévén hivatalosak ebédre; a' melly után^{CCCXVI} utnak indultunk és Neudorf [Révaújfalu, Torontál vm.] nevű határnok falún által, a' hol lovakat váltattunk, Allibonárra értünk szálásra^{CCCXVII}.

15^{dikben}^{CCCXVIII} korán reggel el mentünk az ide való hires Salitromot^{CCCXIX} főző házba. Meg néztük a'^{CCCXX} főzésre el készített földet, az 50^{CCCXXI} kádokat mellyekbe a' földnek bizonyos mértékére víz öntetik, hogy lassanként magába^{CCCXXII} vévén a' Salitromos részeket, tsapon ki eresztessék, 's fa tsatornákon a' konyhába vezetessék. Ott^{CCCXXIV} nagy Kazányokban addig forraltatik, míg^{CCCXXV} barnás színéről a' szükséges^{CCCXXVI} tökéletességet észre nem veszik benne. Azután hamú luggal az alcali só praecipitáltatik. Így ujra le tsapoltatván^{CCCXXVII} kissebb üstökbe^{CCCXXVIII} öntetik, a' hol a' salitrom^{CCCXXIX} öszve^{CCCXXX} áll és magát cristalizálja^{CCCXXXI}. Hogy pedig a' nedvesség egészen ki adja magát, hamú felé tétetik, és a'^{CCCXXXII} jó ki szárítás után mázsa számra hordókban Temesvára^{CCCXXXIII} küldetik. Minden esztendőben leg alább is 150^{CCCXXXIV} mázsa salitrom készül ezen épületben. A'^{CCCXXXV} tisztábbik, mellyet első főzésnek neveznek,^{CCCXXXVI} mázsája 28 forint, a' második főzésnek 25 f. 30. Minden költségeket számba vévén, 25 forint pro cento nyeresége vagyon. – Az^{CCCXXXVII} nagy^{CCCXXXVIII} haszon itten, hogy a' salitrom főzés mind^{CCCXXXIX} törf égetéssel megyen véghez, melly Allibanarhoz [Alibunár, Torontál vm.] közel lévő Sz. Mihály [Végszentmihály, Torontál vm.] nevű helységnél ásatik. Az^{CCCXL} különös a' törf hamuról, hogy sokáig magában foglalja a' tüzet; azért itt egy gödörbe hordatik öszve, és^{CCCXLI} vízzel meg öntetik; Még is gyakorta sok napok sőt hetek után is meg égetheti valaki magát, ha keresztül megy rajta, a' mint itt^{CCCXLII} gyakran meg történt már; mert fellyül^{CCCXLIII} hártját von magára, és belől a' tűz lappang. – Némellyek abban a' vélekedésben vannak, úgy mond a' pattantyús all-tiszt, a' ki mindeneket meg mutogatott, hogy a'^{CCCXLIV} törf-hamú lúg^{CCCXLV} jó az^{CCCXLVI} alcali sónak precipitatiojára a' salitrom főzésben de ez nem igazság, hanem fa hamú lúg^{CCCXLVII} szükséges hozzá.

Allibunárról^{CCCXLVIII} el indulván^{CCCL} igen nagy szél fujt^{CCCLI} 's egyszerre olly nagy bűdös füstbe jöttünk, hogy a' nap sűgári nem süthettek keresztül rajta, 's majd az egész eget körülöttünk felhők gyanánt bé fedte; mert a' még most is sok helyen fenn lévő^{CCCLII} bozótokat égették a' lakók. Valóban^{CCCLIII} a' sok canalisok, az árkok,^{CCCLIV} a' vízi füvek nemeielegendőképen meg mutatják, melly igen vizenyős földnek kellett valaha Banatusnak^{CCCLV} lenni.

A' már említett Szent Mihályt el hagyván^{CCCLVI}, el hagytuk a' Banalis Határnokok'^{CCCLVII} földjét is, 's^{CCCLVIII} Temes vármegyébe értünk. Margitta [Nagymargita, Torontál vm.] nevű helység volt a' Statio, mellyben lovakat kellett váltanunk. Itt már tsupa oláhság lakik. Az öltözetjek is meg különbözteti őket a'^{CCCLIX} Rátzoktól. A' férjfiak^{CCCLX} majd térdig érő ingjeiket derékban meg kötik; botskorjokból egy tarka szövött kaptza nyulik fel; 's fejeiket fejer bárány birka sipkával^{CCCLXI} fedik. De ha vagy atyafiok, vagy gyermekek meg holt, egy hónapig^{CCCLXII} fedetlen fővel járnak. Az Aszszonyok különbféle színű szőnyeg módra készült gypju szoknyát viselnek melly előkötő helyett is szolgál^{CCCLXIII}. Mind saját, mind^{CCCLXIV} a' férjeik, 's gyermekeik ruháikat magok fonásából szövéséből^{CCCLXV} magok készítik.^{CCCLXVI} A' színek jobbára nagyon barna, a' tzigányokéhoz közelit^{CCCLXVII}; az erköltsek^{CCCLXVIII} sem sokkal jobb. Szem előtt alázatosak, már meszsziról süveget vetnek; de azonban a' rablásra 's még a' gyilkosságra^{CCCLXIX} is hajlandók; azért ezen a' tájon nem lehet elegendő vigyázással utazni. Oly gonoszságra vetemedtek kevéssel előbb, hogy mi itt meg fordultunk, hogy^{CCCLXX} egy posta mester^{CCCLXXI} testvérjének meg a' bőrét is le huzták. Azért^{CCCLXXII} ezen vármegyékben a' közönséges vármegye katonain kívül még mások is vagynak, a' kik a' persecutor nevű Hadnagyal^{CCCLXXIII} tsupán a' Haramjákat hajtogatják.

Margitán túl egy igen mély, és széles Bersava nevezetű Kanalison tsinált hidon mentünk által, de a' mellyből már majd egészen ki fogyott a' víz, annyira ki száradnak lassanként a' posványságok. Denta [Denta, Temes vm.] et^{CCCLXXIV} Detta [Detta, Temes vm.] nevű helységekben Svábokra találtunk, a' kiknek mind házaik, mind ruházatjuk^{CCCLXXV}, mind magok viselete több emberséget mutatnak. Itt^{CCCLXXVI} már erdőtskét is láttunk, a' mi nagy ujság ezen tájon. Schebel [Széphely, Temes vm.] falú volt, a' hol azon nap utólszor váltottunk lovakat^{CCCLXXVII}. Mindjárt a' helység mellett folyik^{CCCLXXVIII} a' Temes. Utunkban sok szekerekkel találtunk öszve, a' mellyek a' Temesvári héti vásárról, melly egész esztendő által igen nagy szokott lenni, tértek haza. Az oláh szekereken az öregbek majd mind szakállasok^{CCCLXXIX} voltak. Estve felé bé értünk szerentsésen Temesvára, 's a' fő piatzon lévő Hét Electorok nevű fogadóba^{CCCLXXX} szállattunk.

Temesvár

16^{dikban} mindenekelőtt Gróf Soró Commendans Urnak adtuk kézhez a' levelet, a' ki nagy szivességgel fogadott, 's hogy a' nevezetes dolgokat meg láthassuk, az Adjutantját, Kostka Hadnagy Urat adta mellénk kalaúznak. Be jártuk tehát vele minekutánna meg néztük volna ama hires 's hasznos Begai Canalist a' mellyen az ő édes atya tsinálta Lugosnál az első cataractát; 's külső erősségeit, a' régi kiseded várt^{CCCLXXXI}, a' mellyet még Hunyai János, mint Temesi Gróf építtetett 1443 esztendőben, de a' mellyet a' Törökök részint utóbb le rontottak, de ismét helyre építtettek^{CCCLXXXII}. Erős fészkek is volt ez nekik, még Eugenius Hertzeg 1717 ki nem verte őket Temesvárból. Ezen régi épületben dolgoznak az Artileristák; ebben vagyon a' fegyver ház^{CCCLXXXIII}, melly alkalmasan teli vagyon különbféle nemű puskákkal, 's többi között Zwei [!] ^{CCCLXXXIV}; mely vasakkal, sisakokkal, dárdákkal 's a t^{CCCLXXXV}. A' többi ritkaságok között láttunk itt egy kődarabon török írást, a' mellynek értelmét így magyarázta meg egy talmás: „Soliman Janitscharen^{CCCLXXXVI} Aga, Commendant von Temesvar, Anno Heczira 1056, oder Anno C. 1647”. – Voltak itt nagy tsontok is fel függesztve, mellyeket a' Mutogató Óriás tsontoknak tartotta, de alig ha nem elefant lábok voltak^{CCCLXXXVII}; mert ugyan is igen hasonlitottak^{CCCLXXXVIII} azokhoz, mellyeket Karlovitzon láttunk az áltsonttal^{CCCLXXXIX} együtt. A' fegyverházból ki menvén meg nézegettük a' kazamattákat, az agyukat, a' golyobisoknak^{CCCXC} különbféle nemeit. Innét meg jártuk a' Piaristák, a' Ratzok'^{CCCXCI} Templomát és a' fő piatzon a' Maria Theresia által építtetett Cathedrale Templomot, mellyben a' Csanádi Püspök és a' Káptalan tartja^{CCCXCII} maga ajtatosságait. Ennek a' gyönyörű tiszta Templomnak helyén még a' mostani élők között sokan vad rétzéket 's sártsakot lövöldöztek.

A^{CCCXCIII} Templomnak olly vastagok a' falai, hogy ha a' szükség ugy hozná magával, ágyúkat lehetne fel rakatni reája az ostromlók nagy káravokkal^{CCCXCIV} [!] mert mindenfelé^{CCCXCV} el hathatna onnét a' lövés. – El végezvén Gróf Soró Urnál az ebédet,^{CCCXCVI} el mentünk azon kapu' meg nézésére, mellyen Eugenius Hertzeg ment be mint diadalmas vezér, Temesvárba^{CCCXCVII}. Ez most egy Asztalosnak háza közepén műhely helyett szolgál, és noha alig tűnik már most szembe,^{CCCXCVIII} még se szabad le rontani, ama' ditső vezér' örökös emlékezetének tiszteletére^{CCCXCIX}. Meg nézegettük a' Katonaság' kaszárnyáját is, melly temérdek nagyságú épület, és erős falakból áll,^{CD} a' bástya' fekvése szerint épülve. – A' Város háza' homlokán^{CDI} egy régi palánkokkal körül vett, védő helyett^{CDII} képező festés körül ezen verseket olvastuk:

Olim quid fuerim, praesens insigne docebit,
 Moenia, quae circum Turcica fructa vides,
 Caesareis vicit Princeps Eugenius armis;
 Quae tibi nunc fulgent, Mercuris arte tulit.
 Deut autem superi, postrema in saecula mundi
 Optata hac semper conditione fruatur:
 Quae fruor Augustis aquila dum protegor alis,
 Dum regit hac sceptris Austria diva suis.

Ezeknek meg tekintése után ki mentünk Gróf Festetics Péterné társaságában^{CDIII} a' Generalis Ur' kotsiján a' Fabriken nevű külső városba, a' hol meg nézvén azon hydraulica Machinát, melly a' vizet a' városba hajtja,^{CDIV} ki kotsiztunk a' szomszéd^{CDV} erdőbe, a' melly a' sétálás kedvéért utzákra van ki vágva^{CDVI}, tekéző helyekkel, 's épületekkel fel ékesítve. Innét haza térvén, 's butunkat vévén a' Generalis Urtól, meg látogattuk Tormási Vitz^{CDVII} Ispány Urat, a' ki is a' Varmegye' hazában a' Gyűlés szobát, 's a' Fő Ispány Ur' lakását nagy betsülettel meg mutogatta. Ezen ház valaha a' Banalisi Adminisztratióje^{CDVIII} volt. Leg szebb^{CDIX} épület egész Temesvárbán; noha vagynak sok más szép hazok is benne, 's a' jó rendre, tiszta egyenes utszáira nézve, okvetetlenül első Magyar Országban, szemem kívül hagyván a' Város' kitsinységét^{CDX}.

17^{dikben} Vasárnap lévén a' Szent Mise hallgatás után Szeged felé intéztük utunkat. Erre is merő róna térségen jártunk, 's svabokkal elégyített Oláh Rátz lakókra találtunk^{CDXI} Kis Bitskereken^{CDXII} [Kisbecskerek, Temes vm.], Bilén [Billéd, Torontál vm.] által Nagy Szentmiklóstra^{CDXIII} [Nagyszentmiklós, Torontál vm.] értünk délutánn három óra tájban. Ez egy nagy ki terjedésű Mező város^{CDXIV}, sok szép házokkal bir, a' Vármegyének is vagyon itt egy Háza, mellyben a' második Vitz-Ispány^{CDXV}, egy fő Biró, 's Commissarius lakik. A'^{CDXVI} lakók Rátzokból, Svabokból, 's kevés Magyarokból állanak. Nagy kereskedest szokott ezen város üzni mint a' Szarvas mind a' Sertés^{CDXVII} marhával. Mi is találtunk ott Győri kereskedőket, pedig vásár idején kívül. A' fekvése szerentsés a' Maros' partján, épen Tsanádnak [Nagycsanád, Torontál vm.] ellenben által^{CDXVIII}. Ezen nagy Mező Város még egynéhány más falukkal együtt ama' telhetetlen Nákó^{CDXIX} Örményé, a' ki Bétsben egy igen szép 's nagy házot építetett, de utóbb maga Bátyjának halálára törekedvén a' pénz reménysége^{CDXX} miatt, most a' fog házban^{CDXXI} ül^{CDXXII}. Szent Miklóson túl, egy Keresztúr [Pusztakeresztúr, Torontál vm.] nevű Magyar falún^{CDXXIII} mentünk által. Ez volt egész Banátusban az első tiszta Magyar helység, mellyre akadtunk; noha még két vagy három vagyon még ide 's tova ezen kívül. Külömben a' Nemesség, a' melly ugyan nem^{CDXXIV} igen számos^{CDXXV}, a' Vármegyebéli Tisztek, a' helységek' Notariusi jobbára Magyarok. Keresztúr a' dohány természetéből él. Jó tsendes és szorgalmatos emberek. Az^{CDXXVI} Erdélyi Püspök jószága. – Bégán [Óbéd, Torontál vm.] lovakat váltván, kotsinkhoz jött^{CDXXVII} a' falubéli Oláh mester, 's^{CDXXVIII} le tette nálunk az iránt panaszszát, hogy a' Pópja meg verte volna a'

tsap-házban^{CDXXIX}. Mindenféle rut nevekkal illette, a' miből ki lehetett venni, hogy mind a' kettő részeges rossz emberek. Általában az az ítélet vagyon a' Rácz Papokról, hogy a' többi durva 's tudatlan köz emberektől egyedül tsak a' ruha különbözteti meg őket.

Már^{CDXXX} estve volt, hogy Sirek [Szőreg, Csongrád vm.] nevű helységhez értünk. Ez igen nagy ki terjedésű falú, Szegedhez tartozandó. A' Tiszának ki áradási miatt olly hoszszu hid vagyon itten tsinálva, hogy a' Pestinél talán háromszor^{CDXXXI} hoszszabb. Végre ugyantsak szerentsésen bé^{CDXXXII} vergődtünk^{CDXXXIII} Szegedre. Nagy örömünkre szolgált, hogy majd két héti utazásunk után, ismét Magyarok közzé kerültünk. A' Tisza Hídjánál lévő Vámos olly betsülettel volt, hogy mindjárt maga el vezetett a' Sas Vendégfogadóba, mert az Oláh Kotsisok semmit nem tudtak volna fel keresni^{CDXXXIV}. Bajos igazán az ollyan emberekkel jární, a' kiknek^{CDXXXV} a' nyelvét nem értvén semmi kérdésre sem lehet feleletet venni.

Szeged

18^{dikban} Mindenek előtt el mentünk a' Város Templomába^{CDXXXVI} a' mellyhez a' Piaristák Klastroma, a' Plebania, és a' mellé a' szép Iskolák^{CDXXXVII} vagynak ragasztva. Hallván, hogy T.^{CDXXXVIII} Dugonits András Ur, a' kit meg akartunk^{CDXXXIX} látogatni, Szegvárát ment légyen, a' Baratok Templomának meg tekintésére siettünk. Meg is érdemlette valóban a' látást. Egy a' leg régiebb Templomok közzül való M. Országban^{CDXL}. Egy a' Templom külső falán lévő kőven 1503 esztendő vagyon ki vésve. Nevezetes ezen templomról, hogy^{CDXLI} Mátyás Király 1465^{CDXLII} abban tartott Ország Gyűlést. Valóban tágos is. Ugyan akkor ajándékozta emlékezet okáért a' Templomnak maga királyi Palástyát, a' mellyből osztán mise-mondó ruha készült, és ezen írást olvassuk rajta. Huius Casula materia substrata ex regio paludamento serenissimi Mathiae Corvini, Hungarorum amabilissimi Regis est; quod Majestas Sua Sacratissima, terminatis in hac Basilica B. V. M. ad Nives Regni Comitum Templum restaurari curavit, et hanc vestem unionibus decoratam A. M. D. G. et H. B. V. Mariae Anno 1465 magnifice obtulit. Cuius pia memoria siti n aevum benedicta. etc. – Vagyon még egy más régi Casula is, a' mellyre^{CDXLIII} ezen szavak vagynak írva: Haec Casula renovata est 1630. Fuerat olim S. Gerardi Proto-Episcopi Csanadiensis et Martyris. Nunc Venerabilis huius Conventus Szegediensis ab anno 1465. Mutattak a' Szerzetes Atyák még egy keszkenőt is, ezen fellyül-irással^{CDXLIV}: NoVo hoC anno CaroLo SeXto IMperatorI eX aVgVsta VXore ELIsabetha ChrIstIna PrInCeps fILIVsperotatVs nasClItVr. – Princeps Eugenius devicto inimico turcico obtulit 1724. Hoszszas volna le írni mind azon tsudákat, mellyekről magasztalták a' Boldogságos^{CDXLV} Szűz Képét, melly ezen Templomban található. Szerentsések lehetnek ők, nem tagadom, a' kik mind azokat igazaknak tartják.^{CDXLVICDXLVII} A' Szegedi Barátok' Temploma mind külső mind^{CDXLVIII} belső formájára nézve kivált ha a' bolthajtás' tzifráját tekintjük, igen hasonlít^{CDXLIX} a' Keszthelyihez.^{CDL} El hagyván ezen jó szivességű Szerzeteseket, vissza mentünk ugyan azon hoszszu utszán, a' mellyen jöttünk, 's a'^{CDLI} mellyben mindenütt Magyar szót hallottunk, egész a' Várig. Ez Szeged' városának mint^{CDLII} egy közepén fekszik. A' falai még fenn állanak, noha helyvel közzel romladozva; tornyai közzül tsak egy áll fen^{CDLIII}; az árkok is igen be tömődtek. Belől egyik részében a' fenyíték ház vagyon, kivált a' nemes születése, de nem nemes erkölcsű Ferjék 's Aszszonyok' számára. Hetven egynéhány ferjfiak, 42 Aszszonyok vagynak itt le tartoztatva, a' kik dolgozni tartoznak szobáikban, de a' jutalomból napjára tsak egy krajtzárban részesulnek; a' kik pedig kint dolgoznak, egy garasban^{CDLIV}. Ezen udvarban vagyon az őrző tiszt háza, egy Templom, és gabona depositoryumnak is kell lenni mert sok gabonás szekereket láttunk benne^{CDLV}. Innét el mentünk a' Tisza partjára, a' hol mindenfelől a' sok hajók tüntek szemeinkben^{CDLVI}; és a' deszkából épült^{CDLVII} egynéhány osztalú só ház. Tudni való, hogy Szeged egyik a' leg alkalmatosabb kereskedő városok közzül Magyar

Országban fekvésére nézve. Ott folyik öszve a^{CDLVIII} Maros a' Tiszába. A' Lakók száma meg haladja a' 16 ezeret, de ugyan nagy helyet is foglal^{CDLIX}. Az épületei épen nem szépek magas ház kevés vagyon^{CDLX} benne. Télen szörnyű sár lehet. A' felső városnak tsak egyik utszájában voltunk, a' mellyből a' Minoriták klastromát, 's a' Rátzok' Templomát meg láthattuk^{CDLXI}; így tehát haza térvén, kotsira ültünk, 's tovább folytattuk Mezőhegyes felé utunkat.

Az^{CDLXII} ut a' Tisza mellett^{CDLXIII} vitt, mig Tápnál^{CDLXIV} [Tápé, Csongrád vm.] a' kompon által nem mentünk rajta. A' partokon számtalan nád kévéket láttunk, melly itt a' fa szükségét pótolja ki, láttunk sok szekereket is gazos füvel, sással meg rakva, melly részint a' fűtésre, részint a' marha tartásra szolgál. A' Tiszán túl hamar Csanád^{CDLXV} Vármegyébe értünk. Az ut itt türhetetlen lehet tsak rövid ideig tartó esőben is, mert természet szerint vizenyős^{CDLXVI}. Most sok szarvas marhát és juhokat láttunk mindenfelől legelni. Délután két óra tájban el jutottunk Makóra [Makó, Csanád vm.]. El végezvén rövid ebédünket, meg tiszteltük a' Csanádi Püspök Urat, a' ki a' nyári időt jobbára itt szokta tölteni, minthogy az övé ezen mező város, melly sok^{CDLXVII} igen közönséges hazokat számlál,^{CDLXVIII} a' Vármegye háza is itt vagyon, 's tizenötnél több száraz malmokkal^{CDLXIX} bir. Vagynak szőlei is. Éppen a' Maros partján fekszik. Tovább akarván sietni, hamar bútsut vettünk a' Püspök Urtól, 's még azon nap jókor^{CDLXX} él értünk^{CDLXXI} Palotán [Csanádpalota, Csanád vm.] által Mezőhegyesre [Mezőhegyes, Csanád vm.].

Mezőhegyes

19^{dikben} meg köszöntöttük Izing^{CDLXXII} Kapitány Urat (minthogy Tsekonits Obester Ur nem volt helyben), a' ki is^{CDLXXIII} ritka emberséggel fogadott bennünket, 's hogy mindeneket örömet meg mutat, nem tsak szóval, hanem tselekedettel is meg mutatta. A' míg be nem fogott a kotsis, meg néztük a' ménlovak istállóját^{CDLXXIV}; 70 darab volt benne; mindeniknek^{CDLXXV} a' neve egy különös táblára nagy betűkkel volt fel írva^{CDLXXVICDLXXVII}. Hogy a' farkokat a' fában el ne koptassák, az állásoknál az oszlopfák papirossal voltak be foglalva^{CDLXXVIII}; 's hogy a' ki gözölgés ne árton, az ablakokon kívül még egy kémény forma nyílás is volt az istaló padlason^{CDLXXIX} vágva. – Voltak ezen istállóban külömbféle országi ménlovak, de a' jelen lévő Urak' mondások szerint^{CDLXXX}, a' Spanyol ló leg tartosabb 's leg jobb a' Magyar Országi ménesekben; az Anglus hamar el fajúl. – Utóbb a' tüzeoseb^{CDLXXXI} lovak közzül egynéhányot ki is vezettek az istállóból, 's ezen állatoknak elevenségét, deli természetét, kevélységét nem lehetett örömmel nem nézni.

Ezek után ki mentünk a' mezőre. Mezőhegyesnek határa 38000 hold földből áll. Ezen nagy térségen nyoltz falkában járnak a' lovak, szinek szerint meg külömböztetve. Az anya lovak ezer felé lesznek. Minden falkának^{CDLXXXII} vagyon maga állása, hogy a' nagy melegekben 's hidegekben^{CDLXXXIII} fedél alá vehesse magát. Láttuk a' pejeket, feketéket, 's a' szürkéket. – Viszsa térvén meg nézegettük az épületeket,^{CDLXXXIV} mellyekben a' Tisztek^{CDLXXXV} 's Közemberek' lakásaig [!] 's istalloik^{CDLXXXVI} vagynak négy nagy ostálokban^{CDLXXXVII}; a' kertet, mellyből minden tisztnek vagynak különös^{CDLXXXVIII} része; utóbb a' külömbféle istallokat az egy esztendő tsikók', a' beteges lovak', a' ragadós nyavalabéliek, etc. számokra^{CDLXXXIX}.

Tudni való már,^{CDXC} ezen Kriályi ménesről 1° Hogy a' Gondviselője merő Katona Tisztekből, Közemberekből, 's negyven egynéhány Tsikósokból 's 9 gulasokból áll^{CDXCI}, mindenestől 419 személyekből.

2° A'^{CDXCII} lovak' száma,^{CDXCIII} a' Juliusi szám-adas szerint^{CDXCIV}, ennyi volt:

Fiatal ménlő	60
Német, Magyar, Erdélyi, Oláh anyalovak	768
Szopó tsikók	623
Egy esztendős tsikók	495
Két esztendős tsikók	369
Három esztendős tsikók	210
Remonta lovak	1553
Terh hordók ^{CDXCV} (Lackpferde)	138
Más haszna vehetők	480
<i>Summa</i>	5033
Bikák	3
Tehenek	500
Borjuk	600
Igás ökör	180
Gőgölök ^{CDXCVI}	1000
<i>Summa</i>	2283

MTAK Kézirattár K380/31
ceruzás széljegyzet: *Hiányos*

A' hazai utazásról

A' Magyaroknál sem volt szokatlan dolog,^I hogy az Úri 's vagyonos Szülők külső Tartományokban utazzassák Fijaikat, mindeközül Hazájokban részint vagy egészen elvégezték tanulásaikat. Ditséretes volt a' szándék, valamint kedvező az alkalmatosság a' nagyobb tökéletességre. Ugyan is az ifjú embernek a' szép tapasztalás által, nyilhatott szeme 's esze, tágúlhatott tudománya^{II}; és így vissza térvén szülő földjére^{III}, mint egy a' virágos réteken meg rakodott gondos méhetske, valami szükségést, hasznost, 's^{IV} szépet látott a' külső Nemzeteknél, el hozhatta magával Hazája' hasznára^V vagy díszére. – Mennyire feleltek meg az Utazó Úrfiak ezen kellemetes kötelességnek, a' Haza^{VI} jól tudhattya.

Nem lehet tagadni, hogy sokan értelmes Késérők^{VII} útmutatásikra^{VIII} figyelmeztvén, sokat hallottak, láttak,^{IX} tanultak, mellyekről mind magok egész életekben^X örömmel emlékezhetek meg^{XI}, mind másokat is el-mulathattak^{XII} gyönyörködtető beszélgetéseik által; de hogy nyomos tapasztalásaik után a' Közönségnek is igyekeztek volna tükör példájok^{XIII}, vagy tudós munkájok által használni^{XIV}: igen igen ritka tünemény vala ez eddig mi nálunk^{XV}. Én leg alább ama' fáradhatatlan tudós Hazafi', Sándor István' levelein⁹²⁵, és Kászonyi^{XVI} András' Velentzei Utazásán⁹²⁶ kívül mást nem tudok anya nyelvünkön közre-botsátva lenni.

De hogy is lehetett volna másként? A' fiatal ember nem volt elegendőképpen el készítve az ilyen uttal egybe-kapcsolható hasznos foglalatosságra. Talán nem is^{XVII} vala más tzellya utazásának, hanem tsak^{XVIII} hogy utazzon^{XIX}. Szerentséje volt, ha valami nevezetes dolog vaktában szemébe ütközött^{XX}. Ezt ugyan meg nézte^{XXI}; valamint a' városoknak^{XXII} leg tzifrább tornyait^{XXIII}, és magasabb házain is^{XXIV} bámult; meg jelent^{XXV} a' játék színeken^{XXVI}, talán azon fogadókat is fel jegyezte^{XXVII}, a' hol leg inkább élt kedvére: de hogy az országnak mivoltáról, törvényeiről, a' Nemzet' szokásiról^{XXVIII} értekeződött volna; a' Helységnek^{XXIX} fekvését, terméseit, kereskedését, szép és^{XXX} kézi mesterségeit, ritkaságait, Tudóssait^{XXXI} kívánta volna ki tanulni; az^{XXXII} olyan dolognak, a' mit jól nem értett, okos és emberséges kérdésekkel velejehez férni, és azt mindgyárt fel jegyezni iparkodott volna: ezek 's több ilyenek talántán eszébe^{XXXIII} sem jutottak^{XXXIV XXXV}. Tudni illik: Ignoti nulla Cupido. És így, a' mit hajdan Ovidius a' Meszsze-bujdosók' szivekről mondott, azt egyszersmind az^{XXXVI} ilyen Utazónak eszéről is méltán el-lehet mondani: Coelum, non animum mutant, qui trans mare currunt. – Vajha sokszor mind szívre mind észre nézve rosszabb karban ne tértek volna vissza közinkbe ezen vandorló fetskék^{XXXVII}.

Azonban^{XXXVIII} hogy' is kívánhatni? Hogy^{XXXIX} az utazása által Hazájának használlyon, a' Ki Hazáját nem ismervén, sem azt nem tudta, mivel bővelkedik; sem azt, mi nélkül szükölködik. És így^{XL} olly kevesé esmértethette meg^{XLI} a' külföldiekkel Magyar Országnak^{XLII} a' Természettől ingyen nyert, vagy munkával szerzett kintseit: a' millyen kevesé igyekezhetett szükségeinek lehetséges ki-pótolásán, vagy leg alább enyhítésén. – Tudni illik^{XLIII} mind tsak azután siettünk a' mi távúl van tőlünk;^{XLIV} édes mienkkel^{XLV} keveset törödvén^{XLVI}. Ezen fel fordult világ tetszik-ki már az első tanulás rendgyében. A' gyermek előbb fordul meg^{XLVII} Athenásból és Rómából az iskola^{XLVIII} könyvében^{XLIX}; és még azt sem tudgya, merre esik Buda' vára. Tudgya nevezni Miltiadest, Hannibált, elő is beszél talán valamit viselt dolgaikból: és^L Hunyadi Jánost, Zrínyi Miklóst talántán még nevezésről sem esméri^{LI}. Meg tanulta Africa' dühös állatinak^{LII} még fogaik' számát is: és meg nem tudná mondani^{LIII}, hány tsikó foga van az Attya' paripájának. Le írja a' Borostyánt, 's Libanusi Tzédrust: és^{LIV} nehezen tudná el találni^{LV}, mellyik fán terem a' makk és gubats. – Így

⁹²⁵ SÁNDOR István: Egy külföldön utazó magyarnak jó barátjához küldött levelei, Győr, Streibig, 1793

⁹²⁶ KÁSZONYI András: Magyar országból tett Velentzei utazás, Pozsony, Pest, Landerer, 1797

szoktunk már ifjantan a^{LVI} helytelenség' üzéséhez. Nem volna e valahára idő a' józanabb gondolkozásra^{LVII}? Ismérjük mindenek előtt azt, a' mi körülöttünk van.^{LVIII} Valamíg Hazánkat bé nem jártuk; ne vágyakodjunk kifelé^{LIX}. Legyünk előbb Tzinkotán, a' bölts^{LX} József Tsaszár javasolta egy valakinek, a' ki Országok látására kéredzett^{LXI}: és azután eredgyün[k] utnak. Van itthonn is elég látni, tanulni való. Tsak hogy nem akkor kell leg először felnyitni^{LXII} szemeinket, mikor már által-hajtván a' kotsis az Ország' határán, leg először kell felnyitni^{LXIII} az erszényt a' vám fizetésre^{LXIV}. Ha egyszer Hazánkat derekasán ismérjük, ha a' tudományokban jól előlépegettünk^{LXV}: akkor nézhetjük haszonnal a' külföldi ritkaságokat; akkor nem fogunk bámúlni máshonn^{LXVI} olly valamin, a' mit kevés mért-földnyi^{LXVII} távúlságra könnyen és elegendőképpen^{LXVIII} meg vizsgálhattunk^{LXIX} volna. Igy nem szégyenítetténk^{LXX} Nemzetünket, de kiváltképpen^{LXXI} magunkat az ollyanok előtt, kik jobban tudgyák, nálunknál, mi lakik Magyar Országban.

Ditséretes és követésre méltó példa tehát, a' mellyet egy időtől fogva némelly bölts^{LXXII} szülők kezdenek adni, Fijaikat jókor, és mindenek előtt, a' két Magyar Hazában utaztatván.^{LXXIII} Szerentsém^{LXXIV} lévén egy illen Utazó Úrfinak^{LXXV-LXXVI} Társaságában bójárni az országonak [!] egy nagyobb részét, meg kérettettem egy köz-jóra termett hazafi [által]^{LXXVII}, hogy a' hazai Utazásról tegyem-fel rövideden gondolatimat, és küldgyem-meg a' Magyar^{LXXVIII} Nyelv-mivelő Társaságnak. Ebben én annál nagyobb készséggel kívántam eljárni^{LXXIX}: mennél jobban meg-vagyok^{LXXX} a' dolog' jóságáról, és azon kötelességről győződve, hogy egy Hazáját szerető Ferjfiú^{LXXXI} semmi alkalmatosságot el nem mulaszthat, a' melly által másoknak tehetsége szerint^{LXXXII} némű némű képpen használhat.

Le fogom tehát irni: 1^{szor} a' hazai utazásnak kellemetes gyümöltseit. 2^{szor} Az ezekre segítő szükséges elő-készületeket. 3^{szor} Meg jelentem^{LXXXIII} a' tárgyokat, mellyekre kellekik kiváltképpen fordítani a' figyelmetességet. 4^{szor} Észbe juttatom^{LXXXIV} a' szemes vígyázást az alkalmatlanságok, és elő akadható veszedelmek' el-hárítására^{LXXXV}.

A' Hazai Utazásnak gyümöltsei

Méltó, sőt szükséges dolog, hogy a' tanuló Ifjúság tíz hónapokat fordítván a' józan 's mélly^{LXXXVI} tudományokra, ki pihennyé^{LXXXVII} magát. Valamint a' test, ugy a' lélek sem birhattya-el a' szüntelen tartó 's egygyenlő munkát. De vagyon a' terhes munka, 's a' puha henyélés között külömbség. A' szorgalmatos tanulást egyszersmind gondatlan lustasággal tserélni-fel^{LXXXVIII}, vélekedésem szerint olly veszedelmes: mint az izzasztó hévségből kiszökni, 's azonnal a' hideg levegő' menteben le dülni^{LXXXIX}. Már pedig nem ez történik e közönségesen a' Tanulókkal, a' kik az iskola esztendő végével félrevetvén minden könyveiket, egész Mindszent napig reajok sem néznek?^{XC} Igy lassanként mind azt szerentsésen el-felejtik^{XCI}, a' mit hosszas ideig fáradsággal, és szüleiknek nagy költségével^{XCII} tanultak. Kár ez kétség kívül, és nagy kár; de az még nagyobb, hogy a' mosdatlan szájú tselédekkel az istalóban^{XCIII}, vagy az agarázás^{XCIV} közt szeltében öszvekeveredvén, az erköltsek is^{XCV} feslik, és el-durvúl^{XCVI}. Nem volna e tehát tanátsosabb a' Vakatzio' idejét, az esztendőnek leg kellemetesebb^{XCVII} hat hetét^{XCVIII} az utazásban, egy ollyan hasznos foglalatosságban tölteni, melly gyönyörűséges mulatságra, 's testet lelket^{XCIX} erősítő idő-töltésre szolgálna?

Ugyan is az Utazó Ifjúnak néki keményedik a' teste, midőn a' piros hajnallal fel-kél^C, és szijja a leg tisztább eget. Nap közt majd a' kotsiból nézi a' szép természetet, és^{CI} ezer féle^{CII} kintseit; majd le száll,^{CIII} gyalogol, fel-megy^{CIV} a' meszsze látó hegyekre: igr^{CV} izmosodnak inai; jól emészt a' gyomor, meg jön az egészséges száj-iz^{CVI}, az eleven színnel a' vidám kedv, ébred az unalmat nem ismérő szív. Hozzá szokik a' tüléshez, nem törődik a' kevés ideig tartó éhséggel és szomjúsággal; nem válogat^{CVII} az ételben 's italban; nem tsapja el minden a' hasát, a' mi nem jelenik-meg^{CVIII} szüleinek gazdag asztalán; meg szokja^{CIX} a'

levegőnek változásit. – Kedve telik az uri 's tudós Emberek' társalkodásában; nem fut az idegenektől, nem bámúl szokásaikon^{CX}. Örömmel hallgattya^{CXI} mások' oktatásit; örömmel beszéli^{CXII} saját tapasztalásit; gyönyörködik benne mint egy Vitéz ki-állott bajainak buzgó előszámlálásában. – A' miket az előtt tsak a' magános falak között hallott, már^{CXIII} szemével látta. Látta a helyeket, a' hol a' nevezetesebb dolgok történtek ditső Eleji által. Örvend az olyan tájon, a' hol kedvezve szolgált^{CXIV} a' szerentse, és nevededett a' Haza' ditsősége. Eszében jutnak ama' halhatatlan híru Ferjfiak, kik hadi 's házi szolgálattyaikban szentül^{CXV} meg feleltek kötelességeknek. A' szomorú tsata mezőket^{CXVI} látván,^{CXVII}^{CXVIII} meg komorodik szíve; kezdi érzeni a' nyert^{CXIX} sebeknek tartós fájalmát; keseregve nézi a' Hazájért^{CXX} ditséretesen el esett Magyaroknak körülötte lebegő árnyékot^{CXXI}. Boszszonkodik^{CXXII} a' történt^{CXXIII} hibákon, és ha rajta állana, tüstént meg orvosolná^{CXXIV}, az agyarkodó szerentse' boszszújára. – Látta, hol és^{CXXV} mi képpen iparkodik a' nemzeti szorgalom; mennyi kéz és^{CXXVI} ész dolgozik mellette, melly tsudálatos találmányokkal akarja az időt, fáradságot, 's költséget ki pótolni.^{CXXVII} Szemébe tünvén, melly sok véres verétékbe^{CXXVIII} kerül a' pénznek szerzése; meg döbben^{CXXIX}, kezdi okosan betsülni, 's fel teszi magában, hogy előbb tiszszer is^{CXXX} meg fordittya kezében, míg egyszer ki adgya^{CXXXI}. Kiváltképpen ha jól meg gondollya^{CXXXII}, hogy^{CXXXIII} keserves szükségét látnak sok ezer mások, és talán éppen olyanok, vagy szinte azok, a' kiknek jámborsága 's szorgalmatossága tselekszi, hogy ő könnyebben jut a' költséghez, és azért nem^{CXXXIV} érzi, mi az inség. Kő szívének kellene lenni, ha meg nem indulna a' szegénység' sorsán, 's véteknem tartaná az irgalmatlan zaklatást.

Látta a' fő vizek' folyásait, mellyek az Ország' fel-osztására^{CXXXV} szolgálnak, és a' mellyekbe sietnek a' többi nagyobb kisebb folyók is. Veszi észre, melly nagy hasznot szerezhhetnek ezek a' közel lévő^{CXXXVI} városoknak 's az egész vidéknek, színeken^{CXXXVII} hordozván a' meg rakott^{CXXXVIII} hajókat, vagy sok kerekű malmokat hajtván; midőn másutt nap estig kereng a' száraz malmokba^{CXXXIX} fogott nyomorult barom, vagy pára szakadva vonnya a' terhes szekeret: de ellenben azt is észre veszi^{CXL}, melly tetemes károkat okozhatnak a' kitsapó vizek, ha a' partokra 's töltésre nintsen gondviselő szem. El öntik tenger' módgyára az egész térséget, mihelyest tartósabb záporok hullnak, vagy olvadni kezd a' mélyebb hó^{CXLI}.

Látta, hogy eggyik vidéken jobbak az utak, 's a' hidak, mint másutt. Itt alkalmasak, rendes sorban épültek a' kéményes házok; árnyékot tartanak zöld ágaikkal a' szeder, akatzia, vagy más gyümölcös fák; szelid tekintetűek a' jól ruházott lakók; kövér réteken legelnek a' bő számu tsordák 's nyájok: amott ellenben dülő félben vagynak a' széllyel hányt^{CXLII} füstös gunyhók^{CXLIII}; alig szolgálhatnak világos fedeleikkel az eső és szél ellen^{CXLIV}. Meztelenek a' gyermekek, rongyosak a' komor^{CXLV} ábrázatú szülők; meddők a' parlagban heverő szántó földek; szabadon koberol a' görhes marha a' le gázolt sárga gyöpön. Nints körül belől erdő; már meszszirol érezni a' sovány tüzhelyen a' büzőlgő ganajt, és egészség rontó posványokat^{CXLVI}. Lehetetlen, hogy az ilyen szembe-tünő különbségek figyelmetessé ne tegyék, és gondolkozásra ne kénszerítsék az Utazó^{CXLVII} Ifjat^{CXLVIII}. Ha mást nem tehet^{CXLIX}, leg alább^{CL} egy mélylet sohajt, és^{CLI} igyekszik ki tanulni mind ezeknek okát.^{CLII}

Nem jobb e az ilyen tapasztalás^{CLIII} a' henye otthon-ülésnél vagy pajkos idő vesztegetésnél? Midőn így virágzik az egészség, ébred a' vizsgálódó észre vétel, nevededik az ismértség, gyarapodik a tanultság, terjed a' szép maga-viseletnek, 's jókat ígérő észnek betses híre, támad a' boldog jövővel biztató reménység.

Az Utazáshoz megkívántató Előkészületek

Hogy az Utazásnak előszámlálált, 's még azoknál is felesebb hasznaiban részesüllyön az Utazó^{CLIV}, szükséges, hogy meg ne indullyon vaktában; hanem valamint minden egyéb

fontos dologra: ugy ezen örvendetes de egyszersmind nyomos foglalatosságra is előre jól elkészüljön.

Szükséges mindenek előtt, hogy helyesen olvasni, gyorsan írni, és mivel az Országban élő sokféle nyelvekre sullyos volna szert tenni, leg alább magyarul, németül, deákul beszélni tudgyon. Külömben hogy' értekezhetnék másokkal az előforduló dolgok felől? Tudnivaló ugyan, hogy léssen érdemes késérő Társa; a' ki híven kezére fog járni; de ha mindent más' szemével lát, vagy mindennek a magyarázattyát a' második harmadik szájból várja: sok elvész az utazásnak mind kellemettségéből, mind hasznából. A' saját erőnek gyakorlása egyyk fő tzéllya az utazásnak! Igen szép dolog az is, ha ki a' rajzolásban annyira ment, hogy a' gyönyörű kilátású környéket, egy régi várnak bús dűledékjét, egy roppant épületnek tsinyos alkotását, a' hasznavehető ritkább szerszámokat 's a t. letudgya emlékezet' okájért hamarjában rajzolni. Jeles példát adott ebben is a' serdülő Ifjúságnak Gróf Teleki Domokos Ur; ama' nemes igyekezetű derék Hazafi, egynehány hazai Utazásaiban, mellyek örökös tanúji lesznek szemes figyelmetességének 's szép tudományának; és annál többre fognak betsültetni: mennél nagyobb érdem járatlan tsapáson köz kalaúzul szolgálni azoknak, kik ditséretes nyomdokit fogják követni.

MTAK Kézirattár, K380/32

Regestrum a Magyar Minervával kapcsolatos levelezésről

265.

A' Magyar Országi Írók' munkájiknak könnyebb ki-nyomtatását tárgyazó Gondolatok

1^{ször} Bizonyos somma pénz fog meg határozatni, hogy abból esztendőnként némelly könyvek, a' Magyar Litteratorok' szüleményei, könnyebben jöhessenek a' világ' elejbe; olly fel-tétel mindazonáltal

2^{ször} Hogy a' ki-adandó munkák a' Censura által helybe-hagyattassanak.

3^{ször} Hogy előbb némelly tudós Uraknak vélekedeseik irántak kikérettessenek. A' végre: vagy el küldetnek a' Visgáló Uraknak biztos alkalmatossággal a' munkák, és elejénten tsak ez fog meg esni; vagy utóbb a' ki rendelendő helyre a' közel-levő Urak közzül, a' kiknek kedve fogja tartani, öszve-jöhetnek, és ollyankor az úti költség is meg-térítettik.

4^{ször} De hogy a' be küldött munkáról annál egyenesebb ítélet hozattassék, a' Visgálónak ne légyen tudtára, ki az Író. Sőt még az egész Társaság előtt is titokban maradhat, ha akarja, a' Szerző, és ollyankor tsak egy választott mondás által jegyezze meg, neve helyett, maga munkáját.

5^{ször} A' könyvek' tárgyai a' Litteraturának minden ága, ki-vévén, a' mellyek vagy személyes sértéseket, vagy tzivódásra szolgáltató alkalmatosságot foglalnának magokban.

6^{ször} Hasznos lenne, ha az Academiakban és Gymnasiumokban, akármelly Religiobéliek legyenek is azok, a' nevezetesebb Tanítók számba vevődnének, és azokból a' Jó-tévő 's munkás Urak' ki-keresésekre némellyek ki-választatnának.

7^{ször} Ezen ki-válaszott Urak' segítségével egy ollyan lajstrom készíttessék, a' mellyből ki lehessen venni, kik, és miben dolgoznak most a' litteraturában, vagy millyen munkáik vagynak már készen kéz-írásokban. Jó léssen annak is végére járni, kiknél találatnak régtől fogva nyomtatást érdemlő kész munkák.

8^{ször} Bizonyos Idő-tájban, p. o. October' elején meg lehetne későbbben a' bé küldött munkákat részint olvasgatni, részint a' már által olvasott kéz-íratokról hozott ítéleteket elő-adni 's okokkal támogatni; a' ki-adandókat meg határozni; a' többieket pedig, ha a' Szerző kívánnya, vissza küldeni.

9^{ször} A' helybe-hagyott munkáért az Író jutalom nélkül nem fog maradni. A' leg nagyobb jutalom 500 exemplárban, a' leg kisebb 150. állhat. Ha pedig talán inkább kész pénzt kívánna a' Szerző, jókor jelentse meg szándékját, és ugy fog azután köz-meg-eggyezéssel a' jutalom meg határozatni. Tudni való, hogy az eredeti munkák mindenkor nagyobb betsben tartatnak, mint a' fordítások: mindazonáltal a' jelesebb könyvek' fordítóira is illendő tekintet fog lenni.

10^{ször} A' nyomtatott könyvek' el-adásából bé-jött pénz több és több munkák' ki-adására, a' szükségesebb tárgyak ki-dolgoztatására, a' szükölködőbb Tudósok' elő-segállítására fog fordíttatni.

11^{ször} A' ki-jött munkák el-adásokra a' 6^{dik} Tzikkelyben meg nevezett Férjfiak közzül egynéhány levelező Barátok kérettessenek meg, hogy a' könyvárosok' mértékletlen nyerekedésének gát vettessék, és a' bé-vett pénz annál bizonyosabb kézhez kerülyön.

12^{ször} Miképpen kellessék a' szám-vételt rendbe hozni, jó léssen arról egy projectumot ki-dolgozni.

13^{szor} Egy állandó Levelezőnek kell lenni, a' kinél minden Barátok írásai egybe-
gyűllyenek, és a' tárgyat ittelő tudósítások fel-jegyeztessenek.

14^{szer} Egy olyan Férjfiat is kelletik választani, a' ki a' helyben hagyott munkák'
tsínos, 's a' nyomtatásbéli hibáktól ment közre-botsátására figyelmezzon; a' nélkül, hogy a'
Szerző' meg-eggyezése ellen valamit meg változtatni mérészellyen.

15^{ször} Hasznos volna, ha a' Gyülekezetnek meg-eggyezéséből az orthographia meg-
állíttatnék; ez által a' nagy külömbbség a' Magyar írásra nézve, leg alább jövendőre,
alkalmasint meg szünnék.

16^{szor} Nem ártana talántán a' jobb el-keelés, 's a' Gyűjteménynek egysége 's ösze-
kapcsolása végett egy közönséges nevet ragasztani mindenik munkának elejbe, a' melly,
mivel semmi hasznos tudomány nem lenne ki-rekesztve, ez lehetne: *Tudományok' Tárháza*.

17^{szer} Azonban nem tsupán a' Magyar nyelven íratott munkák fogadtatnának el a' ki-
adás végett.

18^{szor} Mind ezeknek el-kezdésekre ezer forint ajánltatik esztendőnként. De minek sok
mellékes költségek, és ne talán több elő-adandó tárgyak miatt, ez nem lenne elegendő: ezen
jámbor szándéknak állandóságára nézve is, köz-tanátskozással olly módok találtassanak ki,
hogy minden erőltetés nélkül más Jótévők is szereztessenek.

Hogy ezen köz hasznú szándék a' nevezetesebb Írók' tudtára essék, Különös
levelekben meg íratott: Szabó Dávid, Gróf Gvadányi, Molnár Borbála, Kultsár István, Virág
Benedek, Révai Miklós, Weszprémi István, Keszthelyi László, Dugonits András, Szathmári
Pap Mihály Uraknak, hogy ha vagy magoknak ki-adandó kész munkáik volnának, vagy
másoknál nyomtatást érdemlő kéz-íratokat tudnának heverni, adgyák Takáts Józsefnek
értésére, a' ki mind a' revisionak, mind a' közre-botsátásnak elő-mozdításában egész
hívsséggel el fog járni, és bizonyosá teszi őket a' 9^{dik} szám alatt' meg ígért jutalomnak meg-
nyeréséről.

1° Szabó Dávid' feleletjének sommája:

„Én hát jó biztatásod mellett, a' mint gyenge tehetségem meg engedi, hozzálatok
költeményes munkáimnak ki símogatásához. Már második ízben rostálgom. Hátra vagyon
még valami 4. 5. árkos. A' jobbítgatás' száma 2 ezer 's edgynéhány százra fel-telik. Ezen
dolgom túl esvén, a' még edgy testben ki nem adott költeményeimre fordítottam magamat.
Ezeket rész szerént az I^o. Rész szerént a' II^{dik} kötetbe akarom bé tenni. – Hát a' *Paraszi
majorságról*, mellyet 8^{ad} részben adtam-ki másodsor, minémű ítélettel vagy? itt egyedül a'
mivoltáról szóllok; mert a' nyomtatás nékem is igen vissza tetszik. – Mind a' magyar
Orthographiat, mind a' *Prosodiát* örömet fel-vállalom, tsak egészségem legyen ki
dolgozásokhoz. De ezzel vallyon nyakát szakasztom e a' fenn-forgó pernek? – Kassán. Sz.
András hav. 10^{dikén} 1797^{dikben} .”

2° Kultsár István ezeket írja:

„Varga Márton Komáromi Tanító tökéletes *Arithmeticat*, és a' *Természet Közönséges
Historiáját* készítette el magyarul. Piber Benedek Ur *Seneca'* Philosophiai munkáit fordította.
Barkótzai Rosti Antal Ur nem tsak Énekeit szedi össze, hanem fontosabb dolgokról való
elmélkedéseit is, mellyekből, merem mondani, sokat lehet tanulni: - Az én szándékom:
Három részre osztandó munkát Deák nyelven készíteni, mellynek 1° része ezt a' kérdést
visgállya: *Quis gaudet Jure Curandi educationem*; 2^{dik} *Per quos hoc Jus exercendum sit*? 3^{dik}
Quomodo administrandum sit? – Ugy reménylem, hogy sem a' Nemességnél, sem a' Városi

Lakosoknál nem lesznek azok az ideák kedvetlenek, mellyeket én ide már el intéztem. – Esztergomban, 6^{dik} Dec. 1797⁹²⁷

3° Gróf Gvadányi József Generalis Úr Detzember 15^{dikén} kezemhez küldötte Molnár Borbálának *Szerentsétlen Szerelem* nevű munkáját, és mivel abban némelly veszedelmes ki-ejtéseket talált a' leányzókra nézve, meg rostálás végett T. Báróczi Sándor Urnak adtam által; hogy ugy azután a' kényesebb helyek' meg változtatására kérhessem meg az Írónét.⁹²⁸

4° Molnár Borbálától is érkezett Detzember 23^{dikán} Kolosvárol levelem, a' mellyben jelenti, hogy Gróf Gvadányi Generalis Urnak küldött munkáján kívül, vagynak még némelly kész munkáji; ezeknek tiszta le-írásokra fogja tehát már örömet azon kevés idejét fordítani, mellyet néha el lophat foglalatosságától; de jövődöben, ugy mond, másnak kötelese lévén, újjaknak készítésébe soha sem lesz módja. – 10^{dik} [!] Detzemb. 1797⁹²⁹

5° Révai Miklós a' Tsászári Könyv-tárban talált magyar kéz-írást; melly a' Szent írásnak egy részét foglalja magában, tisztára írja, és deák nótákat készít alája, a' régi magyarság' érdemeit és gántsait akarván fel fedni. – [„]Én ugy mond, a' Grammaticámat is már deákul írom Pereszlényi' példája után, hogy a' deák Oskolákban is hasznát vehessék.” Esztergam, Dec. 20^{dikán} 1797.

6° Kultsár István Esztergamból Januariusnak 3^{dikán} 1798.

Virág Benedek nékem olly formán beszélt, mintha kész munkája nem volna: de azt Tsak láttam, hogy ott könnyen lehetne egy tsumót készíteni. Dugonits András mutatta kész munkáját ezen név alatt: A' Szeretsenek, kiket újj Életre hozott D. A. etc. Ezen munka, melly Kariklia' történetet foglalja magában, Két részből fog állani – mintegy 60 árkus. Minden arkusért egy aranyat ad néki Landerer, és azon fellyül 50 darabot. – Ha ezen könyvel készül, a' Köz-mondások ki-adásáról gondolkodik, mellyek is már nagy számmal öszve vannak gyűjtve. Bár eredtjeiknek fel keresésében jobban törné fejét. A' Szók hangzattyokban is különös kezd lenni. p. o. röggel, högy, teremött írja, reggel, hegy, teremtet helyett.

Vályi András a' Diétára készít egy munkát. Neve: Az árva Magyar Nyelv. Káts István Nagyváradí Pap egy ollyan munkát készített, mint Révai, de a' kézi mesterségekre alkalmaztatta. Ezen kívül de Calendo hexapedali – ez is igen nagy applicatióval. Végre egy munkát a' Palatinusról, mellyben az egész magyar Constitutiót fejtegeti.

A' Pesti Német Ujsághoz: Der neue Merkur von Ungarn – literaria recensio fog függesztetni, mellyben minden könyvek 1796^{diktól} fogva meg rostáltatnak. Ugy vettem észre, hogy Schedius fő mestere.

Én (Kultsár) szolgálhatnék egy kellemes történettel illy név alatt: Zoroaster. Ebben mind a' Mágusok' szokásairól, mind pedig az emberi szivre ható érzékeny történetekből ollyan példák vannak, hogy az egész historia tsupa kellemetesség. A' nyelv éppen nem lesz fel tsigázva. Az egész munkát nem vinné a nyomtatás 12 arkusnál többre.

Az' egész gyűjteménynek talán leg jobb volna Könyvtár vagy Bibliotheca nevet adni; mert attól félek, hogy, ha igen különös nevet nyerne ezen szent szándék, még a' nevének is magyarázat kellene.

Az is méltó kérdés: ha a' kiadandó munkák megmaradhatnak e azon orthographiával és grammaticával, mellyel a' Szerzők éltek? A' versekre nézve ez igen terhes kérdés: de pedig igen nemesítené a' munkát nem tsak az egy név, hanem az eggyenlő nyelv is.

⁹²⁷ Ld. Takáts József levele Festetics Györgyhöz. Bécs, 1797. december 15. (131. tétel)

⁹²⁸ Ld. Takáts József levele Festetics Györgyhöz. Bécs, 1797. december 15. (131. tétel)

⁹²⁹ Ld. Takáts József levele Festetics Györgyhöz. Bécs, 1797. december 28. (132. tétel)

7° *Nagy János* Szanyból Januar. 9^{dikén} 1798.

Én másoknak kész vagy készülő munkáiról semmit se tudok; hanem magam a' Bétsi, Richter nevezetű, satyricus Poetának némelly tsípősebb satirait magyarra fordítottam. Ha ezek tetszenének, örömmel le írnám és által küldeném. A' melly satira[k]hoz ha más külömbféle gondolataim is, a' mellyeket magyar versbe szedtem, kiadattatnának, ezekből is majd olyan könyvetske nevednék, mint a' mellyet a' Nyájas Múzsának neve alatt adtam ki. A' Richter satiraiban nem hagyom a' Magyarokat-is marás nélkül, a' kik a' Bétsiekkal holmiben véttenek. Minden nyájas verseimet tehát a' télen öszve szedem, és egyéb hasznot nem várok, hanem tsak azt kérem, hogy valami 50 nyomtatványban részesüljhessek."

8° *Virág Benedek*, Budáról, Jan. 22^{dikén} 1798.

Jó volna egy Énekes Könyvet készíteni, de kótákkal. Lehetnének benne imitt amott elmés mesék, vagy rövid narratiók is. Először tsinállyunk Magyarokat, azután írjunk nékiek. – Az én munkám még sok hejjával van.

9° *Molnár Borbála*, Kolosvárról Jan. 14^{dikén} 1798.

A' *Szerentsétlen Szerelemben* valami az Urnak nem tetszik, bátran hagyja ki belőle, vagy tetszése szerint változtassa meg. De azt még egyszer jelentem, hogy akár mennyire látszatik is a' természetet meg erőltetni, még is nem Román, hanem valóságos történet. A' ki a' Kis Aszszony mellett volt halálos betegségében, és a' kinek mindent meg mondott, az beszélt-meg nékem mindent. – A' M. Grófnak azt bátorkodom jelenteni, hogy ezen tsekély munkám után, az Ö Nagysága' érdemeihez méltóbbakkal kívánok udvarolni.⁹³⁰

10° *Kósa György*, Petendi Plébános, Jan. 25^{dikén} 1798.

Azon költeménynek, mellyet 1788 esztendőben irogattam, tárgya: az igaz szeretetnek példákban való meg mutatása. Más is keveredik belé, hol szomorú hol víg eset. Tészen 24 árkust, a' lapokat tele írva. Ha tetszik, fel-küldhetem. – Irogatok fontosabb dolgokról is.

11° *Weszprémi István* M. Dr. Debretzenből Jan. 29^{dikén} 1798.

A' kinyomtatásra két hasznos munkákat tudnék ajánlani. Az első, *Historia Naturalis*, Lineus' utmutatása szerint írott könyv magyar nyelven. A' Szerzője Földi János, a' Hajdú Városok Ord. Fisticussa, a' Jenai tudós Társaságnak tagja. Az állatok' országát már el végezte, 30 arkusra terjed, tisztán le írva. A' *Regnum Vegetabilium* is vége felé jár. A *Botanicában* már valamelly munkátskát is botsátott ki elő-járóul. – 2^{szer} A' Gyulai Ref. Prédikátor amaz híres, természetet-visgáló Bonnetnak könyvét: *Contemplation de la Nature* már szinte el-végzette magyarra lett fordítását. Szikszai a' Fordítónak neve, a' ki Genuaban létekor Bonnet' jószágán sokáig lakott, 's vele társalkodott. –

12° *M. Aranka György* M. Vásárhelyről Febr. 24^{dikén} 1798.

Az Erdélyi M. Nyelv mivelő Társaság nevében kívánnya, „hogy arról a' nemes igyekezetről, mellyel a könyvek' ki nyomtatásában M. Gr. Festetics György Ur Hazánkat boldogítani igyekezik, és annak egész állapotjáról, egy rendes tudósítás küldessék meg, a' M. Gróf engedelmeből a' Társaságnak.

Egyszersmind tudósít arról is, hogy több szép munkátskák jöttek bé a' Társasághoz, a' mellyeket, mivel a' Társaság maga munkáji között nagyságok miatt ki nem adhattya; kérdi, ha szabad leszsz e a' társaságnak, vagy magának a' Személlynek a' M. Grófot meg találni, és ki adásokat kérni?⁹³¹

⁹³⁰ Ld. Takáts József levele Festetics Györgyhöz. Bécs, 1798. január 30. (136. tétel)

⁹³¹ Ld. Takáts József levele Festetics Györgyhöz. Bécs, 1798. március 12. (141. tétel)

13° *A' M. Grófnak* Martzius 8^{dikán} költt levele szerint az idén a következő három munkák jönnek-ki a' ki szabott 1000 forintból. t.i. 1° *Ányos Pálnak Versei*. 2° *Gr. Teleki Domokosnak* deák munkája de *Administration legali Comitatum etc.*, 3° *Molnár Borbálanak* Költeményes munkája. – Batsányi Urnak 100 forint rendeltetett előre jutalom gyanánt' *Ányos'* munkájáért; *Molnár Borbálanak* pedig tizenkét arany. De úgy, hogy a' nyereségből deductis deducendis, és az előre letett summának bele-számlálásával, utóbb a' haszonfél meg nyerjék.⁹³²

14° *Aprilis 20^{dikán}* írtam *Mélt. Aranka György Urnak* MVásárhelyre, és, a' Méltós: Grófnak *Aprilis 6^{dikán}* költt levele szerént, az felyebb-említett kérdésre ezeket feleltem: „Hogy ha a' M. Nyelvmivelő Társasághoz bé küldött munka előfordult a' Társaság' Ülésében és méltónak ítéltetett a' ki-nyomtatásra: tehát, ha mí-nálunk leszsz annyi költség, igen is ki fog nyomtatattani, olyan megjegyzéssel; hogy, ha eredeti a' munka, egy fele haszon rész – ha fordított, egy harmad rész¹ adatik jutalom gyanánt (leszámlálván a' költségeket) de ugy, hogy ezen adománynak fele a' Szerzője, fele pedig az Erdélyi Nyelvmivelő Társaságé légyen. – De ha az Author maga különösen kívánnya munkájának kinyomtatását, a' nélkül hogy a' Társaság ajánllya, akkor az October hónapban tartandó Revisiótól fog függeni, ha vallyon reá jöhet e az ilyen munkára a' sor a' könyvek' ki-adásiban⁹³³.”

15° *Molnár Borbála* *Aprilis 15^{dikén}* Kolosvárt költ levelében megköszöni a' számára kirendelt 12. aranyokat. A' mellett írja, hogy a' Mélt. Grófnak eránta való kegyességét versekben akarja, ha egyészsége helyre-áll, meg köszönni. Kikéri egyszer'smind, hogy Ő Nagysága méltóztassék elfogadni munkájának ajánlását.⁹³⁴

16° *A' Méltóságos Gróf* helyben hagyta, hogy az *Alberti'* műhelyében nyomtatandó könyveknek árkusáért (ha 1000 példák adódnak a' prés alá; azon kívül 12 exemplár velin-, 12 pedig író papirosra készülnek) 14 forint fizetessék; A' nehezebben kelő könyvekből pedig csak 500 exemplár nyomtatassék, 8 forintot számlálván árkusáért. – Az-is meghatározottatott, hogy a' Magyar Könyvek külön adódnak-ki *Magyar Minerva* név alatt; a deák 's német munkák-is hasonló formatumban nyomtatassanak, alkalmas nevezet alatt, melly utóbb fog a' projectum szerint helyben-hagyódni.

17° *Aranka György'* Marosvásárhelyről, *Junius' 2^{dikán}* írott levelében többek között ezek foglaltatnak. „A' Társaság az Ő Nagysága kegyességét (lásd N^{ro}. 14°) alázatos köszönettel vette, és gratiáját kifogja kérni.” – Azolta (Lásd N^{ro} 16°) méltóztatott ígérni Ő Nagysága, hogy az' Erdélyi tudós Társaságnak még másként-is fog szolgálni, ha *Ányos'*, *Molnár Borbála'* munkájának kelését fogja látni.

18° *A' Méltóságos Gróf* *Molnár Borbála'* munkájának neve alatt való kiadását elfogadgya, 's fáradságáért különös jutalmat-is ígér. – Ha Gróf *Teleki Domokos Ur'* deák munkája ki fog nyomtatódni, 30 exemplárok adatnak Ő Nagyságának.⁹³⁵

19° *Molnár Borbála* *Junius 15^{dikén}*, Egeresből, 1798.

„Ha a' Mélt. Grófné gyönyörködik a' Magyar könyvek' olvasásában, nem sokára udvarolhatnék Ő Nagyságának-is egy munkátskával, mellyen most dolgozom Nemünk'

⁹³² Ld. Festetics György levele Takáts Józsefnek. [Keszthely], 1798. március 8. (140. tétel)

⁹³³ Ezt a levelet eredetiben közli ENYEDI Sándor: Péteri Takáts József levelei Aranka Györgynek. In: *Magyar Könyvszemle (MKsz)* 1990/1-2. 69-74.

⁹³⁴ Ld. Takáts József levele Festetics Györgyhöz. Bécs, 1798. május 1. (149. tétel)

⁹³⁵ Ld. Festetics György levele Takáts Józsefnek. [Keszthely], 1798. június 8. (155. tétel)

tudatlanabb részének számára. Folyó beszédben leszz, *Épületes Barátság* név alatt, egygyütt való beszélgetések formájában: de úgy reménlem, hogy a' szorgalmatos olvasónak nem fogna haszontalan lenni.”⁹³⁶

20. *Hegyi József* Pesti Professor Junius 11^{dikén} írtt levellében kéri a' Méltóságos Grófot, hogy Gebhardi Lajosnak M. Országi Historiáját, mellynek általa lett fordította kéz-íratban mintegy harmad fél száz arkust tészen, neve alatt engedgye közre-botsáttani.

21. *Csizi István*, Fő-Strázsa-mester, Tokajból Julius 29^{dikén}
„Tessék a' M. Grófnak béjelenteni, hogy én Fabián Julianna nevezetű Komáromi Versszerzővel levelezvén, azon verseket a' Mgos Gróf nevével kívánnám kevélykedtetni. A' Miltonnak Fordította, *Kapitány Bessenyei Úr*-is frantziából magyar köntösbe öltöztetvén Marcus Aurelius Julianus Apostata, Stanislaus Lengyel Király és 2^{dik} Fridrichnek jeles mondásait, kívánná a' Gróf kegyessége által kinyomtatni.”

22. *Weszprémi István* Debretzenből Augs. 4^{dikén}
T. Professor Sárvári Uram ajánllya magát, hogy Ányos munkájának eladásában hűségesen el fog járni. Ő Kegyelme-is mostan Tanítványainak számokra Theologia moralist írogat, közel jár a' vége felé: jól indult a' munka: Ha az argumentum megengedi, reménylem hogy ama' jó 's hasznos tzelra törekedő Maecenása Hazánknek a' kidolgozására nézve helyben fogja hagyni.

23. *Nagy János*, Szanyból Augs. 10^{dikén}
Imhol két könyvetske verses költeményem. Az elsőnek tzmje: *Józan érzések* 's. a' t. A' másikon: *Nyájas kötet*. Az elsőben nints semmi, a' mit vagy Bétsben, vagy másutt ki nem nyomtattak volna; mert mindeneket a' Censurán által-esett könyvetskéből szedegettem; ugyan azért mások nem-is hátráltathatták. A' másikat Richter Bétsi versszerzőnek Bétsben nyomtatott könyvetskéjéből fordítottam, a' ki Béts Városát ütögeti ugyan, de én nagy részét a' Magyarokhoz-is alkalmaztattam. etc.⁹³⁷

24. *Káts István* némelly kéz-írásnak lajstromát adta által.

25. *Kósa György*, Petendi Plébános, két rendbéli munkáját küldötte kezemhez, mellyek Kultsár Professor Úrnak adattal-által megvisgálásvégett.

26. *Szabó Dávid* – megjobbított 's bővített költeményeihez járandó Ajánló-levelet, Először, 's három más költeményes darabokat küldött meg October' 8^{dikán} írtt levelében.

27. *Jordánszky Elek*, Szölgyéni Plébános, azon kérésemre, hogy Szentiványi Püspök' magyar Virgyiliussát keresné-ki Primás Ő Eminenciája' könyvtárjában, ezeket felelte: „Hogy azon Bibliothecában tsak két nyomtatlan fordította találatik Virgyil' munkájának. Egygyiknek *Gyárfás* a' Szerzője, a' másikon pedig egy Nevezetlen. – Szentiványi Püspök iránt azt mondotta néki Szabó Püspök Úr, hogy igen-is fáradozott Ő-is Virgyilius' munkájának fordításában; hanem hová lett kéz-írása, azt nem tudgya: azonban iparkodni fog a' dolog kitanulásában. – N. B. Bölöni Agens Úrtól hallám, hogy Ovidius' Metamorphozissa Viski Pál Úr által volna szépen magyarra fordítva.

⁹³⁶ Ld. Takáts József levele Festetics Györgyhöz. Bécs, 1798. június 29. (160. tétel)

⁹³⁷ Ld. Takáts József levele Festetics Györgyhöz. Bécs, 1798. október 26. (176. tétel)

28° Nagy János, Szanyból a' 23^{dik} szám alatt említett munkájához tartozandó Toldalékokat küldött kezemhez, kikérvén egyszersmind, hogy a' Versihez semmi anecdotákat ne adgyon a' ki-adó. – De én az egész munkát 8^{ber} 26^{dikán} minden fogyatkozás nélkül vissza-küldöttem a' Plébános Úrnak, minthogy a' kiadást sürgette, pedig a' jövő esztendőbeli nyomtatásra már más kéz-írások vagynak meghatározva.

29° Sárvári Pál, Debretzeni Professor Úr tudósít, hogy Ányos' munkáji, mellyeket az eladás végett küldöttem hozzá, kezéhez jutottak; Azt kárnak állítja, hogy a' Kiadó semmi rendett nem tartott a' darabok felosztásában.

30° Virág Benedek szándékozik nem sokára felküldeni munkájit, mellyek Ódák, Hexameterekből, külömbféle versezetekből, 's Horatiusnak némelly fordított Ódájából állanak.⁹³⁸

November 2^{dikán} írtam Aranka Györgynek MVásárhelyre, 's reá emlékeztettem azon munkák' megküldésére, mellyeket az Erdélyi Társaság maga rendes darabjaiban ki nem adhatván, nekünk ajánlott^{II}. 2^{szor} kértem, hogy a' boldogult Gr. Teleki Domokosnak küldött 100 nyomtatványokról az Ányos' munkájából, tudósítsa.

Írtam ugyan az nap' Csizi István Főstrása-mesternek-is Tokajba, 's tudtára adtam, hogy a' 21^{dik} szám alatt ajánlott munkákat elfogadgya a' M. Gróf a' kiadás végett, ha a' Szerző Urak a' M. Minervába akarják azokat bé iktattatni; de úgy, hogy a' nyomtatás' idejét nem lehet mindgyárt meghatározni; 's ha a' munkák nem tennének külön külön 18 arkust, egy kötetbe szoríttathassanak.

November' 9^{dikén} feleltem Hegyi József Piarista Professor Úrnak, hogy a' Gebhardi Lajosnak magyarra fordított historiáját, ha felküldené-is, mindgyárt sajtó alá nem lehetne adni, mivel több részekből fog állani, és így mind a' költségből mind az időből sokat fogna-el, holott már több Tudósok küldötték-be munkájikat, mellyek megsértés nélkül hátra nem vetődhetnek. – Írtam egy uttal Kis István Pesti könyv-árosnak-is, hogy Schedius Professor Úrnak a' M. Minerva I kötettyéből egy exemplár adgyon-által ajándékba, a' mint a' M. Gróf méltóztatott 9^{ber} 2^{dikán} küldött levelében parantsolni.⁹³⁹

November 13^{dikán} Gyarmathi Dr. Úr által küldöttem az Erdélyi Nyelv-Mivelő Társaságnak egy nyomtatványt, a' M. Minerva I. kötettyéből velin papiroson.

Ugyan azon Úr vitt-el magával két levelet Debretzenbe, Dr. Wessprémi István Úrnak, mellyben Földi János Úr' Magyar Hist. Natur. miben-létéről tudakozodom; és Sárvári Prof. Úrnak, a' kit újra kérek, hogy Ányos' munkájából be vett pénz iránt tudósítsa az esztendő' végével; 's a' pénzt (le huzván a' pósta költségeket) adgya által vagy Nagy József Bétsi Kalmárnak, vagy Kis István Pesti könyv-árosnak, erga reversales.

31° Csizi Főstrázsamster Úr azt írja Detzember 5^{dikén} vett levelében, hogy kapitány Bessenyei Úr az új esztendő elején kívánna elkészítténimunkáját; a' melly, mivel fordítás, 's tellyes a' felséges gondolatokkal: Csizi Úré pedig eredeti, 's tárgyára nézve nyájaskodó, egy kötetbe nem lehetne azokat szoríttani; annyival-is inkább, hogy ez a' második munka maga-is fog egy 20 arkusnyi darabot adni; a' mellyet a' Mélt. Grófnénak akarná szívesen ajánlani.⁹⁴⁰

⁹³⁸ Ld. Takáts József levele Festetics Györgyhöz. Bécs, 1798. november 6. (184. tétel)

⁹³⁹ Ld. Takáts József levele Festetics Györgyhöz. Bécs, 1799. január 11. (192. tétel)

⁹⁴⁰ Ld. Takáts József levele Festetics Györgyhöz. Bécs, 1798. december 18. (186. tétel)

32° 13^{dik} 10^{berben} küldött-fel Pozsonyból T. *Döme Károly* Úr 25 f. 40 xr-t az eladott 22 nyomtatványokért Ányos' munkájából. A' hátramaradott 4 exemplarok Weber könyvnyomtatóhoz fognak küldtetni, a' kinél 50 exempl. vannak letéve.

33° *M. Aranka* Úr tudósított 1° hogy az Erdélybe küldött exemplárok a' M. Minervának I. kötettyéből kezéhez mentek ugyan Gr. Teleki Domokosnak; de hamar halála történvén, a' többi portékájival ezek-is mind ez ideig zár alatt tartatnak. – 2° Az Erdélyi Társaságnak ezen munkák vagynak béküldve: Salzmann az Emberi nyomorúságokról, Archenholtz Angliája, 's mások. 3° Maga *Aranka* Úr-is megküldi munkájának lajstromát, míg azokat tisztára íratthatná.

34° *Czinke Ferentz* Prof. Úr' köszöntő versei.

1799
januarius

N°, Januarius 2^{dikán} *Kis István* Pesti könyvárostól vettem az Ányosból eladott 78 exemplárokért 65 f. 10 xrt. – 11 f. 51 xrr tartatott-meg magának jutalmúl, (15 procentot kérvén fáradságáért.-) 2 f. 41 xrr. fizetett harmintzadúl.

1° Jan. 9^{dikén} megküldötte a' Mélt. Gróf Bessenyei Kapitány Úr' levelét, mellyben némelly más kész munkáiról emlékezik: u. m. *L'Esprit des Monarques Philosophes*, és *Essay sur l'homme* par Pope, mellyeket magyarra fordított. Tovább igéri szolgálattját akármelly megnevezendő német vagy frantzia könyvnek fordításában.⁹⁴¹

Jan. 13^{dikán} vettem kezemhez 24 forintokat, mellyek *Bajkor József* Fiscalis Úrtól küldettek-fel Ányos' verseiből eladott 24 exemplarokért.

Jan. 16^{dikán} érkezett fel Budáról a' posta-szekeren *Virág Benedek*' Poetai munkája. Fizettem érette 1 f. 5 xrt.

Ugyan az nap írtam újjolag *Kis István* Pesti könyv-árosnak, hogy Ányos' verseiből egy exemplárt adgyon által Schedius Professornak, a' M. Gróf nevében.

Irtam a' Pesti Harmintzadhoz-is, az ott letartóztatott nyomtatványok végett.

2° Febr. 3^{dikán} vettem Kolosvárról *Szathmári Pap Mihály* Professor Úrnak levelét, mellyben Tiszteletes Predikator Viski Pál Uramnak magyarra fordítottatott Ovidius' *Metamorphosissát* ajánllyá a' kinyomtatásra. – Ezen kívül igéri, hogy a' M. Athenás' kinyomtatásáról ezután fog tudósítani.

3° *Földi János* Úr, a' Hajdú Városok' Orvos Doctora, Febr.s 11^{dikén} vett levelében, tudósított akarattjáról, melly szerint kívánnyá Ö *M. Természeti Historiájának* kiadatását.

4° Febr. 23^{dikán} küldött *Zsoldos István* Szombathelyi könyvkötő a' M. Minerva' I. kötettyéből eladott 15 exemplárokért 13 f. 30 xrt, tizet számlálván százért. Maradt még 10 Exempl. Commissióban nála.

5° Martius 24^{dikén} T. *Döme Károly* Úr 10 f. 10 xrr küldött-fel Pozsonyból a' Minerva' II. kötettyéből eladott exemplárokért. Levelébe rekesztette Weber könyvnyomtató' tudósítását-is melly szerint Ányos' munkájából tsak egy exemplárt sem adhatott-el. Én tehát írtam

⁹⁴¹ Ld. Festetics György levele Takáts Józsefnek. [Keszthely], 1799. január 3. (190. tétel)

Schwaiger Pozsonyi Könyvárosnak, hogy Webernél lévő 53 nyomtatványokat vegye által, és hirdesse-ki tudósításában.

6° Aprilis' 19^{dikén} tudósított *Kis István Úr* Pestről, hogy a hozzá utasított 300 exempl. A' Minerva' 2^{dik} részéből kezéhez vette; de a' mellyek közzül 8 borítékok, és 4 darabban az utolsó arkus elrongyollottak. – Írja egyszersmind, hogy ezen 2^{dik} kötetből 25 exempl. T. Sárvári Professor Úrnak Debretzenbe, és még más 25 exempl. T. Benke Proffs. Úrnak Enyedre el fog küldeni.

7° Majus 12^{dikén} írt levelemre *Varga Márton*, NVáradi Professor Úr, és híremmé adgya, hogy Káts Istvántól kezéhez vet 15 nyomtatványait Ányos' Verseinek (én 30 exempl. adtam által T. Káts István Úrnak) eladta. A' 2^{dik} kötetből-is 15 nyomtatványokat kíván. A' bevett pénzt vagy Kis Istvánnál teszi-le, vagy maga fogja kezembe leolvasni.

8° Majus 14^{dikén} T. *Kis Ferentz Úr* 25 forintokat küldött-fel, a' Minerva 2^{dik} kötettyéből eladott exemplarokért. Erről quietantziát küldöttem néki. Még 26 nyomtatványok vagynak nála az eladás végett. – Az Ányos Verseiből újra 50 exempl. küldöttem kezéhez. – Egynéhány napok múlva ismét 13 f. küldött. – Ismét 13 f.

9° *Schwaiger* Pozsonyi könyváros quietantziát küldött azon 53 exemplárokról, mellyeket Weber könyvnyomtatótól általvett Anyos Verseiből, és a' Minervának 2^{dik} kötettyéből hozzá leküldött 35 exemplárokról.

10° *Kultsár Úr* tudósított, hogy Ányosból elkelték már nála 30 darabok; és hogy a 2^{dik} kötetből hozzá küldött 28 exempl. vette, mellyekért 1 f. 48 xrt kellett a' kotsisnak fizetnie. Kér, hogy ezen részből még 10 nyomtatványt küldgyek néki.

Majus 22^{dikén} írtam Kis Istvánnak Pestre, hogy a' 2^{dik} kötetből 16 exempl. küldgyön NagyVáradra *Varga Márton* Professor Úrnak (a' kinek Nagy József kereskedő Úr által mindgyárt írtam-is) és 10 exempl. Kultsár Prof. Úrnak, Esztergomba.

Julius 3^{dikán} T. *Juranits László* a' Minerva' 2^{dik} kötettyéből eladott 24 exemplarokért kezemhez küldött 24 forintokat.

11° Julius 15^{dikén} a' Méltóságos Grófnak parantsolatlya szerint felkerestem Dr. *Nagy Samuel* Urat, és bizonyossá tettem Ő Nagysága nevében, hogy Huffeland' Guten Rath an Mütter etc. nevű munkájának magyar fordíttását ki fogja a' M. Gróf nyomtattatni, hogyha Ő Nagysága' Neve alatt a' Minervába akarja azt iktattatni. A' mellyre Nagy Samuel Úr örömmel 's köszönettel reá állott, és meg-is ígérte fordíttásának kezemhez adását, mihelyst azt tökéletesen el fogja végezni.⁹⁴²

12° *Földi János* Dr. Úr tudósított, hogy a' M. Naturalis Historiáját Weber könyvnyomtatónak adta által, a' ki 300 exemplárokat ígért neki jutalom' fejében. Kész volna azonban még velünk végezni, kivált, a' képek kedvéért. – Írja egyszersmind, hogy Scheller német Lexiconjának meg magyarosíttását magára vállalta, és már nagy részint által-esett rajta.

13° *Kis István*, Pesti Könyváros, felküldött Aug. 5^{dikén} a' második számadásával 102 f. 37 xr. a' Minerva' árrából.

⁹⁴² Ld. Takáts József levele Festetics Györgyöz. Bécs, 1799. július 15. (216. tétel)

14° *Zsoldos István*, Szombathelyi könyvárostól felvettem a' M. Minervából elkeltt exemplárokért, szeptembernek 4^{dikén}, 22 f. 30 xroat. Az első kötetért esik 7 f. 12 xr., a' másodikért 15 f. 18 xr.

Schvaiger, Pozsonyi Könyváros, lefizettetett Doll Aloys által, a' Minerva I. et II. Kötettyéből 20 forintokat = Ismét 9^{ber} 2^{dikán} 20 forintokat.

Földesi, Keszthelyi könyvkötő, adós maradt 11 forinttal a' Minerva árrából.

Schvaiger Urnak Pozsonyba küldöttem ismét 12 darabot a' 2^{dik} kötetből.

Kis István: X^{ber} 19^{dikén} letett a' nála levő Minerva' árrából 72 f. 15 xrt. – Számot vetvén vele az eddig elkeltt exemplárok iránt, a' még fenn-maradtak' számát illy renddel írtuk-fel Jegyző könyvébe: A' Minerva' 1° kötettyéből békötve 109 exemp. – kötetlenül 32 ex. – A' 2^{dik} kötetből békötve 17 exemp. – kötetlenül 82 exemp.

Varga Márton Professor Úr lefizetett a' Minerva 1° kötettyéért Kis István Uram által 15 f.

Kultsár Úr lefizetett Jan. 24^{dikén} 1800. – 64 forintokat. Mellyekből (le huzván a' költségeket) az első kötetre esnek: 42 f. 30 xr. A' másodikra 22 f. 3 xr.

1800

Jan. 25^{dikén} küldöttem B. Jósika által Kolosvárra 24 exempl. a' Minervának 3^{dik} kötettyéből T. *Rosenbacher* Professor Urnak, a' kinek számára két héttel ezelőtt el vitt magával Debretzenbe Kis István Uram 20 exempl. a' Minerva' I. köt. És ugyan annyit a' 2^{dik} kötetből. Azon kívül mindegyikből egygyet egygyet a' fáradság' jutalmául.

1° Hogy ezen 42 nyomtatványok kézhez jutottak, T. *Rosenbacher* Úr tudósított Feb. 23^{dikán} irtt levelében; megírván egyszersmind, hogy az alkalmatosságért 2 f. 42 xrt kelle fizetnie, 's hogy a' 2^{dik} kötetből három arkus megrongyollott. Ezeket utóbb kipótoltam.

2° *Schvaiger* Pozsonyi könyváros kér 36 Exempl. a' Minerva' 3^{dik} kötettyéből, mellyeket felis küldöttem hozzája a' József vásárosok által. Azon alkalmatossággal útnak eresztettem még 20 nyomt. T. Döme Károly Úrhoz.

3° *Németh László* Győri Professor tudósított, hogy a' Minerva 3^{dik} kötet[jéből] általadott néki Müller könyváros 7 Exemp. – A' két első kötet[ből] eladott négy négy darabokat. – A' M. Tudós Ujságot szándékozik Juliusban, vagy az újesztendővel megindítani.

4° T. *Keszthelyi László* Rector Úr tudósított, hogy a' Minerva' 3^{dik} kötettyéből kezéhez vett 23 Exempl. (Én 24et küldöttem). T. Sárvári Pál Professor Úr által adott néki 12 Ex. mind az első mind a' második kötetből.

5° Otsovszki Pál Úr közli Antal Prof. Úrnak levelét, mellyben tudtára adgya, hogy néhai Gr. Teleki Domokos 35 Ex. adott légyen néki által Ányos' verseiből. Ezekből 12 nyom[tatványok] keltek-el. A' Minerva' 2^{dik} kötettyéből pedig eladott 24 Exempl. És így 34 vagyon nála beszédve, a' Kotsisnak fizetett 2 fokon kívül. – Nemes Görgy Urnál pedig 25 exempl. voltak le téve Ányos' munkájiból; és eddig tsak 5 v 6 exempl. keltek-el belőlek.

6° *Schwaiger* Pozsonyi könyváros megküldötte számadását, 20 forinttal egygyütt; és így már mindenestől 60f. tett-le. – Azon észre-vételem vagyok, hogy a' 3^{dik} kötetből tsak 30 Exempl[ár]ról számal, holott én 36^{ot} küldöttem.

7° *Molnár Borbála* vissza-küldötte a' Szerentsétlen Szerelem nevű munkáját, némelly megjobbításokkal. Kér egyszersmind, hogy előbbeni munkájából a' 3^{dik} és 4^{dik} Darabok új kiadására beszéllem reá Lamderert.

8° T. *Rájnis* Úr tudósítt, hogy a' M. Helikonra vezérlő Kalauzzát az új kiadás végett bővítti 's tsinosgattyá; 's ugy reményli, hogy a' jövő junius' közepe' táján elkészül vele. – Biographiáját-is megküldi.

9° Junius 6^{dikán} kezemhez vettem Nagy József Úr által 20 ff mellyet [Szobo]szlai Ur küldött Bétsből az eladott Minerva' árrából.

10° Junius' 9^{dikén} küldött T. Kis István Úr a' M. Minerva' árrában 30 f.

11° Junius 19^{dikén} vettem fel Schedius Prof. Urtól 9 f. 20 xrt, mellyek T. *Németh László* Prof. Urtól küldöttek Győrből az elkeltt Minerva' árrában. T. i. az 1° 's 2^{dik} kötetből 3 Exempl. A' 3^{dikből} pedig 5 nyomt[atványt].

Ugyan mái nap' küldöttem *Otsovszki* Úr által leveleket: 1^{ször} N.Váradra Varga Márton Prof. Urnak; Kolosvárra T. Rosenbacher Urnak, 's Molnár Borbála Aszszony[ság]nak; MVásárhelyre Aranka Consiliarius Urnak. Az írás tárgya a' Minerváról való értekezések voltak.

12° *Weigandt* könyváros letett Aug. 29^{dikén} a' Minerva' árrában 31 f. 10 xr.

13° *Kis István* könyváros fizetett Aug. 30^{dikán} – d^o – d^o 60 f. – maradt még nála: az 1° kötetből békötve: 84 Exempl. köttetlen 22 Ex. – A' 2^{dikből}: köttetlen: 75 Exemp. A' 3^{dikből}: kötve 21, köttetlen 25 Exemp. – Költeményes munkáimból 10 Ex.

Nov. 1° Napj. *Zsoldos István*, Szombathelyi könyváros letett a' Minerva' exemplárjaiért 21 f. 50 xrt. – Az 1° kötetből maradt még nála 2 Ex. a' 2^{dikből} 5; a' 3^{dikből} 15. A' verseimből 6 Exemplár. – A' 3^{dik} kötetből hozzá küldött exemplárokért a' Kotsisnak Fizetett 1 f. – Ezen Exempl. árrát 20 f. 20 xrt 23^{dik} Apr. 1805 magamnak kifizette.

14° *Otsovszki* Úr, Nov.' 6^{dikán} 82 f. 40 xrt tett-le nálam. Az 1° 's 2^{dik} kötetért 47 f. küldött T. Antal Prof. Úr MVásárhelyről; a' 3^{dik} kötetből el kelt exempl. 14 f. 40 xrt. T. Benke Prof. Úr pedig Enyedről a' 2^{dik} kötet' árrából 16 f a' 3^{dikéből} 5 f.

15° *Schwaiger* Könyváros megküldi számadását a' M. Minerváról 25 forintokkal egygyütt.

16° *Weingandt* Pestről küld 25 ftokat az eladott Himfy' árrából.

Kis István Pesti Könyvkötő lefizetett Kolosváry Miklós Urnak 12 f. a' Himfy' árrából, mellyeket fogyatkozás nélkül kezemhez-is vettem.

17° *Schwaiger* Pozsonyi könyváros tudósítt, hogy a' Minerva II^{dik} Kötettyéből utóbb küldött 10 Exempl. vette; hogy a' III^{dikből} nem vett mindenestől többet 49 Exemplároknál;

vége hogy a' Himfyből-is 50 nyomt[atványok] mentek kezéhez. Az Junius 5^{dikén} 1802. letett 25 f. Pozsonyban.

18° *Kultsár* Úr Himfynek széllyel küldött nyomtatványiról tudósitt; ugy nem különben arról-is, hogy Varga Márton Prof. Ur 7 forintokat tett-le számomra Weingandt Könyvárosnál.

19° *Légrádi Imre* Ur a' Himfyhez járuló Képre tett költségeket számba veszi, és a' Bétsbe felküldött 66 Exemplárok' állapotjáról tudósitt.

20. *Schedius Lajos* Pesti Professor Ur megkér, hogy *Zeitschrift von und für Ungarn* nevű munkájába szedgyem-be az Előfizetőktől a' pénzt; és küldgyek én-is néha a' munkájába iktattandó darabokat.

21. *Juranits László* Értényi Plébános írja, hogy a' Himfy exemplárjait kezéhez vette; kér, hogy praenumerállyok az ő részére *Schedius* Ur' munkájára; tudósitt egyszersmind, hogy *Vitéz Imre* Urnak írt: a' M. *Minerva*' exemplárjai iránt.

22° *Tomentsek János*, *Landerer Typographus*' Factorja tudósitt, hogy a' Keszthelyi Könyvkötő *Földesi István* kezéhez vett a' M. *Minerva* I. kötetéből 10 Ex; a' II kötet. ismét 10^{et}; a' III^{dik} kötetből 11^{et}. A' *Recognitio*-is a' levél mellett vagon.

23° Bétsben a' *M. Hirmondó*' *Írójainál* a' M. *Minervából* le tett Exemplároknak specificatiója, és az Elkölttekről *Szoboszlai Uramnak* számadása.

24° Fő T. *Nagy József* számos Exemplárokat kíván a' Himfyből. Küldöttem-is két ízben 125 nyomtatványokat. – Egyszer kérésemre 30 f. fizetett-le belőle a' *Bátyámnak*; másodszer ismét ennyi summat assignáltam számára.

25° T. *SzentGyörgyi Gellért* Ur levele a' Fő T. *Hertelendi Gáspár Kánonok* Ur' számára küldött *Portzellánról*.

26° *Sándor István* Ur némelly M. Tudósokról értekeződik, hogy M. *Könyves-Ház* nevű munkáját annál tökéletesebbé tegye.

27° *Mészáros József* Barátom *Rhédén* mondott *Prédikáziójának* kinyomtatását bizza reám.

28° T. *Szabó Dávid* Úrnak egynéhány levelei, mellyekből a' *Minerva*-állapottya alkalmasint kitetszik.

29° *Kultsár István* Ur tudósitt, hogy T. *Virág Benedek* Urral számot vetvén a' *Minerva*' 3dik kötettye iránt (mellyből a' *Pesten* lévő Exemplárokat mind által vette) 135 ftokkal maradt még nékem adós. Ezekből 25 f[orin]tokat mindgyárt lefizetett, 's nékem meg küldött. – Kevés idő mulva ismét 33 ftokak és 40 xroatat vettem kezemhez mellyekből 26 f. 40 xroatat T. *Konde Úr* küldött Himfynek 20 Exemplárjaiért; 7 forintot pedig *Varga Prof. Úr*, de nem tudatik, melly munkákért.

30. *Kultsár Úr* ismét 112 ftot küldött kezemhez, mellyekből 50 ftot *Kis István*, 50 ftot *Weingand Könyváros*, és 12 ftot *Bernáth László* Ur tett-le.

31° *Kis István Úr* számot ad Himfynek 100 Exemplárjairól. – Az egész summa tenne 133 f 20 xroat. Magának 20 fto rabat képpen lehuzván, 110 f 20 xr jár nékem.

Ugyan *Kis István Úr* adott az assignatiomra T. Révai Miklós Urnak 25 ftoakat.

32° *Kultsár Úr* megküldi Eggenberger Könyvárosnak számadását Himfynek 120 Exemplárjairól; 's Minervának egynéhány darabjairól. Az egész summa, Lehuzván a' 25 f. 26 xr Rabattot, tett 143 ft 54 xrt. – Ezekből *Kultsár Úr* felvett 45 f 54 xrt.

33° *Kultsár Úr* tudósitt, hogy 67 ftoakat kifizetett Eggenbergernek némelly Könyvekért, mellyeket ez Weszprémbe küldött kérésemre.

34° *Kultsár Úr* küldött 65 ftoakat, mellyek 75 Exemp. a' Himfy' Szerelmeiért jár *Kis István Pesti Könyv-áros* által fizettettek, le huzván magának a' szokott rabattot. 2° T. Rosenbacher Prof. Ur-is küldött 20 ftoakat a' M. Miverva' Exemplárjai' árrából.

35° Eggenberger Könyvárosnak lefozetett *Kultsár Úr* 47 f.

36° *Kultsár Úr* felvett Gebhárdi 20 exemplárjáért 100 ftoakat.

37° *Kis István* Himfy 16 exemplárjaiért fizetett 18 f 17 xrt.

38° *Légrádi Imre* Himfynek veszendő Exemplárjaiból 12 f 11 xrt liquidál számomra.

39° *Schwaiger* Posonyi Könyváros a' Himfyből 36. a' M. Minerva 1° és 2^{dik} kötettyéből 8, és 8 Exemplárokat kíván az eladásra. Ígéri egyszersmind, hogy a' mivel még adós maradott, első alkalmatossággal megküldi.

40° *Virág Benedek* 24 Exempl. küld Telegdi négy Prédikáziójából, és Miklósi Püspökre készült verseiből. Ugy nem külömben tudósitt arról-is, hogy Kátót de Senectute Most purisállyá. – Ismét Leliusból 10 Ex. Horatiusból 5. – Mindenikéből egyet egyet Rájnis Józsefnek küldöttem.

Anno 1803, die 10° 9^{bris} *Kis Istvánnal* számot vetvén a' M. Minerva Exemplárjai iránt (mellyeknek száma állott az 1° kötetből kötve 67 Darab, kottetl. 18. A' 2^{dikből} köttetlen 38 Darab. A' 3^{dikből} 9 Darab.) az eladott Exemplárokért Járt volna 72 ft, de le huzván a 15 per centumot, kezemhez tsak 61 fto 12 xrt vettem. Maradt eladandó Exemplár: az 1^{so} kötetből kötve 47 Darab, köttetlen 17 Darab. a' 2^{dikből} köttetlen 30 Darab. A' 3^{dikből} egy sem. – Magammal elhoztam az 1° kötetből 4 Exemplárt, a' 2^{dikből} 31 Dar. – Posonyba *Schwaigernek* küldöttem Eggenberg által az 1° és 2^{dik} kötetből 8 és 8 Exemplárokat. – *Kultsár István Úr*' feljegyzése szerint maradott nála az 1° kötetből 51 darab; a' 2^{dikből} 169 Darab. Le huzván ezekből az onné általam elvitt exemplárokat, maradtak még az 1° kötetből: 39 Darab; a' 2^{dikből} 100 Darab. – N[ota] a' 2^{dik} darabból tsak 98 Ex. adatott néki által.

41° *Révai Miklós Úr* 30 nyomtatványt küld M. Régiségeinek első darabjából, és segedelmet kér M. Grammaticájának könnyebb kiadathatására, mellyet meg-is nyert 800 ftookban Mélt. Zsolnai NPrépost, Fő Tiszt. Hertelendi, Nedeczky, és Hornyik Kánonok Uraktól

N[ota] 1803, 20 9^{berben} számot vetvén Schwaiger Posonyi Könyvárossal, fel vettem tőle 48 f. 25 xrt. 25 Ex. Himfyért, 10 Exempl. M. Minerváért, és 6 Ex. Költ. Munkáimért. Még maradt nála 8 Ex. a' M. Minerva 1 és 2^{dik} kötet~, és 12 Ex. a' 3^{dik} kötetből.

42° T. *Rájnis József* szívesen veszi a számára megküldött Himfy' Szerelmeit. Viszontag Apátzai Tsere Tudós' M. Encyclopaediájával kedveskedik. – A' Magyar Parnaszszussa' kinyomtattatásáról tett ígéretemet elfogadgya, és a' Kéz-írásának megküldését ígéri.⁹⁴³

43° *Georch Illés* a' Honnyi Törvény' Írója, küldött hozzám munkájának első Darabjából Író papirosra 18 Ex. – nyomtatásra 107 Ex.

44° T. *Révai Miklós* az Elaboratior M. Grammaticájának két első szakaszszából 30 Ex. a' Magyarság' Régiségiből pedig újra 10 Exempl. küld hozzám eladás végett.

45° *Eggenberger* Pesti könyváros több rendbéli levelei külömbféle könyvek iránt, és azoknak fel vett árrok iránt.

46° *Kis István* tudósitt, hány Exemplárokat adott néki által Kultsár Úr a' M. Minerva I, és III kötettyéből.

47° Ugyan az megírja, hogy Himfy' Szerelmeiből 20 Exempl. vett kezéhez, á 2 f. –

48° *Kultsár Úr* Kisfaludy Bódi által küldött a' Himfy árrában 50 f. –

MTAK Kézirattár, MS 5086/47

⁹⁴³ Ld. Takáts József levele Légrády Imréhez, Veszprém, 1804. január 21., MTAK Kézirattár, M. Irod. Lev. 4° 138. 19. (253. tétel)

Jegyzetek

Takáts József és Festetics György levél- és iratváltása Levelek

- ^I törölt: <ezen>
^{II} törölt: <meg felelhessünk>
^{III} törölt: <occupatiókban>
^{IV} törölt: [olvashatatlan sor megjegyzés a lap alján]
^V törölt: <levelet>
^{VI} törölt: <belőlek>
^{VII} törölt: <papirosra>
^{VIII} törölt: <Prof>
^{IX} törölt: <Carolinam>
^X törölt: <mind>
^{XI} törölt: <miglen>
^{XII} törölt: <m>
^{XIII} törölt: <panaszolkodik, hogy ha>
^{XIV} törölt: <némelly p>
^{XV} törölt: <A' mi magát a' nevelést illeti>
^{XVI} törölt: <a' mennyire látszi>
^{XVII} törölt: <a' maga és>
^{XVIII} törölt: <által megyek>
^{XIX} törölt: <illeti>
^{XX} törölt: <azt, hogy az Úr Kultsár Uramat nem tartya érdemesnek, hogy a' kirendelt jutalmat megvegye, én azt allítottam>
^{XXI} törölt: <valamit>
^{XXII} törölt: <úgy illendő volt a' nagyobb fizetés>
^{XXIII} törölt: <par>
^{XXIV} törölt: <ollyan lekötelezés>
^{XXV} törölt: <és a' mellett>
^{XXVI} törölt: <a' m>

Vegyes iratok

- ^I A másodszer kifejezés nem szerepel a szövegben.
^{II} törölt: a' nap
^{III} javítva: *mesterségbenről*
^{IV} törölt: tanulni
^V törölt: Actionis Physicas
^{VI} széljegyzet: N. B.: Mythologia – modicum; Lingua Graeca ussali[?]; Lingua Slavica, acceptabus[?]; Jus feudale; Jus Publicum Germaniae; Institutiones Iustiniani Pandaectae – ex his quatuor Collegiis Pandectis penitus exmissi aliquid solummodo delibare o portet[?]
^{VII} széljegyzet: Declamatiot és Actiot
^{VIII} törölt: a' dolgok
^{IX} törölt: menetel<ek>ért

Levelek Légrády Imréhez

- ^I ceruzás megjegyzés: Légrády Imre jegyzete
^{II} széljegyzet: ezen tudósításnak tartalma e következő volt: *Híradás* A' szelíd Tudományok valamint egyes embernek, úgy egész országnak javára s díszére szoktak virágozni. A tudományoknak kulcsa a nyelv. Mennél miveltebb ez annál tanulttab s tekintetesebb a Nemzet. – Hogy a magyar nyelv szép, bő, s a legnagyobb tökéletességre alkalmas, nyilván kiteszik azon számos munkákból, melyek kivált húsz esztendő óta majd mindegyik Tudománynemében gyönyörködtetik és dicsőítik a Hazát. De csakugyan a Poezis által javul s

csinosodik mégis főképpen a nyelv annak szívre ható ereje által ébred legkönnyebben a Jónak és Szépnek nemesebb ízlése. Ezen kívánatos haszonnak bizonyos reménysége fejében adódtak sajtó alá mostanság *Himfy Szerelmei*. Ugyan is oly eleven színekkel, oly ártatlan ecsettel festi Himfy 20 Énekekben, s 200 Dalokban a szerelem keserveit, hogy mindegyikből azonnal kitündöklök a szűz szemérem, az állhatatos hívség a rövid és értelmes vers nemében a legszebb gondolatok változó bősége, a ritka könnyűség, s a tiszta igaz magyar ajaknak kényes tulajdona. Vádolja bár ezentúl valaki nyelvünket hogy csak a véres hadaknak rettentő ábrázolására alkalmas: *Himfy szerelmei* már előre megcáfolták. – De a külső fényes készület is tökéletesen megfelel a belső szépségnek; minthogy az egész munka kisdedrét formában, a legfinomabb író papirosra nyomtatódott; homlokát egy rézre metszett díszes kép ékesíti, s kellemes zöld vagy rózsaszínű boríték járul hozzá. Ehhez képest bátran ígérhetni, hogy a magyar literatura kedvelői teljes gyönyörűségeket fognak találni eme minden tekintetben igen jeles könyvnek olvasásában. Meg lehet azt több helyeken is szerezni: de leginkább Pesten *Weingand* és *Kis István* könyvtárára van nagyobb számmal letéve a nyomtatványok. Egynek egynek az ára 1 f 20 xr.

^{III} A másoló széljegyzete: *Lásd alább 66^{ik} lapon Horvát Endre levelét Pázmándról April 15. 1835.* Ez Pázmándi Horváth Endre levele Légrádnak, M. Irod. Lev. 4° 138. ff. 84. A vonatkozó rész valószínűleg a következő lehet: „Nem egyszer láttam, hogy a kik esenkedve az illyfélék után kapkodtak, csak azért cselekedték, hogy mint arczátlan nyalogatók, peccsenye, vagy sütemény falatokat bele takarhassanak, vagy oda vigyék, hová a Király is gyalog jár. Nem csak bocskorosok teszik ezt, hanem kikirül nem is kellene feltenni: Beduinusok is.”

^{IV} széljegyzet: IV^{ét} tette, V^{ét} pedig ezen Magyar Minervának teszi: „*Ruszek Józsefnek a Filozófiának előljáró értekezési*”. 8. Weszprém. [1]812. [!]

Az 1796^{ik} esztendőbeli utazásnak rövid leírása

^I törölt: <om>

^{II} szövegváltozat: „esztendőbeli Utazásnak”

^{III} törölt: <meg tévén mind az előbbeni mind a’ következő Professor Uraknál a’ tiszteletet:>

^{IV} szövegváltozat: „exameneken Tisztelendő”

^V szövegváltozat: „nevezett”

^{VI} törölt: <völgynél>

^{VII} szövegváltozat: „mely”

^{VIII} törölt: <politia>

^{IX} szövegváltozat: „mesterlegény”

^X törölt: <ki nem eresztetett>

^{XI} szövegváltozat: „kérdeztek”

^{XII} szövegváltozat: „magunkal”

^{XIII} szövegváltozat: „foltattván”

^{XIV} szövegváltozat: „Somering”

^{XV} szövegváltozat: „kő fal”

^{XVI} szövegváltozat: „villám-hárító”

^{XVII} szövegváltozat: „mondják, Solimán”

^{XVIII} szövegváltozat: „készítve vagyon”

^{XIX} szövegváltozat: „segétségére”

^{XX} szövegváltozat: „Sobiesky”

^{XXI} szövegváltozat: „alúl”

^{XXII} szövegváltozat: „azon helyen Schvaecheten”

^{XXIII} szövegváltozat: „*Tsászár ’s Sobiesky*”

^{XXIV} szövegváltozat: „bútsúztak”

^{XXV} szövegváltozat: „állítottat”

^{XXVI} szövegváltozat: „áll, *Piramid formára, négy szegletessen építve vagyon, Tetején vas keresztel; de*”

^{XXVII} szövegváltozat: „Fichament”

^{XXVIII} törölt: <sok kots>

^{XXIX} szövegváltozat: „magassabb”

^{XXX} szövegváltozat: „hitelesebb”

^{XXXI} szövegváltozat: „vitztól”

^{XXXII} szövegváltozat: „melyett”

^{XXXIII} szövegváltozat: „Fichamentet”

^{XXXIV} szövegváltozat: „öt hat”

^{XXXV} törölt: <aság>

^{XXXVI} törölt: <hajtás>

^{XXXVII} szövegváltozat: „fizetéseket”

-
- XXXVIII szövegváltozat: „újjonnan valyamelly”
 XXXIX szövegváltozat: „körül-belől”
 XL szövegváltozat: „tsuda”
 XLI szövegváltozat: „innentsó”
 XLII törölt: <korlatok>
 XLIII szövegváltozat: „kerittés”
 XLIV törölt: <meg>
 XLV szövegváltozat: „kertjénél”
 XLVI szövegváltozat: „Deutch” [!]
 XLVII szövegváltozat: „föld-sántolás”
 XLVIII törölt: <et>
 XLIX szövegváltozat: „még is meg törte”
 L törölt: <Nagy>
 LI szövegváltozat: „végén vagyon”
 LII törölt: <azt mondotta>
 LIII szövegváltozat: „vélekedett az utazó”
 LIV szövegváltozat: „szerént”
 LV szövegváltozat: „Hadi-vezérnek”
 LVI szövegváltozat: „kézzel hordott annyi”
 LVII szövegváltozat: „vált”
 LVIII szövegváltozat: „el-látni”
 LIX szövegváltozat: „Heinburg”
 LX szövegváltozat: „időnek meg”
 LXI szövegváltozat: „az utak is *szebbeknek látszattak*”
 LXII törölt: <által menvén>
 LXIII törölt: <Pozsonyra>
 LXIV szövegváltozat: „szörnyű”
 LXV törölt: <tölte.>
 LXVI szövegváltozat: „beszélgetvén”
 LXVII törölt: <azt talál[...]>
 LXVIII szövegváltozat: „frantziávuul” [!]
 LXIX szövegváltozat: „mind”
 LXX törölt: <el>
 LXXI szövegváltozat: „el”
 LXXII szövegváltozat: „ferdőben”
 LXXIII törölt: <el>
 LXXIV törölt: <hoz>
 LXXV szövegváltozat: „sötétedvén”
 LXXVI törölt: <az utazo meg>
 LXXVII szövegváltozat: „Korabinsky”
 LXXVIII törölt: <meg>
 LXXIX törölt: <szemünkbe tűnnek>
 LXXX szövegváltozat: „hold”
 LXXXI szövegváltozat: „közzel”
 LXXXII szövegváltozat: „Krázálkovits”
 LXXXIII szövegváltozat: „kastélja látzatik”
 LXXXIV szövegváltozat: „fellül”
 LXXXV szövegváltozat: „szájában Magyar”
 LXXXVI szövegváltozat: „Landsitsre”
 LXXXVII szövegváltozat: „mulató 's vadas *kertről*”
 LXXXVIII törölt: <míg a kotsis>
 LXXXIX szövegváltozat: „szállottunk”
 XC törölt: <mint>
 XCI szövegváltozat: „Tziffer”
 XCII szövegváltozat: „Pálfiaknak”
 XCIII szövegváltozat: „társégen igen”
 XCIV szövegváltozat: „és a' piatzon lévő”
 XCV szövegváltozat: „kiváltképpen”
 XCVI szövegváltozat: „látni; négy”

- XCVII szövegváltozat: „mely”
 XCVIII szövegváltozat: „vagyon”
 XCIX szövegváltozat: „ajándékjának”
 C szövegváltozat: „felyül-írások”
 CI törölt: <kotsikon lehetett látni>
 CII törölt: <meg>
 CIII szövegváltozat: „indultunk”
 CIV szövegváltozat: „Nagy Szombatból”
 CV törölt: <Gal>
 CVI szövegváltozat: „fűszfa”
 CVII törölt: <körül>
 CVIII törölt: <A’ bastyai>
 CIX szövegváltozat: „I.^{s6}”
 CX szövegváltozat: „Vág-új-helyt”
 CXI szövegváltozat: „foglalták. A’ bástyái”
 CXII törölt: <tartat>
 CXIII szövegváltozat: „ *folyó vizei*”
 CXIV szövegváltozat: „mely”
 CXV törölt: <a’>
 CXVI szövegváltozat: „épületeknek”
 CXVII szövegváltozat: „Galgótz (*németül Freystadtel*)”
 CXVIII törölt: <fekszik>
 CXIX szövegváltozat: „kastélya”
 CXX szövegváltozat: „és”
 CXXI szövegváltozat: „éppen”
 CXXII szövegváltozat: „tartattak, de”
 CXXIII törölt: <szobában>
 CXXIV szövegváltozat: „mindjárt”
 CXXV törölt: <előtt>
 CXXVI szövegváltozat: „az ő Tót kotsisa, reája”
 CXXVII szövegváltozat: „26^{dikban}”
 CXXVIII szövegváltozat: „piartzon”
 CXXIX törölt: <meg a város>
 CXXX szövegváltozat: „Vice”
 CXXXI szövegváltozat: „magossan”
 CXXXII szövegváltozat: „Az”
 CXXXIII szövegváltozat: „Püspöki lakó-hellybe”
 CXXXIV szövegváltozat: „béklók *’s fegyverek függenek*”
 CXXXV törölt: <régi>
 CXXXVI szövegváltozat: „A’ Kánonokoknak is nehezzen eshetik, mert mindennap kétszer fel mennek az alsó Városból a’ Várban lévő Templomban,”
 CXXXVII szövegváltozat: „a’ mellyet (*a’ mint mondják*) még”
 CXXXVIII szövegváltozat: „magosságú”
 CXXXIX törölt: <igen>
 CXL szövegváltozat: „Gotthusi”
 CXLI szövegváltozat: „gyönyörköttettük”
 CXLII törölt: <z>
 CXLIII törölt: <Parochialis>
 CXLIV törölt: <A’ templom valóban gyönyörű, még most is minden hetén kétszer mondatik benne Szent Mise.>
 CXLV szövegváltozat: „reája. A’ *Templom valóban gyönyörű, még most is minden héten kétszer mondatik benne Sz. Mise. Az*”
 CXLVI törölt: <versek>
 CXLVII szövegváltozat: „metzve”
 CXLVIII szövegváltozat: „mellyekben”
 CXLIX törölt: <s>
 CL törölt: <sanyarú>
 CLI szövegváltozat: „be-járás”
 CLII szövegváltozat: „építettett”
 CLIII szövegváltozat: „Valyóban” [!]

- CLIV szövegváltozat: „állittását”
- CLV törölt: <hagyattassanak el egészen>
- CLVI szövegváltozat: „szöllő”
- CLVII szövegváltozat: „értünk”
- CLVIII szövegváltozat: „Általjában”
- CLIX szövegváltozat: „rosszak”
- CLX szövegváltozat: „voltak itt látogatásban a’ Szerdahelyi Urak”
- CLXI szövegváltozat: „mindenbe”
- CLXII szövegváltozat: „voltak, az”
- CLXIII törölt: <27^{dikben}>
- CLXIV szövegváltozat: „melyeknek”
- CLXV szövegváltozat: „sokféle”
- CLXVI szövegváltozat: „halgatása”
- CLXVII törölt: <tovább folytat>
- CLXVIII szövegváltozat: „kastélyjai”
- CLXIX szövegváltozat: „Traunéké”
- CLXX szövegváltozat: „Bánonn”
- CLXXI szövegváltozat: „mely”
- CLXXII törölt: <ing>
- CLXXIII törölt: <oldal alig>
- CLXXIV szövegváltozat: „hónalig”
- CLXXV törölt: <ez alatt le fű ha le hajulnak, ki latzig az egész hasok>
- CLXXVI szövegváltozat: „van, ez”
- CLXXVII törölt: <vagyon>
- CLXXVIII szövegváltozat: „derekában”
- CLXXIX szövegváltozat: „bőr-övvel”
- CLXXX szövegváltozat: „órakkor”
- CLXXXI szövegváltozat: „Dezeritz”
- CLXXXII szövegváltozat: „fogadtattam, az öreg Nagy Anyámnak könyvek tsordultak szemeiből az áldás-adás között.”
- CLXXXIII szövegváltozat: „nehezen hall, és”
- CLXXXIV szövegváltozat: „halladja”
- CLXXXV szövegváltozat: „valamennyiket”
- CLXXXVI törölt: <kapunál vont hidja esik>
- CLXXXVII szövegváltozat: „A’ fal és az épület között; gyümölcs fák vagynak ültetve.”
- CLXXXVIII szövegváltozat: „Fallal ’s árokkal vagyon bé kerítve, és a’ kapu alatt való vonó hidon az udvarra menettetik.”
- CLXXXIX szövegváltozat: „A’ szobák tágosak”
- CXC szövegváltozat: „vagyon”
- CXCI szövegváltozat: „Motesitznak”
- CXCII szövegváltozat: „részrül”
- CXCIII törölt: <meg>
- CXCIV szövegváltozat: „keresztül-kasul”
- CXCV szövegváltozat: „sok”
- CXCVI szövegváltozat: „teremtének”
- CXCVII szövegváltozat: „egy szép”
- CXCVIII szövegváltozat: „szedett nagy gyömölcsös”
- CXCIX szövegváltozat: „aléék”
- CC szövegváltozat: „és”
- CCI szövegváltozat: „’s”
- CCII szövegváltozat: „el-adni”
- CCIII szövegváltozat: „olly”
- CCIV szövegváltozat: „tégla-vető”
- CCV törölt: <közel>
- CCVI szövegváltozat: „sarjú-baglálkkal”
- CCVII szövegváltozat: „kő-sziklák”
- CCVIII törölt: <k>
- CCIX szövegváltozat: „azt gyönyörűségessé”
- CCX szövegváltozat: „Teplitz”

- CCXI szövegváltozat: „vagy a’ Trentsini nevet viselő”
- CCXII szövegváltozat: „külömféle” [!]
- CCXIII szövegváltozat: „meghallatta”
- CCXIV szövegváltozat: „eresztetésével”
- CCXV szövegváltozat: „hármát”
- CCXVI szövegváltozat: „betegség sem volna”
- CCXVII szövegváltozat: „mellyből”
- CCXVIII szövegváltozat: „ferdővel”
- CCXIX szövegváltozat: „egyébberánt”
- CCXX szövegváltozat: „Schlesiából”
- CCXXI szövegváltozat: „Töplitzről”
- CCXXII szövegváltozat: „mész-kőből”
- CCXXIII törölt: <a’ szélllyel>
- CCXXIV szövegváltozat: „kastéljaik”
- CCXXV szövegváltozat: „közeléttünk”
- CCXXVI szövegváltozat: „Szkalka”
- CCXXVII törölt: <z>
- CCXXVIII szövegváltozat: „kösziklás részén Trentsén”
- CCXXIX szövegváltozat: „volt Sz. Benedek”
- CCXXX törölt: <Erról, honnét közöülésben volt>
- CCXXXI törölt: <látott>
- CCXXXII törölt: <Zoroardus Remete társával>
- CCXXXIII szövegváltozat: „magos kő-hegy”
- CCXXXIV törölt: <ugy>
- CCXXXV szövegváltozat: „főljátár ki”
- CCXXXVI törölt: <vayon irva>
- CCXXXVII szövegváltozat: „házak”
- CCXXXVIII törölt: <mind>
- CCXXXIX szövegváltozat: „mint”
- CCXL törölt: <’s a’ Templom>
- CCXLI törölt: <ezen>
- CCXLII szövegváltozat: „Meg érdemli a’ látást ’ Piaristák’ *Temploma* is, mely hajdan a’ Jesuitáké volt, és még *most is egyik a’ leg szebb Templomok* között Magyar Országban.”
- CCXLIII szövegváltozat: „felyül-írás”
- CCXLIV szövegváltozat: „ujjabb”
- CCXLV szövegváltozat: „esztendő számát”
- CCXLVI törölt: <levő írás>
- CCXLVII szövegváltozat: „A’ Klastromban meg érdemlik a’ látást a’ sok Ereklék. Valamint a’ Jesuiták itt tartották régenten novitiatussakat, ugy a’ Piaristák is. Most kilentzen voltak. A’ folyosón Szűz Maria képe vagon A’ mellyrl több tsudákat mondanak, többi között, hogy egy igen ájtatos Novitiorum magister lett volna, a’ ki minden este annál a’ képnél el végezte ájtatosságit, egyszer, midőn épen imádkozott, hallotta ezeket a’ két szavakat: Martine ardet! elejéntén nem hajtván ezekre a’ szavakra, folytatta imádságát, de végtére gondolván, hogy még is valahol lehetne tűz, a’ konyhába menvén, a’ hol már a’ tűzhely körül lévő gerenda égett, mindjárt lármát tsinált a’ klastromba, ’s arra el oltották szerentséssen a’ tüzet.”
- CCXLVIII törölt: <meg>
- CCXLIX szövegváltozat: „Kraszna-dolina”
- CCL szövegváltozat: „fojtott levegő (aër fixus)”
- CCLI szövegváltozat: „szerentséssen”
- CCLII szövegváltozat: „Bánra (*tótul Bánovetzre*)”
- CCLIII szövegváltozat: „Handgeldet”
- CCLIV törölt: <Bár>
- CCLV szövegváltozat: „fenn-állhat”
- CCLVI törölt: <szok>
- CCLVII szövegváltozat: „el-lehet”
- CCLVIII törölt: <idejen>
- CCLIX szövegváltozat: „rész szerént”
- CCLX szövegváltozat: „31^{ben}”
- CCLXI törölt: <reggel>
- CCLXII szövegváltozat: „kezdöttek”

- CCLXIII törölt: <'s elég alkal>
- CCLXIV szövegváltozat: „kövesebb”
- CCLXV törölt: <álta>
- CCLXVI szövegváltozat: „keservesebb”
- CCLXVII szövegváltozat: „melynek”
- CCLXVIII szövegváltozat: „holnapban”
- CCLXIX törölt: <bele>
- CCLXX törölt: <tsak>
- CCLXXI törölt: <de a' kotsi>
- CCLXXII szövegváltozat: „egészlen”
- CCLXXIII szövegváltozat: „bizonyossan”
- CCLXXIV szövegváltozat: „hályásra”
- CCLXXV szövegváltozat: „mind magunkat mind embereinket jól tartott”
- CCLXXVI szövegváltozat: „1^{ső}”
- CCLXXVII szövegváltozat: „Kellemetesebb”
- CCLXXVIII törölt: <az f[ü]-ut mellett>
- CCLXXIX szövegváltozat: „tsörgedező”
- CCLXXX szövegváltozat: „egyenesebb”
- CCLXXXI szövegváltozat: „mező-városnál”
- CCLXXXII szövegváltozat: „Ország-utra”
- CCLXXXIII törölt: <találtunk láttu>
- CCLXXXIV törölt: <hól>
- CCLXXXV szövegváltozat: „Selmetzhez”
- CCLXXXVI törölt: <Lattuk, [Tudniillik az ertzek] mint hanyatnak ezen kövek a' tüzes kementzébe, mellyekben a' víz által hajtatott temérdek fujtatók nevelik a' tüzet vagy 12 ora mulva mint foly ki egy reszről a' haszontalan salak folyik, és más részről mint foly le egy a' földben lévő vas fazékba, mellynek fenekén ólom lévén, az arany 's ezüst, mivel természet szerint örömet közöszül vele, óda siet; 's öszve keveredik. A' mi felyül marad Lechnek neveztetik, és mivel még több tisztatlan részeket foglal magában, még egyszer, sőt kétszer is az előbbeni mód szerint meg olvasztatik, míg végre a' lehetőségig ki tisztulván, számba vetetik, 's minekutánna belőle a' Schelmetzi próba házba [Probier- vagy Schmid-gaadba] egy részetske küldetik, veteik, hogy számba lehessen venni, mennyi arany 's ezüst vagyon az egész massába, Körmetzre [Besztercze bányára] küldetik a' ki-tisztitas [Sauberung] végett.>
- CCLXXXVII szövegváltozat: „egy”
- CCLXXXVIII törölt: <oldalában>
- CCLXXXIX törölt: <függések>
- CCXC szövegváltozat: „függéseket”
- CCXCI törölt: <fel 's alá>
- CCXCII törölt: <a munkás házokban>
- CCXCIII szövegváltozat: „bé-járásokat, tetszik a' munkás házokban, kivált”
- CCXCIV törölt: <Kochwerkeknek>
- CCXCV törölt: <zörgések, 's>
- CCXCVI szövegváltozat: „szép”
- CCXCVII szövegváltozat: „felhőt”
- CCXCVIII törölt: <az>
- CCXCIX szövegváltozat: „kősziklák”
- CCC szövegváltozat: „messzebről”
- CCCI szövegváltozat: „egymásra”
- CCCII törölt: <Közel>
- CCCIII törölt: <Közel>
- CCCIV szövegváltozat: „statuája”
- CCCV szövegváltozat: „ki-tsinosított”
- CCCVI szövegváltozat: „gustussal”
- CCCVII szövegváltozat: „versek *vagynak*:”
- CCCVIII törölt: <Pleb>
- CCXCIX szövegváltozat: „hangzása”
- CCCX törölt: <az>
- CCCXI szövegváltozat: „felül”
- CCCXII szövegváltozat: „11”
- CCCXIII szövegváltozat: „felül”

- CCCXIV szövegváltozat: „emlitem”
- CCCXV törölt: <bövebb>
- CCCXVI szövegváltozat: „szemesebb”
- CCCXVII törölt: <önként>
- CCCXVIII szövegváltozat: „önként hozzánk”
- CCCXIX szövegváltozat: „meszebbre”
- CCCXX törölt: <Magyar>
- CCCXXI törölt: <Ide tartozik az <<olvaszt>> Klosterbergi Erbstollnak Stephani ’s Vindschachtnak ugy nem különben a’ Grobier-gaadnak, az olvasztó Hutak’ [...] és a’ munkásoknak egészségtelenségének oka.>
- CCCXXII szövegváltozat: „Második”
- CCCXXIII törölt: <tehát>
- CCCXXIV törölt: <mentünk a’ Pacherstolnál Moger Urnak tart a’ város>
- CCCXXV szövegváltozat: „Septemberben Moger”
- CCCXXVI törölt: <ér>
- CCCXXVII törölt: <a’ kinel>
- CCCXXVIII szövegváltozat: „társaságában az ugy nevezetett”
- CCCXXIX törölt: <Erb Bar>
- CCCXXX törölt: <Erb-Stolnába>
- CCCXXXI törölt: <az ut, valo menetel nem per pendiculariter egyenesen le felé>
- CCCXXXII törölt: <mert>
- CCCXXXIII törölt: <Erb-Stolna vagy Erb-Schacht a’ fölé [...] vagy a>
- CCCXXXIV törölt: <a’ Schacht [...] vagy lovak vagy a’ víz segítségével>
- CCCXXXV szövegváltozat: „Erbstolnának”
- CCCXXXVI szövegváltozat: „Erbschachtnak”
- CCCXXXVII szövegváltozat: „kötelekre-kötött”
- CCCXXXVIII törölt: <A’ Schacht>
- CCCXXXIX törölt: <machinával ahol vagy>
- CCXXL törölt: <a’>
- CCXXLI törölt: <pedig>
- CCXXLII szövegváltozat: „szegétségével [!]”
- CCXXLIII törölt: <es wird [...]>
- CCXXLIV törölt: <a bányákba>
- CCXXLV törölt: <a’ hol elég erős a’>
- CCXXLVI szövegváltozat: „szakadjon; vagy a’ hol”
- CCXXLVII szövegváltozat: „egyenesen”
- CCXXLVIII törölt: <benn>
- CCXXLIX szövegváltozat: „Elisabetha Schachthoz”
- CCCL törölt: <tsuda>
- CCCLI szövegváltozat: „föld’ színére”
- CCCLII törölt: <mentünk, ereszkedett>
- CCCLIII törölt: <ölnyire>
- CCCLIV törölt: <föld alatt>
- CCCLV szövegváltozat: „Innét még *sokkal* mélyebben lehet vagy más utakra is menni, ...”
- CCCLVI törölt: <lehetett volna mennünk; de>
- CCCLVII törölt: <[mer]>
- CCCLVIII szövegváltozat: „sött”
- CCCLIX törölt: <azok>
- CCCLX szövegváltozat: „ki szabva”
- CCCLXI törölt: <a’ midőn>
- CCCLXII szövegváltozat: „kevesebbet”
- CCCLXIII törölt: <még fellyúl>
- CCCLXIV törölt: <neki[k]>
- CCCLXV szövegváltozat: „lámpás-faggyút”
- CCCLXVI törölt: <az ásott>
- CCCLXVII szövegváltozat: „vizi-gépelyek”
- CCCLXVIII törölt: <az éjjeli>
- CCCLXIX szövegváltozat: „5”
- CCCLXX szövegváltozat: „5”
- CCCLXXI törölt: <tsak>

CCCLXXII szövegváltozat: „közönségessen”
 CCCLXXIII törölt: <tsinalt utjokat>
 CCCLXXIV szövegváltozat: „Kalausink”
 CCCLXXV szövegváltozat: „fogattattak (ad fodinas damnati).”
 CCCLXXVI szövegváltozat: „nyoltz”
 CCCLXXVII szövegváltozat: „tizig”
 CCCLXXVIII szövegváltozat: „világra, ’s a’ Várost”
 CCCLXXIX törölt: <oda>
 CCCLXXX szövegváltozat: „Előszsör”
 CCCLXXXI szövegváltozat: „erötlén öregek”
 CCCLXXXII törölt: <’s ifjabb>
 CCCLXXXIII szövegváltozat: „kalapátsal”
 CCCLXXXIV szövegváltozat: „részek”
 CCCLXXXV szövegváltozat: „egyenessen”
 CCCLXXXVI törölt: <, ott erős tűzben fel olvasztattak folyóvá tétetvén, egy részről a’ salak folyt el, más részről pedig az először az értz egy vasfázékba tsurgott, és Lech nevet vett magára. Ezen lech azután meg töretett>
 CCCLXXXVII szövegváltozat: „meg-terhelt”
 CCCLXXXVIII törölt: <arany>
 CCCLXXXIX törölt: <vas>
 CCCXC szövegváltozat: „melyeket”
 CCCXCI szövegváltozat: „zuzatnak; ezen”
 CCCXCII szövegváltozat: „arasztni szélességű”
 CCCXCIII szövegváltozat: „tsatornyába”
 CCCXCIV törölt: <nehez>
 CCCXCV törölt: <’s az értzes>
 CCCXCVI szövegváltozat: „tsatornyába”
 CCCXCVII szövegváltozat: „nehezebb”
 CCCXCVIII szövegváltozat: „a’ vízben”
 CCCXCIX törölt: <vagy hutak>
 CD szövegváltozat: „ólyom huták”
 CDI szövegváltozat: „törő- ’s usztató-malmokból”
 CDII szövegváltozat: „értz darabokat”
 CDIII szövegváltozat: „Tsernovitsi”
 CDIV törölt: <et vide nri 2^{di} 2^{am} facies>
 CDV szövegváltozat: „(mész- vagy vas-követ adván közibe a’ tűz’ nagyobbitása miatt)”
 CDVI szövegváltozat: „mozgásba-hozott”
 CDVII törölt: <értzet>
 CDVIII törölt: <értzek>
 CDIX törölt: <sok>
 CDX szövegváltozat: „arsenikumos”
 CDXI törölt: <olmos>
 CDXII törölt: <az olomhoz>
 CDXIII szövegváltozat: „azt Frischarbeitnak hívják”
 CDXIV törölt: <sogorságok>
 CDXV törölt: <egy>
 CDXVI szövegváltozat: „edénybe”
 CDXVII törölt: <öntetett>
 CDXVIII törölt: <’s>
 CDXIX törölt: <a’ valasztó viz által az arany>
 CDXX szövegváltozat: „válastó”
 CDXXI szövegváltozat: „kitsinbe”
 CDXXII törölt: <elejétől fogva egész végezetig>
 CDXXIII törölt: <a’ sót>
 CDXXIV törölt: <egy tser>
 CDXXV szövegváltozat: „tserépben”
 CDXXVI törölt: <vasból>
 CDXXVII szövegváltozat: „’s egy dióhejnyire”
 CDXXVIII szövegváltozat: „tetzett”
 CDXXIX törölt: <elsöbül>

CDXXX törölt: <négy>
 CDXXXI szövegváltozat: „ezüstöt”
 CDXXXII szövegváltozat: „mind”
 CDXXXIII szövegváltozat: „Arannyal...”
 CDXXXIV törölt: <választó vízbe eresztetnek >
 CDXXXV törölt: <tétetnek>
 CDXXXVI szövegváltozat: „tső-formába”
 CDXXXVII szövegváltozat: „üvegben”
 CDXXXVIII törölt: <eresz>
 CDXXXIX szövegváltozat: „eresztettnek”
 CDXL törölt: <formal>
 CDXLI törölt: <botsátottak>
 CDXLII szövegváltozat: „Schelmetzi”
 CDXLIII szövegváltozat: „El érvén oda egy Hutmannal, az az a’ munkásokra vigyázóval, és egynéhány világító
 gyermekekkel együtt lajtorjákon le mentünk a’ föld alá.”
 CDXLIV szövegváltozat: „Igy”
 CDXLV törölt: <Hogy>
 CDXLVI szövegváltozat: „arasztni”
 CDXLVII szövegváltozat: „ásott a’ kőbe”
 CDXLVIII szövegváltozat: „távoztunk”
 CDXLIX szövegváltozat: „fel kénköves”
 CDL törölt: <a’ kénygyertyát>
 CDLI törölt: <a’ mellyet>
 CDLII szövegváltozat: „helyébül”
 CDLIII törölt: <Ez>
 CDLIV törölt: <haza mentünk>
 CDLV szövegváltozat: „Vindchachtba”
 CDLVI törölt: <banyaba mentünk>
 CDLVII szövegváltozat: „...a’ kinek 15 fontot nyomó *kristalját láttuk...*”
 CDLVIII szövegváltozat: „machinának”
 CDLIX szövegváltozat: „formáit”
 CDLX szövegváltozat: „helységet, el menvén”
 CDLXI szövegváltozat: „mellett. Ezt”
 CDLXII törölt: <véget vetvén József Tsászár>
 CDLXIII törölt: <stolnába>
 CDLXIV széljegyzet: Meskó Pál. 80 f 55 – 2 f 71, 5 f 4/3
 CDLXV szövegváltozat: „kezdöttek”
 CDLXVI törölt: <egész Hont>
 CDLXVII szövegváltozat: „akadtak-szembe”
 CDLXVIII törölt: <ben>
 CDLXIX törölt: <magában foglal>
 CDLXX szövegváltozat: „olvad, ’s porhanyóvá”
 CDLXXI törölt: <által>
 CDLXXII szövegváltozat: „bé”
 CDLXXIII törölt: <a’ mi>
 CDLXXIV szövegváltozat: „Elsőben is *Körmöti utunkban Glashütten...*”
 CDLXXV szövegváltozat: „elegendő-képen”
 CDLXXVI szövegváltozat: „... de a’ fájából ...”
 CDLXXVII törölt: <ki>
 CDLXXVIII szövegváltozat: „készítés”
 CDLXXIX szövegváltozat: „... mineralis ferdője ...”
 CDLXXX szövegváltozat: „Körmöti”
 CDLXXXI szövegváltozat: „Ezen-tul”
 CDLXXXII törölt: <értünk>
 CDLXXXIII szövegváltozat: „Garán [!]”
 CDLXXXIV szövegváltozat: „Besztertze-Bányai Püspök’ jószágá”
 CDLXXXV szövegváltozat: „kastelja”
 CDLXXXVI szövegváltozat: „említett”
 CDLXXXVII törölt: <házoknak>

CDLXXXVIII törölt: <az>
 CDLXXXIX szövegváltozat: „fedél, ’s széle fa-séndöllel”
 CDXC törölt: <egyébként szalmá>
 CDXCI szövegváltozat: „tsinossabb és tartóssabb is.”
 CDXCII szövegváltozat: „látzatnak”
 CDXCIII szövegváltozat: „előttek”
 CDXCIV törölt: <nak>
 CDXCV szövegváltozat: „éppen”
 CDXCVI törölt: <meg most>
 CDXCVII szövegváltozat: „ketskéből”
 CDXCVIII törölt: <oldala>
 CDXCIX szövegváltozat: „Körmötzig”
 D szövegváltozat: „a”
 DI szövegváltozat: „Körmötzi”
 DII szövegváltozat: „szállottunk”
 DIII törölt: <Hogy>
 DIV szövegváltozat: „meg tekintésére”
 DV törölt: <bány>
 DVI szövegváltozat: „... is meg láthassuk.”
 DVII szövegváltozat: „akadtunk-meg”
 DVIII szövegváltozat: „hegyekkel körös-körül bé *kerített*”
 DIX szövegváltozat: „oly szorossan”
 DX szövegváltozat: „Egyenessen”
 DXI szövegváltozat: „klastromok a’ Templommal”
 DXII szövegváltozat: „fölött”
 DXIII törölt: <Meg>
 DXIV szövegváltozat: „halván”
 DXV törölt: <által>
 DXVI szövegváltozat: „topográfica”
 DXVII törölt: <szívesen>
 DXVIII szövegváltozat: „társasságában”
 DXIX szövegváltozat: „egyenessen”
 DXX törölt: <Királyi épületbe>
 DXXI törölt: <épületbe>
 DXXII szövegváltozat: „egyeznek”
 DXXIII szövegváltozat: „épületben”
 DXXIV szövegváltozat: „das reduzirren [!]”
 DXXV törölt: <részek>
 DXXVI szövegváltozat: „metzetik”
 DXXVII törölt: <mint>
 DXXVIII törölt: <utóbb hogyan>
 DXXIX törölt: <a’>
 DXXX szövegváltozat: „és”
 DXXXI szövegváltozat: „fél szoldók”
 DXXXII szövegváltozat: „tzimer-metzöhöz”
 DXXXIII törölt: <hiba>
 DXXXIV szövegváltozat: „vágottatna”
 DXXXV törölt: <egész>
 DXXXVI szövegváltozat: „tzimer-metző”
 DXXXVII törölt: <mint mérette->
 DXXXVIII törölt: <ugy mint a’ Bé...>
 DXXXIX szövegváltozat: „vagy *el* kopik”
 DXL szövegváltozat: „nehezebb”
 DXLI törölt: <kivonni lehetne, hogy>
 DXLII szövegváltozat: „,s”
 DXLIII törölt: <egy>
 DXLIV törölt: <Már dél volt, hogy ki jöttünk>
 DXLV szövegváltozat: „pénz-verő”
 DXLVI szövegváltozat: „Besztertze Bánya”

- DXLVII szövegváltozat: „mulván”
 DXLVIII szövegváltozat: „szén-égetésből”
 DXLIX szövegváltozat: „messzire”
 DL szövegváltozat: „néztük”
 DLI szövegváltozat: „szén-égetésre”
 DLII törölt: <le>
 DLIII szövegváltozat: „szén-égetésre”
 DLIV törölt: <az öszve tört salakos>
 DLV szövegváltozat: „szén-hamúval”
 DLVI szövegváltozat: „emlitem”
 DLVII szövegváltozat: „vödör”
 DLVIII törölt: <vizzel öszve>
 DLIX törölt: <míg>
 DLX szövegváltozat: „különösen”
 DLXI szövegváltozat: „járhossa”
 DLXII törölt: <kalhának lyuka>
 DLXIII szövegváltozat: „tsönn”
 DLXIV szövegváltozat: „oly”
 DLXV törölt: <az>
 DLXVI törölt: <p. o. a’ mosóknál>
 DLXVII szövegváltozat: „Bánya”
 DLXVIII szövegváltozat: „társosságában”
 DLXIX szövegváltozat: „esik”
 DLXX szövegváltozat: „Herregrundból”
 DLXXI szövegváltozat: „száraztás”
 DLXXII szövegváltozat: „Spleiss-ofenba”
 DLXXIII törölt: <fazekakba>
 DLXXIV szövegváltozat: „drót-huzásra”
 DLXXV törölt: <verték>
 DLXXVI szövegváltozat: „kerítésben”
 DLXXVII szövegváltozat: „vigyázó”
 DLXXVIII szövegváltozat: „közellebb”
 DLXXIX törölt: <lett>
 DLXXX törölt: <az ut>
 DLXXXI szövegváltozat: „Bresznyó-bányának”
 DLXXXII törölt: <azért>
 DLXXXIII szövegváltozat: „kémentelétettünk”
 DLXXXIV törölt: <vagy>
 DLXXXV szövegváltozat: „Altsohlnak”
 DLXXXVI szövegváltozat: „álva”
 DLXXXVII szövegváltozat: „közzebről [!]”
 DLXXXVIII szövegváltozat: „Viglésen”
 DLXXXIX szövegváltozat: „Eszterházinak”
 DXC törölt: <Egy>
 DXCI törölt: <Már el kezdődött a követses ut, melly>
 DXCII szövegváltozat: „porfyrból”
 DXCIII szövegváltozat: „... állanak, vas ...”
 DXCIV szövegváltozat: „utunk nagy”
 DXCV szövegváltozat: „... erdők (a’ hol is egy fán mokust láttunk) ’s puszta ...”
 DXCVI szövegváltozat: „Mitóba, Gr ...”
 DXCVII szövegváltozat: „jóságába”
 DXCVIII szövegváltozat: „szállottunk”
 DXCIX szövegváltozat: „beszélni”
 DC törölt: <kiváltképen>
 DCI szövegváltozat: „tudni”
 DCII szövegváltozat: „mező-városon”
 DCIII szövegváltozat: „Szelenéig”
 DCIV törölt: <lassank>
 DCV szövegváltozat: „tótossan”

-
- DCVI szövegváltozat: „helység”
DCVII szövegváltozat: „tájékon lakó”
DCVIII szövegváltozat: „Szelenérül”
DCIX szövegváltozat: „menvén”
DCX szövegváltozat: „öt óra tájba bé értünk”
DCXI szövegváltozat: „tudakolódván”
DCXII szövegváltozat: „az őstől-maradt”
DCXIII szövegváltozat: „mező-város vagyion”
DCXIV törölt: <házokból>
DCXV szövegváltozat: „széllyel-épült”
DCXVI szövegváltozat: „Zsigmond”
DCXVII szövegváltozat: „Hussiták”
DCXVIII szövegváltozat: „vissza”
DCXIX szövegváltozat: „király-utjának”
DCXX törölt: <térséget>
DCXXI törölt: <kapott>
DCXXII törölt: <által>
DCXXIII szövegváltozat: „Koháry”
DCXXIV törölt: <ké>
DCXXV törölt: <kiknek>
DCXXVI szövegváltozat: „részét”
DCXXVII szövegváltozat: „Gróftól”
DCXXVIII szövegváltozat: „számára”
DCXXIX szövegváltozat: „ellenébe”
DCXXX szövegváltozat: „nagy”
DCXXXI törölt: <utnak>
DCXXXII szövegváltozat: „11 órákor”
DCXXXIII szövegváltozat: „Szathmáry”
DCXXXIV szövegváltozat: „kastélyával”
DCXXXV törölt: <túl>
DCXXXVI szövegváltozat: „akkor kő-hidat építettek”
DCXXXVII szövegváltozat: „és”
DCXXXVIII szövegváltozat: „kotsisunk’ fekete (Chármánn nevű) kutyáján; mert ez meg ugatván eggyikét közüllök meg haragitotta őtet, és utána egész sereg szaladott. A’ kotsis igen hajtott, hogy a’ disznók el ne érnék a’ kutyát, a’ kutya pedig akarván magát a’ lovakhoz reterérozni, meg fogattatott, és a’ disznók közül meg nem szabadult volna, ha ők nem veszekedvén egymás közt róla el nem felejtkeztek volna. Ez tehát ki szabadulván fogaik közül futással mentette meg életét.”
DCXXXIX Ez a mondat Festetics László beszámolójából hiányzik.
DCXL szövegváltozat: „... dombok kellemetessé tették.”
DCXLI szövegváltozat: „sárjukat”
DCXLII szövegváltozat: „kotsirul”
DCXLIII törölt: <nézése>
DCXLIV szövegváltozat: „... selyem; minden ...”
DCXLV szövegváltozat: „foghatót”
DCXLVI szövegváltozat: „egyenlőképen”
DCXLVII szövegváltozat: „örömöt”
DCXLVIII törölt: <az erős>
DCXLIX szövegváltozat: „széliben”
DCL szövegváltozat: „méllyen bé vágnak”
DCLI szövegváltozat: „kő-sziklás”
DCLII szövegváltozat: „és”
DCLIII törölt: <az ut>
DCLIV szövegváltozat: „Eclesiájok”
DCLV szövegváltozat: „Máriási”
DCLVI szövegváltozat: „kastélyok”
DCLVII szövegváltozat: „rezet-’s vasat-törő”
DCLVIII szövegváltozat: „nagyon”
DCLIX szövegváltozat: „ki-nyuló”
DCLX szövegváltozat: „süllettünk”

- DCLXI szövegváltozat: „piartz”
- DCLXII szövegváltozat: „vendégfogadóban”
- DCLXIII szövegváltozat: „Direktorához”
- DCLXIV szövegváltozat: „piartzon”
- DCLXV szövegváltozat: „kitsinek”
- DCLXVI törölt: <meg néztük>
- DCLXVII szövegváltozat: „s”
- DCLXVIII szövegváltozat: „... ’s általunk Uram Atyámnak munkájával kedveskedett (’s hasmenésemhez Mászlási bort adott)”
- DCLXIX törölt: <Maga>
- DCLXX törölt: <Azért korán el végezvén az ebédet, Samolnok felé folytattuk utunkat>
- DCLXXI szövegváltozat: „... Templomát, melly a’ piartz ...”
- DCLXXII törölt: <mellett>
- DCLXXIII szövegváltozat: „... melly magános ...”
- DCLXXIV szövegváltozat: „melly”
- DCLXXV törölt: <folytatván>
- DCLXXVI szövegváltozat: „laktanak”
- DCLXXVII szövegváltozat: „seregessen üldegeltek”
- DCLXXVIII szövegváltozat: „madarakkal”
- DCLXXIX szövegváltozat: „a’ vetemények”
- DCLXXX szövegváltozat: „hozatni”
- DCLXXXI szövegváltozat: „a munkától”
- DCLXXXII törölt: <mellyekből>
- DCLXXXIII szövegváltozat: „öt-százan”
- DCLXXXIV szövegváltozat: „halgatása”
- DCLXXXV szövegváltozat: „Fröhlich”
- DCLXXXVI szövegváltozat: „Kanteler Orvos”
- DCLXXXVII törölt: <társaságában>
- DCLXXXVIII szövegváltozat: „nagyobbitotta”
- DCLXXXIX szövegváltozat: „meg tekintésére”
- DCXC szövegváltozat: „munkát”
- DCXCI szövegváltozat: „fel”
- DCXCII törölt: <mellyek>
- DCXCIII szövegváltozat: „meg-maradott vasat”
- DCXCIV szövegváltozat: „Szepességnek”
- DCXCV szövegváltozat: „eggyik”
- DCXCVI törölt: <Lótsének>
- DCXCVII törölt: <még akkor is>
- DCXCVIII szövegváltozat: „ezentül”
- DCXCIX törölt: <magasabb>
- DCC szövegváltozat: „... folyik Gölnitz ...”
- DCCI szövegváltozat: „könnyebbíti”
- DCCII szövegváltozat: „lévő”
- DCCIII törölt: <Almási>
- DCCIV szövegváltozat: „Márjási”
- DCCV szövegváltozat: „Almási”
- DCCVI törölt: <csak két kapui vagynak, mellyek míg reájok akadtunk>
- DCCVII szövegváltozat: „tiszteletessé”
- DCCVIII szövegváltozat: „piartz”
- DCCIX törölt: <nagy>
- DCCX szövegváltozat: „olmárjomokat”
- DCCXI szövegváltozat: „a’ Catholicusok”
- DCCXII szövegváltozat: „... a’ kik közül egyik T. Márton Pápai Praedicátor Urnak Testvérje volt, ...”
- DCCXIII törölt: <Meg néztük a’ Város házát is, a’ melly szinte hasonlók ugy>
- DCCXIV szövegváltozat: „Vármegyének”
- DCCXV szövegváltozat: „Uránál”
- DCCXVI szövegváltozat: „társasságokban”
- DCCXVII törölt: <akarván>

- DCCXVIII szövegváltozat: „Dél után ki indulván *az alaton kapú* [!] vendégfogadóból, meg akasztotta benne *kotsisunk* a’ kotsink’ fedelét ...”
- DCCXIX törölt: <Kaptalan nevű Kirchs>
- DCCXX szövegváltozat: „(Kirchsdorfig)”
- DCCXXI szövegváltozat: „Kaptalan”
- DCCXXII szövegváltozat: „munkájival”
- DCCXXIII szövegváltozat: „nem”
- DCCXXIV szövegváltozat: „vidég’ [!]”
- DCCXXV szövegváltozat: „fel”
- DCCXXVI szövegváltozat: „Tsáki”
- DCCXXVII szövegváltozat: „Pozsonyinak”
- DCCXXVIII szövegváltozat: „*a’ Gróf Illésháziak*”
- DCCXXIX szövegváltozat: „Trentsini”
- DCCXXX szövegváltozat: „(mellyet deákul Pettániának hivnak)”
- DCCXXXI szövegváltozat: „alatt”
- DCCXXXII szövegváltozat: „Vice Kancellariusnak”
- DCCXXXIII szövegváltozat: „Férjfiaknak”
- DCCXXXIV szövegváltozat: „mellék-szobában”
- DCCXXXV szövegváltozat: „hosszú”
- DCCXXXVI szövegváltozat: „mellyben”
- DCCXXXVII szövegváltozat: „egyikétől”
- DCCXXXVIII szövegváltozat: „küldett”
- DCCXXXIX szövegváltozat: „éppen”
- DCCXL szövegváltozat: „... Bertóton által Meretzitzére ...”
- DCCXLI szövegváltozat: „Sáros Vármegyében értünk”
- DCCXLII szövegváltozat: „míg [!]”
- DCCXLIII szövegváltozat: „utszája”
- DCCXLIV szövegváltozat: „s”
- DCCXLV törölt: <nagy>
- DCCXLVI szövegváltozat: „kerítésben”
- DCCXLVII szövegváltozat: „Evangelusok’ Templomok”
- DCCXLVIII törölt: <ezt utóbb>
- DCCXLIX szövegváltozat: „utóbb magokhoz”
- DCCL törölt: <Ebben is>
- DCCLI szövegváltozat: „... mindenek’ értésére ...”
- DCCLII szövegváltozat: „eggyetértésben”
- DCCLIII szövegváltozat: „piartzon”
- DCCLIV szövegváltozat: „helyet”
- DCCLV törölt: <által>
- DCCLVI szövegváltozat: „... szép képe ...”
- DCCLVII törölt: <semmi>
- DCCLVIII szövegváltozat: „ölnyire”
- DCCLIX szövegváltozat: „Cisternákban”
- DCCLX szövegváltozat: „tsatornyák”
- DCCLXI szövegváltozat: „130000”
- DCCLXII szövegváltozat: „300000”
- DCCLXIII szövegváltozat: „még”
- DCCLXIV törölt: <Szüz>
- DCCLXV szövegváltozat: „Szüz Maria”
- DCCLXVI szövegváltozat: „s”
- DCCLXVII szövegváltozat: „Társosságnak”
- DCCLXVIII szövegváltozat: „kerekeitől”
- DCCLXIX törölt: <el hagyván>
- DCCLXX törölt: <a’ lovakat, ’s magunk>
- DCCLXXI törölt: <többször>
- DCCLXXII szövegváltozat: „s”
- DCCLXXIII szövegváltozat: „vendég fogadóba.”
- DCCLXXIV szövegváltozat: „15^{ben}”
- DCCLXXV szövegváltozat: „kerítésben”

- DCCLXXVI szövegváltozat: „Theátrum”
- DCCLXXVII szövegváltozat: „köszöntöttük”
- DCCLXXVIII szövegváltozat: „Schlhausen [!]”
- DCCLXXIX szövegváltozat: „kitsin”
- DCCLXXX szövegváltozat: „Már kezdé ...”
- DCCLXXXI szövegváltozat: „mikor”
- DCCLXXXII szövegváltozat: „A”
- DCCLXXXIII szövegváltozat: „’s [!]”
- DCCLXXXIV szövegváltozat: „kő sziklás”
- DCCLXXXV szövegváltozat: „mező-várost”
- DCCLXXXVI szövegváltozat: „60 mentek közikbe”
- DCCLXXXVII szövegváltozat: „... utóbb kellessék ...”
- DCCLXXXVIII szövegváltozat: „Regementekre”
- DCCLXXXIX szövegváltozat: „17^{dikben}”
- DCCXC szövegváltozat: „’s”
- DCCXCI törölt: <szörnyű>
- DCCXCII szövegváltozat: „miatt (*mellyek közül egyik 15 ölnyi magosságu*) bámulást”
- DCCXCIII törölt: <hajulva>
- DCCXCIV szövegváltozat: „Gothica”
- DCCXCV törölt: <képező>
- DCCXCVI törölt: <Nepomutz>
- DCCXCVII szövegváltozat: „külömbféle”
- DCCXCVIII szövegváltozat: „... játékjait le irni.”
- DCCXCIX szövegváltozat: „azt”
- DCCC szövegváltozat: „szárosság”
- DCCC I szövegváltozat: „keresztül is;”
- DCCC II szövegváltozat: „fenekén”
- DCCC III szövegváltozat: „bizonyosan”
- DCCC IV szövegváltozat: „2”
- DCCC V szövegváltozat: „fogattunk”
- DCCC VI szövegváltozat: „... *Rimaszombatba, és ottan a’ vastag lábu vendégfogadóshoz bé szállottunk.*”
- DCCC VII szövegváltozat: „tsalma borított”
- DCCC VIII szövegváltozat: „melly igen szép helyen épült”
- DCCC IX törölt: <a’ mint>
- DCCC X szövegváltozat: „szállatt”
- DCCC XI szövegváltozat: „Egyébb eránt”
- DCCC XII Ez a mondat Festetics László beszámolójában nem szerepel.
- DCCC XIII egykorú jegyzet: „Meskó Pál”
- DCCC XIV szövegváltozat: „Készittenek”
- DCCC XV szövegváltozat: „sokáig itt helyben”
- DCCC XVI szövegváltozat: „mindjárt”
- DCCC XVII szövegváltozat: „100000 forintnál”
- DCCC XVIII szövegváltozat: „’s”
- DCCC XIX szövegváltozat: „helyessen”
- DCCC XX szövegváltozat: „az ebédet”
- DCCC XXI szövegváltozat: „tetzett”
- DCCC XXII szövegváltozat: „se”
- DCCC XXIII szövegváltozat: „Balassa Gyarmath”
- DCCC XXIV szövegváltozat: „ostromlásokon”
- DCCC XXV szövegváltozat: „1000”
- DCCC XXVI törölt: <áruznak egy egész>
- DCCC XXVII szövegváltozat: „utszát”
- DCCC XXVIII szövegváltozat: „’s”
- DCCC XXIX szövegváltozat: „mint kofák”
- DCCC XXX szövegváltozat: „1000”
- DCCC XXXI törölt: <által>
- DCCC XXXII szövegváltozat: „mező-város”
- DCCC XXXIII szövegváltozat: „innét”
- DCCC XXXIV törölt: <által>

- DCCCXXXV szövegváltozat: „Ipoltságig”
DCCCXXXVI szövegváltozat: „... tartani közösleges gyűlését.”
DCCCXXXVII szövegváltozat: „21^{dikén}”
DCCCXXXVIII szövegváltozat: „piartzon”
DCCCXXXIX törölt: <által>
DCCCXL szövegváltozat: „épületeknek”
DCCCXLI szövegváltozat: „vezet”
DCCCXLII törölt: <mellyek>
DCCCXLIII szövegváltozat: „mint”
DCCCXLIV szövegváltozat: „ölnyel”
DCCCXLV szövegváltozat: „fövény-kövek”
DCCCXLVI szövegváltozat: „Azt”
DCCCXLVII szövegváltozat: „Dunának”
DCCCXLVIII szövegváltozat: „el”
DCCCXLIX szövegváltozat: „készakartva”
DCCCL szövegváltozat: „rontották”
DCCCLI szövegváltozat: „... még strázsa ...”
DCCCLII törölt: <A’ külső bástyán 1673 esztendő, a’ belsön pedig 1545 olvastatik.>
DCCCLIII szövegváltozat: „mellyett”
DCCCLIV szövegváltozat: „maradéki”
DCCCLV törölt: <ezek is>
DCCCLVI törölt: <vagy>
DCCCLVII szövegváltozat: „... építeni ezen várt ...”
DCCCLVIII szövegváltozat: „... Eszterházy; de másutt ...”
DCCCLIX szövegváltozat: „mellynek”
DCCCLX szövegváltozat: „egészen meg töltheti ismét”
DCCCLXI törölt: <képzelő>
DCCCLXII törölt: <a’>
DCCCLXIII szövegváltozat: „a’ Frantziák ellen”
DCCCLXIV törölt: <mivel>
DCCCLXV szövegváltozat: „sülledvén”
DCCCLXVI szövegváltozat: „a’ Pesti concursusról”
DCCCLXVII törölt: <jött a’>
DCCCLXVIII szövegváltozat: „... lovakon, *Somogyi Referendarius Urnak igen szép malma mellett, Pápáig ...*”
DCCCLXIX szövegváltozat: „... az ékes Pápai Templomba, és innét Werthmüller Urhoz *mentünk.*”
DCCCLXX szövegváltozat: „posta lovakon”
DCCCLXXI szövegváltozat: „seregessen”
DCCCLXXII szövegváltozat: „Szerzet-béli”
DCCCLXXIII szövegváltozat: „... képeket, vissza...”
DCCCLXXIV szövegváltozat: „kő fejtő”
DCCCLXXV törölt: <és>
DCCCLXXVI szövegváltozat: „helységeken”
DCCCLXXVII törölt: <vayon az>
DCCCLXXVIII szövegváltozat: „általjárás vayon a’ Rábán”
DCCCLXXIX szövegváltozat: „... *édes Uram Atyám*’ keze’ tsókolásához *volt* nagy öröömre szerentsém.”

Az 1797^{béli} utazás

- ^I törölt: <[...] De Sabariensibus Castris; [...] Keszthelyiensis [...]>
^{II} törölt: <a’ hol Uram Atyám etc.>
^{III} törölt: <keresztül>
^{IV} törölt: <magas>
^V törölt: <vissza tértünk>
^{VI} törölt: <Más nap>
^{VII} szövegváltozat: „Alsok”
^{VIII} törölt: <mellett>
^{IX} szövegváltozat: „édes Uram Atyámtól”.
^X törölt: <homok ’s>

-
- XI törölt: <értünk bé>
 XII szövegváltozat: „Festetitst Laitsi bátsit”
 XIII törölt: <a’ Képeket>
 XIV törölt: <’s az időre mutató írás által>
 XV törölt: <és a’ Zrinyi>
 XVI törölt: <há>
 XVII törölt: <írás által>
 XVIII szövegváltozat: „SoLIMannI”
 XIX szövegváltozat: „pLanXI”
 XX szövegváltozat: „alkalmatosságával”
 XXI szövegváltozat: „Kamarától”
 XXII szövegváltozat: „tégelákból”
 XXIII törölt: <árendába>
 XXIV törölt: <ki>
 XXV szövegváltozat: „várban”
 XXVI szövegváltozat: „a’ kiknek hazájokban”
 XXVII szövegváltozat: „Szent Lőrintzen a’ Hertzeg Eszterházi jószágán”
 XXVIII törölt: <jó>
 XXIX szövegváltozat: „és Délután”
 XXX törölt: <bé [?]>
 XXXI szövegváltozat: „Uri társosságában”
 XXXII szövegváltozat: „Catedrale”
 XXXIII szövegváltozat: „második”
 XXXIV szövegváltozat: „mellyek hajdan”
 XXXV törölt: <lakt>
 XXXVI szövegváltozat: „Prépostjokkal egygyütt”
 XXXVII szövegváltozat: „Püspök’ Bibliothecájába”
 XXXVIII szövegváltozat: „Climo”
 XXXIX szövegváltozat: „kéz írásokat”
 XL szövegváltozat: „Vizer”
 XLI szövegváltozat: „Excellentiája”
 XLII szövegváltozat: „mind”
 XLIII törölt: <midőn>
 XLIV szövegváltozat: „ki-tanulására”
 XLV szövegváltozat: „Zitsi”
 XLVI szövegváltozat: „találták. Azért”
 XLVII törölt: <hivatal>
 XLVIII szövegváltozat: „fris Pap”
 XLIX törölt: <könyvével, a’ mellyet>
 L szövegváltozat: „Ismét”
 LI szövegváltozat: „el beszélésével”
 LII szövegváltozat: „és”
 LIII törölt: <azzal>
 LIV törölt: <ugy mond>
 LV szövegváltozat: „7^{kén}”
 LVI szövegváltozat: „azon nap sok”
 LVII szövegváltozat: „lehetnénk”
 LVIII szövegváltozat: „dolgot’ látására”
 LIX törölt: <s>
 LX törölt: <helyes>
 LXI szövegváltozat: „fel-emelkedő”
 LXII szövegváltozat: „fekszik, Már düledezni kezdő fallal bé kerítve; Alatta”
 LXIII szövegváltozat: „rendessen épült mezző város”
 LXIV szövegváltozat: „álló Urodalmának”
 LXV szövegváltozat: „kerittésen”
 LXVI törölt: <Templo>
 LXVII szövegváltozat: „ki-foly”
 LXVIII szövegváltozat: „’s”
 LXIX törölt: <z>

- LXX törölt: <udvarának>
 LXXI szövegváltozat: „udvarban”
 LXXII szövegváltozat: „és”
 LXXIII szövegváltozat: „metzve”
 LXXIV törölt: <Salamon Kir>
 LXXV szövegváltozat: „a’ Zsigmond Királytól: Misit Deus misericordiam suam et eripuit me de medio catulorum leonum, dormivi conturbatus.”
 LXXVI törölt: <Úr>
 LXXVII szövegváltozat: „ugy mint”
 LXXVIII szövegváltozat: „kőben-faragott”
 LXXIX törölt: <két lábu fel emelt szárnyas állatnak>
 LXXX törölt: <fel emelt szárnyai között kigyó>
 LXXXI szövegváltozat: „rejtekes”
 LXXXII szövegváltozat: „külső falakig”
 LXXXIII szövegváltozat: „Harsány”
 LXXXIV szövegváltozat: „Dráva”
 LXXXV szövegváltozat: „nölt”
 LXXXVI szövegváltozat: „éjszának”
 LXXXVII szövegváltozat: „kösziklából”
 LXXXVIII törölt: <.....>
 LXXXIX szövegváltozat: „nölve”
 XC törölt: <Horvátokkal>
 XCI szövegváltozat: „A’ Vendégfogadónak udvarában a’ mellyben szállattunk”
 XCII szövegváltozat: „fenn-álló”
 XCIII szövegváltozat: „fazéknak”
 XCIV törölt: <ugyantsak>
 XCV törölt: <hogyan annál ink>
 XCVI törölt: <ki>
 XCVII törölt: <az egész>
 XCVIII szövegváltozat: „egészlen”
 XCIX törölt: <levő>
 C törölt: <téressebb völgybe>
 CI szövegváltozat: „négy-szeg”
 CII törölt: <merő>
 CIII szövegváltozat: „hét”
 CIV törölt: <kapuikból>
 CV törölt: <Itten>
 CVI szövegváltozat: „közzel”
 CVII törölt: <városnak>
 CVIII szövegváltozat: „jó”
 CIX törölt: <visz el mentünk>
 CX törölt: <jó korán reggel>
 CXI szövegváltozat: „Asszony”
 CXII szövegváltozat: „halgatván”
 CXIII szövegváltozat: „akadtunk”
 CXIV szövegváltozat: „mellyül”
 CXV szövegváltozat: „helyessebbek”
 CXVI szövegváltozat: „egyformán öltözködve:”
 CXVII törölt: <ugyan>
 CXVIII szövegváltozat: „melyre-valójok”
 CXIX szövegváltozat: „fehér”
 CXX törölt: <Szederkény nevű>
 CXXI törölt: <sváb>
 CXXII törölt: <harmadfél>
 CXXIII szövegváltozat: „kaphattunk. De”
 CXXIV szövegváltozat: „tsinos”
 CXXV törölt: <bennünket>
 CXXVI szövegváltozat: „Excellentiájának”
 CXXVII szövegváltozat: „fogatt”

CXXVIII szövegváltozat: „nagyobbított”
 CXXIX szövegváltozat: „közönségesen”
 CXXX törölt: <három>
 CXXXI szövegváltozat: „kapun *fellyül* mindjárt”
 CXXXII szövegváltozat: „fel irás”
 CXXXIII szövegváltozat: „hosszában”
 CXXXIV szövegváltozat: „sopronyi”
 CXXXV szövegváltozat: „2.”
 CXXXVI javítva 1756^{ban}-ról
 CXXXVII szövegváltozat: „különössen”
 CXXXVIII szövegváltozat: „veretéseket”
 CXXXIX szövegváltozat: „szerént”
 CXL törölt: <száradva>
 CXLI szövegváltozat: „szárasság”
 CXLII szövegváltozat: „Excellentiaja”
 CXLIII szövegváltozat: „uttszát egészlen”
 CXLIV szövegváltozat: „Katholicusoknak”
 CXLV törölt: <Templomjaikon>
 CXLVI szövegváltozat: „Reformatusoké”
 CXLVII szövegváltozat: „Gyóri 's Komáromi”
 CXLVIII szövegváltozat: „közzel”
 CXLIX törölt: <boldogtalan ...>
 CL szövegváltozat: „dombossabb”
 CLI szövegváltozat: „szerént”
 CLII törölt: <most>
 CLIII szövegváltozat: „még *most* is”
 CLIV szövegváltozat: „Aszszonynak majorja fekszik alatta”
 CLV szövegváltozat: „helyet”
 CLVI szövegváltozat: „közül”
 CLVII szövegváltozat: „Broderits mondja, et”
 CLVIII szövegváltozat: „állat”
 CLIX szövegváltozat: „vétetvén”
 CLX szövegváltozat: „sem”
 CLXI törölt: <veszedelmes>
 CLXII szövegváltozat: „szomorú”
 CLXIII törölt: <hegyekkel>
 CLXIV szövegváltozat: „altaljárás”
 CLXV törölt: <az el>
 CLXVI szövegváltozat: „az el-mult”
 CLXVII szövegváltozat: „el-égett Bezdának Lakosi”
 CLXVIII törölt: <Új Pászó>
 CLXIX törölt: <söt>
 CLXX szövegváltozat: „utzán”
 CLXXI szövegváltozat: „selyem bógár”
 CLXXII szövegváltozat: „egygyenlő”
 CLXXIII szövegváltozat: „A”
 CLXXIV szövegváltozat: „a”
 CLXXV szövegváltozat: „építettek”
 CLXXVI szövegváltozat: „serényen”
 CLXXVII szövegváltozat: „jelenthetnének”
 CLXXVIII szövegváltozat: „Lideskron”
 CLXXIX törölt: <a' Cancellariájának>
 CLXXX törölt: <meg jártuk>
 CLXXXI szövegváltozat: „négy szegű”
 CLXXXII szövegváltozat: „1)”
 CLXXXIII szövegváltozat: „kapú-örzők és”
 CLXXXIV törölt: <por>
 CLXXXV törölt: <közzül>
 CLXXXVI szövegváltozat: „Kontumátz-idejét ki-állják”

CLXXXVII törölt: <velek>
 CLXXXVIII törölt: <ugyan>
 CLXXXIX törölt: <öly>
 CXC törölt: <ölnyire lét.... által el zárt sorompók szobák>
 CXCI törölt: <a’>
 CXCII szövegváltozat: „meszszeségre álván”
 CXCIII törölt: <lévőknek>
 CXCIV törölt: <ezek között mindenik két egyenes részre osztatik fel ugy neveztetett>
 CXCV törölt: <A’ ki>
 CXCVI szövegváltozat: „és”
 CXCVII törölt: <’s>
 CXCVIII szövegváltozat: „bé adattatik”
 CXCIX szövegváltozat: „gyanus vagy szenyés”
 CC törölt: <A’ Kontumatzban lévők>
 CCI szövegváltozat: „visel kalapjában”
 CCII szövegváltozat: „egy szobában”
 CCIII törölt: <szolgál>
 CCIV szövegváltozat: „hat”
 CCV szövegváltozat: „záratnak”
 CCVI szövegváltozat: „mintjárt”
 CCVII törölt: <gyapjú le>
 CCVIII szövegváltozat: „pamuk-”
 CCIX szövegváltozat: „metztzetnek”
 CCX szövegváltozat: „ez utánn”
 CCXI törölt: <nem szabad senkinek>
 CCXII törölt: <hozzá>
 CCXIII szövegváltozat: „kraitzárt”
 CCXIV szövegváltozat: „Hámbároknak”
 CCXV törölt: <Ide szoktak jönni azon>
 CCXVI szövegváltozat: „Eggyik”
 CCXVII törölt: <sok>
 CCXVIII szövegváltozat: „tartományinkban hoszabb”
 CCXIX törölt: <akarnák>
 CCXX szövegváltozat: „mégis személyyessen akarnák”
 CCXXI szövegváltozat: „kementze”
 CCXXII törölt: <előbb minekutánna>
 CCXXIII törölt: <martatak>
 CCXXIV szövegváltozat: „vagy póstának”
 CCXXV szövegváltozat: „Kontumátzban”
 CCXXVI törölt: <ezek>
 CCXXVII törölt: <ha a’ mosáss>
 CCXXVIII törölt: <az ilyen ember>
 CCXXIX szövegváltozat: „hogy tsak”
 CCXXX szövegváltozat: „az illyennek meg”
 CCXXXI szövegváltozat: „az”
 CCXXXII szövegváltozat: „közelgettem”
 CCXXXIII szövegváltozat: „az”
 CCXXXIV szövegváltozat: „azt agyon lövik”
 CCXXXV törölt: <tisztogatása>
 CCXXXVI törölt: <de részint soha>
 CCXXXVII törölt: <Igy>
 CCXXXVIII szövegváltozat: „mi vigyázó”
 CCXXXIX törölt: <halálra lehet ő>
 CCXL szövegváltozat: „mikor a”
 CCXLI szövegváltozat: „hoztak belőle”
 CCXLII szövegváltozat: „az Contumátz”
 CCXLIII törölt: <job>
 CCXLIV törölt: <volt és>
 CCXLV szövegváltozat: „Zemlin”

CCXLVI törölt: <emberekig>
 CCXLVII törölt: <utánn>
 CCXLVIII szövegváltozat: „halálra sebesítettek egy fokossal”
 CCXLIX szövegváltozat: „Pantsován agyon lövettek”
 CCL törölt: <Mind ezeket szemekkel látván>
 CCLI szövegváltozat: „Contumáz”
 CCLII szövegváltozat: „legtöbb”
 CCLIII szövegváltozat: „okáját”
 CCLIV szövegváltozat: „portékák”
 CCLV szövegváltozat: „keményen”
 CCLVI törölt: <három óra tájban>
 CCLVII törölt: <noha>
 CCLVIII törölt: <fel>
 CCLIX szövegváltozat: „esméretes tiszta”
 CCLX törölt: <hol>
 CCLXI szövegváltozat: „várt”
 CCLXII szövegváltozat: „látzik”
 CCLXIII törölt: <hoszsú>
 CCLXIV szövegváltozat: „vastagságú torony, melly speculának tartatik”
 CCLXV törölt: <Az>
 CCLXVI törölt: <mutatták>
 CCLXVII törölt: <tornyok>
 CCLXVIII szövegváltozat: „órházak tornyai”
 CCLXIX törölt: <Duna partján épült>
 CCLXX szövegváltozat: „fog helye”
 CCLXXI szövegváltozat: „Hozzá közzel vagyon”
 CCLXXII szövegváltozat: „fújtások (Strangulatiók)”
 CCLXXIII törölt: <a’ Városnak>
 CCLXXIV szövegváltozat: „lehetett többi”
 CCLXXV szövegváltozat: „a”
 CCLXXVI szövegváltozat: „láttuk”
 CCLXXVII törölt: <a’ honnan>
 CCLXXVIII szövegváltozat: „háborukor”
 CCLXXIX szövegváltozat: „mutattatott”
 CCLXXX szövegváltozat: „vitelére.”
 CCLXXXI törölt: <vagynak>
 CCLXXXII törölt: <Visztnitz>
 CCLXXXIII szövegváltozat: „szemeinkbe”
 CCLXXXIV törölt: <egy mivel az ott oda valo kotsisra biztak, hogy>
 CCLXXXV szövegváltozat: „egy tudatlan kotsis”
 CCLXXXVI szövegváltozat: „ágyon egy kevés de igen tüskés szénán nagy nehezen meg is háltunk”
 CCLXXXVII szövegváltozat: „vendég fogadók”
 CCLXXXVIII szövegváltozat: „Commendánshoz”
 CCLXXXIX szövegváltozat: „társaságában”
 CCXC törölt: <ezen>
 CCXCI szövegváltozat: „nyomorodott”
 CCXCII szövegváltozat: „határoknak”
 CCXCIII szövegváltozat: „néztük”
 CCXCIV törölt: <az ide való>
 CCXCV szövegváltozat: „meg-halladja”
 CCXCVI törölt: <fel gombolított ’s>
 CCXCVII törölt: <volt>
 CCXCVIII törölt: <vagy>
 CCXCIX szövegváltozat: „öt”
 CCC törölt: <el>
 CCCI szövegváltozat: „bizonyosan”
 CCCII törölt: <bé dult>
 CCCIII törölt: <meg>
 CCCIV törölt: <nagy>

- CCCV szövegváltozat: „fogadót”
 CCCVI szövegváltozat: „szála”
 CCCVII szövegváltozat: „Belgrádat”
 CCCVIII szövegváltozat: „ki”
 CCCIX szövegváltozat: „azt a”
 CCCX szövegváltozat: „falukból”
 CCCXI szövegváltozat: „regement”
 CCCXII szövegváltozat: „(melly 113 helységet foglal magában) Weisskirchen”
 CCCXIII szövegváltozat: „pusztitva”
 CCCXIV törölt: <haborúban>
 CCCXV törölt: <tsupa meg>
 CCCXVI törölt: <magunkhoz vévén Ali>
 CCCXVII szövegváltozat: „szállásra”
 CCCXVIII szövegváltozat: „15^{ben}”
 CCCXIX szövegváltozat: „salitrom”
 CCCXX törölt: <Salitrom>
 CCCXXI szövegváltozat: „ötven”
 CCCXXII szövegváltozat: „magához”
 CCCXXIII törölt: <vegye>
 CCCXXIV törölt: <vas f>
 CCCXXV törölt: <a’>
 CCCXXVI törölt: <tulajdonságot>
 CCCXXVII törölt: <’s>
 CCCXXVIII törölt: <ereszte>
 CCCXXIX törölt: <meg>
 CCCXXX törölt: <állván>
 CCCXXXI szövegváltozat: „cristalialja”
 CCCXXXII törölt: <jól>
 CCCXXXIII szövegváltozat: „Temesvárrá”
 CCCXXXIV törölt: <mázsát>
 CCCXXXV törölt: <tisztábbiknak, tisztábbikból>
 CCCXXXVI törölt: <egy>
 CCCXXXVII törölt: <A’ mellette munkálkodó embereknek egy kapitány Tiszten ’s egy pattantjus segéden kívül,
 tsupán>
 CCCXXXVIII törölt: <segéts>
 CCCXXXIX törölt: <törfel>
 CCCXL szövegváltozat: „A”
 CCCXLI szövegváltozat: „’s”
 CCCXLII szövegváltozat: „mint-is”
 CCCXLIII szövegváltozat: „felyül”
 CCCXLIV törölt: <törf-hamúja>
 CCCXLV szövegváltozat: „törf-hamúlúg”
 CCCXLVI törölt: <sal>
 CCCXLVII szövegváltozat: „fa hamulug”
 CCCXLVIII szövegváltozat: „Allibonárról”
 CCCXLIX törölt: <meg>
 CCCL törölt: <merő sikságon vitt tovább is az ut egész Temesvárig, ki lehetett venni mind a’ kövek’ neméből,
 mind a’ több meg bozótós helyekből, hogy valaha>
 CCCLI törölt: <’s egyszerre az eget sűrű>
 CCCLII szövegváltozat: „fenn-lévő”
 CCCLIII törölt: <még az Ország ut körül is>
 CCCLIV törölt: <körül>
 CCCLV szövegváltozat: „Banátusnak”
 CCCLVI szövegváltozat: „Szent Mihályt el hagyván”
 CCCLVII szövegváltozat: „Banatusi Határnokoknak”
 CCCLVIII szövegváltozat: „és”
 CCCLIX szövegváltozat: „külömbözteti a”
 CCCLX szövegváltozat: „férfiak”
 CCCLXI szövegváltozat: „fejeket fejér bárány-birka-sipkával”

- CCCLXII szövegváltozat: „holnapig”
- CCCLXIII szövegváltozat: „viselnek.”
- CCCLXIV törölt: <az Uraik>
- CCCLXV szövegváltozat: „magok szövéséből”
- CCCLXVI törölt: <A’ gyapjú fonalat magok festik meg külömbbfere>
- CCCLXVII szövegváltozat: „tzigányokéhoz *igen* közelít”
- CCCLXVIII szövegváltozat: „erkölsök”
- CCCLXIX szövegváltozat: „gyilkosságokra”
- CCCLXX törölt: <még>
- CCCLXXI szövegváltozat: „postamester”
- CCCLXXII szövegváltozat: „huzták, azért”
- CCCLXXIII szövegváltozat: „hadnagygyal”
- CCCLXXIV szövegváltozat: „és”
- CCCLXXV szövegváltozat: „ruhaik”
- CCCLXXVI szövegváltozat: „mutatnak, itt”
- CCCLXXVII szövegváltozat: „tájan, Schebel falun váltottunk azon nap utólsodszor lovakat”
- CCCLXXVIII szövegváltozat: „a’ város mellett *folly-el* a’ Temes.”
- CCCLXXIX szövegváltozat: „szakállossak”
- CCCLXXX szövegváltozat: „vendégfogadóban”
- CCCLXXXI szövegváltozat: „Begai Canalist, a’ régi kisedet várt”
- CCCLXXXII szövegváltozat: „építették”
- CCCLXXXIII szövegváltozat: „fegyver-ház”
- CCCLXXXIV A szerző itt kihagyott némi helyet egy később beírandó szónak.
- CCCLXXXV szövegváltozat: „puskákkal, sisakokkal, dárdákkal, mely-vasakkal.”
- CCCLXXXVI szövegváltozat: „Janitsáren”
- CCCLXXXVII szövegváltozat: „labok *nem* voltak”
- CCCLXXXVIII szövegváltozat: „hasollítottak”
- CCCLXXXIX szövegváltozat: „Carlovitson láttunk az áll tsonal”
- CCCXC szövegváltozat: „golyobitsoknak”
- CCCXCI szövegváltozat: „Piaristák, ’s a’ Rátzok”
- CCCXCII törölt: <mindennapi>
- CCCXCIII szövegváltozat: „lövöldöztek, a’”
- CCCXCIV szövegváltozat: „károkkal”
- CCCXCV szövegváltozat: „minden felé”
- CCCXCVI törölt: <még>
- CCCXCVII szövegváltozat: „mint diadalmas vezér ment bé Temesvárba”
- CCCXCVIII törölt: <a’ körülötte lévő>
- CCCXCIX szövegváltozat: „vezér’ emlékezetének tisztelésére.”
- CD törölt: <Gróf Mercy>
- CDI szövegváltozat: „város-háza’ homlyokán”
- CDII szövegváltozat: „helyet”
- CDIII szövegváltozat: „társasságában”
- CDIV törölt: <ki>
- CDV törölt: <mulató>
- CDVI szövegváltozat: „ki-vágva”
- CDVII szövegváltozat: „vitze”
- CDVIII szövegváltozat: „Administratiójé”
- CDIX szövegváltozat: „jobb”
- CDX szövegváltozat: „kitsinségét”
- CDXI törölt: <Kis Bile>
- CDXII szövegváltozat: „Kis-Bitskereken”
- CDXIII szövegváltozat: „Nagy-Szent-Miklósra”
- CDXIV szövegváltozat: „Mező-város”
- CDXV szövegváltozat: „vitze Ispány”
- CDXVI törölt: <több>
- CDXVII szövegváltozat: „*mint* a’ *sertvés*”
- CDXVIII szövegváltozat: „ellenben-álatl”
- CDXIX törölt: <Bétsi>
- CDXX szövegváltozat: „reménsége”

- CDXXI szövegváltozat: „fog-házban”
- CDXXII törölt: <és talám tsak pénzének köszönheti>
- CDXXIII törölt: <akad>
- CDXXIV törölt: <is>
- CDXXV szövegváltozat: „számas”
- CDXXVI szövegváltozat: „tsendes szorgalmatos emberek; az”
- CDXXVII törölt: <egy>
- CDXXVIII törölt: <nagy>
- CDXXIX szövegváltozat: „kortszámban”
- CDXXX törölt: <későtskén>
- CDXXXI szövegváltozat: „háromszor is”
- CDXXXII törölt: <értünk>
- CDXXXIII szövegváltozat: „bé-vergődtünk”
- CDXXXIV szövegváltozat: „fel-keresni”
- CDXXXV törölt: <semmi kérdés[...] nem felelhet>
- CDXXXVI törölt: <a’ Plébánushoz>
- CDXXXVII szövegváltozat: „az iskolák”
- CDXXXVIII szövegváltozat: „tisztelendő”
- CDXXXIX szövegváltozat: „meg-akartunk”
- CDXL szövegváltozat: „az Országban”
- CDXLI törölt: <I.>
- CDXLII szövegváltozat: „1465^{dik} esztendőben”
- CDXLIII törölt: <hasonlóképen ilyen>
- CDXLIV szövegváltozat: „felyül írással”
- CDXLV szövegváltozat: „boldogságos”
- CDXLVI törölt: <, de szerentsésnek tartom én is magamat, hogy>
- CDXLVII Ez a mondat Festetics László írásában már nem szerepel, vélhetően György gróf vallási túlzásokkal szembeni ellenvéleménye miatt.
- CDXLVIII szövegváltozat: „mint”
- CDXLIX szövegváltozat: „hasolít”
- CDL törölt: <Meg néztük a’ klastrom közepén lévő kertetskéjeket is.>
- CDLI szövegváltozat: „jöttünk, a’”
- CDLII szövegváltozat: „mind”
- CDLIII szövegváltozat: „áll-fenn”
- CDLIV szövegváltozat: „Belől egyik részében a’ *fenyiték-ház* vagyon. *Most 72 Nemes születésű, de nem nemes erköltsű férfiak, és 42 aszszonyok* vagynak le tartoztatva, a’ *kiknek dolgozni kellett szobáikban*, de a’ jutalomból tsak egy krajtzárban részesülnek, a’ *kik pedig kint dolgoznak, egy garasban.*”
- CDLV Ez a mondat Festetics László írásában nem szerepel.
- CDLVI szövegváltozat: „szemeinkbe”
- CDLVII törölt: <három>
- CDLVIII szövegváltozat: „folyik a’”
- CDLIX szövegváltozat: „foglyal”
- CDLX szövegváltozat: „kevés magas ház vagyon”
- CDLXI szövegváltozat: „Templomát láttuk”
- CDLXII törölt: <Szegeden felyül>
- CDLXIII törölt: <visz>
- CDLXIV törölt: <egy>
- CDLXV szövegváltozat: „Tsanád”
- CDLXVI szövegváltozat: „mert vizenyős”
- CDLXVII törölt: <szamok>
- CDLXVIII törölt: <’s többi között>
- CDLXIX szövegváltozat: „malmot”
- CDLXX törölt: <kél>
- CDLXXI szövegváltozat: „azon nap el értünk”
- CDLXXII szövegváltozat: „Ising”
- CDLXXIII törölt: <szokatlan nagy>
- CDLXXIV szövegváltozat: „istállóját”
- CDLXXV szövegváltozat: „benne. Mindenik”
- CDLXXVI szövegváltozat: „volt írva”

- CDLXXVII törölt: <'s a' helyére>
 CDLXXVIII szövegváltozat: „Hogy a' farkokat el ne koptassák az állásban,”
 CDLXXIX szövegváltozat: „istálló pallásán”
 CDLXXX szövegváltozat: „szerént”
 CDLXXXI szövegváltozat: „tüzesebb”
 CDLXXXII szövegváltozat: „seregek”
 CDLXXXIII szövegváltozat: „hidegekben 's melegekben”
 CDLXXXIV törölt: <a' kerteket>
 CDLXXXV szövegváltozat: „épületeket, a' tiszték”
 CDLXXXVI szövegváltozat: „lakásai 's az istállók”
 CDLXXXVII szövegváltozat: „osztályokban”
 CDLXXXVIII szövegváltozat: „*vagyon maga* különös”
 CDLXXXIX szövegváltozat: „külömbféle istállókat, *tudni illik az egy-két* esztendő tsikók', a' beteges lovak', a' ragadós nyavalabéliek *istállóját később meg néztük.*”
 CDXC törölt: <hogya>
 CDXCI szövegváltozat: „katona *tiszték, közemberek*, negyven egynéhány *tsikósok, 9 gulyások*, mindenestől 419 *személyek.*”
 CDXCII törölt: <marha>
 CDXCIII törölt: <ennyire>
 CDXCIV szövegváltozat: „szám-adás szerént”
 CDXCV szövegváltozat: „ter”
 CDXCVI szövegváltozat: „göbölök”

A hazai utazásról

- I szövegváltozat (TS): „volt, *ugymond*”
 II szövegváltozat (TS): „nyilhatott tudománya”
 III szövegváltozat (JE): „vissza-térvén szülőföldgyére”
 IV szövegváltozat (JE): „és”
 V szövegváltozat (TS): „javára”
 VI szövegváltozat (JE): „az ország”
 VII szövegváltozat (TS): „kisérők”
 VIII szövegváltozat (JE): „útmutatásaira”
 IX szövegváltozat (JE): „láttak, hallottak”
 X szövegváltozat (TS): „életökben”
 XI szövegváltozat (JE): „emlékezhetek-meg”
 XII szövegváltozat (JE): „másokat-is elmulathattak”
 XIII szövegváltozat (TS, JE): „példájokkal”
 XIV szövegváltozat (TS, JE): „... munkájok *kiadásával hasznat hajtani ...*”
 XV törölt: <, kivált anya nyelvünkön>
 XVI szövegváltozat (TS, JE): „Kászoni”
 XVII törölt: <v>
 XVIII szövegváltozat (TS, JE): „tsupán”
 XIX szövegváltozat (TS): „utazzék”
 XX szövegváltozat (TS, JE): „... ha *vaktában valamely nevezetes dolog ütközött szemébe.*”
 XXI szövegváltozat (TS, JE): „pillantotta”
 XXII szövegváltozat (TS, JE): „a' *fő* városoknak”
 XXIII szövegváltozat (JE): „tornyainn”
 XXIV szövegváltozat (JE): „házain-is”
 XXV szövegváltozat (JE): „meg-jelent”
 XXVI szövegváltozat (TS, JE): „játék-színekben, 's *mulató palotákban*”
 XXVII 1. szövegváltozat (TS): „följegyezte”; 2. szövegváltozat (JE): „feljegyezte”
 XXVIII szövegváltozat (TS, JE): „... törvényeiről, szokásiról ...”
 XXIX szövegváltozat (TS, JE): „hogya' nagyobb Városok”
 XXX szövegváltozat (JE): „'s”
 XXXI szövegváltozat (TS, JE): „Tudós Férjfiat”
 XXXII szövegváltozat (TS, JE): „tanulni, *hogya* az”
 XXXIII törölt: <ágába>
 XXXIV törölt: <ütköztek>

- XXXV 1. szövegváltozat (TS): „ilyenek *korántsem jutottak eszébe*” 2. szövegváltozat (JE): „ilyenek *korán sem jutottak eszébe*.”
- XXXVI szövegváltozat (TS, JE): „... azt az ...”
- XXXVII szövegváltozat (TS, JE): „madarak”
- XXXVIII szövegváltozat (JE): „Azomban”
- XXXIX szövegváltozat (TS, JE): „... *miként* is kívánhatni, *hogy* ...”
- XL szövegváltozat (TS, JE): „Következendőképpen”
- XLI 1. szövegváltozat (TS): „ismértethette”; 2. szövegváltozat (JE): „ismértethette-meg”
- XLII törölt: <ingyen>
- XLIII szövegváltozat (TS, JE): „Fájdalom! mind...”
- XLIV törölt: <és az>
- XLV törölt: <nem>
- XLVI törölt: <törődünk>
- XLVII szövegváltozat (TS, JE): „*tér*-meg”
- XLVIII törölt: <könyvekben>
- XLIX szövegváltozat (TS, JE): „könyvével”
- L törölt: <még>
- LI szövegváltozat (TS, JE): „... Miklóst *bajjal isméri még tsak nevekről-is*.”
- LII szövegváltozat (JE): „állatainak”
- LIII 1. szövegváltozat (TS): „mondani *sokért*”; 2. szövegváltozat (JE): „tudná *sokért* mondani”
- LIV törölt: <még>
- LV 1. szövegváltozat (TS): „nehezen *találja el*”; 2. szövegváltozat (JE): „... nehezen *találni el* [!]”
- LVI szövegváltozat (TS, JE): „az ezerféle”
- LVII szövegváltozat (JE): „gondolkodásra”
- LVIII szövegváltozat (TS, JE): „... van, *a minn tsak nem naponként által-esünk, és még sem akad-meg vigyázatlan szemünk*.”
- LIX szövegváltozat (JE): „ki felé”
- LX szövegváltozat (TS, JE): „mint”
- LXI szövegváltozat (TS, JE): „kért tőle engedelmet”
- LXII szövegváltozat (TS, JE): „felnyitni”
- LXIII 1. szövegváltozat (TS): „felnyitni”; 2. szövegváltozat (JE): „fel nyitni”
- LXIV szövegváltozat (TS, JE): „vámfizetésre”
- LXV szövegváltozat (JE): „elő-lépegettünk”
- LXVI szövegváltozat (TS, JE): „másutt”
- LXVII 1. szövegváltozat (TS): „mértföldnyi”; 2. szövegváltozat (JE): „mértt-földnyi”
- LXVIII szövegváltozat (TS, JE): „helyesen”
- LXIX szövegváltozat (JE): „vizsgálhattunk”
- LXX szövegváltozat (TS, JE): „szégyenitető”
- LXXI szövegváltozat (TS, JE): „vagy is inkább”
- LXXII szövegváltozat (TS, JE): „némmely *meszsze-látó* bölts”
- LXXIII törölt: <Minthogy>
- LXXIV törölt: <volt>
- LXXV törölt: <Társasága lenni>
- LXXVI szövegváltozat (TS, JE): „Utazónak”
- LXXVII szövegváltozat (TS, JE): „... ezen két országnak legnagyobb részétt: egy közjóra-termett nagy Hazafi meg szolított”
- LXXVIII szövegváltozat (TS, JE): „*az Erdélyi Magyar*”
- LXXIX 1. szövegváltozat (TS): „eljárni”; 2. szövegváltozat (JE): „el járni”
- LXXX 1. szövegváltozat (TS): „meg vagyok”; 2. szövegváltozat (JE): „megvagyok”
- LXXXI szövegváltozat (TS, JE): „Polgár”
- LXXXII törölt: <talántán>
- LXXXIII szövegváltozat (TS, JE): „Megjelentem”
- LXXXIV szövegváltozat (TS, JE): „Észbejuttatom”
- LXXXV szövegváltozat (TS, JE): „elhárításokra”
- LXXXVI szövegváltozat (TS, JE): „a’ mélyebb”
- LXXXVII 1. szövegváltozat (TS): „kipihenje”; 2. szövegváltozat (JE): „kipihenye”
- LXXXVIII szövegváltozat (TS, JE): „... egyszeriben fel tserélni a’ gondatlan lustasággal”
- LXXXIX szövegváltozat (TS, JE): „heveredni”
- XC törölt: <és>

- XCI szövegváltozat (TS, JE): „elfelejtik szerentsésen mind azt”
- XCII törölt: <meg>
- XCIII szövegváltozat (TS, JE): „istállóban”
- XCIV szövegváltozat (TS, JE): „agarászás”
- XCV 1. szövegváltozat (TS): „erkölcsök”; 2. szövegváltozat (JE): „erköltsek-is”
- XCVI szövegváltozat (TS, JE): „eldurvúl”
- XCVII szövegváltozat (JE): „legkellemetesebb”
- XCVIII szövegváltozat (TS): „esztendőnek hat hetét”
- XCIX szövegváltozat (TS, JE): „testet-lelket”
- C szövegváltozat (TS, JE): „felkél”
- CI szövegváltozat (JE): „s”
- CII törölt: <ritkaságait>
- CIII törölt: <'s>
- CIV szövegváltozat (TS, JE): „felmégyen”
- CV törölt: <erősödnek>
- CVI szövegváltozat (TS, JE): „megjön a száj-íz”
- CVII szövegváltozat (JE): „vágat”
- CVIII 1. szövegváltozat (TS): „meg szokott jelenni rendszerint”; 2. szövegváltozat (JE): „a mi meg szokott rendszerint jelenni”
- CIX szövegváltozat (TS, JE): „megszokja”
- CX szövegváltozat (TS, JE): „bámúl *külömböző* szokásaikon”
- CXI 1. szövegváltozat (TS): „hallgatja”; 2. szövegváltozat (JE): „halgattya”
- CXII szövegváltozat (TS, JE): „emlegeti”
- CXIII szövegváltozat (TS, JE): „hallott, *vagy a könyvekben olvasott*, már”
- CXIV szövegváltozat (TS, JE): „szolgált *nékik a*”
- CXV szövegváltozat (TS, JE): „szentül *s példásan* meg”
- CXVI 1. szövegváltozat (TS): „csatamezőket”; 2. szövegváltozat (JE): „tsata-mezőket”
- CXVII törölt: <édesen>
- CXVIII szövegváltozat (TS, JE): „*édesen* meg”
- CXIX szövegváltozat (JE): „nyertt”
- CXX szövegváltozat (TS, JE): „Hazájáért”
- CXXI szövegváltozat (TS, JE): „árnyékát”
- CXXII 1. szövegváltozat (TS): „boszankodik”; 2. szövegváltozat (JE): „boszszankodik”
- CXXIII szövegváltozat (JE): „történeti”
- CXXIV 1. szövegváltozat (TS): „megostromolná [!] azokat”; 2. szövegváltozat (JE): „orvosolná *azokat*”
- CXXV szövegváltozat (TS, JE): „s”
- CXXVI szövegváltozat (TS, JE): „s”
- CXXVII törölt: <Meg döbbenik>
- CXXVIII szövegváltozat (JE): „sok verétékbe”
- CXXIX szövegváltozat (TS, JE): „megdöbben”
- CXXX 1. szövegváltozat (TS): „tízszer is”; 2. szövegváltozat (JE): „tízszer-is”
- CXXXI 1. szövegváltozat (TS): „kiadja”; 2. szövegváltozat (JE): „kiadgya”
- CXXXII szövegváltozat (TS, JE): „ha *józan gondolora veszi*”
- CXXXIII törölt: <szánakodásra méltó>
- CXXXIV szövegváltozat (TS, JE): „nem *is*”
- CXXXV szövegváltozat (TS, JE): „felosztására *határul*”
- CXXXVI 1. szövegváltozat (TS): „körüllévő”; 2. szövegváltozat (JE): „közel-lévő”
- CXXXVII szövegváltozat (TS, JE): „hátakon”
- CXXXVIII szövegváltozat (JE): „megrakodott”
- CXXXIX szövegváltozat (JE): „száraz-malmokba”
- CXL szövegváltozat (TS, JE): „veheti észre”
- CXLI 1. szövegváltozat (TS): „*téli* hó”; 2. szövegváltozat (JE): „*téll* hó”
- CXLII 1. szövegváltozat (TS): „széjjelhányt”; 2. szövegváltozat (JE): „hánytt”
- CXLIII szövegváltozat (TS, JE): „kunyhók”
- CXLIV szövegváltozat (TS, JE): „melyeknek világos fedeleik alig állhatnak-ellent az esőnek és szélnek;”
- CXLV törölt: <'s durtzás>
- CXLVI szövegváltozat (TS, JE): „*a falu közepén a zöld posványnak egészség rontó gőzzét*”
- CXLVII törölt: <Ifjút>
- CXLVIII szövegváltozat (TS, JE): „ne *kénszerittsek az Utazót*”

CXLIX szövegváltozat (TS, JE): „tehet is”

CL törölt: <eggyet>

CLI törölt: <míg ki nem>

CLII szövegváltozat (TS, JE): „legalább örül amazoknak boldog, szánakozik ezeknek boldogtalan sorsokon.”

CLIII szövegváltozat (TS): „a tapasztalás”

CLIV törölt: <Ifjú>

Regestrum a Magyar Minervával kapcsolatos levelezésről

^I törölt: <ajándék>

^{II} törölt: <ajánlottak>